

4-7

Kasım

2021

8. Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi

www.icafr.org

icafr2021@gmail.com

ICAFR'21

8th INTERNATIONAL CONGRESS ON ACCOUNTING AND FINANCE RESEARCH

8. ULUSLARARASI MUHASEBE VE FİNANS ARAŞTIRMALARI KONGRESİ

04-07 KASIM 2021

MALATYA TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ – MALATYA / TÜRKİYE

BİLDİRİLER KİTABI

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN

Dr. Öğr. Üyesi Metehan KÜÇÜKER

Öğr. Gör. İdil ÖZKAN

Arş. Gör. Selim ERTAN

KURULLAR

ONUR KURULU

PROF. DR. AYSUN BAY KARABULUT (MALATYA TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ)

PROF. DR. EDALET MURADOV (AZERBAJCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ)

PROF. DR. FADIL HOCA (ULUSLARARASI VİZYON ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ)

PROF. DR. FATİH SAVAŞAN (SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ)

PROF. DR. HASAN USLU (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ)

PROF. DR. MUSTAFA ÇUFALI (ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ)

KOORDİNATÖR

PROF. DR. AHMET VECDİ CAN (SAKARYA ÜNİVERSİTESİ)

DANIŞMA KURULU

PROF. DR. AHMET VECDİ CAN (SAKARYA ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. ERCAN BAYAZITLI (ANKARA ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. GANİTE KURT (ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. HALUK BENGÜ (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. M. BAŞARAN ÖZTÜRK (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. NURAN CÖMERT (MARMARA ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. SELAHATTİN KARABINAR (İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. SÜLEYMAN SERDAR KARACA (MALATYA TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ)

DOÇ. DR. FEVZİ SERKAN ÖZDEMİR (TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ)

DR. BATUĞHAN KARAER (FİNANS DERNEĞİ YÖN. KUR. BŞK.)

BİLİM KURULU

PROF. DR. ABDULMECİT NUREDİN (INTERNATIONAL VISION UNIVERSITY)

PROF. DR. AGİM MAMUTİ (MOTHER TERESA UNIVERSITY)

PROF. DR. AHMET VECDİ CAN (SAKARYA ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. ALİ ALAGÖZ (SELÇUK ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. ALİ CEYLAN (İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. ANTONELLA RUSSO (PARTHENOPE UNIVERSITY OF NAPLES)

PROF. DR. BATUHAN GÜVEMLİ (TRAKYA ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. BHARAT SARATH (RUTGERS, THE STATE UNIVERSITY OF NEW JERSEY)

PROF. DR. BEYHAN MARŞAP (ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. DURMUŞ ACAR (BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. ENGİN DİNÇ (KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. ERCAN BAYAZITLI (ANKARA ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. FATİH COŞKUN ERTAŞ (ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. FİKRET ÇANKAYA (KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. GANİTE KURT (ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. GÜLER ARAS (YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. HAKAN TUNAHAN (SAKARYA ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. HALUK BENGÜ (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. HASAN SALIU (KOSOVA AAB ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. HAYRETTİN USUL (İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. HÜSEYİN AKTAŞ (MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. HÜSEYİN DALĞAR (BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. JIM HASLAM (SHEFFIELD UNIVERSITY)

PROF. DR. KADİR GÜRDAL (ANKARA ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. KAMİL BÜYÜKMİRZA (ATILIM ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. KIYMET TUNCA ÇALİYURT (TRAKYA ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. LUCIA LIMA RODRIGUES (UNIVERSITY OF MINHO)

PROF. DR. ASS LULZIM TAFA (KOSOVA AAB ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. M. BAŞARAN ÖZTÜRK (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. MEHMET ÖZBİRECİKLİ (MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. MEHMET YÜCE (ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. METİN KAMİL ERCAN (ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. METİN SABAN (BARTIN ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. MIEKE JANS (UNIVERSITEIT HASSELT)

PROF. DR. MİHRİBAN COŞKUN ARSLAN (TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. MUSTAFA MIYNAT (CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. NALAN AKDOĞAN (BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. NECDET ŞENSOY (TÜRKİYE CUMHURİYETİ MERKEZ BANKASI)

PROF. DR. NURAN CÖMERT (MARMARA ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. ORHAN ÇELİK (ANKARA ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. ÖMER İSKENDEROĞLU (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. ÖMER LALİK (İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. PEDRO JOSÉ ARRIFANO TADEU (INSTITUTO POLÍTECNICO DA GUARDA)

PROF. DR. PITABAS MOHANTY (XAVIER SCHOOL OF MANAGEMENT)

PROF. DR. RAİF PARLAKKAYA (NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. REŞAT KARCIOĞLU (ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. SAİME ÖNCE (ANADOLU ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. SELAHATTİN KARABINAR (İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. SEMRA KARACAER (HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. SEVAL KARDEŞ SELİMOĞLU (ANADOLU ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. SUPRITI MISHRA (INTER. MANAGEMENT INSTITUTE BHUBANESWAR)

PROF. DR. SHAIPI BYTYQI (KOSOVA AAB ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. ASS SHEMSEDİN VEHAPI (KOSOVA AAB ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. SÜLEYMAN SERDAR KARACA (MALATYA TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. SÜLEYMAN UYAR (ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. SÜLEYMAN YÜKÇÜ (DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. ŞAKİR SAKARYA (BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. TURHAN KORKMAZ (MERSİN ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. ÜMİT GÜCENME GENÇOĞLU (ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. ÜMMÜHAN ASLAN (BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. YASEMİN ERSOY (ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ)

PROF. DR. YILDIZ ÖZERHAN (ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ)

DOÇ.DR. EMİNE EBRU AKSOY (GAZİ ÜNİVERSİTESİ)

DOÇ.DR. ERKAN ÖZTÜRK (KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ)

DOÇ.DR. E. SAVAŞ BAŞÇI (HİTİT ÜNİVERSİTESİ)

DOÇ.DR. FEVZİ SERKAN ÖZDEMİR (TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ)

DOÇ. DR. FEYYAZ ZEREN (YALOVA ÜNİVERSİTESİ)

DOÇ. DR. FİLİZ KONUK (SAKARYA ÜNİVERSİTESİ)

DOÇ.DR. İDRİS VARICI (ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ)

DOÇ. DR. M. FATİH BAYRAMOĞLU (ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ)

DOÇ.DR. MARTA MACIAS (UNIVERSIDAD CARLOS III DE MADRID)

DOÇ.DR. NALAN KAZAZ (KOSOVA AAB ÜNİVERSİTESİ)

DOÇ. DR. NERMİN AKYEL (SAKARYA UYGULAMALI BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ)

DOÇ.DR. NEVRAN KARACA (SAKARYA ÜNİVERSİTESİ)

DOÇ.DR. RECEP YILMAZ (SAKARYA ÜNİVERSİTESİ)

DOÇ.DR. SİNAN ESEN (SAKARYA UYGULAMALI BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ)

DOÇ. DR. ŞUAYYİP DOĞUŞ DEMİRCİ (İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ)

DOÇ. DR. YAŞAR KÖSE (TÜRK HAVA KURUMU ÜNİVERSİTESİ)

DR. A. NURHODJA NAZIRHODJA (AZERBAJCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ)

DR. MOHAMMAD HUDAİB (UNIVERSITY OF GLASGOW)

DÜZENLEME KURULU

PROF. DR. SÜLEYMAN SERDAR KARACA (MALATYA TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ)

DOÇ. DR. FEVZİ SERKAN ÖZDEMİR (TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ)

DOÇ. DR. OKTAY KIZILKAYA (MALATYA TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ)

DR. ÖĞR. ÜYESİ AHMET ŞİT (MALATYA TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ)

DR. ÖĞR. ÜYESİ CEYDA AKTAN (TÜRK HAVA KURUMU ÜNİVERSİTESİ)

DR. ÖĞR. ÜYESİ GİZEM VERGİLİ (BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ)

DR. ÖĞR. ÜYESİ METEHAN KÜÇÜKER (MALATYA TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ)

DR. ÖĞR. ÜYESİ NİZAMETTİN BAŞARAN (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ)

ÖĞR. GÖR. İDİL ÖZKAN (ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ)

ARŞ. GÖR. SELİM ERTAN (ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ)

ARŞ. GÖR. YAVUZ SELİM ABAT (MALATYA TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ)

BİLİM UZMANI HİLAL KÜÇÜKER

ICAFR'21

8th INTERNATIONAL CONGRESS ON ACCOUNTING AND FINANCE RESEARCH

8. ULUSLARARASI MUHASEBE VE FİNANS ARAŞTIRMALARI KONGRESİ

4 - 7 KASIM 2021

MALATYA TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ – MALATYA / TÜRKİYE

KONGRE PROGRAMI

04 KASIM 2021 PERŞEMBE

13.30 - 14.30 AÇILİŞ KONUŞMALARI
14.30 - 15.00 Ara
15.00 - 16.30 AÇILİŞ PANELİ

“Dünü Bugünü ve Yarını ile Muhasebe ve Finans Uygulamaları”

Moderatör

Prof. Dr. Süleyman Serdar KARACA (Malatya Turgut Özal Üniversitesi Rektör Yardımcısı)

Panelistler

Prof. Dr. Batuhan GÜVEMLİ (Trakya Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Prof. Dr. Ümmühan ASLAN (Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Doç. Dr. Eşref Savaş BAŞCI (Hitit Üniversitesi Öğretim Üyesi – Finans Derneği Genel Sekreteri)

Mehmet ŞİRİN (KGK Muhasebe Standartları Daire Başkanı)

05 KASIM 2021 CUMA

EŞ ZAMANLI OTURUMLAR (ÇEVİRİM İÇİ)

09.00 - 10.30 I. OTURUM
10.30 - 11.00 Ara
11.00 - 12.30 II. OTURUM
12.30 - 14.00 Ara
14.00 - 15.30 III. OTURUM
15.30 - 16.00 Ara
16.00 - 17.30 IV. OTURUM

06 KASIM 2021 CUMARTESİ

OTURUMLAR (ÇEVİRİM İÇİ)

09.00 - 10.30 V. OTURUM
10.30 - 11.00 Ara
11.00 - 12.30 VI. OTURUM
12.30 - 14.00 Ara
14.00 - 15.30 VII. OTURUM
15.30 - 16.00 Ara
16.00 - 17.30 KAPANIŞ OTURUMU

05 KASIM 2021 CUMA (EŞ ZAMANLI OTURUMLAR – ÇEVİRİM İÇİ)

I. OTURUM - Zoom Salon 1	OTURUM BAŞKANI	09.00 – 10.30
PROF. DR. ŞAKİR SAKARYA		
BİLDİRİ BAŞLIKLARI VE YAZARLAR		
NAKİT HAVUZLAMA YÖNTEMİ İLE VERGİ PLANLAMASI VE FİNANSMAN İHTİYACININ KARŞILANMASI: BİR VAKA ÇALIŞMASI <i>Vergi Müfettişi Kemal Faruk YAZGAN, Prof. Dr. Şakir SAKARYA</i>		
HOFSTEDE’NİN KÜLTÜR BOYUTLARINA GÖRE TÜRKİYE VE İTALYA’DAKİ KADIN MUHASEBECİLERİN KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA <i>Melike ÖZTÜRK, Prof. Dr. Ümmühan ASLAN</i>		
BORSA İSTANBUL’DA İŞLEM GÖREN GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIKLARININ PERFORMANS İNCELEMESİ <i>Arş. Gör. Erdi BAYRAM, Arş. Gör. Zeynep TURAN</i>		
MALİYET AZALTIMININ ORGANİZASYONEL PERFORMANSA ETKİSİ: ÖRNEK BİR UYGULAMA <i>Doç. Dr. Mustafa SAVCI, Doktora Öğrencisi İmad BALIOĞLU</i>		
YÖNETİM KURULU BAĞIMSIZLIĞININ KURUMSAL KAR DAĞITIM POLİTİKASI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ <i>İbrahim Nandom Yakubu, Prof. Dr. Ayhan KAPUSUZOĞLU, Prof. Dr. Nilda Başak CEYLAN</i>		

I. OTURUM - Zoom Salon 2	OTURUM BAŞKANI	09.00 – 10.30
PROF. DR. METİN SABAN		
BİLDİRİ BAŞLIKLARI VE YAZARLAR		
SİGORTA ŞİRKETLERİNDE KÂRLILIĞA ETKİ EDEN İÇSEL VE DIŞSAL FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA: PANEL VERİ ANALİZİ <i>Dr. Ersan ÖZGÜR</i>		
MUHASEBE EĞİTİMİNDE E-MUHASEBE UYGULAMALARI VE ENDÜSTRİ 4.0 TEKNOLOJİLERİ İLE İLGİLİ DERSLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA <i>Dr. Öğr. Üyesi Aydın BAĞDAT</i>		
HİZMET SEKTÖRÜNDE COMPLIMENTARY HARCAMALARIN MALİYETLERE ETKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME <i>Öğr. Gör. Dr. Engin MERİÇ</i>		
İÇ DENETİMDE KALİTE GÖSTERGELERİ: TÜRKİYE’DE BİR ARAŞTIRMA <i>Öğr. Gör. Dr. Meryem USLU, Dr. Öğr. Üyesi Ali KESTANE, Öğr. Gör. Dr. Rıdvan SEZGİN</i>		
TCMB ORTALAMA FONLAMA FAİZİ VE TOPLAM FONLAMA MİKTARI İLE BANKALARIN MEVDUAT FAİZİ ORANI ARASINDAKİ İLİŞKİ <i>Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÖCAL</i>		

05 KASIM 2021 CUMA (EŞ ZAMANLI OTURUMLAR – ÇEVİRİM İÇİ)

II. OTURUM - Zoom Salon 1	OTURUM BAŞKANI	11.00 -12.30
PROF. DR. GANİTE KURT		
BİLDİRİ BAŞLIKLARI VE YAZARLAR		
FİNANSMAN GİDERİ KISITLAMASI UYGULAMASINDA KARŞILAŞILAN SORUN: ÇİFTE VERGİLENDİRME <i>Vergi Müfettişi Kemal Faruk YAZGAN, Doç. Dr. Hasan Hüseyin YILDIRIM, Prof. Dr. Şakir SAKARYA</i>		
VERGİDEN KAÇINMA, VERGİ KAÇAKÇILIĞI BAĞLAMINDA VERGİ CENNETLERİ: ULUSAL VE KÜRESEL AÇIDAN BİR DEĞERLENDİRME <i>Dr. Serkan DEMİRKAN</i>		
TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI (TMS) VE TÜRKİYE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI (TFRS) İLE VERGİ USUL KANUNU (VUK) DEĞERLEME ÖLÇÜLERİ FARKLARI <i>Arş. Gör. Muhammed Asım KANTAR</i>		
MUHASEBE BİLGİ KALİTESİ'NİN FİNANSAL BAŞARISIZLIK AÇISINDAN İNCELENMESİ <i>Arş. Gör. Elif KARAKAŞ, Doç. Dr. İdris VARICI</i>		

II. OTURUM - Zoom Salon 2	OTURUM BAŞKANI	11.00 -12.30
PROF. DR. NALAN AKDOĞAN		
BİLDİRİ BAŞLIKLARI VE YAZARLAR		
COVID-19 SÜRECİNDE DENETİM ALANINDA YAYINLANAN MAKALELERİN GÖRSEL HARİTALAMA TEKNİĞİ İLE BİBLİYOMETRİK ANALİZİ: 2020-2021 YILLARI ÖRNEĞİ <i>Prof. Dr. Seval KARDEŞ SELİMOĞLU, Dr. Öğr. Üyesi Gül YEŞİLÇELEBİ, Doktora Öğrencisi Mehtap ALTUNEL</i>		
STOK KONTROLÜNDE ABC VE VED ANALİZİ: ÜNİVERSİTE HASTANESİ COVID-19 SERVİSLERİNDE BİR UYGULAMA <i>Doç. Dr. Ersin KORKMAZ, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÜNER</i>		
COVID- 19'UN MUHASEBE MESLEK MENSUPLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: DENİZLİ İLİNDE ODAK GRUP ÇALIŞMASI <i>Doç. Dr. Emin YÜREKLİ, Arş. Gör. Fatih FAYDALI</i>		
COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE BIST SEKTÖR ENDEKSLERİNDE KARŞILAŞTIRMALI OLARAK BALON VARLIĞININ İNCELENMESİ <i>Doç. Dr. İlcut Elif KANDİL GÖKER</i>		
COVID 19 PANDEMİSİNDE KÜRESEL SERMAYE PİYASASI TAHMİNİ: AVRUPA, ABD VE ASYA PASİFİK BORSA ENDEKSLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA <i>Dr. Öğr. Üyesi Nazlıgül GÜLCAN</i>		

05 KASIM 2021 CUMA (EŞ ZAMANLI OTURUMLAR – ÇEVİRİM İÇİ)

III. OTURUM - Zoom Salon 1	OTURUM BAŞKANI	14.00 -15.30
PROF. DR. SELAHATTİN KARABINAR		
BİLDİRİ BAŞLIKLARI VE YAZARLAR		
YAPAY ZEKÂ PROJELERİNİN FİYAT MEKANİZMASI VE OECD TRANSFER FİYATLANDIRMASI REHBERİNE GÖRE İNCELENMESİ <i>Prof. Dr. Ayşe Gül KÖKSAL, Doktora Öğrencisi Kadir GÜLÇİN</i>		
KRİPTO PARALARIN VERGİLENDİRİLMESİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ: DÜNYA VE TÜRKİYE'DEKİ DURUM <i>Öğr. Gör. Bilge SEKİZSU, Doç. Dr. Mihriban COŞKUN ARSLAN</i>		
BİTCOİN, ALTIN VE DOLAR NEDENSELLİK ANALİZİ: TODA YOMAMATO YAKLAŞIMI UYGULAMASI <i>Muhammet Sait İŞILDAK</i>		
GOOGLE ARAMALARI VE TWİTTER VERİLERİNİN BİTCOİN DEĞERİ İLE OLAN İLİŞKİSİ <i>Öğr. Gör. Lutfiye SÖNMEZ, Doç. Dr. Mihriban COŞKUN ARSLAN</i>		
BULUT HİZMET HASILATLARININ TFRS 15 STANDARDINA GÖRE TANINMASI VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ <i>Dr. Öğr. Üyesi İlker CALAYOĞLU, Nazan BULUT</i>		

III. OTURUM - Zoom Salon 2	OTURUM BAŞKANI	14.00 -15.30
PROF. DR. H. KAMİL BÜYÜKMİRZA		
BİLDİRİ BAŞLIKLARI VE YAZARLAR		
MALİYET YAPIŞKANLIĞI: TÜRKİYE VE ENDONEZYA KARŞILAŞTIRMASI <i>Prof. Dr. Haluk BENGÜ, Öğr. Gör. Can FİDANCAN</i>		
LİMAN İŞLETMELERİNDE ÇEVRE MALİYETLERİ VE RAPORLANMASI <i>Dr. Öğr. Üyesi Özlem DOĞAN</i>		
DEĞER RAPORLAMA VAKFI: SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK MUHASEBESİ VE ENTEGRE RAPORLAMA KAPSAMINDA DEĞER RAPORLAMA <i>Doç. Dr. Filiz YÜKSEL</i>		
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLAMASININ PİYASA RİSKİ ÜZERİNE ETKİLERİ: TÜRKİYE ENERJİ SEKTÖRÜ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ <i>Arş. Gör. Türker AÇIKGÖZ</i>		
MUHASEBE MESLEK MENSUPLARI PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ <i>Bilim Uzmanı Ömer KAYA, Doç. Dr. Filiz KONUK, Öğr. Gör. Dr. Emine KAYA</i>		

05 KASIM 2021 CUMA (EŞ ZAMANLI OTURUMLAR – ÇEVİRİM İÇİ)

IV. OTURUM - Zoom Salon 1	OTURUM BAŞKANI	16.00-17.30
PROF. DR. METİN KAMİL ERCAN		
BİLDİRİ BAŞLIKLARI VE YAZARLAR		
TÜRKİYE'DE YATIRIM, TASARRUF VE ÖDEMELER DENGESİ İLİŞKİSİ <i>Doç. Dr. Arzu BAYRAMOĞLU, Hanife GÜNBAY</i>		
YATIRIM FONLARININ FİNANSAL RAPORLAMA UYGULAMALARI VE BİLGİ KAYNAĞI PLATFORMLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA <i>Dr. Öğr. Üyesi Ozan ÖZDEMİR</i>		
FİNANSAL TABANA YAYILMANIN KARBONDİOKSİT EMİSYONLARINA ETKİSİ: OECD ÜLKELERİNDEN KANITLAR <i>Dr. Öğr. Üyesi Selim GÜNGÖR</i>		
İLK HALKA ARZLARA YÖNELİK KISA DÖNEM FİYAT PERFORMANS İNCELEMESİ ve SEKTÖREL KARŞILAŞTIRMA <i>Dr. Öğr. Üyesi Murat DÜZER</i>		
AMERİKAN HAVACILIK FİRMALARININ FİNANSAL BAŞARISIZLIK DÜZEYLERİNİN ORAN VE DİSKRİMİNANT ANALİZİ KULLANILARAK ÖLÇÜLMESİ <i>Dr. Öğr. Üyesi H. Yusuf GÜNGÖR</i>		

IV. OTURUM – Zoom Salon 2	OTURUM BAŞKANI	16.00-17.30
PROF. DR. SEVAL KARDEŞ SELİMOĞLU		
BİLDİRİ BAŞLIKLARI VE YAZARLAR		
KAMUDA MALİ DENETİM: SOSYAL GÜVENLİK KURUMU RAPORLARI <i>Arş. Gör. Dr. Burak KAYIHAN</i>		
MUHASEBE MESLEK MENSUBU ADAYLARININ MESLEĞE İLİŞKİN ALGISI: ANTALYA ÖRNEĞİ <i>Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül CİÇER, Dr. Bülent KINAY</i>		
PANDEMİ DÖNEMİNDE KAMU KURUMLARINDA E-İÇ KONTROL SİSTEMİNİN KULLANILABİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA <i>Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÜNER, Doç. Dr. Ersin KORKMAZ</i>		
COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE BİST PERAKENDE TİCARET SEKTÖRÜNDE FAALİYET GÖSTEREN ŞİRKETLERİN FİNANSAL PERFORMANSLARININ GELİŞTİRİLMİŞ ENTROPİ TEMELLİ TOPSIS YÖNTEMİ İLE BELİRLENMESİ <i>Prof. Dr. Şakir SAKARYA, Muhammet Yasir BUDAK</i>		
COVID-19 SÜRECİNİN MUHASEBECİLERE ETKİLERİ: SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ <i>Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN, SMMM Sait BEŞİR, Arş. Gör. Nurcan KOSTAK</i>		

06 KASIM 2021 CUMARTESİ (ÇEVİRİM İÇİ)

V. OTURUM – Zoom Salon 1	OTURUM BAŞKANI PROF. DR. YASEMİN ERSOY	09.00 – 10.30
BİLDİRİ BAŞLIKLARI VE YAZARLAR		
FINDIK YETİŞTİRİCİLİĞİ YAPAN İŞLETMELERDE NET NAKİT AKIŞLARI YÖNTEMİNE GÖRE GERÇEĞE UYGUN DEĞERİN TESPİTİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ: TFRS 13 VE TMS 16 STANDARTLARI ÇERÇEVESİNDE BİR UYGULAMA <i>Dr. Öğr. Üyesi Dursun KELEŞ</i>		
MALİYET KARAR ANALİZLERİNE ALTERNATİF OLARAK BULANIK SWARA & CORPAS YÖNTEMİ <i>Dr. Öğr. Üyesi Murat TÜRK</i>		
MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ MÜKELLEFLERİNE YÖNELİK BEKLENTİLERİ VE MEMNUNİYET DÜZEYLERİ: SAKARYA İLİNDE BİR ARAŞTIRMA <i>Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN, Ahmet ARDA, Arş. Gör. Hüseyin BURGAZOĞLU</i>		
TÜREV ÜRÜNLERİN KATILIM BANKACILIĞI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ <i>Talha İbrahim EFE</i>		
İŞLETMENİN SÜREKLİLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: DENETÇİ VE AKADEMİSYENLERİN ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA <i>Gizem ÇOPUR VARDAR, Zafer ANADOLU</i>		

VI. OTURUM – Zoom Salon 1	OTURUM BAŞKANI PROF. DR. SEYHAN ÇİL KOÇYİĞİT	11.00 – 12.30
BİLDİRİ BAŞLIKLARI VE YAZARLAR		
ŞİRKETLERDE SEFFAFLIK VE HESAPVERİLEBİRLİĞİN YOL HARİTASI: YILLIK FAALİYET RAPORLARI VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ <i>Prof. Dr. Seval KARDEŞ SELİMOĞLU, Doç. Dr. Resül YAZICI</i>		
KIRGIZİSTAN' DAKİ ÜNİVERSİTELERDE ULUSLARARASI MUHASEBE EĞİTİMİ STANDARTLARI İLE UYUMUNA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA <i>Doç. Dr. Bilal SOLAK, Arş. Gör. Fatih FAYDALI, Ayşe OSPANKULOVA</i>		
SOSYAL MESAFE ZAMANLARINDA BAĞIMSIZ DENETİM UYGULAMALARI: COVID 19 SALGININDAN ALINAN DERSLER <i>Dr. Öğr. Üyesi Tolga ALA</i>		
COVID-19 PANDEMİ DÖNEMİNDE UZAKTAN EĞİTİM VE ONLİNE FİNANS EĞİTİMİ KONUSUNDA ÖĞRENCİ GÖRÜŞ VE TERCİHLERİ <i>Dr. Öğr. Üyesi Tuğba ECEYURT BATIR</i>		
COVID 19 AŞILANMA ÇALIŞMALARININ TURİZM İŞLETMELERİNİN FİNANSAL PERFORMANSLARINA ETKİSİ, BİST ÖRNEĞİ <i>Dr. Öğr. Üyesi Ergin TEMEL</i>		

06 KASIM 2021 CUMARTESİ (ÇEVİRİM İÇİ)

VII. OTURUM – Zoom Salon 1	OTURUM BAŞKANI	14.00 – 15.30
PROF. DR. İBRAHİM HALİL EKŞİ		
BİLDİRİ BAŞLIKLARI VE YAZARLAR		
ENDÜSTRİ 4.0 VE COVID 19 GÖLGESİNDE, BIST OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE FAALİYET GÖSTEREN İŞLETMELERİN FİNANSAL PERFORMANSLARININ COPRAS YÖNTEMİ İLE ANALİZİ <i>Prof. Dr. Beyhan GÜÇLÜ MARŞAP, Doç. Dr. Ali KABLAN</i>		
FİNANSAL GELİŞME VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ <i>Arş. Gör. Hilal BUDAK, Arş. Gör. E. Dilara AKTEKİN</i>		
TÜRKİYE'DEKİ KAMUSAL VE ÖZEL SERMAYELİ MEVDUAT BANKALARININ PERFORMANSLARININ CAMELS ANALİZİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI <i>Ozan Erdoğan, Dr. Öğr. Üyesi Ali USLU</i>		
BOY OBEZİTE VE FİNANSAL RİSK İŞTAHI <i>Yusuf Bahadır KAVAS, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Kenan ERKAN</i>		
BORSA İSTANBUL BIST 30 ŞİRKETLERİNİN SEÇİLİ KRİTERLERE GÖRE TOPSİS YÖNTEMİ İLE ANALİZİ <i>Selim SARI, Doç. Dr. Mehmet Fatih BAYRAMOĞLU</i>		

KAPANIŞ OTURUMU – Zoom Salon 1	16.00 – 17.30
KAPANIŞ VE DEĞERLENDİRMELER	

İÇİNDEKİLER

FINDIK YETİŞTİRİCİLİĞİ YAPAN İŞLETMELERDE NET NAKİT AKIŞLARI YÖNTEMİNE GÖRE GERÇEĞE UYGUN DEĞERİN TESPİTİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ: TFRS 13 VE TMS 16 STANDARTLARI ÇERÇEVESİNDE BİR UYGULAMA.....	1
MALİYET AZALTIMININ ORGANİZASYONEL PERFORMANSA ETKİSİ: ÖRNEK BİR UYGULAMA.....	12
KAMUDA MALİ DENETİM: SOSYAL GÜVENLİK KURUMU RAPORLARI.....	21
FİNANSAL TABANA YAYILMANIN KARBONDİOKSİT EMİSYONLARINA ETKİSİ: OECD ÜLKELERİNDEN KANITLAR.....	32
MUHASEBE MESLEK MENSUBU ADAYLARININ MESLEĞE İLİŞKİN ALGISI: ANTALYA ÖRNEĞİ.....	50
DEĞER RAPORLAMA VAKFI: SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK MUHASEBESİ VE ENTEGRE RAPORLAMA KAPSAMINDA DEĞER RAPORLAMA.....	65
COVID-19 SÜRECİNİN MUHASEBECİLERE ETKİLERİ: SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ.....	84
FİNANSAL GELİŞME VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ.....	91
HİZMET SEKTÖRÜNDE COMPLIMENTARY HARCAMALARIN MALİYETLERE ETKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME.....	101
COVID-19 PANDEMİ DÖNEMİNDE UZAKTAN EĞİTİM VE ONLINE FİNANS EĞİTİMİ KONUSUNDA ÖĞRENCİ GÖRÜŞ VE TERCİHLERİ: CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER MYO ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA.....	122
VERĐDEN KAÇINMA, VERĐİ KAÇAKÇILIĞI BAĞLAMINDA VERĐİ CENNETLERİ: ULUSAL VE KÜRESEL AÇIDAN BİR DEĞERLENDİRME.....	137
İŞLETMENİN SÜREKLİLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: DENETÇİ VE AKADEMİSYENLERİN ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	154
GOOGLE ARAMALARI VE TWİTTER VERİLERİNİN BİTCOİN DEĞERİ İLE OLAN İLİŞKİSİ.....	169
LİMAN İŞLETMELERİNDE ÇEVRE MALİYETLERİ VE RAPORLANMASI.....	178
BORSA İSTANBUL'DA İŞLEM GÖREN GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIKLARININ PERFORMANS İNCELEMESİ.....	191
MUHASEBE BİLGİ KALİTESİNİN FİNANSAL BAŞARISIZLIK AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	199
COVID 19 PANDEMİSİNDE KÜRESEL SERMAYE PİYASASI TAHMİNİ: AVRUPA, ABD VE ASYA PASİFİK BORSA ENDEKSLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	209
SİGORTA ŞİRKETLERİNDE KÂRLILIĞA ETKİ EDEN İÇSEL VE DIŞSAL FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA: PANEL VERİ ANALİZİ.....	224

MUHASEBE MESLEK MENSUPLARI PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	236
BOY, OBEZİTE VE FİNANSAL RİSK ALMA DAVRANIŞI.....	252
COVID- 19'UN MUHASEBE MESLEK MENSUPLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: DENİZLİ İLİNDE ODAK GRUP ÇALIŞMASI.....	260
KIRGIZİSTAN' DAKİ ÜNİVERSİTELERDE ULUSLARARASI MUHASEBE EĞİTİMİ STANDARTLARI 2 İLE UYUMUNA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA.....	265
MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ MÜKELLEFLERİNE YÖNELİK BEKLENTİLERİ VE MEMNUNİYET DÜZEYLERİ: SAKARYA İLİNDE BİR ARAŞTIRMA.....	279
YATIRIM FONLARININ FİNANSAL RAPORLAMA UYGULAMALARI VE BİLGİ KAYNAĞI PLATFORMLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	298

FINDIK YETİŞTİRİCİLİĞİ YAPAN İŞLETMELERDE NET NAKİT AKIŞLARI YÖNTEMİNE GÖRE GERÇEĞE UYGUN DEĞERİN TESPİTİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ: TFRS 13 VE TMS 16 STANDARTLARI ÇERÇEVESİNDE BİR UYGULAMA

Dr. Öğr. Üyesi Dursun KELEŞ

Iğdır Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9075-476X>, dursun.keles@igdir.edu.tr

ÖZET

Fındık, Türkiye'nin üretimde dünya lideri olduğu bitkisel ürünler arasında birinci sırada yer almaktadır. Fındık yetiştiriciliği, genellikle çiftçiler tarafından geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilen bir tarımsal faaliyettir. Ancak, son dönemlerde bazı tarım işletmeleri tarafından modern yöntem ve tekniklerle profesyonel olarak gerçekleştirilmeye başlandığını ifade etmek mümkündür. Fındık bitkisi, bir yıldan daha uzun bir süre tarım ürünü elde etmek amacıyla elde tutulan bitkisel canlı varlıklardır. Taşıyıcı bitkiler arasında yer alan fındık bitkisinin tıpkı maddi duran varlıklarda olduğu şekilde TMS 16-Maddi Duran Varlıklar (TMS 16) isimli standart kapsamında ele alınması ve bu standart hükümlerine göre muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Bu düzenleme ışığında hazırlanan çalışmanın amacı, taşıyıcı bitkilerin bir türü olan fındık bitkisinin değerlendirilmesinde kullanılan yöntemlerden yeniden değerlendirme modeli kapsamında net nakit akışları yöntemine göre gerçeğe uygun değer hesaplanmasıdır. Bu amaç kapsamında çalışmada öncelikle, geliştirilen örnek uygulamada fındık bitkisine ilişkin faydalı ömür süresince nakit akışları hesaplanmıştır. Sonrasında, bu nakit akışlarının fındık bitkisinin gerçeğe uygun değerine dayanak teşkil edecek bugünkü değeri tespit edilerek yapılması gereken muhasebe kaydı gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: TFRS 13, TMS 16, Net Nakit Akışları, Fındık Yetiştiriciliği, Fındık Bitkisinin Muhasebeleştirilmesi.

JEL Kodları: M40, M41.

DETERMINATION AND RECOGNITION OF THE FAIR VALUE ACCORDING TO THE NET CASH FLOW METHOD AT THE HAZELNUT GROWING ENTERPRISES: AN APPLICATION WITHIN THE FRAMEWORK OF TFRS 13 AND TAS 16 STANDARDS

ABSTRACT

Hazelnut, Turkey's world leader in production among the herbal products ranks first. Hazelnut cultivation is an agricultural activity generally carried out by farmers with traditional methods. However, it is possible to state that some agricultural enterprises have started to be carried out professionally with modern methods and techniques recently. A hazelnut plant is a plant that is held to produce agricultural products for longer than a period of activity. The hazelnut plant which is among the bearer plants should be handled within the scope of the TAS 16-Tangible Fixed Assets (TMS 16) standard, just like tangible fixed assets and should be accounted for in accordance with the provisions of this standard. The aim of the study prepared in the light of this regulation is to calculate the fair value according to the net cash flows method within the scope of the revaluation model from the methods used in the valuation of hazelnut plant, which is a type of Carrier plants. For this purpose, cash flows during the useful life of the hazelnut plant were calculated in the sample

application developed. Subsequently, the present value of these cash flows that will constitute the basis for the fair value of the hazelnut plant has determined and the required accounting record has shown.

Keywords: TFRS 13, TAS 16, Net Cash Flows, Hazelnut Cultivation, Accounting For Hazelnut Plant.

JEL Codes: M40, M41.

Giriş

Tarım sektörü, bitkisel ve hayvansal ürünlerin insanların gıda ihtiyacının karşılanması amacıyla üretimlerinin gerçekleştirildiği önemli bir sektördür. Daha önceleri geleneksel şekilde yürütülen tarımsal faaliyetler, sektöre sermaye şirketlerinin de girmeye başlamasıyla daha modern tekniklerle gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Tarım sektöründeki şirket sayısının her geçen gün artış göstermesi üzerine tarımsal faaliyetlere yönelik muhasebe sistemi ihtiyacı da kendini önemli derecede hissettirmeye başlamıştır. Bu ihtiyacın karşılanması amacıyla ilk başta geleneksel muhasebe sistemleri geliştirilmiştir. Ancak, ülkeler arasında görülen uygulama farklılıklarının ortadan kaldırılması ve tarımsal faaliyetlerin her ülke açısından standart bir şekilde raporlanması amacıyla başta uluslararası kuruluşlar olmak üzere yetkili otoriteler tarafından bir takım çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda, muhasebe ve finansal raporlamaya ilişkin “International Accounting Standards-IAS” ve “International Financial Reporting Standards-IFRS” isimli standart setleri yayımlanmıştır. Bu standart setlerinin Türkçe’ye çevirisi yapılarak, standartların oluşturulması ve yayımlanması görevi Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK)’na verilmiştir. Bu standart setleri içerisinde, genel tarımsal faaliyetlerin muhasebeleştirilme esaslarının yer aldığı TMS 41-Tarımsal Faaliyetler isimli standart ile taşıyıcı bitkilerin muhasebeleştirilme esaslarının yer aldığı TMS 16 standardı yer almaktadır. Bu standartlar, Türkiye’deki yetkili otorite tarafından çevirisi yapılarak tarım işletmeleri tarafından kullanılmaya başlanmıştır.

Bu çalışmada, taşıyıcı bitkilerin bir türü olan fındık bitkisinin TMS 16 standardında yer alan yeniden değerlendirme modeli kapsamında değerlendirme sürecinde nakit akışları yöntemine göre gerçeğe uygun değerinin hesaplanması ve muhasebeleştirilmesine yönelik örnek uygulamalar yapılmış ve böylece konunun daha iyi bir şekilde anlaşılmasının sağlanmasına çalışılmıştır.

1. Fındık Bitkisinin 16 Nolu Türkiye Muhasebe Standardı Çerçevesinde Muhasebeleştirilmesi

Fındık bitkisi, tarımsal ürünlerin temini veya üretimi amacıyla kullanılan, bir yıldan daha uzun bir süreyle tarımsal ürün elde etmek üzere elde tutulan ve kalıntı satışları (hurda değeri) dışında kendisinin tarım ürünü olarak satış ihtimali çok az olan canlı bitkilerdendir (TMS 16, prg. 6). Taşıyıcı bitki olarak ifade edilen bu bitkilere örnek olarak; bir yıldan daha uzun süre ürün elde edilen çay çalılığı, üzüm asma, kauçuk ve palmye ağacı ile elma, kayısı ve zeytin vb. meyve veren ağaçları göstermek mümkündür (TMS 41, prg. 4).

Fındık bitkisinin muhasebeleştirilme esasları TMS 16 standardında düzenlenmiş olup, tarım işletmelerinin 31 Aralık 2015 tarihinden sonraki hesap dönemleri için fındık bitkisinin de içerisinde yer aldığı taşıyıcı bitkilerin muhasebeleştirme, değerlendirme ve amortisman uygulamalarında TMS 16 standardı hükümlerini uygulamaları zorunlu hale getirilmiştir.

1.1. Fındık Bitkisinin İlk Kez Muhasebeleştirilmesi

Fındık bitkisinin TMS 16 standardı kapsamında muhasebeleştirilebilmesi için bir takım şartların sağlanması zorunludur. Bu şartlar aşağıdaki gibidir;

- Fındık bitkisi ile ilgili gelecekte ortaya çıkması muhtemel ekonomik faydaların tarım işletmesine aktarılmasının olası olması,
- Tarımsal faaliyette bulunan işletmeler tarafından fındık bitkisine ilişkin maliyetlerin güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi.

Yukarıdaki şartları karşılayan fındık bitkisi, ilk kez maliyet bedeli üzerinden muhasebeleştirilmektedir. Fındık bitkisinin maliyetini oluşturan unsurlar aşağıdaki şekildedir (Kıymetli Şen ve Karagül, 2014: 35).

- Fındık bitkisinin, ticari iskontolar ve indirimlerin düşülmesinden sonra iade edilmeyen alış vergileri ile ithalat vergileri dâhil alış fiyatı,
- Fındık bitkisinin tarım işletmesi yönetiminin amaçları çerçevesinde verim sağlaması için gerekli duruma getirilmesi ve dikileceği alana taşınmasına yönelik her türlü maliyetler,
- Fındık bitkisinin topraktan sökülmesi, başka bir alana götürülmesi ve dikileceği alanın (bahçenin) hazırlanma işlemlerine yönelik tahmini maliyetler,
- Fındık bitkisinin yetiştirilmesi veya elde edilmesine yönelik çalışanlara sağlanan faydalar nedeniyle ortaya çıkan maliyetler,
- Fındık bitkisinin teslimatıyla ilgili maliyetler,
- Fındık bitkisinin dikileceği alana ilişkin dikim maliyetleri,
- Fındık bitkisinin yetiştirilmesi ve dikimiyle ilişkili mesleki ücretler.

1.2. Fındık Bitkisinin Dönem Sonu Değerlemesi

Fındık bitkisinin TMS 16 kapsamında ilk kez muhasebeleştirilmesini takip eden faaliyet dönemlerinde değerlemesinde maliyet modeli veya yeniden değerlendirme modelinin kullanılması gerekmektedir. Bu yöntemlerden hangisinin tercih edileceğine fındık yetiştiriciliği yapan tarım işletmeleri karar vermektedir.

Fındık bitkisinin dönem sonu değerlemesinde maliyet modelinin kullanılmasının tercih edilmesi halinde; fındık bitkisi, maliyetini yansıtan tutardan birikmiş amortisman tutarı ile bulunması durumunda birikmiş değer düşüklüğü zarar tutarı düşüldükten sonraki tutarları üzerinden raporlanmaktadır.

Fındık bitkisinin değerlendirilmesinde yeniden değerlendirme modelinin kullanılmasının tercih edilmesi halinde; fındık bitkisi, yeniden değerlendirme günündeki tespit edilen gerçeğe uygun değerini yansıtan tutardan birikmiş amortisman tutarı ile bulunması durumunda birikmiş değer düşüklüğü zarar tutarı düşüldükten sonraki tutarları üzerinden raporlanmaktadır.

2. Fındık Bitkisinin 13 Nolu Türkiye Finansal Raporlama Standardı Çerçevesinde Net Nakit Akışları Yöntemine Göre Gerçeğe Uygun Değerinin Tespiti

Fındık bitkisinin yeniden değerlendirme modeli kapsamında gerçeğe uygun değerinin tespiti her zaman mümkün olmayabilmektedir. Bu gibi durumlarda, fındık bitkisinin gerçeğe uygun değerinin tespiti noktasında alternatif yöntemler kullanılmaktadır. Kullanılan bu yöntemlerden biri de, TFRS 13- Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü (TFRS 13) isimli standardında işaret edilen “net nakit akışları” yöntemidir.

Bir takım tahmin ve işlemlere dayalı olarak gerçekleştirilen net nakit akışları yöntemine göre tespit edilecek gerçeğe uygun değer güvenilirliğinin, gelecekteki nakit akışlarının ve bugünkü değerlerinin hesaplanmasında kullanılacak iskonto oranının belirlenmesinde oldukça hassas davranılmasına bağlı olduğunu ifade etmek mümkündür.

2.1. TFRS 13 Standardının Amacı ve Kapsamı

IFRS 13-Fair Value Measurement isimli standartta, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standard Board-IASB) tarafından günümüze kadar değişik zamanlarda bir takım güncellemeler yapılmıştır. Bu gelişmeler dikkate alınarak, Türkiye’de standartların oluşturulması ve yayımlanması noktasında en yetkin kurum olan KGK tarafından 18.09.2014 gün ve 29123 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 28 sıra numaralı ile 19.12.2017 gün ve 30275 sayılı Resmi Gazete’de (Mükerrer) yayımlanan 93 sıra numaralı tebliğler aracılığıyla TFRS 13 standardında gerekli güncellemeler yapılmıştır. Böylece, her iki standart arasında paralellik sağlanmıştır.

TFRS 13 standardının amacı; gerçeğe uygun değer tanımını yapmak, gerçeğe uygun değer ölçümüne yönelik çerçeveyi ayrı standartta düzenlemek ve gerçeğe uygun değer ölçümüne yönelik hususları belirtmektir (TFRS 13, prg. 1).

TFRS 13 standardının kapsamı; diğer TFRS’lerde gerçeğe uygun değer ölçümünün ya da gerçeğe uygun değere yönelik açıklama yapılmasının zorunlu kılındığı veya açıklama yapılmasına izin verildiği durumları içermektedir. Ayrıca, diğer TFRS’lerin satış maliyeti indirilmiş gerçeğe uygun değer (net gerçeğe uygun değer) gibi gerçeğe uygun değer temelli gerçekleştirilen ölçümlerin kullanılmasını ya da bu ölçümlere yönelik açıklama yapılmasını zorunlu kıldığı veya bunlara izin verdiği durumları da kapsamaktadır (TFRS 13, prg. 5).

TFRS 13 standardının kapsamında bulunmayan bazı durumlar bulunmaktadır (TFRS 13, prg. 6). Bunlar, aşağıdaki gibidir.

- TFRS 2: Hisse Bazlı Ödemeler isimli standart kapsamında yer alan hisse bazlı ödeme işlemleri,
- TMS 17: Kiralama İşlemleri isimli standart kapsamında yer alan kiralama işlemleri,
- TMS 36-Varlıklarda Değer Düşüklüğü isimli standartta ifade edilen kullanım değeri ve TMS 2: Stoklar isimli standartta ifade edilen net gerçekleştirilebilir değer gibi gerçeğe uygun değerle bir takım benzerlikler gösteren fakat aslında gerçeğe uygun değer olmayan ölçümler.

2.2. TFRS 13 Standardı Çerçevesinde Gerçeğe Uygun Değerin Ölçümü

Gerçeğe uygun değer, IASB tarafından yayımlanarak yürürlüğe konulan standart setinde “fair value” kavramıyla ifade edilmektedir. IASB tarafından yayımlanan standartların Türkiye’deki yetkili otoriteler tarafından Türkçe’ye çevrilmesiyle birlikte “fair value” kavramı “gerçeğe uygun değer” adıyla kullanılmaya başlanmıştır.

Gerçeğe uygun değer; “piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihindeki olağan bir işlemde bir varlığın satışından elde edilecek tutar ya da bir borcun devrinde ödenecek fiyattır” (TFRS 13, prg. 9).

Gerçeğe uygun değer, piyasa fiyatı temelli bir ölçüm yöntemi olup, istekli ve bilgili olan piyasa katılımcıları tarafından bir varlığın satışını ya da bir borcun devrini öngören ve bu işlemlerin zamanını tam olarak belirten bir ölçüm yöntemidir.

TFRS 13 standardında yer alan gerçeğe uygun değer tanımında ifade edilen ölçüm tarihi, varlık ya da borcun ilk kez muhasebeleştirileceği tarihi işaret etmekteyken; olağan bir işlem, piyasa katılımcılarının satışı yapılacak varlık veya devri gerçekleştirilecek borç ile ilgili yeterli bilgi düzeyine sahibi olmalarını ve bu işlemleri yapmak için istekli hareket etmelerini işaret etmektedir. Buna göre, baskı, zorlama ve tehdit altında gerçekleştirilen varlık satış ve borç devrine ilişkin işlemlerde gerçeğe uygun değer ile ölçüm yapılmasından söz etmek mümkün değildir.

2.2.1. TFRS 13 Standardına Göre Değerleme Yöntemleri

TFRS 13 standardında, işletmeler tarafından gerçeğe uygun değer ölçülmesi için yeterli bilginin olduğu ve şartlara uygun olan, ilgili gözlemlenebilir girdilerin kullanımını en üst düzeye taşıyan ve gözlemlenemeyen girdilerin kullanımını ise en alt düzeye indiren değerlendirme yöntemlerinin kullanılmasını öngörmektedir (TFRS 13, prg. 61).

Bu standart kapsamında kullanılacak değerlendirme yöntemlerini aşağıdaki şekilde üç grupta sınıflandırmak mümkündür.

i) Piyasa Yaklaşımı: Aynı veya karşılaştırılabilir varlıklar ve borçlar ya da varlık ve borçların oluşturduğu herhangi bir grubu kapsayan piyasadaki işlemlerde ortaya çıkan fiyatlar ile diğer ilişkili bilgileri kullanan bir değerlendirme yaklaşımıdır (TFRS 13, prg. Ek-A).

ii) Maliyet Yaklaşımı: Bir varlığın hizmet kapasitesinin yenilenmesi için mevcut gerekli olan cari tutarı ortaya koyan bir değerlendirme yaklaşımıdır. Bu tutar, genel olarak cari yenileme maliyeti olarak da ifade edilmektedir (TFRS 13, prg. Ek-A).

iii) Gelir Yaklaşımı: Nakit akışları veya gelir ve giderler gibi gelecekteki tutarları belirli bir iskonto oranı aracılığıyla iskonto edilmiş bugünkü değere dönüştüren değerlendirme yaklaşımıdır. Bu yaklaşım kullanılarak yapılan ölçüm, gerçeğe uygun değer ölçümünde gelecekte ortaya çıkması muhtemel tutarlara ilişkin cari piyasa beklentilerinin gösterdiği değeri yansıtmaktadır (TFRS 13, prg. Ek-A). Bugünkü değer ise, gelecekte ortaya çıkması beklenen nakit akışlarının belirli bir iskonto oranı ile bugünkü tutarının hesaplanması sonucu ortaya çıkan değeri ifade etmektedir.

2.2.2. TFRS 13 Standardına Göre Gerçeğe Uygun Değerin Belirlenme Hiyerarşisi

Gerçeğe uygun değer hiyerarşisi, bir varlık ya da borcun gerçeğe uygun değer ölçümlerinde bu varlık ya da borç ile ilgili açıklamalarda tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik ölçütlerini sağlamak üzere gerçeğe uygun değeri tespit etmek amacıyla yararlanılan değerlendirme yaklaşımlarına yönelik girdileri ifade etmektedir. Bu girdiler, piyasa katılımcıları tarafından bir varlık ya da borcun fiyatlandırılmasında kullanılacak varsayımları işaret etmektedir (Alibhai vd., 2018: 753; TFRS 13, prg. 72).

TFRS 13 standardında gerçeğe uygun değer hiyerarşisi üç seviye olarak gruplandırılmıştır (Martin ve Osma, 2018: 524; Gözlüklü, 2017: 214; Türel, 2009: 27). Bunlar, aşağıdaki gibidir;

Seviye 1: Gerçeğe uygun değer tespiti noktasında, ölçüm tarihinde erişilebilecek aynı varlık veya borçlara yönelik aktif piyasalarda ortaya çıkan kotasyon fiyatını ifade etmektedir. Bu seviye girdileri, gerçeğe uygun değer hiyerarşisi kapsamında en yüksek önceliğe sahiptir.

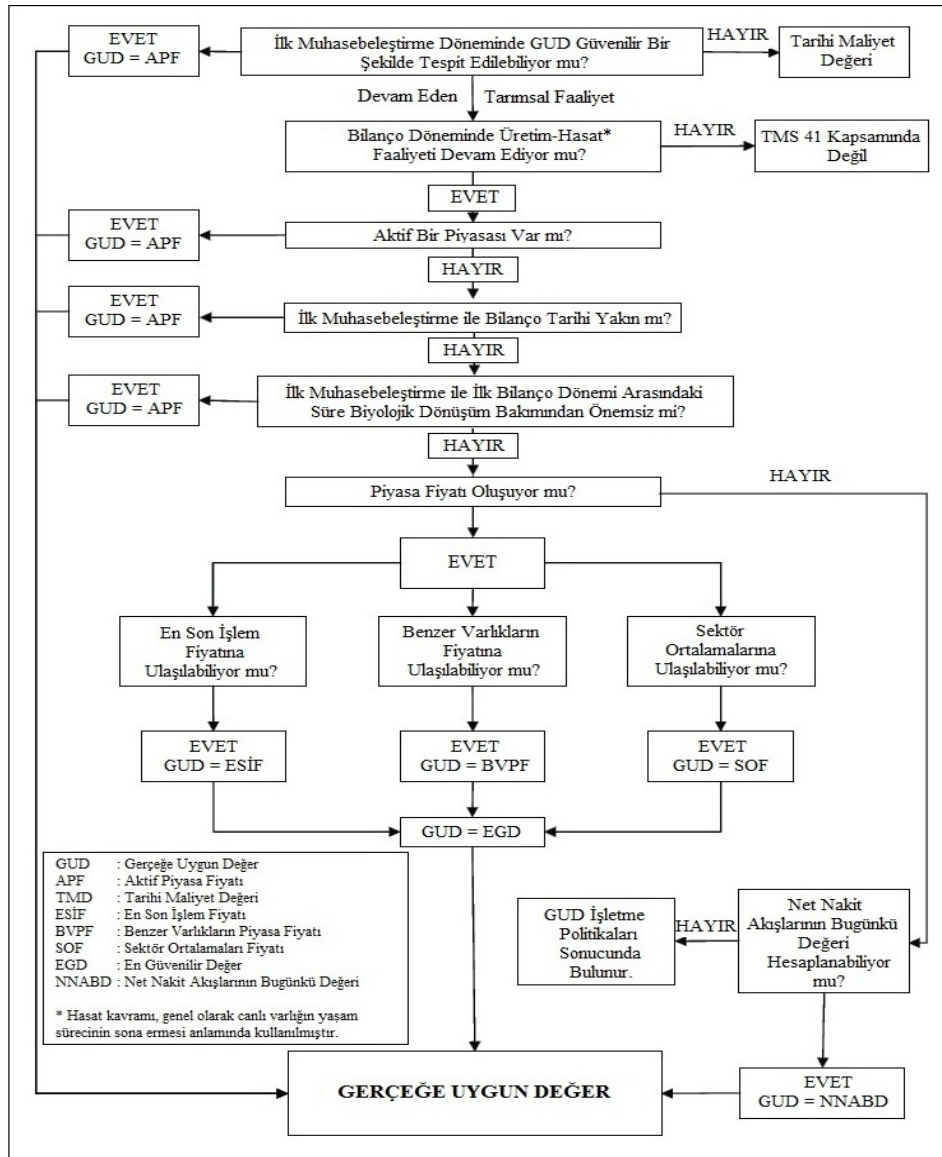
Seviye 2: Gerçeğe uygun değer tespiti noktasında, benzer varlık veya borca yönelik doğrudan veya dolaylı olarak gözlemlenebilen ve Seviye 1 dışındaki girdileri ifade etmektedir.

Seviye 3: Gerçeğe uygun değer tespiti noktasında, varlık veya borca ilişkin gözlemlenemeyen girdileri ifade etmektedir. Bu seviye girdileri, gerçeğe uygun değer hiyerarşisi kapsamında en düşük önceliğe sahiptir.

TFRS 13 standardı, varlık ve borçlara yönelik herhangi bir aktif piyasanın bulunmaması halinde dahi gerçeğe uygun değerın hesaplanmasını zorunlu kılmaktadır (Howard, 2008: 148). Bu gibi durumlarda, öncelikle ilgili varlığın piyasada en son işlem gördüğü fiyat başta olmak üzere, benzer varlıklara ilişkin piyasa fiyatı ile sektör emsal fiyatı dikkate alınmak suretiyle gerçeğe uygun değerın tespit edilmesi gerekmektedir. Bu alternatif yöntemlere rağmen gerçeğe uygun değerın tespitinin mümkün olmaması durumunda ise net nakit akışları yöntemi kullanılarak gerçeğe uygun değerın tespiti mümkün olabilmektedir.

Yukarıda yapılan açıklamalar çerçevesinde, fındık bitkisine yönelik gerçeğe uygun değerının Şekil 1'deki hiyerarşi kapsamında tespit edilmesi mümkündür.

Şekil 1. Fındık Bitkisine Yönelik Gerçeğe Uygun Değer Tespitine İlişkin Hiyerarşi

Kaynak: (Demirkol, 2008: 115).

Çalışmada ele alınan fındık bitkisine ilişkin Seviye 1 girdisi kapsamında gerçeğe uygun değer in tespiti noktasında Türkiye’de aktif piyasa bulunmadığından piyasa fiyatına ulaşılamamaktadır. Ayrıca, fındık bitkisi kendine özgü özellikleri bakımından benzersiz olması nedeniyle Seviye 2 girdisi kapsamında gerçeğe uygun değer in tespiti noktasında da benzer varlıklara ilişkin piyasa fiyatı bulunmamaktadır. Bu nedenle, belirli bir olgunluğa erişmiş olan verim dönemindeki fındık bitkisinin gerçeğe uygun değer inin tespiti noktasında net nakit akışları yönteminin kullanılması Seviye 3 girdisine örnek olarak gösterilebilmektedir.

2.3. Net Nakit Akışları Yöntemine Göre Nakit Akışlarının Hesaplanması ve Gerçeğe Uygun Değer in Yeniden Değerleme Modeli Çerçevesinde Muhasebeleştirilmesi

Net nakit akışları yöntemi; işletmenin gelecekteki net nakit akışlarının belirlenecek bir iskonto oranı kullanılarak bugüne indirgenmesini sağlayan bir yöntemdir (Cingöz, 2014: 153).

Net nakit akışları yöntemi, bir takım matematiksel hesaplamalara ve mantıklı tahminlere dayanmaktadır. Bu nedenle, net nakit akışları yöntemi kullanılarak yapılacak hesaplamalarda en doğru sonucun alınabilmesi, gelecekte ortaya çıkması muhtemel nakit akışlarının ve bugünkü değere indirgemede kullanılacak iskonto oranının tespitindeki hassasiyete bağlıdır (Demirkol, 2008: 123).

İşletmeye ait fındık bitkisi verim döneminde olup, olgunluğa erişmiş olan ağaçlardan oluşmaktadır. Bu olgunluktaki fındık bitkisinin Türkiye’de alış ve satışının yapıldığı aktif bir piyasa bulunmamaktadır. Bununla birlikte, fındık bitkisinin de aralarında yer aldığı canlı varlıklara ilişkin gerçeğe uygun değer in tespitinde kullanılabilir alternatif yöntemler fındık yetiştiriciliğine ilişkin tarım sektöründe uygulama alanı bulamamaktadır. Dolayısıyla, alternatif yöntemlere göre gerçeğe uygun değer inin yapılması mümkün değildir. Bu nedenle, çalışma kapsamında fındık bitkisine yönelik gerçeğe uygun değer inin tespiti, net nakit akışları yöntemi kullanılmıştır.

Net nakit akışları yöntemi ile gerçeğe uygun değer inin tespitinde takip edilmesi gereken bir takım aşamalar bulunmaktadır. Bu aşamaları, aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Demirkol, 2008: 121).

- Fındık bitkisine yönelik gelecek faaliyet dönemlerindeki nakit girişi sağlayan gelirler (hasat noktası gelirleri), nakit çıkışı sağlayan giderler (ilk madde ve malzeme maliyetleri ile işçilik maliyetleri gibi) ve nakit çıkışı yaratmayan giderler (amortisman giderleri) belirlenerek net nakit akışları tespit edilir.
- Tespit edilen net nakit akışlarının bugünkü değere indirgenmesinde kullanılacak bir iskonto oranı (Merkez Bankası reeskont faiz oranı gibi) tespit edilir.
- Net nakit akışlarının iskonto oranı yardımıyla bugünkü değerleri tespit edilir.

Bu bölümde, fındık yetiştiriciliği yapacak işletmeler için fındık bitkisinin net nakit akışları yöntemine göre gerçeğe uygun değer inin tespit edilmesi ve muhasebeleştirilmesine yönelik örnek bir uygulama geliştirilmiştir.

XYZ Tarım İşletmesi, fındık yetiştiriciliği faaliyetinde bulunmaktadır. Fındık bitkilerinin yer aldığı bahçeyi 2019 yılında satın alarak fındık yetiştiriciliğine başlamıştır. İşletme, 2020 yılı itibariyle fındık bitkisinin faydalı ömrünü 25 yıl olarak belirlemiştir. İşletmeye ait fındık bitkisine ilişkin beklenen net nakit akışları; fındık bitkisinin faydalı ömürleri boyunca oluşması beklenen tahmini verim (üretim) miktarları, fındık bitkisine ilişkin ilk madde/malzeme maliyetleri ve işçilik maliyetleri ile amortisman maliyetleri göz önüne alınarak hesaplanmıştır.

Nakit girişleri, geçmiş yıllar içerisinde fındık mamulüne ilişkin piyasada açıklanan taban fiyatlardaki değişim oranı dikkate alınarak tespit edilmiştir. Nakit çıkışları, gelecekte ortaya çıkması beklenen maliyetler tahmin edilerek tespit edilmiştir. Nakit çıkışı gerektirmeyen giderlerde ise, fındık bitkisine yönelik amortisman giderleri dikkate alınmıştır.

Buna göre, net nakit akışlarının tespit edilen iskonto oranı ile bugünkü değerleri hesaplanmıştır. Bu hesaplamalar ışığında, fındık bitkisinin gerçeğe uygun değeri, Tablo 1’deki gibi aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir.

Tablo 1. Fındık Bitkisine İlişkin Net Nakit Akışları Tablosu

Yıllar	Nakit (A)	Girişleri	Nakit (B)	Çıkışları	Nakit Gerektirmeyen Giderler (C)	Çıkışı	Net Akışları (A-B)+C	Nakit	Net Akışlarının Bugünkü Değeri ¹
2020		109.200		95.000		3.200		17.400	14.500
2021		134.400		115.000		3.200		22.600	15.694
2022		162.000		120.000		3.200		45.200	26.157
2023		186.000		122.000		3.200		67.200	32.407
2024		211.200		125.000		3.200		89.400	35.928
2025		230.400		128.000		3.200		105.600	35.365
2026		249.600		130.000		3.200		122.800	34.271
2027		302.400		134.000		3.200		171.600	39.909
2028		324.000		138.000		3.200		189.200	36.668
2029		422.400		140.000		3.200		285.600	46.126
2030		448.800		144.000		3.200		308.000	41.453
2031		475.200		148.000		3.200		330.400	37.057
2032		501.600		152.000		3.200		352.800	32.974
2033		528.000		156.000		3.200		375.200	29.223
2034		655.200		160.000		3.200		498.400	32.349
2035		686.400		164.000		3.200		525.600	28.429
2036		717.600		168.000		3.200		552.800	24.916
2037		662.400		172.000		3.200		493.600	18.540
2038		660.000		176.000		3.200		487.200	15.250
2039		624.000		180.000		3.200		447.200	11.643
2040		583.200		184.000		3.200		402.400	8.747
2041		571.200		188.000		3.200		386.400	6.999
2042		556.800		192.000		3.200		368.000	5.555
2043		540.000		196.000		3.200		347.200	4.367
2044		520.800		200.000		3.200		324.000	3.396
GERÇEĞE UYGUN DEĞER (2020 YILI)									617.925

¹Fındık bitkisine ilişkin net nakit akışlarının bugünkü değeri “NNABD= $\sum_{t=1}^n \frac{NNA}{(1+i)^t}$ ” formülüyle hesaplanmıştır.

İşletme tarafından, TMS 16 standardı çerçevesinde fındık bitkisinin değerlemesinde yeniden değerlendirme modelinin kullanılması tercih edilmiştir.

Yeniden değerlendirme modeli; yeniden değerlendirme günündeki tespit edilen gerçeğe uygun değerini yansıtan tutardan birikmiş amortisman tutarı ile bulunması durumunda birikmiş değer düşüklüğü zarar tutarı düşüldükten sonraki tutarları üzerinden finansal tablolarda raporlamayı öngörmektedir (Salendrez, 2006: 4; Elliot ve Elliot, 2011: 417).

İşletmeye ait fındık bitkilerinin defter değeri 550.000 TL, birikmiş amortisman tutarı 15.000 TL olarak kayıtlarda yer almaktadır. Yeniden değerlendirme modeli kapsamında fındık bitkilerinin 2020 yılı için yeniden değerlendirilmiş tutarı aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

Fındık Bitkisinin Net Defter Değeri	: 550.000 TL – 15.000 TL = 535.000 TL
Yeniden Değerleme Oranı	: 617.925 TL / 535.000 TL = 1.155
Fındık Bitkisinin Yeniden Değerlenmiş Tutarı	: 550.000 TL x 1.155 = 635.250 TL
Fındık Bitkisi Değer Artış Tutarı	: 635.250 TL – 550.000 TL = 85.250 TL
Birikmiş Amortismanın Yeniden Değerlenmiş Değeri	: 15.000 TL x 1.155 = 17.325 TL
Birikmiş Amortisman Değer Artış Tutarı	: 17.325 TL – 15.000 TL = 2.325 TL
<u>YENİDEN DEĞERLEME ARTIŞI</u>	: <u>617.925 TL – 535.000 TL = 82.925 TL</u>

TMS 16 ve TFRS 13 standartları çerçevesinde 2020 yılındaki yeniden değerlendirme işlemi sonucunda fındık bitkilerinde 82.925 TL tutarında değer artışı ortaya çıkmış olup, fındık bitkisi ile birikmiş amortismanına ilişkin defter değerinin düzeltilmesine ve değer artışına yönelik muhasebe kaydı aşağıdaki şekilde yapılmıştır.

31/12/2020	
25X Taşıyıcı Bitkiler	85.250
25X.01 Verim Dönemindeki Fındık Bitkisi	
257 Birikmiş Amortismanlar ve Değer Düşüklüğü Karşılığı	2.325
257.01 Fındık Bitkisi Amortismanı	
551 Maddi Duran Varlıklar Yeniden Değerleme Artışları	82.925
522.01 Fındık Bitkisi Yeniden Değerleme Artışları	
<i>Net nakit akışları yöntemi çerçevesinde gerçeğe uygun değeri tespit edilerek yeniden değerlendirme modeliyle değerlendirilen fındık bitkisinin değer artış kaydı</i>	

KGK tarafından hazırlanarak yayımlanan ancak henüz yürürlüğe konulmayan “Finansal Raporlama Standardına Uygun Hesap Planı Taslağı”nda ve literatürdeki çalışmaların bir kısmında verim çağındaki taşıyıcı bitkilerin “256 Diğer Maddi Duran Varlıklar” hesabında muhasebeleştirilmesi önerilmektedir. Ancak, esas faaliyet konusu fındık yetiştiriciliği yapmak olan işletmeler için verim çağındaki fındık bitkisinin, maddi duran varlıkların yer aldığı hesap grubundaki “256 Diğer Maddi Duran Varlıklar” hesabında izlenmesinin gerek raporlamada şeffaflık ilkesine gerekse bilgi muhasebesine uygun bir yaklaşım olmadığı düşünülmektedir. Bu nedenle, esas faaliyet konusu fındık yetiştiriciliği yapmak olan tarım işletmelerinin bu bitkilerini maddi duran varlıkların yer aldığı hesap grubundaki diğer kalemlerden ayrı raporlaması önemlidir. Bu nedenle, fındık bitkisinin “25X Taşıyıcı Bitkiler” hesabında izlenmesi uygun bulunmuştur. Ayrıca, fındık bitkisinin TMS 16 standardına göre yeniden değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan olumlu değerlendirme farkları ise, KGK tarafından hazırlanan hesap planı taslağında önerildiği şekilde “551 Maddi Duran Varlıklar Yeniden Değerleme Artışları” isimli hesapta muhasebeleştirilmiştir. Böylece, gerek taşıyıcı bitkilerin gerçeğe uygun değeri, gerekse değerlendirme farkları finansal durum tablosunda diğer kalemlerden ayrı olarak şeffaf bir şekilde raporlanmış olmaktadır. Böyle bir raporlama ise, bilgi muhasebesi bakış açısına daha uygun düşmektedir.

3. Sonuç

Fındık mahsulü, Türkiye’nin tarımsal üretimi içerisinde dünyada lider konumda olduğu bir üründür. Birçok sektörde hammadde olarak kullanılan fındık mahsulünün tarımına ilişkin uygulamalar genel olarak geleneksel şekilde gerçekleştirilmektedir. Ancak, son dönemlerde fındık bitkisi yetiştirmek üzere işletmeler tarafından bir takım girişimlerde bulunularak modern tekniklerle fındık tarımı yapılmaya başlandığı görülmektedir.

Fındık bitkisi, taşıyıcı bitkiler arasında yer almakla birlikte muhasebeleştirilme esasları TMS 16 standardında düzenlenmiştir. Fındık bitkisi, ilk kez muhasebeleştirme döneminde maliyet değeri üzerinden aktifleştirilmekte, dönem sonlarında ise değerlemesinde maliyet modeli ya da yeniden değerlendirme modeli kullanılmaktadır. Bu yöntemler arasından hangisinin tercih edileceği ise tarım işletmelerine bırakılmıştır. Maliyet modeli, fındık bitkisinin maliyetinden birikmiş amortisman tutarının ve bulunması durumunda birikmiş değer düşüklüğü zarar tutarının düşülmesi suretiyle hesaplanan değeri üzerinden raporlamayı esas almaktadır. Yeniden değerlendirme modeli, fındık bitkisinin yeniden değerlendirme günündeki tespit edilen gerçeğe uygun değerini yansıtan tutarından birikmiş amortisman tutarı ile bulunması durumunda birikmiş değer düşüklüğü zarar tutarı düşüldükten sonraki tutarları üzerinden raporlanmasını esas almaktadır. Yeniden değerlendirme modelinin işaret ettiği gerçeğe uygun değer TFRS 13 standardı hükümleri doğrultusunda tespit edilmektedir. Ancak, TFRS 13 standardında belirtilen aktif piyasa fiyatına her zaman ulaşmak mümkün olmayabilmektedir. Bununla birlikte, TFRS 13 standardında önerilen alternatif yöntemlere göre de gerçeğe uygun değer tespiti mümkün olmayabilmektedir.

Bu çalışmada, fındık yetiştiriciliği yapan ya da yapacak olan tarım işletmeleri özelinde gerçeğe uygun değer hesaplanması ve muhasebeleştirilmesi konu alınmıştır. Bu kapsamda, aktif piyasası bulunmayan ve alternatif yöntemlere rağmen gerçeğe uygun değeri tespit edilemeyen belirli bir olgunluğa sahip verim dönemindeki fındık bitkisine ilişkin net nakit akışları yöntemi ile gerçeğe uygun değer tespit edilmesine ilişkin örnek uygulama geliştirilmiştir. Bu uygulama ile gerek doğrudan gerekse dolaylı yöntemler aracılığıyla dahi gerçeğe uygun değeri tespit edilemeyen fındık bitkisine ilişkin gerçeğe uygun değer net nakit akışları yöntemi ile hesaplanması ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir. Ayrıca, TMS 16 standardı kapsamında yeniden değerlendirme modeline göre yeniden

değerleme işlemlerinin ne şekilde hesaplanacağı açıklanmış ve muhasebeleştirilme şekli yevmiye kaydı üzerinde gösterilmiştir. Bu çalışma ile, hesaplamaların ne şekilde yapılacağı ve gerçeğe uygun değerlerin nasıl tespit edileceği konusunda sektörde faaliyette bulunan ya da faaliyette bulunacak olan işletmelere yol gösterici olmaya çalışılmıştır. Bunun yanında, geliştirilen örnek sayesinde uygulamada ortaya çıkabilecek sorunların giderilmesine katkı sağlamaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Alibhai, S., Bakker, E., Balasubramanian, T. V., Bharadva, K., Chaudhry, A., Coetsee, D. and Yeung, P. (2018). *Interpretation and Application of IFRS*. Cornwall: John Wiley & Sons.
- Cingöz, A. (2014). *İndirgenmiş Nakit Akımları Yöntemine Göre Firma Değerleme ve Enerji Sektöründe Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Demirkol, Ö. F. (2008). Canlı Varlıkların Gerçeğe Uygun Değerini Belirleme Hiyerarşisi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 1(2): 113-124.
- Elliot, B. and Elliot, J. (2011). *Financial Accounting and Reporting* (Fourteenth Edition). New Jersey: Prentice Hall Inc.
- Howard, M. K. (2008). *Accounting and Business Valuation Methods: How to Interpret IFRS Accounts*. Oxford: Elsevier Ltd.
- Kıymetli Şen, İ. ve Karagül, A. A. (2014). Yeni Bir Maddi Duran Varlık Sınıfı Olarak Taşırıyıcı Bitkiler: Muhasebeleştirme ve Ölçme. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 7(3): 27-48.
- Martin, F. M. H., ve Osma, B. G. (2018). Does IFRS 9 Consider Financial Statement Users' Preferences with Respect to IFRS 13 Fair Value Hierarchy? A Suggestion to Refine the Definition of OCI. *Estudios De Economia Aplicada*, 36(2): 515-536.
- Salendrez, H. E. (2006). An Update on International Accounting Standard (IAS) 16: Property, Plant and Equipment. *Notes On Business Education*. 9(1): 1-6.
- TFRS 13: Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü Standardı, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
- TMS 16: Maddi Duran Varlıklar Standardı, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
- TMS 41: Tarımsal Faaliyetler Standardı, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
- Türel, A. (2009). *Gerçeğe Uygun Değer ile Finansal Raporlama; Ülkemizde Algılanması ve Uygulanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

MALİYET AZALTIMININ ORGANİZASYONEL PERFORMANSA ETKİSİ: ÖRNEK BİR UYGULAMA

Doç. Dr. Mustafa SAVCI

RTE Üniversitesi, İİBF

ORCID: 0000-0002-0794-9804, mustafa.savci@erdogan.edu.tr

Doktora Öğrencisi İmad BALIOĞLU

ORCID: 0000-0002-6701-4728, imad_balioglu19@erdogan.edu.tr

ÖZET

Günümüzde yoğunlaşan rekabet ortamı ve teknolojik yeniliklerden kaynaklanan değişim ve gelişmeler, işletmenin amaçlarını etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirebilmek için maliyet azaltımını zorunlu kılmıştır. Maliyet azaltımı, işletme faaliyetlerini sürdürürken; ürün veya hizmetin müşteri tarafından algılanan değerini düşürmeden, kaliteden ödün vermeden ve olumsuz bir değişime sebep olmadan toplam sabit ve değişken maliyetlerin düşürülmesini sağlayabilmektir. Bu durum, işletmede başarı ve organizasyonel performansın artmasına katkı sağlamaktadır. Sağlanan katkı; kalite, verimlilik, kârlılık, yenilik, müşteri ve çalışanların memnuniyeti ile açıklanabilir. Yapılan bu çalışmanın amacı, maliyet azaltımının organizasyonel performansa etkisinin olup olmadığını irdelemektir. Bunun için, Rize’de bir çay işletmesinde yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi uygulanmıştır. Mülakatla elde edilen veriler analiz edilmiş ve uygulama sonucunda maliyet azaltımının organizasyonel performansa etkisi değerlendirilerek olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Maliyet, Maliyet Azaltımı, Organizasyonel Performans.

JEL Kodları: M40, M49.

IMPACT OF COST REDUCTION ON ORGANIZATIONAL PERFORMANCE: A CASE STUDY

ABSTRACT

Nowadays, the increasingly competitive business environment, the changes and developments arising from technological innovations require cost reduction in order to realize the objectives of the enterprise effectively and efficiently. Cost reduction is the ability to reduce total fixed and variable costs while maintaining enterprise activities; without reducing the perceived value of the product or service by the customer, without compromising quality and without causing negative changes. This situation contributes to increase success and organizational performance by quality, efficiency, profitability, innovation, customer and employee satisfaction in the enterprise. The purpose of this study is to examine whether cost reduction has an impact on organizational performance. For this purpose, a semi-structured interview method was applied in a tea enterprise in Rize. The obtained data from the interview were analyzed, evaluated and as a result; we can say that, cost reduction has positive impact on organizational performance in the enterprise.

Keywords: Cost, Cost Reduction, Organizational Performance.

JEL Codes: M40, M49.

Giriş

Günümüzde yoğunlaşan rekabet ortamı ve teknolojik yeniliklerden kaynaklanan değişim ve gelişmeler, işletmenin amaçlarını etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirebilmek için maliyet azaltımını zorunlu kılmıştır. Maliyet azaltımı, işletme faaliyetlerini sürdürürken; ürün veya hizmetin müşteri tarafından algılanan değerini düşürmeden, kaliteden ödün vermeden ve olumsuz bir değişime sebep olmadan toplam sabit ve değişken maliyetlerin düşürülmesini sağlayabilmektedir. Bu durum işletmede başarı ve organizasyonel performansın artmasına katkı sağlamaktadır. Organizasyonel performans, organizasyonda amaçların ne ölçüde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin değerlendirilmesidir. Yapılan bu değerlendirmede organizasyonel performansın boyutları olan; kârlılık, maliyet, kalite, verimlilik, etkililik, etkinlik, yenilik, müşteri memnuniyeti, çalışanların memnuniyetine odaklanılmıştır. Literatürde çok sayıda maliyet azaltma ile ilgili yöntemler olmasına rağmen bu çalışmada kapsam dışı bırakılmıştır.

Çalışmada, maliyet azaltımının organizasyonel performansa etkisinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın amacını gerçekleştirmek için Rize’de kamuya ait bir çay işletmesinde yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler analiz edilmiş ve değerlendirme yapılmıştır.

Çalışma, giriş ve sonuç dışında üç ana başlıktan oluşmaktadır. Çalışmada önce maliyet ve maliyet azaltımı, sonra organizasyonel performans hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra maliyet azaltımının organizasyonel performansa etkisini belirlemek için kamuya ait bir çay işletmesinde uygulama yapılmıştır.

1. Maliyet ve Maliyet Azaltımı

Üretilen mal ve hizmetler için harcanan çeşitli girdilerin para ile ölçülen değerine o mal veya hizmetin maliyeti denir (Türel, 2010: 11). Maliyet, dar anlamda mal ve hizmet üretimi için değer kullanımıdır (Haftacı, 2009: 37). Geniş anlamda maliyet, bir şey elde etmek için bulunulan özveri ve katlanılan her türlü fedakârlığın toplamıdır (Savcı, 2019: 8). Maliyet azaltımının yapılabilmesi için önce maliyetin doğru bir şekilde belirlenmesi ve yönetilmesi gerekmektedir. Bu durum üretilen mal ve hizmetinin maliyetinin doğru hesaplanmasına, maliyetlerin planlama ve kontrol işlemlerine, faaliyet sonuçlarının belirlenip başarı değerlemesine ve karar vermeye katkı sağlamaktadır.

Maliyet azaltımı, üretilenin kalitesini bozmaksızın, daha önceki düzeye oranla daha düşük maliyete ulaşmayı ifade etmektedir (Upchurch, 2002: 256). Maliyet azaltımının iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için; maliyet azaltımının tanımı, amacı ve aşamalarının belirlenmesi gerekmektedir.

1.1. Maliyet Azaltımının Tanımı ve Amacı

Maliyet azaltımı; en uygun kalite, teslimat süresi, fiyat seviyesi ve müşteri tabanlı maliyet azaltımını sağlayan, hedef kârı ve hedef maliyeti gerçekleştiren bir faaliyettir (Cengiz ve Ersoy, 2017: 183). Maliyet azaltımı; mamullerin yaşam seyri maliyetlerini azaltmayı amaçlayan, ürünlerin kalite, güvenilirlik ve müşteri ihtiyaçlarının algılanan değerini düşürmeyen bir faaliyet olarak tanımlanabilir (Kato, 1993: 33). Başka bir ifade ile maliyet azaltımı, işletmenin faaliyetleri ile ilgili mevcut sabit ve değişken maliyetleri düşürmeyi amaçlayan bir yaklaşım olarak ifade edilebilir.

Maliyet azaltmanın amacı, gerçek maliyetleri standart maliyetlere çekmektedir. Ayrıca işletmenin maliyetini en uygun seviyeye düşürmek ve kârlılığını en yüksek seviyede tutmaktır (Aslan, 2017: 79-80). Öz bir ifade ile maliyet azaltımı; işletmede maliyet bilincinin oluşmasına, müşteri memnuniyetine, kârın artmasına ve rekabet avantajına katkı sağlar.

1.2. Maliyet Azaltımının Aşamaları

Maliyet azaltımının aşamaları aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Bragg, 2010: 9).

1. İşletmede stratejik bölümlerin belirlenmesi,
2. Stratejik bölümlerde maliyet kalemlerinin ve süreç katkı değerlerinin analiz edilmesi,
3. İşletmenin finansal durumu ve kâr tutarını olumsuz etkileyen maliyet kalemlerinin belirlenmesi,
4. Olumsuz maliyet kalemlerinin azaltılmasına karar verilmesidir.

Maliyet azaltımı ile ilgili aşamalar aşağıda özetlenmiştir (Bragg, 2010: 9-11):

İlk aşama, işletmede stratejik açıdan en önemli bölümleri belirlemek ve bu bölümler ile ilgili maliyet kalemlerinin azaltılmasına odaklanma ile ilgilidir.

İkinci aşama, maliyet kalemlerini sınıflandırmak ve süreç katkı analizi yapmak ile ilgilidir. Süreç katkı analizi, net satışlardan toplam değişken giderlerinin indirilmesi bulunan tutarıdır. Süreç katkı analizinin amacı, yönetime nereden para kazanılacağını, darboğazının nerede olduğunu ve verimliliğin nasıl en üst düzeye çıkarılacağını keşfetmektir.

Üçüncü aşama, işletmenin finansal durumu ve kâr tutarını olumsuz etkileyen ve üretim sürecine değer yaratmayan maliyet kalemlerinin belirlenip ortadan kaldırılması ile ilgilidir.

Dördüncü aşama, karşılaştırmalı finansal raporların düzenlenmesi, işletmenin amaçlarına değer yaratmayan maliyet kalemlerinin çıkarılması kararı ile ilgilidir.

1.3. Maliyet Azaltımının Avantajları ve Dezavantajları

Maliyet azaltımı, işletmede uzun vadeli büyüme için önemli bir araçtır. Bu araç sayesinde işletme faaliyetlerinde sürekli iyileştirme yapılır. Maliyet azaltımının avantajları aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Bragg, 2010: 7-8).

1. Kısa vadede kârlılık, verimlilik ve nakit akışı artar.
2. Fiyatlandırma politikalarına, marj işlemlerinin geliştirilmesine yardımcı olur.
3. Rakiplerinin davranışlarını ve tahminlerini anlamaya yardımcı olur.
4. İşletmede maliyet azaltımı bilincinin sürekliliğini sağlar.
5. Sağlanan tasarruflar işletme amaçlarını gerçekleştirmeye yardımcı olur.
6. Yeni pazarlara girişi kolaylaştırır.

Maliyet azaltımının dezavantajları aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Bragg, 2010: 8):

1. Verilen görevlerin yerine getirilmemesine neden olabilir.
2. Planlara ulaşabilmek için işletme bütçelerinin abartılmasına neden olabilir.
3. Uzun vadeli gelişimi engelleyebilir.
4. Planlama ve geliştirme aşamasında boşluklar ortaya çıkabilir.

2. Organizasyonel Performans

Organizasyonel performans; işletmenin üretken varlıklarını, insan kaynaklarını, malzeme unsurlarını ve sermaye kaynaklarını bütünleştirerek işletmenin amaçlarına ulaşma yeteneğidir (Carton, 2004: 3). İşletmenin amaçlarını etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirebilmek için organizasyonel performans boyutlarının dikkate alınması gerekmektedir. En önemli organizasyonel performans boyutları olarak; kârlılık, maliyet, kalite, verimlilik, etkililik, etkinlik, yenilik, müşteri memnuniyeti ve çalışanların memnuniyeti sıralanabilir.

Organizasyonel performansının iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için; organizasyonel performansının tanımı, amacı ve boyutlarının açıklanması gerekmektedir.

2.1. Organizasyonel Performansının Tanımı ve Amacı

Çok boyutlu bir yapı olan organizasyonel performans; işletmenin faaliyet ve yönetsel prosedürlerin etkinliğini göstermek (Carton, 2004: 10) ve organizasyon amaçlarının ne ölçüde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini değerlendirmektir (Aktan, 2009: 26).

Organizasyonel performansın amacı; değer yaratmak (Carton, 2004: 3), işletme faaliyetlerini değerlendirmek, işletme amaçlarını gerçekleştirmek, örgütün gerçek potansiyeli karşısında gerçekleşen performansını belirlemek ve kararların zamanında alınmasına yardımcı olmaktır.

2.2. Organizasyonel Performansının Boyutları

Organizasyonel performansının boyutları; kârlılık, maliyet, kalite, verimlilik, etkililik, etkinlik, yenilik, müşteri memnuniyeti, çalışanların memnuniyetinden oluşmaktadır (Aktan, 2009: 26). Bu boyutlar aşağıda açıklanmıştır:

2.2.1. Kârlılık

Kârlılık, bir mal veya hizmetin belirli ihtiyaçları karşılayabilme yeteneklerini ortaya koyan özelliklerin tamamı olup beklentinin karşılanmasıdır. Kârlılık boyutu; satış kârlılığı, öz sermaye kârlılığı, brüt satış kârı, net dönem kârı, işletme faaliyet kâr-zararı, vergi öncesi-sonrası kâr vb. kârlılık boyutları olarak ele alınabilir ve ölçülebilir (Aktan, 2009: 27).

2.2.2. Maliyet

Maliyet, belirli bir amaca ulaşmak için katlanılan, parasal olarak ifade edilebilen ve bir değer birikiminin oluşmasına olanak veren fedakârlıkların tümüdür (Altuğ, 2001: 15). Maliyet boyutu; işgücü maliyeti, sermaye maliyeti, üretim maliyeti, finansman maliyeti ve malzeme maliyeti olarak ele alınabilir ve ölçülebilir (Aktan, 2009: 27).

2.2.3. Kalite

Kalite, kusurlu mamulleri ayıklamak için, üretim sürecinin kritik noktalarında mamulleri inceleyip muayene etmeye ve bu inceleme sonunda da üretim sürecini düzeltmeye dayanır (Erden, 2004: 19). Bir mal veya hizmetten beklenen özelliklerin karşılanabilme yeteneği olup beklentinin gerçekleştirilmesidir. Kalite boyutu; insan kalitesi, sistem kalitesi, yönetim kalitesi, ürün ve hizmet kalitesini kapsamaktadır. Ayrıca ürün kalitesinin ölçülmesinde hatalı mal oranı, makine arızası, iade edilen ürün oranı, ürünün müşteriye teslimat süresindeki gecikmeler ve servisle ilgili şikayetler olarak ele alınabilir ve ölçülebilir (Aktan, 2009: 26-27).

2.2.4. Verimlilik, Etkililik ve Etkinlik

Verimlilik, üretim sonucu (çıktı) ile üretim faktörleri (girdi) arasındaki ilişkiyi ifade eder. Verimlilik, savurganlıktan uzak, kaynakları en uygun şekilde değerlendirerek üretim yapmaktır (Yükçü ve Atağan, 2009: 4). Verimlilik boyutu; işgücü verimliliği, sermaye verimliliği ve toplam faktör verimliliği olarak ele alınabilir ve ölçülebilir (Aktan, 2009: 27).

Etkililik, bir işletmenin ya da sistemin önceden tanımlanmış olan amaçlarına ulaşma ya da amaçları gerçekleştirme derecesini ölçen bir göstergedir. Bu gösterge üzerinden önceden planlanan veya beklenen sonuçlara ulaşıp ulaşılmadığını değerlendirmektedir. Başka bir ifade ile etkililik; doğru işin yapılması, doğru işin yapılıp yapılmadığını sorgulamaktadır (Sadowski ve Zimmermann, 2019: 33).

Etkinlik, işletme kaynaklarının iyi bir şekilde kullanılıp kullanılmadığını değerlendirir (Ellis, 2006: 3). Bu değerlendirme; kullanılan hammadde, malzeme, işçilik ve diğer girdilerin saptanan amaçlar doğrultusunda ne denli etkin ya da yeterli kullanıldığını gösterir. Başka bir ifade ile etkinlik, bir işletmenin üretim faktörleri ya da üretimin kendisi için önceden saptadığı programın gerçekleştirilme derecesini değerlendirir. Bu durum fiili (gerçekleşen) performans, önceden saptanan standart (olması gereken) performans ile karşılaştırıldığında gerçekleşen performansın standart performansa ne ölçüde yaklaşp yaklaşmadığını gösterir (Yükçü ve Atağan, 2009: 3).

Verimlilik, elde bulunan kaynaklardan optimum çıktının sağlanması, etkililik ise, kaynakları en iyi şekilde değerlendirerek mümkün olan en iyi sonucun alınması şeklinde ifade etmektedir. Etkililik daha çok planlara ulaşmanın, verimlilik belli bir çıktının en az maliyetle üretilmesinin, etkinlik ise bir girdi-çıktı mekanizması aracılığı ile işleri doğru yapabilme kabiliyeti olarak tanımlanabilir (Yükçü ve Atağan, 2009: 1-2).

2.2.5. Yenilik

Yenilik, yeni bir ürünü, yöntemi veya örgütsel yapılanmayı araştırmak, keşfetmek (icat), denemek, geliştirmek ya da taklit etmek suretiyle benimsemek ve ticarileştirmektir (Dosi, 1988: 222). Başka bir ifade ile yenilik; yenileştirmek, değiştirmek veya daha verimli süreçler, ürünler veya yollar yaratmayı ifade eder. Yenilik boyutu, yeni buluşlar, yeni ürünler, ürünlerin yaşam devri gibi konuları kapsamaktadır (Aktan, 2009: 27).

2.2.6. Müşteri Memnuniyeti

Müşteri memnuniyeti, satın alma öncesi beklentileri ile satın alma sonrası elde ettikleri arasındaki yeterlilik olarak tanımlanabilir (Gümüş, 2014: 26). Müşteri memnuniyetinin boyutu, müşteri şikayetleri, yeni müşteri sayısı, siparişlerin teslimat süresi ve hatalı mal teslimleri olarak ele alınabilir ve ölçülebilir (Aktan, 2009: 27).

2.2.7. Çalışanların Memnuniyeti

Çalışanların memnuniyeti, çalışanın işinden ve işyerinden duyduğu genel memnuniyet düzeyini açıklamaktadır (Zaim ve Koçak, 2010: 2987). Çalışanların memnuniyeti, Bir çalışanın yaptığı işlerin karşılığında aldığı imkân ve hizmetlere gösterdiği tutumdur. Çalışanların memnuniyetinin boyutu, işe devamsızlık ve işgücü devir oranı olarak ele alınabilir ve ölçülebilir (Aktan, 2009: 27).

3. Çay İşletmesinde Bir Uygulama

Bu bölümde uygulamanın amacı, önemi, kapsamı, kısıtları ve metodolojisi açıklanmıştır.

3.1. Uygulamanın Amacı ve Önemi

Uygulamanın temel amacı, Rize’de kamuya ait bir çay işletmesinde maliyet azaltımının organizasyonel performansa etkisinin olup olmadığını incelemektir. Bu amacı gerçekleştirmek için yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi uygulanmıştır.

Uygulamanın konusu ile ilgili literatürde çalışmalar tarandığında, maliyet azaltımının organizasyonel performansa etkisine yönelik doğrudan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yönüyle uygulama, Rize’de bir çay işletmesinde yapılan ilk çalışmalardan biri olarak gösterilebilir.

3.2. Uygulamanın Kapsamı ve Kısıtları

Uygulama, Rize’de faaliyet gösteren kamuya ait bir çay işletmesinde yapılmıştır. Uygulamaya bu çay işletmesinde çalışan yedi işletme yöneticisi dahil edilmiştir.

Kamuya ait Rize’de çok sayıda fabrika olmasına rağmen bir çay fabrikanın incelenmesi ve yarı yapılandırılmış mülakatın yalnızca işletme yöneticilerine yapılması uygulamanın kısıtı olarak söylenebilir. Kapsamın bu şekilde sınırlandırılmış olmasının sebebi, maliyet ve zaman kısıtıdır.

3.3. Uygulamanın Metodolojisi

Uygulamanın metodolojisinde uygulamanın hazırlık aşaması, uygulamanın veri toplama araç ve yöntemi ve uygulamanın bulguları aşağıdaki açıklanmıştır.

3.3.1. Uygulamanın Hazırlık Aşaması

Uygulamanın hazırlık aşamasında ilk olarak maliyet azaltımının organizasyonel performansa etkisi üzerine odaklanılarak literatür taraması yapılmış ve çalışmanın teorik kısmı yazılmıştır. Sonra yarı yapılandırılmış mülakat soruları hazırlanmıştır. Daha sonra mülakatla elde edilen veriler analiz edilmiştir. Son olarak uygulamanın bulguları değerlendirilerek sonuç ve öneriler yapılmıştır.

3.3.2. Uygulamanın Veri Toplama Araç ve Yöntemi

Uygulamanın amaçlarını gerçekleştirmek için Rize’de kamuya ait bir çay işletmesinde yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile veriler toplanmıştır. Uygulamada ilgili işletmenin yöneticileri ile görüşülmüştür. Uygulamanın amaçlarını gerçekleştirmek için her bir katılımcıya aşağıda belirtilen sorular sorulmuştur:

1. Rekabet ortamı ve teknolojik yeniliklerden kaynaklanan değişim ve gelişmeler işletmelerde maliyet azaltımında organizasyonel performansı ön planı çıkarmaktadır. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?
2. İşletmenizde maliyet azaltımı ile ilgili aşağıda belirtilen konularından hangisi en önemlidir?
  - Ürün veya hizmetin müşteri tarafından algılanan değerini düşürmemek,
  - Kaliteden ödün vermemek,
  - Mamullerin yaşam seyrinde olumsuz bir değişime sebep olmamak,
  - Toplam sabit ve değişken maliyetleri düşürmektir.

3. İşletmenizde maliyet azaltımı uygulamasında kullanılan aşamalar nelerdir?
4. Size göre maliyet azaltımının en önemli faydaları nelerdir? Bu faydalardan üç tanesini önem sırasına göre nasıl sıralarsınız?
5. İşletmenizde organizasyonel performans konusuyla ilgili aşağıda belirtilen boyutlarından hangisi en önemlidir?
  - *Kârlılık*
  - *Maliyet*
  - *Kalite*
  - *Verimlilik*
  - *Etkililik*
  - *Etkinlik*
  - *Yenilik*
  - *Müşteri memnuniyeti*
  - *Çalışanların memnuniyeti*
6. Size göre organizasyonel performansın en önemli faydaları nelerdir? Bu faydalardan üç tanesini önem sırasına göre nasıl sıralarsınız?

Çalışmanın gerçekleştirilmesinde kullanılan temel yöntem, işletmenin ilgili yöneticileri ile yapılan yarı yapılandırılmış mülakattır. Yarı yapılandırılmış mülakatta yönetici olarak; fabrika müdürü, fabrika müdür yardımcısı, muhasebe kısım müdürü, tarım kısım müdürü, işletme kısım müdürü, bakım onarım kısım müdürü ve personel kısım müdürü olmak üzere yedi kişi ile görüşülmüştür. Görüşmeler 2021 Mayıs ayında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler her bir yönetici için yaklaşık 20 dakika sürmüştür. Görüşmede, yukarıda belirtilen sorulara cevap aranmış ve maliyet azaltımının organizasyonel performansa etkisi hakkında gerekli bilgilere ulaşma imkânı elde edilmiştir.

3.3.3. Uygulamanın Bulguları

Uygulama sonucunda, işletmelerin maliyet azaltımının organizasyonel performansa olumlu etkisi olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlardan yola çıkılarak mülakatın sorularına yönelik bulgular sunulmuştur.

1. İşletme yöneticileri, çay işletmesi için maliyet azaltımını organizasyonel performans için önemli bularak kârlılığın artmasında etkili olduğunu vurgulamışlardır.
2. İşletme yöneticileri, maliyet azaltımında en önemli konunun “*Toplam sabit ve değişken maliyetleri düşürmek*” olduğunu ifade etmişlerdir.
3. İşletme yöneticileri, çay işletmesinde kullanılan maliyet azaltımının aşamalarını “*mevcut maliyet kalemlerinin analiz edilmesi, değer yaratmayan maliyet kalemlerinin belirlenmesi, bu değer yaratmayan maliyet kalemlerinin azaltılmasına karar verilmesi*” olarak belirtmişlerdir.
4. İşletme yöneticileri, çay işletmesinde maliyet azaltımının faydalarını aşağıdaki gibi sıralamışlardır:
  - *Kârlılığı artırır.*
  - *Karar vermeye kolaylaştırır.*
  - *Yeni pazarlara girmeye yardımcı olur.*

5. İşletme yöneticileri, organizasyonel performans boyutlarından en önemlisini “Kârlılık, Maliyet ve Müşteri memnuniyeti” olarak ifade etmişlerdir.
6. İşletme yöneticileri, çay işletmesinde organizasyonel performansının faydalarını aşağıdaki gibi sıralamışlardır:
  - *Mevcut faaliyetleri sürekli değerlendirmek ve iyileştirmek,*
  - *Performansı artırmak,*
  - *Müşteri ve çalışanların memnuniyetini artırmaktır.*

4. Sonuç

Küresel rekabet ortamı ve teknolojik yeniliklerden kaynaklanan gelişmelerde işletmelerin başarısı için maliyet azaltımı önemlidir. Maliyet azaltımının yapılabilmesi için önce maliyetin doğru bir şekilde belirlenmesi ve yönetilmesi gerekir. Bu durum üretilen mal ve hizmet maliyetinin doğru hesaplanmasına, maliyetlerin planlama ve kontrol işlemlerine, faaliyet sonuçlarının değerlendirilmesine, karar destek sistemine ve organizasyonel performansın artmasına katkı sağlar.

Bu çalışma kapsamında yapılan uygulama sonucunda kamuya ait çay işletmesinde maliyet azaltımının organizasyonel performansa olumlu etkisi görülmüştür. Bu olumlu etki; üretim faaliyetlerinin iyileştirilmesi, maliyet azaltımı bilincinin oluşması, karar destek sisteminin kolaylaşması, kârlılığın ve müşteri memnuniyetinin artmasıdır.

İşletmede maliyet azaltımı ve organizasyonel performansa gereken önemi vermemek işletme faaliyetlerinde karmaşıklığa, bürokrasiye, israfa ve organizasyonel sorunlara sebep olacaktır.

Çalışmada elde edilen bulgular nitel çalışma sonucudur. Bunun için tüm işletmeler için genelleme yapılamaz. Bu noktada, ileriki çalışmalarda konu ile ilgili nicel çalışmalar yapılarak çalışma desteklenebilir.

Kaynakça

- Aktan, C. C. (2009). Performans Yönetimi: Organizasyonlarda Performans Değerlendirme ve Ölçme. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 25-49.
- Altuğ, O. (2001). *Maliyet Muhasebesi*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Aslan, T. (2017). Modern Maliyet Muhasebesinde Bulanık Mantık Yaklaşımı: Bir Hastane Uygulaması. *Sakarya Üniversitesi / Doktora Tezi*. Sakarya.
- Bragg, S. M. (2010). *Cost Reduction Analysis: Tools and Strategies*. New Jersey, USA: John Wiley & Sons, Inc.
- Carton, R. B. (2004). Measuring Organizational Performance: An Exploratory Study. *B.S. Duke University & MBA The University of Georgia - Doctor Of Philosophy*. Georgia.
- Cengiz, E. ve Ersoy, A. (2017). Maliyet Azaltım Kararı: Bütünsel Bir Yaklaşım. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(75), 183-206.
- Dosi, G. (1988). *The Nature of Innovation Process Technology Technological Change And Economic Theory*. UK: Printer Publishers.
- Ellis, P. M. (2006). Measuring Organizational Efficiency with Data Envelopment Analysis: The Horace Mann Insurance Company. K. D. Lawrence içinde, *Applications of Management*

Science: In Productivity, Finance, and Operations (s. 325). USA: JAI Press is an imprint of Elsevier.

Erden, S. A. (2004). *Üretim Ortamları Maliyet Yönetim Sistemleri ve Stratejik Maliyet Yönetimi*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Gümüş, C. (2014). Müşteri Memnuniyeti ve Müşteriyi Elde Tutmanın Müşteri Sadakatine Etkisi: Bir Araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü / Yüksek Lisans Tezi*. Afyonkarahisar.

Haftacı, V. (2009). *Maliyet Muhasebesi* (Cilt 13). İzmit: Umuttepe Yayınları.

Kato, Y. (1993). Target Costing Support Systems; Lessons From Leading Japanese Companies. *Management Accounting Research*, 4(1), 33-47.

Sadowski, C. ve Zimmermann, Th. (2019). *The Rethinking Productivity in Software Engineering*. USA: Open Access.

Savcı, M. (2019). *Maliyet Muhasebesi* (14 b.). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Türel, A. (2010). *Maliyet Muhasebesi*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

Upchurch, A. (2002). *Cost Accounting: Principles and Practices*. UK: Pearson Education.

Yükçü, S. ve Atağan, G. (2009). Etkinlik, Etkililik ve Verimlilik Kavramlarının Yarattığı Karışıklık. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(4), 1-13.

Zaim, H. ve Koçak, O. (2010). Bilgi Çalışanının Memnuniyeti. *Journal of Yasar University*, 18(5), 2985-2994.

KAMUDA MALİ DENETİM: SOSYAL GÜVENLİK KURUMU RAPORLARI

Arş. Gör. Dr. Burak Kayıhan

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-4188-3295, burakkayihan@mu.edu.tr

ÖZET

Kamuda mali denetim, kamu kurumlarının gelir ve gider hesaplarının güvenli bir şekilde kayıt altına alınıp alınmadığına yönelik olarak yapılan denetimdir. Bu nedenle şeffaf bir denetim ortamının sağlanabilmesi için denetlenecek olan kamu kurumlarına ilişkin bilgilerin eksiksiz kayıt altına alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda ülkemizde geçmiş yıllarda getirilen düzenlemeler kamunun mali denetiminde yetersiz kalmaya başlayınca öncelikle 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu yürürlüğe girerek yeni bir denetim sistemi oluşturulmuştur. Kanun kapsamında Sayıştay tarafından yapılacak denetim "Dış Denetim" olarak belirtilmiştir. Daha sonrasında yürürlüğe giren 6085 sayılı Sayıştay Kanunu ile dış denetim alanındaki mevzuat karışıklığına son verilmiştir. Kanun kapsamında Sayıştay'ın denetim kapasitesi artırılmasının yanı sıra raporlama faaliyetleri ön plana çıkarılarak kamuda mali denetimin uluslararası standartlara göre yapılacağı ifade edilmiştir.

Bu çalışmada, kamuda mali denetimin ülkemiz açısından gelişim süreci 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile 6085 Sayılı Sayıştay Kanunu kapsamında teorik çerçevede ele alınarak kamuda mali denetimin nasıl yapıldığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Sayıştay tarafından denetlenen kamu kurumlarından olan Sosyal Güvenlik Kurumu'nun 2012-2020 yılları arasındaki denetim raporları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamuda Mali Denetim, 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 6085 sayılı Sayıştay Kanunu.

JEL Kodları: M42, K20.

PUBLIC FINANCIAL AUDIT: SOCIAL SECURITY INSTITUTION REPORTS

ABSTRACT

Financial audit in the public sector is an audit of whether the income and expense accounts of public institutions are securely recorded. For this reason, in order to ensure a transparent audit environment, the information regarding the public institutions to be audited must be recorded completely. In this direction, when the regulations introduced in our country in the past years started to be insufficient in the financial audit of the public, first, the Public Financial Management and Control Law No. 5018 came into force and a new auditing systematic. The audit to be carried out by the Court of Accounts within the scope of the law is specified as "External Audit". The legislative confusion in the field of external audit was ended with the Law No. 6085 on the Court of Accounts, which came into force later. In addition to increasing the audit capacity of the Court of Accounts within the scope of the law, it was stated that the reporting activities would be emphasized and the financial audit in the public sector would be carried out according to international standards.

In this study, it is aimed to reveal how the financial audit is done in the public sector by considering the development process of the public financial audit in terms of our country within the scope of the Public Financial Management and Control Law No. 5018 and the Law on the Court of Accounts No.

6085. The audit reports of the Social Security Institution, one of the public institutions audited by the Court of Accounts, between the years 2012-2020 were examined for this purpose.

Keywords: Public Financial Audit, Public Financial Management and Control Law No. 5018, Court of Accounts Law No. 6085.

JEL Codes: M42, K20.

Giriş

Kamunun denetlenme işlemi demokrasinin desteklenmesi, güçlendirilmesi ve sağlıklı işleminin olmazsa olmaz koşulu özelliğiyle bütün modern toplumlarda temel bir ilgi alanı olmasının yanı sıra çeşitli sorunlara çözümlerin arandığı, yol ve yöntemlerin önerildiği ve kullanıldığı bir konudur. Konunun bu evrensel niteliğine rağmen sorunun çözümünde tek ve etili bir yöntem söz konusu olmayıp birçok yol ve yöntem aracılığıyla kamunun denetlenmesi gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır (Atay: 2014: 1). Ülkemiz açısından ise kamunun denetimi öncelikle bir iç denetim faaliyeti olarak görülüp çeşitli kanunlarla düzenlenmeye çalışılmıştır. Kanunda iç denetim; “kamu idaresinin çalışmalarına değer katmak ve geliştirmek için kaynakların ekonomiklik, etkililik ve verimlilik esaslarına göre yönetilip yönetilmediğini değerlendirmek ve rehberlik yapmak amacıyla yapılan bağımsız, nesnel güvence sağlama ve danışmanlık faaliyeti olarak tanımlanmıştır” (5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, Madde 63). Söz konusu iç denetim faaliyetleri de uygunluk denetimi, performans denetimi, mali denetim, bilgi teknolojisi denetimi ve sistem denetimi olarak beş başlıkta yapılmaktadır. Çalışmamızın konusunu mali denetim oluşturmaktadır. Kamuda mali denetim; Gelir, gider, varlık ve yükümlülüklerle ilişkin hesap ve işlemlerin doğruluğunun; mali sistem ve tabloların güvenilirliğinin değerlendirilmesidir (Akbulut ve Kaş, 2018: 80). Başka bir ifadeyle kamu kaynaklarının elde edilmesinin, korunmasının ve kullanılmasının belirlenmiş öncelikler ve mevzuat ile diğer ilke ve esaslara uygunluğunun denetlenmesidir (Kesik, 2005a: 102).

Kamudaki mali denetim bir nevi dış denetim faaliyeti olarak görülebilir. Dış denetim faaliyetleri olarak kamu mali yönetim sisteminde disiplini sağlamak, hesap verilebilirlik ve saydamlığı güçlendirmek, kamu kaynaklarının kullanılmasında etkinlik, verimlilik ve ekonomikliği sağlamak ve denetim faaliyetlerinin belli standartlara göre yapılarak sistemdeki dağılımı gidermek amacıyla bir takım düzenlemelere gidilmiştir (Önen ve Özmen, 2011: 92). Bu kapsamda, Türk kamu yönetiminde mali denetim ve kontrol yapılarına şekil veren ve 76 yılı aşkın süre yürürlükte kalan 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu, yerini 10 Aralık 2003 tarihinde kabul edilen 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa bırakmıştır. Bunun yanında ise 832 sayılı Sayıştay Kanunu 44 yılı aşkın süre yürürlükte kaldıktan sonra yerini 3 Aralık 2010 tarihinde kabul edilen 6085 sayılı Sayıştay Kanununa bırakmıştır (Balyemez, 2017: 104-105). 5018 Sayılı Kanun sayesinde şekillenen yeni kamu mali yönetim sistemi ile uyum içinde hareket edecek dış denetim sürecinin temelleri de aynı kanun ile atılmıştır. 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile dış denetim alanındaki mevzuat revizyonu, 6085 Sayılı Sayıştay Kanunu ile detaylandırılıp tamamlanmış ve Türkiye’de kamu mali yönetimi ve denetim sisteminde esaslı bir değişim yaşanmıştır (Özekicioğlu, 2017: 601).

Çalışmada, kamudaki mali denetimin ülkemiz açısından gelişim süreci, konuya ilişkin güncel kanunlar kapsamında teorik çerçevede ele alınarak söz konusu denetimin ne şekilde yapıldığını incelemek amaçlanmıştır. Bu amaca göre giriş bölümünün ardından 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu açısından mali denetim, üçüncü bölümde ise 6085 Sayılı Sayıştay Kanunu açısından mali denetime yer verilmiştir. Dördüncü bölümde Sayıştay tarafından denetlenen kamu kurumlarından olan Sosyal Güvenlik Kurumu’nun 2012-2020 yılları arasındaki denetim

raporları üzerinden kamuda mali denetimin nasıl yapıldığı ortaya konmaya çalışılıp son bölümde ise sonuç ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

1. 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununda Kamu Mali Denetimi

Türkiye’de kamu mali yönetim sisteminin temeli, 1926 yılında çıkarılan 1050 Sayılı MUK (Muhasebe-i Umumiye Kanunu) ile atılmıştır. Kanun, bazı değişikliklerle 2006 yılına kadar uygulanmıştır. Bu süreçte tüm dünyada yaşanan teknolojik, ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel gelişmelerden kamu yönetimi de derin biçimde etkilenmiş ve geleneksel kamu yönetiminin dayandığı varsayımlar, ilkeler, mekanizmalar ve süreçler her geçen gün ihtiyaçlara cevap veremez hale gelmiştir (Sümer, 2010:8). MUK’un uygulandığı dönemde; tek bir bütçe yerine daire ve idarelere bağlı olarak farklı bütçeler ortaya çıkmış, oluşturulan bütçe sisteminde, plan, program ve bütçe arasında ilişki kurulamamış, kamu kurum ve kuruluşlarının önlerini görmesini sağlayan stratejik planları, devletin fonksiyonel analizi ve dolayısıyla kamu, kurum ve kuruluşlarının görev tanımları yapılmamıştır (Kesik, 2005b: 98). Bu durumun kamuda mali denetimin yapılmasını zorlaştırdığı söylenebilir. Dünyadaki kamu mali yönetimi ve denetimi sistemlerinin önemli değişimler göstermesi Türkiye’deki kamu mali yönetim sistemi alanındaki anlayış değişikliklerinin ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Türkiye’deki kamu mali yönetim ve denetim sistemi ile ilgili en köklü ve bütünsel değişiklik, mali yönetim ve kontrol sistemimizi uluslararası standartlar ve Avrupa Birliği normlarıyla uyumlu hale getirmek amacıyla hazırlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nun 10.12.2003 tarihinde yasalaşması ile gerçekleştirilmiştir.

5018 sayılı Kanun, mali yönetim ve kontrol sistemimizin yapısını ve işleyişini yeni bir anlayışla ele almak suretiyle sistemin temel esaslarını düzenlemekte; kamu bütçelerinin hazırlanma, uygulanma ve kontrol işlemlerinin nasıl yapılacağını, mali işlemlerin muhasebeleştirilmesini ve raporlanmasını şekillendirmektedir. Bu kanun ile kamu kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılması, çok yıllık ve performansa dayalı bütçe sistemine geçilmesi, mali yönetim ve kontrol görev ve yetkisinin ilgili idarelere devredilmesi, mali saydamlık ve hesap verebilirlik ilkesinin öngörülmesi, kamu harcamalarında iç ve dış denetimin düzenlenmesi yanında bütçe ve muhasebe uygulamalarında birlik ve bütünlük sağlanması yönünde temel düzenlemeler yapılmıştır (Arcagök vd, 2004: 3-9). Etkin olmayan mali yapılar ve denetim eksikliğinden kaynaklanan krizlerle başa çıkmak isteyen devletler; mali yönetimin güçlendirilmesi, kurumların yönetsel kapasitelerinin artırılması ve etkin bir denetim sisteminin varlığı araçlarını kullanmak zorundadırlar (Akyel ve Köse, 2010: 10). Kurumlar kendi kaynaklarını ve mali yapısını iç denetim, bir başka deyişle kendisine bağlı denetçiler aracılığıyla denetlerken; ayrıca kendi dışında bağımsız bir üst denetim kuruluşu tarafından da parlamento adına denetlenmek durumundadır ki, bu faaliyet dış denetimin kapsamını oluşturmaktadır. Ülkemizde kamu mali yönetiminin dış denetimi, Sayıştay tarafından gerçekleştirilmektedir (Önen ve Özmen, 2011: 93). Kanunda dış denetimle ilgili hükümler profesyonel bir yönetim yapısında olması gerektiği gibidir. Kanunun tanımladığı dış denetim mekanizması; denetleyen (yüksek denetim kurumu - Sayıştay), denetleyen (yasama erki – Meclis - Sayıştay’ı denetleyen) ve denetlenenlerden (kamu kurumları) oluşmaktadır. Bu dış denetim sistemi, Sayıştay’ın denetlenmesini de içerdiği için, mevcut durumda “denetimin denetiminden” bahsedilmektedir (Tekin, 2017: 209).

5018 sayılı Kanun’un altıncı bölümünde dış denetime yer verilmiştir. Bu bölümde; harcama sonrası Sayıştay tarafından yapılacak dış denetimin amacı, “genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin hesap verme sorumluluğu çerçevesinde, yönetimin mali faaliyet, karar ve işlemlerinin; kanunlara, kurumsal amaç, hedef ve planlara uygunluk yönünden incelenmesi ve sonuçlarının Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne raporlanması” (5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, Madde 68).

şeklinde belirtilmiştir. Dış denetimin, genel kabul görmüş uluslararası denetim standartları dikkate alınarak; mali denetim ve uygunluk denetimi şeklinde yürütüleceği ifade edilmiştir. 5018 Sayılı Kanunla birlikte Türk kamu yönetimi ilk kez “iç kontrol”, “ön mali kontrol” ve “iç denetim” gibi kavramlarla tanışmıştır. Bu mekanizmalara, yeni oluşturulacak dış denetim modelinin yapılandırılması ve uygulanmasında önemli rol ve işlevler verilmiştir. Dış denetim sırasında, kamu idarelerinin iç denetçileri tarafından düzenlenen raporların, talep edilmesi halinde Sayıştay denetçilerinin bilgisine sunulacağına ve Sayıştay raporlarına ilgili kamu idaresinin üst yöneticisi tarafından cevap verileceğine ilk kez bu Kanunda yer verilmiştir (Balyemez, 2017: 105).

Sayıştay’ın hazırlayacağı denetim raporlarının TBMM’ye (Türkiye Büyük Millet Meclisi) sunulması ve kamuoyuna açıklanması, kamu mali yönetiminde şeffaflık ve saydamlığın önünü açmıştır. Sayıştay, dış denetimden sorumlu kurum haline getirilmiş; yapacağı dış denetim görev kapsamı genel yönetim kapsamındaki kamu kurum ve kuruluşlarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Candan, 2006: 172-173). Etkin bir dış denetim, sadece dış denetim yetkisi ile görevlendirilmiş uzman bir kurum olan Sayıştay Kurumu’nun yeni denetim alanının, görev ve yetkilerinin anayasal güvence altına alınarak şekillendirilmesi ile sağlanabilirdi. Özellikle dış denetim alanında atılan adımlar, 832 Sayılı Sayıştay Kanunu’nun değiştirilmesini ve 5018 Sayılı Kanun’un aldığı kararlarla uyumlu çalışabilecek yeni bir Sayıştay Kanunu’nu zaruri kılmıştır. Bu doğrultuda, 19.12.2010 Tarih ve 6085 Sayılı Sayıştay Kanunu’nun zeminini 5018 Sayılı Kanun’un denetim ile ilgili aldığı kararlar oluşturmaktadır (Özekicioğlu, 2017: 606-607).

2. 6085 Sayılı Sayıştay Kanununda Kamu Mali Denetimi

Türk Kamu Yönetimi alanında ortaya çıkan değişim süreci denetim anlayışını da değişime uğratmıştır. Kamu mali yönetiminde başlayan bu sürecin tamamlayıcı adımı olan 6085 sayılı Sayıştay Kanunu, parlamento adına bağımsız denetim yapan Sayıştay kurumunu anahtar bir konuma getirmiştir. Kamusal her türlü fonun kullanımını denetleyecek Sayıştay bir yandan kamu yönetiminin mali denetiminde tek söz sahibi olacak diğer yandan da siyasi sistemin meşruiyetini sağlayacak önemli bir unsur olmuştur (Önder ve Türkoğlu, 2012: 197). Yeni mali sistem, esas itibarıyla bütçeleme, muhasebeleştirme, raporlama ve denetim başlıklarından meydana gelmektedir. Bu yeni sistemde dış denetimde Sayıştay’a önemli roller verilmiştir. Sayıştay’ın yeni görev tanımı dış denetim ile sınırlı kalmayıp; raporlama ve ilgili kurum ve kuruluşların bilgilendirilmesi gibi kısmen yönetim alanını da ilgilendiren görevler de içermektedir (Söyler, 2012:61).

Sayıştay anayasal bir kurum olup; konumu, yetkileri ve statüsü Anayasanın 160, 164 ve 165 inci maddelerinde düzenlenmektedir. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu da birçok maddesiyle doğrudan ya da dolaylı olarak Sayıştay’ın görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemektedir. Ayrıca Sayıştay’ın kuruluşu, işleyişi, denetim ve hesap yargılama usulleri, mensuplarının nitelikleri ve atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri ve diğer özlük işleri ile Başkan ve üyelerinin seçim ve teminatları 6085 sayılı Sayıştay Kanunu ile düzenlenmiştir. Bunların yanı sıra değişik kanunlarda Sayıştay’a inceleme, denetleme, görüş verme ve yargılama yoluyla kesin hükme bağlama görevleri verilmektedir. TBMM’nin kamu kaynakları üzerindeki denetim ve gözetim hakkının yerine getirilmesinde ve kamuda etkin bir hesap verme sorumluluğu sisteminin kurulmasında Sayıştay, en temel unsur olarak kabul edilmektedir (Akyel, 2016: 121). 6085 sayılı Sayıştay Kanunu ile Sayıştay’ın denetim alanı genişletilmiştir. Sayıştay 832 sayılı Sayıştay Kanunu gereği genel ve katma bütçeli idareler ile mahalli idareleri denetlemekte iken, 6085 sayılı Sayıştay Kanunu, Sayıştay’ın denetim alanını oldukça genişletmiştir. 6085 sayılı Sayıştay Kanunu ile yerel yönetimler; genel bütçeli idareler, özel bütçeli kuruluşlar, düzenleyici ve denetleyici

kurumlar, sosyal güvenlik kurumları, mahalli idareler ve sermayesinde %50'den fazla kamu payı olan şirketler, birlikler, işletmeler, fonlar, kuruluş ve müesseseler Sayıştay'ın denetim kapsamına alınmıştır. Yine 6085 sayılı Sayıştay Kanunu ile Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu Sayıştay'a devredilerek anayasal yüksek denetim tek çatı altında toplanmıştır. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin denetiminin de Sayıştay'a verilmesi ile Sayıştay'ın denetim alanı daha da genişlemiş olmaktadır. Böylelikle kamu kaynağı kullanan tüm kurumlar denetim kapsamına alınmıştır (Özer, 2015: 23-24).

Kanuna göre Sayıştay'ın dış denetim uygulamaları kapsam ve yöntem bakımından denetim standartları ve literatürdeki tanımlama ve sınıflandırmayla; mali denetim, uygunluk denetimi ve performans denetimi olarak düzenlenmiştir. Çalışmamızın ana konusu olan ve önceki bölümde değinilen mali denetimin yanı sıra gerçekleştirilen uygunluk denetimi, kamu idarelerinin gelir, gider ve mallarına ilişkin malî işlemlerinin kanunlara ve diğer hukuki düzenlemelere uygun olup olmadığının tespitine yönelik denetime verilen isimdir. Performans denetimi ise kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli olarak kullanılıp kullanılmadığının belirlenmesi, faaliyet sonuçlarının ölçülmesi ve performans bakımından değerlendirilmesini kapsayan denetimi ifade etmektedir. Mali denetim ve uygunluk denetimi birbirinden bağımsız iki ayrı denetim uygulaması şeklinde mütalaa edilebileceği gibi bunları "düzenlilik denetimi" kapsamında değerlendirmek de mümkündür (Candan, 2009: 10). 6085 Sayılı Kanun mali denetim ve uygunluk denetimini esas alırken bunları tamamlayacak olan performans denetimine yer vermemiş onun yerine performans değerlendirmeyi yeterli görmüştür (Özer, 2015: 24).

Sayıştay tarafından hazırlanan denetim raporları ve bunların TBMM'ye sunulması kamuoyu ile paylaşılması, 5018 Sayılı Kanun'un önemli kavramsal yenilikleri arasında yer alan mali saydamlık ve hesap verebilirliğinin somut uygulamaları olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda yürürlükten kaldırılan 832 Sayılı Sayıştay Kanunu'nda birincil öneme sahip olan Sayıştay'ın yargılama fonksiyonu ise çağdaş Sayıştay anlayışına uygun olarak 6085 Sayılı Kanun'da yerini raporlama fonksiyonuna bırakarak ikincil konuma getirilmiştir (Özekicioğlu, 2017: 611-612). Sayıştay tarafından düzenlenen başlıca raporlar; dış denetim genel değerlendirme raporu, faaliyet genel değerlendirme raporu, mali istatistikleri değerlendirme raporu, genel uygunluk bildirim ve öngörülme durumları için hazırlanan diğer raporlardır. Çalışmamızın kapsamı açısından dış denetim genel değerlendirme raporu incelenmiştir. 6085 sayılı Kanunun 38. maddesine göre kamu idarelerinin düzenlilik ve performans denetimleri sonucunda denetim grup başkanlıklarınca düzenlenen denetim raporları, idareler itibarıyla birleştirilerek bir örneği Sayıştay Başkanlığına ilgili kamu idaresine gönderilir. Bunlar üst yöneticiler tarafından otuz gün içinde cevaplandırılır. Bu cevaplar ışığında yeniden düzenlenen denetim raporları Sayıştay Dairelerinin görüşleri alınmak üzere raporun ilgili olduğu yılın bitimini izleyen Mayıs ayı sonuna kadar Sayıştay Başkanlığına sunulur. Bu raporlara kamu idarelerinin cevapları eklenir. Daireler raporları hakkındaki görüşlerini Temmuz ayının on beşine kadar Sayıştay Başkanlığına sunar. Dairelerce görüş bildirilen denetim raporları ile Sayıştay tarafından mali konularda belirtilmesi uygun görülen diğer hususları da içeren dış denetim genel değerlendirme raporu hazırlanır ve Rapor Değerlendirme Kurulunun görüşü alınır. Dış denetim genel değerlendirme raporu ile Kurulun görüşlerini içeren denetim raporları genel uygunluk bildirim ile birlikte TBMM'ye sunulur (Söyler ve Çolak, 2012: 151).

3. Sosyal Güvenlik Kurumu Denetim Raporları Üzerinden Kamu Mali Denetimi İncelemesi

Çalışmanın bu bölümünde kamunun mali denetimine örnek teşkil etmesi bakımından Sayıştay tarafından yapılan söz konusu raporlamanın nasıl yapıldığına, hangi detaylara yer verildiğine Sosyal Güvenlik Kurumu'nun (SGK) denetlendiği raporlar üzerinden değinilmiştir. SGK'nın 2012-2020

arasındaki Sayıştay denetim raporları incelenerek kamuda mali denetimin yapısı hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Denetim raporlarındaki denetim görüşüne ve denetim görüşünün dayanakları olan ve raporda yer verilen bulgular; 2012 yılında mali rapor ve tabloları etkileyen bulgular ve uygunluğa ilişkin bulgular olmak üzere iki kategoride sınıflandırılmış ve Tablo 1’de özet hale getirilmiş şekilde yer verilmiştir. 2013 yılından itibaren ise mali denetim ve uygunluk denetimi birlikte düzenlilik denetimi olarak adlandırılmış ve buna göre denetim dayanakları ile ilgili bulgular ortaya koyulmuştur.

Tablo 1. Sosyal Güvenlik Kurumu Denetim Raporları

Yıl	Denetim Görüşü	Denetim Görüşü Dayanakları (Özet Halinde)
2012	Kurumun 2012 yılına ilişkin mali rapor ve tablolarının açıklanan nedenlerden dolayı doğru ve güvenilir bilgi içermediği; gelir, gider ve mallarına ilişkin hesap ve işlemlerinde mali rapor ve tabloları etkileyecek düzeyde kanun ve diğer hukuki düzenlemelere aykırılıklar bulunduğu kanaatine varılmıştır. Tüm bu sebeplerle Kurumun 2012 yılı mali rapor ve tablolarına olumsuz denetim görüşü verilmiştir.	Mali rapor ve tabloları etkileyen 23 adet dayanak, uygunluğu etkileyen 9 adet dayanak belirtilmiştir. Mali rapor ve tablo anlamında alacakların zaman aşımına uğratılması, prim hesaplamalarında yapılan yanlışlıklar, yanlış iş tanımı içerisinde yapılan sigortalar, prim teşvikinden yaş sınırlarına uyulmayarak yanlış şekilde yararlanılması, idari para cezalarının uygulanmaması, taşınmazlarla ilgili kayıt yanlışlıkları, eksik ve hatalı yapılan muhasebe kayıtları söz konusudur. Uygunluk anlamında Sağlık Uygulama Tebliğinin (SUT) Tıbbi Malzeme Temini ve Ödeme Esasları’na göre yapılan işlemlerle alakalı SGK tarafından yapılan ödemelerle ilgili devlet ve üniversitelere bağlı hastaneler açısından kontrol eksikliğinden ve kodların yanlış girişlerinden kaynaklanan büyük tutarda farklılıklar, aslında hiç sağlık kurumuna gidilmemesine rağmen ücret ödemesi kurum tarafından yapılan ilaçlar, bakanlıkça yapılan düzenlemelere aykırı şekilde yoğun bakım ücreti ödemelerinin yanlış puan sistemine göre yapılması, düzenlemelere aykırı davranılmasına rağmen tahakkuk ettirilmeyen ceza ücretleri, aile tanımının yanlış yapılması nedeniyle kişiler için genel sağlık sigortası primi tahakkuku ve prim tutarı mevzuata aykırı olarak hesaplanması, yaşlılık aylığı ve ölüm aylığı ödemelerinde mevzuata aykırı şekilde fazla ödemeler yapılması söz konusudur.
2013	Sosyal Güvenlik Kurumunun 2013 yılına ilişkin belirtilen ve ekte yer alan mali rapor ve tablolarının, “Denetim Görüşünün Dayanakları” bölümünde açıklanan nedenlerden dolayı 120 Gelirlerden Alacaklar, 24 Mali Duran Varlıklar hesap grubu, 25 Maddi Duran Varlıklar hesap grubu, 268 Birikmiş Amortismanlar, 600 Gelirler, 630 Giderler hesap alanları hariç tüm önemli	2013 yılından itibaren yapılan denetimlerde elde edilen bulgulara dair ilgili kamu idaresinden cevap istenebilmesi ve buna istinaden cevap alınabilmesi denetim görüşünü etkileyen bir husus olmuştur. Yapılan düzenlilik denetiminde 21 adet bulgu tespit edilmiştir. Denetim görüşünde de belirtildiği üzere kurumun alacakları, mali ve maddi duran varlıkları, kayıt altına alınmayan amortisman tutarları ile bazı gelir ve gider hesapları anlamında düzeltmelerin lazım olduğu belirtilmiştir. Diğer bulgularla alakalı

	yönleriyle doğru ve güvenilir bilgi içerdiği kanaatine varılmıştır.	verilen cevaplara istinaden Sayıştay tarafından olumlu bir denetim görüşünün verildiği gözükmektedir.
2014	SGK 2014 yılına ilişkin mali rapor ve tablolarının “Denetim Görüşünün Dayanakları” bölümünde açıklanan nedenlerden dolayı doğru ve güvenilir bilgi içermediği kanaatine varılmıştır.	Yapılan denetimde denetim görüşüne dayanak olması açısından 14 adet bulgu saptanmıştır. Kurum alacaklarının mali tablolarda tam ve doğru bir şekilde yer almasını sağlayacak bir mali yapının olmaması, Kurumun Muhasebe Sisteminin, alacaklarının yeniden yapılandırılmasına ilişkin tüm mali iş ve işlemleri kapsamaması vb. gibi alacaklarla ilgili bulgular söz konusudur. Ayrıca yapılması gereken kesintilerin yapılmaması, prim teşvikinden yararlanma durumu olmamasına rağmen bundan yararlananların olması, idari para cezalarının uygulanmaması bulguları da denetim görüşünün diğer dayanaklarıdır.
2015	SGK 2015 yılına ilişkin mali rapor ve tablolarının “Denetim Görüşünün Dayanakları” bölümünde açıklanan nedenlerden dolayı doğru ve güvenilir bilgi içermediği kanaatine varılmıştır.	Yapılan denetimde denetim görüşüne dayanak olması açısından 17 adet bulgu saptanmıştır. Önceki yıla benzer şekilde kurumun alacaklarıyla ilgili sıkıntıların devam etmesi, alacaklarla ilgili olan icra vb. işlemlerin muhasebe sistemine yansıtılmaması, kurumun mali tablolarında yer alan hizmet borçlanmalarına ilişkin tahakkuk ve tahsilatların gerçek tutarları yansıtmaması, sözleşmeye bağlı gider taahhütlerinin gösterilmemesi bulguları söz konusudur. Ayrıca yine idari para cezalarını uygulanmaması durumu devam ederken avanslarla ilgili de sıkıntıların olduğu bulgusu denetim görüşüne dayanak oluşturmuştur.
2016	SGK 2016 yılına ilişkin mali rapor ve tablolarının “Denetim Görüşünün Dayanakları” bölümünde açıklanan nedenlerden dolayı doğru ve güvenilir bilgi içermediği kanaatine varılmıştır.	Yapılan denetimde denetim görüşüne dayanak olması açısından 15 adet bulgu saptanmıştır. Kurum alacaklarının mali tablolarda tam, doğru ve zamanında muhasebeleştirilmemesi ve raporlanmaması bulgusundan önceki yıllarda da var olan alacaklarla ilgili genel sıkıntılı durumun devam ettiği görülmektedir. Bunun önemli nedenlerinden biri SGK muhasebe hizmetleri, Mali Yönetim Sistemleri Otomasyon Projesi-(MOSİP) adı verilen sisteme aktarılmayan kayıtların var olmasıdır. Bir diğer önemli bulgu ise faaliyet ve alacak hesaplarına ilişkin tahsilatların emanet hesaplarından mahsup edilmemesi nedeniyle SGK'nın varlık ve yükümlülükleri ile faaliyet sonuçlarının hatalı raporlanmasıdır. Bazı sigortalıların kuruma olan prim borçları hakkında yasal işlem başlatılmaması, avanslarla ve taşınmazlarla ilgili bulgular da denetim görüşüne dayanak oluşturmuştur.

2017	Sosyal Güvenlik Kurumu 2017 yılına ilişkin mali rapor ve tablolarının “Denetim Görüşünün Dayanakları” bölümünde açıklanan nedenlerden dolayı doğru ve güvenilir bilgi içermediği kanaatine varılmıştır.	Yapılan denetimde denetim görüşüne dayanak olması açısından 7 adet bulgu saptanmıştır. İlk bulgu olan kurum alacaklarının mali tablolarda tam, doğru ve zamanında muhasebeleştirilmemesi ve raporlanmaması ile geçmiş yıllardan süregelen alacaklarla ilgili durumun devam ettiği anlaşılmaktadır. MOSİP ile ilgili durumun düzeltilerek kayıtların tek bir sistemde izlenilmesi gerekmektedir. Alacaklarla ilgili diğer bulguların yanı sıra kurumun mali tablolarında yer alan hizmet borçlanmalarına ilişkin tahakkuk ve tahsilatların gerçek tutarları yansıtması ve sözleşmeye bağlı gider taahhütlerinin mali tablolarda gösterilmemesi bulguları da denetim görüşüne dayanak olmuşlardır.
2018	Sosyal Güvenlik Kurumunun 2018 yılına ilişkin belirtilen ve ekte yer alan; geçerli finansal raporlama çerçevesi kapsamındaki mali rapor ve tablolarının “Denetim Görüşünün Dayanakları” bölümünde belirtilen hesap alanları hariç tüm önemli yönleriyle doğru ve güvenilir bilgi içerdiği kanaatine varılmıştır.	Yapılan denetimde denetim görüşüne dayanak olması açısından 4 adet bulgu saptanmıştır. Bu bulguların hepsi kurumun alacak işlemleriyle ilgilidir. Saptanan diğer bulgular ise denetim görüşünü etkilemeyen tespit ve değerlendirmelerden oluşmaktadır. Bu durum da açıklanan mali tabloların doğru ve güvenilir bilgi içermesini dolayısıyla 2018 yılı için olumlu bir görüşün yer aldığı denetim raporunun hazırlanmasını sağlamıştır.
2019	Sosyal Güvenlik Kurumunun 2019 yılına ilişkin yukarıda belirtilen ve ekte yer alan; geçerli finansal raporlama çerçevesi kapsamındaki mali rapor ve tablolarının “Denetim Görüşünün Dayanakları” bölümünde belirtilen hesap alanları hariç tüm önemli yönleriyle doğru ve güvenilir bilgi içerdiği kanaatine varılmıştır.	Yapılan denetimde denetim görüşüne dayanak olması açısından 5 adet bulgu saptanmıştır. İlk bulgu olan kurum alacaklarının takibinin yapıldığı yazılımın entegrasyonunun sağlanmamış olması yıllardır devam eden bir sıkıntıdır. Kurumun alacaklarına ilişkin işlemlerin tahakkuk esasına göre gerçekleştirildiği anda muhasebeleştirilmesi ve mali tablolarda da tam olarak raporlayarak yazılım sistemine eksiksiz yüklemenin yapılması gerekmektedir. Alacaklar ile ilgili bulgular dışında geçici/kesin teminat niteliği taşımayan tahsilatların alınan depozito ve teminatlar hesabına kaydedilmesi ve Hazine ve Maliye Bakanlığına bağlı muhasebe birimleri tarafından sosyal güvenlik kurumuna gönderilen tahsilatlardan mahiyetleri tespit edilemeyenlerin emanetler hesabında bekletilmesi denetim görüşünün dayanaklarında saptanan diğer bulgulardır. Raporun denetim görüşünü etkilemeyen tespit ve değerlendirmeler bölümünde de çeşitli bulgular yer almaktadır. Sonuç itibarıyla elde edilen tüm bulgular açısından durum değerlendirilerek 2019 yılı için olumlu bir görüşün verildiği denetim raporu yayınlanmıştır.

2020	Sosyal Güvenlik Kurumunun 2020 yılına ilişkin belirtilen ve ekte yer alan; geçerli finansal raporlama çerçevesi kapsamındaki mali rapor ve tablolarının “Denetim Görüşünün Dayanakları” bölümünde belirtilen hesap alanları hariç tüm önemli yönleriyle doğru ve güvenilir bilgi içerdiği kanaatine varılmıştır.	Yapılan denetimde denetim görüşüne dayanak olması açısından 4 adet bulgu saptanmıştır. Bu bulguların hepsi kurumun alacak işlemleriyle ilgilidir. Kurum alacaklarının takibinin yapıldığı bilgi sistemleri ile muhasebe sistemi arasında entegrasyon sağlanmamış olması nedeniyle alacakların mali tablolarda tam olarak raporlanamaması bulgusundan geçmiş yıllardan beri süregelen muhasebe sistemi yazılımı ile uyum sorunun devam ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca faaliyet ve alacak hesaplarına ait tahsilatların emanet hesaplarında izlenmesi de devam eden ayrı bir sorun olarak dikkat çekmektedir. . Sonuç olarak denetim görüşüne dayanak oluşturan alacaklar ile ilgili durumlar hariç olmak üzere 2020 yılı için olumlu bir görüşün verildiği denetim raporu yayınlanmıştır.
------	--	--

Kaynak: <https://www.sayistay.gov.tr/reports/3727-sosyal-guvenlik-kurumu> (Erişim Tarihi: 04.10.2021).

4. Sonuç

Ülkemizde kamu kurumlarının denetimine ilişkin devrim niteliğinde olan 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve 6085 sayılı Sayıştay Kanunu çerçevesinde mali denetimin nasıl yapıldığı çalışmamızın da amacını oluşturan önemli bir konudur. Buna paralel olarak kamu kurumlarında mali denetim incelemesi Sosyal Güvenlik Kurumu'nun (SGK) 2012-2020 yılları arasında Sayıştay tarafından hazırlanan denetim raporları aracılığıyla yapılmıştır.

SGK için hazırlanan denetim raporlarında 2012 yılı için yapılan denetimde mali denetim ve uygunluk denetimi birbirinden ayrı olarak değerlendirilmiş ve saptanan bulgular sonucu olumsuz bir denetim görüşü belirtilmiştir. 2013 yılından itibaren yapılan denetimde mali ve uygunluk denetimi birlikte ele alınarak Sayıştay tarafından düzenlilik denetimi olarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yapılan denetimlerde ilgili kamu kurumlarından cevap istenebilmesi de dikkat çekici diğer bir değişikliktir. Denetim görüşü olarak ise olumlu, olumsuz gibi ifadeler yerine doğru ve güvenilir bilgi içerip içermeme ifadesi yer almıştır. Her ne kadar 2013 yılında yayınlanan Sayıştay denetim raporunda SGK için mali rapor ve tablolarının doğru ve güvenilir bilgi içerdiği görüşü verilse de 2014-2017 yılları arasında yayınlanan denetim raporlarında tam tersi bir görüş verilmiştir. Bu olumsuz sayılabilecek görüşün temel dayanağı ise SGK'nın alacakları için tutulan kayıtların hatalı veya eksik olmasıdır. Ayrıca yıllar itibarıyla alacaklar dışında da çeşitli hesaplar açısından denetim görüşüne dayanak oluşturacak bulgular tespit edilmiştir.

2018-2020 yılları arasındaki denetim raporlarında ise nispeten azalarak devam eden alacaklarla ilgili durum hariç olmak üzere diğer hesaplarla ilgili kayıtlardaki hata ve eksiklikler giderildiği için Sayıştay tarafından mali rapor ve tablolarının doğru ve güvenilir bilgi içerdiği görüşü verilmiştir. Çalışmamızın amacı olan kamu kurumlarında mali denetimin ne şekilde yapıldığını incelemek doğrultusunda SGK'nın Sayıştay tarafından hazırlanan denetim raporları ele alınmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda kamudaki başka kurumlar açısından mali denetimin ne şekilde gerçekleştirildiği, ilgili Sayıştay raporları incelenerek araştırılabilir.

Kaynakça

- Akbulut, N. ve Kaş, O. (2018). Cumhurbaşkanlığı Yönetim Sisteminde Kamu Denetimi ve İç Denetimin Yeri. *Denetışim Dergisi*, 8 (18), 77-87.
- Akyel, R. (2016). Sayıştay Raporlarının Kamu Mali Yönetimine Katkısı. *Amme İdaresi Dergisi*, 49(1), 119-145.
- Akyel, Recai ve Köse, H.Ömer (2010), “Kamu Yönetiminde Etkinlik Arayışı: Etkin Kamu Yönetimi İçin Etkin Denetimin Gerekliliği”, *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 466, s. 9-24.
- Arcagök, M.S., Yörük, B., Oral, E. ve Korkmaz, U. (2004). Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nda Öngörülen Düzenlemeler, *Bütçe Dünyası Dergisi*, 18, 3-9.
- Atay, E. E. (2014). Hukuk Devleti İlkesi Işığında İdarenin Denetimi ve Kamu Denetçiliği Kurumu. *Ombudsman Akademik*, (1), 1-30.
- Balyemez, A. S. (2017). Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm Kapsamında Yapılan Düzenlemeler Çerçevesinde Kamu İdareleri ve Özel Sektör İşletmelerinin Bağımsız Dış Denetimi. *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 92-132.
- Candan, E. (2006). Eski ve Yeni Kamu Mali Yönetim Sisteminin Mukayeseli Olarak Değerlendirilmesi ve 5018 Sayılı Kanun ile Öngörülen Esaslar ve Getirilen Yenilikler – II, *Vergi Dünyası Dergisi*, 296, 171-179.
- Candan, E. (2009). Kamu mali yönetim ve kontrol sisteminde dönüşüm bekleyen bir fonksiyon: dış denetim ve Sayıştay. *Denetışim Dergisi*, (2), 6-24.
- Kesik, A. (2005a). 5018 sayılı kamu mali yönetimi ve kontrol kanunu bağlamında ve AB sürecinde Türk kamu iç mali kontrol sistemi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (9), 94-114.
- Kesik, A. (2005b). Bilgi Çağında Türk Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması- I içinde Ahmet Nohutçu ve Asım Balcı (Ed.), *Dünyadaki Gelişmeler Işığında Türk Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması: 5018 Sayılı Kanunun Değerlendirilmesi ve Yeni Bütçeleme Anlayışının Türkiye’de Uygulanabilirliği*, ss. 95-132, İstanbul: Beta Yayınları.
- Önder, Ö. ve Türkoğlu, İ. (2012). Denetim anlayışının değişimi: yeni sayıştay kanunu üzerine değerlendirmeler. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(17), 197-214.
- Önen, S. M. ve Özmen, B. (2011). Kamu mali yönetiminde kontrol ve sorumluluk. *Sayıştay Dergisi*, (81), 91-110.
- Özekicioğlu, S. (2017). Türkiye’de Dış Denetim Mevzuatı Ve Kamu Mali Yönetimine Yansımaları. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 39(2), 603-620.
- Özer, M. A. (2015). Türkiye’de kamu yönetiminin denetiminde yeni arayışlar: kamu denetçiliği kurumu örneği. *Sayıştay Dergisi*, (98), 19-40.

Söyler, İ. (2012). Yeni Kamu Mali Yönetim ve Denetim Sistemi Çerçevesinde Sayıştay'ın Rolü, Sayıştay Dergisi, 87, 61-96.

Söyler, İ. ve Çolak, M. (2012). Yeni Kamu Mali Yönetim ve Denetim Sisteminde Raporlama. Maliye Dergisi, 162(1), 145-154.

Sümer, E. (2010). Türkiye'de Kamu İç Kontrol Sistemi Kapsamında Hesap Verme Mekanizmaları. Ankara: Maliye Bakanlığı Yeterlilik Tezi.

Tekin, Ö. F. (2017). 5018 sayılı kamu malî yönetimi ve kontrol kanunu'nun yeni kamu yönetimi ilkeleri bağlamında incelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, (14), 199-218.

5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu.

6085 sayılı Sayıştay Kanunu.

FİNANSAL TABANA YAYILMANIN KARBONDİOKSİT EMİSYONLARINA ETKİSİ: OECD ÜLKELERİNDEN KANITLAR

Dr. Öğr. Üyesi Selim GÜNGÖR

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-2997-1113, selim.gungor@gop.edu.tr

ÖZET

İklim değişikliğinin insan yaşamı ve çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki yıkıcı sonuçları dünya çapında dikkatleri üzerine çekmiştir. Küresel ısınmadaki artış, karbondioksit emisyonlarına, biyoçeşitlilik kaybına, endüstriyel üretim ve büyük oranda fosil yakıt tüketimi nedeniyle ağaçların yok olmasına sebep olmuştur. Günümüzde, finansal tabana yayılma ülkeler tarafından çevresel bozulma için bir uyum veya hafifletme önlemi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada, kontrol değişkeni olarak ekonomik büyüme, birincil enerji tüketimi, ticari açıklık ve doğrudan yabancı yatırım girişlerini dikkate alarak finansal tabana yayılmanın karbondioksit emisyonları üzerindeki etkisini incelenmiştir. Çalışmada, 33 OECD ülkesinin 1995-2019 dönemini kapsayan verileri kullanılmış, analizler iki aşamalı sistem GMM yaklaşımıyla gerçekleştirilmiştir. Analizler neticesinde, finansal tabana yayılma ile birincil enerji tüketiminin karbondioksit emisyonlarına etkisi pozitifken, ekonomik büyüme ile doğrudan yabancı yatırım girişlerinin karbondioksit emisyonlarına etkisinin negatif olduğu tespit edilmiştir. Ancak ticari açıklığın karbondioksit emisyonları üzerinde anlamlı bir etkisine rastlanmamıştır. Elde edilen bulgular, OECD ülkelerinde halihazırda artan finansal tabana yayılma ve karbon azaltma stratejileri arasında herhangi bir politika tutarlılığının ve koordinasyonun olmadığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, finansal tabana yayılma beklentisinin, özellikle modern kalkınmayla ilişkili yüksek düzeyde karbondioksit emisyonu salınımının olumsuz dinamiklerini azaltmak için bölgesel, ulusal ve küresel düzeylerde kapsamlı iklim değişikliği azaltma stratejileriyle uyumlu olması gerektiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Tabana Yayılma, Karbondioksit Emisyonları, OECD Ülkeleri, İki Aşamalı Sistem Genelleştirilmiş Momentler Yaklaşımı.

JEL Kodları: C23, G15, P28.

THE IMPACT OF FINANCIAL INCLUSION ON CO₂ EMISSIONS: EVIDENCE FROM OECD COUNTRIES

ABSTRACT

The devastating consequences of climate change on human life and environmental sustainability have drawn worldwide attention. The increase in global warming has led to carbon dioxide emissions, loss of biodiversity, and the destruction of trees due to industrial production and consumption of fossil fuels to a large extent. Today, financial inclusion has begun to be used by countries as an adaptation or mitigation measure for environmental degradation. In this study, the impact of financial inclusion on carbon dioxide emissions is examined, taking into account economic growth, primary energy consumption, trade openness and foreign direct investment inflows as control variables. In the study, the data of 33 OECD countries covering the period from 1995-2019 have been used, and the analyzes have been carried out with a two-stage system GMM approach. As a result of the analysis, it has been determined that the impact of financial inclusion and primary energy consumption on carbon dioxide emissions is positive, while the impact of economic growth

and foreign direct investment inflows on carbon dioxide emissions is negative. However, no significant effect of trade openness on carbon dioxide emissions has been found. The findings reveal that there is no policy coherence and coordination between the currently increasing financial inclusion and carbon reduction strategies in OECD countries. Thus, it can be said that the prospect of financial inclusion should be compatible with comprehensive climate change mitigation strategies at the regional, national and global levels in order to mitigate the adverse of dynamics of higher level of carbon dioxide emission emissions associated with modern development.

Keywords: Financial Inclusion, CO₂ Emissions, OECD Countries, Two-Step System Generalized Method of Moments (GMM) Approach.

JEL Codes: C23, G15, P28.

Giriş

Karbonsuzlaştırma, iklim değişikliğinden kaynaklanan çevresel ve ekonomik zorlukların ortadan kaldırılması noktasında önemli bir politika önlemidir. Ekonomik faaliyetlerin artırılması ve karbondioksit emisyonlarının yeniden eğitilmesi, düşük karbon emisyonlarıyla ilgili çeşitli uyum önlemlerinin karşılaştırılması ve izlenmesi için değerli bir araç olarak kullanılması dünyadaki çevresel sürdürülebilirlik için ortak hedeflerdir (Amin vd., 2021:1).

Finansal kurumların ve sektörlerin gelişimine katkıda bulunan ve finansal gelişmenin önemli bir boyutunu oluşturan finansal tabana yayılma, ülkelerin çevresel sürdürülebilirliği sağlama noktasında kullandıkları uyum önlemlerinden biridir. Finansal tabana yayılma kavramı, 2000'li yıllarından başlarında finansal dışlanmayı yoksulluğun başlıca nedeni olarak gören bir çalışmayla ortaya çıkmıştır (Le vd., 2020:3). Dünya Bankası (2018)'na göre finansal tabana yayılma kavramı tüm bireylerin ve işletmelerin ihtiyaçlarını ekonomik, uygun, sorumlu ve sürdürülebilir bir şekilde karşılamak için işlemler, ödemeler, tasarruflar, kredi ve sigorta, havale akışları gibi bir dizi finansal ürün ve hizmete erişebilmesidir. Finansal ürün ve hizmetlere erişim düzeyindeki artışın ekonomik büyümedeki artışı hızlandırdığına ve tüm kesimlere çeşitli fırsatlar sunarak gelir eşitsizliğini azalttığına inanılmaktadır. Bu nedenle, bir ülkede finansal tabana yayılmanın yüksek düzeyde gerçekleşmesi o ülkenin ekonomik açıdan istikrarlı bir yapıya sahip olduğuna işaret edebilir. Aynı zamanda, ekonomik genişlemeyi kolaylaştırmada çok önemli bir rol oynaması nedeniyle finansal tabana yayılmanın çevrenin kalitesini de etkilemesi beklenebilir. Örneğin finansal tabana yayılmadaki artış ne kadar yüksek düzeyde gerçekleşirse brüt sabit sermaye oluşumuna o düzeyde katkı sağlaması ve bunun da enerji kaynaklarına olan talebi artırması beklenebilir. Dolayısıyla tüketilen enerjinin türüne bağlı olarak atmosfere salınan karbondioksit emisyonları çevre kalitesinin kötüleşmesine yol açabilir (Qin vd., 2021:2).

Teoriye göre, finansal tabana yayılmanın karbondioksit emisyonlarına etkisi pozitif ya da negatif olabilmektedir. Bir yandan finansal tabana yayılma, yeşil teknolojiye dayalı yatırımları daha uygun hale getiren işletmelere ve bireylere faydalı ve uygun maliyetli finansal planlara daha kolay erişim sağlayabilir. Bu bağlamda, kapsayıcı finansal sistemler, erişilebilirliği, satın alınabilirliği ve iklim değişikliğine katkıyı azaltan daha iyi çevresel uygulamaların benimsenmesini artırmaya yönelik bir mekanizma olarak çevre üzerinde olumlu etkiler yaratabilir. Çiftçilerin temiz teknolojiye yatırım yapmak için yeterli fona sahip olamayan yoksul toplumlarda finansal tabana yayılmaya teşvik edilmesi genel olarak zorunludur. Örneğin çiftçiler finansmana erişilebilirse, kömür yakan tesislere kıyasla daha çevre dostu olan uygun maliyetli güneş enerjisi mikro şebekesi satın alabilirler. Bu tür toplumlarda yaşanan finansal kısıtlamalar (örneğin, finansmana sınırlı erişim, devlet finansmanı eksikliği ve banka finansman seçenekleri) temiz enerjinin önündeki önemli bir engel olarak

görülmektedir (Zaidi vd., 2021:4). Diğer yandan finansal hizmetlere erişimin iyileştirilmesiyle birlikte artan üretim ve endüstriyel faaliyetler atmosfere salınan karbondioksit emisyon miktarının artmasına sebep olabilir ve bu da küresel ısınmayı arttırabilir. Faaliyetlerdeki artış, aynı zamanda karbondioksit emisyonlarının bir nedeni olan enerji yoksulluğunu tetikleyebilir (Zhao vd., 2021: 2). Ayrıca finansal tabana yayılmadaki artış, çevre için ciddi bir tehdit oluşturan otomobiller, buzdolapları ve klimalar gibi yüksek düzeyde sera gazı salınımına sebep olan enerji yoğun tüketim mallarını satın almalarını sağlayabilir. Dahası kapsayıcı finansal sistemler ekonomik faaliyetlere teşvik ederek sera gazı emisyonlarında artışa yol açan yenilenemeyen enerji kaynaklarına olan talebi arttırabilir (Frankel ve Romer, 1999: 380).

Bahsedilenlerden hareketle çalışmanın amacı, OECD ülkelerinin 1995-2019 dönemine ilişkin verilerini dikkate alarak finansal tabana yayılmanın karbondioksit emisyonları üzerindeki etkisini dinamik panel veri modelleriyle ortaya koymaktır. Çalışmanın iki noktada literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bunlardan birincisi çalışmanın finansal tabana yayılmanın karbondioksit emisyonlarına etkisinin ölçümüne odaklanması ve OECD ülkelerinde birincil enerji tüketimi, doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyüme ve ticari açıklığın rollerini doğrulamasıdır. İkincisi ise OECD ülkelerinin coğrafi konum, ticaret ve finansal bütünleşme ile yakından ilişkili olması nedeniyle potansiyel olarak yatay kesit bağımlılığını dikkate alan yöntemlerle analizlerin gerçekleştirilmesidir. Çalışmanın geri kalanı şu şekilde organize edilmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında, araştırma konusuna ilişkin literatürde yapılan çalışmalar özetlenmiş, üçüncü kısımda, araştırmada kullanılan veri seti ile ekonometrik yöntemlerden bahsedilmiştir. Çalışmanın dördüncü kısmında, araştırma bulguları raporlanarak tartışılmış, son olarak beşinci kısımda ise araştırmanın literatürdeki çalışmalardan benzer ve farklı yönleri ortaya konularak değerlendirilmelerde ve önerilerde bulunularak çalışma sonuçlandırılmıştır.

1. Literatür Taraması

Finansal tabana yayılma konusundaki mevcut literatür, kapsayıcı finansal sistemlerin ekonomik büyümeyi teşvik ederek yoksulluğu azaltmak için tasarlandığına dair bir anlayışa odaklanmıştır (Chatterjee, 2020, Emara ve El Said, 2021, Ezzahid ve Elouaourti, 2021, Gul vd., 2018; Kim vd., 2018). Ancak, günümüzde sürdürülebilir kalkınma hedefleri finansal tabana yayılmanın farklı etkileri üzerine yeni bir tartışma ortamı yaratmıştır. Bu nedenle, karbon emisyonlarıyla ilgili teorik bakış açılarını dikkate almak ve finansal tabana yayılma çabalarını yönlendirecek politika yönelimlerini tahmin etmek oldukça önemlidir. Bu kısımda, finansal tabana yayılma ve kontrol değişkenleri ile karbondioksit emisyonları arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalara ek olarak veri setinin oluşturulmasına katkı sağlaması açısından finansal tabana yayılma ile kontrol değişkenleri arasındaki ilişkiyi test eden çalışmalara da yer verilmiştir.

Finansal tabana yayılmanın karbondioksit emisyonlarına etkisini test eden çalışmalardan Le vd. (2020), 2004-2014 dönemi için araştırmalarını 31 Asya ülkesi üzerinde Hoechle (2007) tarafından geliştirilen panel regresyon modelleriyle yapmışlardır. Çalışmada sonuç olarak, finansal tabana yayılmadaki artışın karbondioksit emisyonlarını artırdığı belirlenmiştir. Hussain vd. (2021)'nin 26 Asya ülkesi üzerine yaptıkları çalışmada ise seriler arasındaki ilişki dinamik panel regresyon (Sistem GMM dâhil) tahmincileriyle araştırılmış ve ilişkinin pozitif olduğu belirlenmiştir. Seçilmiş 103 ülke üzerine yapılan çalışmalardan Renzhi ve Baek (2020), 2004-2014 dönemi için finansal tabana yayılmanın karbondioksit emisyonları olan ilişkisini panel sistem GMM yaklaşımıyla araştırmışlardır. Analizler neticesinde, seriler arasındaki ilişkinin ters U şeklinde olduğu ve ilgili ülkelerde çevresel kuznet eğrisi hipotezinin geçerli olduğu tespit edilmiştir. Güney Asya ülkeleri

üzerine yapılan bir çalışmada Amin vd. (2021), 1998-2019 dönemi için finansal tabana yayılmanın karbondioksit emisyonları üzerine etkisini panel ARDL ile sabit etkiler modelleri ve panel GMM yaklaşımıyla test etmişlerdir. Çalışma sonucunda, finansal tabana yayılmanın karbondioksit emisyonlarını artırdığı tespit edilmiştir. Chaudhry vd. (2021)'nin İslam İşbirliği Teşkilatı üyesi ülkeler üzerine yaptıkları çalışmada 2004-2018 dönemi için finansal tabana yayılmanın çevresel bozulma (karbondioksit emisyonları dâhil) üzerindeki etkisi dinamik panel regresyon (DCCE yaklaşımı) modelleriyle incelenmiş ve benzer bulgular elde edilmiştir. Pakistan, Hindistan, Bangladeş ve Sri Lanka üzerine yapılan bir çalışmada Mehmood (2021), finansal tabana yayılmanın karbondioksit emisyonlarına etkisini panel CS-ARDL modeliyle araştırmıştır. Sonuç olarak, finansal tabana yayılmanın karbondioksit emisyonlarını artırdığı tespit edilmiştir. E7 ülkeleri üzerine yapılan bir çalışmada Qin vd. (2021), 2004-2016 dönemi için finansal tabana yayılmanın karbondioksit emisyonlarına etkisini panel kantil regresyon analiziyle test etmişlerdir. Sonuç olarak, 25. ve 50.kantillerde finansal tabana yayılmanın karbondioksit emisyon seviyelerini azalttığı; ancak 75. ve 95. kantillerde karbondioksit seviyelerindeki değişiklikleri açıklayamadığı bulgularına ulaşılmıştır. Çin üzerine yapılan bir çalışmada Wang vd. (2021), 2011-2015 dönemi için finansal tabana yayılmanın çevresel etkinlik (karbondioksit emisyonları) üzerine etkisini dinamik panel regresyon modelleriyle incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, finansal tabana yayılmadaki gelişimin çevresel etkinliği artırdığı tespit edilmiştir. 23 OECD ülkesi üzerine yapılan bir çalışmada Zaidi vd. (2021), 2004-2017 dönemi için finansal tabana yayılma ile karbondioksit emisyonları arasındaki dinamik ilişkiyi panel kesitsel ARDL (panel CS-ARDL) modelleriyle araştırmışlardır. Çalışmada sonuç olarak, seriler arasındaki ilişkinin pozitif olduğu belirlenmiştir.

Kontrol değişkenlerinden biri olan ekonomik büyüme ile finansal tabana yayılma arasındaki ilişkiyi test eden çalışmalardan 185 ülke üzerine yapılan bir çalışmada Gul vd. (2018), 1996-2015 dönemi için ilişkiyi panel veri analiziyle incelemişlerdir. Kim vd. (2018), ilişkiyi 55 İslam İşbirliği Teşkilatı üyesi ülkenin verilerini kullanarak panel GMM yaklaşımıyla araştırmışlardır. 41 ülke üzerine yapılan bir çalışmada Chatterjee (2020), ilişkiyi panel sistem GMM yaklaşımıyla incelemiştir. 44 gelişmekte olan ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi ülkeleri üzerine yapılan çalışmalardan Emara ve El Said (2021), ilişkiyi panel sistem GMM yaklaşımıyla araştırmışlardır. 33 Afrika ülkesi üzerine yapılan çalışmada Ezzahid ve Elouaourti (2021), 2004-2019 dönemi için ilişkiyi panel veri analiziyle test etmişlerdir. 152 ülkenin 2004-2015 dönemine ilişkin verilerini dikkate alarak yaptıkları çalışmada Van vd. (2021), ilişkiyi panel veri analiziyle incelemişlerdir. Çalışmalarda sonuç olarak, seriler arasındaki ilişkinin pozitif olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Dahiya ve Kumar (2020)'ın Hindistan üzerine yaptıkları çalışmada ise 2005-2017 dönemi için seriler arasında ilişki Bayesian vektör otoregresyon modeliyle araştırılmış, istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. İkinci kontrol değişkeni olan enerji tüketimi ile finansal tabana yayılma arasındaki ilişkiyi test eden Zaidi vd. (2021) çalışmalarında, 2004-2017 dönemi için ilişkiyi panel CS-ARDL modeliyle incelemişlerdir. Analizler neticesinde seriler arasındaki ilişkinin pozitif olduğu belirlenmiştir. Bayar vd. (2021)'nin çalışmalarında finansal tabana yayılma ile birincil enerji tüketimi arasındaki ilişki panel LM bootstrap eşbütünleşme testiyle araştırılmış, seriler arasındaki ilişkinin negatif olduğu tespit edilmiştir. Bir diğer kontrol değişkeni olan doğrudan yabancı yatırımlar ile finansal tabana yayılma arasındaki ilişkiyi inceleyen Qamruzzaman (2019) çalışmalarında, 58 gelişmekte olan ülkenin 1993-2017 dönemi için ilişkiyi panel sistem GMM yaklaşımıyla araştırmışlardır. Çalışmada sonuç olarak, finansal tabana yayılmada gerçekleşen pozitif bir şokun doğrudan yabancı yatırımlar şeklindeki sermaye akışlarını artırdığı belirlenmiştir. İslam İşbirliği Teşkilatına üye 8 ülke üzerine yapılan Andiansyah (2021)'in, çalışmasında, 2012-2018 dönemi için seriler arasındaki ilişkiyi klasik

panel veri analizleriyle test edilmiş, seriler arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif olduğu belirlenmiştir. Son kontrol değişken olan ticari açıklık ile finansal tabana yayılma arasındaki ilişkiyi araştıran Hajilee ve Niroomand (2019) çalışmalarında, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 18 gelişmekte olan ülkenin 1983-2014 dönemi için ilişkiyi doğrusal ve doğrusal olmayan ARDL modelleriyle incelemişlerdir. Çalışmada sonuç olarak, gelişmekte olan ekonomilerin çoğunda, kısa vadede finansal piyasaların tabana yayılmasının ticari açıklık üzerinde önemli rol oynadığı ve etkisinin simetrik olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Kontrol değişkenlerinin bağımlı değişkenle olan ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar ele alındığında, OECD'ye üye 30 ülke üzerine yapılan bir çalışmada Paziienza (2015), 1981-2015 dönemi için doğrudan yabancı yatırımlar ile karbondioksit emisyonları arasındaki ilişkiyi klasik panel regresyon modelleriyle araştırmışlardır. 19 gelişmekte olan Asya ülkesi üzerinde yapılan çalışmada Huynh ve Hoang (2019), 2002-2015 dönemi için ilişkiyi dinamik panel veri modellerinden FGLS ve SGMM yaklaşımlarıyla test etmişlerdir. Batı Afrika'dan 10 ve Güney Afrika'dan 7 ülke üzerine yapılan çalışmada Vitenu-Sackey (2020), 1995-2015 dönemi için ilişkiyi panel kantil regresyon modelleriyle incelemişlerdir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri üzerine yapılan bir çalışmada Guoyan vd. (2021), 1995-2016 dönemi için ilişkiyi panel yumuşak geçişli regresyon modelleriyle araştırmışlardır. Çalışmalar sonucunda, seriler arasındaki ilişkinin negatif olduğu tespit edilmiştir. Yangtze Nehri Ekonomik Kuşağı'ndaki üç büyük kent üzerine yapılan bir çalışmada Wu ve Zhang (2021), 2003-2017 dönemi için ilişkiyi mekânsal Durbin modeliyle incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, seriler arasındaki ilişkinin pozitif olduğu tespit edilmiştir. Benzer bir çalışmada Essandoh vd. (2020), 1991-2014 dönemi için gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden oluşan toplam 52 ülke üzerinde ilişkiyi panel havuzlanmış ortalama grup ARDL (PMG-ARDL) modelleriyle araştırmışlardır. Analizler neticesinde, seriler arasında uzun dönemde pozitif ilişkinin olduğu belirlenmiştir. BRICS ülkeleri üzerine yapılan bir çalışmada ise Ganda (2021), 2000-2018 dönemi için ilişkiyi panel eşik değer regresyon modelleriyle araştırmıştır. Sonuç olarak çalışmada, doğrudan yabancı yatırımlar arttığında, BRICS ekonomileri için çevresel kalitenin artacağı veya düşeceği belirli eşik seviyelerinin olduğuna dair bulgulara ulaşılmıştır. 60 gelişmekte olan ekonomi üzerine yapılan bir çalışmada Bernard ve Mandal (2016), 2002-2012 dönemi için ticari açıklık ile karbondioksit emisyonları arasındaki ilişkiyi GMM yaklaşımıyla incelemişlerdir. Analizler neticesinde, ticari açıklığın karbondioksit emisyonları üzerinde zararlı etkilerinin olduğu belirlenmiştir. OECD'ye üye 35 ülke üzerine yapılan çalışmada Gozgor (2017), 1960-2013 dönemi için ilişkiyi klasik panel veri modelleriyle incelemişlerdir. Sonuç olarak çalışmada, seriler arasındaki ilişkinin negatif olduğu tespit edilmiştir. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'na üye ülkeler üzerine yapılan bir çalışmada Kalaycı ve Hayaloğlu (2019), ilişkiyi klasik panel veri modelleriyle test etmişlerdir. 64 Kuşak ve Yol ülkesi üzerine yapılan çalışmada Chen vd. (2021), 2001-2019 dönemi için ilişkiyi panel kantil regresyon modelleriyle incelemişlerdir. Çalışmalar sonucunda, seriler arasındaki ilişkinin pozitif olduğu belirlenmiştir. Orta gelir grubunda yer alan 55 ülke üzerine yapılan çalışmada Lv ve Xu (2019), 1992-2012 dönemi için ilişkiyi dinamik panel veri modelleriyle test etmişlerdir. Analizler neticesinde, ticari açıklığın kısa vadede çevre üzerinde iyi huylu; ancak uzun vadede zararlı bir etkiye sahip olduğuna dair bulgulara ulaşılmıştır. 182 ülke üzerine yapılan çalışmada Wang ve Zhang (2021), 1990-2015 dönemi için ilişkiyi panel regresyon analiziyle araştırmışlardır. Çalışma sonucunda, yüksek ve üst orta gelir grubunda yer alan ülkelerde seriler arasındaki ilişki negatifken, alt orta gelir grubunda yer alan ülkelerde seriler arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir. 5 Asya ülkesi üzerine yapılan çalışmada Heidari vd. (2015), 1980-2008 dönemi için enerji tüketimi ile karbondioksit emisyonları arasındaki ilişkiyi panel yumuşak geçişli regresyon modelleriyle test etmişlerdir. Çalışma sonucunda, birinci veya ikinci

rejimle enerji tüketiminin karbondioksit emisyonlarında artışa yol açtığı belirlenmiştir. 13 Amerika, 10 Asya, 15 Sahra altı Afrika, 13 Avrupa ve 8 Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi ülkelerinden oluşan toplam 59 ülke üzerine yapılan çalışmada Keho (2017), 1976-2011 dönemi için ilişkiyi panel kantil regresyon modelleriyle incelemiştir. Analizler neticesinde, tüm panellerde enerji tüketiminin karbondioksit emisyonlarını artırdığı tespit edilmiştir. 68 Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkesi üzerine yapılan çalışmada Muhammad (2019), 2001-2017 dönemi için ilişkiyi dinamik panel veri modelleriyle (sistem GMM dâhil) incelemiştir. Çalışmada sonuç olarak, ülkelerde genel olarak enerji tüketimindeki artışın karbondioksit emisyonlarını artırdığına dair bulgulara ulaşılmıştır. 10 yeni endüstrilemiş ülke üzerine yapılan çalışmada Rahman vd. (2021), 1979-2017 dönemi için ilişkiyi klasik panel veri modelleriyle incelemiştir. Analizler neticesinde, enerji tüketiminin karbondioksit emisyonlarını artırdığı tespit edilmiştir. 68 Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkesi üzerine yapılan çalışmada Muhammad (2019), 2001-2017 dönemi için ekonomik büyüme ile karbondioksit emisyonları arasındaki ilişkiyi dinamik panel veri modelleriyle (sistem GMM dâhil) incelemiştir. Çalışmada sonuç olarak, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümedeki artışa bağlı olarak karbondioksit emisyonlarının azaldığı belirlenmiştir. Seçilmiş OECD'ye üye 32 ülke üzerine yapılan çalışmada, Alshubiri ve Elheddad (2019), 1990-2015 dönemi için ilişkiyi statik ve dinamik (GMM yaklaşımı dâhil) panel veri modelleriyle araştırmışlardır. Analizler neticesinde, seriler arasında N şeklinde bir ilişkinin olduğu büyümenin ilk aşamasında ekonomik büyümenin daha fazla CO2 emisyonu ürettiği; ancak ikinci dereceden terimin, belirli bir GSYİH düzeyine ulaşıldıktan sonra bu etkinin negatife dönüştüğünü doğruladığına dair bulgulara ulaşılmıştır. 93 gelişmekte olan ülke üzerine yapılan bir çalışmada Wawrzyniak ve Doryn (2020), 1995-2014 dönemi için ilişkiyi GMM yaklaşımıyla test etmişlerdir. Kuzey Amerika ülkeleri üzerine yapılan bir çalışmada Anastacio (2017), ilişkiyi klasik panel regresyon modelleriyle incelemiştir. Çalışmalar sonucunda, seriler arasında ters U şeklinde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ilişkin toplam 25 ülke üzerine yapılan bir çalışmada Shaari vd. (2020), 1990-2017 dönemi için ilişkiyi panel ARDL modelleriyle test etmişlerdir. Sonuç olarak çalışmada, uzun dönemde ekonomik büyümedeki artışın karbondioksit emisyonlarını artırdığı belirlenmiştir. En çok havale alan 22 ülke üzerine yapılan çalışmada Zafar vd. (2021), ilişkiyi panel kantil regresyon modelleriyle araştırmışlardır. Analizler neticesinde, tüm kantillerde ekonomik büyümenin karbondioksit emisyonlarına etkisinin pozitif olduğuna dair bulgulara ulaşılmıştır.

2. Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışmada 1995-2019 dönemi için OECD ülkelerindeki finansal tabana yayılmanın karbondioksit emisyonlarına etkisi araştırılmaktadır. Finansal tabana yayılmayı temsilen literatürde herkesçe kabul gören tek bir değişkenin olmaması nedeniyle finansal tabana yayılma bazı çalışmalarda (Andiansyah, 2021; Chatterjee, 2020; Ezzahid ve Elouaourti 2021; Gul vd., 2018; Kim vd., 2018;) değişken bazında alınırken bazı çalışmalarda (Amin vd., 2021; Chaudhry vd., 2021; Dahiya ve Kumar, 2020; Emara ve Said, 2021; Hussain vd. (2021); Le vd., 2020; Qamruzzaman ve Wei 2019; Qin vd. 2021; Renzhi ve Baek, 2020; Van vd., 2021; Zaidi vd., 2021) ise normalize edilmiş farklı göstergelerin bir araya getirilmesiyle bireysel boyutta oluşturulan bileşik (kompozit) endeks şeklinde ele alınmıştır. Ancak Sarma (2008), bireysel boyuta dayalı endeksin finansal tabana yayılma konusunda eksik bilgi vermesi nedeniyle yanıltıcı olabileceğinden bahsetmiştir. Bu doğrultuda Sarma (2008), 'erişim derinliği' (finansal tabana yayılma kapsamını ölçmek için) 'kullanılabilirlik(mevcut olup olmama)' (erişim yakınlığını ölçmek için) ve 'kullanım' (müşteriler tarafından kullanım kapsamını ve sıklığını ölçmek için) olmak üzere üç boyutu dikkate almış ve tüm boyutların kapsamlı finansal sistemi oluşturduğundan bahsetmiştir. IMF tarafından yayınlanan

finansal kurumlara erişim endeksinin ‘100.000 yetişkin başına düşen banka şubeleri ve ATM sayısı, 1000 yetişkin başına düşen banka hesabı, kredi limiti olan firmaların yüzdesi ile para transferi işlemleri için cep telefonu kullanımı esas alınarak’ (yatırım fonları, emeklilik fonları ve sigorta şirketleri için benzer verilerin olmaması nedeniyle) hesaplanması ve bahsedilen her üç boyutu da karşılaması nedeniyle Bayar vd. (2021) çalışmalarında da olduğu gibi çalışmada da finansal tabana yayılmayı temsilen bu endeks kullanılmıştır. Finansal kurumlara erişim endeksinin metodolojisine ilişkin detaylı bilgi elde edebilmek için Svirydzhenka (2016) çalışması incelenebilir. Çalışmada finansal kurumlara erişim endeksinin verileri IMF’nin Financial Development Index, kişi başına düşen karbondioksit emisyonları ile birincil enerji tüketimi verileri BP’nin Statistical Review of World Energy ve diğer veriler ise Dünya Bankası’nın World Bank Open Data veri tabanlarından temin edilmiş, analizler Gauss ve Stata paket programlarıyla gerçekleştirilmiştir. Literatürde yapılan çalışmalar baz alınarak oluşturulan çalışmanın veri setine ilişkin bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışmanın Veri Setine İlişkin Bilgiler

Değişkenler	Açıklaması	Değişkenleri Kullanan Çalışmalar
FIA	Finansal Kurumlara Erişim Endeksi	Bayar vd. (2021)
lnCO2PC	Kişi Başına Düşen Karbondioksit Emisyonları (Metrik Ton Cinsinden)’nin Doğal Logaritması	Heidari vd. (2015), Gozgor (2019), Keho (2017), Vitenu-Sackey (2020), Ganda (2021), Hussain vd. (2021), Wang ve Zhang (2021)
lnGDPPC	Kişi Başına Düşen GSYİH (Sabit 2015 ABD Doları Cinsinden)’nin Doğal Logaritması	Keho (2017), Muhammad (2019), Le vd. (2020), Ganda (2021), Wang ve Zhang (2021)
lnECPC	Kişi Başına Düşen Birincil Enerji Tüketimi (Milyon Ton Cinsinden Petrole Eşdeğer)’nin Doğal Logaritması	Bayar vd. (2021)
OPEN	Mal ve Hizmet İthalat ve İhracat Toplamlarının GSYİH’ye Oranı (%)	Huynh ve Hoang (2019), Kalaycı ve Hayaloğlu (2019), Lv ve Xu (2019), Essandoh vd. (2020), Le vd. (2020), Vitenu-Sackey (2020), Chen vd. (2021), Ganda (2021), Wang ve Zhang (2021)
FDI	Doğrudan Yabancı Yatırımların Net Girişleri (GSYİH’nin Yüzdesi Cinsinden)	Bernard ve Mandal (2016), Huynh ve Hoang (2019), Essandoh vd. (2020), Le vd. (2020), Vitenu-Sackey (2020), Chen vd. (2021), Ganda (2021), Guoyan vd. (2021)

Panel boyutta yapılan analizlerde uygun temel testlerin seçimi için öncelikle serilerdeki yatay kesit bağımlılığının araştırılması ve buna bağlı olarak da birim kök sınavının yapılması gerekmektedir. Yatay kesit bağımlılığının olup olmadığı, zaman boyutu yatay kesit boyutundan büyük olması durumunda ($T > N$); Breusch-Pagan (1980) CDLM1 testiyle, zaman boyutu yatay kesit boyutuna eşit olması durumunda ($T = N$); Pesaran (2004) CD LM2 testiyle, zaman boyutu yatay kesit boyutundan küçük olması durumunda ($T < N$); Pesaran (2004) CD LM testiyle araştırılmaktadır. Çalışmada serilerdeki yatay kesit bağımlılık durumu 36 ülke ve 25 yıl ($T < N$) olması nedeniyle Pesaran (2004)

tarafından geliştirilen CDLM testiyle kontrol edilmiştir. Bu doğrultuda, CD LM testi denklem (1)'deki gibi belirlenmekte ve buradan elde edilecek test istatistiği asimptotik olarak standart normal dağılımı göstermektedir (Pesaran, 2004:9):

$$CD\ LM = \sqrt{\frac{2}{N(N-1)}} (\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}) \Rightarrow N(0,1) \quad (1)$$

Çalışmada serilerin birim kök sınaması ise hem yatay kesit bağımlılığının olduğu hem de olmadığı durumlara göre bulgular sunan Panel KPSS birim kök testi ile gerçekleştirilmiştir. Carrion-i Silvestre vd. (2005) tarafından geliştirilen bu testte çoklu kırılma durumu ile paneli oluşturan serilerin ortalamalarındaki ve trendlerindeki kırılmalar dikkate alınmaktadır. Bu yöntem paneli oluşturan her bir yatay kesit için farklı sayılarda ve farklı tarihlerde yapısal kırılma ortaya çıkmasına imkân tanımaktadır. Bu testte aşağıda bahsi geçen üç durum dikkate alınmaktadır: (a) Yapısal kırılmalar paneli oluşturan her bir seri üzerinde farklı etki bırakmakta ve bu etki $\theta_{i,k}$ ve $\varphi_{i,k}$ ile ölçülmektedir. (b) Yapısal kırılmalar paneli oluştura her bir seri için farklı bir tarihte ortaya çıkabilir. (c)Yapısal kırılmalar seriler arasında farklılık gösterebilir. Sözü edilen durumlara yatay kesit bağımlılığının Maddala ve Wu (1999) parametrik olmayan bootstrap yöntemiyle düzeltilmesi de eklenebilir. Uzun dönem varyansın sabit olduğu varsayımı altında $H_0: \sigma_{\varepsilon,i}^2 = 0$ durağanlık sınaması LM_{Hom} istatistiği kullanılarak denklem (2)'deki yapılabılır (Carrion-i Silvestre vd., 2005: 161; Güloğlu ve İspir, 2011: 208):

$$LM_{Hom}(\lambda) = N^{-1} \sum_{i=1}^N (\hat{\omega}^{-2} T^{-2} \sum_{t=1}^T S_{i,t}^2) \quad (2)$$

Burada $S_{i,t} = \sum_{j=1}^t u_{ij}$ ve $N^{-1} \sum_{i=1}^N \hat{\omega}_i^2 = \lim_{t \rightarrow \infty} T^{-1} S_{i,T}^2$ 'dir.

Yukarıdaki ifadelerde u_{ij} en küçük karelere ilişkin kalıntıları ifade ederken, $\hat{\omega}_i^2 u_{ij}$ 'nin uzun dönem varyansının tutarlı tahminicisini temsil etmektedir. Ayrıca λ terimi LM test istatistiğinin yapısal kırılma tarihlerine bağlı olduğunu ifade etmektedir. Uzun dönem varyansın yatay kesit birimleri arasında değişmesine imkân tanındığında ise LM_{Het} istatistiği denklem (3)'teki gibi tanımlanabilir:

$$LM_{Het}(\lambda) = N^{-1} \sum_{i=1}^N (\hat{\omega}_i^{-2} T^{-2} \sum_{t=1}^T S_{i,t}^2) \quad (3)$$

LM istatistikleri ise denklem (4)'teki gibi standartlaştırılmıştır (Carrion-i Silvestre vd., 2005: 162; Güloğlu ve İspir, 2011: 208):

$$Z(\lambda) = \frac{\sqrt{N}(LM(\lambda) - \bar{\xi})}{\bar{\varsigma}} \quad (4)$$

Denklem (5)'te $Z(\lambda)$ istatistiğinin önce $T \rightarrow \infty$ sonra $N \rightarrow \infty$ için asimptotik olarak normal dağılım gösterdiği kanıtlanmıştır. Ayrıca denklemde $\bar{\xi}$ ve $\bar{\varsigma}$ sırasıyla beklenen değer ve varyansların her bir yatay kesit için aritmetik ortalamasını ifade etmektedir. Bu testte eğer seride yatay kesit bağımlılığı varsa test istatistikleri bootstrap kritik değerlerle karşılaştırılarak, eğer seride yatay kesit bağımlılığı yoksa test istatistikleri olasılık değerleriyle kıyaslanarak serinin durağan olup olmadığına karar verilir.

Çalışmada temel test için gerekli olan önkoşullar sağlandıktan sonra seriler arasında ilişki dinamik panel veri modellerinden iki aşamalı sistem GMM yaklaşımıyla araştırılmıştır. Anderson ve Hsiao (1981) ile Arellano ve Bond (1991) çalışmalarında, birinci fark denklemleri olan $\Delta y_{i,t-1}$ ve $\Delta x_{i,t-1}$ yerine y ve x 'in bütün gecikmeli değerlerini araç değişken olarak kullanarak genelleştirilmiş momentler yöntemini (GMM yaklaşımını) geliştirmiştir. Arellano-Bover (1995)/ Blundell-Bond (1998) tahmincisi ise araç değişkenlerin birinci farkını sabit etkilerden ayıran ek varsayımlar

getirerek Arellano-Bond tahmincisini genişletmiş, bu yöntemde daha fazla sayıda araç değişkenin kullanılması sebebiyle Arellano-Bond tahmincisinin tahmin sonuçlarının etkinliği artmıştır. Orijinal ve dönüştürülmüş eşitlik şeklinde iki ayrı eşitliğin bir sistem içerisinde birleştirilmesine dayanan bu yöntem “Sistem GMM” olarak ifade edilmiştir. Fark GMM yaklaşımına kıyasla sistem GMM yaklaşımında birinci fark eşitliğinin araç değişken yerine geçen değişkenlerin gecikmeli değerleriyle duyarlılığı artırarak sonlu örneklem sapmasını azaltması ve düzey eşitliğinin ise araç değişken yerine kullanılan değişkenlerin gecikmeli birinci fark değerleriyle bileşimine dayanması sebebiyle sapmasız ve daha etkin katsayı tahmincileri elde edilmektedir (Baltagi, 2005: 148). Sistem GMM tahmincisinin güvenilirliği için üç temel koşulun sağlanması gerekmektedir: (a) GMM tahmincisi ikinci dereceden otokorelasyonun olmaması koşulunu sağlamalıdır. Modelde H_0 hipotezlerinin birinci/ikinci dereceden otokorelasyonun olmaması şeklinde tanımlanması nedeniyle AR(1)’de H_0 hipotezinin kabul edilmesi ya da edilmemesi, AR(2)’de ise H_0 hipotezinin kesinlikle kabul edilmesi koşulu uygun test istatistiklerinin geçerliliğine bağlıdır. (b) Hansen ve Fark Hansen test istatistiklerine ilişkin olasılık değerlerinin %5 ya da %10 anlamlılık düzeyinden büyük olması araç değişkenlerin geçerli olduğu; diğer bir deyişle modelin doğru tanımlandığı anlamına gelmektedir. (c) Yakınsama göstergesi olarak kabul edilen bağımlı değişkenin gecikmeli değerinin birden küçük olması da modelde sistem GMM’nin geçerliliği için önkoşuldur (Atilla ve Kök, 2020: 308; Roodman, 2006: 33-34).

3. Bulgular

Çalışmada ilk olarak serilerde yatay kesit bağımlılığının olup olmadığı Pesaran CD LM testi ile araştırılmış ve elde edilen bulgular Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Yatay Kesit Bağımlılığı İçin Pesaran (2004) CD LM Test Sonuçları

Değişkenler	Test İstatistikleri	Olasılık Değerleri
FIA	119.437***	0.0000
lnCO2PC	122.850***	0.0000
lnGDPPC	137.514***	0.0000
lnECPC	119.304***	0.0000
OPEN	145.412***	0.0000
FDI	53.803***	0.0000

*** %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 2’deki sonuçlara göre, olasılık değerlerinin 0.01’den küçük olması nedeniyle yatay kesit bağımlılığının olmadığını savunan H_0 hipotezinin kabul edilemediği görülmektedir. Bu durumda, paneli oluşturan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının olduğu söylenebilir. Elde edilen bulgular, ülkelerden birine gelen herhangi bir şokun diğer ülkeleri de etkilediğine işaret etmektedir. Çalışmada hem yatay kesit bağımlılığın olduğu hem de olmadığı durumlar için bulgular ile uzun dönem varyansın sabit ve değişken olma durumlarına göre iki farklı test istatistikini sunan Panel KPSS testi ile serilerin birim kök sınaması yapılmış ve elde edilen bulgulara Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 3. Panel KPSS Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Model	Test İstatistikleri	Bootstrap Kritik Değerler		
			0.90	0.95	0.99
FIA	LM(λ)(hom)	3.141	10.719	12.543	16.586
	LM(λ)(het)	9.151	25.290	31.098	48271
lnCO2PC	LM(λ)(hom)	21745	14.661	17.869	25.895
	LM(λ)(het)	33.998	32.806	40.393	58.867
lnGDPPC	LM(λ)(hom)	12.280	13.941	17.490	28.026
	LM(λ)(het)	18.713	28.797	38.685	63.739
lnECPC	LM(λ)(hom)	20.005	12.397	15.254	23.557
	LM(λ)(het)	41.773	26.272	33.681	52.996
OPEN	LM(λ)(hom)	8.446	9.676	11.703	16.497
	LM(λ)(het)	13.184	26.018	34.432	55.480
FDI	LM(λ)(hom)	12.750	15.055	18.541	27.314
	LM(λ)(het)	31.989	57.114	67.632	93.650

Tablo 3'teki sonuçlara göre, uzun dönem varyansın hem sabit hem de değişken olduğu varsayımı altında, tüm seriler için oluşturulan modellerde %1 anlamlılık düzeyinde test istatistiklerinin bootstrap kritik değerlerden küçük olması nedeniyle serilerin durağan olduğunu savunan H_0 hipotezinin kabul edildiği görülmektedir. Sistem GMM yönteminin uygulanabilmesi için modelin sabit parametrelerinin heterojen, eğim katsayılarının homojen olması gerekmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak, finansal tabana yayılmanın karbondioksit emisyonlarına etkisini incelemek amacıyla kurulan modelde homojenliği test etmek amacıyla Delta homojenlik testi uygulanmış ve elde edilen bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Delta Testi Sonucu

	Delta	Delta Adj.
Model 1	0.835	0.944
Model 2	1.789*	1.081
Model 3	1.722*	1.065
Model 4	1.293	1.550
Model 5	1.183	1.465

* %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlılığı ifade etmektedir.

Bu teste ilişkin H_0 hipotezi, tüm eğim katsayılarının yatay kesit birimler karşısında özdeş olduğunu, H_1 hipotezi ise eğim katsayılarının yatay kesit birimlere göre farklılaştığını varsaymaktadır. Tablo 4'e göre, tüm modeller için eğim katsayılarının yatay kesit birimler karşısında özdeş olduğunu savunan H_0 hipotezinin %5 anlamlılık düzeyinde kabul edilemediği görülmektedir. Diğer bir deyişle, elde edilen bulgular, tüm modellerde eğim katsayılarının homojen olduğunu göstermektedir. Modellerde gözlenemeyen heterojenliğin anlamlılığını; diğer bir deyişle sabit parametrelerin heterojenliğini test etmek amacıyla, F testi uygulanmış, elde edilen bulgulara Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5. F Testi Sonucu

	F Testi	Olasılık Değeri
Model 1	1.55**	0.0225
Model 2	7.98***	0.0000
Model 3	7.90***	0.0000
Model 4	7.97***	0.0000
Model 5	7.89***	0.0000

*** ve ** sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 5'e göre, tüm modellerde olasılık değerlerinin 0.05'ten küçük olması nedeniyle sabit parametrelerin homojen olduğunu savunan H_0 hipotezinin kabul edilemediği görülmektedir. Diğer bir deyişle, sabit parametrelerin heterojen olduğu söylenebilir. Çalışmada son olarak finansal tabana yayılmanın karbondioksit emisyonlarına etkisi zaman periyodunun yatay kesit sayısından küçük olduğu ve serilerde yatay kesit bağımlılığının olduğu durumlarda uygulanabilen iki aşamalı sistem GMM yaklaşımıyla tahminlenmiş, model tahmin sonuçları Tablo 6'da raporlanmıştır.

Tablo 6. İki Aşamalı Sistem GMM Tahmin Sonuçları

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
lnCO2PC(-1)	0.985883*** (0.001255)	0.965509*** (0.004715)	0.967886*** (0.004228)	0.965474*** (0.005088)	0.966702*** (0.004967)
FIA	0.002105*** (0.000917)	-0.00149 (0.002006)	0.002166 (0.005684)	-0.00227 (0.002726)	0.000914 (0.004635)
lnGDPPC	-0.00115** (0.000268)	-0.0008** (0.000448)	-0.00272 (0.002587)	-0.00096** (0.000492)	-0.00268 (0.002184)
lnECPC	-	0.024983*** (0.004354)	0.023203*** (0.003649)	0.025593*** (0.005041)	0.02496*** (0.004754)
OPEN	-	-	-4.6E-05	-	-4.5E-05

				(0.000042)	(3.73E-05)
FDI	-	-	-	-8.4E-05*	0.00002
				(4.64E-05)	(3.78E-05)
Sabit terim	0.054192***	0.056708***	0.107182	0.061129***	0.106715*
	(0.007756)	(0.010006)	(0.067958)	(0.01228)	(0.058482)
Wald	831318.41***	3450000***	1180000***	1660000***	2690000***
AR(1)	-4.79***	-4.81***	-4.81***	-4.81***	-4.81***
AR(2)	-0.38	-0.38	-0.37	-0.37	-0.38
Hansen	35.51	35.25	34.90	35.25	34.87
Fark Hansen	0.55	2.92	5.63	2.94	5.61

***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 6 incelendiğinde, bağımlı değişkenin gecikmesinin ve Wald testi sonucunun tüm modeller için istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Bağımlı değişkenin gecikmesinin tüm modellerde anlamlı ve katsayı değerlerinin pozitif olması bir önceki dönem karbondioksit emisyonlarının cari dönem karbon emisyonları üzerinde arttırıcı bir etki oluşturduğuna işaret etmektedir. Finansal kurumlara erişim endeksinin karbondioksit emisyonu üzerinde pozitif ve istatistiksel açıdan anlamlı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle finansal tabana yayılmada meydana gelen %1'lik bir artış karbondioksit emisyonunu %0.002 oranında arttırmaktadır. Ayrıca kişi başına düşen GSYİH oranı ile karbondioksit emisyonları arasındaki ilişki istatistiksel açıdan anlamlı ve negatifken, kişi başına düşen birincil enerji tüketimi ile karbondioksit emisyonları arasındaki ilişkinin pozitif olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle ekonomik büyümede meydana gelen %1'lik bir artış karbondioksit emisyonunu ortalama %0.001 oranında azaltırken, birincil enerji tüketiminde meydana gelen %1'lik bir artış karbondioksit emisyonunu %0.02 oranında arttırmaktadır. Son olarak doğrudan yabancı yatırımların net girişlerinin GSYİH'ya oranının karbondioksit emisyonları üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif bir etkiye sahip iken, söz konusu etkinin oldukça düşük olduğu; ancak ticari açıklık oranında meydana gelen %1'lik bir artışın karbondioksit emisyonu üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkisinin olmadığı gözlemlenmektedir.

GMM yaklaşımında, oluşturulan modellerin geçerliliğini ortaya koymak amacıyla birtakım testler uygulanmaktadır. Söz konusu testler, araç değişkenlerin geçerliliği ile aşırı tanımlama kısıtlamalarına ve modelde ikinci dereceden otokorelasyonun olup olmadığına yöneliktir. Oluşturulan modellerin alt satırlarında, her bir modele ilişkin araç değişkenlerin geçerliliğine ve aşırı tanımlama kısıtlamalarına yönelik Hansen ve Fark Hansen testleri ile Arellano ve Bond'un otokorelasyon testinden elde edilen AR(1) ve AR(2) sonuçlarına yer verilmiştir. GMM tahmincisinin geçerlilik koşulunun sağlanabilmesi için modellerde ikinci dereceden otokorelasyonun olmaması gerekmektedir. Modellere ilişkin otokorelasyon test sonuçları incelendiğinde, tüm modellerde birinci dereceden otokorelasyon olmadığını öne süren H_0 hipotezi kabul edilemezken, ikinci dereceden otokorelasyonun olmadığı yönündeki H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Diğer bir deyişle birinci dereceden otokorelasyonun olduğu; ancak ikinci dereceden otokorelasyonun olmadığı söylenebilir. Bu bulgular, modellerdeki bağımsız değişkenlerin ikinci gecikmeleri olan araç değişkenlerin doğru

tespit edildiğine işaret etmektedir. GMM tahminlerinde Hansen testi aşırı tanımlama kısıtlamalarını, fark Hansen testi ise araç değişkenlerin dışsallığını sınamaktadır. Modellere ilişkin Hansen test sonuçlarına göre, aşırı tanımlama kısıtlamalarının geçerli olduğunu savunan H_0 hipotezinin kabul edilemediği, aşırı tanımlama kısıtlamalarının geçerli olmadığı; diğer bir deyişle modellerde kullanılan araç değişkenlerin geçerli olduğu görülmektedir. Araç değişkenlerin dışsallığını test etmek amacıyla yapılan Fark Hansen test sonuçlarına göre ise H_0 hipotezinin kabul edilmesi nedeniyle araç değişkenler regresyonunda kullanılan araçların geçerli olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, elde edilen bulgular GMM tahmincilerinin etkin olduğunu ortaya koymaktadır.

4. Sonuç ve Öneriler

OECD ülkeleri hızla yükselen küresel ülkeler olması nedeniyle ülke ekonomilerinde gelecek dönemlerde de genişleme yaşanması beklenmektedir. Bununla birlikte, bu tür güçlü ekonomik büyümelere eşlik eden ulusların çevresel özelliklerinin de gidişattan etkilenmesi kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca bu ekonomilerin çoğu halihazırda en çok karbondioksit yayan küresel ülkeler arasında yer almakta ve bu emisyonları azaltmak OECD ülkeleri için büyük bir zorluk oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmada OECD ülkelerinin 1995-2019 dönemi için finansal tabana yayılmanın karbondioksit emisyonlarına etkisi iki aşamalı sistem GMM yaklaşımıyla incelenmiştir. Analizler neticesinde, finansal tabana yayılma ile karbondioksit emisyonları arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar, bireylerin ve işletmelerin finansal hizmetlere kolay erişimini kolaylaştıran finansal tabana yayılmanın, işletmeleri üretim ölçeğini genişletmeleri yönünde motive ettiği ve bireysel tüketicilerin enerji yoğun elektrikli cihazları satın alma gücünü artırdığı, birincil enerji tüketimini hızlandırdığı ve bu durumun da doğaya yüksek düzeyde karbondioksit emisyonu salınımına yol açtığı görüşüyle tutarlıdır. Finansal tabana yayılmanın odak noktası finansal erişimin iyileştirilmesi ve temel finansal hizmetlerin sağlanması olduğu için kredi piyasaları gelişecektir. Bu noktada insanlar yaşam standartlarını iyileştirmeye odaklanacak, şirketler yeni kredilerle işlerini büyümeye çalışacak ve bu da daha fazla tüketimle sonuçlanarak doğaya yüksek düzeyde karbondioksit emisyonu salınmasına yol açacaktır. Çalışmada elde edilen bulgular, Amin vd. (2021), Chaudhry vd. (2021), Hussain (2021), Le vd. (2020), Mahmood (2021), Wang vd. (2021) ve Zaidi vd. (2021) çalışmalarında elde edilen bulgularla benzerdir. Ancak Renzhi ve Baek (2020) ile Qin vd. (2021) çalışmalarında elde ettikleri bulgulardan farklıdır. Renzhi ve Baek (2020) çalışmalarında seriler arasında ters U şeklinde bir ilişkinin olduğunu; Qin vd. (2021) ise 25. ve 50. kantillerde finansal tabana yayılmanın karbondioksit emisyon seviyelerini azalttığı; ancak 95. kantilde karbondioksit seviyelerini açıklayamadığını tespit etmişlerdir.

Çalışmada ekonomik büyüme ile karbondioksit emisyonları arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, OECD ülkeleri ekonomik olarak genişledikçe çevre dostu enerji kaynaklarına yöneldiği, bu durumun da doğaya salınan karbondioksit emisyon miktarını azalttığı anlamına gelmektedir. Çalışmada elde edilen bulgular, Muhammad (2019) çalışmasında elde edilen bulgularla benzerdir. Ancak Alshubiri ve Elheddad (2021), Anastacio (2017), Shaari vd. (2020) ve Wawrzyniak ve Doryn (2020) ve Zafar vd. (2021) çalışmalarında elde ettikleri bulgulardan farklıdır. Alshubiri ve Elheddad (2021), Shaari vd. (2020) ve Zafar vd. (2021) seriler arasında pozitif; Anastacio (2017) ile Wawrzyniak ve Doryn (2020) ise ters U şeklinde ilişkinin olduğunu belirlemişlerdir. Çalışmada ayrıca birincil enerji tüketimiyle karbondioksit emisyonları arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar teoriyle uyumludur. Ayrıca çalışmada elde edilen bulgular, Heidari (2015), Keho (2017), Rahman vd. (2017) ile Muhammad (2019) çalışmalarında elde edilen bulgularla benzerdir.

Çalışmada doğrudan yabancı yatırım girişleri ile karbondioksit emisyonları arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, OECD ülkelerinde düşük karbonlu ve çevre dostu projelerin finansmanı için özel yatırım şeklinde doğrudan yatırım girişlerinin yaşandığı ve bu tür yatırımlar arttıkça da doğaya salınan karbondioksit emisyon miktarının azaldığına işaret etmektedir. Çalışmada elde edilen bulgular, Buyn ve Hoang (2020), Guoyan (2021), Paziienza (2015), Vitenu-Sackey (2020) çalışmalarında elde ettikleri bulgularla benzerdir. Ancak çalışmada elde edilen bulgular, Ganda (2021) ile Wu ve Zhang (2021) çalışmalarında elde ettikleri bulgulardan farklıdır. Ganda (2021) çalışmasında, doğrudan yabancı yatırımlar arttığında BRICS ekonomileri için çevresel kalitenin artacağı ya da azalacağı belirli eşik seviyelerinin olduğuna ilişkin bulgulara ulaşılmışken, Wu ve Zhang (2021) çalışmalarında seriler arasındaki ilişkinin pozitif olduğunu tespit etmişlerdir. Çalışmada son olarak ticari açıklık ile karbondioksit emisyonları arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı olmadığına ilişkin bulgular elde edilmiştir.

Sonuç olarak politika yapıcıların, toplumun dezavantajlı ve ekonomik olarak marjinalleşmiş kesimlerin artan karbondioksit emisyonlarıyla başa çıkabilmeleri için finansal tabana yayılmayı hem bir kalkınma hem de iklim değişikliği politikası önlemi olarak görmesi ve iklim finansmanına erişim ile finansal açıdan tabana yayılımı genişletmesi gerekmektedir. Bireylere, mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelere, karbondioksit emisyonlarını azaltmaya yönelik yerel, küçük ölçekli azaltma ve uyum önlemleri almalarını sağlamak için finansal ürün ve hizmetlere uygun erişim sağlanmalıdır. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri arasında düşük karbonlu, yeşil bir ekonomiye geçiş için büyük ölçekli kamu ve özel yatırımın önemine dikkat çekilmelidir.

Çalışma, 33 OECD ülkesinin 1995-2019 dönemine ilişkin verilerini kapsamaktadır. Gelecekteki çalışmalarda, çeşitli siyasi, ekonomik, kültürel, etnik ve dini özelliklere sahip ülkeler bireysel olarak ele alınabileceği gibi gelişmiş, yükselen ve gelişmekte olan piyasalardan çok sayıda ülke için finansal tabana yayılma ile diğer ekonomik ve sosyal faktörler dâhil edilerek farklı ekonometrik metodolojiler yürütülebilir.

Kaynakça

- Alshubiri, F. and Elheddad, M. (2019). Foreign finance, economic growth and CO₂ emissions Nexus in OECD countries. *International Journal of Climate Change Strategies and Management*, 12(2), 161-181.
- Amin, N., Song, H. And Khan, Z.A. (2021). Dynamic linkages of financial inclusion, modernization, and environmental sustainability in South Asia: a panel data analysis, *Environmental Science and Pollution Research*, 1-9.
- Anastacio, J.A.R. (2017). Economic Growth, CO₂ Emissions and Electric Consumption: Is there an Environmental Kuznets Curve? An Empirical Study for North America Countries, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 7(2), 65-71.
- Andiansyah, F. (2021). The Influence of Financial Inclusion and Macroeconomic on Foreign Direct Investment (FDI) Flows in The Organization of Islamic Cooperation (OIC) Countries, *Optimum: Jurnal Ekonomi dan Pembangunan*, 11(1), 72-92.
- Arellano, M. and Bond, S. (1991). Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations. *The Review of Economic Studies*, 58(2), 277-297.

- Arellano, M. and Bover, O. (1995). Another Look at the Instrumental-Variable Estimation of Error-Components Models, *Journal of Econometrics*, 68, 29-52.
- Atilla, Y. ve Kök, R. (2020). Askeri Harcamaların İktisadi Büyümeye Etkisi: Sistem GMM Yaklaşımı, *İzmir İktisat Dergisi*, 35(2), 299-316.
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*. Sussex: John Wiley and Sons Ltd.
- Bayar, Y., Ozkaya, M.H., Herta, L. And Gavriletea, M.D. (2021). Financial Development, Financial Inclusion and Primary Energy Use: Evidence from the European Union Transition Economies, *Energies*, 14(3638), 1-14.
- Bernard, J. and Mandal, S.K. (2016). The impact of trade openness on environmental quality: an empirical analysis of emerging and developing economies, *WIT Transactions on Ecology and The Environment*, 203, 195-208.
- Blundell, R.W. and Bond, S.R. (1998). Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models, *Journal of Econometrics*, 87, 115-143.
- Breusch, T. and Pagan, A. (1980). The Lagrange Multiplier Test and Its Application to Model Specifications in Econometrics. *Reviews of Economics Studies*, 47, 239-253.
- Carrion-i-Silverstre, J.L., Del Barrio-Castro, T. and Lopez-Bazo, E. (2005). Breaking the Panels: An Application to the GDP Per Capita, *Econometrics Journal*, 8(2),159-175.
- Chatterjee, A. (2020). Financial inclusion, information and communication technology diffusion, and economic growth: a panel data analysis. *Information Technology For Development*, 26(3), 607-635.
- Chaudhry, I.S., Yusop, Z. and Habibullah, M. S. (2021). Financial inclusion-environmental degradation nexus in OIC countries: new evidence from environmental Kuznets curve using DCCE approach, *Environmental Science and Pollution Research*, 15941-15949.
- Chen, F. Jiang, G. and Kitaha, G.M. (2021). Trade Openness and CO2 Emissions: The Heterogeneous and Mediating Effects for the Belt and Road Countries, *Sustainability*, 13(1958), 1-16.
- Dahiya, S. and Kumar, M. (2020). Linkage between Financial Inclusion and Economic Growth: An Empirical Study of the Emerging Indian Economy, *Vision*, 24(2), 184–193.
- Emara, N. and El Said, A. (2021). Financial inclusion and economic growth: The role of governance in selected MENA countries, *International Review of Economics and Finance*, 75, 34–54.
- Essandoh, O.K., Islam, M. and Kakinaka, M. (2020). Linking international trade and foreign direct investment to CO2 emissions: Any differences between developed and developing countries?, *Science of the Total Environment*, 712, 1-10.
- Ezzahid, E. and Elouaourti, Z. (2021). Financial Inclusion, Financial Frictions, and Economic Growth: Evidence from Africa. *Journal of African Business*, 1-27.
- Frankel, J.A. and Romer, D. (1999). Does trade cause growth?. *American Economic Review*, 89(3), 379-399.

- Ganda, F.(2021). The non-linear influence of trade, foreign direct investment, financial development, energy supply and human capital on carbon emissions in the BRICS. *Environmental Science and Pollution Research*, 28, 57825–57841.
- Gozgor, G. (2017). Does trade matter for carbon emissions in OECD countries? Evidence from a new trade openness measure, *Environment Science and Pollution Research*, 24: 27813–27821.
- Gul, F., Usman, M. and Majeed, M.T. (2018). Financial Inclusion and Economic Growth. A Global Perspective, *Journal of Business & Economics*, 10(2), 133-152.
- Guoyan, S., Khaskheli, A., Raza, S.A. and Shah, N. (2021). Analyzing the association between the foreign direct investment and carbon emissions in MENA countries: a pathway to sustainable development, *Environment, Development and Sustainability*, 1-18.
- Güloğlu, B. ve İspir, M.S. (2011). Doğal İşsizlik Oranı mı? İşsizlik Histerisi mi? Türkiye İçin Sektörel Panel Birim Kök Sınaması Analizi. *Ege Akademik Bakış*, 11(2), 205-215.
- Hajilee, M. and Niroomand, F. (2019). On the link between financial market inclusion and trade openness: An asymmetric analysis, *Economic Analysis and Policy*, 62, 373-381.
- Hansen, L.P. (1982). Large Sample Properties of Generalized Method of Moments Estimators. *Econometrica*, 50(4), 1029-1054.
- Heidari, H., Katircioglu, S.T. and Saeidpour, L. (2015). Economic growth, CO2 emissions, and energy consumption in the five ASEAN countries, *Electrical Power and Energy Systems*, 64, 785–791.
- Hussain S., Ahmad T, and Shahzad S.J.H. (2021). Financial inclusion and CO2 emissions in Asia: implications for environmental sustainability, <https://assets.researchsquare.com/files/rs-245990/v1/4b5103eb-eff5-4757-918b-c0d79add266e.pdf?c=1631877208>, (20.08.2021).
- Huynh, C.M. and Hoang, H.H. (2019). Foreign direct investment and air pollution in Asian countries: does institutional quality matter?, *Applied Economic Letters*, 26(17), 1388-1392.
- Kalaycı, C. and Hayaloğlu, P. (2019). The Impact of Economic Globalization on CO₂ Emissions: The Case of NAFTA Countries, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 9(1), 356-360.
- Keho, Y. (2017). Revisiting the Income, Energy Consumption and Carbon Emissions Nexus: New Evidence from Quantile Regression for Different Country Groups, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 7(3), 356-363.
- Kim, Yu, Hassan (2018). Financial inclusion and economic growth in OIC countries, *Research in International Business and Finance*, 43, 1–14.
- Le, T.H., Le, H.C. and Hesary, F.T. (2020). Does Financial Inclusion impact CO2 Emissions? Evidence from Asia. *Finance Research Letters*, 34, 1-7.
- Lv, Z. and Xu, T. (2019). Trade openness, urbanization and CO2 emissions: Dynamic panel data analysis of middle-income countries, *The Journal of International Trade & Economic Development*, 28(3), 317-330.
- Maddala, G.S. and Wu, S. (1999). A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and a New Simple Test, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61, 631-652.

- Mehmood, U. (2021). Examining the role of financial inclusion towards CO2 emissions: presenting the role of renewable energy and globalization in the context of EKC, *Environmental Science and Pollution Research*, 1-9.
- Muhammad, B. (2019). Energy consumption, CO2 emissions and economic growth in developed, emerging and Middle East and North Africa countries, *Energy*, 179, 232-245.
- Qamruzzaman, M. and Wei, J. (2019). Do financial inclusion, stock market development attract foreign capital flows in developing economy: a panel data investigation, *Quantitative Finance and Economics*, 3(1), 88-108.
- Qin, L., Raheem, S., Murshed, M., Miao, X., Khan, Z. and Kirikkaleli, D. (2021). Does financial inclusion limit carbon dioxide emissions? Analyzing the role of globalization and renewable electricity output, *Sustainable Development*, 1-17.
- Pazienza, P. (2015). The relationship between CO2 and Foreign Direct Investment in the agriculture and fishing sector of OECD countries: Evidence and policy considerations, *Intellectual Economics*, 9, 55–66.
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. *Cambridge Working Papers in Economics* 435, <https://www.econ.cam.ac.uk/research-files/repec/cam/pdf/cwpe0435.pdf>, 10.10.2021.
- Rahman, M.M., Nepal, R. and Alam, K. (2021). Impacts of human capital, exports, economic growth and energy consumption on CO2 emissions of a cross-sectionally dependent panel: Evidence from the newly industrialized countries (NICs), *Environmental Science and Policy*, 121, 24–36
- Renzi, N. and Baek, Y.J. (2020). Can financial inclusion be an effective mitigation measure? evidence from panel data analysis of the environmental Kuznets curve, *Finance Research Letters*, 37, 1-8.
- Roodman, D. (2006). How to Do xtabond2: An Introduction to “Difference” and “System” GMM in Stata, Center Global Development, Working Paper Number 103, <http://repec.org/nasug2006/howtodoxtabond2.cgdev.pdf>, (10.10.2021).
- Sarma, M. (2008). Index of financial inclusion. Working Paper No.215, *Indian Council For Research On International Economic Relations*. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/176233/1/icrier-wp-215.pdf>, (11.10.2021).
- Shaari, M.S., Abidin, N.Z. and Karim, Z.A. (2020). The Impact of Renewable Energy Consumption and Economic Growth on CO₂ Emissions: New Evidence using Panel ARDL Study of Selected Countries, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 10(6), 617-623.
- Svirydzenka, K. (2016). Introducing a New Broad-Based Index of Financial Development. *IMF Working Paper 16/5*. Washington D.C.: International Monetary Fund. Retrieved from the International Monetary Fund. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2016/wp1605.pdf>, (10.10.2021).
- Van, L.T. H., Vo, A.T., Nguyen, N.T. and Vo, D.H. (2021). Financial Inclusion and Economic Growth: An International Evidence, *Emerging Markets Finance and Trade*, 57(1), 239-263.

- Vitenu-Sackey, P.A. (2020). Financial Development, Foreign Direct Investment and Carbon Emissions: A Comparative Study of West Africa and Southern Africa Regions, *International Review of Research in Emerging Markets and the Global Economy (IRREM)*, 6(1), 1550-1569.
- Wang, L., Wang, Y., Sun, Y., Han, K. And Chen, Y. (2021). Financial inclusion and green economic efficiency: evidence from China, *Journal of Environmental Planning and Management*, 1-32.
- Wang, Q. and Zhang, F. (2021). The effects of trade openness on decoupling carbon emissions from economic growth e Evidence from 182 countries, *Journal of Cleaner Production* 279, 1-13.
- Wawrzyniak, R. and Doryn, W. (2020). Does the quality of institutions modify the economic growth-carbon dioxide emissions nexus? Evidence from a group of emerging and developing countries, *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 33(1), 124-144.
- World Bank. (2018). Financial inclusion. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/overview#1>, (11.10.2021).
- Wu, and Zhang (2021). Influence of Urbanization and Foreign Direct Investment on Carbon Emission Efficiency: Evidence from Urban Clusters in the Yangtze River Economic Belt. *Sustainability*,13 (2722), 1-22.
- Zafar, M.W., Saleem, M.M., Destek, M.A. and Caglar, A.E. (2021). The dynamic linkage between remittances, export diversification, education, renewable energy consumption, economic growth, and CO2 emissions in top remittancereceiving countries, *Sustainable Development*, 1–11
- Zaidi, S.A.H., Hussain, Muzzammil, Uz Zaman, Q. (2021). Dynamic linkages between financial inclusion and carbon emissions: Evidence from selected OECD countries, *Resources, Environment and Sustainability*, 4, 1-7.
- Zhao, J., Jiang, Q., Dong, X. and Dong, K. (2021). Assessing energy poverty and its effect on CO2 emissions: The case of China. *Energy Economics*, 97, 105191, 1-15.

MUHASEBE MESLEK MENSUBU ADAYLARININ MESLEĞE İLİŞKİN ALGISI: ANTALYA ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül Cığır

Akdeniz Üniversitesi
ORCID:0000-0001-9128-4974, aysegulc@akdeniz.edu.tr

Dr. Bülent Kınay

Akdeniz Üniversitesi
ORCID:0000-0001-9550-3193, bulentkinay@akdeniz.edu.tr

ÖZET

Çalışmanın amacı, serbest muhasebeci mali müşavir (SMMM) stajyerlerinin (aday meslek mensubu) mesleğe ilişkin algılarını ölçmektir. Bu amaçla Antalya SMMM odasına kayıtlı 348 meslek mensubu adayından 152 tanesine yüz yüze anket uygulanmış olup 108 anket analize uygun bulunmuştur. Çalışmada Saeman ve Crooker'ın (1999) "Student perceptions of the profession and its effect on decisions to major in accounting" araştırmasındaki ölçekler uyarlanmıştır. Bu ölçekler muhasebe meslek algılarını ifade eden 36 terim ve 30 terimden oluşan yaratıcılık kişilik ölçeğidir. Ölçekler kullanılarak meslek adaylarının doğuştan gelen yaratıcılık düzeyleri de hesaba katılarak meslek algısı arasındaki ilişki ve demografik özelliklerle ilişkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Buna göre araştırmadan elde edilen veriler, SPSS 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlar kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda adayların mesleği ilgi çekici buldukları ancak yaratıcılık eğiliminde olmadıkları ortaya çıkmıştır. Günümüzde iş ortamındaki değişikliklerin daha yaratıcı bireylere ihtiyaç duyması, yaratıcılık konusunda mesleğe giriş yapmadan önce bireylerin kendilerini bu konuda geliştirmesini gerektirmektedir. Ölçeğin Türkiye'de ilk defa uyarlanması ve az sayıda kişiye uygulanması çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Mesleği, Muhasebe Eğitimi, Muhasebe Kariyeri.

JEL Kodları: M40, M49.

ACCOUNTANT CANDIDATES PERCEPTION OF PROFESSION: SAMPLE OF ANTALYA

ABSTRACT

The aim of the study is to measure the perceptions of the certified public accountant (CPA) trainees (accounting professional candidate) about the profession. For this purpose, face-to-face questionnaires were applied to 152 of 348 professional member candidates registered in Antalya CPA chamber, and 108 questionnaires were found suitable for analysis. In the study, the scales of Saeman and Crooker's (1999) "Student perceptions of the profession and its effect on decisions to major in accounting" research were adapted. These scales are the creativity personality scale consisting of 36 terms and 30 terms expressing the perceptions of the accounting profession. By using the scales, the relationship between the perception of profession and demographic characteristics was tried to be revealed by taking into account the innate creativity levels of the job candidates. Accordingly, the data obtained from the research were analyzed using SPSS 25.0.

Descriptive statistical methods were used while evaluating the data. As a result of the study, it was revealed that the candidates found the profession interesting, but they did not tend to be creative. The fact that changes in the business environment today require more creative individuals requires individuals to develop themselves in this field before entering the profession in creativity. Adapting the scale for the first time in Turkey and applying it to a small number of people is the limitation of the study.

Keywords: Accountig Profession, Accounting Education, Accounting Career.

JEL Codes: M40, M49.

Giriş

Muhasebe mesleği, muhasebe/denetim firmaları, şirketlerin muhasebe departmanları ve birçok finansal kurumlar olmak üzere geniş bir yelpazede iş olanağı sunmaya devam etmektedir. Ülkelerin ekonomik yapılarındaki farklılıktan dolayı muhasebe mesleğine olan arz/talep durumu değişmekle birlikte, Coe (2016) ülkelerin hala muhasebe meslek mensubu arzındaki eksikliklerle mücadele etmede zorlandığını, işletme sayısındaki artış, değişen mali yasalar, artan kurumsal yönetim düzenlemeleri ve kuruluşların paydaşlarını korumak için artan hesap verebilirliğin iş büyümesini hızlandıracağını belirtmektedir. Zhang vd. (2018) yıkıcı teknolojilerin muhasebe bölümünde çalışanları yeni beceriler öğrenmek zorunda bıraktığını belirtmektedir. Muhasebe mesleği günümüzde, önceki yıllardakilerden oldukça farklı ve çeşitli bilgi, beceri ve yeterliliklere sahip yeni bir muhasebe meslek mensubu türü gerektirmektedir. Forbes Dergisinde yayımlanan, KPMG işbirliğiyle yapılan araştırmaya göre (Forbes, 2017:11) de meslekte teknoloji ve teknik olmayan becerilerin, diğer becerilere oranla öneminin arttığı ortaya çıkmıştır. Son yıllarda endüstri 4.0 ile ortaya çıkan Büyük Veri, muhasebe ve finans uygulamalarını da etkilemiş; işletmelerin geleneksel muhasebe anlayışını tehdit ederek yeni fırsatlar oluşturmaya başlamış ve muhasebe mesleğini etkilemiştir (Ciğer vd., 2017:229-230).

Teknoloji ve iş dünyasındaki değişim muhasebe mesleğinin sahip olması gereken bilgi, beceri düzeyini etkilemiş olup, daha yetenekli mezunları mesleğe çekmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ancak öteden beri muhasebe mesleğinin sıkıcı ve çok sayıda klişe imajının bulunması (Apak, 2020; Byrne ve Willis, 2005; Cohen ve Hanno, 1993; Malthus ve Fowler, 2009; Tan ve Laswad, 2007) mesleğe karşı olumsuz bakış açılarının oluşmasına neden olmuştur. Ülkelere göre muhasebe algısı değişiklik gösterse de, günümüzde hala devam eden olumsuz muhasebe algısı yetenekli kişileri/mezunları mesleğe çekmede önemli bir caydırıcı unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Muhasebe algısını ölçen çalışmaların ağırlıklı olarak ortaokul, lise ve üniversite düzeyindeki öğrenciler üzerinde yoğunlaşmaktadır (Bryne ve Willis, 2005; Bekoe vd., 2018; Wessels ve Steenkamp, 2009; Tan ve Laswad, 2007) Bu araştırma ise, Türkiye'deki muhasebe meslek adaylarının muhasebe algılarını ölçmeyi amaçlamıştır. Yöntem olarak Saemann ve Crooker (1999) öğrenciler üzerinde uyguladığı doğal yaratıcılıklarını ve muhasebe mesleğine ilişkin algılarını ölçtüğü araştırmayı esas almıştır. Bu yönüyle Türkiye'de uygulanan ilk araştırma özelliğini taşımaktadır. Araştırma muhasebe meslek adaylarının muhasebe mesleği ile ilgili algılarını ve bu algıların cinsiyet, mezun oldukları lise ve ebeveynlerin meslekleri nedeniyle farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. SMMM yetkisi almak için stajyer olarak devam eden meslek adaylarının nasıl bir ortamda staj yapmaları gerektiği ve staj süreci kapsamında nasıl bir eğitime tabi olması gerektiği konusunda meslek odalarına, düzenleyici kurumlara ve eğitim kurumlarına faydalı olacağı düşünülmektedir.

1. Literatür

Uzun yıllardır muhasebe mesleğine olan algının farklı okul düzeylerindeki öğrenciler ve üzerinde araştırıldığı görülmektedir. Malthus ve Fowler (2009) Tan ve Laswad, (2007) üniversite öncesi eğitim programlarının giriş düzeyinde öğrencileri muhasebenin sıkıcı görüntüsü/imajı dan dolayı muhasebe mesleğini olumsuz olarak algıladıklarını belirlemişlerdir. Ahmed vd. (2010) Malthus ve Fowler (2009) Tan ve Laswad, (2007) Mbawuni (2015) ise programın son sınıf düzeyinde olanların muhasebeye daha olumlu baktıklarını tespit etmişlerdir. Saemann ve Crooker (1999) meslekte hassasiyet(precision) ve titizlik(throughness) algılarının ve giriş dersindeki ağır iş yükünün, yaratıcı kişiliğe sahip olanları muhasebe dalını takip etmekten caydırdığını, ayrıca İşletme ve muhasebe öğrencilerinin, diğer üniversite öğrencilerine göre daha az yaratıcı olma eğiliminde olduklarını belirlemişlerdir. Hermanson vd. (1995) en iyi işletme öğrencilerinin muhasebe mesleğine ilişkin algılarını araştırmış ve muhasebe işinin doğasının, çalışma ortamının ve bununla bağlantılı yaratıcılık eksikliğinin, muhasebe alanında uzmanlaşmama kararlarını etkileyen en önemli olumsuz algılar olduğunu bulmuşlardır. Çekici olmayan mesleki bir imaj, zeki ve genç kişiler için en güçlü caydırıcı olarak değerlendirilmiştir (Friedman ve Lyne, 2001:424).

Byrne ve Willis (2005) öğrencilerin sıkıcı, hassas ve uyum odaklı (compliance driven) olduğunu düşünerek mesleğe geleneksel bir bakış açısına sahip olduklarını ve muhasebe istihdamının doğasına ilişkin olumsuz bir görüş oluştuğunu tespit etmişlerdir. Yine aynı çalışmada, öğrenciler, toplumun muhasebe mesleğine yüksek itibar gösterdiğine inanırken, diğer beş rakip mesleğin daha prestijli olduğu kabul edildiği tespit edilmiştir. Cohen ve Hanno (1993) muhasebe dışı bölüm tercihinde bulunan katılımcıların muhasebe bölümünü sıkıcı ve aşırı derecede sayısal içerikli bir alan olarak algıladıklarını belirlemişlerdir. Türkiye’de ise lisans programında olan öğrencilerin muhasebe mesleğinin getirdiği potansiyel fırsatların farkında oldukları ancak muhasebe alanında bilgi edinirken kaygı hissettikleri ve sıkıldıklarını ortaya çıkmıştır (Apak, 2020:235). ACCA Global’in 2021 yılında yaptığı 17 ülkeyi kapsayan çalışmada “*Muhasebe terimi, bireyleri muhasebe alanında kariyer yapmaktan caydırabilecek olumsuz bir imaja sahiptir*” ifadesine global olarak katılanların yüzdesi %22, katılmayan katılımcıların yüzdesi %53 olarak ortaya çıkarak olumsuz bir imaja sahip olmadığını tespit etmiştir. Ancak 17 ülke arasından sadece Brezilya ve Türkiye’nin olumsuz bir imaja sahip olduğu ortaya çıkmıştır (ACCA, 2021).

Bekoe vd. (2018) daha önce lise döneminde muhasebe eğitimi almış ve gelecekte muhasebe meslek edindirmek isteyen öğrencilerin akranlarına göre muhasebeye yönelik algılarının genellikle olumlu olduğunu ortaya koymaktadırlar.

Byrne ve Willis (2005) kadınların muhasebeyi erkeklere göre daha hassas, titizlik gerektiren ve uyum odaklı olarak gördüğünü belirlemişlerdir. Yine benzer şekilde Mbawuni (2015) erkeklerin kadınlara göre muhasebe mesleği hakkında daha olumlu algılara sahip olduklarını ortaya çıkarmıştır. Wessels ve Steenkamp (2009) erkek ve kadın muhasebe öğrencilerinin algıları arasında diğer çalışmalar kadar anlamlı bir fark elde edememişlerdir.

Muhasebe mesleğiyle ilgili olumsuz algı, öğrencileri ders ana dallarına ve/veya kariyer yollarına karar verirken muhasebe seçeneğini düşünmekten büyük ölçüde caydırsa da, öğrencileri muhasebe yapmaya çeken eşit derecede önemli başka faktörler de ortaya çıkmıştır. Küçük (2011) SMMM olma niyetindeki katılımcıların SMMM mesleğini sırasıyla; serbest çalışma imkânı sunması, resmi bir unvan sağlaması, prestijli firmalarda çalışma imkânı sunması, yaşam boyu gelir potansiyelinin yüksek olması ve kariyer potansiyelinin yüksek olması açısından İİBF kapsamındaki diğer mesleklerden daha avantajlı gördüklerini belirlemiştir.

Diğer taraftan son yapılan ilginç bir çalışmada Rocher vd. (2021) 1938 ve 2018 yılları arasında 178 ABD süper kahraman çizgi romanının anlatı dizisinde muhasebecilerin edimsel ve tematik rollerin analizinde, muhasebecilerin yirmi birinci yüzyılın başından itibaren giderek artan bir şekilde olumsuz rollerden daha olumlu rollerde tasvir edildiğini ve sembolik süper kahramanlar haline geldiğini tespit etmişlerdir.

1999 da yılında çalışma yapılsa da günümüzde benzer çalışmalara devam edilmesi konunun hala ilgi çekici olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, yukarıda özetlendiği gibi önceki literatürde ele alınan konuları dikkate alarak muhasebe meslek adaylarının muhasebe mesleğine yönelik tutumlarını araştırmaktadır.

2. Veri Toplama ve Analiz

2.1. Veri ve Yöntem

Çalışmada Saemann ve Crooker (1999), öğrencilerin doğal yaratıcılıklarını ve muhasebe mesleğine ilişkin algılarını ölçmek için yaptıkları araştırma ve anket esas alınmıştır. Çalışma iki ankettten oluşmaktadır. İlk anket öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, ırkı, kümülatif not ortalaması ve dersten hoşlanıp hoşlanmayacaklarına dair beklentilerine ilişkin verileri içermektedir. İkinci ankette de öğrencilere dersten keyif alıp almadıkları ve bu zevki çeşitli faktörlerin ne ölçüde etkilediği sorulmuştur (profesör ve öğretim asistanları, iş yükü seviyesi ve konunun zorluğu). Ayrıca öğrencilere dersten almayı bekledikleri not da sorulmuştur.

Gough'un 30 maddelik Yaratıcı Kişilik Ölçeği (CPS) (Gough, 1979) aday meslek mensuplarının doğuştan gelen yaratıcılığını ölçmek için kullanılmıştır. Bu sıfat kontrol listesi aracındaki olası puanlar -12 ile +18 arasında değişmektedir ve daha yüksek puan daha yaratıcı bir bireyi göstermektedir.

Bu çalışmanın amaçları doğrultusunda muhasebe mesleğinin algılarını ölçmek için bir araç geliştirilmiştir. Başlangıçta karşıt görüşleri temsil eden 36 çift sıfat içermektedir. Öğrencilerden, belirli bir yöndeki görüş gücünü ifade etmek için eşleştirmeler arasında 5 puanlık bir ölçek kullanmaları istenmiştir. Eşleştirmelerin yaklaşık yarısı ters kodlanmıştır.

Temel bileşenler analizi (faktör analizi) ile çift sayısı 28'e inmiştir ve iç güvenilirlikleri 0.89 ile 0.64 arasında değişen dört ayırt edici faktör tanımlanmıştır. Bunlardan üçü, muhasebe alanında (1) yapısal/kural yönelimli, (2) hassas* yönelimli ve (3) yalnız/bireysel yönelim algılarıyla ilgilidir. Dördüncü faktör ise, öğrencilerin mesleğe ilişkin algılarını ilginç bulmalarıyla ilgilidir.

Bu çalışmada hedef kitle Serbest muhasebeci mali müşavir (SMMM) stajyerleridir (aday meslek mensubu). Aday meslek mensuplarının muhasebe mesleği ile ilgili meslek algılarını ölçmek amacıyla anket uygulanmıştır. Aday meslek mensubu olabilmek için;

- a) 3568 sayılı yasanın 5A-a maddesine göre üniversitelerin hukuk, iktisat, maliye, işletme, muhasebe, bankacılık, kamu yönetimi ve siyasal bilimler dallarında eğitim veren fakülte ve yüksekokullardan veya denkliği Yükseköğretim Kurumunca tasdik edilmiş yabancı yükseköğretim kurumlarından en az lisans seviyesinde mezun olmak veya diğer öğretim kurumlarından lisans seviyesinde mezun olmakla beraber bu fıkarda belirtilen bilim dallarından lisanüstü seviyesinde diploma almış olmak ve

---

* hassas: mesleğin dikkat, titizlik ve planlama gerektirmesi

b) Staja giriş sınavını kazanma şartı aranmaktadır.

3 yıllık staj süresini tamamladıktan sonra SMMM yeterlik sınavına girerek SMMM olmaya hak kazanmaktadırlar.

Bu çalışma, katılımcıların kariyer kararlarını aldığı ve dolayısıyla muhasebe mesleği ile ilgili algılarının netleştiği aday meslek mensuplarına uygulanmıştır. Aday meslek mensuplarının muhasebe mesleğine ilişkin algılarını araştırmak amaçlanmıştır. Ayrıca katılımcıların yaratıcı kişilik durumları da ölçülerek mesleki algı ile ilişkisi belirlenmiştir.

Araştırmanın ana kütesini Antalya ilindeki 348 aday meslek mensubu oluşturmaktadır. Antalya SMMM odasında aday meslek mensupları için yapılan etkinlikte araştırmaya konu anket yüz yüze ve gönüllü olarak uygulanmıştır. Toplam 108 anket analize uygun bulunmuştur.

Anket üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik özellikler, ikinci bölümde yaratıcı kişilik ölçeği, üçüncü bölümde de meslek algısı ölçeği yer almaktadır.

Saemann ve Crooker (1999) çalışmasından farklı olarak anketin ilk bölümünde aday meslek mensuplarına anne baba mesleği, anne baba eğitimi ve mesleği isteyerek seçip seçmedikleri sorulmuştur.

2.2. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma) kullanılmıştır. Verilerin normal dağılıp dağılmadığı normallik testlerinin yanı sıra histogram, Q-Q grafiği ve kutu-çizgi (box-plot) grafikleri ile; çarpıklık ve basıklık; varyasyon katsayısı gibi dağılım ölçüleriyle değerlendirilebilir (Hayran ve Hayran, 2011:35-48). Normal dağılım uygunluk normallik testleri ve basıklık çarpıklık değerleri ile kontrol edilmiştir. Verilerin normal dağılım göstermesi çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 3 arasında olmasına bağlıdır (Shao, 2002). Kullanılan ölçeğin güvenilirliğini test etmek amacıyla “Güvenilirlik Analizi” yapılmıştır.

Kullanılan ölçek ve alt boyutlarının puanlarının normal dağılım varsayımını normal dağılım varsayımını sağladığı tespit edilmiştir. Normal dağılıma sahip verilerde de niceliksel verilerin karşılaştırılmasında iki bağımsız grup arasındaki fark için bağımsız örneklem t testi, ikiden fazla bağımsız grup karşılaştırılmasında ise tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Grup gözlem sayısı 30'dan düşük olan verilerde ikiden fazla grup karşılaştırılmasında Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Farklılık olan grubu tespit etmek için düzeltilmiş Bonferroni Testi uygulanmıştır. Sürekli değişkenler arasındaki ilişki Pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir.

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.524
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1279,259
	df	630
	Sig.	,000

KMO değeri 0.5-1.0 arası değerler olduğunda faktör analizi yapmak için örneklem kabul edilebilir olarak değerlendirilirken, 0.5'in altındaki değerler faktör analizinin söz konusu veri seti için uygun olmadığının göstergesidir (Altunışık vd., 2010:266).

KMO (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.) değeri 0,524 olarak çıkmıştır. Faktör analizi yapılabilmesi için bu değerin en az 0,70 olması gerekmektedir. Bu nedenle faktör analizi yapılamamıştır ve 36 çift sıfat analize dahil edilmiştir.

Tablo 1. Faktörlere Yüklenen Meslek Algılarına Ait Eşleştirilmiş İfadeler

Faktör 1 Yapısal Yönelimli Meslek

Soyut konular	1	2	3	4	5	Somut konular
Uyarlanabilir işler	1	2	3	4	5	Esnek Olmayan işler
Alternatif Görüşler vardır	1	2	3	4	5	Tek Düzen İşler vardır
Değişen işler	1	2	3	4	5	Sabit işler
Yaratıcı çözümler gerektirir	1	2	3	4	5	Kopyala yapıştır vardır
Esnek durumlar vardır	1	2	3	4	5	Belirli bir yapıya bağlı durumlar vardır
Hayal gücüne dayalı	1	2	3	4	5	Mantığa dayalı
Yenilik gerektirir	1	2	3	4	5	Uyum gerektirir
Yeni fikir gerektiren bir iş	1	2	3	4	5	Kural tabanlı bir iş
Yeni çözümler gerektirir	1	2	3	4	5	Standart İşlemler gerektirir
Rutin konular	1	2	3	4	5	Öngörülmeyen konular
Gerçeklere dayalı	1	2	3	4	5	Sezgiye dayalı
Karar Verme işleri	1	2	3	4	5	Kaydetme

Faktör 2 Hassas yönelimli meslek

Kesin olmayan durumlar	1	2	3	4	5	Kesin durumlar
Kolay bir iş	1	2	3	4	5	Zorlayan bir iş
İşlerde özgünlük gerektirir	1	2	3	4	5	İşlerde uygunluk gerektirir
Genel bakış	1	2	3	4	5	Ayrıntılara dayalı
Sözel bir iş	1	2	3	4	5	Matematiksel bir iş
Yenilikçi davranış	1	2	3	4	5	Metodolojik davranış

Kendiliğinden gelişen işler	1	2	3	4	5	Planlanmış işler
Teorik	1	2	3	4	5	Pratik
İşlerde çeşitlilik vardır.	1	2	3	4	5	Yinelenen işler vardır
Yüzeysel	1	2	3	4	5	Titizlik gerektirir
Kavramsal konular	1	2	3	4	5	Analitik konular
Belirsizlik var	1	2	3	4	5	Belirginlik var
Verimlilik (İşe yarayan bilgiler elde etme)	1	2	3	4	5	Etkililik/etkinlik (az kaynakla çok iş üretme)

Faktör 3 Bireysel/Yalnız yönelimli meslek

Dışa dönük bir meslek	1	2	3	4	5	İçe dönük bir meslek
İnsanlara odaklı	1	2	3	4	5	Sayılara odaklı
Diğerleriyle İletişim İçinde yürütülen bir iş	1	2	3	4	5	Kendi başına çalışarak yürütülen bir iş
Toplumsal Faydası olan bir iş	1	2	3	4	5	Kar odaklı bir iş

Faktör 4 ilgi çekici meslek

Sıkıcı bir iş	1	2	3	4	5	İlginç bir iş
Sıkıcı (Donuk) bir iş	1	2	3	4	5	Heyecanlı bir iş
Durağan bir iş	1	2	3	4	5	Dinamik bir iş
Usandırıcı/Bıktırıcı bir iş	1	2	3	4	5	Kendine Çeken bir iş
Monoton bir iş	1	2	3	4	5	Büyüleyici bir iş
Sıradan bir meslek	1	2	3	4	5	Prestijli bir meslek

Tablo 2. Ölçekler ve Alt Boyutlarının Güvenilirlik Katsayıları

Ölçekler ve Alt Boyutları	İfade Sayısı	Güvenilirlik Katsayısı
Yaratıcı Kişilik Puanı	30	0,711
Mesleki Algı	36	0,511
Yapısal/Kural Yönelimli Meslek	13	0,510
Yöntemli/Eksiksiz/ Hassas Yönelimli Meslek	13	0,507

Yalnız/Bireysel Yönelimli Meslek	6	0,516
İlgi Çekici Meslek	4	0,717

Araştırmada bulunan ölçekler ve alt boyutların güvenilirliği Tablo 2’de verilmiştir. Güvenilirlik katsayıları incelendiğinde, 0,507-0,717 aralığında olduğu görülmektedir. Anket sayısının az olması katsayıların düşük çıkması olarak yorumlanabilirken ölçeklerin Türkiye’de uyarlanmaması da ilk defa uyarlanması etken olabilir.

Tablo 3. Ölçeklerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Ölçekler ve Alt Boyutları	Min.	Max.	Ort.	Std. Sapma
Yaratıcı Kişilik Puanı	-6.00	9.00	0.52	2.84
Yapısal/Kural Yönelimli Meslek	27.00	58.00	41.71	6.06
Yöntemli/Eksiksiz/ Hassas Yönelimli Meslek	26,00	64,00	46,70	6,24
Bireysel/Yalnız Yönelimli Meslek	4.00	20.00	10.08	3.25
İlgi Çekici Meslek	8.00	26.00	17.96	3.77

Araştırmada bulunan ölçekler ve alt boyutlarının tanımlayıcı istatistikleri tabloda verilmiştir. Yaratıcı kişilik puanı ortalama $0,52 \pm 2,84$ olarak, yapısal meslek puanı ortalama $41,71 \pm 6,06$ olarak, yöntemli hassas meslek $46,70 \pm 6,24$ olarak, bireysel yapılan meslek puanı ortalama $10,08 \pm 3,25$ olarak, ilgi çekici meslek puanı $17,96 \pm 3,77$ olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4. Araştırmaya Katılanların Kişisel Bilgilerine İlişkin Verilerin Dağılımı

Özellikler (n=108)	n	%
Cinsiyet		
Kadın	66	61,1
Erkek	42	38,9
Yaş		
21-23	2	1,9
24-26	26	24,1
27 ve üzeri	40	37,0
Eğitim Durumu		
Lisans	95	88,0
Yüksek lisans	12	11,1
Mezun Olunan Lise		
Düz lise	68	63,0
Ticaret lisesi	32	29,6
Diğer	4	3,7
Mezun Olunan Lisans Bölümü		
İşletme	60	60,0
Maliye	19	19,0
İktisat	12	12,0

Diğer	9	9,0
Anne Eğitim Düzeyi		
Okuryazar değil/ Okuryazar	14	14,0
İlkokul	44	40,7
Orta	18	16,7
Lise/ Üniversite/Lisansüstü	30	30,0
Baba Eğitim Düzeyi		
Okuryazar değil/ Okuryazar/İlkokul	44	43,0
Orta	11	10,2
Lise	30	27,8
Üniversite/Lisansüstü	16	16,0
Anne Meslek		
Çiftçi	12	12,0
Emekli	11	11,0
Diğer	17	17,0
Çalışmıyor	60	55,6
Baba Meslek		
Çiftçi	17	17,00
Memur	11	11,0
İşçi	9	9,0
Emekli	33	33,0
Serbest Meslek	13	13,0
Diğer	14	14,0
Muhasebe Mesleğini		
İsteyerek seçtim	93	86,1
Zorunlu olarak seçtim	14	13,0

Araştırmaya katılan katılımcıların %61,1'inin kadın, %38,9'unun erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların %1,9'unun 21-23 yaş aralığında, %24,1'inin 24-26 yaş aralığında, %37'sinin 27 ve üzeri olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde, %88'inin lisans, %11,1'inin yüksek lisans olduğu görülmektedir. Katılımcıların mezun oldukları liseler incelendiğinde, %63'ünün düz lise, %29,6'sının ticaret lisesi, %3,7'sinin diğer olduğu görülmektedir.

Katılımcıların mezun oldukları lisans bölümleri incelendiğinde, %60'ının İşletme, %19'unun Maliye, %12'sinin İktisat, %9'unun diğer olduğu görülmektedir.

Katılımcıların anne eğitim düzeyleri incelendiğinde, %14'ünün okuryazar/okuryazar değil, %40,7'sinin ilkokul, %16,7'sinin orta, %30'unun lise/üniversite/lisansüstü olduğu görülmektedir.

Katılımcıların baba eğitim düzeyleri incelendiğinde, %43'ünün ilkokul/okuryazar/okuryazar değil, %10,2'sinin orta, %27,8'inin lise, %16'sının üniversite/lisansüstü olduğu görülmektedir.

Katılımcıların anne meslekleri incelendiğinde, %12'sinin çiftçi, %11'inin emekli, %17'sinin diğer, %60'ının çalışmıyor olduğu görülmektedir. Katılımcıların baba meslekleri incelendiğinde, %17'sinin çiftçi, %11'inin memur, %9'unun işçi, %33'ünün emekli, %13'ünün serbest meslek, %14'ünün diğer olduğu görülmektedir.

Katılımcıların %86,1'inin muhasebe mesleğini isteyerek seçtiği, %13'ünün zorunlu olarak seçtiği görülmektedir.

Tablo 5. Ölçek Puanlarının Demografik Özelliklere Göre Karşılaştırılması

		Yaratıcı Kişilik Puanı	Yapısal Meslek	Yöntemli Hassas Meslek	Bireysel Yapılan Meslek	İlgi Çekici Meslek
		$\bar{x}$ / Sıra Ortalaması	$\bar{x}$ / Sıra Ortalaması 1	$\bar{x}$ / Sıra Ortalaması	$\bar{x}$ / Sıra Ortalaması	$\bar{x}$ / Sıra Ortalaması
Cinsiyet	Kadın	0,37	41,03	47,05	9,87	18,56
	Erkek	0,74	42,77	46,15	10,41	17,03
t testi		-0,626	-1,402	0,697	-0,810	2,007
p		0,533	0,164	0,488	0,420	0,048
Eğitim Durumu	Lisans	48,26	50,34	51,37	49,62	51,26
	Yüksek Lisans	62,45	46,95	37,80	53,40	38,75
Mann Whitney U Testi		-1,813	-0,355	-1,419	-0,397	-1,312
p		0,070	0,723	0,156	0,691	0,189
Mezun Olunan Lise	Düz lise (1)	46,02	46,92	53,67	49,67	48,65
	Ticaret lisesi (2)	58,62	48,00	41,78	44,78	50,22
	Diğer (3)	38,94	54,93	43,57	51,63	44,63
Kruskal Wallis H Testi		6,428	0,980	3,967	0,810	0,405
p		0,040	0,613	0,138	0,667	0,817
Düzeltilmiş Bonferroni		3<2				
Anne Eğitim	Okuryazar değil/ Okuryazar	44,29	40,54	45,00	53,07	48,75
	İlkokul	46,10	51,40	52,39	46,49	53,78
	Orta	49,81	40,31	50,78	45,69	43,22
	Lise/ Üniversite/Li sansüstü	58,68	58,21	48,55	56,07	48,96
Kruskal Wallis H Testi		3,947	5,752	0,794	2,413	1,680

		p	0,267	0,124	0,851	0,491	0,641
Baba Eğitim	Okuryazar değil/ Okuryazar/İlkokul		45,87	46,64	48,33	47,23	53,28
	Orta		42,36	37,91	43,00	31,09	52,09
	Lise		53,46	60,12	52,98	54,90	42,23
	Üniversite/Lisansüstü		51,72	41,91	45,47	53,47	43,38
Kruskal Wallis H Testi			1,991	7,229	1,297	6,347	3,337
		p	0,574	0,065	0,730	0,096	0,343
Anne Meslek	Çiftçi		52,83	53,46	63,33	59,58	55,79
	Emekli		37,09	48,41	38,82	56,23	37,64
	Diğer		57,18	42,50	48,18	43,09	53,59
	Çalışmıyor		50,60	52,56	50,73	49,73	50,93
Kruskal Wallis H Testi			3,396	1,784	4,259	2,790	2,792
		p	0,335	0,618	0,235	0,425	0,425
Baba Meslek	Çiftçi (1)		49,06	51,71	54,97	53,03	56,91
	Memur (2)		58,32	52,64	63,32	59,18	47,77
	İşçi (3)		59,94	45,28	66,78	35,83	53,72
	Emekli (4)		45,29	51,77	41,64	54,47	43,41
	Serbest Meslek (5)		33,54	47,12	50,50	42,31	38,19
	Diğer (6)		57,68	40,46	35,04	37,89	60,54
Kruskal Wallis H Testi			8,548	2,174	12,986	8,016	7,255
		p	0,129	0,825	0,024	0,155	0,202
Düzeltilmiş Bonferroni					7<2, 5<3, 7<3, 5<4, 7<4, 7<6		
Muhasebe Mesleğini Seçme	İsteyerek		50,56	50,08	48,71	49,92	50,51
	Zorunlu		45,92	49,42	59,38	50,58	46,29
Mann Whitney U Testi			-0,529	-0,075	-1,208	-0,075	-0,479
		p	0,597	0,940	0,227	0,940	0,632

Katılımcıların cinsiyetlerine göre ilgi çekici meslek alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Kadın katılımcıların ilgi çekici meslek alt boyut puan ortalamalarının erkek katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Katılımcıların mezun oldukları liseye göre yaratıcı kişilik puan sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek için yapılan düzeltilmiş Bonferroni testi sonucunda; ticaret lisesinden mezun olan katılımcıların yaratıcı kişilik puan sıra ortalamalarının en yüksek ve ticaret lisesi mezunu

katılımcıların yaratıcı kişilik puan sıra ortalamalarının diğer katılımcılardan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Katılımcıların babalarının meslek durumlarına göre yöntemli hassas meslek alt boyut puan sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek için yapılan düzeltilmiş Bonferroni testi sonucunda; babaları işçi olan katılımcıların yöntemli hassas meslek alt boyut puan sıra ortalamaları en yüksek ve babaları çiftçi olan katılımcıların diğer katılımcılardan, babaları memur olan katılımcıların babaları emekli ve diğer olan katılımcılardan, babaları işçi olan katılımcıların babaları emekli ve diğer olan katılımcılardan ve babalarının mesleği serbest meslek olan katılımcıların babalarının mesleği diğer olan katılımcılardan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Ölçekler Arasındaki İlişki

	1	2	3	4	5
1- Yaratıcı Kişilik Puanı	-				
2- Yapısal Meslek	0,110	-			
3- Yöntemli Hassas Meslek	-0,104	0,280**	-		
4- Bireysel Yapılan Meslek	0,143	0,378**	-0,002	-	
5- İlgi Çekici Meslek	0,095	-0,148	-0,076	-0,303**	-

** $p<0,001$

Ölçekler arasındaki ilişkiyi tespit etmek için yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre; yaratıcı kişilik puanları ile mesleki algı puanları, yapı alt boyut puanları, hassasiyet alt boyut puanları, insan ilişkileri alt boyut puanları ve ilgi alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

3. Sonuç ve Değerlendirme

Araştırmanın amacı, muhasebe meslek mensubu adaylarının muhasebe mesleğini nasıl algıladıklarını yaratıcılık kişilik puanını da dikkate alarak ortaya çıkarmaktır. Meslek algıları, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, anne-baba mesleği, anne-baba eğitim düzeyi ve mesleği isteyerek seçip seçmediklerine göre değerlendirilmiştir.

Katılımcıların yaratıcı kişilik puan ortalama 0,52 olarak çıkmıştır. Bununla beraber ticaret lisesinden mezun olan adayların yaratıcılık kişilik puanı diğer liselerden mezun olanlara göre daha yüksek çıkmıştır. Sonuç olarak, anketi cevaplandıran aday meslek mensuplarının kendilerini yaratıcı bulmadıklarını ifade etmektedir. Çalışmada yaratıcı kişilik puanının düşük çıkması dikkat çekici bir sonuçtur. Günümüzde muhasebe mesleğini yapacak olanlardan aranan en önemli niteliklerden birisi yaratıcılık özelliğine sahip olmasıdır. Byrne ve Willis (2005) çağdaş muhasebe uygulamalarının yaratıcılık ve eleştirel düşünme becerilerine sahip insanlar gerektiren dinamik ortamları temsil ettiğini belirtmişlerdir.

Mesleki algı ortalamaları incelendiğinde en yüksek ortalama ilgi çekici olarak algılanmasında ortaya çıkmıştır. Bu da aday meslek mensuplarının muhasebe mesleğini ilgi çekici bulduklarını göstermektedir. Diğer faktörlere bakıldığında aday meslek mensupları muhasebe mesleğini bireysel yapılan bir meslek olarak görmemekte, hassas ve yapısal yönelimli bir meslek olarak algılamaya

eğilimi içinde oldukları ifade edilebilir. Bu da muhasebe mesleğini monoton ve yaratıcılık gerektirmeyen, yenilikçi olmayan bir meslek olarak algıladıkları şeklinde ifade edilebilir. Ancak özellikle günümüzde muhasebe mesleği tam tersi durum uygulamalar gerektirmektedir.

Aday meslek mensuplarının meslek algıları cinsiyete göre incelendiğinde Byrne vd. (2007) ve Mbawuni (2015) bulgularının tersine Katrinli vd. (2010) araştırmasına benzer şekilde kadın meslek mensuplarının erkeklere göre muhasebe mesleğini ilgi çekici buldukları ortaya çıkmıştır.

Muhasebe mesleğinin küresel düzeyde gelişimi incelendiğinde meslek adaylarına ya da muhasebe eğitimi alan kişilere muhasebe mesleğinin doğru ve tam bir şekilde açıklanması gerekmektedir. Aksi takdirde mesleğin gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip kişiler bu mesleğe ilgi göstermeyebilir. Bunun için de okul müfredatına piyasada gerçekleşen muhasebe uygulamalarının iyi bir biçimde entegre edilmesine çalışılmalıdır. Ayrıca meslek odalarının adaylar için hazırladığı eğitim programlarını da bu doğrultuda güncellemeleri gerektiği hatta sınav programının yeniden gözden geçirilmesi önerilebilir.

Çalışma sadece belirli bir şehirdeki mali müşavirlik meslek adaylarına uygulanmıştır. Çalışma kapsamı, farklı şehir ve daha geniş örneklem düzeyinde mesleğe girecek adaylar üzerinde ve lisans öğrencilerine uygulanarak genişletilebilir.

Kaynakça

- ACCA. (2021). Ground-breakers: Gen Z and the future of accountancy ACCA Global.<https://www.accaglobal.com/gb/en/professional-insights/pro-accountants-the-future/gen-z.html>. Erişim:20.07.2021.
- Ahmed, K., Alam, K. F. ve Alam, M. (2010). An empirical study of factors affecting accounting students' career choice in New Zealand. *Accounting Education*, 21(1), 325–335.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı. Ağustos 2010, 6. Baskı, Sakarya Kitabevi, Sakarya.
- Apak, İ. (2020). Ön Lisans Öğrencilerinin Muhasebe Derslerine Yönelik Tutumları Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 20(40), 227–236.
- Arslan, E., Güripek, E. ve İnce, C. (2017). Kişilik Ve Meslek Seçimi İlişkisi: Turizm Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)*, 3(11), 200–217.
- Bekoe, R. A., Owusu, G. M. Y., Ofori, C. G., Essel-Anderson, A. ve Welbeck, E. E. (2018). Attitudes towards accounting and intention to major in accounting: a logistic regression analysis. *Journal of Accounting in Emerging Economies*, 8(4), 459–475.
- Byrne, M. ve Willis, P. (2005). Irish secondary students' perceptions of the work of an accountant and the accounting profession. *Accounting Education: an International Journal*, 14(4), 367–381.
- Ciğer, A., Kınay, B. ve Angı, G. G. (2017). Büyük Verinin Muhasebe Uygulamaları Ve Muhasebe Eğitimi Üzerindeki Etkileri. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 53, 215–234.
- Coe, M. (2016). Factors that influence a student's intention to sit for the CPA exam. *CPA Journal*, 86(8), 18-20

- Cohen, J. ve Hanno, D. M. (1993). An analysis of underlying constructs affecting the choice of accounting as a major. *Issues in Accounting Education*, 8(2), 219–238.
- Forbes. (2017). The future is Now. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/us/pdf/2017/03/us-audit-2025-final-report.pdf>. Erişim:19.07.2021.
- Friedman, A. L. ve Lyne, S. R. (2001). The beancounter stereotype: towards a general model of stereotype generation. *Critical Perspectives on Accounting*, 12(4), 423–451.
- Gough, H. G. (1979). A creative personality scale for the Adjective Check List. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(8), 1398–1405.
- Gökdeniz, İ. ve Merdan, E. (2011). Kişilik İle Kariyer Seçimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 23–36.
- Hayran, M. Ve Hayran, M. (2011). Sağlık Araştırmaları için temel istatistik. *Omega Araştırma*, Ankara.
- Hermanson, D. R., Hermanson, R. H. ve Ivancevich, S. H. (1995). Are America's top business students steering clear of accounting? *Ohio CPA Journal*, 54(2),26.
- Katrinli, A., Gunay, G., Erdener, A. ve Zengin Karabrahimoglu Y. (2010). Gender stereotyping in the accounting profession in Turkey. *Journal of Modern Accounting and Auditing*, 6(4), 15-25.
- Kniveton, B. H. (2004). The Influences and Motivations on Which Students Base Their Choice of Career. *Research in Education*, 72(1), 47–59.
- Küçük, E. (2011). Planlanmış Davranış Teorisi Çerçevesinde Mali Müşavir SMMM Olma Niyetinin Altında Yatan Faktörlerin Analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 7(14), 145–162.
- Malthus, S. ve Fowler, C. (2009). Perceptions of accounting: a qualitative New Zealand study. *Pacific Accounting Review*, 21(1), 26–47.
- Mbawuni, J. (2015). Examining Students' Feelings and Perceptions of Accounting Profession in a Developing Country: The Role of Gender and Student Category. *International Education Studies*, 8(6).
- Rocher, S., Christensen, M. ve Roy, Y. (2021). 'This looks like a job for an accountant! (with good funeral insurance)': The changing roles of accountants in superhero comics from 1938 to 2018. *Accounting History*, 26(1), 9–34.
- Saemann, G. P. ve Crooker, K. J. (1999). Student perceptions of the profession and its effect on decisions to major in accounting. *Journal of Accounting Education*, 17(1), 1–22.
- Shao, A. T. (2002). *Marketing Research: An Aid to Decision Making*. Cincinnati, Ohio: South-Western/Thomson Learning
- Tan, L. M. ve Laswad, F. (2007). Students' beliefs, attitudes and intentions to major in accounting. *Accounting Education: An international journal*, 5(2), 167–187.
- Zhang, C. (Abigail), Dai, J. ve Vasarhelyi, M. A. (2018). The Impact of Disruptive Technologies on Accounting and Auditing Education: How Should the Profession Adapt? *The CPA Journal*, 88(9), 20–26.

Wessels, P. L. ve Steenkamp, L. P. (2009). An investigation into students' perceptions of accountants. *Meditari Accountancy Research*, 17(1), 117–132.

DEĞER RAPORLAMA VAKFI: SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK MUHASEBESİ VE ENTEGRE RAPORLAMA KAPSAMINDA DEĞER RAPORLAMA

Dr. Öğr. Üyesi Filiz Yüksel

T.C. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Domaniç Hayme Ana MYO
ORCID: 0000-0002-7654-7665, filizyüksel@windowslive.com

ÖZET

Son yıllarda, sürdürülebilirlik performansının finansal performans kadar önemli olduğu ve sürdürülebilirlik performansının finansal performansı etkilediğine dair farkındalık artmıştır. Dolayısıyla, sürdürülebilirlik performansının finansal performansa etkisini ortaya koyarak işletme performansını bütüncül bir yaklaşımla paydaşlara sunacak kapsamlı kurumsal raporlama sistemi geliştirmek için uluslararası alanda girişimler mevcuttur. Bu girişimlerden birisi Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (International Integrated Reporting Council-IIRC) ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu (Sustainability Accounting Standards Board-SASB)'nin birleşmesi sonucu Değer Raporlama Vakfı (Value Reporting Foundation-VRF)'nin kurulmasıdır. VRF, kapsamlı kurumsal raporlama ile paydaşlara bilgi aktarılması için kapsamlı bir araç ve kaynaklar seti sunmak amacını güden küresel bir kuruluştur. VRF, değer raporlamada temel araç ve kaynakların entegre düşünce, Entegre Raporlama Çerçevesi ve SASB standartları olduğunu ifade etmiştir. Bu çalışma kapsamında, değer, değer yaratma, değer raporlama kavramları, VRF, değer raporlamada temel araç ve kaynaklar ile Entegre Raporlama Çerçevesi ve SASB standartları doğrultusunda yapılan raporlama örnekleri kısaca incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değer, Değer Raporlama, Kapsamlı Kurumsal Raporlama, IIRC, SASB, Değer Raporlama Vakfı.

JEL Kodları: M40, M41, Q01, Q56.

VALUE REPORTING FOUNDATION: VALUE REPORTING IN THE SCOPE OF SUSTAINABILITY ACCOUNTING AND INTEGRATED REPORTING

ABSTRACT

In recent years, awareness has increased that sustainability performance is as important as financial performance and that sustainability performance affects financial performance. Therefore, there are international initiatives to develop a comprehensive corporate reporting system that will present the business performance to the stakeholders with a holistic approach by revealing the impact of sustainability performance on financial performance. One of these initiatives is the establishment of the Value Reporting Foundation (VRF) as a result of the merger of the International Integrated Reporting Council (IIRC) and Sustainability Accounting Standards Board (SASB). The Value Reporting Foundation (VRF) is a global organization whose aim is to provide stakeholders with a comprehensive set of tools and resources for communicating information through comprehensive corporate reporting. VRF's main tools and resources in value reporting are integrated thinking, integrated reporting framework and SASB standards. In this study, the concepts of value, value creation, value reporting, VRF, the basic tools and resources in value reporting, and the reporting made using the IR Framework and SASB standards have been tried to be briefly examined. In the future, a detailed study can be made using a sample of businesses that have to measure and report on

sustainability issues that may affect financial performance using the IR Framework and SASB standards.

Keywords: Value, Value Reporting, Comprehensive Corporate Reporting, IIRC, SASB, Value Reporting Foundation.

JEL Codes: M40, M41, Q01, Q56.

Giriş

İşletme faaliyetleri ile çevre, toplum ve ekonomi üzerinde etkiler yaratılmaktadır. Uzun yıllar boyunca, mevcut veya potansiyel yatırımcılar alacak oldukları kararlarda işletmenin karlılığı ve piyasa değeri gibi ekonomik sonuçlara odaklanmışlar, işletmenin sürdürülebilirlik performansını dikkate almama veya finansal performansa nazaran daha az dikkate alma eğilimi göstermişlerdir. Ancak, 1900'lü yılların ikinci yarısından itibaren işletme faaliyetlerinin çevre ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri paydaşlar tarafından fark edilmeye başlanmıştır. Özellikle son yıllarda yaşanan ve etkisi önemli derecede hissedilen iklim değişikliği ve buna bağlı olumsuzluklar tüm paydaşların dikkatinin çevre, toplum ve ekonomi bileşenlerinden oluşan sürdürülebilirlik konuları üzerinde yoğunlaşmasına yol açmıştır. Eccles ve Klimentko (2019) çalışmalarında 43 küresel kurumsal şirkette 70 kıdemli yönetici ile yapılan görüşme sonucunda çevresel, sosyal ve yönetimsel konuların yöneticiler için öncelikli konular olduğunu, hissedarların işletmeleri çevresel, sosyal ve yönetimsel performansları konusunda sorumlu tutacaklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla, paydaşlar tarafından alınan kararlarda finansal performans yanında finansal olmayan performans olarak da nitelendirilen sürdürülebilirlik performansının da dikkate alınmaya başladığını söylemek mümkündür. Günümüzde bu değişimin farkında olan işletmeler ekonomik amaçlarına ulaşmak için işletme faaliyetlerinin planlanması ve yürütülmesinde sürdürülebilirlik performanslarını da dikkate almakta ve raporlamaktadırlar.

Kurumsal sürdürülebilirlik performansı işletmenin ekonomik, çevresel, sosyal ve yönetim yönlerini faaliyetlerine ne derecede entegre ettiğini ve böylece topluma ne derecede katkı sağladığını ölçer (Alnafea 2014: 11). Günümüzde işletmeler sürdürülebilirlik performanslarını sürdürülebilirlik muhasebesi, sürdürülebilirlik raporları, kurumsal sosyal raporlar, kurumsal sosyal sorumluluk raporları, çevresel raporlar, entegre raporlar gibi çeşitli kapsamlarda bilgi içeren raporlar vasıtasıyla bilgi kullanıcılarına sunmaktadırlar. Carbon Disclosure Project vd.(2020a)'ne göre, sürdürülebilirlik bilgilerinin kullanıcıları ve amaçlarının çok çeşitli olması, sürdürülebilirlik konularının sürekli bir değişim içinde olması gibi nedenlerle, dünya çapında birçok ülkede gönüllülük esasına dayalı olarak hazırlanan bu raporlar vasıtasıyla yapılan sürdürülebilirlik açıklamaları finansal raporlamaya kıyasla daha kompleks bir yapıya sahiptir; dolayısıyla sürdürülebilirlik raporlamalarının kompleks bir yapıya sahip olmasına neden olan bu sebeplerin varlığı raporun hazırlanmasında ve yorumlanmasında kafa karışıklığı yaratmaktadır. Ayrıca, Guthrie (2016)'ye göre, değer yaratma sürecinde tüm sermaye unsurlarının dikkate alınması konusundaki talep ve finansal olmayan unsurların kurumsal performansı etkilediğine dair farkındalığın artması ile birlikte işletme faaliyetlerinde ve kurumsal raporlamada tüm iş uygulamalarının sürdürülebilir kalkınma amaçları ile uyumlu hale getirilmesi konusunda uluslar üstü kuruluşlar tarafından taahhütlerde bulunulması kurumsal raporlamayı etkilemektedir.

Kurumsal raporlamayı etkileyen bu faktörlerin varlığı, bugün insanlığı etkileyen ve engel olunmazsa gelecekte de insanlığı etkileyebilecek olan felaketlerin yaşandığı 2020 yılında daha net görülmüştür. Daha fazla kayıp vermemek ve net pozitif değer yaratmak amacıyla, işletme faaliyetlerinin sürdürülebilirlik stratejileri çerçevesinde yürütülmesi, tüm sermaye unsurları için değer yaratılmaya

çalışılması, yaratılan değerın kapsamlı bir kurumsal rapor vasıtasıyla bilgi kullanıcılarına sunulması gerekmektedir. Bu gerekliliğın farkında olan ve kurumsal raporlamada öncü olan uluslararası organizasyonlardan bazıları kapsamlı kurumsal raporlama konusunda çalışmalar yürütmüştür. Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (International Integrated Reporting Council-IIRC) (2020a)'ne göre, kapsamlı bütüncül kurumsal raporlama sistemi geliştirmek için yapılan önemli çalışmalar ve işbirlikleri mevcuttur. Bu çalışmalar ve işbirliklerini şu şekilde özetlemek mümkündür (IIRC, 2020a: 24-25):

- Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (International Integrated Reporting Council-IIRC) ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu (Sustainability Accounting Standards Board-SASB) Değer Raporlama Vakfı (Value Reporting Foundation-VRF) çatısı altında birleşmiştir.
- Kurumsal Raporlama Diyalogu (Corporate Reporting Dialogue-CRD) tarafından Daha İyi Uyum Projesi (Better Alignment Project) yayınlanmıştır. Eylül 2020'de Karbon Saydamlık Projesi (Carbon Disclosure Project-CDP), İklim Açıklama Standartları Kurulu (Climate Disclosure Standards Board-CDSB), Global Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative-GRI), IIRC ve SASB kapsamlı kurumsal raporlama için ortak vizyonlarını "Kapsamlı Kurumsal Raporlamaya Doğru Birlikte Çalışma Niyeti Beyanı (Statement of Intent to Work Together Towards Comprehensive Corporate Reporting)" başlıklı belge ile duyurmuşlardır. Aynı grup tarafından "İklimle İlgili Finansal Açıklama Standardı Prototipi (Reporting on Enterprise Value Illustrated With a Prototype Climate-Related Financial Disclosure Standard)" yayınlanmıştır.
- IFRS Vakfı, Eylül 2020'de küresel sürdürülebilirlik standartları konusunda talebi değerlendirmek için Sürdürülebilirlik Raporlaması Danışma Kağıdını (Consultation Paper on Sustainability Reporting) yayınlamış; Mart 2021'de de IFRS Vakfı bünyesinde uluslararası sürdürülebilirlik raporlama standartları kurulunun kurulması yönünde karar aldıklarını duyurmuş; 3 Kasım 2021 tarihinde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı'nda IFRS Vakfı bünyesinde Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu'nun oluşturulduğunu ilan etmiş ve IFRS Vakfı tüzüğünde bu kurulun oluşturulması için çerçeve sağlayacak düzenlemelerin yapıldığı bir revizyona gittiğini belirtmiştir (IFRS, 2021).
- Avrupa Komisyonu Nisan 2021'de çoklu sermaye ve maddi olmayan varlıkların önemini tanıyan, değer yaratma ile ilişkili olan Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlaması Yönergesi (Corporate Sustainability Reporting Directive)'ni yayınlamıştır.
- Dünya Ekonomik Forum'u (World Economic Forum-WEF) Deloitte, KPMG, EY ve PwC ortaklığında, "mevcut raporlama standartlarının sinerjisinden yararlanarak" (WEF, 2020a: 5) Uluslararası İş Konseyi (International Business Council-IBC) üyelerinin raporlarını uyumlu hale getirmek için kullanabilecekleri ortak bir metrikler seti ve açıklamaları öneren (WEF, 2020b) "Ortak Metriklere ve Sürdürülebilir Değer Yaratımının Tutarlı Raporlanmasına Doğru (Towards Common Metrics and Consistent Reporting of Sustainable Value Creation)" başlıklı raporu yayınlamıştır.

Ayrıca, CDP vd.(2020a)'ne göre, SASB ve CDSB ortak çalışması ile "TCFD Uygulama Rehberi ve İyi Uygulama El Kitabı (TCFD Implementation Guide and Good Practice Handbook)"'nı yayınlamış; GRI standartları ve Entegre Raporlama Çerçevesinin benimsenmesi için GRI ve IIRC tarafından "Entegre Raporlama Konusunda GRI Kurumsal Liderlik Grubu (Corporate Leadership

Group on Integrated Reporting)’nu kurmuş, GRI ve SASB standartlarının birlikte nasıl kullanılabileceğini göstermek için ortak bir çalışma planı açıklamışlardır.

Görüldüğü gibi, kapsamlı kurumsal raporlama konusunda birçok organizasyon tarafından önemli girişimler gerçekleştirilmiştir. Bu girişimlerden birisi de IIRC ve SASB’nin birleşmesi sonucu Değer Raporlama Vakfı (Value Reporting Foundation – VRF)’nin kurulmasıdır. Bu çalışmada değer raporlama, Değer Raporlama Vakfı, Değer Raporlama Vakfı’na göre değer raporlamada temel araçlar ve kaynaklar açıklanmaya, örnek uygulamalar incelenmeye çalışılacaktır.

1. Değer Yaratma ve Değer Raporlama

Değer, “bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık” (TDK, 2021) olarak tanımlanmaktadır. İşletme, amaçların belirlenmesinden faaliyet sonuçlarının denetlenmesine kadar tüm süreçlerde değer yaratma anlayışı temelinde hareket ederek işletme değerini arttırmaya çalışır. İşletme değeri “sermaye piyasası katılımcıları tarafından, beklenen nakit akımlarının bugünkü değerinin kısa, orta ve uzun vadesini kapsayan tahminlere dayalı olarak belirlenir. İşletme değerini belirlemedeki temel girdiler, finansal tablolardaki ve sürdürülebilirlikle ilgili finansal açıklamalardaki kurumsal raporlamayı kapsar” (CDP ve diğerleri, 2020b: 13). Diğer bir ifadeyle, finansal açıklamalar yanında sürdürülebilirlik ile ilgili açıklamalar da işletme değerini etkilemektedir. Bu nedenle, işletme değerini arttırmak için finansal sermaye yanında finansal olmayan sermaye unsurları açısından değer yaratmaya odaklanılması gerekmektedir.

İşletme faaliyetleri ile değer yaratılması amaçlanmakta iken bazı durumlarda değer korunması veya tüketilmesi de söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle IIRC (2021a) 2013 yılında yayınlanmış olan Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinde yaptığı revizyon sonrasında 2021 yılında yayınladığı Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinde değer yaratma, koruma veya tüketme terimini kullanmıştır. “Değer yaratma, koruma ya da erozyonu, kuruluşun faaliyet ve çıktılarının sermaye öğelerini artırması, azaltması ya da dönüştürmesiyle sonuçlanan süreçtir” (IIRC, 2021a: 53).

Değerin yaratılması kadar, işletme tarafından değer yaratma amacıyla gerçekleştirilen faaliyetlerin ve sermaye unsurları üzerinde yaratılan etkinin raporlanması da önemlidir. Finansal sermaye açısından yaratılan değer finansal raporlar vasıtasıyla bilgi kullanıcılarına aktarılmaktadır. Finansal olmayan sermaye öğeleri açısından yaratılan değer sürdürülebilirlik raporları, kurumsal sosyal sorumluluk raporları, çevresel raporlar, CDP raporları gibi kurumsal raporlama araçları vasıtasıyla bilgi kullanıcılarına aktarılmaktadır. Bununla birlikte, 2000’li yılların ikinci yarısından itibaren finansal ve finansal olmayan sermaye öğeleri üzerinde yaratılan değer birbirleriyle bağlantılı bir şekilde sunulmasını öneren entegre raporlama dünya çapında birçok kurum ve kuruluş tarafından benimsenmiştir. Ancak, finansal olmayan sermaye öğeleri açısından yaratılan değer raporlanmasına ilişkin çok sayıda raporlama çerçevesi, ilkesi, rehberi veya standardının olması sürdürülebilirlik performansının finansal performans üzerindeki etkisinin tam olarak yansıtılmaması, dolayısıyla işletme performansının bütüncül olarak tespit edilememesine neden olmaktadır. Sürdürülebilirlik performansının finansal performans üzerindeki etkisini ortaya koyabilmek için son günlerde değer raporlama kavramı öneri olarak sunulmaktadır.

Her ne kadar son bir yıldır konuşulmakta olan bir konu olsa da, esas itibarıyla değer raporlama 1999 yılında önerilen bir raporlama türüdür. PWC (2021)’ye göre, PWC tarafından 1999 yılında bugün kurumsal raporlamada önemli bir yaklaşım olarak anılan entegre raporlamanın temellerini oluşturan Değer Raporlama Çerçevesi geliştirilmiştir. “Değer Raporlama Çerçevesi, kurumsal performansı ölçmek ve yönetmek, performans ile ilgili iletişimi yapılandırmak için geliştirilmiş bir PWC

yaklaşımıdır” (Value Based Management-VBM, 2021). Value Based Management-VBM (2021)’e göre Değer Raporlama_Çerçevesi, işletmenin faaliyet gösterdiği rekabetçi, düzenleyici ve makroekonomik çevre unsurlarını içeren Piyasaya Genel Bakış; işletme amaçları ve hedefleri, organizasyonel yapısı ile yönetim yapısına ilişkin bilgileri içeren Strateji; müşteriler, insanlar, yenilik, marka, tedarik zinciri, çevresel, sosyal ve etik değerler gibi unsurlara ilişkin bilgileri içeren Değer Yaratma Faaliyetleri ile Finansal Performans bölümlerinden oluşmaktadır.

Değer raporlamaya ilişkin bir diğer önemli adım akademisyenler ve uzmanlar tarafından atılmıştır. Eccles (2020), 2001 yılında Robert Herz, Mary Keegan, David M.H Phillips ile birlikte “Değer Raporlama Devrimi: Kazanç Oyununun Ötesine Geçmek (The Value Reporting Revolution: Moving Beyond the Earnings Game)” adlı kitabı yayınladıklarını ifade etmiştir. 2003 yılında ise Tom Chambers tarafından yazılan “Value Reporting: A Bigger, More Accurate Picture Than Traditional Financial Reporting (Değer Raporlama: Geleneksel Finansal Raporlamadan Daha Büyük, Daha Doğru Bir Resim)” başlıklı makale Ivey Business Journal’da yayınlanmıştır.

Görüldüğü gibi, değer raporlama günümüzden yaklaşık 20 yıl önce konuşulmaya başlanmış bir kavram veya uygulama önerisidir. Değer raporlama modeli, işletmelerin, analistlerin ve yatırımcıların değer faktörleri, maddi olmayan varlıklar ve gelecekteki nakit akış tahminleri ile ilgili bilgilere yönelik ihtiyaçlarını belirlemesi ve karşılmasını sağlamak için kurumsal raporlamayı genişletmekle ilgilidir (Chambers, 2003). Değer raporlama, finansal olmayan sermaye unsurları üzerinde yaratılan veya tüketilen değerini ilgili standartlar vasıtasıyla ölçülmesi suretiyle işletmenin bütüncül performansı konusunda paydaşların ihtiyaç duyduğu bilginin raporlanmasını sağlayan kurumsal raporlama aracı, olarak tanımlanabilir.

2. Değer Raporlama Vakfı

Dünyada ulusal ve uluslararası olarak birbirinden farklı birçok sürdürülebilirlik standardı oluşmuştur. Farklı kurumlar tarafından farklı standartlar, kodlar, çerçeveler ve rehberler yayınlanmıştır ve yayınlanmaya devam etmektedir (Akarçay, 2014: 9). IIRC, SASB, GRI, CDP, CDSB, CRD, İklimle İlgili Finansal Açıklamalar Görev Gücü (Task Force on Climate-Related Financial Disclosure-TFCD), Birleşmiş Milletler Sorumlu Yatırım İlkeleri (United Nations Principle for Responsible Investment-UNPRI), Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (UN Global Compact-UNGC) dünya çapında yaygın olarak kullanılan sürdürülebilirlikle ilgili standartlar, çerçeveler, ilkeler ve rehberlerden bazılarıdır.

Geçen 5 yılda, sürdürülebilirlikle ilgili düzenlemeler ve standartlar neredeyse ikiye katlanmıştır (Drolet ve diğerleri, 2021: 3). İşletmelerin sürdürülebilirliğe etkisini ölçme ve raporlamada yol gösterici nitelikte çok sayıda rehber, çerçeve, ilke ve standardın varlığı sürdürülebilirliğe verilen önemi göstermesi açısından elbette ki olumlu bir durumdur. Ancak, sürdürülebilirlik ile ilgili çok sayıda rehber, çerçeve, ilke ve standardın varlığına yönelik haklı eleştiriler de mevcuttur. Guthrie (2016)’ye göre, farklı raporlama gereksinimlerini karşılamak amacıyla hazırlanan farklı raporlar kurumsal performansın hatalı değerlendirilmesine ve dolayısıyla karar almada zorlanılmasına yol açar. CPA Australia (2020), çevresel ve sosyal konuları önceliklendirme ve kurum tarafından yaratılan değerini açıklanmasında kurumsal raporlama için tek bir sistem olmamasını bir engel olarak nitelendirmektedir. Finansal olmayan sermaye unsurlarının finansal sermaye unsurları üzerindeki, dolayısıyla işletme değeri üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, sermaye unsurları üzerinde yaratılan değerini farklı raporlar ile bilgi kullanıcılarına aktarılması durumunda “bir kurumun kurumsal değeri ile bilançosundaki net varlıkları arasındaki büyük uçurum” (Tilley ve Guillot, 2021) olmasının sebebinin açıklama ve anlamada zorluk yaşanması kaçınılmazdır. Tilley ve Guillot (2021), IIRC ve

SASB'nin VRF çatısı altında birleşmeyi planlamasının itici güçlerinden birinin bu boşluğu doldurmak olduğunu ifade etmişlerdir.

IIRC (2020b)'ya göre, IIRC ve SASB, 25 Kasım 2020 tarihinde yatırımcılara ve şirketlere tüm kurumsal değeri yansıtan kapsamlı bir kurumsal raporlama çerçevesi sağlamak adına Değer Raporlama Vakfı (VRF) çatısı altında birleşme niyetlerini açıklamışlardır. VRF (2021a)'ye göre ise IIRC ve SASB, 9 Haziran 2021 tarihinde VRF'ni oluşturmak için birleştiklerini açıklamışlardır. "VRF, işletmelerin ve yatırımcıların kurumsal değerini nasıl yarattığı, korunduğu ve tüketildiği konusunda ortak bir anlayış geliştirmelerine yardımcı olmak için tasarlanmış kapsamlı bir kaynak paketi sunan kar amacı gütmeyen küresel bir kuruluştur" (VRF, 2021b). VRF, şirketleri tüm değer yaratma faktörlerine ilişkin bilgileri yönetim süreçlerine ve strateji geliştirmeye dahil etmede destekleyecek ve yatırımcıların sürdürülebilirlik hususlarını yatırım ve yönetim kararlarına dahil etmelerini sağlayacaktır (SASB, 2020a).

VRF (2021c) ve Tilley ve Guillot (2021)'a göre, IIRC ve SASB birleşme sonrası varlıklarını sürdürerek bağımsız organizasyonlar olarak çalışmalarını sürdürecektir; Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi (ER Çerçevesi) ve SASB Standartları işletmenin ihtiyaç ve tercihlerine bağlı olarak birbirinden bağımsız bir şekilde kullanılabilir. Diğer bir ifadeyle, ER Çerçevesi doğrultusunda raporlama yapan bir işletme SASB Standartlarını kullanmamayı tercih edebileceği gibi, SASB Standartlarını kullanarak sürdürülebilirlik konularının ölçümü ve raporlamasını yapan bir işletme ER Çerçevesi doğrultusunda raporlama yapmamayı tercih edebilecektir.

Henüz kapsamlı ve basitleştirilmiş bir raporlama çerçevesi, standardı veya ilkesi hazırlama çalışmalarını tamamlamamış olmasına rağmen, VRF'nin oluşturulması ve çalışmaları dünya çapında önemli kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenmektedir. IIRC (2021b)'ya göre, Ernest&Young, GRI, CDSB, Tescilli Ruhsatlı Muhasebeciler birliği (the Association of Chartered Certified Accountants-ACCA), CPA Australia, İç Denetçiler Enstitüsü (Institute of Internal Auditors-IIA) gibi organizasyonlar, VRF (2021d)'ye göre ise ABD, Birleşik Krallık, Avustralya, Brezilya, Kanada, Çin, Kolombiya, Fransa, Almanya, Hindistan, Endonezya, Japonya, Singapur, Güney Kore'den iş dünyasının liderleri IIRC ve SASB'nin VRF kapsamında birleşmesine yönelik desteklerini açıklamışlardır.

3. Değer Raporlamada Temel Araç ve Kaynaklar

Değer raporlama, yatırımcılara ve diğer sermaye sağlayıcılarına kurumsal performansın kapsamlı bir görünümünü sağlamak için Entegre Raporlama Çerçevesi, Entegre Düşünce İlkeleri ve SASB Standartları, aynı zamanda IFRS veya US-GAAP gibi katı finansal muhasebe standartlarını bir araya getiren uyumlu bir sistemdir (VRF, 2021c). VRF (2021c)'e göre değer raporlamada temel araçlar ve kaynaklar entegre düşünce ilkeleri, ER Çerçevesi ve SASB Standartlarıdır.

3.1. Entegre Düşünce

Entegre düşünce, bir kuruluşun çeşitli işletme ve fonksiyonel birimleri arasındaki ilişkileri ve kullandığı ya da etkilediği sermaye öğelerini aktif bir şekilde hesaba katmasıdır. Entegre düşünce, kısa, orta ve uzun vadede değer yaratmaya yönelik entegre karar verme mekanizmalarına ve eylemlere giden yolu açmaktadır (IIRC, 2021a: 53). Entegre düşünce, değer yaratma ve değeri koruma ile ilgilidir. İşletme genelinde araç ve değerleri strateji, riskler, fırsatlar, hedefler, planlar, ölçütler ve teşviklerle ilişkilendirerek daha iyi karar almayı sağlar (IIRC, 2019: 5). Tüm sermaye unsurları açısından değer yaratma ve koruma ile ilgili olan entegre düşüncenin işletme genelinde benimsenmesi için etkili bir yönetim yapısının oluşturulması, işletmede entegre düşünce bilincinin

yerleştirilmesi, örgüt kültürünün oluşturulması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, “entegre düşünce etkili bir yönetim, kültür, şeffaflık ve hesap verilebilirlik gerektirir” (IIRC, 2019: 5).

Entegre düşünce temelinde faaliyetlerini yürüten bir işletme “kendisini kaynakların kalitesi, ulaşılabilirliği ve maliyeti, düzenlemeler, normlar ve paydaş beklentileri ile şekillendirilen daha büyük bir sistemin parçası olarak görür. Bu bütüncül yaklaşım sayesinde, entegre düşünce sistem düşüncesinin bir alt kümesidir” (IIRC, 2021c). Sistemin bir parçası olan işletme, kendisi için ve dolayısıyla tüm sistem için değer yaratma ve değeri koruma amacıyla, kendi alt sistemlerinde entegre düşünce biçimini yerleştirerek işletme faaliyetlerini yürütmesi durumunda entegre düşüncenin varlığından söz edilir.

3.2. Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi

IIRC, düzenleyici kurumlar, yatırımcılar, şirketler, standart belirleme otoriteleri, muhasebe uzmanları ve sivil toplum kuruluşları tarafından kurulmuş küresel bir koalisyonudur (IIRC, 2021a). 2010 yılında kurulan IIRC tarafından 2013 yılının Aralık ayında ER Çerçevesi yayınlanmıştır. IIRC, yayınlamış olduğu bu ilk çerçeveyi Ocak 2021’de revize etmiştir.

Özel kesim işletmeleri, kamu kesimi işletmeleri veya kar amacı gütmeyen işletmeler tarafından yaratılan veya tüketilen değerlerin entegre rapor ile bilgi kullanıcılarına aktarılmasında rehberlik eden ER Çerçevesi, ilkelere dayalı bir yaklaşım ile hazırlanmıştır. IIRC (2021a)’ye göre, işletmelerin kendilerine özgü değer yaratma hikayelerini anlatırken bir düzen içinde rapor hazırlamalarını sağlamak, dolayısıyla esneklik ve düzen arasında bir denge kurmak için ER Çerçevesi ilkelere dayalı bir yaklaşım ile hazırlanmıştır.

ER Çerçevesi, çerçevenin kullanılması ve temel kavramlar bölümleri ile entegre raporlama sürecinde dikkat edilmesi önerilen Kılavuz İlkeler, entegre raporda bulunması önerilen İçerik Öğeleri ve içerik öğeleri ile ilgili açıklamaları içeren Genel Raporlama Rehberi bölümlerinden oluşmaktadır. İşletmelere entegre raporlama sürecinde yol gösterecek olan ve ER Çerçevesinde açıklanan kılavuz ilkeler ve içerik öğeleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi Kılavuz İlkeler ve İçerik Öğeleri

Kılavuz İlkeler	İçerik Öğeleri
<ul style="list-style-type: none"> • Stratejik Odak ve Geleceğe Yönelim • Bilgiler Arası Bağlantı • Paydaşlarla İlişkiler • Önemlilik • Kısa ve Öz Olma • Güvenilirlik ve Tamlık • Tutarlılık ve Karşılaştırılabilirlik	<ul style="list-style-type: none"> • Kurumsal Genel Görünüm ve Dış Çevre • Kurumsal Yönetim • İş Modeli • Riskler ve Fırsatlar • Strateji ve Kaynak Tahsisi • Performans • Genel Görünüm • Hazırlık ve Sunum Temeli

Kaynak: IIRC (2021a)’den yararlanarak hazırlanmıştır.

3.3. SASB Standartları

SASB, işletmelerin ve yatırımcıların sürdürülebilirlik beklentilerinin finansal etkileri hakkında ortak bir dil geliştirmeye yardımcı olmak adına 2011 yılında kar amacı gütmeyen bir kuruluş olarak kurulmuştur (SASB, 2021). SASB, borsaya kayıtlı Amerikan şirketleri tarafından önemli sürdürülebilirlik hususlarının yatırımcılar ve kamu yararına açıklanmasında kullanılmak üzere sürdürülebilirlik muhasebesi standartları oluşturur (SASB, 2013: 3).

SASB (2021)'e göre işletmeleri finansal açıdan etkilemesi olası olan önemli sürdürülebilirlik konularının ölçümü ve raporlanması amacıyla 5 temel boyut altında 26 genel sürdürülebilirlik kategorisi belirlenmiş ve 77 endüstri için standartlar geliştirilmiştir. SASB tarafından belirlenen 5 boyut ve 26 genel sürdürülebilirlik kategorisi Şekil 1'de verilmiştir. SASB her bir sektördeki işletmenin 5 sürdürülebilirlik boyutunda etkilerini ölçebilmesi için muhasebe metrikleri hazırlamış, bu muhasebe metriklerini standartlar ve önemlilik haritası vasıtasıyla işletmelerin kullanımına sunmuştur.

SASB (2021)'a göre, SASB Standartlarının özellikleri şunlardır:

- SASB Standartları finansal açıdan önemli sürdürülebilirlik bilgilerini ortaya çıkarır.
- Finansal performansı etkileyebilecek olan konular sektöre göre farklılık gösterdiği için SASB Standartları sektöre özeldir.
- SASB standartları yatırımcılar için karar almada kullanışlı bilgi üretir.
- SASB standartları işletmelerin kullanması için uygun maliyetli olacak şekilde tasarlanmıştır.
- SASB standartları finansal muhasebe standartlarını geliştirmek için kullanılan süreçten sonra modellenen kanıta dayalı ve piyasa bilgili bir süreç kullanılarak geliştirilmiştir.

3.4. Entegre Düşünce, Entegre Raporlama ve SASB Standartları Arasındaki İlişki

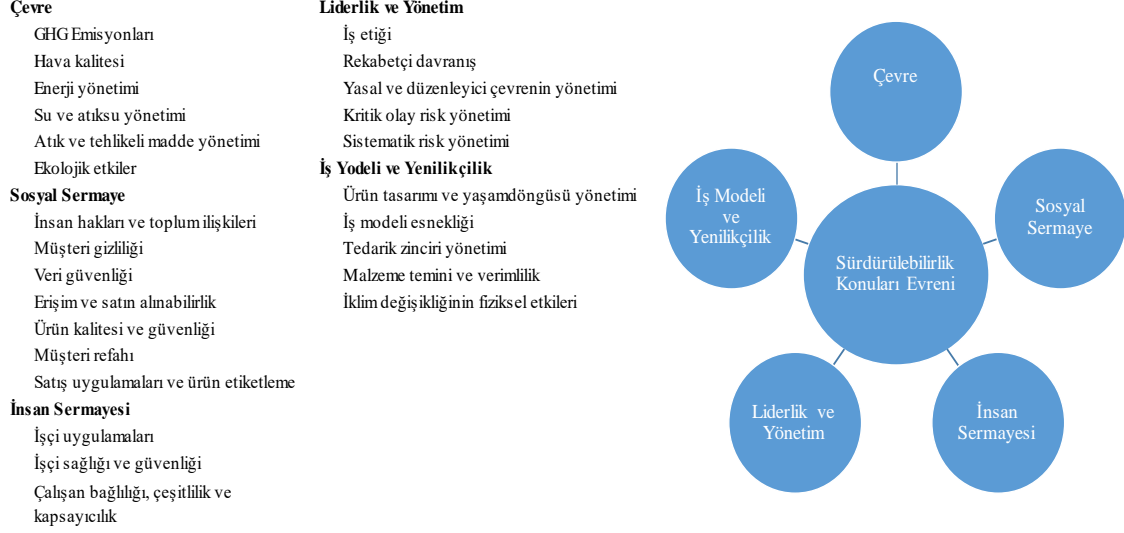
IIRC, entegre düşünce temelinde gerçekleştirilen işletme faaliyetleri sonucunda finansal ve finansal olmayan sermaye unsurları üzerinde yaratılan, korunan veya tüketilen değerler bilgileri arasındaki bağlantıyı sağlayacak şekilde entegre rapor ile bilgi kullanıcılarına sunulmasına rehberlik etmek için ilkelere dayalı bir yaklaşımla ER Çerçevesini yayınlamıştır. ER Çerçevesinde sermaye öğeleri finansal sermaye, üretilmiş sermaye, doğal sermaye, insan sermayesi, sosyal ve ilişkisel sermaye, entelektüel sermaye olmak üzere 6 kategoride açıklanmıştır. SASB ise sektöre özgü ölçütler ve özel açıklamalar içeren standartları ile sürdürülebilirlik konularının ölçümü ve karşılaştırılmasına rehberlik eder. SASB (2021)'e göre, sektöre özgü SASB Standartları çevre, sosyal sermaye, insan sermayesi, liderlik ve yönetim, iş modeli ve yenilikçilik olmak üzere 5 temel boyutta, 26 genel sürdürülebilirlik kategorisi içermektedir. ER Çerçevesine göre sermaye öğeleri Şekil 1'de, SASB Standartları kapsamındaki 5 temel boyut ile 26 genel sürdürülebilirlik kategorisi Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 1. Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi Sermaye Öğeleri

Kaynak: IIRC (2021a)'den yararlanarak hazırlanmıştır.

Şekil 2. SASB Sürdürülebilirlik Boyutları

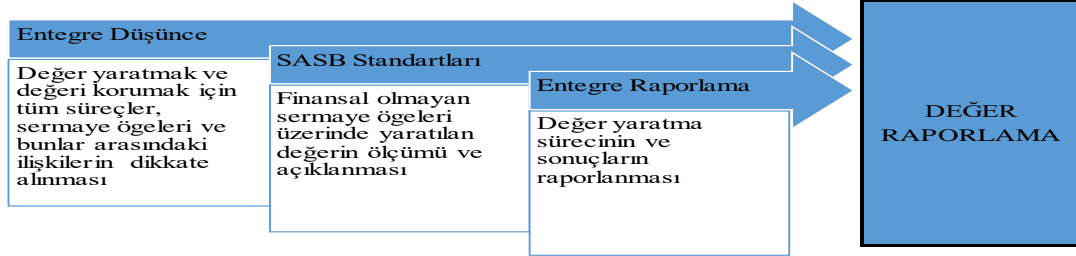

Kaynak: SASB (2021)'den yararlanarak hazırlanmıştır.

Değer yaratmak veya yaratılan değeri sürdürmek için öncelikle değer yaratma ve koruma bilincinin tüm işletme birim, fonksiyon ve çalışanlarında oluşturulması gerekmektedir. Bu bilinç entegre düşünce ile sağlanabilir. Entegre düşünce, bir işletmenin tüm işletme birim ve fonksiyonları arasındaki ilişkileri, faaliyetlerini yürüttüğü toplum ve çevrede tüm sermaye unsurları üzerinde yarattığı ve yaratacağı etkiyi dikkate alarak düzenlemesi, olarak tanımlanır. Entegre düşünce temelinde yürütülen işletme faaliyetleri sonucunda değer yaratma veya yaratılan değeri koruma amacına ulaşılacaktır. Sonrasında, işletme faaliyetleri sonucunda yaratılan değer ölçümü ve raporlanması gerekir. İşletme entegre düşünce temelinde yürüttüğü faaliyetleri sonucunda sermaye ögeleri üzerinde yarattığı, koruduğu veya tükettiği değeri SASB'nin sektöre özgü standartları kapsamında yer alan ölçütleri ve açıklamaları kullanarak tespit eder. Tespit edilen değer, entegre rapor vasıtasıyla bilgi kullanıcılarına aktararak işletmenin bütüncül performansına ihtiyaç duyan bilgi kullanıcıları için güvenli, anlaşılır ve karşılaştırılabilir bilgi sağlanmış olur.

Buradan hareketle, Şekil 3'te de görüldüğü gibi, değer raporlamanın temelinde entegre düşüncenin yer aldığını, entegre düşünce temelinde yürütülen faaliyetler sonucunda yaratılan, korunan veya tüketilen değerlerin SASB Standartları vasıtasıyla ölçülerek ER Çerçevesi doğrultusunda raporlanabileceğini söylemek mümkündür.

Şekil 3. Değer Raporlamada Entegre Düşünce, Entegre Raporlama ve SASB Standartları Arasındaki İlişki

4. IIRC ER Çerçevesi ve SASB Standartlarının Birlikte Kullanımına İlişkin Mevcut Örnekler

Bu bölümde, IIRC ve SASB'nin birleşme niyetlerini açıkladıkları 2020 yılında SASB ve IIRC'nin birlikte kullanıldığı raporlama örneklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, SASB (2021) tarafından "SASB Standartları ile Raporlama Yapan İşletmeler" başlığı altında verilen örnek raporlara bakılmıştır. SASB (2021), Eylül 2021 itibariyle, SASB standartları doğrultusunda yıllık rapor, kurumsal sosyal sorumluluk raporu, sürdürülebilirlik raporu, ESG raporu, çevre raporu, küresel vatandaşlık ve sürdürülebilirlik raporu, küresel etki raporu, entegre rapor, ilerleme raporu gibi isimlerle anılan ve 2015 yılından itibaren dünya çapında birçok işletme tarafından yayınlanmış olan 1694 raporu veri tabanında bilgi kullanıcılarına sunmuştur. Bu raporlar arasında entegre rapor, entegre yıllık rapor ve entegre sürdürülebilirlik raporu başlığını taşıyan, diğer raporlama ilke, çerçeve, rehber ve standartları yanında IIRC ER Çerçevesi ve SASB Standartlarının birlikte kullanılmasıyla hazırlanan 18 rapor mevcuttur. Bu raporlara ilişkin temel bilgiler Tablo 3'te verilmiştir. Bu çalışma kapsamında farklı ülkelerde ve endüstrilerde faaliyet gösteren, raporlama kapsamı farklı olan Hyundai Steel Co., AC Energy Inc. ve Braskem SA işletmelerine ait raporlar kısaca incelenmeye çalışılmıştır.

Tablo 3'te görüldüğü gibi, Hyundai Steel Güney Kore merkezli demir ve çelik üreticisidir. SASB (2021) tarafından yayınlanan standartlar ve önemlilik haritasına göre, demir çelik üreticileri endüstrisinde faaliyet gösteren bir işletme çevre boyutu kapsamında sera gazı emisyonu, hava kalitesi, enerji yönetimi, su ve atık su yönetimi, atık ve tehlikeli madde yönetimi; insan sermayesi boyutu kapsamında işçi sağlığı ve güvenliği; iş modeli ve yenilikçilik boyutu kapsamında tedarik zinciri yönetimi konularındaki etkisini ölçmek ve raporlamak durumundadır. Hyundai Steel 2021 yılı entegre raporunda, SASB standartlarının bir kısmına yönelik cevapları raporlarında yanıtladıklarını, aşamalı olarak SASB standartları açısından açıklamalarını genişleteceklerini belirtmiştir. Şekil 4'te görüldüğü gibi, Hyundai Steel, 2021 yılı entegre raporunun 130. sayfasında sürdürülebilirlik boyutları ve genel sürdürülebilirlik kategorileri kapsamındaki muhasebe metriklerine ilişkin ölçüm birimleri ve cevaplarına yer vermiştir.

Tablo 3. SASB Veri Tabanında Yer Alan, IIRC ER Çerçevesi ve SASB Standartlarının Birlikte Kullanıldığı Raporlar

No	Şirket İsmi	Endüstri	Sektör	Ülke	Doküman Tipi	Yayın Yılı	Raporun Hazırlanmasında Kullanılan Standartlar, Çerçevesi, İlkeler
1	AC Energy Inc.	Elektrik Tesisleri ve Güç	Altyapı	Filipinler	Entegre Rapor	2021	IIRC Entegre Raporlama Çerçevesi, GRI Standartları, SASB Standartları
2	Ayala Corp	Gayrimenkul	Altyapı	Filipinler	Entegre Rapor	2021	IIRC Entegre Raporlama Çerçevesi, GRI Standartları, SASB Standartları, UN Global Compact, TFCD Tavsiyeleri, The World Business Council for Sustainable Development (WBCSD)
3	Banco Bradesco SA	Ticari Bankalar	Finansal	Brezilya	Entegre Rapor	2021	IIRC Entegre Raporlama Çerçevesi, GRI Standartları, SASB Standartları, TFCD Tavsiyeleri, Carbon Disclosure Project (CDP)
4	Bank of the Philippine Islands	Ticari Bankalar	Finansal	Filipinler	Entegre Rapor	2021	IIRC Entegre Raporlama Çerçevesi, GRI Standartları, SASB Standartları
5	Braskem SA	Kimyasallar	Kaynak dönüşümü	Brezilya	Entegre Rapor	2021	IIRC Entegre Raporlama Çerçevesi, GRI Standartları, SASB Standartları
6	Cebu Holdings Inc	Gayrimenkul	Altyapı	Filipinler	Entegre Rapor	2021	IIRC Entegre Raporlama Çerçevesi, GRI Standartları, SASB Standartları
7	Globe Telecom Inc	Telekomünikasyon Hizmetleri	Teknoloji ve İletişim	Filipinler	Entegre Rapor	2021	IIRC Entegre Raporlama Çerçevesi, GRI Standartları, SASB Standartları, UN Global Compact, TFCD Tavsiyeleri, UN Sustainable Development Goals (UNSDGs)
8	Grupo Argos SA/Colombia	Yapı Malzemeleri	Çıkarıcılar ve Mineral İşlem	Kolombiya	Entegre Rapor	2021	IIRC Entegre Raporlama Çerçevesi, GRI Standartları, SASB Standartları, TFCD Tavsiyeleri
9	Hyundai Steel Co	Demir ve Çelik Üreticileri	Çıkarıcılar ve Mineral İşleme Sektörü	Güney Kore	Entegre Rapor	2021	IIRC Entegre Raporlama Çerçevesi, GRI Standartları, SASB Standartları, UN Global Compact, TFCD Tavsiyeleri, UN Sustainable Development Goals (UNSDGs), World Economic Forum (WEF)
10	Korea Shipbuilding & Offshore Engineering Co Ltd	Endüstriyel Makine ve Ürünler	Kaynak dönüşümü	Güney Kore	Entegre Rapor	2021	IIRC Entegre Raporlama Çerçevesi, GRI Standartları
11	Manila Water Co Inc	Su Tesisleri ve Hizmetleri	Altyapı	Filipinler	Entegre Rapor	2021	IIRC Entegre Raporlama Çerçevesi, GRI Standartları, SASB Standartları
12	MOL Hungarian Oil & Gas PLC	Petrol&Gaz-Rafineri&Pazarlama	Çıkarıcılar ve Mineral İşleme Sektörü	Macaristan	Entegre Rapor	2021	IIRC Entegre Raporlama Çerçevesi, GRI Standartları, SASB Standartları, UN Sustainable Development Goals (UNSDGs), TFCD Tavsiyeleri
13	Nippon Paint Holdings Co Ltd	Kimyasallar	Kaynak dönüşümü	Japonya	Entegre Rapor	2021	IIRC Entegre Raporlama Çerçevesi, GRI Standartları, SASB Standartları
14	PhosAgro PJSC	Kimyasallar	Kaynak dönüşümü	Rusya	Entegre Rapor	2021	IIRC Entegre Raporlama Çerçevesi, GRI Standartları, SASB Standartları, TFCD Tavsiyeleri, CDP
15	Teleperformance	Yazılım ve BT Hizmetleri	Teknoloji ve İletişim	Fransa	Entegre Rapor	2021	IIRC Entegre Raporlama Çerçevesi, GRI Standartları, SASB Standartları, TFCD Tavsiyeleri, CDP
16	Titan Cement International SA	Construction Materials	Extractives & Minerals Processing	Belçika	Entegre Rapor	2021	IIRC Entegre Raporlama Çerçevesi, SASB Standartları, CDP
17	Vale SA	Metaller&Madencilik	Çıkarıcılar ve Mineral İşleme Sektörü	Brezilya	Entegre Rapor	2021	IIRC Entegre Raporlama Çerçevesi, GRI Standartları, SASB Standartları, TFCD Tavsiyeleri, UN SDGs, WEF
18	City Developments Limited (CDL)	Gayrimenkul	Altyapı	Singapur	Entegre Sürdürülebilirlik Raporu	2021	IIRC Entegre Raporlama Çerçevesi, GRI Standartları, SASB Standartları, TFCD Tavsiyeleri, UN SDGs

Kaynak: SASB (2021)'den yararlanarak hazırlanmıştır.

Şekil 4. Hyundai Steel Sürdürülebilirlik Açıklama Konuları

Topic	Code	Accounting Metric	Unit of measure	Current status
Greenhouse Gas Emissions	EM-IS-110a.1	1) Gross global Scope 1 emissions	1) Metric tons(t) CO ₂ -e	1) 25,966,230
		2) Percentage covered under emissions-limiting regulations	2) Percentage(%)	2) 100
	EM-IS-110a.2	Discussion of long-term and short-term strategy or plan to manage Scope 1 emissions, emissions reduction targets, and an analysis of performance against those targets	-	☐ Response to Climate Change
Air Emissions	EM-IS-120a.1	1) NOx(excluding N ₂ O)	Metric tons (t)	1) 3,617
		2) SOx		2) 4,205
		3) Particulate Matter(PM ₁₀)		3) 293
Energy Management	EM-IS-130a.1	Total energy consumed	GJ	167,123,325
	EM-IS-130a.2	Total fuel consumed	Gigajoules (GJ), Percentage (%)	67,429,209
Water Management	EM-IS-140a.1	1) Total fresh water withdrawn	1) Thousand cubic meters (m ³)	1) 54,407
		2) Percentage Recycled	2) Percentage (%)	2) 10.8
Waste Management	EM-IS-150a.1	1) Amount of waste generated	1)Metric tons (t)	1) 10,326,000
		2) Percentage Recycled	2) %	2) 99.1
Workforce Health & Safety	EM-IS-320a.1	1) Total recordable incident rate (TRIR)	Rate	1) 0.78
		2) Near Miss Frequency Rate (NMFR)		2) 3.23

Kaynak: Hyundai Steel, 2021: 130

Tablo 3'te görüldüğü gibi, Filipinler merkezli AC Energy, SASB'nin elektrik tesisleri ve güç üreticileri endüstrisinde faaliyet gösteren, 2020 yılı sürdürülebilirlik performansını IIRC ER Çerçevesi, GRI Standartları ve SASB Standartları doğrultusunda ölçen ve raporlayan bir işletmedir. SASB (2021) tarafından yayınlanan standartlar ve önemlilik haritasına göre, elektrik tesisleri ve güç üreticileri endüstrisinde faaliyet gösteren bir işletme çevre boyutu kapsamında sera gazı emisyonu, hava kalitesi, su ve atık su yönetimi, atık ve tehlikeli madde yönetimi; sosyal sermaye boyutu kapsamında erişim ve karşılanabilirlik; insan sermayesi boyutu kapsamında işçi sağlığı ve güvenliği; iş modeli ve yenilikçilik boyutu kapsamında iş modeli esnekliği; liderlik ve yönetim boyutu kapsamında kritik olay risk yönetimi ve sistematik risk yönetimi konularında etkisini ölçmek ve raporlamak durumundadır. Elektrik tesisleri ve güç üreticileri endüstrisinde faaliyet gösteren AC Energy 2020 yılı entegre raporunun 77-80.sayfaları arasında GRI İlkeleri ve SASB Standartları doğrultusunda önemlilik belirleme sürecine ilişkin bilgilere yer vermiştir. Şekil 5 ve Şekil 6'da görüldüğü gibi, AC Energy önemlilik konularını ekonomik, sosyal ve çevresel başlıkları altında toplamış, önemli konuların ER Çerçevesi sermaye ögeleri ile ilişkisini, önemli olmalarının sebebini, önemli konulara ilişkin yönetim yorumlarını, performans ölçüm kartı göstergelerini, önemli konuların ilgili olduğu GRI İlkeleri ve SASB Standartları ile bu konulara ilişkin raporlama sınırını bilgiler arası bağlantıyı sağlayacak şekilde tek bir raporda sunmuştur. Şekil 3'te görüldüğü gibi, AC Energy 2020 yılı entegre raporunda ER Çerçevesi insan sermayesini ilgilendiren meslekle ilgili sağlık ve güvenlik konusunu önemlilik faktörü olarak belirlemiş olup, SASB "IF-EU-320a.1-toplam kaydedilebilir kazan oranı, ölüm oranı ve ramak kala olayı sıklık oranı" ölçütü doğrultusunda işle ilgili kaza sayısı ve toplam güvenli çalışma saati göstergelerine ilişkin hesaplama ve açıklamalarını raporun 29, 40 ve 41.sayfalarında bilgi kullanıcılarına sunmuştur.

Şekil 5. AC Energy Ekonomik ve Sosyal Boyutlar Önemlilik Değerlemesi

Economic						
Material Factors and the relevant <IR> Capitals	Specific Topics	Why it is Material	Management Approach	Performance Scorecard Indicator	ESG Indicators	Reporting Boundary
Economic Performance Financial Capital	Direct economic value generated, distributed and retained	This is our direct contribution to the Philippine economy and to our stakeholders.	See pages 9, 16, 41	• Direct economic value generated, distributed and retained	See Annex: Environmental Performance Indicators	GRI: 201-1 SASB: IF-EU-110a.1
Power Generation Financial Capital	Power generated	Our core business is to be able to provide reliable, affordable, and sustainable power to meet the country's energy demand.	See page 42	• Power generated	See Sustainable Transformation	
Manufactured Capital	Installed capacity		See pages 21-22, 42	• Attributable installed capacity		
	Plant operational efficiency		See pages 29-30			
Anti-Corruption Financial Capital	Anti-Corruption	Our Company commits to ensuring all our business activities are conducted in an ethical and legal manner.	See page 63-64	• Confirmed incidents of corruption and actions taken	No incidents reported, no aspect of operations within our organization was identified to have existence of corruption	GRI: 205-3

Footnote: Economic material topics cover all plants listed under ACEN and are reported on an equity share approach.

Social						
Material Factors and the relevant <IR> Capitals	Specific Topics	Why it is Material	Management Approach	Performance Scorecard Indicator	ESG Indicators	Reporting Boundary
Employee Engagement Human Capital	Total employee headcount	The Company considers its human capital as one of its most important assets to its value creation.	See pages 40-41	• Employee headcount	See Annex: Human Capital Performance Indicators	GRI: 102-8
	New hires and turnover			• Total new hires		GRI: 401-1
				• Employee turnover		
Diversity, Equal Opportunity & Anti-Discrimination Human Capital, Social and Relationship Capital	Breakdown of employees by age, gender and rank	A diverse and healthy workplace environment enables the Company to expand.	The Company practices its policy on equal opportunity employment and diversity	• Employee count by age, gender, and rank		GRI: 405-1
	Non-discrimination					GRI: 406-1
Community Relationship Social and Relationship Capital	Sustainable livelihood programs	Our operations are located within the proximity of local communities and may directly affect their livelihood and way of living.	See pages 33-40	• Community investments	See Community Investments	GRI: 413-1
Training and Development Human Capital	Training hours and training programs	Upskilling of talent is material to our Company given the fast-evolving nature of our industry.	See pages 40-41	• Total and average training hours	See Annex: Human Capital Performance Indicators	GRI: 404-1, 404-2
Intellectual Capital				• Training hours by gender and rank*		Reporting scope covers the Company's direct employees
Occupational Health and Safety Human Capital	Types of injuries	A safe working environment is of paramount importance in our business.	See pages 28, 40-41	• Number of safety-related incidents	See Annex: Human Capital Performance Indicators	GRI: 403-2 SASB: IF-EU-320a.1
				• Total safe manhours*		Reporting scope covers both direct and indirect employees within the Company's plants

Kaynak: AC Energy, 2020: 77-80.

Şekil 6. AC Energy Çevresel Önemlilik Değerlemesi

Environmental						
Material Factors and the relevant <IR> Capitals	Specific Topics	Why it is Material	Management Approach	Performance Scorecard Indicator	ESG Indicators	Reporting Boundary
Energy Consumption Natural Capital	Electricity consumption within the organization	Energy, in the form of fuel and electricity is a significant input to our operations.	We conduct continuous monitoring of our energy consumption across all plants and are implementing structural retrofits to improve plant efficiency in identified thermal plants.	• Energy consumed	See Annex: Environmental Performance Indicators	GRI: 302-1
	Fuel consumption within the organization			• Energy intensity		
Water Consumption Natural Capital	Water consumption	Water is used in our business operations, especially in our thermal plants.	We conduct continuous monitoring of our water consumption and comply with relevant environmental laws across our plants.	• Water consumed		GRI: 303-3, 303-6 SASB: IF-EU-140a.1
				• Water withdrawn		Extraction from surface water and consumption from third-party water is disclosed in cubic meters
Effluents and Waste Natural Capital	Hazardous wastes	The Company's plant operations regularly generate hazardous waste and coal ash as by-products.	We implement a strict policy ensuring that the hazardous wastes that we generate are turned over to DENR-accredited haulers for proper disposal.	• Hazardous waste generated		GRI: 306-2
	Flyash Management		Coal residual is sold to cement processing companies for co-processing purposes. Excess waste is disposed through DENR-approved disposal pits.	• Flyash generated		SASB: IF-EU-150a.1
				• Percentage of flyash recycled		
Biodiversity Impacts Natural Capital	Biodiversity	The Company commits to ensuring environmental responsibility is practiced across the different stages of operations.	See pages 31-34	• Habitats protected	See Protecting the Environment	GRI: 304-1
	Tree planting					GRI: 304-3
Greenhouse gas emissions Natural Capital	Scope 1 GHG emissions	GHG emissions are a by-product of our operations, especially our thermal plants.	The Company regularly monitors its GHG emissions across all its plants.	• GHG Emissions	See Annex: Environmental Performance Indicators	GRI: 305-1 SASB: IF-EU-110a.1
	Scope 2 GHG emissions			• GHG Intensity		GRI: 305-2 SASB: IF-EU-110a.1
Climate Strategy Natural Capital	Installed RE Capacity	Embedded in our business strategy is building towards a low-carbon portfolio.	See pages 27-30	• Attributable RE capacity	See A Low Carbon Portfolio by 2030	
Manufactured Capital	RE projects within the pipeline					

Kaynak: AC Energy, 2020: 77-80.

SASB tarafından yapılan sınıflandırmaya göre kimyasallar endüstrisinde faaliyet gösteren Brezilya merkezli Braskem SA, 2020 yılı entegre raporunu IIRC ER Çerçevesi, GRI İlkeleri ve SASB Standartları doğrultusunda hazırlamıştır. SASB (2021) tarafından yayınlanan standartlar ve önemlilik haritasına göre, kimyasallar endüstrisinde faaliyet gösteren bir işletme çevre boyutu kapsamında sera gazı emisyonu, hava kalitesi, enerji yönetimi, su ve atık su yönetimi, atık ve tehlikeli madde yönetim; sosyal sermaye boyutu kapsamında insan hakları ve toplum ilişkileri; insan sermayesi boyutu kapsamında işçi sağlığı ve güvenliği; iş modeli ve yenilikçilik boyutu kapsamında ürün tasarımı ve yaşam döngüsü yönetimi; liderlik ve yönetim boyutu kapsamında yasal ve düzenleyici çevre yönetimi, kritik olay risk yönetimi konularındaki etkisini ölçmek ve raporlamak durumundadır. Şekil 7’de görüldüğü gibi, Braskem 2020 yılı entegre raporunun 80.ve 81.sayfalarında tüm bu konular için SASB tarafından belirlenen ölçütler hakkında entegre raporda yer alan açıklamalara yönlendirme yapmak veya link eklemek suretiyle özet bilgi vermiştir. Örneğin, çevre boyutu kapsamında yer alan hava kalitesi genel sürdürülebilirlik kategorisinde “RT-CH-120a.1-aşağıdakiler için kirleticilerin emisyonları: (1)NOx (N20 hariç), (2) SOx, (3) uçucu organik bileşikler (VOC’lar) ve (4) tehlikeli hava kirleticileri” ölçütü için raporun 56.sayfasına yönlendirme yapılmış olup, raporun 56.sayfasında ise önemli atmosferik emisyonlara ilişkin sayısal bilgiler ve açıklamalara yer verilmiştir.

Şekil 7. Braskem SA SASB İçerik Özeti

Topic	Metrics	Page/ URL	SDG
SASB - Chemicals			
Greenhouse gas emissions	RT-CH-110a.1. Gross global Scope 1 emissions, percentage covered by emissions limit regulations	55 and available at https://www.braskem.com.br/material-issues-assessment	13
	RT-CH-110a.2. Discussion of the long and short-term strategy or plan for managing Scope 1 emissions, emission reduction targets and goal performance analysis	34, 57 and 58	13
Air Quality	RT-CH-120a.1. Emissions of the following pollutants: (1) NOx (excluding N2O), (2) SOx, (3) volatile organic compounds (VOCs) and (4) hazardous air pollutants (HAPs)	56	3, 12
Power Management	RT-CH-130a.1 (1) Total energy consumed, (2) percentage of electricity from the grid, (3) percentage of renewables, (4) total self-generated energy	58	7, 9
Water management	RT-CH-140a.1 (1) Total water withdrawn, (2) total water consumed, percentage of each in regions with baseline high or extremely high water stress	60 and available at https://www.braskem.com.br/material-issues-assessment	6, 9
	RT-CH-140a.2. Number of non-compliance incidents associated with licenses, standards and regulations for water quality	Omission: we were unable to consolidate this data globally for this cycle and Report. We are committed to improving our global management of this topic and intend to report on it in our 2021 Report.	6
	RT-CH-140a.3. Description of water management risks and discussion of strategies and practices to mitigate such risks	60	6, 9
Hazardous Waste Management	RT-CH-150a.1. Amount of hazardous waste generated and percentage recycled	Available at www.braskem.com/esgdashboard	12
Topic Metrics Page/ URL SDG			
Community Relations	RT-CH-210a.1. Discussion of engagement processes for managing risks and opportunities associated with community interests	50	
Workers' health and safety	RT-CH-320a.1 (1) Total recordable incident rate (TRIR) and (2) fatality rate for (a) direct employees and (b) outsourced employees	49	8
	RT-CH-320a.2. Description of efforts to assess, monitor and reduce the exposure of employees and contracted workers to health issues (chronic disease)	49	8
Safety and Environmental Management for Chemicals	RT-CH-410b.1 (1) Percentage of products that contain the Harmonized System of Classification and Labeling of Chemicals (GHS) Category 1 and 2 Hazardous Substances for Health and Environment, (2) percentage of such products that have been subjected to risk assessment	Available at www.braskem.com/esgdashboard	12
	RT-CH-410b.2 - Discussion of strategy to (1) manage chemicals of concern and (2) develop alternatives with reduced human and/or environmental impact	Available at www.braskem.com/esgdashboard	12
Genetically Modified Organisms	RT-CH-410c.1 - Percentage of products by revenue that contain genetically modified organisms (GMOs)	Available at www.braskem.com/esgdashboard	12
Management of the Legal & Regulatory Environment	RT-CH-530a.1 - Discussion of corporate positions related to government regulations and/or policy proposals that address environmental and social factors affecting the industry	21	
Operational safety, emergency preparedness and response	RT-CH-540a.1. Process Security Incident Count (PSIC), Total Process Security Incident Rate (PSTIR) and Security Incident Severity Rate for the Process (PSISR) 4	Available at www.braskem.com/esgdashboard	8
	RT-CH-540a.2. Number of transport-related incidents managing risks and opportunities associated with community interests	Available at www.braskem.com/esgdashboard	8
Production	RT-CH-000A - Production by reportable segment	38	8

Kaynak: Braskem, 2020: 80-81.

5. Sonuç

İşletme faaliyetleri finansal ve finansal olmayan sermaye ögeleri açısından değer yaratılması, değer korunması veya değer tüketilmesi ile sonuçlanır. Hissedar odaklı yönetim anlayışının hakim olduğu dönemlerde işletme faaliyetleri finansal sermaye açısından değer yaratmak veya değeri korumak amacıyla yürütülmüştür. Ancak, özellikle iklim değişikliği ve buna bağlı doğal afetlerin yaşanmaya başlamasıyla birlikte finansal sermaye yanında finansal olmayan sermaye ögeleri açısından da değer yaratmak veya değeri korumak amacıyla faaliyetlerin yürütülmesi gerekliliği anlaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle, finansal sermaye yanında finansal olmayan sermaye ögeleri açısından da değer yaratma ve değeri korumak önemli amaçlar haline gelmiştir. İşletme faaliyetlerinin bu amaçlar doğrultusunda yürütülmesi yanında, işletme faaliyetleri sonucunda finansal ve finansal olmayan sermaye ögeleri açısından yaratılan, korunan veya tüketilen değer kurumsal raporlar vasıtasıyla bilgi kullanıcılarına aktarılması da hem işletmeler hem de işletme paydaşları için öncelikli konular haline gelmiştir. İşletmeler finansal olmayan sermaye ögeleri açısından yaratılan, korunan veya tüketilen değeri sürdürülebilirlik raporları, kurumsal sosyal sorumluluk raporları, entegre raporlar, çevre raporları, çevresel sosyal yönetim raporları gibi kurumsal raporlama araçları vasıtasıyla tespit etmekte ve bilgi kullanıcılarına sunmaktadırlar.

İşletmeler finansal olmayan sermaye ögeleri açısından yarattıkları, korudukları veya tükettikleri değeri, diğer bir ifadeyle sürdürülebilirlik performanslarını uluslararası veya bölgesel organizasyonlar tarafından yayınlanan çerçeveler, ilkeler, rehberler veya standartlar vasıtasıyla tespit etmekte ve raporlamaktadırlar. Ancak, bu çerçeve, ilke, rehber veya standartların çoğunda sürdürülebilirlik performansı finansal performanstan bağımsız bir şekilde tespit edilmekte ve raporlanmaktadır. Ülkelerdeki yasal düzenleme farklılıkları da dikkate alındığında, işletmelerin sürdürülebilirlik performanslarını finansal performanstan bağımsız bir şekilde ve farklı raporlama çerçeveleri, ilkeleri, rehberleri ve standartları kullanarak tespiti ve raporlaması halinde, işletmenin kendisi için ve tüm paydaşları için yarattığı veya tükettiği değer net bir şekilde ortaya konamayacaktır. Aynı zamanda işletmeler arası karşılaştırma yapma imkanı ortadan kalkacaktır.

Son yıllarda, sürdürülebilirlik performansının finansal performansa etkisini ortaya koyacak, dolayısıyla işletme performansını bütüncül bir yaklaşımla paydaşlara sunacak kapsamlı kurumsal raporlama sistemi geliştirmek için uluslararası alanda çalışmalar yapılmaktadır. CRD tarafından yapılan çalışmalar; IIRC, GRI, SASB, CDP ve CDSB'nin kapsamlı kurumsal raporlama için ortak vizyon benimsemeleri ve "İklimle İlgili Finansal Açıklama Standardı Prototipi" yayınlamaları; IFRS Vakfı bünyesinde sürdürülebilirlik raporlama standartları kurulunun kurulması; Avrupa Komisyonu tarafından Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlaması Yönergesinin yayınlanması; Dünya Ekonomik Forumu, Deloitte, KPMG, E&Y ve PwC ortaklığında raporlar ve çalışmalar yayınlanması; SASB ve CDSB ortaklığında "TFCD Uygulama Rehberi ve İyi Uygulama El Kitabı"nın yayınlanması; GRI ve IIRC ortaklığı; GRI ve SASB'nin ortak çalışma planı yayınlaması bu çalışmalardan bazılarıdır. Dünya çapında saygın ve öncü kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan bu çalışmalar sürdürülebilir değer yaratma ve korumanın sağlanması, işletmenin bütüncül performansının ortaya konması açısından önemli adımlardır. Ancak, her ne kadar bu girişimlerin kapsamlı kurumsal raporlama için ortak vizyona katkı sağlayacağı ifade edilse de, bu kadar çok organizasyonun farklı işbirlikleri kurup, farklı ölçme ve raporlama araçları geliştirmeleri kapsamlı, anlaşılabilir ve karşılaştırılabilir kurumsal raporlama amacına hizmet etmeyecektir. Küreselleşen dünyada işletmelerin bütüncül performansını net ve anlaşılabilir bir biçimde sunmasını sağlayacak ve tüm dünyada kabul edilen kapsamlı bir kurumsal raporlama sisteminin geliştirilmesi halinde bu çabalar sonuç verecek, kapsamlı kurumsal raporlama ile işletmenin bütüncül performansının ortaya konmasına katkıda bulunulacaktır.

Sürdürülebilirlik performansının finansal performans üzerindeki etkisini net ve anlaşılabilir bir biçimde ölçmek ve raporlamak için gerçekleştirilen girişimlerden birisi IIRC ve SASB'nin birleşmesi sonucu VRF'nın kurulmasıdır. IIRC ve SASB Kasım 2020'de birleşme niyetlerini açıklamışlar, Haziran 2021'de ise VRF çatısı altında birleştiklerini resmi olarak açıklamışlardır. VRF, kapsamlı kurumsal raporlama ile paydaşlara bilgi aktarılması için kapsamlı bir araç ve kaynaklar seti sunmak amacıyla güden küresel bir kuruluştur. VRF (2021) tarafından yapılan açıklamalarda, VRF'nin IFRS tarafından çalışmalara katkı sağlayacağı belirtilmiştir. VRF(2021)'e göre, değer raporlamada temel araç ve kaynaklar entegre düşünce, entegre raporlama çerçevesi ve SASB standartlarıdır. ER Çerçevesi ve SASB Standartlarının büyük oranda uyumlu ve birbirini tamamlar nitelikte olduğunu ifade eden VRF yöneticileri, entegre düşünce temelinde gerçekleştirilen işletme faaliyetleri sonucunda yaratılan, korunan veya tüketilen değerın sektöre özgü SASB Standartları kullanılarak ölçülmesi ve ER Çerçevesi ilkeleri doğrultusunda entegre rapor ile bilgi kullanıcılarına sunulması halinde işletme performansına ilişkin bütüncül bir anlayış geliştirilmesine yardımcı olunacaktır. VRF (2021), IIRC ve SASB'nin bağımsız organizasyonlar olarak çalışmalarına devam edeceklerini, ER Çerçevesi ve SASB Standartlarının birlikte kullanımının işletmenin tercihine bırakıldığını ifade etmiştir.

Bu çalışma kapsamında, esas itibarıyla değer, değer yaratma, değer raporlama kavramları ile organizasyon süreci devam eden VRF, değer raporlamada temel araç ve kaynaklar incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, ER Çerçevesi ve SASB Standartlarının birlikte kullanımına ilişkin uygulamaları incelemek adına SASB (2021) tarafından "SASB Standartları ile Raporlama Yapan İşletmeler" başlığı altında, ER Çerçevesi ve SASB standartlarını birlikte kullanarak entegre rapor, entegre yıllık rapor ve entegre sürdürülebilirlik raporu ile bilgi kullanıcılarına sunulan 18 rapordan 3 tanesi incelenmeye çalışılmıştır. SASB (2021) tarafından bilgi kullanıcılarına sunulan raporlardan sadece entegre rapor, entegre yıllık rapor ve entegre sürdürülebilirlik raporu başlığını taşıyan raporlardan bazılarının kısaca incelenmeye çalışılması bu araştırmanın kısıtı olarak nitelendirilebilir. Çünkü ABD merkezli işletmeler SASB Standartlarını kullanarak finansal performanslarını etkileyebilecek sürdürülebilirlik konularını ölçmek ve raporlamak zorundadırlar. Dolayısıyla, ABD merkezli olup SASB Standartlarını kullanarak ölçüm yapmak zorunda olan ve ölçüm sonuçlarını yıllık raporları, entegre raporları, entegre yıllık raporları, sürdürülebilirlik raporları vasıtasıyla bilgi kullanıcılarına sunan işletme sayısı fazladır. Gelecekte, SASB standartlarını kullanarak finansal performansı etkileyebilecek sürdürülebilirlik konularının ölçüm ve raporlamasını yapmak zorunda olan işletmelerden oluşan örneklem üzerinde ilgili raporlar incelenerek ER Çerçevesi ve SASB standartları kapsamında yaratılan etkilerin ölçüm ve raporlanmasına dair detaylı bir çalışma yapılabilir.

Kaynakça

- AC Energy. (2020). AC Energy Integrated Report 2020. <https://acenergy.ph/wp-content/uploads/2021/04/ACEN-2020-Integrated-Report-for-web.pdf> (Erişim Tarihi: 31.08.2021)
- Akarçay, Ç. (2014). Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu. Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, 11(42), 1-11
- Alnafea, F.S.M. (2014). Developing the Conceptual Framework of Sustainability Accounting Reporting: Field Study in Saudi Commercial Banking Sector. Global Journal of Management and Business Research: Accounting and Auditing, 14(4), 8-39

- Braskem. (2020). Braskem Integrated Report 2020. https://www.braskem.com.br/portal/Principal/arquivos/relatorio-anual/Braskem_RI2020_EN.pdf (Erişim Tarihi: 31.08.2021)
- CDP, CDSB, GRI, IIRC ve SASB. (2020a). Statement of Intent to Work Together Towards Comprehensive Corporate Reporting. <https://29kjb3armds2g3gi4lq2sx1-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/Statement-of-Intent-to-Work-Together-Towards-Comprehensive-Corporate-Reporting.pdf> (Erişim Tarihi: 01.08.2021)
- CDP, CDSB, GRI, IIRC ve SASB. (2020b). Reporting on Enterprise Value-Illustrated with a Prototype Climate-Related Financial Disclosure Standard. https://29kjb3armds2g3gi4lq2sx1-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/Reporting-on-enterprise-value_climate-prototype_Dec20.pdf (Erişim Tarihi: 01.08.2021)
- Chambers, T. (2003). Value Reporting: A Bigger, More Accurate Picture Than Traditional Financial Reporting. Ivey Business Journal, July/August 2003. <https://iveybusinessjournal.com/publication/value-reporting-a-bigger-more-accurate-picture-than-traditional-financial-reporting/>
- CPA Australia. (2020). CPA Australia Welcomes Creation of Value Reporting Foundation. <https://www.cpaaustralia.com.au/-/media/corporate/allfiles/document/media/media-release/cpa-australia-welcomes-creation-of-value-reporting-foundation-25-11-2020.pdf?la=en&rev=bc6c3c73e9694abc88d93c202f853306> (Erişim Tarihi: 10.08.2021)
- Drolet, S.W., Elsner, M., Bunn, I.D. ve Hasmath, R. (2021). The Future of Sustainability Reporting Standards-The Policy Evolution and the Actions Companies Can Take Today. https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_gl/topics/sustainability/ey-the-future-of-sustainability-reporting-standards-june-2021.pdf (Erişim Tarihi: 10.08.2021)
- Eccles, R.G. (2020). Here Is How To Set Global Standards For Nonfinancial Information. Forbes, 16 March 2020. <https://www.forbes.com/sites/bobeccles/2020/03/16/here-is-how-to-set-global-standards-for-nonfinancial-information/?sh=8b4c9546e011> (Erişim Tarihi: 10.08.2021)
- Eccles, R.G. ve Klimenko, S. (2019). The Investor Revolution-Shareholders Are Getting Serious About Sustainability. <https://hbr.org/2019/05/the-investor-revolution> (Erişim Tarihi: 10.08.2021)
- Guthrie, L. (2016). Mapping the Sustainability Reporting Landscape-Lost in the Right Direction. <https://www.accaglobal.com/in/en/technical-activities/technical-resources-search/2016/may/mapping-sustainability-reporting-landscape.html> (Erişim Tarihi: 10.08.2021)
- Hyundai Steel. (2021). Hyundai Steel Integrated Report 2021. https://esg.hyundai-steel.com/pdf_file/2021_HyundaiSteel_eng.pdf (Erişim Tarihi: 31.08.2021)
- International Integrated Reporting Council (IIRC). (2013). International Integrated Reporting Framework.

- International Integrated Reporting Council (IIRC). (2019). Integrated Thinking & Strategy-State of Play Report. https://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2020/01/Integrated-Thinking-and-Strategy-State-of-Play-Report_2020.pdf (Erişim Tarihi: 15.08.2021)
- International Integrated Reporting Council (IIRC). (2020a). IIRC Integrated Report 2020. <https://integratedreporting.org/integratedreport2020/download/pdf/IIRC-integrated-Report-2020.pdf> (Erişim Tarihi: 15.08.2021)
- International Integrated Reporting Council (IIRC). (2020b). IIRC and SASB Announce Intent to Merge in Major Step Towards Simplifying the Corporate Reporting System. <https://integratedreporting.org/news/iirc-and-sasb-announce-intent-to-merge-in-major-step-towards-simplifying-the-corporate-reporting-system/> (Erişim Tarihi: 10.08.2021)
- International Integrated Reporting Council (IIRC). (2021a). International Integrated Reporting Framework (Erişim Tarihi: 10.08.2021)
- International Integrated Reporting Council (IIRC). (2021b). <https://integratedreporting.org/global-support-for-our-intent-to-merge-with-sasb/> (Erişim Tarihi: 10.08.2021)
- International Integrated Reporting Council (IIRC). (2021c). <https://integratedreporting.org/FAQS/> (Erişim Tarihi: 10.08.2021)
- IFRS Foundation. (2021). Sustainability-related Reporting. <https://www.ifrs.org/projects/completed-projects/2021/sustainability-reporting/#about> (Erişim Tarihi: 04.11.2021)
- PwC. (2021). What PwC Says About Its Journey Towards Integrated Reporting. <https://integratedreporting.org/profile/pricewaterhousecoopers-nv-netherlands-accounting/> (Erişim Tarihi: 10.08.2021)
- Sustainability Accounting Standards Board (SASB). (2013). Conceptual Framework of the Sustainability Accounting Standards Board.
- Sustainability Accounting Standards Board (SASB). (2020a). Press Release. <https://www.sasb.org/wp-content/uploads/2020/12/IIRC-SASB-Press-Release-Web-Final.pdf> (Erişim Tarihi: 10.08.2021)
- Sustainability Accounting Standards Board (SASB). (2021). <https://www.sasb.org/> (Erişim Tarihi: 10.08.2021)
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2021). <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.08.2021)
- Tilley, C. ve Guillot, J. (2021). SASB Standartları ile Güçlendirilmiş Entegre Rapor. http://www.entegreraporlamatr.org/tr/mailling/31032021/Konuk_yazarin_mesaji.aspx (Erişim Tarihi: 10.08.2021)
- Value Based Management - VBM. (2021). Summary of Value Reporting. https://www.valuebasedmanagement.net/methods_valuereporting.html (Erişim Tarihi: 10.08.2021)
- Value Reporting Foundation (VRF). (2021a). Press Release. <https://www.valuereportingfoundation.org/news/iirc-and-sasb-form-the-value-reportingfoundation-providing-comprehensive-suite-of-tools-to-assess-manage-and-communicate-value/> (Erişim Tarihi: 10.08.2021)

- Value Reporting Foundation (VRF). (2021b). <https://www.valuereportingfoundation.org/about/> (Erişim Tarihi: 11.08.2021)
- Value Reporting Foundation (VRF). (2021c). <https://www.valuereportingfoundation.org/> (Erişim Tarihi: 11.08.2021)
- Value Reporting Foundation (VRF). (2021c). <https://www.valuereportingfoundation.org/about/faqs/> (Erişim Tarihi: 11.08.2021)
- Value Reporting Foundation (VRF). (2021d). <https://www.valuereportingfoundation.org/about/supporters/> (Erişim Tarihi: 11.08.2021)
- World Economic Forum (WEF). (2020a). Toward Common Metrics and Consistent Reporting of Sustainable Value Creation. http://www3.weforum.org/docs/WEF_IBC_ESG_Metrics_Discussion_Paper.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2021)
- World Economic Forum (WEF). (2020b). <https://www.weforum.org/whitepapers/toward-common-metrics-and-consistent-reporting-of-sustainable-value-creation> (Erişim Tarihi: 11.08.2021)

COVID-19 SÜRECİNİN MUHASEBECİLERE ETKİLERİ: SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN

Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi - MUFAM Müdürü
ORCID:0000-0002-1105-144X, acan@sakarya.edu.tr

SMMM Sait BEŞİR

Sakarya Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası
ORCID: 0000-0001-8059-1506, saitbesir@gmail.com

Arş. Gör. Nurcan KOSTAK

Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü - MUFAM
0000-0002-0493-1254, nsimsek@sakarya.edu.tr

ÖZET

2019 yılı sonunda ortaya çıkan ve 2021 yılı ortalarında hala ölümcül etkisini sürdüren Covid-19 pandemisi hayatın birçok alanını etkilemiştir. Bireylere olan ölümcül etkisinin yanı sıra ülkeler tarafından alınan tedbirler sebebiyle ekonomik faaliyetler de etkilenmiştir. Bu etki birçok sektörde farklı şekilde cereyan etmiştir. Bu çalışmanın amacı Covid-19 pandemisinin muhasebe mesleğini nasıl etkilediği tespit etmektir. Bu amaçla Sakarya’da faaliyet gösteren elli iki Serbest Muhasebeci Mali Müşavire dokuz soru yönelmiştir. Yönetilen sorular ile pandemi süresince karşılaştıkları olumlu ve olumsuz durumlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonuçta, muhasebecilerin yirmi yedisi pandemiye ve etkilerine hazırlıklı olmadıklarını belirtmişlerdir. İşleyişin, güçlükler yaşansa da devam ettirilebildiği ancak müşterilerin ekonomik faaliyetlerinde yaşanan durgunluk sebebiyle ödeme sorunları ve müşteri portföylerinde kayıplar yaşandığı ifade edilmiştir. Muhasebeciler, müşterilerin evrak/belge teslimi için ofislere uğramalarını ve bu sırada özensiz davranışlar sergilenmelerini hastalığın yayılmasına sebep olarak göstermekte ve bu durumun mesleğin icrasını aksattığına değinmişlerdir. Ayrıca bu tür olağandışı durumlara ancak eğitim ve dijitalleşme ile uyum sağlanabileceği görüşü hâkimdir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Salgın, Muhasebe, Muhasebeci.

JEL Kodları: I10, M41, M49.

THE EFFECTS OF THE COVID-19 ON ACCOUNTANTS: THE CASE OF SAKARYA PROVINCE

ABSTRACT

The Covid-19 pandemic, which emerged at the end of 2019 and is still deadly in mid-2021, has affected many areas of life. In addition to its fatal effect on individuals, economic activities have also been affected due to the precautions taken by countries. This effect has occurred in different ways in many sectors. The aim of this study is to determine how the Covid-19 pandemic affects the accounting profession. For this purpose, fifty-two Certified Public Accountant operating in Sakarya asked nine questions. The positive and negative effects of the pandemic tried to be determined. Twenty-seven of the accountants stated that they were not prepared for the pandemic and its effects. It was stated that

the operation could be continued despite the difficulties, but due to the stagnation in the economic activities of the customers, payment problems and losses in the customer portfolios were experienced. Accountants point out that customers visit offices for document/document delivery and show careless behaviour during this time as the reason for the spread of the disease, and they mentioned that this situation hinders the execution of the profession. In addition, there is a prevailing opinion that such extraordinary situations can only be tolerated through education and digitalization.

Keywords: Covid-19, Pandemic, Accounting, Accountant.

JEL Codes: I10, M41, M49.

Giriş

Tüm dünya gibi Türkiye de Aralık 2019’da tüm yaşamı etkileyen bir sürece girişin ilk sinyalleri görülmeye başlanmıştır. 16 Mart 2020 itibariyle Covid-19 pandemisine yönelik ilk tedbirler alınmıştır. O günden 2021 yılı Ekim ayına kadar Türkiye’de toplam vaka sayısı 8 milyona yaklaşmıştır. Covid -19 sebebiyle de 68 bin vatandaşımız vefat etmiştir (Covid-19 Bilgilendirme Platformu, 2021). Dünya’da ise 220 milyona yakın vaka ve 5 milyona yakın ölümle karşılaşılan iki buçuk yıldır yaşam dinamiklerini alt üst eden bir süreçle karşı karşıyayız (Google Haberler, 2021). Tüm dünya üzerinde ki insanların ekonomik, sosyal ve birçok alanda yaşantılarının sekteye uğramasına sebep olan bu salgın dünyayı ciddi bir şekilde etkilemiştir.

Tüm dünyada insanların ölümüne yol açmış olan salgında ülkeler hızlı bir şekilde virüsün yayılımını durdurmak için bir takım önlemler almışlardır. Covid 19 pandemisi, Türkiye’de eğitim, finans, ilaç, otelcilik, sağlık, turizm, bilgi teknolojisi, medya ve gıda sektörlerindeki kurumları etkilemiş ve bu çerçevede insanların işten çıkarılmasına kadar varan sonuçlar ile birlikte ekonomik daralmaya sebebiyet vermiştir. Böylelikle, ekonominin her alanında ve birçok orta ölçekli kurumda devlet tarafından alınan tedbirler, belirli bir süre ekonominin durmasına sebebiyet vermiş, hatta bazı kurumların kapanmasına sebep olmuştur. Covid-19 salgınının 2021 sonuna gelinmiş olmasına rağmen devam etmesi, ekonomik sıkıntıların devamını getirmekte bu durum da muhasebe sektöründe de sorunlar yaşanması sonucunu doğurmaktadır. Bu çalışmada muhasebecileri bu süreçten nasıl etkilendiğini ortaya koymak amacıyla muhasebe meslek mensuplarına mülakat tekniği ile sorular yöneltilmiştir. Muhasebecilerin müşteri portfolyolarını kaybetmesi, yüz yüze yapılan işlemler neticesinde hastalığa yakalanma risklerinin devam etmesi gibi sorunlar herkesçe dile getirilse de muhasebe meslek mensuplarının bu süreçten nasıl etkilendiklerini tespit etmek, sorunların azaltılması ya da çözümü için önem arz etmektedir.

1. Covid 19’un Ekonomiye ve Muhasebe Mesleğine Etkileri

Dünya birçok kez salgın tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. Son olarak 2019 yılının sonunda Çin’in Hubei eyaletine bağlı Vuhan kentinde ortaya çıkan Koronavirüs (Covid-19), dünya genelinde hızlı bir şekilde yayılmaya başlamış ve bir salgına dönüşmüştür. Dünya üzerindeki neredeyse tüm ülkelere yayılmış olması sebebiyle “pandemi” olarak tanımlanmıştır.

Ölüm oranlarının artması çok ülkede vaka sayılarının hızlı bir şekilde artması ülkeleri sosyal, ekonomik olarak bir belirsizlik ortamına sokmuştur. Salgının etkilerini azaltmak adına alınan tedbirler yaşamın dinamiklerini değiştirmiştir. Dışarı çıkma yasakları, belirli sektörler dışında çalışma izinlerinin kaldırılması ve birçok değişim hayatı tümüyle etkilemiştir. Salgın etkilerini azaltmak adına yapılan müdahaleler ve müdahale sürelerinin devam etmesi ekonomi üzerindeki etkiyi gün geçtikçe artırmıştır.

Salgın öncesi dönemde dünya ekonomisi için 2020 yılı içerisinde ortalama yüzde 3 büyüme beklentisi var iken Covid-19 virüsünün uluslararası bir tehdit haline gelerek bir salgın haline dönüşmeye başlaması ile birlikte dünya ekonomisi büyük bir resesyona (uzun bir ekonomik çöküş) girilmesine neden olmuştur. Ekonomi uzmanları, dünya ekonomisinde tarihin en ciddi daralma dönemlerinde birinin yaşandığını söylemektedirler (TURSAB, 2020).

Virüsün hızlı bir şekilde yayılması, dünya ekonomisini tehdit etmeye başlamıştır (Demirdöğen & Yılmaz, 2020). Salgının bu kadar hızlı bir şekilde küresel bir seviyeye gelmesi, ekonomi alanında ithalat, ihracat, uluslararası turizm, uluslararası taşımacılık ve gıda tedarikinde ki bozulmalar ile birlikte ciddi bir soruna yol açacağı gözükmektedir. Uluslararası Para Fonu (IMF), küresel pandemi nedeniyle 2020 yılının keskin bir daralma yaşayacağını ve en büyük düşüş olacağını açıklamışlardır. IMF Başkanı Krstaline Georgieva, bu ekonomik sıkıntının gelişmekten olan ülkeleri vuracağını ve bu ülkelerin dış yardıma ihtiyaç duyacağını ifade etmiştir (BBC Türkçe, 2020). Salgının küresel ölçekte dünyanın yaşadığı en büyük ekonomik krizlerinden birine yol açmıştır.

Covid-19 küresel düzeyde olduğu gibi yerel düzeyde de öncelik olarak sağlık sektörünü tehdit etse de gündelik yaşamı da alt üst eden bir süreçtir (İnce, 2020: 132). Yaşanılan bu olumsuz ekonomik süreç içerisinde pek çok farklı düzeyde ki orta ölçekli kurumlar, zorunlu kapanmalardan dolayı ya da üretim, pazarlama ve satış sorunlarından dolayı çalışan işçilerini işten çıkarma, belli bir süre kapanma yoluna kadar gitmişlerdir (Alkan, 2020: 270). Bu durum sadece ülkemizde yaşanan bir durum olmayıp neredeyse tüm ülkelere ekonomik durgunluğa ve daralmaya sebebiyet vermesi orta ölçekli kurumların bu salgın sürecini daha etkili bir şekilde hissetmelerine neden olmuştur. Belirli vakitlerde, hareket kısıtlamasına yönelik alınan tedbirlerin uygulanmaya başlanmasına orta ölçekli kurumlar tarafından icra edilen faaliyetlerin durma noktasına gelmesine neden olmuştur. (Acar, 2020: 480). Devlet tarafından salgının insanlar arasında daha fazla yayılmasını engellemek adına alınan bu tedbirler, paralel olarak orta ölçekli kurum ve kuruluşların bu süreçten zararlı olarak çıkmasına sebebiyet vermektedir.

Dünya'daki birçok sektör ve kurum gibi muhasebe mesleği de birçok yönüyle covid-19 pandemisinden etkilenmiştir. Pandemi sürecinde işleyişin devam edebilmesi adına fedakarlıklarda bulunmak zorunda kalınmıştır. Bu çalışmanın uygulama bölümü bu etkilerin hangi durumlardan kaynaklandığı en çok etkilenilen durumların neler olduğunu belirlemek adına yürütülmüştür.

2. Araştırmanın Amacı, Yöntemi ve Bulgular

Bu araştırmanın amacı, Covid-19 pandemisinin muhasebecileri olumlu ya da olumsuz nasıl etkilediğini ortaya koymaktır. Bu amaçla Sakarya'da faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının görüşleri edinilmeye çalışılmıştır.

Veri Toplama ve Kısıtlar

Muhasebecilerin Covid-19 sürecinden etkilendikleri hususların ortaya konulması amacıyla muhasebecilere sekiz adet soru yöneltilmiştir. Sorular, muhasebecilerin pandemi sürecine hazır olup olmadıklarının ve muhasebecilerin sosyal ya da teknik anlamda etkilendikleri durumların ortaya konmasına ilişkin sorulardır.

Soruların düzenlenmesi aşamasında meslek mensuplarının görüşlerine başvurulmuştur. Her sorunun ilgi alanının farklı olmasına özen gösterilmiştir. Sorular yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle oluşturulmuştur. Mülakatın sağlıklı şekilde yürütülebilmesi için çalışma Sakarya ilinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, muhasebecilik mesleğini etkin şekilde yapmaktadırlar. Pandemi sürecinde yüz yüze iletişimin yaratacağı sıkıntılardan ötürü diğer ilçelerde ve merkezde faaliyet

gösteren muhasebecilere e-posta yoluyla iletilmiştir. Sakarya’da faaliyet gösteren toplam 1096 muhasebe meslek mensubu bulunmaktadır. Mes55 muhasebeciden cevap alınabilmiştir. Katılımın bu seviyede kalmasının, katılımcıların iş açısından yoğun bir dönem yaşamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Sorular, Akyazı’da mesleği icra eden muhasebecilere yüz yüze yöneltilmiştir.

Bulgular

Yapılan çalışmada genel olarak Covid – 19 sürecinin muhasebeciler üzerindeki etkilerinin neler olduğu üzerinde durulmuştur. Bulgular, Sakarya’da faaliyet gösteren muhasebecilere mülakat tekniğiyle yöneltilen sorular ile elde edilmiştir.

Birinci soruda muhasebecilerin Covid-19’a hazırlıklı olup olmadıkları öğrenilmeye çalışılmıştır.

Muhasebeciler çoğunlukla Covid-19’da hazırlıklı olmadıklarını beyan etmişlerdir. Ani olarak gelen ve tüm dünyada değişime sebep olan bu duruma hazırlıklı olmanın mümkün olmadığını ancak adaptasyonun zor olmadığını ifade etmişlerdir. Bilgi ve belgelerin edinilmesi ve özellikle devlet kurumlarının mükelleflere kapılarını kapatması ve işlemleri muhasebeciler üzerinden yürütmesi karşılaşılan en büyük sorunlar olarak nitelendirilmiştir. Bu durum iş yoğunluğunu arttırmanın yanı sıra hastalığa karşı korunmayı güçleştirmiştir.

İkinci soru, pandemi koşullarında artan dijital eğitimin mesleğe sağladığı/sağlayacağı imkanları öğrenmek amacıyla sorulmuştur.

Genel görüş dijital eğitimin, zaman tasarrufu sağladığı ve ulaşılabilirliği arttırdığı ve faydalı olduğu yönündedir. Ancak yüz yüze eğitimde gerçekleşen soru cevap dinamiğinin dijital eğitimde gerçekleşmediği, dolayısıyla yüz yüze eğitimin yerini tutmayacağı vurgulanmıştır. İki muhasebeci dijital eğitimin mesleğe katkı sağlamadığını beyan etmiştir.

Üçüncü soru, mesleğin her türlü koşula adapte olacak hale gelmesi için muhasebecilerin sahip olması gereken yetkinliklerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Muhasebecilerin sürekli ve etkin eğitimler ile yetkin olabilecekleri belirtilmiştir. Mevzuatta yaşanan değişikliklere ayak uydurmak için eğitimlerin artması gerektiği, mesleği doğru şekilde yapabilmenin mevzuatı bilmekten geçtiği ifade edilmiştir. Muhasebecilere göre eğitimlere erişimin kolaylaştırılması ancak dijitalleşme ile gerçekleştirilebilir. Ayrıca müşterilerin de dijitalleşme sürecine ayak uydurmasının önem arz ettiği ifade edilmiştir. Çünkü müşteriler, kurum ya da kuruluşların dijital platformlarına üye olma ve işlem yapma konusunda muhasebecilerin zamanını fazlaca almaktadır.

Dördüncü soru, Covid-19 süresince istihdam desteği ihtiyacı olup olmadığı öğrenilmeye çalışılmıştır.

Bu soruya çok farklı yanıtlar verilmiştir: İstihdam desteğine ihtiyaç olduğunu belirtenlerin yanı sıra ihtiyaç duymayanlar da mevcuttur. İlave istihdamın hem sağlık açısından, hem kalifiye personel bulma, hem de ödemelerin güçleştiği bu süreçte maddi olarak çok mümkün olmadığını ifade edenler olmuştur. Pandemi sürecinde muhasebecilere verilen ek sorumlulukların kendilerini en zorlayan durum olduğunu, rutin işlemleri bir şekilde hallettiklerini vurgulamışlardır.

Beşinci soru ile işletmelerin nakit döngüsü sıkıntısının muhasebecilerin tahsilatını etkileyip etkilemediği öğrenilmeye çalışılmıştır.

Bir muhasebeci dışında tahsilat konusunda zorluk yaşandığı ifade edilmiştir. Bunun sebebi mükelleflerin muhasebecilere vermeleri gereken ödemeleri ertelemekten çekinmemeleri olarak

gösterilmiştir. Bu ertelemenin normal zamanlarla da olduğu ancak pandemi sürecinde yaşanan olumsuzluklarla artış gösterdiği vurgulanmıştır.

Altıncı soruda meslek mensuplarının pandemi tedbirlerinden ötürü müşteri kaybı vb. sonuçlar yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur.

Muhasebeciler çoğunlukla müşteri kaybı yaşamadıklarını ancak bunun için hastalığı ikinci plana atmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Hastalığa rağmen, kendileri hasta iken dahi işleyişin aksamaması için azami gayret ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca bu sebeple müşteri kaybı yaşanmasının kabul edilemeyeceğini müşterinin başka bir muhasebeci tarafından kabul görmesini etik bulmadıklarını vurgulamışlardır.

Yedinci Soruyla TÜRMOB'un üyelerine pandemi sürecinde yeterli desteği sağlayıp sağlamadığı sorulmuştur:

27 kişi TÜRMOB'un destek sağlamadığını düşünmektedir. Online eğitim konusunda fayda gördüklerini ifade etseler de pandemi sürecinin getirilerinin yönetilmesi açısından bir katkı görmediklerini belirtmişlerdir. Meslek odaları daha aktif olmalıdırlar. Faaliyet ve etkinlik alanları genişletmelidir. Bunun dışında genel kanı TÜRMOB'un pandemi konusunda sınıfta kaldığıdır.

Sekizinci soruda ofise gelen müşterilerden Covid-19 bulaşma riski korkusu yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur.

Pandemi süresince kendilerini engelleyemedikleri hususun müşterileri ofise gelmekten vazgeçirmek olduğunu ifade etmişlerdir. Bu konuda belirli kurallarla ve ofislerde belli bir sayıyı gözeterek işlerini yapmaya özen göstermişlerdir. Dijital ortamlarda yürütülebilen süreçleri arttırmaya çalışarak, mesafe ve temizlik kurallarına özen göstererek en az zararlı süreci yönetmeye çalışmışlardır. Ancak aktif çalışmak zorunda kalmaları ve buna ilişkin hiçbir önlem ve iyileştirici tedbir alınmaması aksine kamu kurumlarında müşterilerin işlemlerini de yapmak zorunda kalmaları zorlayıcı olmuştur.

3. Sonuç

Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Covid-19 döneminde sağlık kuruluşlarından sonra en çok hizmet veren işletmeler olmuşlardır. Sokağa çıkma kısıtlamalarında Muhasebeciler mükelleflerinin beyannamelerini zamanında verebilmek için ofislerini açmak zorunda kalmış olup kendilerinin Covid-19 hastalığına yakalanmalarında bile beyanname uzatımında çok zor durumlarda kalmışlardır. Vergi dairesi, SGK, meslek odaları gibi kuruluşlara mükelleflerin cezai işleme maruz kalmamaları için bürolarını açık tutmak zorunda kaldılar hem hastalıkla mücadele edip hem de işleri yetiştirmeye çalışmışlardır. Hafta sonları sokağa çıkma yasaklarında muaf tutulup işleri yetiştirmek zorunda kalmışlar,

Mükelleflerin ofislerine Covid-19 hastalığını bulaştırma riski olmasına rağmen yine irtibatı koparmamak zorunda olup müşterilerin gerekirse iş yerlerinde gidip işlemleri yapmışlardır. Personellerin covid-19 hastalığına bulaşmaması için gerekli sağlık kuruluşlarından yardım alıp sürekli testler yaptırıp iş yerlerinde sürekli hijyen temizliği yaptırıp sağlıklı bir şekilde korku içerisinde çalışmalarına devam etmişler. Müşterilerinden gelen faturalardan hastalık bulaşmasın diye faturaları birer gün farklı ortamda tutup sonra ofiste işlemlerini yapmışlar. Bu süreç içerisinde akşam

evlerine gittiklerinde ailelerine hastalık bulaşma riski olduğundan gerek ofisinde kalan gerekse evinde farklı odalarda ev hayatını geçirenler olmuştur.

Çalıştırmış olduğu personel ve ofis giderleri için mükelleflerin Covid-19 hastalığını bahane edip ücretlerini alamamış olup ama yine de iş yeri giderlerini ödemeye çalışmışlardır. Devletin vermiş olduğu Covid-19 süreci içerisinde kısa çalışma desteği, ücretsiz izin desteklerinde müşterilerinin çalışma personeller için gerekli yazışmaları yapmış olup bunlarda muhasebe ofislerine iş fazlalığı yoğunluğa sebep olmuş ve İŞKUR ve SGK ile sürekli temas halinde olmuşlar neticesinde bu hizmetlerinin karlılığını bile alamamışlar. İş yerlerine gelen Müşterilerin bende hastalık yok diyerek muhasebe içerisinde uzun süreli kalan müşterilerden rahat tavırlarından çok rahatsızlık duymuş olup ama müşteri kaybına uğramamak için bu süreçte çok zorluk çekmişlerdir.

Vergi dairesi SGK, İŞKUR vb. devlet daireleri kısa zamanlı çalışma saatlerine geçmiş olsalar bile muhasebe büroları mesai saatlerini düşürmeyip işleri yetiştirmek için çok yoğun çalışmış olup birde bu süreç içerisinde Yıllık Gelir Vergisi, Kurumlar Vergi gibi beyanların bu süreç içerisinde gelmesi meslek mensuplarını çok zor durumlarda bırakmıştır.

Covid – 19 süreci bütün insanları olduğu gibi muhasebecileri de etkilemiştir. Bulgular değerlendirildiğinde muhasebeciler Covid – 19 pandemisinden dijitalleşme adımlarının hızlanması haricinde zararlı çıkmışlardır. İş yükü kat be kat artmış buna mukabil gelirler düşmüştür. İşletmelerin ilk gözden çıkaracakları maliyet olarak görülmelerinin muhasebe mesleğinin yeterince saygı görmediğinin kanıtıdır. Sonuç olarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile edinilen bilgilere göre muhasebecilerin Covid 19 süresince etkilendikleri durumlar ve gördükleri eksikler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Olağanüstü durumlarda acil eylem planları oluşturulması için dijitalleşme yönünde adımlara devam edilmelidir.
- Mükelleflerin dijitalleşme sürecine dahil olması için eğitim verilmesi gerekmektedir.
- Meslek mensuplarının yetkinliklerini artırmaya yönelik eğitimler arttırılmalıdır.
- Muhasebecilerin hem işlemlerini yürütmeleri ve hem yetkinliklerini arttırmaları için eğitim zamanına ilişkin planlar ve kolaylaştırıcı eylem planları geliştirilmelidir.
- Pandemi gibi olağanüstü durumlarda TÜRMÖB'un ve odaların meslek mensuplarının işlerini kolaylaştırıcı önlemler ve ilave tedbirler almaları gerekmektedir.

Kaynakça

Acar, M. (2020). Korona Sonrası Dünya: Ekonomik, Sosyal ve Akademik Hayatta Ne Değişecek, Ne Değişmeyecek ? M. Şeker, A. Özer, & C. Korkut içinde, *Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği* (s. 480). Ankara: Tüba Basın Yayın.

Alkan, H. (2020). Covid-19 Sonrasında Yönetmelik Kapasite Demokrasi Bağlamının Devletlerin Geleceği. M. Şeker, A. Cem, & C. Korkut içinde, *Küresel Salgın Anatomisi: İnsan ve Toplum Geleceği* (s. 270). Ankara: Tüba Basın Yayın.

Covid-19 Bilgilendirme Platformu, <https://covid19.saglik.gov.tr/> (Erişim tarihi 26/10/2021 15.01).

Eroğlu, E. (2020). Covid-19'un Ekonomik Etkilerinin ve Pandemiye Mücadele Sürecinde Alınan Ekonomik Tedbirlerin Değerlendirilmesi. *International Journal of Public Finance*, 218.

- Erol, M. (2007). Muhasebe Meslek Elemanlarının Sundukları Hizmetlerin Mükellefleri Tatmin Eden Özelliklerini Belirlemeye Yönelik Ampirik Bir Çalışma. *Selçuk Üniversitesi Karaman İ. İ. B. F. Dergisi*, 245.
- Gidersoy, B. (2010). Muhasebenin Tanımı ve Fonksiyonları. *Genel Muhasebe*. İstanbul.
- Google Haberler,
<https://news.google.com/covid19/map?hl=tr&mid=%2Fm%2F02j71&gl=TR&ceid=TR%3Atr> (Erişim tarihi: 26/10/2021 15.56).
- İnce, C. (2020). Küresel Afetin Yerel Yansımaları: Covid-19'un Bitlis Esnafı Üzerindeki Etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 132.
- Karagöz Taşkın, B. (2020). Tedarik Zinciri Risk Ve Belirsizlikleri: Koronavirüs Pandemisi ve Ortamında İlaç Sektöründe Risk Yönetimi ve Halkla İlişkiler. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 123.
- Sürmeli, F., & Benligiray, Y. (1995). *Genel Muhasebe*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi.
- TURSAB. (2020, Aralık). *TURSAB*. TURSAB: <https://www.tursab.org.tr> adresinden alındı
- Yıldız, G. (2010). Muhasebe Mesleğinde Meslek Etiği ve Kayseri İl Merkezinde Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 156.
- Tekbaş, İ. (2020). Covid-19 Muhasebeyi Sonsuza Kadar Değiştirecek!
<http://www.muhasebetr.com/yazarlarimiz/ismailtekbas/039/>

EK- Sorular

1. Muhasebe Meslek Mensupları Covid-19'un Getirilerine Hazır Mıydı?
2. Covid 19 İle Değişen Dünya'da Dijital Eğitimin Muhasebe Mesleğine Getirebileceği İmkânlar Nelerdir?
3. Meslek Mensuplarının Ani Durumlara Hazırlıklı Olabilmek İçin Sahip Olması Gereken Yetkinlikler Nelerdir?
4. Covid-19'un Getirdiği İş Yükünden Ötürü İlave İstihdam Desteğine İhtiyaç Duydunuz mu?
5. Covid-19'dan Ötürü Mükelleflerin Nakit Döngü Sıkıntısı Yaşaması Muhasebecilerin Tahsilatını Etkiledi Mi?
6. Covid-19 Nedeniyle Muhasebe Bürolarına Gidemeyen Meslek Mensupları Müşteri Kaybı Yaşadı mı?
7. TÜRMOB'un Covid-19 Sürecinde Üyelerine Yeterli Desteği Sağlandığını Düşünüyor Musunuz?
8. Ofise Gelen Müşterilerden Covid-19 Bulaşma Riski Korkusu Hakkında Yorumunuz Nedir?

FİNANSAL GELİŞME VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Arş. Gör. Hilal BUDAK

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü
ORCID:https://orcid.org/0000-0003-2599-8586, hilalbudak@ohu.edu.tr

Arş. Gör. E. Dilara AKTEKİN

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü
ORCID:https://orcid.org/0000-0002-4112-2456, dilaraaktekin@ohu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin 1971-2020 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak araştırılmasıdır. Bankalar tarafından özel sektöre sağlanan krediler finansal gelişmeyi gösterirken, ekonomik büyümeyi temsilen gayrisafi yurtiçi hâsıla alınmıştır. Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki VAR Modeli ve Granger nedensellik testleri aracılığıyla analiz edilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, Türkiye’de 1971-2020 yılları arasındaki dönem için finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Gelişme, Ekonomik Büyüme, Türkiye.

JEL Kodları:F65, O40.

THE RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL DEVELOPMENT AND ECONOMIC GROWTH: THE TURKISH CASE

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the relationship between financial development and economic growth in Turkey using annual data for the period 1971-2020. The loans provided by banks to the private sector represents the financial development, while real gross domestic product is proxied by economic growth. The relationship between financial development and economic growth analyzed through the VAR Model and Granger causality tests. According to the findings obtained from the study, there is a unidirectional causality relationship from financial development to economic growth for the period between 1971 and 2020 in Turkey.

Keywords: Financial Development, Economic Growth, Turkey.

JEL Codes: F65, O40.

Giriş

Ekonomik büyüme bir ülke ekonomisinin performansına ait önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Bir ekonomide belirli bir dönemde üretilen nihai mal ve hizmet toplamını gösteren gayrisafi yurt içi hasıla düzeyindeki değişimi gösteren ekonomik büyümedeki değişiklikler önem arz etmektedir. Finansal gelişme farklı kanallar aracılığıyla ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Finansal kurumlardaki değişimler, işlem maliyetlerinin azalması ve yatırımlara erişimin kolaylaşması ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Finansal kurumlar ve enstrümanlarda olumlu yöndeki değişikliklerin ekonomiyi etkileri teknolojiadaki değişimlerinde eşlik etmesiyle hızlanmıştır.

Ekonomik değerlendirmelerde reel ve parasal kısım olmak üzere iki alanda analizler gerçekleştirilir. Reel ve parasal yönüyle ekonomi bir bütünün iki parçası olarak ifade edilebilmektedir. Bir ülke ekonomisinin reel kısmı olan üretim sürecinin başlayabilmesi için en önemli faktörlerden olan sermayenin üretim sürecine katılabilmesi, ekonominin parasal kısmı ile ilgilidir. Bu durum finans piyasalarının üretim sürecindeki önemini ortaya koymaktadır. Finansal gelişme sonucunda ise sermaye birikimi ve üretimin finansmanı değişime uğramıştır (Kepenek, 2012: 218). Finansal gelişmeler üretim fonksiyonunun finansmanının sağlanmasını ve sermayenin dolaşımını mümkün kılmaktadır.

Ekonomik büyüme ve finansal gelişme arasındaki ilişki ve ilişkinin yönünün tespit edilmesi makroekonomik performans için önem arz etmektedir. Finansal gelişme ekonominin arz ve talep kısmında etkili olduğundan hem üretim hem tüketim sürecini desteklemektedir. İktisat yazınında ekonomik büyüme ve finansal gelişme ilişkisini konu alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Finansal kurumların gelişmesi, işlem maliyetlerinin azalması gibi finansal gelişmeler ekonomik büyüme üzerinde olumlu yönde etkili olmaktadır. Bu ilişkinin etkisinin büyüklüğü ise ekonominin yapısına göre değişiklik göstermektedir.

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi konusunda yapılan ampirik çalışmalar incelendiğinde farklı sonuçlara ulaşıldığı tespit edilmiştir. Ancak finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru pozitif bir etki olduğuna dair çalışmaların sayısı görece daha fazladır. Bu çalışmalar arasında finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen Schumpeter(1911), Obstfeld (1994), Benecivenga vd. (1995), Levine ve Zervos (1998), Shan ve Jianhong (2006), Ang (2008) pozitif yönlü ilişkiyi örneklendirmektedir. Schumpeter'e ait 1911 tarihli öncü olarak kabul edilen çalışmasında finansal gelişmenin ekonomik büyüme için önemli olduğunu ifade etmektedir. Finansal sektörde gerçekleşen yenilikler ile yatırımların finansmanının sağlanması, tasarrufların yönlendirilmesi ve üretkenliği artırılması kanalıyla ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkilemektedir. Levine (1997), finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisine ait görüşleri incelediği ve ampirik yöntem kullandığı çalışmasında pozitif yönlü ilişkiye dikkat çekmektedir. Achy (2004) ve İnce (2011) ise finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerinde etkili olmadığını sonucuna ulaşmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin 1971-2020 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak araştırılmasıdır. Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki VAR Modeli ve Granger nedensellik testleri aracılığıyla analiz edilmiştir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki teorik açıdan incelenmiştir. İkinci bölümde konuya ilişkin teorik ve ampirik literatüre yer verilmiştir. Üçüncü bölümde veri seti tanıtılmış ve uygulanacak yöntem açıklanmıştır. Çalışma sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

1. Literatür Taraması

Literatürde finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi konu edinen birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar incelenen dönem, ülke, değişkenler ve uygulanan yöntemlere bağlı olarak birbirlerinden farklılaşmaktadır. Bu farklılık finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların ortak bir sonuca ulaşamamasına neden olmaktadır. Çalışmanın bu bölümünün de finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran teorik ve ampirik literatüre yer verilecektir.

Schumpeter'in (1911) çalışması, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen öncü çalışma olarak kabul edilmektedir. Schumpeter (1911) çalışmasında finansal sektörün kredi kanalı aracılığıyla ekonomik büyümeyi etkilediğini ileri sürmektedir. Ayrıca çalışmada bankacılık sisteminin ekonomik büyüme üzerinde önemli bir katkısı olduğunu belirtmektedir.

Goldsmith (1969) çalışmasında finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Yazar çalışmasında finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ampirik açıdan inceleyen ilk çalışma olarak gösterilmektedir. Çalışma sonucu, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü nedensellik ilişkisinin olduğuna dair kanıtlar sunmaktadır.

King ve Levine (1993), 1960-1989 yılları arasında 80 ülkeyi inceledikleri çalışmalarında finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmada finansal gelişmenin dört göstergesi kullanılmıştır. Çalışma sonucu, finansal gelişme göstergelerinin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini ve ekonomik etkinliği arttırdığını göstermektedir.

Obstfeld (1994) çalışmasında, uluslararası finansal entegrasyonun yatırımcı riskini artırabileceğini ileri sürmektedir. Ayrıca uluslararası finansal entegrasyonun ülkeleri düşük getirili ve güvenli yatırımlardan yüksek getirili ve riskli yatırımlara yönlendirdiğini belirtmektedir. Bu durumun ekonomik büyümenin artmasında da rol oynayabileceğini ileri sürmektedir.

Levine ve Zervos (1998) yaptıkları çalışma literatürde temel alınan ampirik çalışmalar arasında gösterilmektedir. Yazarlar çalışmada, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ölçmeyi amaçlamışlardır. Finansal gelişmişliğin göstergesi olarak borsa likiditesi, volatilité, dünya sermaye piyasasıyla entegrasyon göstergeleri ve banka kredi verileri kullanılırken, ekonomik büyüme göstergesi olarak da şu anki ve gelecekteki büyüme oranları, sermaye birikimleri, verimlilik düzeyindeki artışlar ve tasarruf oranları kullanılmıştır. Çalışmada 1976-1993 dönemine ait veriler kapsamında 47 ülke araştırılmıştır. Çalışma sonucu, banka kredileri ve borsa likiditesinin regresyonlara birlikte katılmaları halinde ekonomik büyümeyi, verimlilik düzeyindeki artışı ve sermaye birikimini pozitif şekilde etkilediğine dair kanıtlar sunmaktadır.

Beck vd. (2000), 1960-1995 dönemine ait veriler kapsamında 63 ülke için finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışma sonucu finansal gelişmenin verimlilik düzeyinde artış yaratarak ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Lensink (2001) çalışmasında, 1970-1998 dönemi için finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmada gelişmiş ve gelişmekte olan ülke olmak üzere iki farklı ülke grubu incelenmiştir. Araştırma sonucu, siyasi belirsizliğin ekonomik büyüme üzerinde yaratacağı etkinin finansal gelişme düzeyine bağlı olduğunu göstermektedir. Yazar finansal gelişme düzeyinin artması ile siyasi belirsizliğin ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisinin azalabileceğini belirtmektedir.

Achy (2004), 1970-1998 dönemine ait verileri kullanarak 5 MENA (Mısır, Ürdün, Fas, Tunus ve Türkiye) ülkesi için finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışma sonucu, finansal gelişme göstergelerinin ekonomik büyümeyi açıklamada başarılı olmadığını göstermektedir.

Shan ve Jianhong (2006) yaptıkları çalışmada, 1978 – 2001 döneminde Çin için finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmada finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır.

Yapraklı (2007), Türkiye için finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi VAR ve Granger Nedensellik Testi yöntemi yardımıyla analiz etmiştir. Analiz sonucu, ticari-finansal dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin olduğuna dair kanıtlar sunmaktadır.

Ang (2008) çalışmasında Malezya için finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışma sonucu, finansal gelişmenin yatırımlar ve özel tasarrufları teşvik ederek ekonomik büyümede artış yarattığını göstermektedir.

Yay ve Oktayer (2009) yaptıkları çalışmada, 1975-2006 dönemi kapsamında 21 adet gelişmekte ve 16 adet gelişmiş ülke için finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmada GMM (Genelleştirilmiş Momentler Metodu) ile dinamik panel modeli uygulanmıştır. Çalışma sonucu, gelişmiş ülkelerde borsadaki gelişimin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğine dair kanıtlar sunarken, gelişmekte olan ülkelerde hem borsadaki hem de bankacılıktaki gelişimlerin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Altıntaş ve Ayrıçay (2010), 1987-2007 dönemine ait verileri kullanarak Türkiye için finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucu değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olduğunu ve finansal gelişmede meydana gelen %1'lik artışın ekonomik büyümeyi % 0.30 oranında arttırdığı belirlenmiştir.

Bozoklu ve Yılcı (2013) yaptıkları çalışmada, 1988-2011 dönemi verilerini kullanarak Türkiye'nin de için de bulunduğu 14 gelişmekte olan ülke için finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Analiz sonucu, finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin bulunduğuna dair kanıtlar sunmaktadır.

Çeştepe ve Yıldırım (2016), 1986:1-2015:3 dönemini kapsayan veriler ile Türkiye'de finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmada finansal gelişme göstergesi olarak ifade edilen dört değişken temel bileşenler analizi yöntemiyle bire indirgenmiştir. Çalışmada koentegrasyon testi, VEC modeli tahmini ve Granger nedensellik yöntemleri uygulanmıştır. Analiz sonucunda, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında hem kısa hem de uzun dönemde çift yönlü nedensellik bulgusuna ulaşılmaktadır.

Felek vd. (2018), 2005:1-2015:4 dönemi için Türkiye'de finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ARDL yöntemi yardımıyla analiz etmişlerdir. Çalışma sonucu, finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

Ustaoglu (2021), çalışmasında, 1990-2017 dönemine ait verileri kullanarak yabancı yatırımlar (doğrudan yabancı yatırım ve yabancı portföy yatırımlar) ve finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırma sonucu, yabancı yatırımlar ve finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi arttırdığını göstermektedir. Bununla birlikte çalışma, ülkeye giren doğrudan yabancı yatırımların yerli piyasaları ve finansal piyasaları etkileyerek ekonomik büyüme üzerinde doğrudan bir artışa sebep olduğu ifade edilirken, yabancı portföy yatırımlarının ise, sadece finansal piyasalar kanalıyla ekonomik büyümeyi teşvik ettiğine dair kanıtlar sunmaktadır.

2. Ampirik Bulgular

Çalışmada 1971-2020 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki VAR Modeli ve Granger nedensellik testleri aracılığı ile Türkiye örneği ele alınarak araştırılmaktadır.

Çalışmada finansal gelişmeyi temsilen bankalar tarafından özel sektöre sağlanan kredi verileri, ekonomik büyümeyi temsilen gayrisafi yurtiçi hâsıla verileri kullanılmıştır. Söz konusu değişkenlere ait veriler Dünya Bankası sisteminden alınmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenlere doğal logaritmik dönüşüm uygulanmıştır.

2.1. Birim Kök Testleri

Finansal gelişme ve ekonomik büyümeyi temsilen kullanılan değişkenlere birim kök testi uygulanarak durağanlıkları belirlenmiştir. Çalışmada ADF (*AUGMENTED DICKEY FULLER*) ve PP (*PHILLIPS-PERRON*) birim kök testleri uygulanmıştır. Birim kök test sonuçları Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	ADF (Augmented Dickey Fuller)	PP (PHILLIPS-PERRON)
Düzy		
LNEK	-2.725 (0.231)	-2.859 (0.184)
LNKREDİ	-1.114 (0.916)	-1.195 (0.900)
Birinci Fark		
ΔLNEK	-6.637 (0.000)***	-6.631 (0.000)***
ΔLNKREDİ	-5.404 (0.000)***	-5.531 (0.000)***

Not: *** %1 düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 1’de verilen birim kök test sonuçlarına göre her iki serisinde birim kök içerdiği yani I(1) olduğu tespit edilmiştir.

2.2. VAR Modeli

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme serilerinin her ikisinin de I(1) olduğu birim kök testleri aracılığıyla belirlenmiştir. Söz konusu iki seri arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı analiz edilmiş, ancak seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı tespit edilememiştir. Uzun dönemli bir ilişkinin bulunmadığı için serilerin ilk farkları alınarak VAR modeli ile analiz edilmiştir.

VAR modeli, yapısal modele herhangi bir sınırlama getirmeksizin dinamik ilişkileri gösterdiği için zaman serilerinde sık sık tercih edilmektedir. VAR modeli, değişkenlerin içsel-dışsal ayrımını gerektirmediği için eş anlamlı denklem sistemlerinden farklılaşmaktadır. Bununla birlikte söz konusu modelde bağımlı değişkenlerin gecikmeli değerlerinin de bulunması, gelecek açısından da güçlü tahminler yapılmasına imkan tanımaktadır (Özcan ve Arı,2011:130).

VAR modelinde incelenen değişkenlere yönelik ekonomik analiz uygulayabilmek için öncelikli adım, nedensellik ilişkisinin belirlenmesidir. Nedensellik ilişkisi yapısal şokların anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu durum değişkenlerin dışsaldan içsele doğru sıralanmasını mümkün kılmaktadır. Bu sıralama VAR modeli kapsamında uygulanacak Etki-Tepki Analizi ve Varyans Ayrıştırması için önem arz etmektedir. Modelin tahmininde kullanılacak ilk değişken Choleski Ayrıştırması kapsamına göre en dışsal kabul edilen değişkendir. Bu kapsamda modelde kullanılan değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi belirlendikten sonra, değişkenler dışsaldan içsele sıralanmalıdır (Enders, 1995).

VAR modeli kapsamındaki şartlar dikkate alınarak modelde kullanılan seriler arasındaki Granger Nedensellik ilişkisi Tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 2. Granger Nedensellik Testi Sonucu

	F istatistikleri	p
Δ LNEK $\longrightarrow$ Δ LNKREDİ	0.936	0.400
Δ LNKREDİ $\longrightarrow$ Δ LNEK	5.154	0.010

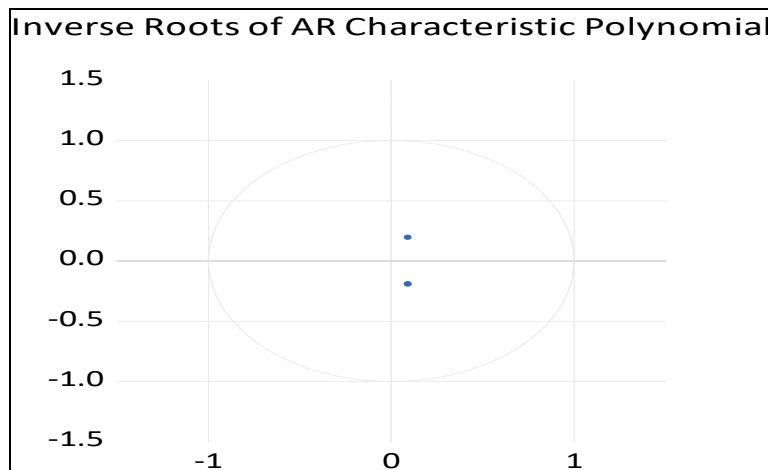
Tablo 2’de gösterilen Granger nedensellik test sonuçlarına göre, Δ LNEK’nin Δ LNKREDİ’nin Granger nedeni olmadığı şeklindeki H_0 hipotezinin reddedilemediğine dair kanıtlar sunmaktadır. Ancak Δ LNKREDİ’nin Δ LNEK’nin Granger nedeni olmadığı şeklindeki H_0 hipotezi reddedildiği görülmektedir. Dolayısıyla nedensellik yönünün finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru olduğunu ifade edebiliriz. Granger nedensellik testinden sonra VAR modeli analizi uygulanmıştır. VAR analizi için öncelikle uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. VAR modeli için uygun gecikme uzunluğu Tablo 3’de verilmektedir.

Tablo 3. Gecikme Uzunluğu Seçimi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	103.6662	NA*	2.41e-05	-4.959329	-4.875740*	-4.928891*
1	108.2782	8.548917	2.34e-05*	-4.989179*	-4.738412	-4.897863
2	109.2932	1.782503	2.71e-05	-4.843571	-4.425626	-4.691378
3	110.5278	2.047597	3.11e-05	-4.708672	-4.123550	-4.495603
4	116.3222	9.045023	2.87e-05	-4.796207	-4.043907	-4.522261
5	118.0230	2.488957	3.25e-05	-4.684051	-3.764573	-4.349228
6	119.5582	2.096768	3.74e-05	-4.563813	-3.477158	-4.168113
7	123.7564	5.324586	3.80e-05	-4.573483	-3.319650	-4.116906
8	126.0706	2.709323	4.27e-05	-4.491250	-3.070239	-3.973796

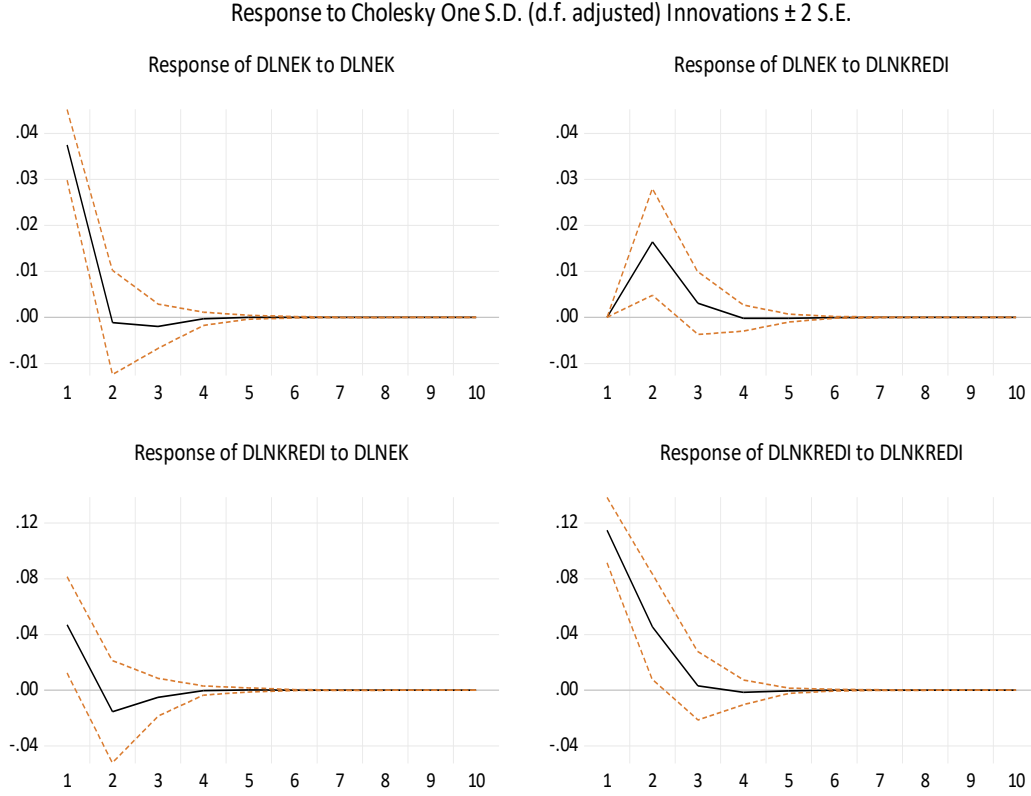
Not: * kritere göre seçilen gecikme uzunluğunu göstermektedir. Test istatistikleri her bir test için %5 anlamlılık seviyesinde; LR: sequential modife edilmiş LR test istatistiği, PE: Nihai tahmin hatası, AIC: Akaike bilgi kriteri, SC: Schwarz bilgi kriteri, HQ: Hannan-Quinn bilgi kriterini göstermektedir.

VAR analizi gecikme uzunluğu Tablo 3’de görüldüğü üzere FPE ve AIC kriterlerine göre 1 olarak belirlenmiştir. Tahmin edilen modele ait AR karakteristik polinomunun ters köklerinin birim kök çemberi içerisinde olması VAR modelinin istikrarlı olduğunu göstermektedir. VAR modelinin istikrarlı olup olmadığı Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1. VAR Modelinin İstikrarlılığı

Tablo 4’de yer alan Var Modelinin İstikrarlılığı tablosuna göre birim köklerin daire içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu durum VAR modelinin istikrar koşulunu sağladığı şeklinde yorumlanmaktadır. VAR modelinin istikrarlı olduğu tespit edildikten sonra etki-tepki analizi uygulanmıştır. Etki-tepki fonksiyonları şokların değişkenler üzerindeki etkilerini ve etkinin nasıl gerçekleşeceğini göstermektedir. Etki-tepki analizi ile şokların hangi değişkende ortaya çıktığı ve şoklara değişkenlerin vereceği tepkinin yönü saptanmaktadır. Tablo 4’te etki-tepki fonksiyonu grafikleri verilmektedir.

Tablo 4. Etki-Tepki Fonksiyonu Grafikleri

Tablo 4’e göre, 1. Şekilde ekonomik büyümede meydana gelebilecek pozitif bir standart sapmalı şoka karşı kendisinde ortaya çıkacak değişme görülmektedir. Pozitif bir ekonomik büyüme şoku, birinci dönemde pozitif bir etki yaratırken ikinci dönem ile dördüncü dönem aralığında negatife dönmektedir. Beşinci dönemde sıfır çizgisini keserek anlamlılığını yitirmektedir. Etkinin pozitif ve azalan olduğu görülmektedir. 2. Şekilde ekonomik büyümede meydana gelebilecek pozitif bir standart sapmalı şoka karşı finansal gelişmede ortaya çıkacak değişme görülmektedir. Pozitif bir ekonomik büyüme şoku, finansal gelişmeyi dördüncü döneme kadar pozitif etkilemektedir. Beşinci dönem itibariyle ise sıfır çizgisini keserek anlamlılığını yitirmektedir. 3. Şekilde finansal gelişmede meydana gelebilecek pozitif bir standart sapmalı şoka ekonomik büyümede ortaya çıkabilecek değişme gösterilmektedir. Pozitif bir finansal gelişme şoku, birinci dönemde ekonomik büyümede pozitif bir etki yaratırken ikinci dönemden üçüncü döneme kadar negatif bir etkiye sebep olmaktadır. Dördüncü dönem itibariyle ise sıfır çizgisini keserek anlamlılığını yitirmektedir. 4. Şekilde finansal gelişmede meydana gelebilecek pozitif bir standart sapmalı şoka karşı kendisinde ortaya çıkacak değişme görülmektedir. Finansal gelişmenin kendisine tepkisi birinci ve üçüncü dönem aralığında pozitif olmakla birlikte dördüncü dönem itibariyle ise sıfır çizgisini keserek anlamlılığını yitirmektedir.

Varyans ayrıştırması bir değişkendeki değişiminin yüzde kaçının kendinden yüzde kaçının diğer değişkenlerden kaynaklandığını incelemektedir. Değişkenin varyansındaki değişiminin yüzde yüze yakın bir değeri kendi tarafından açıklanıyorsa dışsal değişken olarak nitelendirilebilir. Varyans ayrıştırması sıralamanın dışsaldan içsele doğru yapılması ve değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesini sağlamaktadır (Tarı,2018:469). Varyans ayrıştırma sonuçları Tablo 6’da verilmektedir.

Tablo 5. Varyans Ayrıştırması Sonuçları

Period	S.E.	DLNEK	DLNKREDİ
1	0.037499	100.0000	0.000000
2	0.040949	83.93876	16.06124
3	0.041110	83.50548	16.49452
4	0.041112	83.50471	16.49529
5	0.041112	83.50316	16.49684
6	0.041112	83.50313	16.49687
7	0.041112	83.50313	16.49687
8	0.041112	83.50313	16.49687
9	0.041112	83.50313	16.49687
10	0.041112	83.50313	16.49687

Varyans ayrıştırması, değişkenlerde ortaya çıkacak değişiminin yüzde kaçının kendisinden, yüzde kaçının diğer değişkenlerden kaynaklandığını yorumlamak için kullanılmaktadır. Tablo 5.’te ekonomik büyüme değişkeninin on dönemlik varyans ayrıştırma sonuçları gösterilmektedir. Varyans ayrıştırması tablosu değerlendirildiğinde onuncu döneme gelindiğinde ekonomik büyüme varyansının %83’ünün kendisi, %16’sının ise finansal gelişme değişkeni olan bankalar tarafından özel sektöre sağlanan kredi oranı ile açıklandığı görülmektedir.

Tablo 6. Varyans Ayrıştırması Sonuçları

Period	S.E.	DLNEK	DLNKREDİ
1	0.124113	14.30885	85.69115
2	0.133082	13.77137	86.22863
3	0.133216	13.88763	86.11237
4	0.133225	13.88609	86.11391
5	0.133226	13.88612	86.11388
6	0.133226	13.88613	86.11387
7	0.133226	13.88613	86.11387
8	0.133226	13.88613	86.11387
9	0.133226	13.88613	86.11387
10	0.133226	13.88613	86.11387

Tablo 6.da finansal gelişme göstergesi olarak kullanılan bankalar tarafından özel sektöre sağlanan kredilerin GSYİH oranı değişkeninin varyans ayrıştırması sonuçları bulunmaktadır. Finansal gelişme değişkenine ait varyans ayrıştırması tablosu incelendiğinde onuncu döneme gelindiğinde finansal gelişme göstergesi varyansının %13'ünün kendisi, %86'sının ise ekonomik büyüme ile açıklandığı görülmektedir. Elde edilen bu sonuçlar finansal gelişmeden ekonomik büyümeye şeklinde tespit edilmiş olan Granger Nedensellik Testi sonuçlarını desteklemektedir.

3. Sonuç

Bu çalışmada, Türkiye’de finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki 1971-2020 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak araştırılmıştır. Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar incelendiğinde literatürde bu konu hakkında ortak bir sonucun olmadığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmada finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki VAR Modeli ve Granger nedensellik testleri aracılığıyla analiz edilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, Türkiye’de incelenen dönem için finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda finansal sistemin Türkiye’de sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanmasında önemli bir role sahip olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Achy, L. (2004). Financial Liberalization, Saving, Investment and Growth in MENA Countries. *Middle East Economics*, 6, 67-94.
- Altıntaş, H. ve Yücel, A. (2010). Türkiye’de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Sınır Testi Yaklaşımıyla Analizi: 1987-2007. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 71-98.
- Ang, J. B. (2008). What are the Mechanisms Linking Financial Development and Economic Growth in Malaysia?. *Economic Modelling*, 25(1), 38-53.
- Beck, T., Levine, R. ve Loayza, N. (2000). Finance and the Sources of Growth. *Journal of Financial Economics*, 58(1-2), 261-300.
- Bozoklu, Ş. ve Yılcıncı, V. (2013). Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Gelişmekte Olan Ekonomiler için Analiz. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(2), 161-187.
- Çeştepe, H. ve Yıldırım, E. (2016). Türkiye’de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 30, 12-26.
- Enders, W. (1995). *Applied Applied Econometric Time Series*. (2. ed.), New York: John Wiley & Sons. Inc.
- Felek, Ş., Yayla, N. ve Çağlar, A. (2018). Türkiye’de AB Doğrudan Yatırımları, Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisine ARDL Yaklaşımı. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 20, 63-82.
- Goldsmith, R. W. (1969). *Financial Structure and Development*. New Haven: Yale University Press.
- Kepenek, Y. (2012). *Türkiye Ekonomisi*. (31. Basım) İstanbul: Remzi Kitabevi
- King, R. G. ve Levine, R. (1993). Finance and Growth: Schumpeter might be Right. *The Quarterly Journal of Economics*, 108(3), 717-737.

- Lensink, R. (2001). Financial Development, Uncertainty and Economic Growth. *De Economist*, 149(3), 299-312.
- Levine, R. (1997) Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda. *Journal of economic literature*, 35(2), 688-726.
- Levine, R., ve Zervos, S. (1998). Stock Markets, Banks and Economic Growth. *The American Economic Review*, 88(3), 537–558.
- Obstfeld, M. (1994). Risk-Taking, Global Diversification, and Growth. *American Economic Review*, 84(5), 1310–1329.
- Özcan, B. ve Ari, A. (2011). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Bir Analizi: Türkiye Örneği. *Business and Economics Research Journal*, 2(1), 121-142.
- Schumpeter, Joseph (1911). *The Theory of Economic Development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Shan, J. ve Jianhong, Q. (2006). Does Financial Development ‘Lead’ Economic Growth? The Case of China. *Annals of economics and finance*, 7(1), 197-216.
- Ustaoğlu, E. (2021). Yabancı Yatırım, Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 17(3), 681-710.
- Yapraklı, S. (2007). Ticari ve Finansal Dışa Açıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine bir Uygulama. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 5, 67- 89.
- Yay, G. ve Oktayer, A. (2009). Financial Development and Economic Growth: A Comparative Analysis. *Journal for Economic Forecasting*, 6(3), 56–74.

HİZMET SEKTÖRÜNDE COMPLIMENTARY HARCAMALARIN MALİYETLERE ETKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Öğr. Gör. Dr. Engin MERİÇ

Trakya Üniversitesi, Rektörlük

ORCID: 0000-0002-0965-3089 enginmeric@trakya.edu.tr

ÖZET

Hizmet sektörünün en önemli bileşenlerinden biri olan konaklama işletmelerinde oda gelirleri ile birlikte yiyecek-içecek gelirleri ana gelir kalemlerini teşkil etmektedir. Günümüzde yaşanan rekabet koşullarında hizmet sektöründe satışların artırılması için uygulanan yöntem ve stratejiler arasında bazı hizmetlerin bedelsiz sunulması yer almaktadır. Bu bağlamda konaklama işletmelerinin pazarlama satış stratejileri içerisinde acenta gruplarına konaklama koşullarında 16 kişide 1 kişi complimentary konaklama ve yine acenta personeline grup kalış koşullarında complimentary konaklama ile diğer ünitelerden bedelsiz yararlanma hizmeti sunulmaktadır. Acenta yetkililerine ve diğer misafirlere yapılan ikramlar ile işletme bünyesinde istihdam edilen yönetici pozisyonunda çalışanlara müşteri standartlarında yiyecek-içecek hizmetlerinden ödenmez olarak yararlanma hakkı verilmektedir. Söz konusu bu bedelsiz hizmetlerin çokluğu sebebiyle, işletmelerin maliyetlerini ve kârlılıklarını bilmelerinde yiyecek-içecek maliyetlerinin etkin bir şekilde hesaplanması ve kontrolü önem arz etmektedir. Çalışmanın temel amacı yiyecek-içecek maliyetlerinin doğru ve gerçekçi bir şekilde bilinmesi, ayrıca complimentary konaklamalar, ikram ve ödenmezlerin yiyecek-içecek maliyetleri üzerindeki etkisinin görülmesidir. Bu amaçla konaklama işletmeleri yiyecek-içecek maliyetleri hesaplamalarına katkı sağlayacak ampirik bir çalışma yapılmıştır. Çalışma sonunda elde edilen verilerde, complimentary konaklama, ikram ve ödenmezlerin yiyecek-içecek maliyetleri üzerinde olumsuz etkisi olduğu ve bu bağlamda yiyecek-içecek maliyetleri üzerinde titizlikle durulmasının gerekliliği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Maliyet, Complimentary Konaklama, Kârlılık, Yiyecek-İçecek Maliyeti, Maliyet Hesaplamaları.

JEL Kodları: M40, M41, M42.

COMPLIMENTARY EXPENDITURES IN THE SERVICE SECTOR A REVIEW OF IMPACT ON COSTS

ABSTRACT

In accommodation enterprises, which are one of the most important components of the service sector, room income and food and beverage incomes constitute the main income items. In today's competitive conditions, among the methods and strategies applied to increase sales in the service sector, there is the provision of some services free of charge. In this context, within the marketing and sales strategies of accommodation enterprises, 1 person out of 16 complimentary accommodation is offered to agency groups in accommodation conditions, and complimentary

accommodation and free use of other units are offered to agency personnel under group stay conditions. With the complimentary provided to agency officials and other guests, employees in managerial positions employed within the enterprise are given the right to benefit from food and beverage services at customer standards without payment. Due to the multiplicity of these free services, it is important to effectively calculate and control food and beverage costs for enterprises to know their costs and profitability. The main purpose of the study is to know the food and beverage costs accurately and realistically, and to see the effect of complimentary accommodation, catering and non-payment on food and beverage costs. For this purpose, an empirical study has been carried out that will contribute to the calculation of food and beverage costs of accommodation enterprises. In the data obtained at the end of the study, it has been seen that free accommodation, meals and non-payments have a negative effect on food and beverage costs, and in this context, food and beverage costs should be carefully considered.

Keywords: Cost, Complimentary Accommodation, Profitability, Cost of Food and Beverage, Cost Calculations.

JEL Codes: M40, M41, M42.

Giriş

Günümüz global rekabet koşullarında fiyat piyasada belirlenmekte, kâr ise işletmenin amaç ve hedefleri ile doğru orantılı bir şekilde yatırımcılar tarafından belirlenmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak konaklama işletmelerinin kârlılıklarını ve rekabet güçlerini artırmak için kontrol edebilecekleri tek değişken maliyet olmaktadır. Maliyet ölçülebilir ve yönetilebilir olduğunda, işletmelerin sahip olduğu en önemli unsurlardan biri haline gelmektedir. Değişken tüketici profili, özellikle konaklama işletmelerinde, müşterilerine daha fazla hizmet sunmayı gerektiren ve müşterilerine gerekli kolaylıkları sunabilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu durum bir yandan mevcut maliyetlerinin artmasına neden olurken, diğer yandan müşterilerine benzer faydalar sunan işletmelerle yoğun rekabeti beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan konaklama işletmeleri yoğun rekabet ortamında ayakta kalabilmek için ölçebilecekleri, hesaplayabilecekleri veya yönetebilecekleri maliyetlere büyük önem vermek zorundadırlar.

Yönetimsel kararlar ve maliyet konularında kullanılacak olan maliyet bilgisi, tüm işletmelerde olduğu gibi konaklama işletmelerinde de kârlılık, sürdürülebilirlik ve rekabet edebilirlik açısından önem taşımaktadır. Fakat konaklama işletmelerinde katlanılan maliyetler, üretim türünün hizmet oluşu sebebiyle diğer üretim işletmelerinden farklılık arz etmektedir. Konaklama işletmelerinde işçilik maliyetleri yüksektir yani üretilen hizmet emek yoğunudur. Ayrıca üretim işletmelerine göre konaklama işletmelerinin bir diğer farkı da üretim ve tüketimin eş zamanlı olması nedeniyle hizmetin stoklanamamasıdır. Konaklama işletmeleri hizmet üretim maliyetlerini ortaya çıkmadan belirlemeli, hedeflenen kâr yatırımcıyı tatmin edebilecek düzeyde olmalı, müşteri istek ve beklentilerine uygun hizmet üretmelidir.

Çalışmada yukarıda açıklanan ve araştırma problemini oluşturan durumlar neticesinde, konaklama işletmelerinin maliyetlerini ve kârlılıklarını daha sağlıklı bilmelerini sağlamak amaçlanmıştır. Bu amaçla konaklama işletmeleri yiyecek-içecek maliyetleri hesaplamalarına katkı sağlayacak ampirik bir çalışma yapılmıştır.

1. Literatür Taraması

Maliyet kontrolü, konaklama endüstrisindeki yiyecek ve içecek giderlerinin günlük, haftalık, aylık veya yıllık kâr ve zararı belirleyen en önemli yönüdür (Alex-Onyeocha, vd., 2015). Konaklama işletmelerinde yiyecek-içecek maliyetlerine ilişkin verileri takip etmek, maliyetlerin hangi yönde geliştiğini ve önceden planlanmış veya kabul edilebilir aralıklarla gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini belirlemek için maliyet kontrol yöntemlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Maliyet kontrol yöntemleri sayesinde işletmenin maliyet bilgileri yorumlanabilmekte ve yönetimler bu bilgiler ışığında sorunları tespit ederek gerekli önlemleri alabilmektedir (Yılmaz, 2010). Konaklama işletmelerinde giderler direkt (doğrudan) giderler ve indirekt (dolaylı) giderler olarak takip edilebildiğinden, direkt ilk madde ve malzeme giderleri, direkt işçilik giderleri ve genel üretim giderleri arasında bir ayırım yapılmamaktadır. Konaklama işletmeleri dolaylı yüksek maliyetlere ve sabit maliyet bileşenine sahip olmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak daha yüksek dolaylı maliyetler, giderlerin ürün ve hizmetlere yüklenmesini daha hassas hale getirmektedir. Ayrıca değişken maliyetlere göre oldukça yüksek olan sabit maliyetler, yetersiz maliyet hesaplamalarına sebep olmaktadır (Brignall, 1997; Pavlatos ve Paggios, 2007). Meriç (2020), özellikle küçük ve orta ölçekli konaklama işletmelerinde gelir tahakkuk ve kayıt yöntemi sisteminin sağlanmasında Main Courante ve Günlük Hasılat Raporu uygulamasına yer vermiştir. Gerçekleştirilen çalışmada uygulanan yöntem ile gelirlerin günlük olarak doğru bir biçimde kaydedilmesi ile muhasebe iç kontrol sistemine doğru veri akışına katkı sunması amaçlanırken, bu yöntemin seçilmesinde küçük ve orta ölçekli konaklama işletmelerinin birçoğunda önbüro işlerinin (reception memuru, rezervasyon memuru ve ön kasiyer gibi) tek kişi tarafından yapılıyor olması, ayrıca yöntemin yatırım maliyetinin olmaması, küçük ve orta ölçekli işletmelerde yöntemin manuel veya yarı otomasyon olarak uygulanabiliyor olması önem arz etmiştir. Uygulama örneği olarak seçilen butik bir konaklama tesisinde, Main Courante ve Günlük Hasılat Raporu işletmenin günlük hasılat verilerine göre düzenlenmiştir. Çalışma sonunda elde edilen bulgular uygulanan yöntemin işletmede gelirlerin doğru kaydedilmesinde için etkili bir fonksiyon/yöntem olduğunu göstermiştir. Batman vd. (2001), her ne kadar ücret alınmasa da complimentary misafirlerin işletmeye belli bir maliyeti olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca bu maliyetlerin görülememesinin işletmenin maliyet muhasebesini ve gelir gider dengesini etkileyeceğini aktarmışlardır.

2. Konaklama İşletmelerinde Maliyet Kontrol ve Planlaması

İşletmelerin kuruluş amaçlarından olan kâr elde etme, konaklama işletmeleri için de söz konusudur. Ancak sadece oda satış gelirleri tek başına konaklama işletmelerinin hedefledikleri kârlara ulaşmalarında yeterli olamamaktadır. Bu bağlamda hedeflenen kâr düzeyi için sunulan hizmet kalitesi ile birlikte rekabet üstünlüğü sağlanabilmesi için, yiyecek-içecek hizmet satışı üzerinde de önemle durulmalıdır. Ayrıca gerçekleştirilecek olan yiyecek-içecek hizmet faaliyetleri sonrasında oluşacak maliyetlerin kontrol edilebilmesi noktasında etkin bir maliyet yapısı oluşturmak ve uygulamak son derece önem arz etmektedir (Meriç, 2020).

Yiyecek ve içecek maliyet tablolarında eklenen ve indirilen değerlere ek olarak aşağıdaki ilaveler yapılabilir:

- Ödenmezler: Otel yöneticileri, animatörler ve müzik gruplarının almış oldukları yiyecek ve içeceklerin maliyeti.

- Complimentary (Ücretsiz) Konaklama: Otelde üst yönetimince ücretsiz kalması öngörülen misafirlerin konaklama, yiyecek ve içecek maliyetleri.
- İkramlar: Otel üst yönetimi veya pazarlama satış departmanlarınca ikramda bulunulması dolayısıyla ikram yiyecek ve içecek maliyetleri.

Verilen hizmetlerde kullanılan malzemelerin maliyeti ile işçilik maliyetleri, işletmede etkin bir kontrol sisteminin yokluğunda satışlarından hedeflenen kârların sağlanamamasına neden olabilir. Bu aşamada maliyet kontrolü ön plana çıkmakta ve yöneticiler tarafından maliyetlerin düzenlenmesi, yüksek maliyetlere karşı korunmasında kullanılmaktadır. Maliyet kontrolü sürekli bir süreçtir ve satın alma, depolama, departmanlara çıkış, yiyecek ve içeceğin satışa hazırlanması, ilgili personelin eğitimi ve vardiyaların düzenlenmesi zincirindeki her adımı içerir (Dittmer ve Griffin, 1999).

Maliyet kontrolü, fiili maliyetlerle hedef maliyetlerin karşılaştırarak işletmenin iç yapısının şeffaflığını sağlamakta ve bu şekilde kârlılığı artırmak için gerekli önlemleri işletme yönetimine sunmak için önemli bir görevi yerine getirmektedir (Akbulut ve Arslan, 2015).

Konaklama işletmelerinde maliyetlerin rekabet avantajı aracı olarak etkin kullanımı ancak maliyetlerin belirlenmesi ve kontrol edilmesi ile mümkün olabilmektedir. Etkin bir maliyet kontrolü, yönetime aşağıda aktarılan konularda yardımcı olabilir (Erdinç, 2009):

- Maliyet kontrolü sağlamak için gerekli raporların hazırlanmasında yönetimlere bilgi sağlayabilir.
- İşletmelerin satış politikaları belirlenebilir.
- Yöneticilere gider sınıflandırmaları ve analizlerinde katkı sağlayabilir.
- Belirli periyotlarda yapılacak yiyecek ve içecek harcamaları önceden tespit edilebilir.
- Personelin verimli çalışması sağlanabilir.

Konaklama işletmelerinde üç tür maliyet kontrolü söz konusu olmaktadır. Bu maliyet kontrolleri; yiyecek-içecek, işçilik ve diğer maliyetlerin kontrolüdür.

2.1. Yiyecek-İçecek Maliyet Kontrolü

Yiyecek ve içecek maliyet kontrolü, ilgili faaliyetlerden en düşük maliyetler ile yeterli seviyede bir kâr elde etmek için yapılan düzenlemeleri ifade etmektedir. Yiyecek ve içecek maliyet kontrolünün amacı, yiyecek-içecek satışından işletmeye en yüksek geliri sağlamak, maliyetlerde azalış sağlayıp kârı artırmak, gelir ve gider analizleri yapmak, standartları belirlemek, fiyatlandırma yapmak, kayıp ve kaçaklara karşı önlem almak ve yönetimi bilgilendirmek şeklinde sıralanabilir (Aksu ve Eken, 2019). Konaklama işletmelerinde yiyecek ve içecek ürünlerinin maliyetlerinin belirlenmesi ve kontrolüne yönelik çalışmalar olarak tanımlanan yiyecek-içecek maliyet kontrolü; menü planlama ve yiyecek-içecek kontrol süreçleri ile başlayıp; malların satın alınması, teslim alınması, depolanması, depodan çıkarılması gibi üretim kontrol fonksiyonlarının incelenmesi ile devam etmektedir (Rızaoğlu ve Hançer, 2005).

Belirlenen yiyecek-içecek maliyet kontrolün süreçleri ile birlikte yiyecek içecek hizmet üretiminde belirli standartlar oluşturulabilmekte ve maliyetleri artıran faktörler minimize edilebilmektedir (Anasız, 2019).

Konaklama işletmelerinde yiyecek-içecek maliyetlerinin ölçülebilmesi, seyrinin izlenebilmesi, maliyetlerin önceden belirlenmiş ve kabul edilebilir sınırlar içinde olup olmadığının tespit edilebilmesi için yiyecek-içecek maliyet kontrolüne ihtiyaç duyulmaktadır (Yılmaz, 2005).

Yiyecek ve içecek maliyet kontrol yöntemleri; basit, detaylı, standart ve potansiyel maliyet kontrol yöntemleri olarak sıralanabilir (Aktaş, 2011).

Basit maliyet kontrol yöntemi, yiyecek ve içeceklerin günlük veya aylık maliyetlerinin satışlara oranı olarak tanımlanabilir (Dittmer ve Griffin, 1999). Ayrıntılı maliyet kontrol yöntemi, günlük maliyet değişimleri ile ilgili etkin bir kontrol sağlamak ve yiyecek maliyetini oluşturan hammaddelerin nelerden kaynaklandığının gruplandırılarak maliyetlerin istenen zaman aralığına göre satışlarla ilişkilendirilip analiz etmek için geliştirilmiş bir maliyet kontrol yöntemidir (Gül ve Ergün, 2010). Standart maliyet kontrol yönteminde yiyecek malzemelerinin maliyeti önceden tespit edilir. Sonrasında gerçekleşen maliyetler ile standart maliyetler karşılaştırılarak varsa sapmaların nedenleri araştırılır (Çetiner, 2002). Ön maliyet-ön kontrol yöntemi veya tahmini maliyet yöntemi olarak da adlandırılan potansiyel maliyet kontrol yönteminde, ulaşılmak istenen kârın elde edilebilmesi için olası maliyetlerin tahmini ve olumsuz durumlara karşı alınması gereken tedbirleri içermektedir. Bu yöntemde geçmiş satış verileri kullanılarak gelecek dönemler için satış tahminleri yapılmaktadır (Işık ve Yılmaz, 2016).

2.2. Diğer Maliyetlerin Kontrolü

Bu tür maliyetler, hizmetlerin sunulması nedeniyle meydana gelen ve sunulan hizmetin miktarı ile paralellik göstererek değişen maliyet unsurları olarak belirtilebilir. Yönetim giderleri, pazarlama giderleri, temizlik giderleri, depolardaki kayıp ve fire gibi giderler diğer maliyet unsurlarına örnek olarak verilebilir (Erbaş, 2008).

İşletmelerin belirlemiş olduğu hedeflerine ulaşabilmesi için bu maliyetlerin yiyecek-içecek ve işçilik maliyetleri hassasiyetinde kontrol edilmesi gerekmektedir. Kapasite kullanım düzeyinin bu maliyetlerin en belirgin özelliği olması sebebiyle hizmetin sunulduğu andan itibaren kontrol edilmesi gerekmektedir.

3. Yöntem

20.05.2021 giriş 21.05.2021 çıkış olmak üzere işletmede iki grup konaklaması üzerinden günlük gelir hesaplaması yapılmıştır.

X Acenta olarak kahvaltı giriş 5 Single, 32 Double, 4 Triple HB Konaklama

Y Acenta olarak kahvaltı giriş 12 Single, 54 Double, 8 Triple FB Konaklama

yapacak gruplarla ilgili yiyecek, oda gelirleri ile extra harcamaları tespitine ait Foliolar, Main Courante ve Günlük Hasılat Raporu aşağıda yer almıştır.

Tablo 1. X Acenta Hesap Foliosu

FOLİO NO	: 24316			
VOUCHER NO	: A-341214			
ACENTA ADI	: X ACENTA			
GİRİŞ TARİHİ	: 20.05.2021			
ÇIKIŞ TARİHİ	: 21.05.2021			
KONAKLAMA ŞEKLİ	: HB			
ODA TİPİ	: Single 5 oda Double 32 oda Triple 4 oda			
Merkez Bankası Döviz Alış Kuru 1 EURO 10,2861 TL				
GRUP FOLİO				
FİYATLAR				
Single HB 40 EURO * 10,2861 = 411,00 TL				
Double HB 70 EURO * 10,2861 = 720,00 TL				
Triple HB 100 EURO * 10,2861 = 1.029,00 TL				
Break Down Hesaplaması				
HİZMET TİPİ	ODA TİPİ			
	SINGLE	DOUBLE	TRİPLE	TOPLAM (TL)
KAHVALTI	50,00 * 5 = 250,00	100,00 * 32 = 320,00	150,00 * 4 = 600,00	4.050,00
ÖĞLE YEMEĞİ	-	-	-	-
AKŞAM YEMEĞİ	90,00 * 5 = 450,00	180,00 * 32 = 5.780,00	270,00 * 4 = 1.080,00	7.290,00
ODA	271,00 * 5 = 1.355,00	440,00 * 32 = 14.080,00	609,00 * 4 = 2.436,00	17.871,00
TOPLAM	411,00 * 5 = 2.055,00	720,00 * 32 = 23.040,00	1.029,00 * 4 = 4.116,00	29.211,00
SIRA NO	TARİH	AÇIKLAMA	TUTAR	BAKİYE
1	20.01.2021	KAHVALTI	4.050,00	
2	20.01.2021	AKŞAM YEMEĞİ	7.290,00	
3	20.01.2021	ODA	17.871,00	
4				
5				
		TOPLAM		
		KASA NAKİT		
		ÇEK		
		KREDİ C/H		
		BAKİYE		29.211,00

X acenta konaklamasına ait 24316 nolu folio charge'ında kahvaltı 4.050,00 TL, akşam yemeği 7.200,00 TL, oda geliri 17.871,00 TL olmak üzere toplam 29.211,00 TL charge edilmiş ve bu veriler 20.05.2021 tarihli Main Courante'a aktarılmıştır.

Tablo 2. Y Acenta Hesap Foliosu

FOLİO NO	: 24317			
VOUCHER NO	: S. 1412			
ACENTA ADI	: Y ACENTA			
GİRİŞ TARİHİ	: 20.05.2021			
ÇIKIŞ TARİHİ	: 21.05.2021			
KONAKLAMA ŞEKLİ	: FB			
ODA TİPİ	: Single 12 oda Double 54 oda Triple 8 oda			
Merkez Bankası Döviz Alış Kuru 1 EURO 10,2861 TL				
GRUP FOLİO				
FİYATLAR				
Single FB 52EURO * 10,2861 = 535,00 TL				
Double FB 90 EURO * 10,2861 = 926,00 TL				
Triple FB 128 EURO * 10,2861 = 1.317,00 TL				
Break Down Hesaplaması				
HİZMET TİPİ	ODA TİPİ			
	SİNGLE	DOUBLE	TRİPLE	TOPLAM (TL)
KAHVALTI	50,00 * 12 = 600,00	100,00 * 54 = 5.400,00	150,00 * 8 = 1.200,00	7.200,00
ÖĞLE YEMEĞİ	90,00 * 12 = 1.080,00	180,00 * 54 = 9.720,00	270,00 * 8 = 2.160,00	12.960,00
AKŞAM YEMEĞİ	90,00 * 12 = 1.080,00	180,00 * 54 = 9.720,00	270,00 * 8 = 2.160,00	12.960,00
ODA	305,00 * 12 = 3.660,00	466,00 * 54 = 25.164,00	627,00 * 8 = 5.016,00	33.840,00
TOPLAM	535,00 * 12 = 6.420,00	926,00 * 54 = 50.004,00	1.317,00 * 8 = 10.536,00	66.960,00
SIRA NO	TARİH	AÇIKLAMA	TUTAR	BAKİYE
1		KAHVALTI	7.200,00	
2		ÖĞLE YEMEĞİ	12.960,00	
3		AKŞAM YEMEĞİ	12.960,00	
4		ODA	33.840,00	66.960,00
5				
		TOPLAM		
		KASA NAKİT		
		ÇEK		
		KREDİ C/H		
		BAKİYE		66.960,00

Y acentası ile ilgili 24317 nolu folio ile charge edilen kahvaltı bedeli 7.200,00 TL, öğle yemeği 12.960,00 TL, akşam yemeği 12.960,00 TL, oda geliri olarak ise 33.840,00 TL olmak üzere bir günlük gelir charge'ı 66.960,00 TL olarak gerçekleşmiştir. Bu gelir de 20.05.2021 tarihli Main Courante'a aktarılmıştır.

Tablo 3. X Acenta Extra Hesap Foliosu

FOLİO NO	: 24318			
VOUCHER NO	: A-341215			
ACENTA ADI	: X ACENTA			
GİRİŞ TARİHİ	: 20.05.2021			
ÇIKIŞ TARİHİ	: 21.05.2021			
EXTRA FOLİO				
EXTRA FOLİO				
SIRA NO	TARİH	AÇIKLAMA	TUTAR	BAKİYE
1	25.05.2021	LOBİ BAR EXTRA HARCAMA	1.800,00	1.800,00
2				
3				
4				
5				
			TOPLAM	
			KASA	
			ÇEK	
			KREDİ C/H	
			BAKİYE	1.800,00

X acenta grubunun çıkışta ödemek üzere lobi bar'da oda hesabı olarak yaptığı ekstra harcamalar tutarı 1.800,00 TL olup 20.05.2021 tarihli Main Courante'a aktarılmıştır.

Tablo 5. Günlük Hasılat Raporu Tablosu**GÜNLÜK HASILAT RAPORU**

20.05.2021

DEPARTMAN	KUIVER		YIYECEK GELİRLERİ	İÇECEK GELİRLERİ	CAMASIR YIKAMA GELİRLERİ	PLAJ YÜZME HAVUZU GELİRLERİ	DİĞER GELİRLER	KDV	TOPLAM	YIYECEKTEN İNDİRİMLER	İÇECEKTEN İNDİRİMLER	DİĞER İNDİRİMLER	NAKİT	KREDİ KARTIÇEK	ODA HESABI	KREDİ Çİ	AÇIKLAMA
	YIYECEK	İÇECEK															
RESTAURANT			-	2.600,00					2.600,00				2.600,00		-		
LOBI BAR			-	1.800,00					1.800,00						1.800,00		
SNACK BAR			-	820,00					820,00				820,00		-		
TOPLAM				5.220,00					5.220,00				3.420,00		1.800,00		

NET GELİR	4.424,00
KDV	796,00
TOPLAM	5.220,00

Konaklama üniteleri dışında yiyecek-içecek üniteleri ve diğer ünitelerde yapılan extra harcamalar ise adisyonlarla tespit edilerek departman bazında düzenlenen kasiyer raporlarının Günlük Hasılat Raporuna aktarılması ile muhasebeleştirilme verileri oluşturulmuştur.

4. Bulgular

Main courante ve günlük hasılat raporu ile tespit edilen, 20.05.2021 tarihli konaklama yapan gruplardan:

Kahvaltı 11.139,00 TL

Öğle Yemeği 12.832,00 TL

Akşam Yemeği 20.050,00 TL

olmak üzere Toplam 44.021,00 TL yiyecek geliri elde edilmiştir. Elde edilen bu gelirler ve aynı grupların restaurant, lobi bar ve snack bar da yaptıkları 4.424,00 TL extra içecek geliri harcamaları ile ilgili günlük yiyecek ve içecek maliyet tabloları aşağıda verilmiştir.

Tablo 6. Günlük Yiyecek Maliyet Tablosu 20.05.2021

AÇIKLAMA	TOPLAM
A SATIN ALINAN YİYECEK MALZEME TUTARI	1.810,00
B GÜN İÇİ DEPO ÇIKIŞLARI	14.040,00
C DEPARTMANLARARASI TRANSFER	-
D GÜN İÇİ KULLANILABİLECEK MLZ. TUTARI	15.850,00
E GÜN SONU ENVANTERİ (-)	860,00
F GÜN İÇİ KULLANILAN YİYECEK MLZ.	14.990,00
G YÖNETİCİ İAŞE YİYECEK MLZ. (-)	-
H İKRAM YİYECEK MLZ. (-)	-
I DEPARTMANLARARASI TRANSFER (-)	-
J SATIŞLARIN GÜNLÜK MLZ. MALİYETİ	14.990,00
K GÜNLÜK YİYECEK GELİRİ	44.021,00
L GÜNLÜK MALİYET %'Sİ	%34,05

Tablo 7. Günlük İçecek Maliyet Tablosu 25.05.2021

AÇIKLAMA	TOPLAM
A SATIN ALINAN İÇECEK MALZEME TUTARI	210,00
B GÜN İÇİ DEPO ÇIKIŞLARI	916,00
C DEPARTMANLARARASI TRANSFER	-
D GÜN İÇİ KULLANILABİLECEK MLZ. TUTARI	1.126,00
E GÜN SONU ENVANTERİ (-)	114,00
F GÜN İÇİ KULLANILAN YİYECEK MLZ.	1.012,00
G YÖNETİCİ İAŞE YİYECEK MLZ. (-)	-
H İKRAM YİYECEK MLZ. (-)	-
I DEPARTMANLARARASI TRANSFER (-)	-
J SATIŞLARIN GÜNLÜK MLZ. MALİYETİ	1.012,00
K GÜNLÜK YİYECEK GELİRİ	4.424,00
L GÜNLÜK MALİYET %'Sİ	%22,88

20.05.2021 tarihinde işletmede konaklayan bu iki grupla ilgili hesaplanan günlük satışlar toplamı extra harcamaları dâhil KDV hariç 99.644,00 TL'dir.

Hesaplanan bu net gelirin;

51.199,00 TL'si Oda geliri

44.021,00 TL'si Yiyecek geliri

4.424,00 TL'si İçecek geliri

olarak gerçekleşmiştir. Bu da yiyecek gelirinin toplam gelire oranının %44,18 olduğu, içecek gelirlerinin ise toplam gelir oranının %04,43 olduğu anlamını taşımaktadır. İçecek gelirlerinin yiyecek gelirlerine oranı ise %10,05 olarak hesaplanmıştır.

İşletme bu geliri elde edebilme noktasında acentalara grup kalış koşullarında sağladığı complimentary oda, ikramlar ve ödenmezler aşağıda yer verilmiştir.

Δ İşletmede Konaklayan Acenta Gruplarına Sağlanan Complimentary İmkânları;

- Grup konaklama koşullarında 16 kişide 1 kişiye bedelsiz oda tahsisi
- Acenta rehberlerine grup konaklama koşullarında bedelsiz oda tahsisi
- Acenta otobüs kaptanlarına grup konaklama koşullarında bedelsiz oda tahsisi

Δ İkram İmkânları

- Acenta yetkililerine yapılan ikramlar
- İşletme ile ilgili iş ilişkisi içerisinde olan firma yetkililerine yapılan ikramlar gibi

Δ İşletme Yönetim Kadroları ile Diğer Hizmet Veren Kadrolara Sağlanan Ödenmez İmkanları

- Müdür, Müdür Yardımcısı, Departman Müdürlerine yiyecek-içecek ödenmez hakkı
- Tesis doktoru yiyecek-içecek ödenmez hakkı
- Müzisyenler yiyecek-içecek ödenmez hakkı
- Animatörler yiyecek-içecek ödenmez hakkı

İlk bakışta çok fark edilmeyen ancak detaya inildiğinde son derece yüksek maliyetler oluşturan bu harcamaların muhasebeleştirilmesi, maliyetlerinin yiyecek-içecek maliyetleri üzerindeki etkisinin hesaplanması, bilinmesi sürdürülebilir kârlılık için önemlidir.

Uygulamalara örnek teşkil etmesi açısından grup kalış koşullarında sağlanan complimentary oda tahsisleri ile ikramlar ve ödenmezlerin maliyetler üzerine etkin bir yiyecek-içecek maliyet kontrolü üzerinde durulmuş örnekleme basit maliyet kontrol yöntemi ile yapılmıştır.

Complimentary olarak tahsis edilen bu hizmetleri muhasebesel açıdan (özellikle vergi durumu ile ilgili) dikkat edilmesi gereken hususlarda önem arz etmekte olup, ancak bu çalışmada complimentary oda tahsisleri ile ikramlar ve ödenmezlerin yiyecek-içecek maliyetleri üzerine etkisi üzerinde durulmuştur.

Complimentary konaklama, ikram ve ödenmez harcama verileri ile maliyet hesaplamaları aşağıda verilmiştir.

Δ Complimentary Konaklama Harcama Verileri

- X Acenta grubu için grup kalış koşullarında 16 kişide 1 kişi complimentary oda olmak üzere 5 kişi HB konaklama
- X Acenta grubu için grup kalış koşullarında 2 rehber + 2 kaptan HB konaklama
- Y Acenta grubu için grup kalış koşullarında 16 kişide 1 kişi complimentary oda olmak üzere 9 kişi FB konaklama
- Y Acenta grubu için grup kalış koşullarında 3 rehber + 3 kaptan FB konaklama tahsis edilmiştir.

Δ İkrâm Harcama Verileri

Aynı tarihte işletme ziyaretinde bulunan 6 acenta yetkilisine öğle yemeği ikramının yanında ayrıca gün içerisinde işletme ziyareti yapan diğer firma yetkililerine ve şahıslara yapılan ikramlar yer almıştır.

Δ Ödenmez Harcama Verileri

İşletme bünyesinde istihdam edilen:

- Müdür
- Müdür Yardımcısı
- Muhasebe Müdürü
- Önbüro Müdürü
- Yiyecek-İçecek Müdürü
- House keeper'a kahvaltı, öğle yemeği, akşam yemeği ve içecek ödenmez hakları
- Tesis doktoru için öğle yemeği,
- 2 Müzisyen için akşam yemeği,
- 5 Animatör için için de kahvaltı, öğle yemeği, akşam yemeği ve içecek ödenmez hakları verilmiştir.

Bu veriler ışığında yapılan hesaplamalar aşağıda aktarılmıştır.

Δ Complimentary Harcamalar ile İlgili Malzeme Maliyeti Hesaplamaları

X acenta grubu için complimentary konaklama ve yiyecek malzeme maliyeti hesaplaması

Single HB konaklama fiyatı 40 Euro * 10,2861 kur = 411,00 TL

Bu gruba verilen HB konaklama 5 single complimentary oda için break down hesaplaması

Kahvaltı	50,00 TL * 5 kişi =	250,00 TL	} 700,00 TL
Akşam Yemeği	90,00 TL * 5 kişi =	450,00 TL	
Oda fiyatı	<u>271,00 TL</u> * 5 kişi =	<u>1.355,00 TL</u>	
TOPLAM	411,00 TL * 5 kişi =	2.055,00 TL	

Y grubu için complimentary konaklama ve yiyecek malzeme maliyeti hesaplaması

Single FB konaklama fiyatı 52 Euro * 10,2861 kur = 535,00 TL

Bu gruba verilen FB konaklama 9 single complimentary oda için break down hesaplaması

Kahvaltı	50,00 TL * 9 kişi =	450,00 TL	} 2.070,00 TL
Öğle Yemeği	90,00 TL * 9 kişi =	810,00 TL	
Akşam Yemeği	90,00 TL * 9 kişi =	810,00 TL	
Oda fiyatı	<u>305,00 TL</u> * 9 kişi =	<u>2.745,00 TL</u>	
TOPLAM	535,00 TL * 9 kişi =	4.815,00 TL	

X acenta grubuna ait complimentary harcamaları satış fiyatları üzerinden yiyecek harcaması tutarı 700,00 TL ile, Y acenta grubuna ait satış fiyatları üzerinden yiyecek harcaması tutarı 2.070,00 TL olmak üzere toplam 2.770,00 TL harcamanın birgün önceki fiili yiyecek costu %31,10'la hesaplanarak bugün complimentary yiyecek malzeme tutarı tespit edilmiştir.

Yiyecek harcaması (2.770,00 TL) * birgün önceki fiili yiyecek maliyet %'si (%31,10) = 861,00 TL
Complimentary yiyecek malzeme tutarı

X acenta grubu için 2 rehber, 2 kaptan HB complimentary konaklama ve yiyecek malzeme maliyeti hesaplaması:

Kahvaltı	50,00 TL * 4 kişi =	200,00 TL	} 560,00 TL
Akşam Yemeği	90,00 TL * 4 kişi =	360,00 TL	
Oda fiyatı	<u>271,00 TL</u> * 4 kişi =	<u>1.084,00 TL</u>	
TOPLAM	411,00 TL * 4 kişi =	1.644,00 TL	

Y acenta grubu için 3 rehber, 3 kaptan FB complimentary konaklama ve yiyecek maliyeti hesaplaması:

Kahvaltı	50,00 TL * 6 kişi =	300,00 TL	} 1.380,00 TL
Öğle Yemeği	90,00 TL * 6 kişi =	540,00 TL	
Akşam Yemeği	90,00 TL * 6 kişi =	540,00 TL	
Oda fiyatı	<u>305,00 TL</u> * 6 kişi =	<u>1.830,00 TL</u>	
TOPLAM	535,00 TL * 6 kişi =	3.210,00 TL	

X acenta grubu rehber + kaptanlarının satış fiyatları üzerinden bedelsiz yiyecek harcamaları 560,00 TL ile Y acenta grubu rehber + kaptanlarının satış fiyatları üzerinden yiyecek harcamaları 1.380,00 TL olmak üzere toplam 1.940,00 TL'nin bir önceki gün fiili yiyecek maliyeti costu (%31,10) ile hesaplanarak bugün bedelsiz yiyecek malzeme tutarı hesaplanmıştır.

Yiyecek harcaması (1.940,00 TL) * bir gün önceki gün yiyecek maliyeti %'si (%31,10) = 603,00 TL
Bedelsiz yiyecek malzeme tutarı

Δ İkram Harcamaları ile İlgili Malzeme Maliyeti Hesaplamaları

20.05.2021 tarihinde işletme ziyaretine gelen 6 acenta yetkilisine öğle yemeği ikramı

Tablo 8. İkram Çeki / Adisyon

HARCAMA YAPILAN DEPARTMAN : RESTAURANT				
TARİH : 20.05.2021				
ÇEK / ADİSYON NO : 0420				
İKRAM ÇEKİ /ADİSYON				
SIRA NO	AÇIKLAMA	MİKTAR	FİYAT	TUTARI
1	YİYECEK			740,00
2				
3				
4				
5				
6				
7	İÇECEK			410,00
8				
9				
10				
TOPLAM				1.150,00
ACIKLAMA: İŞLETME ZİYARETİNE GELEN X ACENTE YETKİLİLERİNE YAPILAN İKRAM HARCAMASIDIR.				ONAY GENEL MÜDÜR

Ayrıca gün içinde ziyaret eden misafirlere 0421, 0422, 0423, 0424 no.lu ikram çekleri ile toplamda 290,00 TL yiyecek 710,00 TL'de içecek ikramında bulunulmuştur.

Tablo 9. İkram Harcamaları Kasiyer Raporu 20.05.2021

İKRAM ÇEKİ NO	DEPARTMANI	YİYECEK	İÇECEK	TOPLAM
0420	RESTAURANT	740,00	410,00	1.150,00
0421	LOBİ BAR	-	60,00	60,00
0422	LOBİ BAR	80,00	120,00	200,00
0423	LOBİ BAR	120,00	220,00	340,00
0424	LOBİ BAR	90,00	310,00	400,00
TOPLAM		1.030,00	1.120,00	2.150,00

Satış fiyatları üzerinden değerlendirilen ikram yiyecek harcamaları (1.030,00 TL) * bir önceki gün fiili yiyecek maliyeti (%31,10) = 320,00 TL.

Satış fiyatları üzerinden değerlendirilen ikram içecek harcamaları (1.120,00 TL) * bir önceki gün içecek maliyeti (%20,18) = 226,00 TL

İkram yiyecek-içecek malzeme tutarları hesaplanmıştır.

Δ Ödenmez harcamaları malzeme maliyeti hesaplamaları

Ödenmez harcamaları olarak ise ödenmez tahsis edilen yönetici kadroları ile tesis doktoru, müzisyen ve animatörlerin ödenmez harcamaları ödenmez çekler ile günlük olarak takip edilip aşağıda ödenmez kasiyer raporunda yer almaktadır.

Tablo 10. Ödenmez Çek / Adisyon

HARCAMA YAPILAN DEPARTMAN : RESTAURANT				
TARİH : 20.05.2021				
ÇEK / ADİSYON NO : A-14116				
ÖDENMEZ ÇEK / ADİSYON				
SIRA NO	AÇIKLAMA	MİKTAR	FİYAT	TUTARI
1	YİYECEK			230,00
2				
3				
4				
5				
6				
7	İÇECEK			60,00
8				
9				
10				
TOPLAM				290,00
ADI SOYADI :		İMZA		
GÖREVİ : MÜDÜR				

Tablo 11. Ödenmez Kasiyer Raporu Tesis Yöneticileri 20.05.2021

ÖDENMEZ ÇEK NO	DEPARTMANI	YİYECEK	İÇECEK	TOPLAM
A-14116	MÜDÜR	230,00	60,00	290,00
A-14117	MÜDÜR YARDIMCISI	230,00	30,00	260,00
A-14118	MUHASEBE MÜDÜRÜ	230,00	20,00	250,00
A-14119	ÖNBÜRO MÜDÜRÜ	230,00	25,00	255,00
A-14120	YİYECEK - İÇECEK MÜDÜRÜ	230,00	20,00	250,00
A-14121	HOUSE KEEPER	230,00	20,00	250,00
TOPLAM		1.380,00	175,00	1.555,00

Ödenmezler de ikram harcamalarında olduğu gibi satış fiyatları üzerinden değerlendirilmiş yiyecek harcaması (1.380,00 TL) * bir önceki gün fiili yiyecek maliyeti (%31,10) = 429,00 TL yiyecek malzeme tutarı tespit edilirken, ödenmez içecek harcamaları ise içecek harcaması (175,00 TL) * içecek maliyeti (%20,18) = 35,00 TL içecek malzeme tutarı hesaplanmıştır.

Tablo 12. Ödenmez Kasiyer Raporu Diğer Hizmetler 20.05.2021

ÖDENMEZ NO	DEPARTMANI	YİYECEK	İÇECEK	TOPLAM
B-214016	TESİS DOKTORU	90,00	10,00	100,00
B-214017	MÜZİSYEN	90,00	10,00	100,00
B-214018	MÜZİSYEN	90,00	20,00	110,00
B-214019	ANİMATÖR	230,00	20,00	250,00
B-214020	ANİMATÖR	230,00	20,00	250,00
B-214021	ANİMATÖR	230,00	20,00	250,00
B-214022	ANİMATÖR	230,00	20,00	250,00
B-214023	ANİMATÖR	230,00	20,00	250,00
TOPLAM		1.420,00	140,00	1.560,00

Diğer hizmetlerde görev yapanlar ile ilgili ödenmez yiyecek malzeme hesaplamasında satış fiyatları üzerinden yapılan harcama tutarlarına bir önceki gün fiili yiyecek-içecek maliyet %'si ile yapılan hesaplama neticesinde:

Yiyecek harcaması $1.420,00 * \%31,10 = 442,00$ TL Yiyecek malzeme tutarı

İçecek harcaması $140,00 * \%20,18 = 28,00$ TL İçecek malzeme tutarı hesaplanmıştır.

Bu hesaplamalar neticesinde işletmenin fiili gelir karşılığına isabet eden complimentary konaklama, ikram ve ödenmez maliyetlerinden arındırılmış gerçek maliyetlerin görülmesine olanak sağlayan yiyecek-içecek maliyet tabloları oluşturularak aşağıda Tablo 13 ve Tablo 14'te yer almıştır.

Tablo 13. Yiyecek Maliyet Tablosu 20.05.2021

AÇIKLAMA		TOPLAM
A	SATIN ALINAN YİYECEK MALZEME TUTARI	1.810,00
B	GÜN İÇİ DEPO ÇIKIŞLARI	14.030,00
C	DEPARTMANLARARASI TRANSFER	-
D	GÜN İÇİ KULLANILABİLECEK MLZ. TUTARI	15.850,00
E	GÜN SONU ENVANTERİ (-)	860,00
F	GÜN İÇİ KULLANILAN YİYECEK MLZ.	14.990,00
G	COMPLIMENTARY KONAKLAMA (GRUPLAR 16'DA 1 KİŞİ)	861,00
H	COMPLIMENTARY KONAKLAMA (REHBER + KAPTANLAR)	603,00
I	İKRAMLAR	320,00
İ	ÖDENMEZLER (YÖNETİCİ DEP. MÜD.)	429,00
J	DİĞ. ÖDENMEZLER (DR. + MÜZ. + ANİMATÖR)	442,00
K	DEPARTMANLARARASI TRANSFER (-)	-
L	SATIŞLARIN GÜNLÜK MLZ. MALİYETİ	12.335,00
M	GÜNLÜK YİYECEK GELİRİ	44.021,00
N	GÜNLÜK MALİYET %'Sİ	%28,02

Tablo 14. İçecek Maliyet Tablosu 20.05.2021

AÇIKLAMA		TOPLAM
A	SATIN ALINAN İÇECEK MALZEME TUTARI	219,00
B	GÜN İÇİ DEPO ÇIKIŞLARI	916,00
C	DEPARTMANLARARASI TRANSFER	-
D	GÜN İÇİ KULLANILABİLECEK İÇECEK MLZ. TUTARI	1.126,00
E	GÜN SONU ENVANTERİ (-)	114,00
F	GÜN İÇİ KULLANILAN YİYECEK MLZ.	1.012,00
G	COMPLIMENTARY KONAKLAMA (GRUPLAR 16'DA 1 KİŞİ)	-
H	COMPLIMENTARY KONAKLAMA (REHBER + KAPTANLAR)	-
I	İKRAMLAR	226,00
İ	ÖDENMEZLER (YÖNETİCİ DEP. MÜD.)	35,00
J	DİĞ. ÖDENMEZLER (DR. + MÜZ. + ANİMATÖR)	28,00
K	DEPARTMANLARARASI TRANSFER (-)	-
L	SATIŞLARIN GÜNLÜK MLZ. MALİYETİ	723,00
M	GÜNLÜK YİYECEK GELİRİ	4.424,00
N	GÜNLÜK MALİYET %'Sİ	%16,34

Tablo 15. Maliyet Farkı Hesaplama Tablosu

AÇIKLAMA	MALİYET HESAPLAMA				FARK HESAPLAMA	
	COMPLIMENTARY İKRAM VE ÖDENMEZLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ ÖNCESİ		COMPLIMENTARY İKRAM VE ÖDENMEZLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ SONRASI		MALİYET FARK %'Sİ	
	YİYECEK	İÇEÇEK	YİYECEK	İÇEÇEK	YİYECEK	İÇEÇEK
GELİR	44.021,00	4.424,00	44.021,00	4.424,00	-	-
GÜNLÜK MALZEME MALİYETİ	14.990,00	1.012,00	12.335,00	723,00	2.655,00	289,00
COST	%34,05	%22,88	%28,02	%16,34	%06,03	%06,54

Complimentary hizmet yükleri hesaplama öncesi Tablo 6 ve Tablo 7’de yer aldığı şekli ile günlük yiyecek maliyeti %34,05, içecek maliyet ise %22,88 olarak hesaplanmıştır.

Complimentary hizmetler karşılığı malzeme tutarlarından arındırılmış Tablo 13 ve Tablo 14’te yiyecek maliyeti %28,02, içecek maliyeti ise %16,34 olarak hesaplanmıştır.

Maliyet fark hesaplama tablosunda da görüleceği üzere complimentary olarak sunulan hizmetlerin yiyecek maliyetlerine yükü %06,03, içecek maliyetlerine yükü ise %06,54 olarak tespit edilmiştir.

Bir başka deyişle bedelsiz olarak verilen yiyecek hizmetlerine ait yiyecek malzeme giderleri toplam yiyecek malzeme giderlerinin $2.655,00 / 14.990,00 = \%17,71$ ’ini teşkil ederken, bedelsiz verilen içecek hizmetlerine ait içecek malzeme giderleri toplam içecek malzeme giderlerinin $289,00 / 1.012,00 = \%28,55$ ’ini teşkil etmiştir.

5. Sonuç

Sektörel yapı gereği konaklama işletmelerinde complimentary konaklamalar, ikram ve ödenmezler ile; fire zayıflar, kırık kayıplar ile keten takımları yıpranma ve kayıplarının getirdiği yüklerin bilinmesi son derece önem arz etmektedir. Ayrıca yiyecek-içecek maliyet kontrolü konaklama sektöründe işletmelerin kâr veya zararını belirleyen en önemli yöndür.

Bu çalışmada complimentary konaklamalar, ikram ve ödenmez harcamaların maliyetler üzerine etkisinin hesaplanması yöntemi üzerinde durulmuştur. Yapılan hesaplamalarda complimentary konaklamalar, ikram ve ödenmez harcamalarına ait yiyecek-içecek malzeme giderleri tespiti öncesi yiyecek malzeme giderleri 14.990,00 TL, yiyecek geliri 44.021,00 TL olarak hesaplanmış ve yiyecek maliyeti %34,05 olarak tespit edilmiştir. İçecek malzeme giderleri ise 1.012,00 TL tespit edilirken, 4.424,00 TL içecek geliri elde edilmiştir. İçecek maliyeti ise %22,88 olarak hesaplanmıştır. Çalışmada complimentary konaklamalar, ikram ve ödenmez harcamaları tespiti satış fiyatları üzerinden yapılmış, malzeme tutarı tespiti ise bir önceki gün gerçekleşmiş fiili maliyet %’si ile hesaplanmıştır. Sonuç olarak yapılan tespitle complimentary, ikram ve ödenmezler için günlük yiyecek malzeme gideri tutarı 2.655,00 TL, içecek malzeme tutarı ise 289,00 TL olarak hesaplanmıştır.

Bu veriler ışığında yapılan hesaplama sonucuna göre complimentary, ikram ve ödenmezlerin yiyecek maliyetleri üzerindeki etkisi %06,03, içecek maliyetleri üzerindeki etkisi ise %06,54 olarak hesaplanmıştır. Bir başka deyişle complimentary konaklama, ikram ve ödenmez harcamalarından arındırılmış fiile gelire ait maliyet %28,02, içecek maliyeti ise %16,34 demektir. Bu da göstermektedir ki işletmelerin günlük, aylık veya yıllık kâr zararlarını bilmelerinde ve hedefledikleri kârlara ulaşmada yiyecek-içecek maliyet kontrolü üzerinde titizlikle durmaları son derece önem arz etmektedir. Yiyecek-içecek maliyetlerindeki bu %06’lık yükün konaklama işletmelerinde sektörel yapı gereği var olan fire-zayıf, kırık kayıp ve keten takımları yıpranma ve kayıplar da değerlendirildiğinde kârlılıklarının sürdürülebilirliği açısından yiyecek-içecek maliyet kontrolünün önemi büyüktür. Çalışma ile sektör yöneticilerine ve sektörde görev alacak, eğitim alan öğrencilere katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Kaynakça

- Akbulut, H. ve Arslan, F. (2015). Yiyecek-İçecek Maliyet Kontrolü: Batı Karadeniz Bölgesindeki Otel İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(3), 71-106.
- Aksu, İ. ve Eken, T. (2019). Konaklama İşletmelerinde Yiyecek-İçecek Maliyet Kontrol Yöntemlerinin İncelenmesi: Ayrıntılı Maliyet Kontrol Yöntemine İlişkin Bir Uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(3), 1358-1374.
- Aktaş, A. (2011). Ağır Hizmet İşletmelerinde Yiyecek ve İçecek Yönetimi, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Alex-Onyeocha, O. U., Anyanwu, L. A , Opoola, A., Ajoku, S. T., Faith, Y. & Maduakolam, C. C. (2015). Food Costing and Control: A Vital Aspect of Hospitality Industry Business, *Pearl Journal of Management, Social Science and Humanities* Volume:1, No: 4, pp. 60-68.
- Anasız, İ. (2019). Otel İşletmelerinde Yiyecek-İçecek Maliyet Kontrolü İçin İsrافی Azaltacak Farklı Bir Uygulama Önerisi "Hedef Maliyetleme". *Kapadokya Akademik Bakış*, 2(2), 179-214.
- Batman, O., Zengin, B., Demirkol, Ş., Çayır, C., Demirtaş, N. ve Yıldırğan, R. (2001). Konaklama İşletmelerinde Önbüro Yönetimi ve Önbüro Otomasyon Sistemleri. Değişim Yayınları: Sakarya.
- Brignall, S. (1997). A contingent rationale for cost system design in services. *Management Accounting Research*, 8, 325-346.
- Çetiner Ertuğrul, 2002, Konaklama İşletmelerinde Muhasebe Uygulamaları, Gazi Kitapevi, Ankara.
- Dittmer, R. P. & G. G. Griffin (1999). Principles of Food, Beverage and Labor Cost Controls, John Willey and Sons, New York.
- Erbaş, A. (2008). Turistik Otel İşletmelerinde Gider Türleri ve Sorumluluk Merkezleri Düzeyinde Maliyet Analizi ve Kontrolü. *Ekev Akademi Dergisi*, 12(37), 463-467.
- Erdinç, S. B. (2009). Konaklama İşletmelerinde Yiyecek –İçecek Maliyet Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 313-330.
- Gül, K. ve Ergün, H. (2010). Endüstriyel Yiyecek İçecek İşletmelerinde Maliyet Azaltıcı Yöntemler ve Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 45, 127-145.
- Işık, I. ve Yılmaz, B. B. (2016). Konaklama İşletmelerinde Yiyecek-İçecek Maliyet Kontrolü: Bir Otel İşletmesinin Yiyecek-İçecek Maliyet Kontrol Yöntemleri Üzerine İnceleme. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 11(1). 60-83
- Meric, E. (2020) Cases on Internationalization Challenges for SMEs: Using Main Courante and Daily Revenue Report Methods in Accounting of Daily Revenues in Touristic Accomodation Enterprises. IGI-Global, pp. 261-282.
- Meriç, E. (2020). Konaklama İşletmelerinin Yiyecek-İçecek Ünitelerinde Satış Fiyatı Kontrol Yöntemi ile Kaçak Tespitine Yönelik Bir Uygulama. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 120-136.
- Pavlatos, O. & Paggios, I. (2007). Cost Accountıng In Greek Hotel Enterprises: An Empirical Approach Tourismos. *An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 2(2), 39-59.
- Rızaoğlu, B. ve Hançer, M. (2005). Menü ve Yönetim. Detay Yayıncılık. Ankara.

- Yılmaz, Y. (2005). Konaklama İşletmelerinde Yiyecek ve İçecek Maliyet Kontrolü, Detay Yayıncılık: Ankara.
- Yılmaz, Y. (2010). Konaklama İşletmelerinde Yiyecek - İçecek Maliyet Kontrolü Maliyet ve Satışlar Analizi. Detay Yayıncılık, 4. Baskı, Ankara.

COVID-19 PANDEMİ DÖNEMİNDE UZAKTAN EĞİTİM VE ONLİNE FİNANS EĞİTİMİ KONUSUNDA ÖĞRENCİ GÖRÜŞ VE TERCİHLERİ: CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER MYO ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba EYCEYURT BATIR

Cumhuriyet Sosyal Bilimler MYO,
ORCID: 0000-0003-4688-1811, teb@cumhuriyet.edu.tr

ÖZET

Covid-19'un başlaması ile eğitim öğretim faaliyetlerinde de güvenlik önlemleri kapsamında online eğitim modeline geçilmiş ve üniversitelerde yaklaşık üç yarıyıl boyunca online eğitim ile dersler devam etmiştir. Bu çalışmanın amacı online eğitim ile finansman dersleri alan öğrencilerin, online eğitim sistemine bakış açılarını, sistem ile ilgili öz yeterliliklerini ve online eğitim ile yürütülen finans derslerine ilişkin görüşlerini belirlemektir. Bu doğrultuda Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Cumhuriyet Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu'nda öğrenim gören ve Dış Ticaret Finansmanı, Finansal Yönetim, Finansal Okuryazarlık ve Finans Matematiği (Ticari Matematik) derslerinden en az birini almış olan öğrencilere anket uygulanmıştır. 236 öğrenci tarafından yanıtlanan anketin sonuçlarına göre, öğrencilerin teknik ve öz yeterlilik noktasında fazla sıkıntı çekmedikleri ancak online eğitimden ziyade yüzyüze eğitimi tercih ettikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Pandemi Dönemi, Online Eğitim, Finans Eğitimi.

JEL Kodları: A20, I21, I22.

THE VIEW AND PREFERENCE OF STUDENTS ABOUT DISTANCE EDUCATION AND ONLINE FINANCE EDUCATION DURING COVID-19 PANDEMIC

ABSTRACT

By emerging of Covid-19, online education model was started within the scope of security measures in education and training activities and online education and courses continued for about three semesters in universities. The aim of this study is to determine the perspectives of the students who take finance courses with online education, their self-efficacy about the system and their views on finance courses conducted with online education. In this direction, a questionnaire was applied to students who were studying at Sivas Cumhuriyet University Cumhuriyet Vocational School of Social Sciences and who had taken at least one of the Foreign Trade Finance, Financial Management, Financial Literacy and Finance Mathematics (Commercial Mathematics) courses. According to the results of the questionnaire answered by 236 students, it was seen that the students did not have much difficulty in terms of technical and self-efficacy, but they preferred face-to-face education rather than online education.

Keywords: Covid-19 Pandemic Period, Online Education, Finance Education.

JEL Codes: A20, I21, I22.

Giriş

2019 yılı sonu, 2020 yılı başlarında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan coronavirüs, kısa sürede birçok ülkeye yayılmış ve ülkemizde de ilk vaka 11 Mart 2020 tarihi itibarıyla görülmüştür. Aynı tarihte Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün Covid-19 olarak da anılan coronavirüs salgınını pandemi olarak ilan etmesi, hastalık ile ilgili endişeleri ve yapılan araştırmaları artırmıştır. Bu endişeler ile birlikte birçok ülke süreçten en az etkilenmek amacıyla çeşitli kısıtlamalara başvurmuştur. Kısıtlamaların ekonomik ve

sosyal hayat üzerindeki önemli etkilerinin yanısıra pandeminin daha fazla kontrolden çıkmaması ve yayılımı azaltma amacıyla eğitim alanında da büyük etkileri olmuştur.

Sağlık alanından sonra salgından en fazla etkilenen alan eğitim olmuştur. Birleşmiş Milletler'in açıkladığı verilere göre 770 milyondan fazla öğrenci okulların ve üniversitelerin kapanmasından etkilenmiştir (Zhong, 2020). Uzaktan eğitimin etkin olmadığını düşünen ve yüzyüze eğitimi savunan birçok araştırmacıya rağmen, salgın döneminde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Genel Müdürü Dr. Tedros Adhanom Ghebreyesus salgın sebebiyle kapatılan işletme ve okullar ile ilgili olarak, ülkelerin ihtiyaç duyacağı son şeyin salgının tekrar canlanmasıyla yeniden kapatılmak zorunda kalınacak olan okul ve iş yerlerinin açılması olacağını söylemiştir (Bruce Y. Lee, 2020). Dünyada Covid-19 salgınına karşı birçok ülke eğitim öğretime yönelik bazı tedbirler almak durumunda kalmıştır. Bu tedbirlere yönelik bazı ülkelerin aldığı aksiyonlar şu şekilde özetlenebilir (Telli Yamamoto & Altun, 2020, pp. 26–28):

Çin: Covid -19 salgınının ilk baş gösterdiği ve dünyanın en kalabalık yükseköğretim sistemine sahip olan Çin'de sömestr tatili sonrası Ocak 2020 sonundan itibaren anaokulu öğrencilerinden doktora öğrencilerine kadar elektronik öğrenme yöntemine geçilmek zorunda kalmıştır. Bu durum üniversite eğitimi seviyesinde 3000 kurum ve 30 milyon öğrenciyi etkilemiştir (Lau & Dasgupta, 2020). Birleşmiş Milletler (BM)'in ilan ettiği verilere göre Çin'de okulların toplam kapalı kalma süresi 27 hafta olmuştur (UNESCO, 2021).

İtalya: Coronavirüs salgınının başlaması ile İtalyan hükümeti 23 Şubat 2020'de virüsün yayılımını önlemek amacıyla ülkedeki tüm okulları kapatılarak online eğitime geçmiştir (Scarpellini et al., 2021, p. 2). Avrupa'da yayılım göstermeye başladıktan sonra virüsün en fazla etkilediği ilk ülke olan İtalya'da 9 Mart 2020 – 3 Mayıs 2020 tarihleri arası ulusal karantina uygulanmıştır (Quintiliani et al., 2021, p. 1). İtalya'da 38 hafta boyunca okullar kapalı kalarak uzaktan yürütülmüştür (UNESCO, 2021).

İngiltere: İngiltere salgın başlangıcında herhangi bir kısıtlamaya gitmemiş, ülke genelinde sürü bağışıklığı oluşturarak salgını yenmeyi amaçlamıştır. Ancak salgının seyri kötüleşince bazı tedbirler alma yoluna gitmiştir. Bunun üzerine; London School of Economics, Durham, Loughborough, Manchester Metropolitan gibi üniversiteler çevrimiçi eğitim sunmuşlardır. BM verilerine göre İngiltere'de okulların kapalı kalma süresi 27 hafta olmuştur.

Almanya: Almanya'da Covid-19 salgını sebebiyle ilk tedbirler Mart 2020'de alınmıştır. Bu tedbirlerle okullar ve üniversiteler kapatılarak uzaktan eğitim sürecine geçilmiştir. Mayıs 2020'de ilk ve ortaöğretimde kademeli olarak yüzyüze eğitime geçilse de vakaların artmasıyla Aralık 2020'de okullar tekrar kapatılarak uzaktan eğitime geçilmiştir. Üniversite ve yüksekokullar ise Mart 2020'den itibaren uzaktan eğitim almıştır (Başay, 2021). Birleşmiş Milletler verisine göre Almanya'da okulların kapalı kalma süresi 38 hafta olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye: Covid-19 ile ilgili en erken önlem alan ülkelerden biri Türkiye olmuştur. Alınan önlemler; kaynağın bulunması hastalığın tanı ve tedavisini içeren kaynağa yönelik, bulaşmayı kısıtlama amaçlı bulaşma yoluna yönelik ve karantina durumlarını içeren sağlam kişiye yönelik olarak 3 boyutta gerçekleşmiştir. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) tarafından hazırlanan Covid -19 pandemi raporuna göre Türkiye'de ilk vakanın görülmesinin ardından alınan tedbirler kronolojik olarak Tablo 1'de verilmiştir (TÜBA, 2020, pp. 30–31):

Tablo 1. Pandemi kapsamında Türkiye’de Alınan Tedbirler Kronolojisi ve Yansıması Önemli Olaylar-Düzenlemelerin Kronolojik Listesi

11.03.2020: İlk Vaka Görüldü

12.03.2020: Okulların tatil edilmesi

13.03.2020: Kamuya açık toplu etkinliklerin kısıtlanması

15.03.2020: Kapsamlı seyahat ve ulaşım kısıtlamaları. İnsanların toplu bulunduğu mekanların geçici olarak kapatılması. Umreden gelen son kafile yurtlarda gözlem altına alındı.

16.03.2020: Cuma namazı ve vakit namazlarının cemaat ile kılınmasına ara verildi. Elektif ameliyatların ve diş hekimliği uygulamalarının ertelenmesi kararı alındı.

17.03.2020: Uçuşa kapanan ülke sayısı 20’ye yükseldi.

19.03.2020: Futbol, Basketbol, Hentbol, Voleybol ligleri ertelendi. Covid-19 testi yapan merkez sayısı 18’e yükseldi

21.03.2020: Covid-19 testi yapan merkez sayısı 44 ilde 73 noktaya yükseldi. Uçuşa kapanan ülke sayısı 68’e yükseldi. Lokantalara sadece paket servis sınırlaması getirildi.

22.03.2020: Kamuda esnek çalışmaya geçildi.

24.03.2020: Toplu taşıma araçlarının kapasitesi %50 ye düşürüldü. Yolcular arası sosyal mesafe kuralı getirildi.

27.03.2020: Pazar yerlerinde zaruri ihtiyaç olmayan malzemelerin satışı yasaklandı. Tezgahlar arasına 3 metre mesafe getirildi.

28.03.2020: Şehirlerarası otobüs-uçak yolculukları izne tabi hale geldi. Yurt dışına uçuşlar durduruldu.

31.03.2020: Covid-19 testi yapan merkez sayısı 75’e yükseldi

01.04.2020: Pazar yerleri ile ilgili giriş-çıkışların denetlenmesine karar verildi.

04.04.2020: 20 yaş altına sokağa çıkma yasağı getirildi. 30 Büyükşehir ve Zonguldak iline giriş-çıkış yasağı getirildi. Toplu çalışılan yerler, market ve pazarlarda maske takma zorunluluğu getirildi.

05.04.2020: 20-65 yaş arası vatandaşlara ücretsiz maske dağıtım uygulaması başladı.

09.04.2020: Çevre ve Şehircilik Bakanlığının aldığı karar ile maske ve eldivenler ayrı bir atık kutusunda toplanıp, 72 saat sonra belediye ekiplerine teslim edilecek.

10.04.2020 Hafta sonu sokağa çıkma yasağı ilan edildi (11-12.04.2020 tarihlerinde)

Yükseköğretimde uzaktan eğitime geçiş Yükseköğretim Kurulu (YÖK)’nden yapılan basın açıklaması ile 23 Mart 2020 tarihinden itibaren başlatılmış ve 2021- 2022 güz dönemine kadar üniversitelerin tamamına yakını eğitim öğretime uzaktan eğitim ile devam etmiştir. UNESCO’da ilan edilen verilere göre Türkiye’de okullar 49 hafta kapalı kalarak uzaktan devam etmiştir.

Bu çalışmada amaç, Covid-19 sürecinde Cumhuriyet Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu’nda eğitim gören ve finans derslerinden en az birini almış olan öğrencilerin tecrübe ettikleri uzaktan eğitim uygulamasında kendi öz yeterlilikleri, uzaktan eğitimde kullanılan teknoloji ve uygulamalar ile uzaktan aldıkları finans derslerine ilişkin düşüncelerini belirlemektir. Bu sayede gelişen bilgi teknolojileri ile yakın gelecekte daha fazla hayatımızda olacağını öngördüğümüz uzaktan eğitim ile ilgili sorunların tespiti ve iyileştirmeye yönelik neler yapılabileceğine dair bu çalışmanın yol gösterici olması beklenmektedir.

1. Literatür Taraması

Uzaktan eğitim ile ilgili geçmişte birçok çalışma yapılmıştır. Gürsul ve Keser (2009), Bircan vd. (2018), Metin vd. (2017) gibi bazı çalışmalar uzaktan eğitimin yüzyüze eğitim kadar etkin ve tercih edilebilir bir eğitim metodu olmadığı yönünde sonuçlara erişirken; Birişçi (2013) Eygü ve Karaman (2013), Keser ve Karahoca (2010) çalışmalarında ise öğrencilerin bu konuda muhtelif görüşlere sahip olduğu ve online eğitimi benimseyen ve avantajlı olduğunu düşünen öğrencilerin olduğu sonucuna varmıştır.

Times Higher Education 2018 yılında 6 kıtadan 45 ülkeyi kapsayan ve seçkin üniversitelerin liderlerinden oluşan 200 kişi üzerinde anket yapmış ve katılımcıların yükseköğretimde online eğitimin asla gerçeğinin yerini tutamayacağı konusunda hemfikir olduğu sonucuna varmıştır (Lau & Dasgupta, 2020).

Bu çalışmada Covid-19 döneminde zorunlu olarak birçok ülkede uygulanan uzaktan eğitimin öğrenciler üzerindeki etkisi inceleneceği için bu olağandışı dönemde öğrencilerin karşı karşıya kaldığı uzaktan eğitim sistemini inceleyen bazı çalışmalara değinilecektir.

Telli Yamamoto ve Altun (2020), Covid döneminde dünya genelinde uygulanan zorunlu uzaktan eğitimle ilgili genel bir değerlendirme ve inceleme yapmıştır. Çalışma teorik bir çalışma olarak yürütülmüş ve bu dönemde uygulanan uzaktan eğitimin dünya genelinde ve Türkiye'deki uygulamaları irdelenmiştir.

Adedoyin ve Soykan (2020), uzaktan eğitime geçişte karşılaşılan zorluklar ve uzaktan eğitimin sahip olduğu avantajları detaylı bir şekilde incelemiştir.

Basilaia ve Kvavadze (2020), Gürcistan'da 950 öğrencili özel bir okulda uzaktan eğitime hızlı geçişi araştırmak üzere bir vaka çalışması yapmıştır. Çalışmada pandemi döneminde ani bir şekilde online eğitime geçiş sürecinin başarılı olduğu ve gelecekte kullanılabilir şekilde tecrübe kazanıldığı sonucuna varılmıştır.

Mishra vd. (2020), Covid döneminde örgün eğitimden online eğitime nasıl etkin bir şekilde geçileceğini araştırmıştır. Hindistan'da Mizoram Üniversitesi'nde hocaların ve öğrencilerin Covid 19 dönemindeki online eğitime yönelik fikirleri alınmıştır. Çalışma online eğitimde, yüksek kalitede dijital akademik deneyim, güvenilir teknolojik araçların önemine dikkat çekmiş ve süreci etkin hale getirmek için çoklu model yaklaşımlarının geliştirilmesini tavsiye etmiştir.

Serçemeli ve Kurnaz (2020), uzaktan eğitim ile muhasebe dersi alan üniversite öğrencilerine sistem ile ilgili yeterlilik ve uzaktan eğitim ile verilen muhasebe derslerine ilişkin öğrenci görüşlerini belirlemek adına anket uygulamış ve öğrencilerin çoğunluğunun yüz yüze eğitimi benimsediği sonucuna varmıştır.

Keskin ve Özer Kaya (2020), 2019-2020 eğitim öğretim yılı bahar yarıyılında salgın sebebiyle lisans ve lisansüstü eğitimine uzaktan devam eden 652 öğrenciye anket uygulamıştır. Çalışmada, öğrencilerin bilgi almak amacıyla en fazla kullandığı sosyal medya aracının twitter olduğu, pandemi sürecinde sosyal medya ve televizyon başında geçirilen sürenin iki kat arttığı sonucuna varmıştır. Anket yapılan öğrencilerin %84.4'ü web tabanlı uzaktan eğitimin yüz yüze eğitim kadar etkili olmadığını, %45.7'sinin bunun yüz yüze eğitime alternatif olduğunu belirtmiştir.

Jamalpur vd. (2021), Covid-19 süresince tecrübe edilen online eğitimin mühendislik eğitimi alan öğrenciler üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik bir anket çalışması yapmıştır. Öğrencilerin Covid-19 öncesi ve Covid-19 süresince kendi kendine öğrenme için ne kadar ve nasıl vakit geçirdiklerini araştırmıştır. Covid-19 sürecinde öğrencilerin online eğitime daha aşına hale geldiklerini belirtmişlerdir.

Roman ve Plopeanu (2021), Covid-19 pandemi döneminde acil bir şekilde uygulamaya alınan online eğitimin etkinliğinin belirleyicilerini tespit etmek amacıyla ekonomi bölümünde okuyan Roman

öğrencilerin tercih ettiği öğrenme metodunu araştırmıştır. Romanya'daki 5 büyük ekonomi fakültesinde öğrenim görmekte olan 1415 öğrenciye uygulanan çalışma Covid-19 ile ilgili endişelerin artması, psikolojik sıkıntı, internet erişim problemi ve evde uygun ortam bulunamaması gibi faktörlerin eğitimin etkinliğini negatif yönde etkilediği ve erkek öğrencilerin online eğitimdeki etkinliğinin daha düşük olduğu sonucuna varmışlardır.

Bu çalışmada, önlisans düzeyinde daha önce finans derslerinden en az birini almış ve Covid-19 pandemi döneminde, fiili olarak uzaktan eğitimle finans ve benzeri dersleri alan öğrencilerin, uzaktan eğitim sistemine bakış açıları, uzaktan eğitim sistemiyle ilgili öz yeterlikleri ve uzaktan eğitimle yürütülen finans derslerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Finans derslerinin büyük çoğunluğu sayısal ağırlıklı ve matematiksel altyapı gerektirdiği için etkileşimli ve anlaşılmayan konuların karşılıklı soru cevaplar ile çözümlenerek ilerlenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu sebeple bu konuda öğrencilerin hem ilk defa mecburi olarak tecrübe ettikleri uzaktan eğitim, hem de finans derslerinin uzaktan alınması konusundaki düşünceleri önem arz etmekte, gelecekte meydana gelebilecek uzaktan eğitim derslerinin işlenişi konusunda aydınlatıcı olacağı beklenmektedir.

2. Kapsam ve Yöntem

Bu araştırma Mayıs 2021-Temmuz 2021 tarihleri arasında Google form üzerinde internet ortamında uygulanan bir anket formu ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini internet ortamından gönderilen ankete erişim sağlayan, çalışmaya katılmaya gönüllü, önlisans eğitimine COVID-19 pandemi döneminde uzaktan eğitim ile devam eden 377 öğrenciden oluşmaktadır. Hedef kitle, Cumhuriyet Üniversitesi Cumhuriyet Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulunda öğrenim görmekte olan 4 bölümden (Dış Ticaret, Bankacılık ve Sigortacılık, Menkul Kıymetler ve Sermaye Piyasası, Maliye) finans ve türevi (Finansal yönetim, Dış Ticaret Finansmanı, Finansal Okuryazarlık, Finans Matematiği ve Ticari Matematik) ders alan öğrencilerdir. Google form üzerinden uygulanan ankete 236 öğrenciden yanıt alınmıştır. Alınan cevaplar hedef kitlenin % 62'lik kısmından cevap alındığını göstermektedir.

Çalışmada uygulanan tüm analizler için SPSS Statistics 23 paket programı kullanılmıştır. Uygulanan anketin güvenilirliği için en sık kullanılan güvenilirlik analizi olan Cronbach's Alpha analizi uygulanmıştır. Anketin Cronbach's Alpha katsayısı, 0,75 olarak bulunmuştur. Sosyal bilim araştırmalarında %70 ve üzeri olan güvenilirlik katsayısı, güvenilirlik düzeyinin geçerli olması için yeterli olduğundan elde edilen sonucun yeterli olduğu söylenebilir.

Çalışmaya başlanmadan önce, Cumhuriyet Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşeri Bilimler Kuruluna başvuruda bulunmuş ve 29 numaralı karar ile etik uygunluğuna karar verilmiştir. Konu ile ilgili anketin oluşturulmasında, Serçemeli & Kurnaz, (2020) çalışmalarından yararlanılmıştır. Öğrencilere uygulanan anket formu dört kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım, demografik sorular, ikinci kısım derslerin işleme yöntemleri ile ilgili öğrencilerin görüşlerini tespit etmeye yönelik 17'si kapalı uçlu 2'si açık uçlu olmak üzere 19 sorudan oluşmaktadır. Üçüncü kısım çevrimiçi (online)/uzaktan eğitimde kullanılan teknoloji, sistem ve uygulamalara ilişkin 5 soru, dördüncü kısım öğrencilerin öz yeterliliklerine ilişkin 4 sorudan oluşmaktadır. Anketin üçüncü ve dördüncü bölümlerinde, 5'li likert ölçek kullanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Demografik Özellikler

Çalışmanın ilk kısmında araştırmaya katılan 236 öğrencinin demografik bilgileri incelenmiştir. Öğrencilere ilişkin demografik bilgilere ait frekans ve yüzde dağılım bilgileri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Demografik Değişkenlere İlişkin Bulgular

		N	%
Cinsiyet	Erkek	101	42,8
	Kadın	135	57,2
	Toplam	236	100,0
Bölüm	Dış Ticaret	84	35,6
	Bankacılık Sigortacılık	68	28,8
	Menkul kıymetler ve Sermaye Piyasası	28	11,9
	Maliye	56	23,7
	Toplam	236	100,0
Yaşamakta Olduğu Yer	Köy	36	15,3
	Kasaba	1	,4
	İlçe	38	16,1
	İl	123	52,1
	Büyükşehir	38	16,1
	Toplam	236	100,0
Not ortalaması	2'den az	17	7,2
	2-2,50 arası	58	24,6
	2,51-3,00 arası	101	42,8
	3,01-3,50 arası	45	19,1
	3,51 ve üzeri	12	5,1
	Cevap Vermeyen Öğrenci Sayısı	3	1,3
	Toplam	236	100,0

Tablo 2 incelendiğinde ankete katılan toplam öğrenci sayısının 236 olduğu, bu öğrencilerin %57'lik kısmı olan 135 öğrencinin kız öğrencilerden %42'si olan 101 öğrencinin ise erkek öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Ankete katılan öğrencilerden %35'lik kısmı Dış Ticaret bölümü öğrencisi iken %29'luk kısmı Bankacılık Sigortacılık bölümü öğrencisi, %24'ü Maliye, %12'lik kısmı ise Menkul Kıymet ve Sermaye Piyasası bölümü öğrencilerinden oluşmaktadır.

Öğrencilerin ikamet ettiği yerler incelendiğinde öğrencilerin yaklaşık yarısının illerde, %16'sının büyükşehirlerde, %16'sının ilçelerde ve %15'inin köylerde ikamet ettiği görülmüştür. Yani ankete katılan öğrencilerin yaklaşık %70'i şehir ve büyükşehirlerde, %30'u ise ilçe ve köylerde yaşamaktadır. Katılımcı öğrencilerin not ortalaması incelendiğinde ise öğrencilerin yaklaşık %42,8'lik en büyük kısmının ortalaması 2,5 - 3 arasında iken, katılımcıların % 26,6 sını oluşturan 58 öğrencinin ortalaması ise 2 - 2,5 arasındadır. 3 - 3,5 arasında ortalamaya sahip olan öğrenciler katılımcıların %19'unu, 3,5 ve üzerinde ortalamaya sahip olan öğrenciler katılımcıların % 5'ini ve 2'den daha az ortalamaya sahip olan öğrenciler ise katılımcıların % 7,2'sini oluşturmaktadır.

2.2. Ders İşlenme Yöntemleri Konusunda Öğrenci Görüşleri

Uzaktan eğitim sürecinde ders işlenme yöntemlerine ilişkin öğrenci değerlendirmeleri Tablo 3'de verilmiştir. Soruların bazılarında tek yanıt alınırken bazılarında öğrencilerin birden fazla seçenek işaretleyebileceği belirtilmiştir.

Tablo 3. Ders İşleme Yöntemlerine İlişkin Bulgular

Çevrimiçi (online) / uzaktan eğitime katılmak için kullandığımız araç hangisidir? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)		
	N	%
Kendi Bilgisayarım	86	36,4
Kendi akıllı telefonum	178	75,8
Kendi tabletim	7	3,0
Bir başkasının bilgisayarı	19	8,5
Bir başkasının akıllı telefonu	13	6,4
Bir başkasının tableti	7	3,4
Diğer	1	,4
İnternete girme sıklığımız nedir?		
Her gün	162	68,6
İki günde bir	53	22,5
Haftada bir	19	8,1
Ayda bir	2	,8
Toplam	236	100,0
Uzaktan eğitim derslerinizi hangi sıklıkla takip ediyorsunuz?		
Her gün	75	31,8
İki günde bir	62	26,2
Haftada bir	66	28,0
Ayda bir	33	14,0
Toplam	236	100,0
İnternete istediğiniz zaman bağlanabilme imkanınız var mı?		
Evet	140	59,3
Hayır	96	40,7
Toplam	236	100,0
Ankete konu olan finans derslerinden hangisi veya hangilerini aldınız?		
Dış Ticaret Finansmanı	48	21,1
Finansal Yönetim	76	32,2
Finansal Okuryazarlık	60	28,6
Finans Matematiği/Ticari Matematik	110	48,9
Almış olduğunuz finans derslerinin yürütülmesine ilişkin hangi yöntemi tercih ederdiniz?		
Dersleri okula gelmeden çevrimiçi (online)/ uzaktan takip edebilmek isterim	106	45,3
Dersleri okula gelerek takip edebilmek isterim	128	54,7
Finans derslerini okula gelmeden çevrimiçi (online)/ uzaktan takip etmek istiyorsanız sebebi nedir?		
Dersleri uygun olduğun zamanlarda alabilmeyi isterim	75	51,4
Okuldaki derslere her zaman gelemiyorum	33	22,6
Okuldaki dersler sıkıcı oluyor	6	4,1
Okulda derslere konsantre olamıyorum	12	8,2
Çalışıyorum	42	28,8
Diğer	24	16,4
Finans derslerini okula gelmeden çevrimiçi (online)/ uzaktan takip etmenin sakıncası ne olabilir? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)		
Her zaman internete ulaşamam.	86	38,7
Sosyal ortamlardan uzak kalmak	65	29,3

Teknik sorunlarla karşılaşma	120	54,1
Bireyselleşmek	48	21,6
Anlaşılmayan konuları sormamak	90	40,5
Diğer	30	13,5
Uzaktan eğitimde çevrimdışı/asenkron ders video kayıtları kullanılıyorsa bir ders saati süresinin ne kadar olmasını tercih edersiniz?		
5-10 dk	6	2,5
10-15 dk	21	8,9
15-20 dk	71	30,1
20-25 dk	101	42,8
25 dk üstünde	37	15,7
Toplam	236	100,0
Uzaktan eğitim finans derslerinin aşağıdaki yöntemlerden hangileriyle desteklenmesini istersiniz?(Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)		
Çevrimiçi (online)/Canlı yayın	83	35,9
Ders kitabı	69	29,9
PDF, Word, Powerpoint Sunumu	145	62,8
Çevrimdışı video kayıtları	84	36,4
Hocanın kendi notları	167	72,3
Başka hocaların notları	22	9,5
Çevrimiçi (online)/uzaktan eğitim yaklaşımıyla ilgili izleniminiz nedir?(Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)		
İlgi Çekici	62	26,6
Korkutucu	35	15,0
Sıkıcı	100	42,9
Gereksiz	35	15,0
Eğlenceli	48	20,5
Diğer	70	30,0
Toplam	236	100,0
Finans derslerini Covid-19 sonrasında çevrimiçi (online)/uzaktan eğitim yaklaşımıyla almak ister misiniz?		
Evet	67	28,4
Hayır	79	33,5
Kararsızım	90	38,1
Toplam	236	100,0
Covid-19 dönemi bittikten sonra finans dersleri için yüz yüze telafi programlarının yapılması gerektiğini düşünüyorum.		
Evet	104	44,1
Hayır	73	30,9
Kararsızım	59	25,0
Toplam	236	100,0

Tablo 3 değerlendirildiğinde elde edilen önemli bulgular aşağıda liste halinde verilmiştir:

➤ Çalışmaya katılan 236 öğrencinin %75,8'lik kısmı olan 178 öğrenci derslere kendi akıllı telefonları ile katılmaktadır. Akıllı telefonu takiben uzaktan eğitim derslerine katılmakta en fazla kullanılan cihaz 86 öğrencinin yanıtı ile kendi bilgisayarları olmuştur.

➤ İnternete girme sıklığı incelendiğinde 162 öğrenci hergün internete girdiklerini beyan ederken, uzaktan eğitime katılım sıklığı incelendiğinde öğrencilerden sadece 75'i dersleri günlük takip ettiğini beyan etmiştir. 66 öğrenci dersleri haftada bir takip ederken 62 öğrenci ise dersleri iki günde bir takip ettiklerini belirtmiştir.

➤ İnternete istenilen zamanda bağlanabilme imkanı olup olmadığı sorusuna öğrencilerin %40,7 sini oluşturan 96 kişinin böyle bir imkanı olmadığını belirtmiştir. Öğrencilerin yarısına yakın bir çoğunluğunun istedikleri zaman internete bağlanma imkanının olmaması uzaktan eğitim uygulamasının en önemli problemlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

➤ Öğrencilerin finans ve türevi olarak almış oldukları dersler incelendiğinde 110 kişi ile uzaktan eğitim ile en fazla alınmış olan dersin “finans matematiği / ticari matematik olduğu, bu dersi 76 öğrenci ile finansal yönetim dersi alanlar, 60 öğrenci ile finansal okuryazarlık dersini alanlar ve 48 öğrenci ile dış ticaret finansmanı alanlar takip etmiştir.

➤ Öğrencilerin almış oldukları finans derslerinin yürütülmesi konusunda uzaktan eğitim veya yüzyüze eğitimden hangisini tercih edeceği konusundaki soruya öğrencilerin %45’i uzaktan eğitimi, %55’i yüzyüze eğitimi tercih edeceklerini beyan etmiştir. Burada öğrencilerin hibrit bir eğitim şeklini benimsedikleri çıkarımı yapılabilir ancak detaylı yorumlama sonuç kısmında açık uçlu soruların da değerlendirilmesiyle yapılacaktır.

➤ Finans derslerini uzaktan eğitimle takip etmek isteyen öğrencilere bunun sebebi sorulduğunda cevap veren öğrencilerin yarısı olan 75 öğrenci dersleri uygun zamanda alabilmeyi istediklerini ifade etmiştir. Burada öğrencilerin derslere katılım konusunda esneklik istedikleri yorumu yapılabilir. Öğrencilerin %29’u ise çalıştıkları için uzaktan eğitim ile dersleri almak istediğini beyan etmiştir.

➤ Uzaktan eğitimin muhtemel sakıncaları konusunda katılımcıların %54’ü olan 120 öğrenci teknik sorunları ifade ederken katılımcıların %40’ı anlaşılmayan konuları soramamak, %38’i ise her zaman internete ulaşamama problemini belirtmiştir.

➤ Ders süresi konusunda öğrencilerin %42’sinden oluşan büyük çoğunluğu bir ders saati süresinin 20 – 25 dakika arasında olmasını tercih etmiştir.

➤ Uzaktan eğitim finans derslerinin desteklenmesi noktasında öğrencilerin büyük çoğunluğu hocanın kendi notları ve PDF, Word, Powerpoint sunumu gibi notların olmasını istemiştir.

➤ Katılımcıların %43’ünü oluşturan 100 öğrenci uzaktan eğitimi sıkıcı bulmuştur.

➤ Covid-19 bittiğinde finans derslerinin uzaktan alınmaya devam edilmesi noktasında öğrenci cevaplarının oranları birbirine yakın olmakla birlikte %38’i bu konuda kararsız olduğunu %33’ü ise uzaktan almak istemediklerini belirtmiştir.

➤ Covid-19 dönemi bittikten sonra öğrencilerin %44’lük büyük kısmı finans dersleri için yüzyüze telafi yapılmasını gerektiğini düşünmektedir.

2.3. Uzaktan Eğitimde Kullanılan Teknoloji ve Uygulamalara Yönelik Görüşler

Araştırmanın üçüncü kısmında öğrencilerin uzaktan eğitim merkezi, kullanılan sistem ve uygulamalara yönelik görüşleri incelenmiş ve buna ilişkin bulgular Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4. Uzaktan Eğitimde Kullanılan Teknolojiye İlişkin Bulgular

Uzaktan eğitim merkezimiz, ihtiyaç duyduğumda yeterli teknik desteği sağlamaktadır.				
	N	%	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle katılmıyorum	29	12,3		
Katılmıyorum	34	14,4		
Kararsızım	78	33,1	3,23	1,27
Katılıyorum	45	19,1		

Kesinlikle katılıyorum	50	21,2		
Toplam	236	100,0		

Uzaktan eğitim merkezimiz, süreç başlangıcında sistemin kullanımıyla ilgili yeterli eğitim vermiştir.

Kesinlikle katılmıyorum	28	11,9		
Katılmıyorum	35	14,8		
Kararsızım	65	27,5	3,35	1,32
Katılıyorum	45	19,1		
Kesinlikle katılıyorum	63	26,7		
Toplam	236	100,0		

Uzaktan eğitim sistem ve uygulamalarının kullanımı kolaydır.

Kesinlikle katılmıyorum	14	5,9		
Katılmıyorum	18	7,6		
Kararsızım	55	23,3		
Katılıyorum	58	24,6	3,81	1,2
Kesinlikle katılıyorum	91	38,6		
Toplam	236	100,0		

Sistemin (Microsoft Teams) kullanılmasında (bağlantı, altyapı yetersizliği vb.) Teknik problemler yaşadım.

	Frekans	Yüzde		
Kesinlikle katılmıyorum	66	28,0		
Katılmıyorum	39	16,5		
Kararsızım	43	18,2		
Katılıyorum	30	12,7	2,89	1,55
Kesinlikle katılıyorum	58	24,6		
Toplam	236	100,0		

Sistemin (Microsoft Teams) kullanımına alışmakta zorlandım.

Kesinlikle katılmıyorum	94	39,8		
Katılmıyorum	36	15,3		
Kararsızım	49	20,8	2,43	1,44
Katılıyorum	27	11,4		
Kesinlikle katılıyorum	30	12,7		
Toplam	236	100,0		

Tablo 4’de elde edilen bulgular kısaca özetlenecek olursa, uzaktan eğitim merkezinin (UZEM) yeterli teknik desteği sağladığına dair öğrencilerin verdiği puan ortalaması 3,23 çıkmış, öğrencilerin %40’ının yeterli desteği aldığını beyan ettiği görülmüştür. Öğrencilerin ortalama 3,35 puan ile %45’i UZEM’in süreç başlangıcında yeterli eğitimi verdiğini düşünürken ortalama 3,81 ile %62’si uzaktan eğitim sistem ve uygulamalarının kullanımının kolay olduğunu düşünmektedir. Uzaktan eğitimde kullanılan Microsoft Teams programının kullanımında teknik problem yaşama noktasında öğrencilerden alınan cevapların ortalama skoru 2,89; Microsoft Teams kullanımına alışmak konusunda verdikleri cevapların

ortalama skoru 2,43 bulunmuştur. Buradan hareketle Microsoft Teams programının kullanımında teknik problem yaşamayan öğrenciler katılımcıların yaklaşık % 45'ini oluştururken, Microsoft Teams kullanımına alışmakta zorlanmadığını ifade eden öğrenciler katılımcıların %55'ini oluşturmaktadır.

2.4 Uzaktan Öğretim Alan Öğrencilerin Öz Yeterlilikleri ile İlgili Bulgular

Uzaktan eğitim alan öğrencilerin kendi öz yeterlilikleri ile ilgili hazırlanmış sorulara verdikleri yanıtlar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Uzaktan Öğretim Alan Öğrencilerin Öz Yeterliliklerine İlişkin Bulgular

Çevrimiçi (online)/ uzaktan öğrenme sürecinde ödevlerimi hazırlama ve ders materyallerini kullanmada sorun yaşamam.				
	N	%	Ortalama	Standart Sapma
Kesinlikle katılmıyorum	45	19,1		
Katılmıyorum	29	12,3		
Kararsızım	60	25,4		
Katılıyorum	37	15,7	3,2	1,45
Kesinlikle katılıyorum	65	27,5		
Toplam	236	100,0		

Üniversitemde kullanılan çevrimiçi (online)/ uzaktan öğrenme yazılımlarını nasıl kullanacağım konusunda gerekli bilgi ve beceriye sahibim.

Kesinlikle katılmıyorum	10	4,2		
Katılmıyorum	18	7,6	3,78	
Kararsızım	70	29,7		1,15
Katılıyorum	49	20,8		
Kesinlikle katılıyorum	89	37,7		
Toplam	236	100,0		

Çevrimiçi (online)/ uzaktan öğrenme sürecinde alanımla ilgili internet kaynaklarını daha etkili bir şekilde kullanmaya başladım.

Kesinlikle katılmıyorum	24	10,2		
Katılmıyorum	29	12,3		
Kararsızım	60	25,4		
Katılıyorum	49	20,8	3,53	1,31
Kesinlikle katılıyorum	74	31,4		
Toplam	236	100,0		

Çevrimiçi (online)/ uzaktan öğrenme süreci bireysel gelişimime katkı sağladı.

Kesinlikle katılmıyorum	59	25,0		
Katılmıyorum	41	17,4		
Kararsızım	53	22,5		
Katılıyorum	37	15,7	2,87	1,45
Kesinlikle katılıyorum	46	19,5		
Toplam	236	100,0		

Tablo 5'te detayları verildiği üzere çalışmaya katılan öğrencilerin %43'ü ortalama 3,2'lik skor ile uzaktan eğitim sürecinde ödevlerini ve ders materyallerini kullanmada sorun yaşamadıklarını, %53'ü ortalama 3,78'lik skor ile uzaktan öğrenme yazılımlarını kullanma konusunda gerekli bilgi ve beceriye sahip olduğunu belirtmiştir. Ortalama 3,53'lük skor ile katılımcıların %52'si uzaktan öğrenme sürecinde internet kaynaklarını daha etkin bir şekilde kullanmaya başladıklarını, ortalama 2,87 ile %43'ü uzaktan eğitim sürecinin bireysel gelişimlerine katkı sağlamadığını ifade etmiştir.

Anketin son kısmında öğrencilere açık uçlu soru olarak finans derslerinin uzaktan eğitim ile alınmasıyla ilgili olumlu ve olumsuz buldukları yönler sorulmuştur. Verilen cevaplar arasında öne çıkanlar aşağıda sıralanmıştır:

Finans derslerinin uzaktan eğitimle verilmesiyle ilgili olumlu bulduğunuz yönler:

- *Dersleri kaçırdığım zaman tekrarını izleme fırsatı buluyorum. Eksik notlarım varsa pdf'lerden bakabiliyorum.*
- *Dersi dinlemek isteyen katıldığı için ders oldukça verimli oluyor.*
- *Müsait olduğumuz anlarda dersleri takip edebiliyoruz ve anlamadığımız bir konu olduğunda tekrar tekrar ders videolarını izleyebiliyoruz.*
- *Virüsten uzak evimde rahat bir eğitim.*
- *Farklı açılardan bakılırsa daha mantıklı yeni şeyler katıyor insana. Kendi adıma mesafenin farketmez olduğunu düşünüyorum hoca iyi anlatıyorsa yakını uzağı yok.*
- *Zamanı daha verimli kullanmak.*
- *Tüm dersler için online eğitim sistemi yorumum şu olur; sınıflar 60 kişiden kalabalık her kafadan bir ses olunca ders dinleyemiyorduk, online eğitimde dersi dinlememize engel olan arkadaşlar yok bu şekilde daha etkili olduğunu düşünüyorum.*
- *İnternetin, bilgisayarların ve telefonların elimizin altında olması sayesinde derslerde anlatılan konuları kolaylıkla kontrol edebiliyoruz.*
- *İnternetin, bilgisayarların ve telefonların elimizin altında olması sayesinde derslerde anlatılan konuları kolaylıkla kontrol edebiliyoruz.*
- *Hocalarımıza ders ile ilgili sorularımızı online sistemler üzerinden daha hızlı ve günün her anında bildirebiliyoruz.*
- *Ders sırasında hocanın dışında rahatsız edici bir sesin olmaması.*
- *Sadece ders kitabı olsaydı konumuz sayısal olduğu için anlamakta güçlük çekebileceğini düşünüyorum.*
- *Benim almış olduğum finans okuryazarlık dersi çok eğlenceli ve zevkli geçiyor tabii bunda hocamızın etkisi çoktu ve harika bir ders anlatması vardı saatleri uygun zamanda olması da önemli tabii.*
- *Aklımızda kalıyor olması*

Finans derslerinin uzaktan eğitimle verilmesiyle ilgili olumsuz bulduğunuz yönler:

- *Ses ve görüntüde sıkıntılar.*
- *Verimsiz.*

- *Yüz yüze eğitim kadar öğretici değil.*
- *İnternet kotası, göz rahatsızlığı, tek odam olamaması*
- *Hocalara rahatlıkla sorular soramıyor olmamız*
- *Öğrenci-öğretmen ilişkisinin zayıf olması bazı ihtiyaçlar bir sorun olduğunda kolay ulaşılamıyor.*
- *Bulduğum bölgede yaşadığım internet sorunundan dolayı derslere katılamıyorum bu sebeple olumlu bulmuyorum.*
- *Canlı veya video kaydı ile dersleri takip etmekte zorlanıyorum dikkatimi veremiyor sıkılıyorum.*
- *Sayısal bir ders olduğundan okulda işlemek daha anlaşılır olurdu.*
- *Ders süreleri uzayınca ekran karşısında oturmak belli bir süreden sonra sıkıcı olmaya başlıyor.*
- *Yüz yüze eğitim kadar asla verimli olamayacaktır. Sınıf ortamına göre dikkat dağıtıcı unsurlar daha çok artmaktadır. Derslerin anlaşılır özelliği git gide zorlaşmaktadır. Sınavların eşit şartlarda olacağına inancın ve güvenin azalmasına sebep olmuştur.*
- *Öğretmen ve öğrencinin tartışmaya açık kendi fikirlerini sunabileceği bir ortam olmasını isterdim ama online eğitimde bu pek de mümkün değil.*
- *İnternet kesintisi yaşamak, Sosyalleşememek, Verim alamamak, İleride işe başladığımda belirli bir bilgi seviyesine ulaşamamak, Teknolojinin yetersizliği.*

3. Sonuç

Covid-19 dönemi tüm dünyayı etkisi altına alarak önemli kısıtlamalara yol açan bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Son yüzyılda dünyada birçok pandemi meydana gelmiştir (İspanyol gribi, H1N1, H3N2 gibi) ancak hiçbir pandemide bu denli kısıtlamaya ve tam kapanmalara gidilmemiştir. Öyle ki bu durumdan eğitim- öğretim de etkilenmiş ve hem üniversiteler hem Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı tüm okullar belli bir müddet kapatılarak uzaktan eğitim sürecine geçmiştir.

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de bu kadar kapsamlı ve zorunlu olarak uzaktan eğitim tecrübesi yaşanmıştır. Bu sürece devletin de desteğiyle hızlı bir şekilde adaptasyon sağlanmaya çalışılmıştır. Üniversitelerde gerek öğrencilerin gerek öğretim elemanlarının ilk defa tecrübe ettikleri çevrimiçi/uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin yaşadıkları sıkıntıları finans ve benzeri dersler özelinde irdelemek bu çalışmanın esas amacını oluşturmaktadır. Bu kapsamda uzaktan eğitimin yaygınlaşması ve uygulanması durumunda ileride ne gibi iyileştirmelerin yapılacağı konusunda çalışmanın önem teşkil ettiği düşünülmektedir.

Çalışma Cumhuriyet Üniversitesi Cumhuriyet Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulunda finans ve benzeri olarak nitelenebilecek derslerden en az birini almış olan toplam 377 öğrenciye uygulanmış ve 236 geri dönüş alınmıştır. Katılımcı öğrencilerin yaklaşık %57'si kız, %43'ü ise erkektir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu Dış Ticaret bölümü olmak üzere "Bankacılık ve Sigortacılık", "Menkul kıymet ve Sermaye Piyasası" ve "Maliye" bölümü öğrencilerinden oluşmakta ve öğrencilerin %90'dan fazlasının ortalamasının 2 ve üzerinde olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin yaşadıkları yere bakıldığında %32 gibi yadsınamayacak kadar önemli bir kısmının ilçe ve köylerde ikamet ettiği görülmektedir. Ayrıca karşılaşılan sorunlarda da en fazla zikredilen hususlardan biri uzaktan eğitimde karşılaşılan internete erişim ve internet kotası problemidir. Öyle ki öğrencilerin

%40'lık bir kısmı istedikleri anda internete erişemediklerini beyan etmiştir. Öğrencilerin önemli bir kısmının ilçe ve köylerde yaşaması internet, bilgisayar gibi teknolojik altyapılarda mevcut olan ihtiyacı gözler önüne sermektedir. Öğrencilerin sadece %36'sı derslerde kendi bilgisayarını kullanırken %75 gibi büyük bir çoğunluğu dersleri kendi akıllı telefonlarından takip ettiklerini bildirmiştir. Öğrencilerin büyük bölümünün dersleri cep telefonundan takip etmesi ders takibinde konantrasyonu güçleştirecek ve dikkatin çabuk dağılmasına yol açabilecektir. Ayrıca derste birebir iletişim kurma ve dersin ciddiyetine varma bakımından da sıkıntı doğurabilecektir.

Öğrencilerin büyük çoğunluğunun uzaktan eğitim sürecinde kullanılan teknik ve uygulamalar noktasında sıkıntısı olmadığı ve gerek uzaktan eğitim merkezinin yaptığı bilgilendirme gerekse derslerin anlatımında kullanılan Microsoft Teams uygulaması ile ilgili büyük çoğunluğunun zorluk yaşamadığı görülmüştür. Öz yeterlilik konusunda ise öğrencilerin çoğunluğunun bu süreci yürütebilecek bilgi ve beceriye sahip olduğu, uzaktan eğitim sürecinin öğrencilere internet kaynaklarını araştırma noktasında faydalı olduğu ancak bireysel gelişimlerine katkı sağlamadığı sonucu elde edilmiştir.

Öğrencilerin cevapları genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin yüzyüze eğitimi daha verimli bulduğu, sosyalleşme ve hocalar ile irtibat noktasında yüzyüze eğitimin daha faydalı olacağını ve yine finans derslerinin sayısal ağırlıklı olması sebebiyle yüzyüze daha iyi anlaşılabilceğini düşündükleri söylenebilir. Bunun yanı sıra özellikle çalışan ve evli olan öğrencilerin ise uzaktan eğitimi tercih ettiği, daha özgür biçimde ve istedikleri zaman bağlanarak dersi dinleme imkanlarının olmasını talep ettikleri görülmüştür. Bu noktada hibrit eğitim tarzının faydalı olabileceği ve uzaktan eğitimin mevcut perspektifte en önemli sıkıntısının öğrencilerin internet erişimi ve derslere katılabilecek teknolojik vasıta noktasındaki ihtiyaçları olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Adedoyin, O. B., & Soykan, E. (2020). Covid-19 pandemic and online learning: the challenges and opportunities. *Interactive Learning Environments*, 1–13.
- Başay, E. (2021, March 17). Almanya'da uzaktan eğitim öğrencileri ve ailelerini olumsuz etkiledi. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/almanya-da-uzaktan-egitim-ogrencileri-ve-ailelerini-olumsuz-etkiledi/2178667>
- Basilaia, G., & Kvavadze, D. (2020). Transition to online education in schools during a SARS-CoV-2 coronavirus (COVID-19) pandemic in Georgia. *Pedagogical Research*, 5(4).
- Bircan, H., Eleroğlu, H., Arslan, R., & Ersoy, M. (2018). CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİNİN UZAKTAN EĞİTİMDE SUNULAN DERSLERE YÖNELİK BAKIŞ AÇISI. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(12), 91–100.
- Birişçi, S. (2013). Video konferans tabanlı uzaktan eğitime ilişkin öğrenci tutumları ve görüşleri. *Journal of Instructional Technologies and Teacher Education*, 2(1), 24–40.
- Bruce Y. Lee. (2020, March 26). How Long Should Social Distancing Last? When Will COVID-19 Coronavirus End? *Forbes*. <https://www.forbes.com/sites/brucelee/2020/03/26/how-long-should-social-distancing-last-when-will-covid-19-coronavirus-end/?sh=73adf9ab429a>
- Eygü, H., & Karaman, S. (2013). A study on the satisfaction perceptions of the distance education students. *Kırıkkale University Journal of Social Sciences*, 3(1), 36–59.
- Gürsul, F., & Keser, H. (2009). The effects of online and face to face problem based learning environments in mathematics education on student's academic achievement. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 2817–2824.
- Jamalpur, B., Kafila, Chythanya, K. R., & Kumar, K. S. (2021). A comprehensive overview of online education – Impact on engineering students during COVID-19. *Materials Today: Proceedings*. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.01.749>

- Keser, H., & Karahoca, D. (2010). Designing a project management e-course by using project based learning. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 5744–5754.
- Keskin, M., & Özer Kaya, D. (2020). COVID-19 sürecinde öğrencilerin web tabanlı uzaktan eğitime yönelik geri bildirimlerinin değerlendirilmesi. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 59–67.
- Lau, J., & Dasgupta, B. Y. R. (2020). *Will the coronavirus make online education go viral?* Times Higher Education. <https://www.timeshighereducation.com/features/will-coronavirus-make-online-education-go-viral>
- Metin, A. E., Karaman, A., & Şaştım, Y. A. (2017). Öğrencilerin uzaktan eğitim sistemine bakış açısı ve uzaktan eğitim İngilizce dersinin verimliliğinin değerlendirilmesi: Banaz Meslek Yüksekokulu. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 640–652.
- Mishra, L., Gupta, T., & Shree, A. (2020). Online teaching-learning in higher education during lockdown period of COVID-19 pandemic. *International Journal of Educational Research Open*, 1, 100012.
- Quintiliani, L., Sisto, A., Vicinanza, F., Curcio, G., & Tambone, V. (2021). Resilience and psychological impact on Italian university students during COVID-19 pandemic. Distance learning and health. *Psychology, Health & Medicine*, 1–12.
- Roman, M., & Plopeanu, A.-P. (2021). The effectiveness of the emergency eLearning during COVID-19 pandemic. The case of higher education in economics in Romania. *International Review of Economics Education*, 37, 100218. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.iree.2021.100218>
- Scarpellini, F., Segre, G., Cartabia, M., Zanetti, M., Campi, R., Clavenna, A., & Bonati, M. (2021). Distance learning in Italian primary and middle school children during the COVID-19 pandemic: a national survey. *BMC Public Health*, 21(1), 1–13.
- Serçemeli, M., & Kurnaz, E. (2020). COVID-19 Pandemi Döneminde Öğrencilerin Uzaktan Eğitim Ve Uzaktan Muhasebe Eğitimine Yönelik Bakış Açıları Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 40–53.
- SERÇEMELİ, M., & KURNAZ, E. (2020). COVID-19 Pandemi Döneminde Öğrencilerin Uzaktan Eğitim Ve Uzaktan Muhasebe Eğitimine Yönelik Bakış Açıları Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 40–53.
- Telli Yamamoto, S. G., & Altun, D. (2020). Coronavirüs ve çevrimiçi (online) eğitimin önlenemeyen yükselişi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 25–34.
- TÜBA. (2020). *TÜBA Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu*. <http://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/kovidraporu/Covid-19 Raporu-Final%2B.pdf>
- UNESCO. (2021). *COVID-19 impact on education*. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>
- Zhong, R. (2020, March 17). The Coronavirus Exposes Education's Digital Divide. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2020/03/17/technology/china-schools-coronavirus.html>

VERGİDEN KAÇINMA, VERGİ KAÇAKÇILIĞI BAĞLAMINDA VERGİ CENNETLERİ: ULUSAL VE KÜRESEL AÇIDAN BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Serkan DEMİRKAN

ORCID:0000-0003-0641-7336, sdemirkan55@gmail.com

ÖZET

Vergi kaçakçılığı vergi kanunlarına aykırı olarak verginin ödenmemesi ya da kısmen ifa edilmesidir. Vergiden kaçınmaysa; kasıtlı aldatma olmadan, vergi kanunlarına aykırı hareket etmeksizin vergi matrahını en aza indirmek için mükelleflerin mevzuata uygun arayışları anlamına gelir. Esasında vergiden kaçınma, mevzuat boşluklarından yararlanmayı ifade etmektedir. Vergi kaçakçılığı yasadışı bir davranışken, vergiden kaçınma yasalar çerçevesinde yasa boşluklarından yararlanmanın ifadesidir. Vergi kaçırma ve vergiden kaçınmanın sınırlandırılmasına ilişkin eylem planları yapılmakta ve çalışmalar yürütülmektedir. Vergi kaçakçılığında en önemli boyut vergi cennetlerinin sunmuş olduğu yöntemlerle ulusların katlanmış olduğu maliyetlerdir. Bu çalışma; bu maliyetleri inceleyen çalışmalara da değinerek vergi kaçakçılığına yönelik çözüm önerileri sunmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Muhasebesi, Denetim, Vergi, Vergi Kaçakçılığı.

JEL Kodu: M40, M42, H25, H26.

TAX PARADISE IN THE CONTEXT OF TAX AVOIDANCE, TAX EVIDENCE: A NATIONAL AND GLOBAL EVALUATION

ABSTRACT

Tax evasion is the non-payment or partial performance of the tax in violation of tax laws. Avoiding tax; It means that taxpayers seek to comply with the legislation in order to minimize the tax base, without deliberate deception, without acting against the tax laws. Essentially, avoiding tax implies taking advantage of legislative loopholes. While tax evasion is an illegal act, tax avoidance is an expression of taking advantage of loopholes within the laws. Action plans are made and studies are carried out to limit tax evasion and avoidance. The most important dimension in tax evasion is the costs incurred by nations with the methods offered by tax havens. This study tries to offer solutions for tax evasion by referring to the studies that examine these costs.

Keywords: Tax Accountig, Audit, Tax, Tax Evasion.

JEL Codes: M40, M42, H25, H26.

Giriş

Vergi; ülkelerin egemenlik haklarını kullanmak suretiyle kamu harcamalarının finansmanını karşılamak üzere bireylerden (mükelleflerden) karşılıksız olarak sağladığı kaynaklar olarak tanımlanabilir (Acınoroğlu, 2013: 188). Verginin, karşılıksız ve zorunlu olması mükellefler üzerinde baskı unsuru oluşturmakta bundan dolayı mükellefler bu baskıyı azaltmak amacıyla vergiden kaçınmaya veya vergi kaçırmaya yönlenebilmektedirler. Mükelleflerin bu yükü kısmen hafifletmek veya bu yükten tamamen kurtulmak için yöneldiği bu tür yollar ülke ekonomisinde kayıt dışılığı arttırmakta ve mali açıdan ciddi risklere de sebebiyet vermektedir.

Uluslararası platformda vergi kaçakçılığı ile mücadelenin uzun süredir devam etmesiyle beraber vergiden kaçınma yollarının sınırlandırılmasına ilişkin çalışmalar da önemini artırmıştır. Bu bağlamda eylem planları, çeşitli düzenlemeler yapılmış görüşler sunulmuştur. Vergi ödenmemesi ya da daha az ödenmesi yönündeki tutum ve davranışlar esas itibariyle vergi kaçırma, vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınma olarak üç şekilde kendini göstermektedir.

Bu çalışma da vergi kaçırmanın, kaçakçılığının kavramının ne olduğu ve ilgili düzenlemeler, vergiden kaçınma olgusunun ne olduğu ve vergiden kaçınma yollarının neler olduğu, bu olgularla ilgili düzenlemeler ve çeşitli raporlar ifade edilmeye çalışılacak; Avrupa ve dünyada vergi kaçakçılığının boyutu, bir vergi kaçakçılığı yöntemi olan off-shore hizmetlerinin sunulduğu vergi cennetlerinden bahsedilerek anılan çalışma konusuyla ilgili değerlendirme ve öneriler sunulmaktadır.

1. Vergi Kaçırma (Tax Evasion)

Vergi kaçırma fiilinde kişi; ödemesi gereken vergiyi düşük beyan etmekte, düşük beyana yol açacak işlem ve eylemlere girişmekte, böylece olması gerekenden daha az vergi ödeyerek, ilgili mevzuatla öngörülen kurallara aykırı hareket etmektedir. Diğer bir fiil ise; kişinin vergiye tabi gelir kazançlarını tamamen vergi idaresinin bilgisi dışında tutmak suretiyle hiç vergi ödememesidir. Dolayısıyla kişi, ödemesi gerekenle ödediği vergi arasındaki fark kadar vergiyi kaçırmaktadır. Vergi Usul Kanunundaki isimlendirme ile “vergi ziyai”na sebep olmaktadır.

Vergi Usul Kanunu (VUK) 341 inci maddede vergi ziyai; mükellefin veya sorumlunun vergilendirme ile ilgili ödevlerini zamanında yerine getirmemesi veya eksik yerine getirmesi yüzünden, verginin zamanında tahakkuk ettirilmemesini veya eksik tahakkuk ettirilmesi şeklinde tanımlanmıştır.

Şahsi, medeni haller veya aile durumu hakkında gerçeğe aykırı beyanlar ile veya sair suretlerle verginin noksan tahakkuk ettirilmesine veya haksız yere geri verilmesine sebebiyet vermek de vergi ziyai hükmünde kabul edilmiştir.

2. Vergi Kaçakçılığı (Tax Fraud)

Vergi kaçakçılığı esas itibariyle vergi kaçırmanın nitelikli halidir. Kişi vergi kaçırırken yakalanmasını güçleştirecek hileli işlem ve/veya davranışlara girişir. Bu nedenle hukuk sistemi, vergi kaçakçılığı şeklindeki fiiller için bir taraftan mali nitelikli cezaları artırırken, diğer taraftan fiili işleyen kişilere hapis cezası da öngörür.

Vergi oranlarının yüksek olması, diğer vergi kaçırıcılar arasında rekabet gücünü kaybetmeme isteği daha az vergi ödeme gayreti, kayıt dışı sektörlerin denetiminin etkin olmaması, mükellefleri vergi kaçırmaya yönlendirmektedir (Aykın, 2017).

Türk vergi sisteminde, VUK 359 uncu maddede sayılan fiillerin işlenmesi durumunda vergi kaçakçılığı söz konusu olur. Anılan maddede sayılan kaçakçılık fiillerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Defter ve kayıtlarda hesap ve muhasebe hileleri yapmak,
- Gerçek olmayan veya kayda konu işlemlerle ilgisi bulunmayan kişiler adına hesap açmak,
- Defterlere kaydı gereken hesap ve işlemleri vergi matrahının azalması sonucunu doğuracak şekilde tamamen veya kısmen başka defter, belge veya diğer kayıt ortamlarına kaydetmek,
- Defter, kayıt ve belgeleri tahrif etmek,
- Defter, kayıt ve belgeleri gizlemek,
- Muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge düzenlemek,
- Muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge kullanmak,
- Defter, kayıt ve belgeleri yok etmek, defter sayfalarını yok ederek yerine başka yapraklar koymak veya hiç yaprak koymamak,
- Belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemek,
- Asıl veya suretleri tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlenmiş belgeleri kullanmak,
- Maliye Bakanlığı ile anlaşması olmadığı halde belge basmak,
- Maliye Bakanlığı ile anlaşması olmayanların bastıkları belgeleri bilerek kullanmak.

3. Vergiden Kaçınma (Tax Avoidance)

Vergi kanunlarına aykırı olmaksızın vergi mükellefiyetinden kurtulunması veya vergiyi azaltma eylemi olarak ifade edilebilir. Mükellefler vergi avantajlarından yararlanmak yoluyla ve vergi erteleme yoluyla vergiden kaçınma yapabilirler. Örneğin; Gelir Vergisi Kanunu, Kurumlar Vergisi Kanunu, Katma Değer Vergisi Kanunu gibi vergi kanunlarında mükelleflere tanınan istisna ve muafiyetlerden, indirilebilecek giderlerden, yeniden değerlemeden, azalan bakiyelerle amortisman uygulamasından yararlanarak veya enflasyonist dönemlerde maliyetlerin belirlenmesinde son giren ilk çıkar yöntemini uygulayarak vergi matrahlarını azaltma yoluna gitmektedirler (Heper, 2003: 210-211). Bu şekilde vergi yüklerini düşük tutmak ve sermaye birikimini artırma amacıyla hareket eden mükellefler vergi avantajlarından yararlanarak yasal yollarla vergiden kaçınmaktadırlar (Oktar, 2011: 278). Yüksek enflasyonun olduğu dönemde mükellefin ödeyeceği vergiyi gelecek döneme aktarması vergi ertelenmesine bir örnektir.

3.1. Vergiden Kaçınmanın Sınırlandırılması ve Vergi Kaçakçılığı ile Mücadele Konularına İlişkin Bazı Düzenlemeler- Türkiye ve Dünya Ölçeğinde

Vergiden kaçınma açısından bakıldığında bu kavramın ekonomik hayatı olumlu veya olumsuz yönde etkilemesi söz konusu olmamaktadır. Çünkü devlet çıkarttığı kanun, yönetmelik ve mevzuatta kaçınma ile ilgili hususlar için hangi kalemlerin kullanılacağını bilmekte ve düzenlemeleri ve tedbirlerini buna göre almaktadır. Vergi kaçakçılığının ve vergi kaçırmanın kamu gelirlerinin en önemli kalemi olan verginin azalması bunlarla finanse edilen yatırımları etkilemesi, vergi adaletine olumsuz yansımaları önemli etkileri olan unsurlardır.

Devletler uzun dönemden beri vergi kaçakçılığı ile uğraşmışlardır. Aynı zamanda Avrupa Birliği tarafından yayımlanan vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığına ilişkin eylem planı; ülkemizde vergi kaçakçılığının yanı sıra vergiden kaçınma ile ilgili sınırlandırmalar yapılmasının da gerekli olduğuna işaret etmektedir ki maliye bakanlığının 2018-2022 stratejik planı, daha öncesinde 2013-2017 stratejik planında da önemli çalışmalar bulunmaktadır. Rüşünü ispatlamış itibarlı vergi, denetim danışmanlık firmaları da, örneğin Ernst&Young (2013) Genel Vergiden Kaçınma Kurallarının Yükselişi, raporuyla bu bağlamda çalışmalar yapmışlardır.

Maliye Bakanlığı'nın 2018-2022 stratejik Planı'nda (2018:25-65); kayıtlı ekonomiyi güçlendirmek mali suçları azaltmak amacına yönelik güven artırıcı düzenlemeler yapılmasından ve denetimde etkinlik derecesinin artırılması ifade edilmiştir.

Planda vergi harcamaları kapsamındaki istisna muafiyet, indirim v.b. uygulamaların etkinliğini izlemek, etkin olmayanların tespit edilerek gerekli yasal düzenlemeler için mevzuat değişikliği önerilerinde bulunulacağından bahsedilmektedir. Vergi yükünün dağılımında adaleti gözeten vergi sistemi oluşturmak, ülke ekonomisinin rekabet gücünü arttıran daha etkin, verimli, adil Gelir Vergisi Kanunu çalışmalarını tamamlamak bunun işletmeler üzerindeki dolaylı vergi yükünü azaltmak amacıyla KDV reformu yapılacağından bahsetmektedir.

Kayıt dışı ekonomiyle mücadele etmek ve mali suçları azaltmak hedefi bir diğer önemli hedefdir. Kayıt dışı ekonomi; ekonomik büyüme ve ekonomik istikrarı temin etmek için devletin uyguladığı makro ekonomik ve genelde telafi edici politikaların etkinliğinde aşınma meydana getirir. Ayrıca rekabeti engelleyerek ekonomik büyümeyi yavaşlatan, vergi gelirlerini azaltan gelir dağılımını bozarak yoksulluğu arttıran, kamu kaynaklarının israf edilmesine yol açan kamu kurumlarına, yöneticilere ve adalet sistemine duyulan güveni zedeleyen ve toplumda bozulmaya neden olan yolsuzlukta etkin bir şekilde mücadele edilecektir. Ayrıca maili suçlarla mücadelede koordinasyon ve işbirliği çalışmaları bağlamında genel bir bilişim politikası oluşturulması, mali suçlarla mücadele daha etkin bir şekilde sürdürüleceği planda yer almıştır.

Vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı ile mücadelede bir diğer planlama ise Avrupa Birliği tarafından 01.01.2013 tarihinde ilan edilen Vergi Dolandırıcılığı ve Vergi Kaçakçılığına Karşı Mücadeleyi Güçlendirmek için Eylem Planı'dır. Bu planla Avrupa Birliği üye devletlerinin vergi matrahlarını korumak ve önemli ölçüde parasal tutarı ilgili ülke devlet hazinesine geri kazandırmak hedefi güdülmüştür. Bu planla kurumlar arası bilgi alışverişinde işbirliğinin güçlendirilmesi, tasarrufları vergilemede mevcut olan boşlukların doldurulması için mevcut düzenlemelerin geliştirilmesine çalışılacağı, kurumlar arası bilgi değişimi için standart formların oluşturulacağı, Avrupa Birliği Vergi Kimlik numarası oluşturulacağı ifade edilmiştir. Ayrıca vergi denetim mekanizmalarının etkinliğinin artırılması, gelecekte ortak denetimlerin yapılabilmesine olanak sağlayacak tedbirlerin alınması, bilgi değişiminin otomasyonla gerçekleştirilebilmesi gibi uygulamaların yapılması planlanmaktadır.

Bunların dışında uluslararası alanda itibarı olan Ernst&Young'ın yayınlamış olduğu Genel Vergiden Kaçınma Karşıtı Kuralların Yükselişi adlı rapor vergiden kaçınmanın minimum seviyeye indirilmesini kapsayan veri ve önerileri içermektedir. Genel Vergiden Kaçınma Karşıtı Kurallar ülkelerin vergi düzenlemelerinde vergiden kaçınma ile ilgili faaliyetleri azaltmak amacıyla başvurulan kurallar olarak ifade edilmektedir. Bu uygulama Çin Brezilya Almanya, Singapur, Hollanda, Fransa, Güney Kore ülkelerinde kendine yer bulmuş olup diğer bazı ülkelerde bu raporla aynı düzlemde olan mevzuata sahip olan ABD (Amerika Birleşik Devletleri) gibi ülkelerde de bu yöndeki uygulamalar artmaktadır. Bu raporda bahsedilen ülkelerin vergiden kaçınmanın sınırlandırılmasına ilişkin kurallar bütünü oluşturup bu kuralların uygulandığı bir alan belirlemenin önemi ve bu alanı genişletme amacıyla olunmasıdır.(Ernst&Young, 2013: 2-25)

Başlıca vergiden kaçınma yollarını “genel” ve “sektörel” olarak sıralamak mümkün.

3.2.Genel Kaçınma İmkanları

Genel Kaçınma Yolları aşağıdaki gibi sıralanabilir (www.paradergi.com., 2018: 13-14):

- Vergi kanunlarında düzenlenen istisna ve muafiyetlerden yararlanmak, kanunen kabul edilmeyen giderler ayrımını çok iyi yaparak indirilebilecek giderlerden doğru ve tam yararlanmak, yeniden değerlendirme avantajından yararlanmak.
- Azalan bakiyeler yöntemiyle amortisman uygulamasından yararlanmak, enflasyonist dönemlerde stok maliyetlerinin belirlenmesinde son giren ilk çıkar (LİFO) yöntemini uygulamak, maliyet çalışmalarında fire oranlarını doğru tespit ederek fire hakkını kullanmak.

- Vergiyi doğuran olayı, vergilemenin olmadığı alanlara yönlendirmek, ihracat veya ithalat işlemlerinde kârı vergisiz ülkede bırakmak, serbest bölge avantajlarından yararlanmak için buralarda faaliyet göstermek, yurtdışında imalat yaptırmak, yurtdışından yapılan mal ve hizmet tedarikini şirketin off-shore merkezlerinde kurmuş olduğu grup şirketleri aracılığıyla yapmak.
- Grup şirketleri arasında ticari aktivite sağlamak, ortak yapılan giderleri doğru ve zamanında yansıtmak.
- Borsada, yabancı görünümlü hisse senedi ve tahvil alım satımı yapmak.
- Yasal takibe alınmış şüpheli alacaklardan karşılık ayırarak gider yazmak.
- Vergi erteleme yöntemlerini uygulayarak, bazı kazançların fon hesaplarına aktarılması suretiyle vergiyi ertelemek.
- Nakit sermaye artışı yapan kuramlarda vergi avantajı hakkını kullanmak. Şirketlerin borç yerine öz kaynak kullanımını özendirerek, nakdi sermaye artışları veya yeni kurulan sermaye şirketlerinde ödenmiş sermayenin nakit olarak karşılanan kısmı üzerinden TCMB tarafından açıklanan ticari kredilere uygulanan ağırlıklı yıllık ortalama faiz oranı dikkate alınarak, ilgili hesap döneminin sonuna kadar hesaplanan tutarın yüzde 50'sinin ilgili hesap dönemine ait kurumlar vergisi matrahından indirilmesine olanak sağlanmak.

3.3. Sektörel Olanaklar

Sektörel olanaklar aşağıdaki gibi sıralanabilir: (www.paradergi.com, 2018:14-15)

- KOBİ düzeyindeki imalatçı şirketlerin birleşmesi halinde üç yıl boyunca birleşme sonrası elde edilen kazançlarının yüzde 75'i oranında kurumlar vergisi istisna hakkını kullanmak. Zararlı bir şirketi satın alarak birleşme sonrası devreden zararları kullanmak. İştirak halinde ise, iştirak kazancı istisnasından yararlanmak.

Çeşitli leasing anlaşmaları yapmak. Finansal sıkıntıda olan şirketlerin aktiflerindeki gayrimenkullerini bir finans kurumuna “sat-kirala-geri al” yöntemi ile satarak hem finans sorununu çözmek hem de KDV ve kurumlar vergisinden muaf olarak işlemi tamamlamak.

- Spor kulüplerine sponsorluk olarak harcama yapmak, profesyonel kulüplere yapılan harcamanın yüzde 50'sini, amatör kulüplere yapılan harcamanın yüzde 100'ünü kurumlar vergisi matrahından indirim yapmak.
- İhracatçıların, yıllık ihracat tutarlarının binde 5'i oranında götürü (belgesiz) gider yazma hakkını kullanmak. Yurtdışı satış faturası düzenlendiği halde, henüz gümrük çıkış işlemleri tamamlanmamış ihracat işlemlerini çıkış tarihine göre hasılat yazmak. Öte yandan, ihracatçı ve ithalatçılarda çok yaygın olan kur farkı hesapları çoğu zaman ihmal edilmeleri veya hatalı hesaplamaları neticesinde mükelleflerin aleyhine olabilecek fiktif kârlar oluşabiliyor. Aktif hesapların değerlendirilmesi sonucu “kur geliri” olabileceği gibi, pasif hesapların değerlendirilmesi sonucunda ise “kur gideri” oluşabiliyor.
- İnşaat firmalarının, yıllara sari inşaat işlerinde elde ettikleri kazancın, işin tamamlanma süresine bağlı olarak sonraki yıllara aktarılarak vergi beyanında bulunmak. İnşaat tamamlanmadan (teslim yapılmadan) daire satış bedeli olarak alınan tutarları gelir yazmak yerine avans hesabında tutarak sonraki dönemlerde (dairenin tesliminde) gelir yazmak.

Vergi kanunları çok karışık, üstelik sürekli değişikliğe uğradığından, hem vergi mükelleflerinin, hem de vergi danışmanlarının bile mevzuatın tamamını günü gününe doğru ve hatasız takip etmesi çok zor. Bu

yöndeki uygulamalar, vergi mevzuatının karmaşık ve içinden çıkılmaz hale gelmesinde büyük rol oynamaktadır.

3.4. Vergi Kanunlarında Düzenlenen İstisna ve Muafiyetler

- İki yıldan fazla şirket aktifinde kalan gayrimenkul veya hisse senetlerinin satışından elde edilen kârların yüzde 75'i kurumlar vergisinden, satışın tamamı ise KDV'den muaftır.

Örneğin, aktifte 1.000.000 TL değerinde kayıtlı fabrika binası 5.000.000 TL'ye satılıyor. Bu satış sonucu 4.000.000 TL kurum kazancı çıkıyor. Sermaye yedeklerine atılacak bu kazancın yüzde 75'i olan 3.000.000 TL en geç beş yıl içerisinde sermayeye ilave edilmek koşuluyla kurumlar vergisinden istisna olup, kalan yüzde 25'i olan 1.000.000 TL kurumlar vergisine tabi oluyor. Bu durumda 800.000 TL yerine sadece 200.000 TL ödenerek, 600.000 TL kurumlar vergisi ödenmemiş oluyor.

- Sponsorluk harcamaları:

Spor kulüplerine yapılan sponsorluk harcamalarının, amatör spor dallarında tamamının, profesyonel spor dallarında ise yüzde 50'sinin vergi matrahından indirilmesine olanak sağlanmış bulunuluyor.

Örneğin, profesyonel spor kulübüne sponsorluk yapan bir kurumlar vergisi mükellefi yaptığı 100 bin TL'lik ödemenin ancak yarısını vergi matrahından düşebilir. Bu durumda, $(50.000 \times 0.20=)$ 10 bin TL daha az vergi ödeyerek, kasasından çıkan paranın yüzde 10'unu geri almış sayılıyor. Aynı mükellef amatör spor kulübüne aynı miktarda ödemedede bulunacak ise $(100.000 \times 0.20=)$ 20 bin TL daha az vergi ödeyerek, kasasından çıkan paranın yüzde 20'sini geri almış sayılıyor.

- Şüpheli alacak karşılıkları:

Ticari bir alacağın çeşitli nedenlerle tahsili mümkün olmaz veya şüpheli hale gelmiş ise, dava açmak suretiyle hukuki takibat başlatılır. Hukuki takibatın başlatılması halinde, takibe uğrayan şüpheli alacak kadar şüpheli alacak karşılığı ayırmak suretiyle, tamamı tahsil edilinceye kadar giderleştirilmiş olur. İleride tahsil edilince tekrar gelir yazılır.

Örneğin, 100.000 TL ticari alacağın şüpheli hale gelmesi ve alacak davası açılması halinde, şüpheli hale gelen 100.000 TL'nin tamamı şüpheli alacak karşılığı hesabına aktarılarak giderleştirilir. Bu durumda vergi matrahı 100.000 TL azalacağından bunun vergi yükü olan 20.000 TL davanın sürecine göre ertelenmiş olur.

- Çeşitli leasing anlaşmaları yapmak:

Finansman sıkıntısı çeken kurumların, aktiflerinde kayıtlı gayrimenkullerini “sat-kirala-geri al” yöntemi ile her hangi bir leasing şirketine satmaları sonrasında geri alınması sonucu doğan kazanç kuramlar vergisinden, satışın tamamı ise KDV'den istisnadır.

Örneğin, şirketin aktifinde 2.000.000 TL değerinde kayıtlı bir fabrika binası, leasing şirketinin ekspertiz değeri 6.000.000 TL olarak değerlendiriliyor. Şirket, fabrika binasını 6.000.000 TL üzerinden leasing şirketine fatura ediyor ve bu tutar üzerinden kredi temin ediyor. İlgili satış sonucu oluşan 4.000.000 TL kurum kazancı kurumlar vergisi ve KDV'den istisna olarak vergilendirilmiyor.

Sözleşme (borcun bitimi) sonrası, leasing şirketinden geri alınacak fabrika binası bu kez, ilgili tarihteki değerlendirme üzerinden şirkete geri verilecek. İlgili gayrimenkulün değeri tekrar tespit edilecek olup, geri alma değerinin ise 8.000.000 TL olduğunu varsayalım. Bu durumda, geri dönüşümden oluşan 2.000.000 TL kazanç da yine kurumlar vergisi ve KDV'den istisna olarak fabrika ilk sahibi olan firmaya geri devredilecek. Fabrika sahibi kurum ise, fabrika binasını 8.000.000 TL değerinde aktifine kaydetme hakkına sahip oluyor. Diğer bir ifadeyle, bu işlem başından sonuna kadar vergisiz bir teslim tabi olduğundan, oluşan 6.000.000 TL'lik değer artışı da vergisiz oluyor.

- Şirket birleşmeleri ve satın alma yapmak:

İmalatçı olmaları koşuluyla birleşen KOBİ'lerin birleşme sonrası elde ettikleri kazançlarının yüzde 75'i üç yıl süre ile kurumlar vergisinden istisnadır.

Örneğin, yedek parça imalatı faaliyetinde bulunan (X) ve (Y) unvanlı iki KOBİ'nin birleşmesi sonrası, kurum kazancınının 2.000.000 TL olduğunu varsayalım. Bunun 500.000 TL'si imalat dışındaki diğer faaliyetlerden elde edilmiş, kalan 1.500.000 TL'si ise imalat faaliyetinde elde edilmiş olsun. 1.500.000 TL kazancın yüzde 75'i olan 1.125.000 TL'si üç yıl boyunca kurumlar vergisinden istisna oluyor. Bu durumda kuramlar vergisi matrahı 2.000.000 TL yerine 1.125.000 TL oluyor. Yani, birleşme sonrası yeni firma 400.000 TL kurumlar vergisi yerine 225.000 TL kurumlar vergisi ödemiş oluyor.

- Vergi erteleme yöntemlerini uygulamak:

Şirketlerin aktifinde kayıtlı amortismanına tabi iktisadi kıymetin satılmasında elde edilen kâr, o yılın matrahına ilave edilmek yerine, üç yıl içerisinde aynı türden bir aracın satın alınması koşuluyla "yenileme fonu" hesabına aktararak ilgili vergi ertelenmiş oluyor.

Örneğin, şirketin aktifinde, amortismanları ayrıldıktan sonra net değeri 500.000 TL olan beş adet aracını 750.000 TL'ye satılıyor. Satış sonucu 250.000 TL kazanç elde ediliyor. Bu kazancın vergi maliyeti ise 50.000 TL oluyor. Oysa bu şirket elde edilen 250.000 TL'yi bir yönetim kurulu kararı ile en geç üç yıl içerisinde aynı tür aracı satın alması koşuluyla "yenileme fonu" hesabında tutması halinde hiç vergi ödemiyor.

- Nakit sermaye artırımında vergi avantajı:

Sermaye şirketlerinin borç yerine öz kaynak kullanımı özendiren bu düzenlemeyle, nakdi sermaye artışları veya yeni kurulan sermaye şirketlerinde ödenmiş sermayenin nakit olarak karşılanan kısmı üzerinden TCMB tarafından açıklanan ticari kredilere uygulanan ağırlıklı yıllık ortalama faiz oranı dikkate alınarak, ilgili hesap döneminin sonuna kadar hesaplanan tutarın yüzde 50'sinin ilgili hesap dönemine ait kurumlar vergisi matrahından indirilmesine olanak sağlanıyor.

Örneğin, A şirketinin 2016 Temmuz ayında 2.000.000 TL sermaye artırımını yaptığını kabul edelim. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından en son açıklanan ticari kredilere uygulanan ağırlıklı yıllık ortalama faiz oranını ise yüzde 16 olarak alalım. Bu veriler doğrultusunda hesaplamamız aşağıdaki şekilde olacaktır.

- Kurumlar Vergisi Matrahından İndirilecek Tutar:

Nakden Artırılan Sermaye Tutarı x TCMB Faiz Oranı x Süre (Ay) x İndirim oranı olacaktır. Firmanın yararlanacağı yıllık indirim tutarını aşağıdaki şekilde hesaplanır.

$$2.000.000 \times 0.16 \times \% 50 = 160.000 \text{ TL}$$

Söz konusu firmanın Temmuz ayında sermaye artırımını yaptığını dikkate alındığında yukarıda yer alan yıllık tutarın dönem hesaplaması aşağıdaki şekilde olacaktır:

$$(160.000/12 \text{ ay}) \times 6 \text{ ay} = 80.000 \text{ TL.}$$

Bu tutarın kurumlar vergisi beyannamesine (olumlu) net etkisi ise, $80.000 \times \% 20 = 16.000 \text{ TL}$ olacaktır.

Vergi mükelleflerinin borçları ve sorumlulukları kadar, vergi kanunlarından gelen hakları da bulunuyor. Bize göre, bu hakların en önemlisi, yasaların kendilerine tanıdığı avantajları “vergiden kaçınma” olarak kullanmalarındır.

Yapılan açıklamalarda açıkça gözleneceği üzere, vergiden kaçınmanın kanunlara aykırı herhangi bir yanı yoktur. Bu amaçla mükellef, çeşitli vergi uygulamalarının kendisine olabilecek etkilerini asgariye indirebilmek amacıyla profesyonel mali danışmanlardan, uzmanlardan, vergi planlayıcıları ve muhasebecilerden yararlanabilir.

4. Vergi Kaçakçılığına Vergi Cennetleri ve Uluslararası Boyut Açısından Bakış

4.1. Vergi Cennetleri

Vergi kaçakçılığı evrensel bir olgudur. Devletlerin tek başına ya da işbirliği yaparak bu durumun tamamen üstesinden gelmeleri şu an için mümkün görünmemektedir. Vergilendirmenin olduğu her yerde vergi kaçakçılığı da var olmuştur. Kanuna aykırı olarak vergi yükümlülüğünden ve verginin ödenmesinden kaçışı ifade eden vergi kaçakçılığı durumu başarılı bir vergi politikası oluşturmaya yönelik çabaları zedeleyici niteliktedir.

Vergi kaybı temelde ekonomik faaliyette bulunan kişi ve kuruluşların vergi dairelerine kayıtlı bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Bunları kayıt altına almaya yönelik faaliyetlerde bulunmak kaçakçılığın önlenmesinde daha olumlu sonuç doğuracaktır. Ülkelerin tekil bazda hareket etmeyi bırakıp bir araya gelerek ortak çözüm üretmeleri de elbette çokuluslu şirketleri vergilendirmede daha başarılı olmalarını sağlayacaktır. Yalnızca yaptırımların öngörüldüğü teorik çalışmalardan çok verginin tespit edilmesine yönelik pratik çalışmalar etkili olacaktır.

4.2. Vergi Nasıl Kaçırılır?

19. yüzyılda nama yazılı olmayan taşınabilir menkul kıymetler ülkeden ülkeye seyahatlerle taşınabiliyordu. Günümüzde ise dijital ortamlarda olan menkul kıymetler maddi boyutunu kaybetmiştir. Parayı saklamak isteyen kişiler bunu ya bavullara doldurup taşıyacaktır ki bu risklidir ya da elektronik transfer yapacaktır. Örneğin Türkiye’de yerleşik 1000 kişinin istihdam edildiği KALENDER Şirketinin tek hissedarı ve yöneticisi Kamil Hiçşaşmaz İsviçre’ye 10 milyon Euro Göndermek istiyor. Bu işlem üç derecede gerçekleşecektir. İlk olarak kontrolün son derece zayıf olduğu ABD de Delaware eyaletinde bulunan hayali bir şirket kurmalıdır. İkinci olarak Kamil Bey bu hayali şirket adına Cenevre’de bir hesap açmalıdır. Bu birkaç saat süren bir işlemdir. En sonunda ise Kalender Şirketi Delaware’de bulunan bu hayali şirketten fiktif bir hizmet satın alır örneğin danışmanlık hizmeti gibi. Bu hizmetin bedeli ödemek için İsviçre’deki hesaba para gönderir. Bu transfer görünür de yasaldır. Kara para kontrolünden geçmesi de zordur. Çünkü günde binlerce transfer olmaktadır. Bu işlemleri yasal veya yasadışı diye ayırt etmek oldukça zordur. Öte yanda Kamil Bey hayali danışmanlık ücretini ödeyerek karını düşürmek suretiyle Türkiye’deki vergi matrahını azaltmış oluyor ayrıca bir defa İsviçre’ye parasını getirdikten sonra bu parayı uluslararası finansal piyasalarda kullanarak gelir elde edebilir ve bu geliri bankacılıkta müşteri sırrı uygulaması sayesinde Türkiye Vergi İdaresi’nden kaçırmış olur. Yani faiz ve kar payı gelirlerini vergi beyannamesinde beyan etmediği için Kamil Bey gelir vergisi matrahını azaltmış olur. Şayet bu hesaptaki parayı kullanmak isterse ilk olarak kredi kartından küçük miktarlarda para çekerek bunu yapabilir ya da daha büyük tutarı ülkesine getirmek isterse daha yetenekli olması gerekmektedir. Lombard kredisi denen bu yöntemde Kamil Bey İsviçre’de hesabının bulunduğu bankanın Türkiye’deki şubesinden bir kredi alır ve Cenevre’deki mevduatını bu krediye teminat olarak gösterir. Mevduat aynen Cenevre’de kalarak faiz ve kar payı getirmeye devam ederken kullanılan bu kredi ile Türkiye’de boğazda bir villa ya da bir tablo alınabilir. Vergi dairesi yasal olarak alması gereken bu vergi tutarını alamazken Kamil Bey gizlice parasını Türkiye’ye geri getirmiş olur.

4.3. Avrupa’da Vergi Kaçakçılığı, Off- Shore Finans Sistemi ve Vergi Cennetleri

Vergi cennetlerinde yapılan vergi kaçakçılığına değinmeden önce bir finans merkezi olarak İsviçre’nin; bankacılıkta müşteri sırrı dediğimiz durumla mücadele etmek amacına yönelik tüm çözüm önerilere karşı sayısız yöntemi içeren zengin bilgilerle dolu durumuna bakmak faydalı olacaktır. İsviçre’nin özelinde Cenevre, Zürih, Basel’in vergi cenneti olarak ortaya çıkmasında 1920 yıllar yani birinci cihan harbinin sonrası etkili olmuştur. Ülkeler önceleri düşük olan vergi oranlarını savaş tazminatı, gazilere ödenen ücretlerden türü kamu borçlarının artmasını engelleyememiş ve vergi oranlarını örneğin Fransa’da Yüzde 4’lerden yüzde 50’lere çıkarmıştır. İsviçre cihan harbinden önce de önemli bir finansal sitemdi. 1912’lerde İsviçre Bankacılar Birliğinin kurulması ve sonrasında bunların birleşip hükümete yüksek faizler uygulaması karlılıklarını arttırmış merkez bankalarının finansal istikrar konusunda kriz zamanlarında müdahaleci durumundan kaynaklı verdiği güven bu grup için önemliydi. Ve Zucman’ın (2015: 25) Helvetik Konfederasyon diye bahsettiği bu grup viyana kongresinden bu yana mutlak tarafsızlık konumunu korumuş bu da cihan harbinin sosyal bunalımlarını zararsız atlatmalarını sağlamıştır. Vergi kaçakçılığı endüstrisinin patlamasının bir diğer önemli sebebi servet biçiminin değişmesidir. Taşınabilir menkul kıymetler taşınmazlar önüne geçmişlerdir. Taşınabilir bu kıymetler, hisse senedi, tahvil ve bonolar namaz yazılı olmayan, elinde tutan kişiye sahiplik hakkı veren bu nedenle de kaydının yapılmasına gerek duyulmayan kağıtlardı. Bu kağıtların banknottan farkı zaman zaman değerlerinin çok yükselmesi idi. Servet sahipleri bu kıymetleri ellerinde tutmanın güvencesiz olduğunu anladıklarında saklayacakları güvenli yerler aramaya başlamışlardır. Bu talebe cevap verebilmek için Avrupa’daki bankalar 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren varlık yönetimi adı altında hizmet alanı ortaya koydular, ki varlık yönetimi tasarruf sahiplerine menkul kıymetlerini güvenli bir şekilde saklayabilecekleri kasa hizmeti sunulmasıdır. İsviçre bankaları da bu hizmet veren bankalar arasında yer almışlardır. Yalnız burada diğerlerinden farklı olarak İsviçre’deki bankalara kıymetlerini yatıran servet sahipleri buradaki kurumlar ve yabancı devletler arasında herhangi bir iletişim olmamasından yararlanarak elde ettikleri faiz ve kar paylarını yakalanma riski olmadan gizleyebilmektedirler. Yani vergi kaçakçılığı yapabilmektedirler.

İsviçre’de biriken servet tutarları ile ilgili fikri zemini sunan 1990’lı yıllarda inceleme yapan bankacılık sırrı uygulamasını araştıran iki komisyondur. Bunlardan biri Paul Volcker’ın başkanlığını yaptığı komisyon nazi kurbanları ve onların mirasçılara ait olan hareketsiz hesapları tespit etme amacına yönelik çalışmıştır. Bu çalışmayla ikinci dünya savaşının bitim yılından bu yana kurumlar tarafından tutulan servetler ile ilgili büyük bilgi edinilmiştir. Jean François Bergier’in başkanlığını yaptığı ikinci komisyon ise ikinci dünya savaşında İsviçre’nin rolünü anlamak için oluşturulmuş ve 20.yüzyıl boyunca İsviçre’deki en büyük 7 bankada bulunan servet tutarları hakkında bilgiler edinilmiştir.

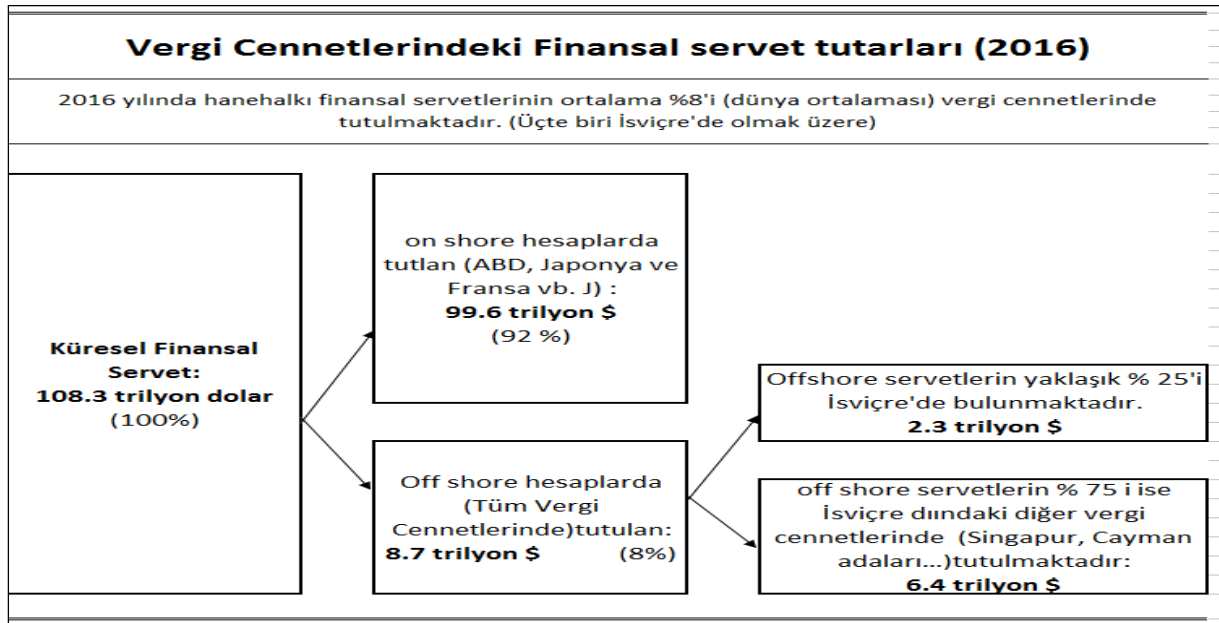
1920-1938 yılları arasında İsviçre bankaları tarafından idare edilen off shore varlıklar on kat fazla artmıştır. Bu Avrupa’daki servet birikiminin durgunluğa girmesiyle bağdaşmayan bir durum ortaya koymaktadır. 1938 tarihi itibarıyla Avrupa’nın büyük ülkelerindeki kişisel servet toplamı 1920 tarihi ile aynı seviyelerdedir (Piketty ve Zucman, 2013). Buna karşılık 1. dünya savaşı öncesinde avrupa’nın İsviçre’de sakladığı servetin toplam servet miktarına oranı çok düşük iken (yaklaşık 0,5) bu oran bir anda hızla % 2,5 lar seviyesine gelmiştir (Zucman,2015:31).Bergier ‘in komisyon başkanlığını yaptığı ekibe göre İsviçre bir finansal merkez olarak 1930’lu yıllarda değil 1920’li yıllarda ortaya çıkmıştır. 1920-1929 yılları arasında yönetilen servet oranındaki büyüme ortalama % 14 civarında gerçekleşirken bu oran 1930-1939 yılları arasında sadece % 1 olarak gerçekleşmiştir (Guex, 2000:74).

1940’lardan itibaren bu tarihlerde müşteri sırrı uygulamasına karşılık kurulan uluslar arası koalisyonla karşı başarı kazanan İsviçre’de daha sonraki yıllarda da servet yönetimi faaliyetleri hız kazanmıştır. 1970’lerde bir kesinti yaşansa da; Off-shore finansın gelişimini izleme açısından yol gösterici olan Amerikan Hazinesi’nin elinde Amerikan Hisse senedi bulunduran yabancılar hakkında yaptığı

soruşturmalar olmuştur. Yapılan çalışmalarla Amerikan hisse senedi ve bonolarının büyük bir bölümünü İsviçre elinde tutmaktadır. Buna karşılık İngiltere ve Kanada'da % 15 Fransa'da % 7 Almanya'da bu oran % 3'tür. Burada bilinmesi gereken husus Amerikan istatistikçilerinin bu hisse senetlerinin kime ait olduğunu tespit edememeleri sadece nerelerde yönetildiklerini bulabilecekleridir. Bu çalışmalar vergi cennetlerindeki zenginlik miktarından ziyade coğrafi dağılıma odaklanmıştır. (Zucman,2015:39) 1970'lerde İsviçre'ye gelen servet tutarı oldukça fazla olmaya başlamıştır ve yabancılar servetlerin önemli bir kısmını da İsviçre frangına çevirmişlerdir. Bu paranın aşırı değerlendirilmesine neden olmuş ve bankacılar bu tutarlara negatif nominal faiz uygulamaya başlamışlardır. Yani bankacılar paranızı getirin fakat Amerikan hisselerine yatırım yapın franga yüklenerek İsviçre'nin istikrarını bozmayın, demişlerdir.

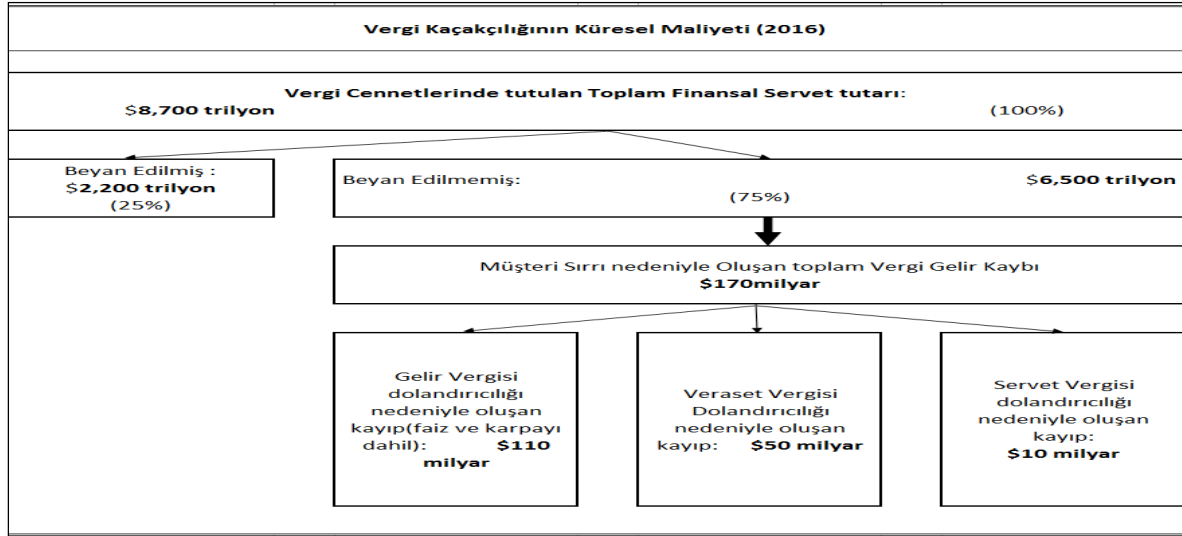
1980'li yıllarda ise İsviçre off-shore'da hakimiyetini kaybetmeye başlamış İngiltere de liberalleşmenin etkisiyle Londra öne çıkmaya başlamış ayrıca yine bu tarihlerde Hong Kong, Singapur, Jersey Lüksemburg ,Bahamalar gibi yeni varlık yönetimi merkezleri ortaya çıkmıştır. Bu merkezlerin yaptığı iş müşterilerinin hisse senedi ve tahvil portföylerini saklamak, bu portföylerin faiz ve kar payı getirilerini toplamak, yatırım danışmanlığı yapmak, cari hesap tutma imkanı sağlamak gibi hizmetler sunmakta ve esasen bankacılıkta müşteri sırrı prensibinden faydalanarak aynı hizmeti sunmaktır. Bu gelir miras ve servet vergisi kaçırma işidir. 1970'lere kadar İsviçre servet sahiplerinin en yoğun tercih ettikleri vergi cenneti iken 1980'lerden sonra Avrupa'da, Asya'da Ve Karayip adalarında bulunan yeni off-shore merkezleri cazip olmaya başlamıştır. Bu durum vergi cennetleri arasında bir rekabet olgusunun olduğunu düşündürse de aslında buralarda örneğin Singapur ve Cayman adalarında bulunan bankaların büyük kısmı İsviçre bankalarının iştirakleri gibidir. Bunlar yeni müşteri toplamanın bir yoludur. Artık şu da bir gerçek olmaya başlamıştır ki İsviçre menkul kıymetlerin saklama hizmetinin yapıldığı diğer cennetlerin de servetin yönlendirmesinin yapıldığı yani yatırım yapılan merkezler olduğudur. Aşağıdaki grafik ve tablolarda vergi cennetlerindeki toplam servet tutarının yıllara göre oranı, ülkeler bazında servet dağılımının nasıl olduğu, hangi vergi türlerinden ne kadar kaçakçılık yapıldığı hakkında yaklaşık olarak bir resim çizecektir.

Tablo 1. Vergi Cennetlerindeki Finansal Servet Tutarları

Kaynak: Ülkelerin Ulusal Servet Hesapları, İsviçre Merkez Bankası, <http://gabriel-zucman.eu/richeesse-cachee/> (Erişim Tarihi: 18.10.2021)

Tablo 2. Vergi Kaçakçılığının Küresel Maliyeti

Kaynak : <http://gabriel-zucman.eu/richeesse-cachee/> (Erişim Tarihi: 18.10.2021)

Tablo 3. Vergi Cennetlerinin Maliyetleri

Vergi Cennetlerinin maliyetini kim taşıyor? (2016)			
	Offshore serveti (\$ milyon)	Offshore da tutulan finansal servet oranı	Vergi geliri kaybı(\$ milyon)
Europe	2.500	11%	60
USA	1.400	4%	32
Asia	1.300	4%	28
Latin America	1.000	27%	21
Africa	900	44%	19
Canada	300	9%	6
Russia	600	54%	4
Gulf countries	700	58%	0
Total	8.700	8,0%	170

Kaynak: <http://gabriel-zucman.eu/richeesse-cachee/> (Erişim Tarihi: 18.10.2021)

Vergi kaçakçılığıyla mücadelede Zucman bize iki ilkedden bahsediyor. Yaptırım ve kontrol. Bunlardan birincisi finansal ve ticari yaptırımlar şeklinde kendini göstermektedir. Finansal ve ticari yaptırımlara güzel bir örnek 1962 yılında Fransa'nın Monaco'ya uyguladığı abluka olarak tanımlıyor. Monaco pensliğinde vatandaşlar gelir vergisi ödemiyorlar Fransa ise bu uygulamaya son vermek istiyordu. Prens mülkünün mali egemenliğine dokunulmasına izin vermiyordu. Bu durumda Fransa buna boyun eğmek

yerine 13 Ekim gecesi Fransız gümrük yetkililerini Monaco ve Fransa arasındaki sınırı gözden geçirmeleri için görevlendirmiş ve bununla prensliğin iş birliği teklifini reddetmeleri durumunda dünyanın geri kalanıyla ilişkilerini kesmek tehdidiyle karşılık vermiştir. Böylece 1963 ten itibaren Monaco'da yaşayan Fransızlar Fransa'da yaşayanlarla aynı oranda vergi ödemektedirler. Bu durum içinde bulunulan şartlarla o zamanın şartları değişik de olsa bir şeyi göstermektedir ki bu da vergi cennetleriyle mücadele de zafer kazanılamayacağı yaklaşımının doğru olmadığıdır.

Uluslararası vergi kaçakçılığının önüne geçme adına Zucman (2015) çalışmasında kendi eylem planından şöyle bahsetmiştir:

4.3.1.Küresel Bir Finansal Kadastro Hazırlanması

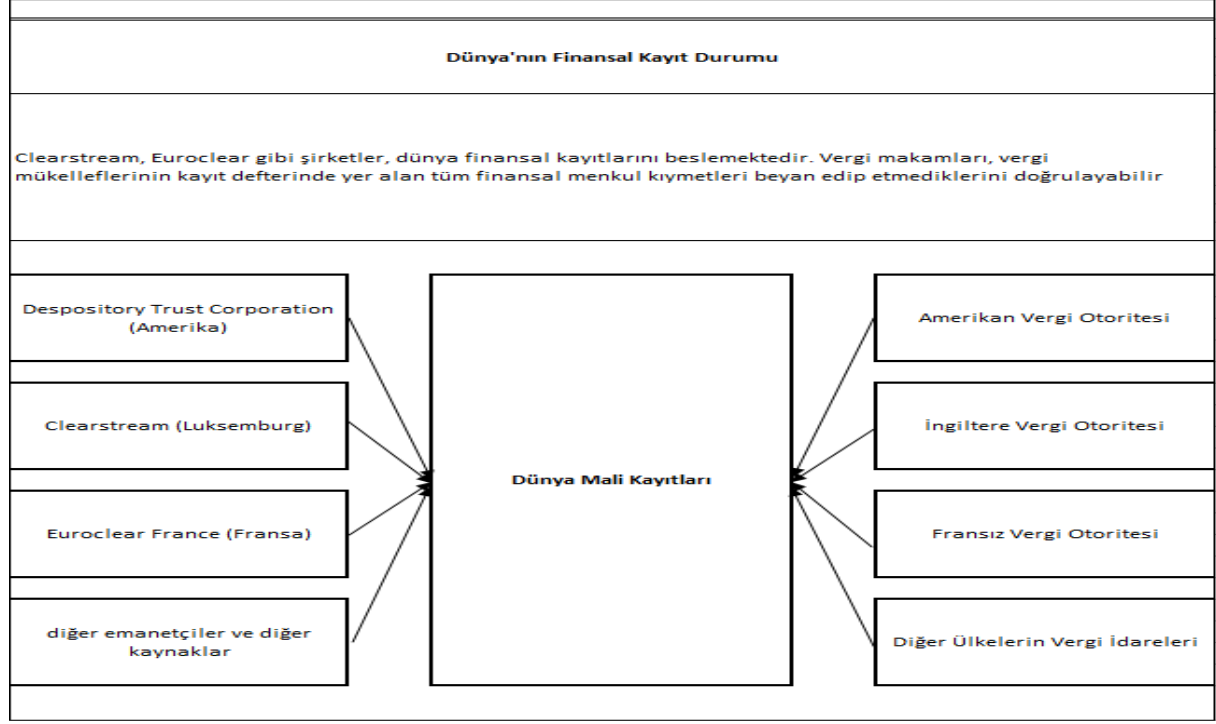
21. yy.'da servetlerin vergilendirilebilmesi için dünyadaki tüm hisse senetleri, tahviller, bonolar ve yatırım fonu katılım paylarını kapsayan menkul kıymetlerin sahiplerinin belirlenerek kaydedilmesidir. Böyle bir kadastro önemi vergi daireleri açısından off -shore bankaların ellerinde bulunan verileri gerçekten aktarıp aktarmadıklarının denetimine olanak sağlamasıdır. Böyle bir kadastro yoksa örneğin İsviçre'li bankacılar Fransız müşterileri olmadığını ileri sürerek Fransız maliyesine mümkün olduğu kadar az bilgi aktarabilir. Bu finansal kadastro önerisinin etkin bir şekilde gerçekleşebilmesi için ülkeler arası otomatik bilgi akışı ilkesiyle beraber uygulanmasına bağlıdır. Fransa'da müşterilerin gelirleriyle ilgili tüm bilgiler bankalar aracılığıyla Fransız vergi dairelerine aktarılmakta önceden doldurulmuş vergi beyannamelerine yazılmaktadır. Böylece Fransız bankaları aracılığı ile vergi kaçırmak imkansız hale gelmiştir. Dolayısıyla bu uygulamanın vergi cennetleri ülkelerini de kapsayacak şekilde genişletilmesi bir hedef olmalıdır. Fakat uluslararası bilgi akışı ve otomatik veri bildirimini tek başına uygulandığında finansal gizlilik engeline takılacaktır. Bu uygulamanın ciddi boyutlarda vergi kaçağına engel olabilmesi için finansal kadastro ile desteklenmesi şarttır. Bunun önündeki engel zenginliklerinin asıl kaynağı olan müşteri sırrı ilkesini savunan vergi cennetlerinin iradesidir.

Dünyanın finansal kadastroğunu çıkarmak ütopyik olan bir şey değildir. Buna benzer kayıtlar günümüzde vardır. Asıl sorun bu kayıtların dağılık olması ve özel şirketlerin denetiminde bulunmasıdır. Zuckman hedefin bu bilgilerin birleştirilerek devlete ait bir otoritenin denetimine geçmesi olması gerektiğini ifade etmektedir. Bunu yapabilecek örgütün ise birkaç istisna dışında tüm dünya ülkelerini kapsayan küresel olabilecek tek kurum olan IMF olduğunu ifade etmektedir.

20 yy. boyunca hisse senetleri ve bonolar kağıt parçaları şeklinde muhafaza ediliyorlardı. Bu nedenle bu menkul kıymetler her işlemde bankalar arası fiziksel olarak taşınıyordu. Savaş sonrası oluşan ekonomik büyümeden sonra hisse senedi hacminin de ciddi oranda artmasıyla birlikte sistem tıkanma durumuna geldi. 1960'lardan sonra ise her ülke hisse senetlerinin sabit durduğu takas bankalarını kurdular. ABD de 1973 de kurulan ve ABD şirketleri tarafından piyasaya sürülen hisse senetleri Depository Trust Corporation DTC 'de saklanmaya başlanmıştır. Amerikan kamu borç kağıtlarını saklayan ise New York Merkez Bankasıdır. Herhangi bir müşteri hisse senedi sattığında bu onun hesabına borç, müşterinin banka hesabına da alacak kaydedilir. Bu şekilde kağıt parçaları materyal olmaktan çıkmış fiziksel özellikleri ortadan kalkmıştır. Artık kimin elinde ne tuttuğu bilgisayarlarda kayıtlıdır DTC tutar ve bunu saklar. Her ülke takasbank nezdinde bu kayıtları yapar. Daha sonra Amerikalı şirketler ABD sınırları dışında doğrudan sterlin ya da başka para birimiyle alman ve İngiliz piyasalarında tahvil ihraç etmeye başlamışlardır. Ne tamamen Amerikalı ne tamamen Avrupalı olan bu vatansız tahviller tek bir merkezde toplanmıyordu. Dünyada bu boşluğu Belçika'da Euroclear diğeri ise Lüksemburg'taki Clearstream adlı şirketler doldurmaktaydı. Clearstream şirketinin temel faaliyeti, yeri yurdu tam belli olmayan tahvilleri güvenilir bir ortamda saklamaktır. Bunun yanı sıra bu tahvillerin kimlere ait olduklarını içeren hesap defterleri de elindedir. Bu takas odası faaliyeti aslında her gün tüm alıcı ve satıcıların piyasada gerçekleştirmiş oldukları brüt milyonlarca işlem emrini sınırlı sayıda net

işleme dönüştürmektedir. Takas işlemi değil de takasbank faaliyeti vergi cennetleriyle mücadelede çok önemli bir yerdedir. Bunun nedeni ise günümüzde Clearstream ve Euroclear milyarlarca dolar değerindeki menkul kıymetlerin sahiplerinin teyit edilebileceği yegane 2 kurumdur.

Tablo 4. Dünyanın Finansal Kayıt Durumu

Kaynak:<http://gabriel-zucman.eu/richeesse-cachee/> (Erişim Tarihi: 18.10.2021)

- **Küresel Kadastronun dünyadaki Hisse senedi ve tahvillerin tamamını içerip içermediğinin teyidi.**

IMF bunu takasbanktan gelecek bilgileri özellikle şirket bilançoları başta olmak üzere mevcut diğer kaynaklarla karşılaştırıp kontrol ederek gerçekleştirebilir.

- **Menkul kıymetlerin sahiplerinin kimler olduğu konusunda ileri gitmek.**

Takasbanklar'ın büyük bölümünde gerçek hak sahipleri yerine kaydedilmekte olan, menkul kıymetlerin üzerinden geçtiği banka yatırım fonu ve benzeri diğer araçların ismidir. Fakat bazı istisnalar mevcuttur. İsveç'te tüm gerçek kişiler takasbank'ın doğrudan müşterileridir. Kara para aklanmasıyla ilgili kanun gereği de kamu otoritesi artık takasbanklardan menkul kıymetlerin son sahiplerinin doğru bir şekilde belirtilmesini talep etmekte, tüm kurumlara son müşterilerinin isimlerini ve adreslerini bilme zorunluluğu getirmiştir.

4.3.2.IMF'nin Vergi İdarelerinin Bu finansal Kadastroya Erişimini Garantiye Alması ve Otomatik Bilgi Akışı

Vergi daireleri vergi mükelleflerine ait hisse senedi ve tahvillerin doğru bir şekilde beyan edilip edilmediğini özellikle off-shore bankaların ellerinde bulunan tüm bilgileri paylaşp paylaşmadıklarını kontrol edebileceklerdir.

4.3.3. Sermayenin Vergilendirilmesi

Finansal kadastronun gerçekleştirilmesi finansal servetin vergilendirilmesine bağlıdır. Hükümetlerin çoğu servet sahiplerinin sahip oldukları hisse senedi stoklarını vergilendirmemekte bunun yerine getirileri vergilendirmektedir. Bu anlamda finansal kadastro aslında devletlerin işine gelebilecek bir durum olmayabilir.

Kara para aklamayla ilgili düzenlemeler gereği finansal kurumlar kendilerine emanet edilen servetlerin sahiplerinin kimliklerini bilmek zorundalar. Fakat bu olsa bile yine de menkul kıymetlerin büyük bir bölümünün sahibinin kim olduğu bilinmeyecek şekilde mutemetlik firmalarına aitmiş gibi görünebilir hatta başka kimliklerdeki kişilere kaydolunabilir. İşte bunun tam olarak önüne geçmenin yolunu da Zuckman (2017) bize şöyle ifade ediyor: Kaynağında alınacak olan finansal sermaye vergisi. Örneğini ise şöyle açıklıyor: Küresel vergi oranı yüzde 2 olsun. IMF her sene ülkelerin hesabından menkul kıymetler toplamının yüzde 2'sini keser. Örneğin Fransa'daki vatandaşlar ellerindeki portföyler üzerinden yüzde 2'lik bir kesinti yapıldığını görecektir. Bu tutarı geri almak istediklerinde önlerinde tek bir yol olacaktır. Bu da finansal servetlerini vergi beyannamelerinde açıkça göstermeleri olacaktır. En zengin vergi mükellefleri bugün itibarıyla yüzde 1,5 bir ISF oranına tabi olanlar beyanlarından sonra yüzde 0,5 oranında geri ödeme alacaklar. Mevcut durumda bu vergiden muaf olan daha az zenginlerin elde edecekleri iade oranı ise yüzde 2 olacaktır. Burada önemli avantajlar bulunmaktadır. Gerçekçi bir çözüm olmasıdır. Kaynağından kesilecek bir vergi oranı ütopyik değildir buna benzer uygulamalar mevcuttur. Bunun örneği İsviçre'dir. İsviçre'de her şirketten elde ettiği faiz ve kar payı tutarı ne olursa olsun yüzde 35 sonradan geri iade edilebilecek olan bir vergi kesilmektedir. Önerilen vergi oranı ile bunun farkı önerilenin küresel olmasıdır. İsviçre'de olduğu gibi sadece helvetik senetler için değil bütün dünyadaki senetler için geçerli olmasıdır. İkinci farkı menkul kıymetlerin toplam tutarının yüzde 2 si olması oysa İsviçre de menkul kıymetlerin faiz ve kar payı getirilerinden yüzde 35 kesintiden bahsedilmektedir. Bunun sebebi de menkul kıymetlerin büyük bölümünün hiç biri getiri sağlamamasıdır. Bunlar pratikte bir sorun yaratmayacaktır. Bununla beraber her ülke mali egemenliğini koruyabilecektir. Kesilen bu vergi kesildikten sonra beyan halinde geri iade edilebilecektir. Servet sahiplerini bunu dayatmak istemeyen ülkeler IMF'nin kestiği bu vergiyi iade edebilir. Kimi ülkelerde bir aşama dahilinde bunu yapmaya devam edebilir. Diğer bir avantaj ise kaynağından alınması önerilen bu verginin paravan şirketlerin vakıfların, mutemet şirketlerin daha bir sürü çeşidi olan finansal gizlenme tekniğinin varoluşu sebebini ortadan kaldıracaktır. Kaynağında yapılan stopaj finansal gizlilikle en önemli mücadele şekillerinden biridir.

4.3.4. Çok uluslu şirketlerin Vergi Optimizasyonu

Zucman (2017), sermayeye kademeli vergi uygulanmasının şirket karları üzerinden alınan verginin önüne geçmesinin zor olduğunu ifade etmektedir. Fakat çalışmasında şirket karları üzerinden alınan verginin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bunu ise vergi cennetlerinin çok uluslu şirketlere vergi kaçırmak için sonsuz imkanlar sunması şeklinde ifade etmektedir. Bu da hissedarların daha az vergi ödemelerini ifade eder. Asıl sorunun nedenini kurumlar vergisinin şirketlerin her ülkede gerçekleştirdikleri karlar üzerinden ayrı ayrı alınması gibi yanlış bir kuruya dayanması olduğunu ifade etmektedir. Büyük devletler çifte vergilemeyi önleme anlaşmalarıyla sınırları dışında gerçekleşmiş karları vergilendirmekten vazgeçmişler, çok uluslu şirketler de karlarını arzu ettikleri yerlere taşımaktadırlar.

Kurumların uygulamış olduğu vergi optimizasyonunun temelleri, grup şirketleri arasındaki borçlanma ile transfer fiyatlamasıdır. Yani örneğin karları Lüksemburg, bermuda gibi vergilendirilmeyen yerlerde göstermek üzere, kurumlar vergisinin göreceli olarak yüksek olduğu Fransa veya Amerika gibi ülkelerdeki iştiraklere borçları yığmak yoluyla bu ülkelerdeki karları azaltmak. Bu rakamlar oldukça

büyük olduğu için saklanması kolay değildir. Transfer fiyatlamasının rolü ise burada daha önemlidir. Çok uluslu şirketlerin kendi ürettikleri malları birbirlerinden satın alan iştirakleri birbirlerine uyguladıkları satış fiyatları üzerinden açıkça sahtekarlık yapmaktadırlar. Aynı şirket için bermudadaki iştirakler Fransa’da yerleşik olanlara fahiş fiyatlarda satış gerçekleştirmektedir. Aynı şekilde karlar vergi cennetlerine aktarılırken zararlar Kıta Avrupası’nın büyük ekonomilerine ABD’ye ya da Japonya’ya yazılmaktadır. Muz, kova gibi malların fahiş fiyatlar ile birbirine satılması vergi idaresi tarafından cezaya çarptırılma riskini büyük ölçüde taşımaktadır. Buna karşılık patent logo marka fiyatlarını manipüle etmek daha az risklidir. Bunun nedeni ise bu aktiflerin değerinin belirlenmesinin daha zor olmasıdır. Bu nedenle vergi kaçakçılığında devler Google, Apple, Amazon gibi dijital şirketlerdir. Ekonomi dijitalleştikçe kurumlar vergisi olumsuz anlamda bundan etkilenmektedir.

Karların küresel olarak vergilendirilmesi sınırsız muhasebe oyunları ile her türlü vergi kaçırma işleminin yapılabileceği transfer fiyatlamasına karşı etkili bir silahtır. Bu ütopye görülsede böyle bir uygulamanın ABD’de bölgesel ölçekte mevcut olduğu görülmektedir. ABD’de şirket karları ülke genelinde hesaplanmakta ve farklı eyaletlere dağıtılmaktadır. Dağıtım işleminde kullanılan formül, yöntem üzerinde değişiklik yapılamayacak bir yöntemdir. Bu dağıtımdan sonra her eyalet uygulamak istediği vergi oranına karar verecektir. Avrupa komisyonu da Avrupa Birliği (AB) için Accis Direktifi projesiyle buna benzer bir çözüm ortaya koymaktadır.

5.Sonuç

Vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınma kayıt dışı ekonomiyi tetikleyen en önemli unsurlardandır. Çalışmada vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınma kavramlarından bahsedilmiş olup, bu unsurlarla gerek vergi kaçakçılığı ile mücadele gerekse vergiden kaçınmayla ilgili sınırlandırmalar yapılması üzerine yayımlanan raporlardan ve eylem planlarından bahsedilmiştir. Bu çalışmada ve çalışma içerisinde anılan raporlarda esas mesaj vergi kaçakçılığı ile mücadelenin ve vergiden kaçınmanın sınırlandırılması için yapılacak düzenleme ve etkin denetim mekanizmasının kayıt dışılığı azaltacağıdır. Ayrıca çalışmada vergi cennetleri ve Avrupa’da ve Dünya genelinde yapılan vergi kaçakçılığının boyutları ve sebeplerinden bahsedilmiş bu konu üzerine Gabriel Zucman’ın çok değerli araştırmasına değinilmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur. Bu bağlamda veri kaçakçılığıyla mücadelede başvurabileceğimiz durumlar; ilk olarak gerek uluslar bazında gerekse de dünya bazında menkul kıymete dayalı servetlerden vergi kaçakçılığına dur diyebilmek için bu menkul kıymetlerin kayıt altına alınması gerektiği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra bilgi akışının dijital ortamda eksiksiz bir şekilde gerçekleştirilmesi ve vergi idarelerinin yapılan işlemlerden eşgüdümlü olarak haberi olması kaçakçılıkla etkili bir mücadele yöntemi olacaktır. Tabii ki burada kontrol mekanizmasının önemi çok büyüktür. Kayıt dışı ekonomiyle ve vergi kaçakçılığıyla mücadelede vergi denetimlerinin etkin olması ayrıca toplumsal bilinç oluşturmada da faydalı olacağını ifade etmekte fayda vardır. Bu ana mücadele fikirlerinin yanında vergi kaçırmanın önlenmesi için ulusal bazda yapılabilecek şeyler alt başlıklar aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

- Karmaşık ve detaylı olan vergi sisteminin sade hale getirilmesi
- Vergi oranlarının yüksek olması, kayıt dışılığın yanında vergi kaçırma ya da tetikleyen en önemli unsurdur. Mükellefin tahakkuk eden vergi borcunu ifa edememesi siyasi otoritenin genellikle vergi affı getirmek zorunda bırakmaktadır. Bu ekonomi için olumsuz bir şeydir.
- Etkin bir vergi denetiminin olması, bu denetimin kısa sürede neticelendirilmesi, otomasyon üzerinden denetimlerin yapılabilmesi gerekmektedir.
- Dolaylı vergilerin dolaysız vergilere oranla yüksek olmasının kayıt dışılığa sebebiyet vermeyecek derecede olumsuzluğun giderilmesi gerekmektedir.

- Kayıt dışılığa sebebiyet veren sektörlerin belirlenerek üretimin başından son safhasına kadar takibat yapılarak önleyici tedbirler alınması gerekmektedir.
- Kayıt dışılığı tetikleyen belge düzenine uyulmamasının önüne geçmek gerekmektedir.

Kaynakça

- Acımöroğlu, S. (2013). Vergiden Kaçınma ve Vergi Kaçakçılığıyla Mücadelede Avrupa Birliği'nin 1 Ocak 2013 Tarihli Son Eylem Planının Değerlendirilmesi. *Vergi Dünyası*, Sayı:379, s.188.
- Artar, Y. (2013). Vergi Kaçakçılığı ile Vergiden Kaçınmaya İlişkin düzenlemeler Görüş ve Öneriler'', *Legal Mali Hukuk Dergisi*, Sayı 103.
- Aykm, H. (2017). <https://vergidosyasi.com/2017/03/21/vergiden-kacinma-vergi-kacirma-vergi-kacaciligi-kavramlari/>
- Ernst and Young, GAAR Rising Mapping Tax Enforcement's Evolution, Şubat 2013
- Guex, S. (2000). "The Origin of the Swiss Banking Secrecy Law and its Repercussions for swiss Federal Policy", *Business History Review*, 74 (02)
- Heper, F. (2003). Kamu Maliyesi, Açıköğretim Yayınları, 2003, s. 210-211.
- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=213&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=4>. Erişim Tarihi: 17.10.2021.
- <https://www.myfikirler.org/vergiden-kacinma-yollari.html/3>), Erişim Tarihi:13.10.2021.
- <https://www.myfikirler.org/vergiden-kacinma-yollari.html/3>, Erişim Tarihi: 12.10.2021 2017.
- <https://www.paradergi.com> (11-17 Şubat 2018) , "Vergiden Kaçınma Mükellefin Hakkı!", Erişim Tarihi:12.10.2021.
- İsviçre Merkez Bankası (2016). <https://www.snb.ch/>, Erişim Tarihi: 15.10.2021
- Maliye Bakanlığı 2018-2022 Stratejik Planı (2017). 2018-2022 Maliye Bakanl<0131><011F><0131> Stratejik Plan<0131>-T5 BASKI.pdf.Erişim Tarihi: 15.10.2021
- Oktar, A.(2011). Vergi Hukuku, İstanbul, s. 278.
- Piketty, T., Zucman, G. (2013). Capital is Back: Wealth-Income Ratios in Reach Countries, 1700-2010, Ecole D'economie de Paris (PSE).
- Taşkın, Y. (2010). Vergi Psikolojisi ve Vergiye Karşı Mükellef Tepkileri, İÜ Maliye Araştırma Merkezi Konf., 54. Seri, s. 78.
- Turhan, S. (1998). Vergi Teorisi ve Politikası, Filiz Kitabevi, İstanbul, s. 236-237.
- Vergi Usul Kanunu, 341. Madde,
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=213&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=4>. Er,şim Tarihi: 17.10.2021
- Vergi Usul Kanunu, 359. Madde,
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=213&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=4>. Er,şim Tarihi: 17.10.2021
- Zucman, G. (2013). La richesse cachee des nations: Enquete sur les paradis fiscaux, Seuil, Paris,
- Vergi Cennetleri Ulusların Gizli Zenginliği, Çevirmen (Yasemin Özden Charles), 1. basım, Temmuz 2015, Yordam kitap, İstanbul.

<http://gabriel-zucman.eu/richeſſe-cachee/>.Eriſim tarihi: 18.10.2021.

<http://gabriel-zucman.eu/files/Zucman2017LivreAnnexe.pdf> Eriſim Tarihi:18.10.2021.

İŞLETMENİN SÜREKLİLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: DENETÇİ VE AKADEMİSYENLERİN ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Gizem Çopur Vardar

Mersin Üniversitesi
ORCID: 0000-0003-4772-6637, gcvardar@mersin.edu.tr

Zafer Anadolu

İSMMMO
0000-0002-1705-4510, zafer.anadolu@ismmmo.org.tr

ÖZET

İşletmenin sürekliliği hem işletme hem de sosyo-ekonomik bakımdan önem arz etmektedir. Çalışmanın amacı işletmenin sürekliliğine ilişkin riskleri değerlendirmek ve sonuçları raporlamak durumunda olan denetçiler ile bu konuda çalışmalar yapan muhasebe ve finans akademisyenlerinin algılarını araştırmaktır. Bu amaçla “İşletmenin Sürekliliği” bağımsız denetim standardında (BDS 570) yer alan hükümlerden oluşturulan anket formu denetçi ve akademisyenlere gönderilmiş, sürekliliğin değerlendirilmesinde kullanılan göstergelerin uygulayıcılar ve akademisyenler açısından önem düzeylerinin puanlandırmaları istenmiştir. Her bir faktörün önem düzeyini değerlendirmesi istenen gruplar, akademisyenlerden muhasebe alanında çalışan ve finans alanında çalışanlar, denetçiler için ise 4 büyük denetim firmasında ve diğer denetim firmalarında çalışanlar olarak dörde ayrılmıştır. Her bir göstergenin bu gruplardan aldığı puanlar hesaplanarak sıralama yapılmış ve önem düzeyleri belirlenmiştir. Muhasebe alanında çalışan akademisyenler işletme faaliyetlerini ilişkin göstergeleri daha önemli, finans alanında çalışan akademisyenler ile denetçiler finansal göstergeleri en önemli gösterge olarak belirtmişlerdir. Bütün sorular genel olarak değerlendirildiğinde, en çok ayrılan grubun diğer denetçiler olduğu söylenebilir. 4 büyük denetim firmasında çalışan denetçilerin süreklilik konusunda önemli gördükleri konular ve uygulamalar ise, muhasebe ve finans alanında çalışan akademisyenlerin öncelik verdiği konuların bir karmasından oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İşletmenin Sürekliliği, Denetçiler, Akademisyenler, Muhasebe, Finans.

JEL Kodları: M40, M42.

GOING CONCERN ASSESSMENT: A RESEARCH ON THE PERCEPTION OF THE AUDITORS AND ACADEMICIANS

ABSTRACT

The going concern of the business is important both in terms of business and socio-economic. The aim of the study is to investigate the perceptions of the auditors who have to evaluate the risks related to the continuity of the business and report the results, and the accounting and finance academics who work on this subject. For this purpose, the questionnaire consisting of the command of the "Business Continuity" independent auditing standard (BDS 570) was sent to the auditors and academicians, and it was asked to score the importance levels of the indicators used in the evaluation of continuity in terms of practitioners and academics. The groups that were asked to evaluate the importance level of each factor were divided into four: academicians working in the field of accounting and those working in the field of finance, and auditors working in big 4

auditing firms and other auditing firms. By calculating the scores of each indicator from these groups, a ranking was made and their importance levels were determined. Academicians working in the field of accounting stated that the indicators related to business activities are more important, while academics working in the field of finance and auditors stated financial indicators as the most important indicator. When all the questions are evaluated in general, it can be said that the most divergent group is the other auditors. The issues and practices that auditor working in big 4 audit firms consider important in terms of going concern consist of a mix of issues that are given priority by academicians working in the field of accounting and finance.

Keywords: Going Concern, Auditors, Academicians, Accounting, Finance.

JEL Codes: M40, M42.

Giriş

İşletmenin sürekliliği işletmenin maruz kaldığı riskleri yönetmesine bağlıdır (Kaya ve Uzay, 2017, 47). Bağımsız Denetim Standardı (BDS) 570 “İşletmenin Sürekliliği”nde, sürekliliğe ilişkin değerlendirme yapmanın işletmenin sorumluluğunda olduğunu ifade edilmiştir. İşletme yönetiminin, raporlama döneminin sonundan itibaren en az on iki aylık dönemi kapsayacak şekilde değerlendirme yapması gerekmektedir. Bu değerlendirmenin kapsamı, işletmenin durumuna özgü şartlara ilgilidir. Süreklilik varsayımının geçerliliğine ilişkin karar, mevcut ve beklenen karlılık, borç ödeme planları ve yenilenecek finansmanlara ilişkin potansiyel kaynaklarla ilgili pek çok faktöre bağlı olarak alınmalıdır (TMS 1, Md.26).

İşletme yönetiminin değerlendirmesi geleceğe ilişkin muhakeme gerektirdiği için denetçilerin bu konudaki sorumlulukları, yönetimin işletmenin sürekliliği esasını kullanmasının uygunluğu hakkında yeterli ve uygun denetim kanıtı elde etmek ve yönetimin bu esası kullanmasının uygunluğu ile işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin önemli bir belirsizliğin mevcut olup olmadığı konusunda bir sonuca varmaktır. Bu nedenle denetçiler kanıtlarını toplarken, işletme yönetiminin kararında kullandığı geleceğe ilişkin planlarını, belirsizliğe ilişkin alacakları önlemleri incelemek ve bu planların makul ve uygulanabilir olup olmadığını değerlendirerek kanaat oluşturmak, önemli belirsizlik tespit etmeleri durumunda raporlarında bildirmek durumundadır (BDS 570, Md.6).

Denetimde süreklilik ile ilgili konu, mesleki şüphecilik ile işletmenin sürekliliği varsayımının ortadan kalkma olasılığını göz önünde bulundurmamak veya sürekliliğe şüphe düşürecek önemli olayların olması durumu araştırmaktadır. BDS 570’de denetçilere rehber olması açısından süreklilik varsayımının ortadan kaldıracak veya varsayımına ilişkin ciddi şüphe uyandıracak durumlara; finansal duruma ilişkin, faaliyetlere ilişkin ve diğer göstergeler olmak üzere 3 ayrı başlık altında örnekler verilmiştir. Sayılanlarla sınırlı olmamak üzere, sayılan göstergeler finansal kriz dönemlerinde belirlenmiş göstergelerdir (Bava ve Trana, 2018:112).

Benzer şekilde finans literatüründe de işletmenin sürekliliğine ilişkin şüphe doğuran olaylar finansal açıdan değişik kavramlarla ve genellikle de finansal tablolardan alınan muhasebe verileri üzerinden çeşitli modeller aracılığıyla analiz edilmektedir. Finans literatüründe muhasebe ve denetim açısından “süreklilik ile ilgili şüphe doğuran olayların önemli belirsizlikler içermesi durumu”, yerini finansal başarısızlık ve finansal sıkıntı kavramlarına bırakmaktadır. İflas ve tasfiye süreçleri ise muhasebe ve denetim açısından süreklilik varsayımının ortadan kalması iken, finans literatüründe daha çok finansal sıkıntı ve finansal başarısızlığın sonuçlarından biri olarak görülmektedir (Kulalı, 2014,166). Finans literatüründe finansal sıkıntının göstergelerine

bakıldığında da BDS 570’de sayılan göstergelerle örtüştüğü görülmektedir (Dizgil, 2018:249-250). Teknik açıdan en önemli finansal göstergeler, işletmenin finansal oranlarıdır. Muhasebe temelli söz konusu göstergeleri oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bunun temel sebeplerinden biri de bu başarısızlığın büyük oranda işletme yönetiminden kaynaklı olduğunun tespit edilmiş olmasıdır (Bilir, 2015,17)

İşletmelerin sürekliliği işletme için önemli olduğu gibi sosyo-ekonomik açıdan da sonuçları olması bakımından da önemlidir (Aktaş vd, 2003,1). Bu nedenle çalışmada süreklilik konusunda işletmeyi değerlendiren ve bu konuda kamuoyuna raporlama yapan denetçiler ile işletmenin sürekliliği konusunda çalışmalar yapan muhasebe ve finans alanındaki akademisyenlerin algılarını tespit etmek ve algıları arasında farklılık olup olmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla, BDS 570 işletmenin sürekliliği standardında yer alan şüphe doğuran olay ve koşulların yer aldığı bir anket formu hazırlanmıştır. İşletmenin sürekliliğini etkileyen olaylar BDS 570’de olduğu gibi üç ayrı kategoride (finansal, faaliyet ilişkin ve diğer olaylar) ele alınarak analiz edilmiştir. Muhasebe alanında çalışan akademisyenler işletme faaliyetlerini ilişkin göstergeleri daha önemli, finans alanında çalışan akademisyenler ile denetçiler finansal göstergeleri en önemli gösterge olarak belirtmişlerdir. En çok uyuşan gruplar beklendiği gibi muhasebe alanında çalışan akademisyenler ile 4 büyük denetim firmasında çalışan denetçilerdir. Finans alanında çalışan akademisyenler, muhasebe alanında çalışan akademisyenler ile 4 büyük denetim firmasında çalışan denetçilerle kısmen benzer göstergelere dikkat çekmişlerdir. En çok ayrışan grup diğer denetim firmasında çalışan denetçilerdir. Bu durum bu denetçilerin müşteri portföylerinin farklı olmasından dolayı farklı vakalarla karşılaşmalarından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

1. Metodoloji

Muhasebe ve finans alanında çalışan akademisyenlere ve faaliyette bulunan bağımsız denetçilere BDS 570 de yer alan hükümlerinde yer alan göstergeleri içeren sorulardan üretilmiş nicel veri toplama tekniklerinden biri olan anket formu e-posta aracılığıyla gönderilmiştir. Anket formunun oluşturulmasında BDS 570, İtalya’da Trana ve Alfiero (2019) tarafından yapılan benzer çalışmanın ölçeği ve Carson vd. (2013) yaptığı literatür çalışmasında süreklilik değerlendirmesinde kullandığı finansal oranlardan faydalanılmıştır. BDS 570’de yer alan işletmenin sürekliliğine ilişkin şüphe doğuran göstergelerden (finansal, faaliyete ilişkin ve diğer göstergeler) önem sırasına göre puan vermeleri istenmiştir. Her bir göstergenin puanlarına göre önem derecesi belirlenmiştir. Aynı skorları alan göstergelerden standart sapmalar esas alınmış, küçük olan standart sapmaya sahip olan gösterge sıralamada öne alınmıştır. Araştırma betimleyici yöntemle ve karşılaştırmalı olarak yapıldığından, katılımcılardan akademisyenler, muhasebe ve finans alanında çalışanlar olarak, denetçiler ise 4 büyük denetim firması ve diğer firmalarda çalışanlar olarak gruplandırılmıştır.

2. Bulgular

153 ankete geri dönüş olmuş bunlardan 34 tanesi değerlendirme dışı bırakılmıştır. Değerlendirmeye alınan anketlerin 63 tanesi muhasebe alanında 38 tanesi finans alanında olmak üzere 101 tanesi akademisyenlerden alınan geri dönüşlerdir. Denetçilerin yanıtladığı 18 anketin ise 10’u 4 büyük denetim firmasında 8’i ise diğer denetim firmalarında çalışan denetçilere aittir.

Tablo 1. Katılımcıların Dağılımı

	Akademisyenler		Denetçiler	
	Muhasebe	Finansman	4 Büyük	Diğer
Katılımcı Sayısı	63	38	10	8
Toplam İçindeki Payı	%52,94	%31,93	%8,40	%6,72

2.1. Finansal Göstergelere İlişkin Bulgular

Katılımcılardan öncelikle standartta yer alan göstergelerden finansal göstergeleri değerlendirmeleri istenmiştir. Finansal göstergeleri birden beşe kadar önem derecesine göre (en önemliye 5 puan vermek üzere) puanlandırmaları istenmiştir. Finansal göstergeler ve her bir göstergenin aldığı skorlar ile standart sapmaları Tablo 2’de verilmiştir.

Muhasebe akademisyenleri ve 4 büyük denetim firmasında çalışan denetçilerin net yükümlülük veya kısa vadeli net yükümlülük pozisyonu ile uzun vadeli varlıkları finanse etmek için kısa vadeli borçlara gereğinden fazla bağlı olunması en önemli ilk beş gösterge arasındadır. Finans alanında çalışan akademisyenler ile 4 büyük denetim firmasında çalışan denetçiler ise kredi sözleşmelerinin şartlarına uyulamamasını ortak bir şekilde ilk beş gösterge arasında görmektedir. Önemli tutarlardaki faaliyet zararı veya nakit akışı yaratan varlıkların değerindeki önemli azalışlar ile alacaklılara vade tarihinde ödeme yapılamaması hem muhasebe hem de finans alanında çalışana akademisyenler açısından önemli görülmektedir. Sabit vadeli borçların vadelerinde geri ödeneceğine veya yenileneceğine dair gerçekçi olmayan beklentiler, sadece deneticiler için önemli bir gösterge iken, kredi verenler tarafından sağlanan finansal desteğin geri çekileceğine dair belirtiler hem akademisyenler hem de denetçiler açısından ilk beşte yer alan önemli göstergelerden birisi olarak tespit edilmiştir. 4 büyük denetim firmasında çalışan denetçilerin önem verdiği finansal göstergeler akademisyenlerin önem verdiği göstergelerin karmasından oluşurken, diğer denetçiler oldukça farklı finansal göstergelere dikkat çekmiştir.

Tablo 2. Finansal Göstergeler

FİNANSAL GÖSTERGELER	AKADEMİSYENLER						DENETÇİLER						
	Muhasebe n=63			Finansman n=38			4 Büyük n=10			Diğer n=8			
	Sıra	Skor	Stndrt. Sapma	Sıra	Skor	Stndrt. Sapma	Sıra	Skor	Stndrt. Sapma	Sıra	Skor	Stndrt. Sapma	
1	Net yükümlülük veya kısa vadeli net yükümlülük pozisyonu	1.	228	1,22		134	1,30	2.	47	0,84		28	1,07
2	Uzun vadeli varlıkları finanse etmek için kısa vadeli borçlara gereğinden fazla bağlı olunması.	3.	216	1,41		136	1,52	5.	36	0,84		27	1,19
3	Tarihi finansal tablolarda gösterilen, işletme faaliyetleriyle ilgili negatif nakit akışları		210	1,22		130	1,41		32	1,03	5.	28	0,53
4	Önemli tutarlardaki faaliyet zararı veya nakit akışı yaratan varlıkların değerindeki önemli azalışlar	2.	225	1,29	5.	138	1,24		35	1,26		24	1,07
5	Temel finansal oranlardaki olumsuzluk		198	1,26	3.	145	1,20		34	1,26		26	1,16
6	Temettü ödemelerindeki gecikme veya kesilmeler.		165	0,91		110	1,03		24	1,58	4.	30	0,89
7	Alacaklılara vade tarihinde ödeme yapılamaması.	4.	213	1,30	2.	146	1,20		31	1,15		26	0,89
8	Kredi sözleşmelerinin şartlarına uyulamaması.		207	1,13	1.	148	1,23	3.	43	0,82		24	0,76
9	Tedarikçilerle yapılan işlemlerde vadeli ödemedemeden, peşin ödemeye geçilmesi		201	1,06		124	0,98		36	1,07	2.	34	0,89
10	Yeni ürün geliştirilmesi veya diğer önemli yatırımlar için finansman temin edilememesi.		204	0,87		136	1,29		30	0,94		29	1,41
11	Sabit vadeli borçların vadelerinde geri ödeneceğine veya yenileneceğine dair gerçekçi olmayan beklentiler		207	1,04		136	1,06	4.	40	0,94	1.	35	0,52
12	Kredi verenler tarafından sağlanan finansal desteğin geri çekileceğine dair belirtiler	5.	208	1,10	4.	141	1,23	1.	50	0,00	3.	32	0,00
13	İleriye yönelik finansal tablolarda gösterilen, işletme faaliyetleriyle ilgili negatif nakit akışları		204	1,12		130	1,37		30	1,33		25	1,13

2.2. Faaliyetlere İlişkin Göstergelere Ait Bulgular

İşletme faaliyetlerine ilişkin göstergeler için katılımcıların en önemli 5 puan olmak üzere göstergeleri 1-5 arası puanlandırmaları istenmiştir. Skorlara göre ilk üç gösterge Tablo 3’de sunulmuştur. Analizlerden çıkan sonuçlara göre gruplar açısından önemli göstergelerin sıralamasında, **yönetimin tasfiye veya faaliyeti durdurma niyeti ile kilit yönetim kadrosunun boşalması yerlerinin doldurulmaması bütün gruplar için** ilk üç sırada yer alan göstergelerdir. **Önemli bir pazarın, kilit müşteri veya müşterilerin, imtiyaz, lisans veya ana tedarikçi veya tedarikçilerin kaybedilmesi**, diğer denetçiler hariç bütün gruplarda ilk üç sırada yer almaktadır. Diğer denetçiler **oldukça başarılı bir rakibin ortaya çıkmasını** birinci sıradaki faaliyete ilişkin gösterge olarak belirlenmişlerdir. Yönetimin tasfiye veya faaliyeti durdurma niyeti olan birinci gösterge, süreklilik tanımı içinde zorunluluk dışında işletme sürekliliğini sonlandırılması anlamına gelmektedir ve muhasebe alanında çalışan akademisyenler ve 4 büyük denetim şirketinde çalışan denetçiler bu göstergeyi birinci sıradaki gösterge olarak belirlemişlerdir. Bu durum muhasebe ve denetim standartlarındaki süreklilik tanımına hakim olmasından kaynaklandığını düşündürmektedir. Kilit yönetim kadrosunun boşalması yerlerinin doldurulmaması ise 4 büyük denetim şirketinde çalışan denetçiler ile muhasebe alanında çalışan akademisyenler tarafından ikinci sırada belirlenen gösterge olmuştur.

Tablo 3. Faaliyete İlişkin Göstergeler

FAALİYETE İLİŞKİN GÖSTERGELER		AKADEMİSYENLER					
		Muhasebe n=63			Finansman n=38		
		Sıra	Skor	Stndrt. Sapma	Sıra	Skor	Stndrt. Sapma
1	Yönetimin işletmeyi tasfiye etme veya faaliyetleri durdurma niyeti.	1.	248	1,35	3.	140	1,40
2	Kilit yönetim kadrosunun boşalması yerlerinin doldurulmaması.	3.	212	1,15	2.	142	1,18
3	Önemli bir pazarın, kilit müşteri veya müşterilerin, imtiyaz, lisans veya ana tedarikçi veya tedarikçilerin kaybedilmesi.	2.	219	1,15	1.	145	1,06
4	İşgücüyle ilgili yaşanan sıkıntılar.		188	0,91		134	1,00
5	Önemli hammadde darboğazı		205	0,93		137	1,36
6	Oldukça başarılı bir rakibin ortaya çıkması		175	1,31		132	1,11
FAALİYETE İLİŞKİN GÖSTERGELER		DENETÇİLER					
		4 Büyük n=10			Diğer n=8		
		Sıra	Skor	Stndrt. Sapma	Sıra	Skor	Stndrt. Sapma
1	Yönetimin işletmeyi tasfiye etme veya faaliyetleri durdurma niyeti.	1.	44	1,26	2.	28	0,93
2	Kilit yönetim kadrosunun boşalması yerlerinin doldurulmaması.	2.	40	0,67	3.	28	1,20
3	Önemli bir pazarın, kilit müşteri veya müşterilerin, imtiyaz, lisans veya ana tedarikçi veya tedarikçilerin kaybedilmesi.	3.	39	0,74		24	1,31
4	İşgücüyle ilgili yaşanan sıkıntılar.		37	0,95		22	1,39
5	Önemli hammadde darboğazı		32	1,03		2	1,51
6	Oldukça başarılı bir rakibin ortaya çıkması		28	1,55	1.	34	0,89

Aynı finansal göstergelerde olduğu gibi, 4 büyük denetim firmasında çalışan denetçilerin önem verdiği finansal göstergeler akademisyenlerin önem verdiği göstergelerin karmasından oluşurken, diğer denetçiler bu üç grup içinde en farklı düşünen grup olarak ortaya çıkmıştır.

2.3. Diğer Göstergelere Ait Bulgular

Diğer göstergeler, finansal ve faaliyete ilişkin olmayan ancak işletmenin sürekliliği konusunda şüphe uyandıran göstergelerdir. Bu göstergeler için de katılımcıların en önemli 5 puan olmak üzere 1-5 arası puanlandırmaları istenmiştir. Puanlamalara göre ilk üç gösterge Tablo 4’de sunulmuştur.

Finansal kuruluşların borç ödeme gücü veya likidite yükümlülükleri gibi sermaye yeterlilik yükümlülüklerine veya diğer yasal yükümlülüklerle aykırılık ile işletme aleyhine açılmış, sonuçlanmamış ve işletmenin aleyhine sonuçlanması durumunda işletmenin karşılamayacağı taleplere sebep olabilecek davalar hem akademisyenler hem de 4 büyük denetim firmasında çalışan denetçiler açısından ilk üçe giren diğer göstergeler arasındadır. **İşletmenin süreklilik ile ilgili hâlihazırda açıklama yapılmış bir denetim raporu olması** ise akademisyenler ve diğer denetçilerin ilk üçte ortak olarak belirlediği göstergedir. Bu açıdan sıralama değişse de akademisyenler aynı üç göstergeyi, önem derecesine göre ilk üçte olduğunu düşünmektedir.

İşletmeyi olumsuz yönde etkilemesi beklenen mevzuat değişiklikleri veya hükümet politikalarındaki değişiklikler, denetçiler açısından önemli bir göstergedir. Denetçilerin bu tür değişiklikler karşısında işletmenin riskinin artacağını düşünürken, akademisyenler açısından ilk üç sırada yer almayan bir göstergedir. 4 büyük denetim şirketinde çalışan denetçilerin, işletmenin süreklilik ile ilgili hâlihazırda açıklama yapılmış bir denetim raporu olması göstergesini önem derecesi açısından ilk üçe almaması düşündürücüdür.

Tablo 4. Diğer Göstergeler

DİĞER GÖSTERGELER		AKADEMİSYENLER					
		Muhasebe n=63			Finansman n=38		
		Sıra	Skor	Stndrt. Sapma	Sıra	Skor	Stndrt. Sapma
1	Finansal kuruluşların borç ödeme gücü veya likidite yükümlülükleri gibi sermaye yeterlilik yükümlülüklerine veya diğer yasal yükümlülüklerle aykırılık.	3.	223	1,23	3.	142	1,18
2	İşletme aleyhine açılmış, sonuçlanmamış ve işletmenin aleyhine sonuçlanması durumunda işletmenin karşılamayacağı taleplere sebep olabilecek davalar	2.	227	1,09	1.	152	1,04
3	İşletmeyi olumsuz yönde etkilemesi beklenen mevzuat değişiklikleri veya hükümet politikalarındaki değişiklikler.		197	1,07		126	1,19
4	Oluşturduğunda sigorta kapsamında bulunmayan veya eksik sigortalı felaketler.		203	1,14		126	1,23
5	İşletmenin süreklilik ile ilgili hâlihazırda açıklama yapılmış bir denetim raporu olması	1.	234	1,05	2.	146	0,95
6	İşletmenin sürekliliği sürdürülebilmesine ilişkin somut bir planının olmaması		212	1,25		132	0,95
DİĞER GÖSTERGELER		DENETÇİLER					
		4 Büyük n=10			Diğer n=8		
		Sıra	Skor	Stndrt. Sapma	Sıra	Skor	Stndrt. Sapma
1	Finansal kuruluşların borç ödeme gücü veya likidite yükümlülükleri gibi sermaye yeterlilik yükümlülüklerine veya diğer yasal yükümlülüklerle aykırılık.	2.	39	1,10		24	1,31
2	İşletme aleyhine açılmış, sonuçlanmamış ve işletmenin aleyhine sonuçlanması durumunda işletmenin karşılamayacağı taleplere sebep olabilecek davalar	1.	42	0,42		24	0,76
3	İşletmeyi olumsuz yönde etkilemesi beklenen mevzuat değişiklikleri veya hükümet politikalarındaki değişiklikler.	3.	36	0,52	1.	28	1,60
4	Oluşturduğunda sigorta kapsamında bulunmayan veya eksik sigortalı felaketler.		34	0,52	2.	26	0,46
5	İşletmenin süreklilik ile ilgili hâlihazırda açıklama yapılmış bir denetim raporu olması		26	1,43	3.	26	1,39
6	İşletmenin sürekliliği sürdürülebilmesine ilişkin somut bir planının olmaması		34	1,58		24	0,76

2.4. Standartta Yer Alan Gösterge Gruplarının Önem Düzeyi

Katılımcılara öncelikle standartta yer alan göstergelere ilişkin sorular yöneltilmiş ve böylece BDS 570’de yer alan sürekliliğe ilişkin şüphe doğuran olaylar için yapılan üçlü sınıflandırmaya göre (finansal duruma ilişkin, faaliyete ilişkin ve diğer konulara ilişkin) yer alan olay ve koşullar sunulmuştur. Bu gruplardan en önemli buldukları gösterge sınıfını belirtmeleri istenmiştir.

Katılımcılara hangi grup göstergelerin en önemli olduğu sorusu yöneltilmiş, sonuçlar Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Göstergelerin Önem Düzeyi

	Muhasebe	Finansman	4 Büyük	Diğer
Finansal Göstergeler	30 (%47,6)	26 (%68,4)	10 (%100)	6 (%75)
Faaliyete İlişkin Göstergeler	33 (%52,4)	12 (%31,6)	-	2 (%25)
Diğer Göstergeler	-	-	-	-

Hiçbir grup diğer göstergeleri en önemli göstergeler grubu olarak belirlememiş, muhasebe akademisyenleri hariç diğer gruplar çoğunluk olarak finansal göstergelerin daha önemli olduğunu ifade etmiştir. Sadece muhasebe akademisyenlerinin daha fazlası **faaliyete ilişkin göstergeleri** önemli bulmuştur. Ancak finansal göstergelerin önemli olduğunu düşünenler ile faaliyete ilişkin göstergelerin önemli olduğunu düşünenler arasında yüzde olarak çok büyük farklılık yoktur. Denetimde, işletme çevresinin ve faaliyetlerinin tanınması denetimin önemli bir adımındır. Bu nedenle muhasebe alanında çalışan akademisyenlerin işletmeye daha bütünsel yaklaştığı söylenebilir. Finans alanında çalışan akademisyenler finansal göstergeler üzerinde yoğunlaşması, çalışma alanları ile bağlantılı olduğu için doğal kabul edilebilir.

Diğer denetçiler; öncelikle finansal göstergeleri dikkate almakla birlikte, faaliyete ilişkin göstergeleri de dikkate alan katılımcıların bulunduğu bir gruptur. 4 büyük denetim firmasında çalışan denetçilerden hiç birisinin faaliyete ilişkin göstergeleri en önemli gösterge grubu olarak görmemiştir. Bu sonuç, 4 büyüklerin finansal göstergeler üzerinden çalışmalarını yürüttüğü faaliyete ilişkin göstergelerin göz ardı edildiği izlenimi doğurmaktadır. Denetçilerin finansal göstergeler üzerinde yoğunlaşma oranının akademisyenlerden daha fazla olduğu da dikkat çekmektedir.

2.5. Hafifletici Faktörlere İlişkin Bulgular

İşletmenin sürekliliğine ilişkin değerlendirmeler yapılırken riskleri azaltacak olumlu bazı faktörler de tespit edilebilmektedir. Ciddi şüpheye neden olan olaylar ve koşullar, her zaman süreklilikle ilgili önemli belirsizliğin olduğu sonucu doğurmamaktadır. Mesleki muhakemesine göre denetçi şüphenin önemli bir belirsizliğe neden olup olmadığını ya da işletmenin sürekliliğinin ortadan kalkıp kalkmadığını değerlendirirken bazı hafifletici faktörleri de dikkate almaktadır.

Katılımcılardan Tablo 6'da yer alan bu faktörleri önemine göre, 1-3 arasında (3=en önemli) puanlandırmaları istenmiştir. Bütün katılımcı gruplar, **faaliyeti durdurma niyeti olmayan finansal açıdan güçlü bir yönetici, yönetim tarafından hazırlanmış güvenilir ve uygulanabilir planlar ve nakit akışları tahminlerinin güvenilir ve yeterince dayanağı olması** durumlarını ilk üç hafifletici faktör olarak belirlemiştir. Muhasebe akademisyenleri ve 4 büyük denetim firmasında çalışan denetçiler için en önemli hafifletici faktör, yönetim tarafından hazırlanmış güvenilir ve uygulanabilir planlar iken, finans alanında çalışan akademisyenler için en önemli faktör, güvenilir ve yeterince dayanağı olan nakit akış tahminleridir. Diğer denetim

firmalarında çalışan denetçiler ise, faaliyeti durdurma niyeti olmayan finansal açıdan güçlü bir yöneticinin olmasını en önemli hafifletici faktör olarak belirlemiştir.

Tablo 6. Hafifletici Faktörler

HAFİFLETİCİ FAKTÖRLER		AKADEMİSYENLER					
		Muhasebe n=63			Finansman n=38		
		Sıra	Skor	Stndrt. Sapma	Sıra	Skor	Stndrt. Sapma
1	Faaliyeti durdurma niyeti olmayan finansal açıdan güçlü bir yönetici	2.	148	0,57	3.	81	0,66
2	Yönetim tarafından hazırlanmış güvenilir ve uygulanabilir planlar	1.	152	0,73	2.	88	0,74
3	Güvenilir ve yeterince dayanağı olan nakit akış tahminleri	3.	143	0,81	1.	97	0,69
4	Finansal tabloların hazırlanmasından sonra olumlu durum veya bilgiler elde edilmesi		133	0,57		81	0,81
5	Yakın tarihte muhtemel bir satın alma (hisse senetleri)		121	0,73		77	0,64
HAFİFLETİCİ FAKTÖRLER		DENETÇİLER					
		4 Büyük n=10			Diğer n=8		
		Sıra	Skor	Stndrt. Sapma	Sıra	Skor	Stndrt. Sapma
1	Faaliyeti durdurma niyeti olmayan finansal açıdan güçlü bir yönetici	3.	16		1.	19	0,74
2	Yönetim tarafından hazırlanmış güvenilir ve uygulanabilir planlar	1.	18		2.	14	0,71
3	Güvenilir ve yeterince dayanağı olan nakit akış tahminleri	2.	17		3.	13	0,46
4	Finansal tabloların hazırlanmasından sonra olumlu durum veya bilgiler elde edilmesi		12			12	0,53
5	Yakın tarihte muhtemel bir satın alma (hisse senetleri)		6			12	0,53

Finansal tabloların hazırlanmasından sonra olumlu durum veya bilgiler elde edilmesi ve yakın tarihte muhtemel bir satın alma (hisse senetleri) gerçekleşecek olması hiçbir grup tarafından ilk üç sırada yer alacak derecede önemli bir faktör olarak görülmemektedir. Standartlara göre denetçiler, süreklilik değerlendirilmesinde işletme yönetiminin en az 12 aylık geleceği kapsayan planlarını incelemek, eğer böyle bir plan yoksa işletme yönetiminden bu planın hazırlanmasını istemekle yükümlüdürler. Denetçinin sorumluluğu bu planların uygulanabilir ve makul tahminler içeren bir plan olup olmadığını değerlendirmektir. Standartlara olan ilginin yüksek olduğu muhasebe akademisyenleri ve 4 büyük denetim firmasında çalışan denetçiler açısından bu planların varlığının önemsemekte olduğu ve bu faktörü birinci sıraya koydukları görülmektedir.

2.6. Finansal Oranlara İlişkin Bulgular

Süreklilik değerlendirilmesinde sıklıkla finansal tabloların analiz edilmesi için finansal oranlar kullanılmaktadır. Ankette kullanılan oranlar Carson vd (2013) tarafından yapılan literatür çalışmasından alınmıştır. Katılımcılardan bu oranların, süreklilik değerlendirilmesinde önem derecelerini 1-3 arasında (3 en önemli) değerlendirmeleri istenmiştir. Her bir grup için sıralamalar Tablo 7’de verilmiştir.

Finans alanında çalışan akademisyenler haricinde bütün gruplar finansal oranlar arasında işletmenin kısa vadeli borç ödeme gücünü gösteren **cari oranı** birinci derecede önemli olduğunu ifade etmiştir. 4 Büyük denetim firmasında çalışan denetçilerin tamamı (%100) cari oranı en önemli oran olarak görmektedir. Finans alanında çalışan akademisyenler ise likidite oranları içinde cari orandan daha hassas olan **nakit oranını** ilk üç önemli oran arasında olduğunu ifade etmişlerdir. Finans alanında çalışan akademisyenler, **tekrar eden zararların olmasını** en önemli finansal gösterge olarak belirlemişlerdir. Bu gösterge, muhasebe akademisyenleri açısından da ilk üçe girmektedir. İşletme faaliyetlerinden nakit akışları/ Toplam yabancı kaynaklar oranı hem finans alanında çalışan akademisyenler hem de denetçiler açısından ilk üçte dikkate alınması gereken oran olarak belirlenmiştir. Bu gösterge muhasebe alanında çalışan akademisyenler için de ilk üçte yer almıştır. **Faiz karşılama oranı** hem muhasebe alanında çalışan akademisyenler hem de diğer denetçiler açısından önemli bulunmuştur. **İşletme faaliyetlerinden elde edilen nakit akışlarının/ toplam yabancı kaynaklara** oranı ise muhasebe alanında çalışan akademisyenler haricinde bütün gruplar açısından ilk üç sırada yer alan oran olarak tespit edilmiştir. **Aktiflerin karlılığı** 4 büyük denetim firmasında çalışan denetçiler açısından önemli görülmektedir. Denetçiler açısından süreklilik değerlendirilmesinde işletmelerin karlılık durumları ilk üç sırada yer almamaktadır. Daha çok borç ödeme güçleri ile ilgilenmektedirler. Muhasebe akademisyenleri ise öncelikli olarak borç ödeme gücüne sonra karlılığı dikkate alırken, finansa alanında çalışan akademisyenler önce karlılığı, sonra borç ödeme gücünü dikkate almaktadırlar. Bu açıdan finansa alanında çalışan akademisyenler ile denetçilerin benzer göstergeleri önemli gördükleri söylenebilir.

Tablo 7. Finansal Oranlar

FİNANSAL ORANLAR	AKADEMİSYENLER						DENETÇİLER						
	Muhasebe n=63			Finansman n=38			4 Büyük n=10			Diğer n=8			
	Sıra	Skor	Stndrt. Sapma	Sıra	Skor	Stndrt. Sapma	Sıra	Skor	Stndrt. Sapma	Sıra	Skor	Stndrt. Sapma	
1	Dönen varlıklar/kısa vadeli yabancı kaynaklar	1.	158	0,74		90	0,82	1.	30	0,00	1.	22	0,46
2	Faiz ve vergi öncesi kar /Faiz giderleri	2.	140	0,68		90	0,75		26	0,70	2.	19	0,52
3	Nakit/ kısa vadeli yabancı kaynaklar		134	0,77	3.	92	0,50		26	0,52		18	0,99
4	Çalışma sermayesi/ Toplam yabancı kaynaklar		135	0,82		86	0,72		25	0,71		16	1,07
5	İşletme faaliyetlerinden nakit akışları/ Toplam yabancı kaynaklar		136	0,77	2.	96	0,69	2.	28	0,42	3.	18	0,89
6	Net kar / Toplam varlıklar		136	0,68		82	0,68	3.	27	0,67		12	0,53
7	Alı konulan kar / Toplam varlıklar		116	0,63		72	0,56		22	0,42		14	0,46
8	Faiz ve vergi öncesi kar / Toplam varlıklar		117	0,64		78	0,61		18	0,79		16	0,00
9	Vergi öncesi kar / Net satışlar		122	0,54		84	0,84		25	0,53		10	0,46
10	Cari dönem ya da tekrar eden zarar	3.	137	0,71	1.	104	0,55		22	0,94		12	0,53
11	Öz kaynakların piyasa değeri / Borçların defter değeri		120	0,76		80	0,80		22	0,92		14	0,46
12	Uzun vadeli yabancı kaynaklar / Toplam varlıklar		127	0,73		82	0,49		24	0,52		14	0,46
13	Toplam yabancı kaynaklar / Toplam varlıklar		127	0,71		84	0,78		22	0,67		16	0,76
14	Toplam öz kaynaklar / Toplam Borç		131	0,63		90	0,67		20	0,67		14	0,46

2.7. İstatistiki Modellerin Kullanılması Konusundaki Görüşlere İlişkin Bulgular

İşletmelerin sürekliliklerinin değerlendirilmesi ve finansal sıkıntı ile finansal başarısızlıkların değerlendirilmesinde kullanılan çeşitli istatistiki modeller mevcuttur. Katılımcılara istatistiki modellerin kullanımının uygun olup olmadığı sorusu yönetilmiş, evet veya hayır yanıtı vermeleri istenmiştir. Büyük denetim firması dışındaki katılımcı gruplarında çoğunluk istatistiki modellerin kullanılmasının uygun olduğunu ifade etmiştir. İstatistiki modellerin kullanılmasını %94,7 oranı ile en çok finans alanında çalışan akademisyenler uygun bulmuştur.

Tablo 8. İstatistiki Model Kullanımı

	Akademisyenler		Denetçiler	
	Muhasebe	Finansman	4 Büyük	Diğer
Evet	54 (%85,7)	36 (%94,7)	4 (%40)	6 (%75)
Hayır	9 (%14,3)	2 (%5,3)	6 (%60)	2 (%25)

İstatistiki model kullanılmasını uygun gören katılımcılara, Altman Z-skoru gibi literatürde finansal başarısızlığın ölçülmesinde bilenen bir model mi yoksa denetim firmasının kendi modelinin mi uygun olduğu sorulmuş, başka bir model önerileri varsa belirtmeleri istenmiştir.

Tablo 9. İstatistiki Model Tercihi

	Akademisyenler		Denetçiler	
	Muhasebe	Finansman	4 Büyük	Diğer
Altman Z-Skoru	24 (%44,44)	21 (%58,33)	0	3 (%50)
Denetim Firmasının Kendi Modeli	30 (%55,66)	15 (%38,88)	4 (%100)	3 (%50)

Muhasebe alanında çalışan akademisyenler çoğunlukla denetim firmasının kendi modelini kullanmasını uygun görürken, finans alanında çalışan akademisyenler literatürde sıkça kullanılan bir model olan Altman Z-skore modelinin kullanılmasının daha uygun olacağı görüşündedirler. Denetçilerden 4 büyük denetim firmasında çalışanların hepsi denetim firmasının kendi modelini kullanması gerektiğini düşünürken, diğer denetim firmasında çalışan denetçilerin yarısı bu fikre katılmakta ancak diğer yarısı Altman Z-skoru modelinin uygun olduğunu düşünmektedir. Finans alanında çalışan akademisyenlerden bir tanesi (%2,77) çok kriterli karar verme yöntemlerinin daha uygun olacağı görüşünü bildirmiştir.

İstatistiki modellerinin kullanılmasını uygun görmeyen katılımcılar; istatistiki modellerin doğru sonuca ulaşamama olasılığı, firmaya özgü durumların gözden kaçabilmesi, geçmiş verilerin geleceği tahmin etmede kullanılmasının istenilen sonuca ulaştırılmaması şeklinde endişelerini belirtmişlerdir.

3. Sonuç

İşletmenin sürekliliği ile ilgili değerlendirmelerin kamuoyuna sunulmasına konusunda denetçiler önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca muhasebe ve finans alanında çalışan akademisyenler açısından da işletmenin sürekliliği dikkat çekici bir konudur. Finans alanında işletmenin finansal sıkıntıda olduğuna ilişkin göstergelerin önceden belirlenmesi ve iflasın önlenmesi amacıyla muhasebe verilerine dayalı birçok model geliştirilmiştir. Sürekliliğin değerlendirilmesi konusunda denetim standardı BDS 570, süreklilikle ilgili şüphe doğuran olaylara uzun dönemli çalışmalar ve özellikle finansal kriz dönemlerinde belirlenen göstergelerden örnekler sunan yol gösterici nitelikte bir standarttır. Diğer taraftan sürekliliğin değerlendirilmesi sayısal ölçütlere ek olarak önemli düzeyde mesleki muhakeme gerektiren bir konudur.

Bu nedenle söz konusu standartta yer alan göstergelerin denetçi ve akademisyenlerin bakış açısı ile nasıl değerlendirildiği tespit edilemeye çalışılmıştır. Denetçilerin ve finans alanında çalışan akademisyenlerin çoğu finansal göstergeler üzerinden değerlendirme yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Muhasebe alanında çalışan akademisyenler ise işletme faaliyetlerine ilişkin göstergelerin daha önemli olduğunu görüşündedirler. Göstergeler değerlendirildiğinde, finansal göstergeler ve faaliyete ilişkin göstergeler açısından en çok ayrıışan grubun diğer denetçiler olduğu, 4 büyük denetim firmasında çalışan denetçilerin önem verdiği göstergelerin ise muhasebe ve finans alanında çalışan akademisyenlerin karmasından oluştuğu söylenebilir. Diğer göstergeler konusunda ise akademisyenler açısından ilk üç sırada önem arz eden göstergeler aynı olduğu fakat sıralamaları farklı olduğu tespit edilmiştir. Daha önceki denetim raporunda süreklilikle ilgili açıklama yapılmış olması 4 büyük denetim firmasında çalışan denetçiler açısından ilk üç sıraya girmemiştir. Süreklilik ile ilgili şüphenin, önemli bir belirsizlik doğurup doğurmadığına karar verilirken dikkate alınan hafifletici faktörler için bütün gruplar ilk üç sırada aynı göstergelerin önemli olduğunu ifade ederken, sıralamalarda gruplar arasında değişiklik olmuştur.

Uygulamada ve akademik literatürde finansal göstergelerden en çok kullanılan gösterge finansal oranlardır. Ankette Carson vd (2013) çalışmasından alınan 14 finansal oranın değerlendirilmesinin istenmiştir. Bütün gruplar açısından finansal oranlardan, karlılık ve borç ödeme gücüne ilişkin olanların önem sıralamasında ilk üçe girdiği görülmektedir. Muhasebe alanında çalışan akademisyenlere açısından öncelik borç ödeme gücüne ilişkin oranlarda iken denetçiler ve finans alanında çalışan akademisyenler açısından ise karlılıkla ilgili olanların öncelikli gösterge olduğu söylenebilir. Muhasebe alanında çalışan akademisyenler ile 4 büyük denetim firmasında çalışan denetçilerin süreklilikle ilgili değerlendirmelerinde kullandığı göstergeler daha yakın olmakla birlikte, bazı konularda bu denetçiler finans alanında çalışan akademisyenlerle de örtüşmektedir. Bu sonucun sebebi muhasebe alanında çalışan akademisyenlerin işletmenin sürekliliği konusunda denetçi bakış açına sahip iken, finans alanında çalışan akademisyenlerin daha çok finansal sıkıntının tespiti konusunda muhasebe verilerine dayalı modellere ek olarak piyasa verilerine dayalı modelleri de kullanmaları olduğu söylenebilir. Bu durum istatistikî modellerin kullanılmasına ilişkin en çok finans alanında çalışan akademisyenlerin (%94,73) gereklilik görmesi ile de açıklanabilir. Ancak hem akademisyenler hem de denetçiler kullanılacak modelin standart bir model olmasından daha çok denetim firmasının kendi modelinin kullanılmasının doğru olacağı görüşündedir. Muhasebe alanında çalışan akademisyenlerin süreklilik değerlendirilmesinin standartlaştırılmayacağı, işletmeye özgü koşullara göre değerlendirilmesi gerektiğini düşünmeleri nedeni ile standart modellere uzak durdukları söylenebilir. 4 büyük denetim firmasında çalışan denetçilerin süreklilik konusundaki algıları her iki akademisyen grubu ile de uyumaktadır. Diğer denetçiler ise diğer gruplardan süreklilik değerlendirmesi konusunda en farklı algısı olan grup olarak ortaya çıkmıştır. Çalışmanın kısıtlılıklarından en önemlisi değerlendirmeye alınan anket sayısının özellikle denetçiler grubunda az sayıda olmasıdır.

Kaynakça

- Aktaş, R.; Doğanay, M. M.; Yıldız, B. (2003), Mali Başarısızlığın Öngörülmesi: İstatistiksel Yöntemler ve Yapay Sinir Ağı Karşılaştırması, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58 (4), 1-24.
- Bava, Fa. ve Trana, G. M. (2013). Going-concern Assumption and Disclaimer Opinion: The Italian Case', GSTFJournal on Business Review, 2 (4), 6–11.
- Bağımsız Denetim Standardı 570 İşletmenin Sürekliliği
- Bilir, H. (2015). Finansal Sıkıntının Tanımı ve Piyasa Odaklı Çözümleri: Borç Yapılandırma, Varlık Satışı ve Yeni Sermaye Enjeksiyonu, 23 (1)9-24.
- Carson, E.; Fargher, N. L.; Geiger, M. A.; Lennox, C. S.; Raghunandan, K.; Willekens, M. (2013). Audit Reporting for Going-concern Uncertainty: A Research Synthesis, Auditing: A Journal of Practice & Theory, 32 (1), 353–84.
- Dizgili, E. (2018). Bist Ticaret Endeksinde Yer Alan Şirketlerin Springate Finansal Başarısızlık Modeli İle İncelenmesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (2), 248-267.
- Kaya, P. ve Uzay, Ş. (2017). The Risks That Will Threaten Going Concern And Control Recommendations: Case Study On SMEs, The Journal of Accounting and Finance July 2017 Special Issue, 46-64.
- Kulalı, İ. (2014). Muhasebe Temelli Tahmin Modelleri Işığında, Finansal Sıkıntı ve İflasın Karşılaştırılması, Sosyoekonomi, 22 (2), 153-170.
- Türkiye Muhasebe Standardı 1 Finansal Tabloların Sunuluşu
- Trana, G. M. ve Alfiero, S. (2019). The Role Of The ISA 570 “AdverseKey Financial Ratios” in Going Concern Assessment in Italy, Corporate Ownership & Control, 16 (4), 8-18.

GOOGLE ARAMALARI VE TWİTTER VERİLERİNİN BİTCOİN DEĞERİ İLE OLAN İLİŞKİSİ

Öğr. Gör. Lütfiye SÖNMEZ

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Reşadiye Meslek Yüksekokulu
ORCID:0000-0003-4369-2273, lutfiye.sonmez@gop.edu.tr

Doç.Dr. Mihriban ÇOŞKUN ARSLAN

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
ORCID:0000-0002-6196-9304, mihriban.arslan@gop.edu.tr

ÖZET

Kripto paralara olan ilginin son dönemlerde yoğunlaşmasıyla birlikte yatırımcılar, değer artışlarını ya da azalışlarını takip etmek amacıyla birçok ekonomi sayfaları ve bültenlerinin yanında ciddi oranda sosyal medya ve arama motoru kullanımını gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu çalışmada sosyal medya araçlarından önemli bir haber kaynağı niteliği taşıyan Twitterda, bitcoin ve "btc" anahtar kelimeli tweet hacimleri ve Google üzerindeki aramalarda bitcoin sayıları dikkate alınarak bitcoin değeri ile olan ilişkisi incelenmiştir. Ayrıca 2021 yılı Şubat –Nisan aylarına ait Bitcoin ve Btc hastagli yorumlar ön incelemeye tabi tutularak duygu analizi yapılmıştır. Bu doğrultuda veriler olumlu-olumsuz-nötr olarak sınıflandırılarak sayısal veri haline dönüştürülmüştür. Elde edilen veriler doğrusal bir model kullanarak bitcoin değeri ile olan ilişkisi incelenmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Twitter, Google Trend, Bitcoin.

JEL Kodları: G10, G19.

RELATIONSHIP OF GOOGLE SEARCHES AND TWITTER DATA TO BITCOIN VALUE

ABSTRACT

With the interest in cryptocurrencies intensifying recently, it is seen that investors use social media and search engines in addition to many economy pages and bulletins in order to follow their value increases or decreases. In this study, Twitter, which is an important news source from social media tools, has been examined by considering the tweet volumes with bitcoin and "btc" keywords and the number of bitcoins in searches on Google. In addition, the comments with Bitcoin and BTC disease of February-April 2021 were subjected to a preliminary examination and a sentiment analysis was made. In this direction, the data were classified as positive-negative-neutral and transformed into numerical data. The obtained data were examined using a linear model and the relationship with the bitcoin value and the results were evaluated.

Keywords: Twitter, Google Trend, Bitcoin.

JEL Codes: G10, G19.

Giriş

Bireyler gerek küresel anlamda yaygın olarak kullanılan sosyal medya aracılığı ile gerekse arama motorları vasıtasıyla merak ettikleri veya ilgi duydukları konular hakkındaki bilgilere kolaylıkla ve hızlı bir şekilde ulaşabilmektedir. Artan teknolojik gelişmeler ve internetin yaygın kullanımı, birçok alanda olduğu gibi finansal alanda da bilgiye ulaşmada kolaylık sağlamış ve alınan kararlar üzerinde etkili olmuştur. Finansın teknoloji ile bütünleşmesi ile beraber birçok finansal teknoloji ürünü ortaya çıkmış ve bu ürünlerin popülaritesi birçok yatırımcının ve araştırmacının dikkatini çekmiştir. Son dönemlerin en popüler yatırım araçlarından biri olan kripto paralar, alınan yatırım kararlarında geniş yer tutmaktadır. Günümüzde en yaygın ve ilgi gören finansal teknolojik ürünlerden en önemlisi Bitcoin olan kripto paralar artan değeri ve işlem hacmi ile birlikte büyük, küçük, tecrübeli, tecrübesiz birçok yatırımcının ilgi odağı haline gelmiştir. Dijital paraların gelişmiş bir versiyonu olan kripto paralar, merkezi bir otoritenin kontrolü altında bulunmayan, güvenliği güçlü kriptografik sistemler tarafından sağlanan, taraflar arası hızlı, düşük maliyetli ve güvenli olarak para transferi sağlayan elektronik ortamlarda işlem gören, fiziksel karşılığı olmayan sanal bir para birimidir (Şahin,2018:900). Kamu otoriteleri tarafından yönetilmeyen kripto paralar, yasal altyapılarının tam anlamıyla oluşmaması, bunların izlenmesi ve denetimi gibi konularda ciddi endişe uyandırır da bu paraların transfer işlemlerinin diğer enstrümanlara göre daha hızlı ve düşük maliyetli olması, yüksek kazanç sağlaması ve değişim aracı gibi kullanılabilir olması gibi nedenlerle cazip yatırım aracı haline gelmiştir.

Sosyal medya platformları, birçok kullanıcıya duygu ve düşüncelerini paylaşabileceği özgür ve etkileşimli bir ortam sunmaktadır. Burada ortaya atılan fikirler ve bilgiler daha başka hiçbir medya platformu ile ulaşılamayacak hızla yayılmakta ve sanal dünyadan gerçek yaşama doğru etkili bir şekilde ilerlemektedir. Sosyal medya ortamında üretilen veriler ise birçok alanda birçok kişi tarafından kullanılmaktadır. Karar alıcılar, sosyal medya aracılığıyla sağlanan bilgi akışı yanında çeşitli arama motorları vasıtasıyla da istenilen bilgiye ulaşabilmektedir. Arama motorları aynı zamanda kişilerin arama istatistiklerini de tutarak bu verileri kullanıcıları ile paylaşmaktadır. Bu dünya veya ülke bazında oluşturulan aranma sıklığı verileri ise birçok araştırmacı tarafından endeks değeri olarak kullanılmaktadır.

Bu çalışmada, Twitterda “bitcoin” ve “btc” anahtar kelimeli tweet hacimleri ve Google üzerindeki aramalarda bitcoin sayıları dikkate alınarak yani Google trend verileri kullanılarak elde edilen verilerin bitcoin değeri ile olan ilişkisi doğrusal bir model kullanılarak incelenmiştir. Ayrıca 2021 yılı Şubat – Nisan aylarına ait Bitcoin ve Btc hastaglı yorumlar ön incelemeye tabi tutularak duygu analizi yapılmıştır. Bu doğrultuda veriler olumlu-olumsuz-nötr olarak sınıflandırılarak sayısal veri haline dönüştürülmüştür. Elde edilen veriler doğrusal bir model kullanarak bitcoin değeri ile olan ilişkisi incelenmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

1. Bitcoin, Twitter ve Google Trends

1.1 Bitcoin

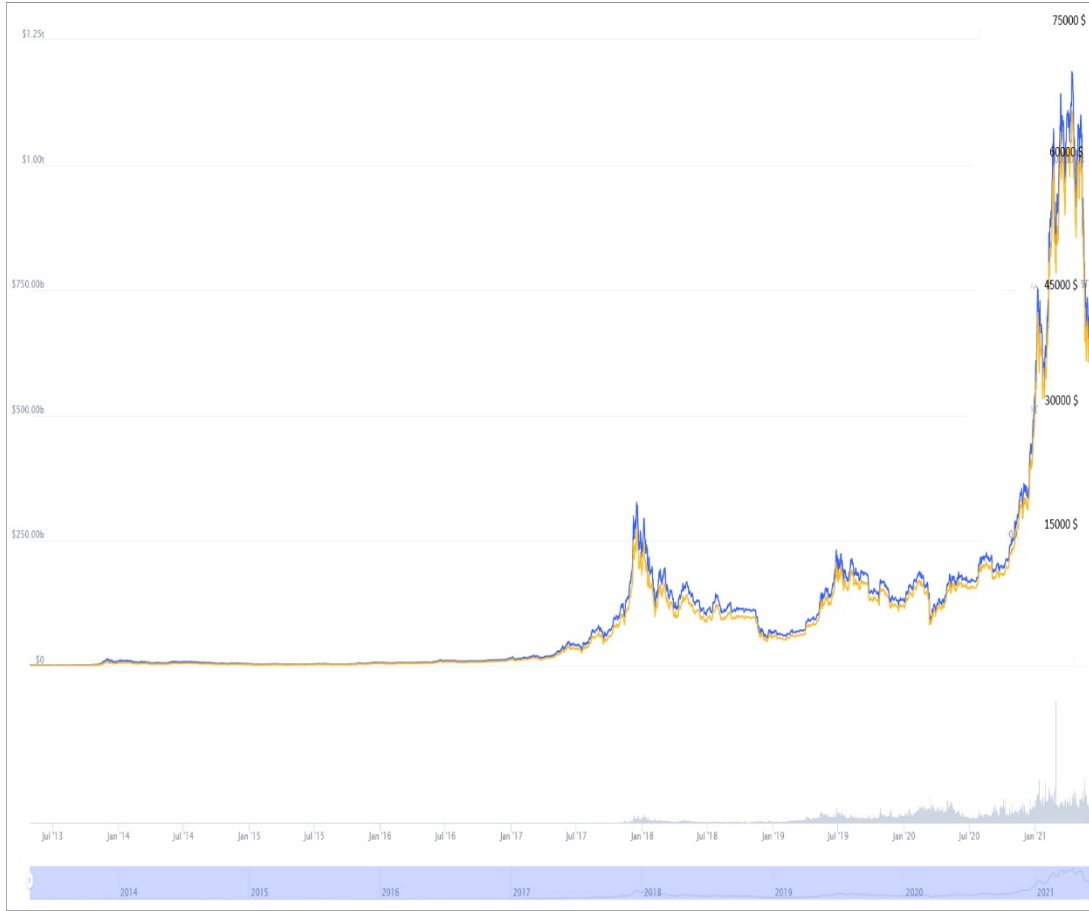
Kripto paralar içerisinde piyasa değeri açısından en yüksek değere sahip olan Bitcoin, blokzincir teknolojisinin ilk uygulaması olarak piyasaya sürülmüştür (Iansiti ve Lakhani, 2017). İlk Kripto para birimi olan Bitcoin, Satoshi Nakamoto tarafından 2008 yılında hayatımıza girmiştir. Nakamoto (2008) Bitcoin’i makalesinde şu ifadelerle tanımlamıştır, “*Elektronik parayı bir dijital imza zinciri olarak tanımlıyoruz. Paranın el değiştirmesi sırasında her sahip parayı bir sonrakine gönderirken kendi dijital imzasıyla bir önceki işlemin özetini (Hash) ve bir sonraki sahibin açık anahtarını imzalar ve bu imzayı paranın sonuna ekler. Ödeme alan sahiplik zincirini doğrulamak için imzaları doğrulayabilir*” (Nakamoto, 2008). Bu dijital imza zinciri vasıtasıyla, taraflar bir finansal kurumun güvencesine bağlı

olmadan, tamamen güvenli bir şekilde, eşten-eşe (Peer-to-Peer) Bitcoin transferini gerçekleştirmektedir(Yıldırım,2019).

Bitcoinin diğer para birimlerinden farklılıklarını şu şekilde ifade edebiliriz: Merkezi bir otoritenin kontrolü altında olmaması, Peer-to-Peer teknolojisi ile işlem yapması, dijital bir ortamda hazırlanıp kullanılması, Bitcoin hesaplarının herhangi bir kuruluş tarafından sigortalanmaması (Sönmez, 2014).

Şekil 1 'de 2013-2021 yılları arası Bitcoinin dolar cinsinden fiyatı ve piyasa değeri verilmiştir.

Şekil 1. Bitcoin'in Piyasa Değeri ve Dolar Cinsinden Fiyatı

Kaynak: <https://coinmarketcap.com>

Şekil 1 'de görüldüğü gibi Bitcoinin fiyatındaki değişim ilk çıktığı günden günümüze kadar ciddi artış göstermiştir. 2013 yılı 1 Ocak itibariyle bir Bitcoin değeri 13.3\$ iken Aralık ayı sonunda ise 805\$ seviyelerine yükselmiştir. İlerleyen yıllarda Bitcoinin değeri ciddi anlamda yükseliş göstermiş ve 2021 yılı 1 Ocak itibariyle bir Bitcoinin değeri 29.359\$ iken 14 Haziran'da 40.325\$ seviyesine ulaşmış piyasa değeri ise 736.089.106.289\$'dır. 14 Haziran tarihi itibariyle toplam arzı 21.000.000 ile sınırlı olan Bitcoin in 18.734.693 adedi üretilmiş bulunmaktadır (Coinmarketcap.com).

Bitcoin hem günlük hem de uzun vadede önemli fiyat dalgalanmaları yaşayarak bu değere yükselmiştir. Kripto para birimlerinin değerindeki oynaklık hem yatırımcılar hem de bunları yatırımdan ziyade bir para birimi olarak kullanmak isteyen kişiler için belirsizlik anlamına gelmektedir. Bu yeni değer deposunda fiyat değişikliklerine neyin sebep olduğu ise ayrı bir tartışma konusudur.

1.2 Twitter

Bir mikroblog sitesi olan Twitter, 2006 yılında yılından bu yana popülaritesini hızla artırmış, 2013 yılında en çok ziyaret edilen 10 internet sitesinden biri olmuş ve internetin sms'i olarak tanımlanmıştır (www.alexa.com/topsites). 2020'de 339 milyon aktif kullanıcıya ulaşmıştır. 2021 yılında her dakikada yaklaşık 200.000 tweet atıldığı istatistiki bilgiler arasında yerini almıştır. (Kaynak) Kullanıcılar twitter aracılığı ile takip ettiği ve ilgi duyduğu birçok konuda bilgiye sahip olabilmekte ayrıca burada paylaşılan bilgiler kullanıcıların birçok alanda karar alma durumlarını etkilemektedir. Sosyal medya platformlarından en büyük haber kaynağı niteliği taşıyan twitterın yatırımcıların karar alma süreçlerinde ne denli etkili olduğu ise son zamanların tartışılan konuları arasında yer almaktadır. Özellikle twitter gibi sürekli etkileşime açık olan mecralarda takipçi sayısı fazla olan kullanıcılar, atılan spekülasyon tweetlerle kripto para borsalarında ciddi ve ani dalgalanmalara sebep olmaktadır.

1.3 Google Trend

Dünyada en yaygın arama motoru olarak kullanılan Google, 1998 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Kaliforniya eyaletinde kurulmuştur(www.wikipedia.org). İnternet ortamında kullanıcılarının bilgiye ulaşmasında önemli bir yere sahip olan Google arama motoru, birçok araştırmacının ve birçok sektörün de yakından takip ettiği Google trends uygulamasıyla da kullanıcılarına hizmet vermektedir. Google trends, internet kullanıcıları tarafından arama kelimelerinin ne sıklıkla aratıldığını gösteren ücretsiz bir Google servsidir. Gün içerisinde gerçekleşen popüler aramalara ulaşabileceği gibi, istenilen anahtar kelimeler aratılarak tarih aralığına göre hangi tarihlerde daha çok aratıldığına istatistiksel olarak ulaşılabilir.

2. Literatür Taraması

Son dönemde finans literatüründe Bitcoin ve kripto paralara ilişkin çalışmaların yoğunluğu artmaktadır. Bununla birlikte son yıllarda sosyal medya platformları ve Google trend uygulamasının bir çok alanda veri olarak kullanıldığı görülmektedir. Bitcoin, Google trend ve tweet verilerini içeren çalışmalar sınırlı olsa da çalışmalardan bazıları aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.

Matta vd.(2015), çalışmalarında sosyal medya ve web aramalarını kullanarak Bitcoinin değerini tespit etmeye çalışmışlardır. Bu kapsamda Bitcoin için atılan tweetleri duygu analizinde, Google trend arama verilerini de Bitcoinin popülerliğini analiz etmek için üzere kullanılmıştır. Elde edilen analiz sonucuna göre atılan olumlu tweetlerin birkaç gün içerisinde bitcoinin fiyatının tahmininde fayda sağlayacağı yönünde tespit edilmiştir. Çapraz korelasyon testi sonucuna göre ise Google trends arama verileri sonuçları ile Bitcoin değeri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Abraham vd. (2018) çalışmalarında kripto paraların fiyat tahmininin yapıp yapılamayacağını Tweet hacmini kullanarak duygu analizi ile sınımlanmıştır. Yapılan analiz neticesinde tweet içeriğinden (pozitif veya negatif) ziyade tweet hacminin bitcoinin değeri üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Twitter verileri ve Google trend arama verileri kullanılarak yapılan lineer analizinde fiyat yönünün tahmin edilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Pant. Vd (2018), çalışmalarında, Twitterdaki "Bitcoin" hakkındaki duyarlılığı analiz ederek Bitcoinin fiyatını tahmin etmiş ve aralarındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu kapsamda Bitcoin tweetleri, olumlu-olumsuz duygulara göre sınıflandırılmış ve elde edilen yüzde oranlar fiyat tahmini için RNN modeli ile beslenmiştir. Elde edilen analiz sonuçlarına göre tweetlerin olumlu-olumsuz iki sınıftaki duyarlılık sınıflandırılması %81.39 ve RNN kullanılarak genel fiyat tahmini doğruluğu%77.62 olarak tespit edilmiştir.

Polat ve Akbıyık (2019) çalışmalarında, sosyal medya platformu twitter üzerinden elde edilen verilerle, Bitcoin fiyatları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma kapsamında bitcoin ile ilgili twitter yorumları

duygu analizi kullanılarak sayısal veri haline dönüştürülmüş ve Tweetlerin duygu değerleri ile bitcoin fiyatları arasındaki ilişkiyi tespit etmeye yönelik olarak zaman serisine dayalı finansal analizlerden yararlanılmış ve iki değişken arasındaki çift yönlü ilişkinin varlığı sorgulanmıştır. Elde edilen analiz sonuçlarında, twitter yorumları Bitcoin fiyatlarının granger nedeni olmadığı İkinci ilişki yönünde, Bitcoin fiyatları Twitter yorumlarının granger nedeni olduğu tespit edilmiştir.

Shen vd.(2019), yatırımcı ilgisi ile Bitcoin getirileri, işlem hacmi ve gerçekleşen oynaklık arasındaki bağlantıyı incelemek amacıyla yapmış oldukları çalışmalarda, Google trend verilerinden ziyade, twitterdan gelen tweet sayısını dikkat ölçüsü olarak kullanmış ve uygulamış oldukları doğrusal ve doğrusal olmayan Granger nedensellik testleriyle, Tweet sayılarının ertesi gün işlem hacminin ve oynaklığının itici gücü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

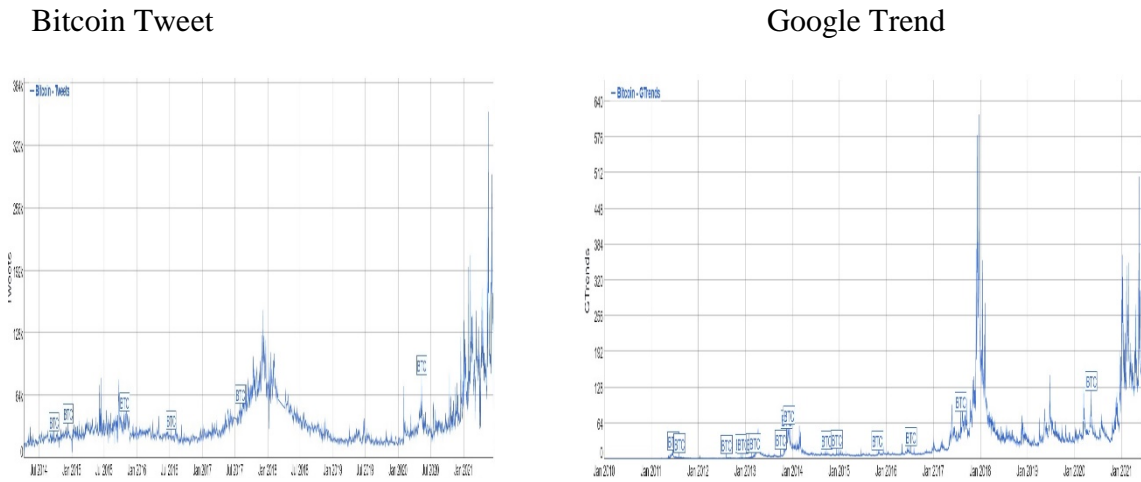
Samirkaş (2020) çalışmasında, Bitcoinin fiyatlarıyla, “Bitcoin” anahtar kelime Google Trends Verileri arasındaki nedensellik ilişkisini VAR Modeline dayanan Toda-Yamamoto (1995) testi ile analiz etmiştir. Yapılan analiz neticesinde Bitcoin fiyatları ile Google aramaları arasında tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu ilişkinin yönünün Bitcoin fiyatlarından Google aramalara doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3. Veri Seti -Yöntem

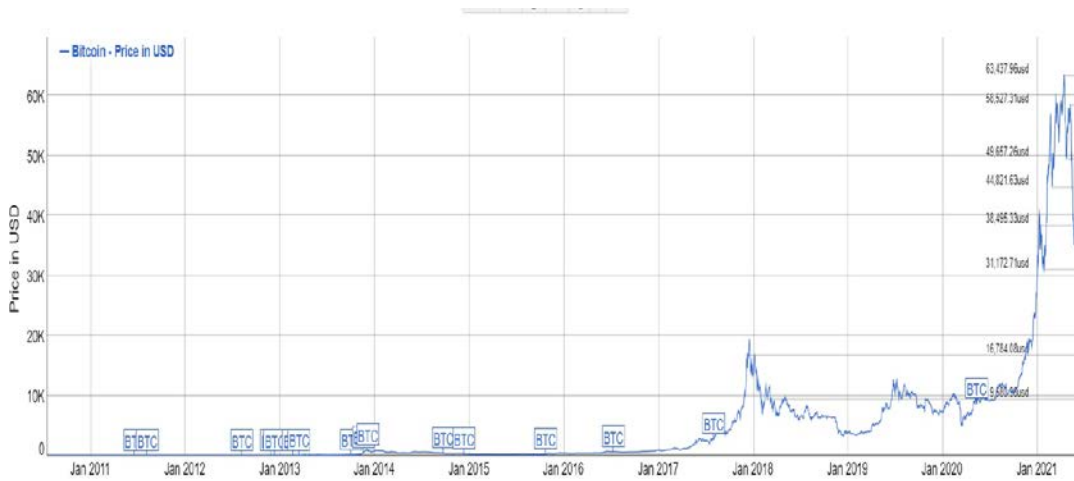
Çalışmada, kripto para piyasasında en yüksek piyasa değeri ve işlem hacmine sahip Bitcoinin Amerikan Doları bazında kapanış fiyatları, Tweet hacmi ve Google trend arama verileri endeks değeri üzerinden Nisan 2014-Haziran 2021 tarihleri arasında aylık olarak kullanılmıştır.

Bitcoinin kapanış değerine ilişkin veriler, www.investing.com adresinden, Bitcoin ve BTC anahtar kelime tweet hacimlerine bitinfocharts.com. adresinden, Google trends arama verilerine ise trends.google.com/trends adresinden ulaşılmıştır. Tweet içerikleri incelemek amacıyla yapılan duygu analizi için gerekli olan 05.02.2021-24.04.2021 tarih aralığına ait İngilizce Tweet verileri internette herkese açık olan www.kaggle.com üzerinden .csv(Comma-Separated Variables) formatında indirilmiştir. Aşağıda şekil 2’de elde ettiğimiz verilerin grafik üzerinde gösterimi yer almaktadır.

Şekil 2: Bitcoin Fiyat, Tweet ve Google trends “Bitcoin” Endeksi

Bitcoin Fiyat

Kaynak: <https://bitinfocharts.com>

Bitcoin ve Btc anahtar kelimeli tweet hacimleri ve Google trends arama verileri ile Bitcoin fiyatı arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla çoklu doğrusal regresyon modeli uygulanmıştır. Tweet içeriklerine yönelik yapılan analiz ile ilk olarak kullanılan verilere ön işleme işlemi yapılarak verilerde bir takım düzeltme, eksik veriyi tamamlama, tekrarlanan verileri kaldırma, dönüştürme, temizleme, normalleştirme, boyut indirgeme işlemleri gerçekleştirilmiştir. Ön işlemeden geçtikten sonra verilere python programlama dilinde duygu analizi kütüphanesi kullanarak sınıflandırma işlemleri yapılmıştır. İşlenen veriler “pozitif-negatif-nötr” olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Doğrusal bir model kullanacağımız için kategorik olan bu ifadeleri günlük hangi duygudan kaç tane tweet atılmış şeklinde sayısal veriler haline getirilmiştir. Sonuç olarak elimizde her gün atılan tweetlerin hangi duygu içerikli daha çok atıldığı bilgisi mevcut olmaktadır.

Duygu analizi, bir yazarın belirli bir konuya veya metine yönelik tutumunun olumlu, olumsuz veya nötr olup olmadığını belirlemek için bir metin parçasıyla ifade edilen görüşleri hesaplama yoluyla tanımlama ve sınıflandırma süreci olarak ifade edilmektedir (<https://www.linkedin.com/pulse/importance-sentiment-analysis-social-media-christine-day/>).

4. Bulgular ve Sonuç

Bitcoin ve Btc anahtar kelimeli tweet hacminin ve Google arama verilerinin bağımsız değişken olarak kabul edildiği çoklu regresyon analizinin sonuçlarına göre tweet hacmi ve google arama verileri ile Bitcoin fiyatı arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İlgili analize ait sonuçlar Şekil 3’te görüldüğü gibidir.

Şekil 3. Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

<i>Regresyon İstatistikleri</i>		<i>Katsayılar</i>	<i>Standart Hata</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-değeri</i>	
Çoklu R	0,77753953	Kesişim	-3345,33698	1469,286697	-2,27684	0,025337908
R Kare	0,604567721	X Değişkeni 1	325,1781855	53,78603589	6,045773	3,95557E-08
Ayarlı R Kare	0,595152666	X Değişkeni 2	0,147053244	0,046664365	3,151296	0,002253107
Standart Hata	7474,396756					

Modelin anlamlılığını ifade eden F testi sonuçlarına göre; model %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Katsayıların anlamlılığı için yapılan T testlerinde de her iki değişkeninde %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. (Google Trenlerdeki 1 birimlik değişim Bitcoin değerini 325 birim değiştirmektedir. Tweet hacmindeki 1 birimlik değişim ise Bitcoin fiyatlarını 0.147 değiştirmektedir.) Bitcoin değerindeki değişimin Google trend ve Tweet hacmi tarafından açıklanma yüzdesi %60 olduğu görülmektedir. ($R^2 = \%60$)

Tweet içeriklerini incelemek amacıyla yapılan duygu analizi sonuçlarına göre tweet verilerimiz aşağıdaki son halini almıştır.

Şekil 4. Tweet Verilerinin Duygu Analizi Sonuçları

Tarih	Btc Değeri	Fark %	Pozitif	Negatif	Notr	googletrend	trend
24.04.2021	50.088,90	-2,06%	929	315	1842	62	84032
23.04.2021	51.143,60	-1,13%	1560	631	2492	84	129846
22.04.2021	51.729,50	-3,88%	1342	438	2324	57	106407
21.04.2021	53.820,20	-4,71%	950	432	2121	47	94578
20.04.2021	56.483,20	1,50%	986	291	2142	57	109669
19.04.2021	55.646,10	-1,00%	1001	318	1915	61	120684
18.04.2021	56.207,10	-6,39%	1077	480	2176	85	174281
17.04.2021	60.041,90	-2,18%	89	11	129	43	98225

Gerçekleştirilen analiz neticesinde sınıflandırılan pozitif, negatif ve nötr tweetler ile Bitcoinin fiyatı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Konu ile alakalı bilgili, bilgisiz, tecrübeli tecrübesiz herkesin tweet atabiliyor olmasından dolayı tweet içeriğinin bitcoin fiyatı ile olan ilişki düzeyinin düşük olduğu düşünülmektedir.

Elde edilen bulgular sonucunda Bitcoin fiyatı ile tweet içeriğinden ziyade, tweet hacmi ve google arama verileri arasında bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuçları literatürde Abraham vd. (2018)ne ait çalışmayı destekler niteliktedir. Tweet verilerinin çok gürültülü olması yani; konu ile alakalı olmayan hashtagler ya da içeriğin bitcoin veya btc ile alakalı olmaması gibi durumlar veri toplama ve analiz sürecini zorlaştırmaktadır. Cümlelerin uzun veya mecazi anlamlı olması programın başarı oranını düşürmektedir. Ayrıca sistemin kesintisiz veri çekimine izin vermemesi çalışmanın önemli sınırlılıkları arasında yer almaktadır.

Kaynakça

- Abraham, J., Higdon, D., Nelson, J. & Ibarra, J. (2018). Cryptocurrency Price Prediction Using Tweet Volumes and Sentiment Analysis,. SMU Data Science Review: 1(3), Article 1.
- Lansiti, M. & Lakhani, K. (2017), The Truth About Blockchain, Harvard Business Reveiw, 95(1), pp. 118-127.
- Matta, M., Lunesui I. & Marchesi, M. (2015) "Bitcoin Spread Prediction Using Social And Web Search Media" In: 2015 UMAP Workshops
- Samirkas, M. C. (2020), Google Aramaları İle Bitcoin Fiyatı Arasındaki İlişkinin Tespiti. PressAcademia Procedia, 11(1), 67-72.
- Shen, D., Urquhart, A. & Wang, P. (2019). Does twitter predict Bitcoin?. Economics Letters, 174, 118-122.
- Sönmez, A. (2014). Sanal Para Bitcoin. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC July 2014, 4(3).

- Şahin, O. N. (2018, 12 01). TMS ve TFRS Işığında Muhasebe, Vergi ve Denetim Açısından Bitcoin ve Diğer Kripto Para Birimleri. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 20(4), 900, 911.
- Pant, D. R., Neupane, P., Poudel, A., Pokhrel, A. K., & Lama, B. K. (2018, October). Recurrent neural network based bitcoin price prediction by twitter sentiment analysis. In 2018 IEEE 3rd International Conference on Computing, Communication and Security (ICCCS) (pp. 128-132). IEEE
- Yıldırım, M. (2019). Blok Zincir Teknolojisi, Kripto Paralar ve Ülkelerin Kripto Paralara Yaklaşımları. Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(20), 265-277.
- <https://bitinfocharts.com> Erişim Tarihi: 14.06.2021
- <https://coinmarketcap.com/currencies/bitcoin/> Erişim Tarihi: 14.06.2021
- <https://web.archive.org/web/20170220064136/> Erişim Tarihi: 30.05.2021
- <http://www.alexa.com/topsites/> Erişim Tarihi: 28.05.2021
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Google> Erişim Tarihi: 15.05.2021
- <https://trends.google.com/trends/explore?date=all&q=bitcoin> Erişim Tarihi: 15.05.2021
- <https://www.linkedin.com/pulse/importance-sentiment-analysis-social-media-christine-day/> Erişim Tarihi: 17.06.2021

LİMAN İŞLETMELERİNDE ÇEVRE MALİYETLERİ VE RAPORLANMASI

Dr. Öğr. Üyesi Özlem DOĞAN

İskenderun Teknik Üniversitesi Barbaros Hayrettin Gemi İnşaatı ve Denizcilik Fakültesi

Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Bölümü

ORCID:0000-0002-5752-9031, ozlem.dogan@iste.edu.tr

ÖZET

Küreselleşme olgusunun gelişmesiyle birlikte insan ve mal hareketliliğinin dünyanın her yerinde hızlı bir artış göstermesi ülke ekonomileri için olumlu bir manzara ortaya koymasına rağmen bu faaliyetlerin sonucu ortaya çıkan çevre kirliliği en önemli olumsuzluklardan biridir. Uluslararası taşımacılık açısından da önem arz eden limanlar, bulunduğu bölgede; iş yükü, elleçlenen yükün cinsi ve yoğunluğu gibi değişkenlere bağlı olarak hava, su ve toprak kirliliğine katkı sağlamaktadır. Limanlardan kaynaklanan çevre kirliliğinin azaltabilmek, işletmenin çevre ile ilgili yaptığı maliyetlerin bilinmesi oldukça önemlidir. Çevre muhasebesi işletmelerin çevreye yönelik olarak tüketimlerinin maliyetlerinin raporlanabilir hale gelmesini sağlayan önemli bir ihtisas muhasebesi dalıdır. Bu çalışmada, liman işletmeleri tarafından çevre koruma amacıyla yapılan iş ve işlemlerin maliyetleri çevre muhasebesi bakış açısıyla ele alınacak olup X liman İşletmesinin 2020 yılı çevre maliyet raporu oluşturulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çevre Muhasebesi, Çevresel Maliyetler, Yeşil Muhasebe.

JEL Kodları: M40, M49.

ENVIRONMENTAL COSTS AND REPORTING IN PORT OPERATIONS

ABSTRACT

Although the rapid increase in the movement of people and goods all over the world with the development of the phenomenon of globalization presents a positive view for the economies of the countries, the environmental pollution resulting from these activities is one of the most important negativities. Ports, which are also important in terms of international transportation, are located in the region; It contributes to air, water and soil pollution depending on variables such as workload, type and density of the cargo handled. It is very important to reduce the environmental pollution caused by the ports and to know the environmental costs of the enterprise. Environmental accounting is an important branch of specialized accounting that enables businesses to report the costs of their consumption for the environment. In this study, the costs of the works and transactions carried out by the port business for environmental protection will be discussed from the perspective of environmental accounting, and the 2020 environmental cost report of X Port Business will be created.

Keywords: Environmental Accounting, Environmental Costs, Green Accounting.

JEL Codes: M40, M49.

Giriş

Günümüzde ulaşım sistemlerinin entegre bir şekilde çalıştığı ve günün 24 saati yük yükleme-boşaltma-depolama-sevkiyat faaliyetlerinin gerçekleştiği liman işletmeleri buldukları bölgede kara, hava ve deniz kirlenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. İklim değişikliği, çevresel kirlenmelerin yaşamı tehdit edecek ciddi seviyelere ulaşması, deniz sularında meydana gelen kirlilik sebebiyle son yıllarda yaşanmaya başlanan mülaj etkisi ile birlikte yaşadığımız evrende geri dönüşü oldukça zor olan çevresel tehditlere sebep olmaktadır. Yaşanabilir bir çevre meydana getirmek bununla birlikte insanların ihtiyaçları olan mal ve hizmetlerin üretilmesi ve ihtiyaç olan yerlere ulaştırılması faaliyetlerinin devam etmesi ise yaşamın devamlılığı için bir zorunluluk arz etmektedir.

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte ülkeler üretim yaptıkları birçok ürünü dünyada farklı üretim ve tüketim noktalarına satma imkanına sahip olmuşlar ve bu durum ülkeler arasındaki ticaretin gelişmesinin önünü açmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak ürünlerin dünyanın farklı bölgelerindeki üretici ve tüketiciye ulaştırılması için ulaşım sistemleri gelişmiş özellikle de taşıma maliyetlerinin düşük olması, büyük miktarlarda ürün taşıma imkanının bulunması gibi avantajları sayesinde deniz yolu taşımacılığı oldukça önemli hale gelmiştir. Deniz yolu taşımacılığının en önemli unsurlardan biri de liman faaliyetleri ve liman işletmeleridir. Liman işletmeleri kapasitelerine bağlı olarak değişen birçok farklı gemiye ve yüke 24 saat boyunca hizmet veren kıyı tesisleri olup yapılan faaliyete bağlı olarak çevre kirliliği yaratan kıyı tesislerdir. Liman faaliyetleri arasında yer alan, depolama ve elleçleme faaliyetleri, liman içi operasyonlar, deniz araçlarının oluşturduğu gürültü, gemilerin ana ve yardımcı motorları ile operasyon ekipmanlarından salınan tehlikeli gazlar, yüklerden çevreye dağılan zararlı tozlar, liman içerisindeki karayolu, demir yolu taşımacılığında kaynaklanan kirlenmeler çevresel kirlenmelerden bazılarıdır (Badurina vd., 2017: 12).

İşletme faaliyetlerinin çevre üzerindeki finansal olarak ifade edilebilen etkileri çevre maliyetlerini oluşturmakta, bu maliyetlerin muhasebeleştirilmesi ve raporlanması da çevre muhasebesi kapsamında ele alınmaktadır. Çevresel maliyetler oluş biçimlerine göre de farklılık arz etmektedir. Çevresel maliyetler genel olarak çevreyi koruma amacına yönelik ortaya çıkmakta iken bazıları çevresel kaynakların kullanımına bağlı olarak da oluşabilmektedir. Bazı çevre maliyetleri ise işletme faaliyetleri sonucu çevreye verilen zarar sonucu ortaya çıkmaktadır (Kırılıoğlu ve Can,1998:56). Bunun sonucu olarak çevresel maliyetler; önleme maliyetleri, kullanma maliyetleri ve zarar maliyetleri olarak üç gruba ayrılmaktadır (Alagöz ve Yılmaz, 2001:152).

Bu çalışmanın amacı, liman operasyonlarının çevresel etkilerinin maliyetlerinin çevre muhasebesi kapsamında sınıflandırılması ve örnek bir liman işletmesinin çevre maliyet raporunun oluşturulmasıdır. Bu kapsamda çevresel maliyetler ve bu maliyetlerin raporlanması konusu ele alınmıştır. Liman işletmelerinin çevre üzerindeki etkileri ve çevresel maliyetlerin, İstanbul'da faaliyet gösteren örnek bir liman işletmesinin 2020 yılı maliyetleri dikkate alınarak çevre maliyetleri raporu hazırlanmıştır.

1. Literatür Taraması

Çevre maliyetlerinin muhasebeleştirilmesi ve raporlanması konusunda literatürde çeşitli çalışmalar yer almaktadır. Albez (2013), Konakay vd. (2017) çalışmalarında çevre maliyetlerinin raporlanması ile ilgili olarak bir çimento işletmesinde uygulama gerçekleştirmiştir. Çalışmada örnek çimento fabrikasının 2008-2012 yılları arasındaki faaliyet raporları incelenmiş ve işletmenin yaptığı çevresel maliyetler tespit edilmiş ve raporlanmıştır.

Gönen ve Güven (2014) çalışmasında seramik sektöründe faaliyet gösteren bir işletmede gerçekleşen çevresel maliyetlerin tekdüzen muhasebe sistemi ve hesap planına göre muhasebeleştirilmesi incelenmiştir.

Kaya ve Utku (2020) çalışmalarında Denizli ilinde faaliyet gösteren bir mermer işletmesinin çevre maliyetleri analiz edilmiş, maliyetlerin kaynaklarının nelerden oluştuğu ve çevre maliyetlerinin birim maliyetlere etkisi tespit edilmiştir. Araştırmada örnek mermer işletmesinin işletme giderlerinin yaklaşık %3'ünün çevre maliyetlerinden oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tokuşlu (2020) çalışmasında Bartın Limanı'nda gemi emisyonlarının tahmin edilmesine yönelik bir hesaplama yapmıştır. Çalışmada, Bartın Limanı'nı ziyaret eden gemilerin ortaya çıkardığı egzoz gazı emisyonları hareket modlarına (seyir, manevra ve liman) hesaplanmış ve gemilerin SOX, NOX ve PM emisyonları hesaplanmış olup, çalışma sonucunda bu gaz salınımlarının dikkatli izlenmesinin çevre şartlarının iyileştirilmesi için önemli olduğu vurgusu yapılmıştır.

Boran ve Alkan (2018) çalışmalarında liman operasyonlarından kaynaklanan çevresel problemler ortaya konmuştur. Limanlarda meydana gelen hava, su, toprak tahribatına yönelik tespitler sunulmuştur.

Yapılan literatür taramasında çevre maliyetlerinin tespit edilmesi ve raporlanmasına yönelik çalışmaların genel olarak imalat işletmeleri uygulamaları ele alındığı saptanmıştır. Liman işletmelerinin çevreye etkileri ile ilgili çalışmalarda ise daha çok liman operasyonlarından kaynaklı çevresel tahribatın tespitine yönelik analizlere yer verilmiştir. Bu çalışma liman operasyonlarının çevreye üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla yapılan faaliyetlerin maliyetlerini ele alarak literatürdeki boşluğu doldurması sebebiyle önem arz etmektedir.

2. Çevre Muhasebesi ve Çevre Maliyetlerinin Raporlanması

Çevresel kirlenmenin ve bozulmanın son yıllarda ivme kazanması ve ciddi tahribatlara yol açması çevre konusunu önemini artırmıştır. Çevre kirliliği sebebiyle doğal yaşam dengesinin bozulması insan sağlığını ve yaşadığımız evrenin de geleceğini kötü etkilemektedir.

İnsanlık bilim ve teknolojiyi kullanarak bir yandan yaşam kalitesini yükseltmek için ekonomik gelişme ve kalkınmayı sağlarken yapılan faaliyetler sonucu çevreye verilen zarar üzerinde pek durulmamıştır. Ancak daha önceleri serbest olarak düşünülen çevresel kaynaklar, çevre kirlenmelerinin ciddi boyutlara ulaşması ile birlikte ekonomik mal olarak görülmeye başlanmış ve çevre ilgili bu gelişmelerden etkilenen işletmeler karar alma süreçlerine çevresel faktörleri dahil etmeye başlamışlardır. İlk amaçları “kar” elde etmek olan işletmeler çevresel kaynakları sorumsuzca kullanmaları sonucu orta ve uzun vadede iş yapacakları ve kar sağlayacakları kaynakları bulamama riskiyle karşılaşmaları sonucu üretim yöntemlerine ve yatırım planlarında çevre korumaya yönelik olarak çalışmalarda eklenmiştir (Haftacı ve Soylu, 2008: 93). Ayrıca toplumda da çevre bilincinin artması, devletlerin çevresel uygulamalar konusunda aldıkları kararlar, ulusal ve uluslararası çevresel örgütlerin kurulması işletmeleri çevresel uygulamalara duyarlı olmayı zorunlu hale getirmiştir.

Çevresel maliyetler, bir işletmenin içinde bulunduğu çevreye yaptığı her türlü faaliyetin maliyeti olarak tanımlanabilmektedir (Altınbay, 2007:4). IASC (Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi) çevresel maliyetleri, bir işletmenin faaliyetlerin çevresel etkilerini yönetmek için gerekli çabaların maliyeti olarak tanımlamıştır (Ergin ve Okutmuş, 2007:148). İşletmeler çevresel maliyet bilgilerine ihtiyaç duymaktadırlar bunun en önemli sebepleri (Yağlı, 2006;27):

- Yönetim stratejilerinde mamul çeşitliliği ve fiyatlanması,
- Üretim girdilerinin seçilmesi,
- Çevre kirliliğini önlemeye yönelik olarak proJELerin ve atık yönetim seçeneklerinin değerlendirilmesi,
- İşletme içi ve işletme dışı tarafların bilgilendirme sürecinde çevresel maliyetlerin yeri.

Geleneksel maliyet muhasebesi çerçevesinde çevre ile ilgili maliyet kalemleri genel giderler arasında yer almakta üretim maliyetleri hesaplanırken atıkları yok etme maliyetleri, kirliliği önlemek için yapılan işlemlerin maliyetleri ve çevreyle ilgili yasalara uyumun maliyeti dikkate alınmamakta bunun sonucunda da çevre dostu bir ürün ya da süreç için seçenekler arasında karar vermekte zorlanılmaktadır. Çevre maliyetlerinin de dikkate alındığı bir yönetim yaklaşımı daha doğru ve sağlıklı bir karar alma süreci sağlayacaktır (Soylu ve İleri,2009:321; Nemli, 2000:175).

Çevresel maliyetlerle ilgili olarak literatür incelendiğinde farklı sınıflandırmalara rastlamak mümkündür. Beer ve Firend (2006) çevresel maliyetleri, işletmenin sorumlu olmadığı ve işletme ve toplumla ilgili olan sosyal (dışsal) maliyetler, işletme faaliyetleri sonucu ortaya çıkan ve işletmenin kontrolünde bulunan özel (içsel) maliyetler olarak sınıflandırmıştır. Çevreyi kullanma durumuna göre

ise çevre maliyetleri, çevresel tahribatını önlemeye yönelik, doğal kaynakları kullanmaya yönelik ve çevreye verilen zarar sonrası katlanılan maliyetler olarak sınıflandırılmaktadır (Kırlioğlu ve Fidan, 2011:5-9; Yağlı, 2006:54; Özkol, 2018: 320; Beller vd., 2012:100; Ergin ve Okutmuş, 2007:150; Çalış, 2013:183). Çevresel maliyetler ortaya çıkış sebebine göre sınıflandırılmaktadır.

Tablo 1.Çevresel Maliyetlerin Dağılımı

Azaltma Maliyetleri	Kullanım Maliyetleri	Zarar Maliyetleri
Çevre planlaması ☐ Süreç kontrol ☐ Emisyon ölçüm cihazları ☐ Çevreye zararsız mamul tasarım geliştirme ☐ Geri dönüşüm tasarımları ☐ Çevreye zararsız ambalaj geliştirme ☐ Çevre geliştirme ☐ Çevresel eğitim ☐ Biyolog, kimyager hizmetleri ☐Çevre mühendislik hizmetleri ☐ Çevre raporları ☐ Çevre etiketleri ☐ Çevre güvenilirlik ☐ Çevre yönetim sistemi ☐ Çevre denetimi	Hava maliyeti ☐ Su maliyeti ☐ Toprak maliyeti ☐ Gürültü maliyeti ☐ Görüntü maliyeti ☐ Doğal gaz maliyeti ☐ Petrol maliyeti ☐ Kömür maliyeti ☐ Enerji maliyeti	Hava kirliliği ☐ Su kirliliği ☐ Görüntü kirliliği ☐ Cezalar ve tazminatlar ☐ Çevre temizleme ☐ Şikâyet araştırmaları ☐ Kefalet ve garanti giderleri Satış azalmaları ☐ Diğer zarar maliyetleri

Kaynak: (Özbicerikli ve Melek, 2002: 85)

Azaltma maliyetleri, işletmelerin çevresel problemleri önlemek ya da bu sorunları en aza indirmek amacıyla ile bir mamulün tasarım aşamasından yok edilmesi veya güvenli bir yerde toplanması kadar olan tüm yaşam sürecinin planlanması ve uygulanması için katlanılan maliyetlerdir (Albez,2013:197). Azaltma maliyetleri, işletmelerin çevresel sorunları önlemek için katlandıkları sabit maliyetlerden oluşmaktadır (Alagöz ve Yılmaz, 2001:153).

Kullanma maliyetleri, işletmelerin çevresel kaynakları kullanmaları karşılığında katlanmaları gereken maliyetleri kapsamaktadır (Altınbay, 2007:5). İşletmelerin faaliyetleri sırasında hava, su, toprak gibi doğal kaynakların yıpranması kaçınılmaz olup bu yıpranmalar ek maliyetlere yol açmaktadır. Bu kaynakların kullanımı yasalar dahilinde herhangi bir bedel ödemesi gerektirmemektedir (Ergin ve Okutmuş, 2007:150).

Zarar maliyetleri ise, işletme faaliyetleri sonucu ortaya çıkan çevre kirliliğine karşı katlanılan her türlü ceza, tazminat vb. olup çevresel katkısı olmayıp doğrudan gider ya da zarara dönüşen maliyetlerdir (Çalış, 2013:184).

3. Liman Operasyonlarının Çevreye Etkileri

Limanlar, “gemilerin yolcu indirip-bindirme, yükleme-boşaltma, bağlama ve beklemlerine elverişli yeterli su derinliğine sahip, teknik ve sosyal altyapı tesisleri, yönetim, destek, bakım-onarım ve depolama birimleri bulunan tabii ve suni olarak rüzgâr ve deniz tesirlerinden korunmuş kıyı yapılarıdır” (Resmi Gazete 03.08.1990, 20594) Limanlar, dünya ticaretinin büyük bölümüne aracılık eden denizyolu taşımacılığının önemli bir unsurudur. Ülkemiz de üç tarafı denizlerle çevrili olması dolayısıyla liman

faaliyetleri ile ilgili olarak zengin imkanlara sahiptir. Türkiye’de yat limanı ve ihracat limanı olarak farklı özelliklere sahip 180 liman bulunmaktadır.

Limanlar, genellikle kıyıdaki şehir merkezlerine yakın alanlarda kurulan ve kurulduğu bölgenin ulaşım, iş gücü, altyapı gibi imkanlarından faydalanarak bölge ekonomisine katkı sağlayan işletmelerdir. Ancak liman alanları sağladığı ekonomik katkının yanında gemiler ve liman sahasında çalışan çok sayıda taşıma amaçlı tır, kamyon, lokomotif, yük elleçleme makineleri, traktörler vb. araçlarla da ciddi bir çevre kirleticisidir (Tokuşlu, 2020:209). Deniz yolu taşımacılığı çevre kirliliği açısından değerlendirildiğinde çevreye en az zarar veren taşımacılık türüdür. Ancak liman alanları, konumları, sınıfı, operasyon yoğunluğu, elleçlenen yük çeşitleri ve yüklerin özellikleri, bunların çevresel etkileri üzerinde önemli role sahiptir. Limanlarda oluşan çevre kirliliği hava, kara ve deniz kirliliği açısından incelenebilmektedir. Limanlarda özellikle taşımacılıkta kullanılan; gemiler, tren, diğer yük taşıma araçları, kargo elleçleme ekipmanları, petrol ve gaz depolama tesisleri ile açık kömür yığınları gibi yüklerin ciddi hava kirliliği yaratmaktadır. Liman operasyonlarında gemi kaynaklı evsel nitelikli atık sular, sintine suları, limanda yüzey akışına geçen yağmur suları, gemi boyası ve petrol sızıntısı ile diğer liman faaliyetlerinden kaynaklanan kirleticiler su kirliliğine neden olmakta ve deniz ortamında su kalitesi üzerinde de önemli olumsuz etkiler ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca limanlarda yapılan dip taramaları, habitatın hasar görmesine, siltasyon hızının değişimine ve liman içi suların oksijensiz hale gelmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte gemi motorları, fanlar, vinçler, traktörler ve kamyonlar gibi birçok kaynak liman bölgelerinde gürültü kirliliği yaratmaktadır (Boran ve Alkan, 2018:99).

Tablo 2. Limanlardan Kaynaklanan Çevre Kirliliği

Kaynak	Çevresel Etkiler	Kaynak	Çevresel Etkiler
Bailey ve Solomon (2004)	<ul style="list-style-type: none"> Operasyonlardan kaynaklı hava kirliliği Sulak alanların yok olması Balıkçılık ve deniz canlılarının tahribatı Atık suların tahliyesi Trafik sıkışıklığı Gürültü ve ışık kirliliği Sızıntı durumunda toprağın ve suyun kirlenmesi Kimyasal işlemler esnasında kimyasalların buharlaşarak havanın kirlenmesi Katı ve tehlikeli atık üretimi Toprak akış erozyonu 	Peris-Mora, v.d. (2005)	<ul style="list-style-type: none"> Hava kirliliği, Gürültü kirliliği Koku kirliliği Su kirliliği Toprak kirliliği Atık üretimi Kaynakların kullanımı Deniz dibinin değiştirilmesi Kıyı kesimlerindeki doğal yaşam alanlarının değişimi
Dabra, v.d. (2005)	<ul style="list-style-type: none"> Gaz, partikül v.b. havaya emisyon Atık su v b denize tahliye Endüstriyel süreçler sonucu oluşan atıkların toprağa tahliyesi Gürültü Katı atık üretimi Deniz ekosisteminin olumsuz etkilenmesi Kaynakların kullanımı 	Klopott (2013)	<ul style="list-style-type: none"> Gemi atık suyu, Deniz dibinin derinleştirilme işlemler Gürültü Gemi egzoz salınımları Balast suyu Enerji tüketimi Liman bölgesinin genişlemesi

Kaynak: (Karakas vd., 2018:405)

Türkiye denizlerinde özellikle Marmara Denizi, İstanbul ve Çanakkale Boğazı ile İzmir, İskenderun, Samsun ve Trabzon gibi yoğun deniz trafiğinin yaşandığı kıyı-liman kentleri, petrol atıkları ve diğer atıklar tarafından yüksek oranda deniz kirliliği ile karşı karşıyadır. Deniz trafiğinden kaynaklanan kirlenmenin etkisi, diğer kirlilik parametreleri ile kıyaslandığında %11 seviyelerinde olup düşük bir orana sahiptir ancak deşarjlardan kaynaklanan kirlilik bu orana eklendiğinde %21 gibi önemli bir seviyeye ulaşmaktadır (Küçük ve Topçu, 2012:76).

Liman operasyonları kaynaklı çevresel tahribatı azaltmak amacıyla ulusal ve uluslararası çapta birçok çalışma yürütülmektedir. ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi, Eko-yönetim ve Denetim Planı gibi gönüllü çalışmalar ilk sırada yer almakta iken, Avrupa Deniz Limanları Örgütü (European Sea Ports Organization-ESPO) 1994 yılında itibaren limanların çevre yönetimi üzerindeki bilgi ve tecrübelerini paylaşmasına imkan veren Ecoport Projesini geliştirilmiştir (Danışman ve Özalp, 2016:102). Bunun yanı sıra Ulaştırma, Haberleşme ve Denizcilik Bakanlığı, Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü (DTGM) ve Türk Standartları Enstitüsü (TSE) arasında 16.12.2014 tarihinde imzalanan protokol çerçevesinde "Yeşil Liman/Eko Liman" projesine başlanmıştır.

4. Araştırma Metodolojisi

4.1. Araştırmanın Amacı Sınırlılıkları

İşletmeler faaliyetleri esnasında hava, su, toprak gibi doğal kaynakları farklı oranlarda ve şekillerde tahrip etmektedirler. Çevresel maliyetler de, doğal kaynakları tüketme, bu tüketimden sonra ortaya çıkan doğal kaynak kaybını azaltma ve kaynak tüketimi sonucu çevreye verilen zarar sonucu katlanılan maliyetlerden oluşmaktadır. Liman işletmeleri, faaliyetleri sonucu bulunduğu bölgedeki çevre kirliliğinde önemli paya sahip işletmeler olup doğal kaynakların korunması ve çevre tahribatının en aza indirilebilmesi amacıyla gerek yasal gerekse gönüllü olarak birçok çevreci uygulamaları yürütmektedirler. Bu çalışmanın amacı, limanlarda ortaya çıkan çevresel tahribatlara bağlı olarak çevre maliyetlerinin tespit edilmesi, maliyetlerin azaltma (önleme), kullanım ve zarar maliyetleri kapsamında sınıflandırılması ve örnek bir liman işletmesinin 2020 yılı maliyet tutarları kullanılarak çevre maliyet raporunun oluşturulmasıdır.

4.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma kapsamında liman işletmeleri operasyonlarının çevreye etkileri ele alınmıştır. Liman operasyonları sonucu ortaya çıkan çevresel tahribata yönelik yapılan maliyetlerin kategorize edilerek incelenmiştir. Literatürde benzer araştırmalardan yola çıkılarak çevre maliyet raporlaması yapılmıştır.

Araştırmanın uygulama bölümünde Örnek X Liman işletmesi'nin 2020 yılı çevresel maliyetleri öncelikle çevresel maliyet sınıflandırmasına göre kategorize edilmiş ve Örnek X Liman İşletmesi'nin 2020 yılı maliyetleri analiz edilmiştir. Örnek liman işletmesinde çevre muhasebesi ve raporlaması yapılmamaktadır. Bu sebeple çevresel maliyetler işletmenin raporladığı maliyetler içerisinden literatürde yer alan çevre maliyetleri baz alınarak elde edilmiştir. İşletmenin 2020 yılından yaptığı çevresel maliyetler (Yükçü,1998; İçöz ve Kılınç,2016) çalışmalarından faydalanılarak raporlaştırılmıştır. Çalışmada, İstanbul'da faaliyet gösteren bir liman işletmesinin belli bir yıl ait verileri kullanılmış olup geçmiş yıllarla kıyaslama imkânı sağlayacak ölçüde yeterli bilgi elde edilememiştir. Ayrıca çalışmada çevresel maliyetlerin sınıflandırılması, azaltma, kullanım ve zarar maliyetleri olarak sınırlandırılmış literatürde yer alan diğer sınıflandırmalar dikkate alınmamıştır.

4.3. Araştırma Yöntemi

Çalışma kapsamında, ilgili yazını oluşturabilmek için literatür taraması yapılmıştır. Liman işletmelerinde ortaya çıkması muhtemel çevre kirliliklerinin maliyetleri literatürdeki ilgili çalışmalardan ve Örnek X liman İşletmesi'nin yaptığı çevresel maliyetlerden faydalanılarak tespit edilmiştir. Çalışmanın uygulama bölümünde ise vaka analizi yöntemi kullanılarak, İstanbul'da faaliyet gösteren bir X Liman İşletmesi'nin 2020 yılı çevre maliyetleri ele alınmıştır. Vaka analizi, uygulamalı çalışmalarda ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Vaka analizi ile araştırmacılar, işletmelerin muhasebe sistemini, kayıtlarını, raporlarını, süreçlerini ve kullandıkları yöntemleri daha yakından inceleme imkanı bulmaktadır (Güner, 2010:192).

5. Araştırma Bulguları

Çalışmanın bu bölümünde İstanbul'da faaliyet gösteren X Liman İşletmesi'nin liman işletmelerinde ortaya çıkan çevre maliyetleri tespit edilmiş ve Örnek X Liman İşletmesi'nin 2020 yılı için çevre maliyetleri tutarları belirlenerek bir çevre maliyet raporu hazırlanmıştır.

X Liman İşletmesi, toplam 46.000 metrekarelik bir alana kurulu, farklı boy, genişlik ve derinlik özelliklerine sahip 5 iskeleden oluşan, 1998 yılında "Yolcu beraberliği eşya ticareti" ne yönelik sefer yapan gemiler için Deniz Ticaret Odası öncülüğünde 7 kurumun ortak girişimi ile kurulmuş, 1999 yılı Mayıs ayında liman hizmete açılmıştır. İstanbul'un Avrupa yakasında Tarihi Yarımada'ya çok yakın konumu ile beş adet rıhtım ve dört adet Ro-Ro rampası ile toplam 1082 metre rıhtım uzunluğuna sahiptir. Maksimum 6 metre emniyetli yanaşma imkânı sağlamaktadır.2005 tarihli Valilik Kararı gereğince, İstanbul Boğazı Güney Girişi Demirleme yerlerindeki transit, gümrüklü gemilere hizmet vermek üzere hareket noktası olarak belirlenmiştir. 29.02.2016 tarihi itibarıyla de, daimi yolcu giriş-çıkış deniz hudut kapısı olarak ilan edilmiştir. İşletme, coğrafi konumunun avantajı ile zaman içerisinde gemiler için önemli bir ikmal limanı haline gelmiş ve gemi tedarik sektörünün gelişimine büyük katkıda bulunmuştur. "Gemi Tedarik Sektörü "tedarik işlemlerinin %80'ini gerçekleştirmekte olup, her tür gemi yedek parçası, kuru kumanya ve sarf malzemesinin depolanması için 750 m2 kapalı ve 250 m2 açık alana sahip antrepo sahası ve 250m2 soğuk hava deposuna sahiptir. Gemi adamları personel değişimi için stratejik bir nokta olmanın yanında; Süper ve Mega yatlar dâhil yat ve kruvaziyer gemi giriş/çıkış işlemleri için yolcu salonunda tek noktadan gümrük ve pasaport işlemleri yapılmaktadır. İşletme 365 gün 7/24 hizmet anlayışı ile çalışmaktadır.

Hava kirliliğini önleme maliyeti: İşletme yük elleçleme ve depolama operasyonlarında ağırlıklı olarak elektrikle çalışan ekipmanlardan faydalanmaktadır. Bu sebeple hava kirliliğine olan katkıları oldukça düşük miktarlarda kalmakta ve bu nedenle hava kirliliğini önlemeye yönelik tespit edilen bir maliyet bulunmamaktadır.

Su kirliliğini önleme maliyeti: 5312 sayılı "Deniz Çevresinin Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirletmesinde Acil Durumlarda Müdahale ve Zararların Tazmini Esaslarına Dair Kanun'a tabidir dolayısıyla işletme operasyonları sırasında ortaya çıkabilecek petrol sızıntılarının önüne geçebilmek amacıyla önlemler alınmaktadır. İşletme bu kapsamda çevre yönetimi ile ilgili olarak danışmanlık hizmeti almaktadır ilgili firma belirli periyotlarla işletmenin bulunduğu bölgede su kirliliğine yönelik incelemelerde bulunmaktadır.

Enerji maliyetleri: İşletmede kullanılan ekipmanların önemli bir kısmı elektrikle çalışmaktadır. İşletmenin sahada kullanılmasına yönelik olarak güneş ya da rüzgar enerjisi kullanımına yönelik çalışması proje aşamasındadır.

Endüstriyel atıkların bertarafı ve geri dönüşümü için maliyet: İşletmenin bu kapsamda Sıfır Atık Belgesi bulunmaktadır. Belediye ile koordineli olarak çalışılarak, işletmede öncelikli olarak israfın önlenmesi ve daha atık çıkması ile ilgili olarak kurallar belirlenmiş olup ortaya çıkan atıkların içeriklerine göre ayrıştırılması sağlanmaktadır.

Bir çevre yönetim sisteminin uygulanması için maliyet: İşletme çevre faaliyetleri kapsamında bir işletmeden danışmanlık hizmeti satın almaktadır.

Çevresel etkilerin izlenmesi için maliyet: İşletme aldığı danışmanlık hizmeti kapsamında, işletmenin çevresel etkilerini izleyebilmek ve tespit edebilmek amacıyla faaliyetler yürütmektedir.

İskele/rıhtım ayaklarının periyodik bakım ve temizlikleri için katlanılan maliyet: İskele/rıhtım ayakları genellikle metal malzemelerden oluşan yapılardır ve deniz suyu içerisinde kalması sebebiyle hem su hem de deniz canlıları sebebiyle korozyona uğramaktadır. Bu sebeple belirli dönemlerde iskele/rıhtım

ayaklarının tamirâtı için dalgıçlar tarafından kontrolü yapılmaktadır. Bu işlemler sırasında su kirliliği ve deniz canlılarında tahribat yaratacak kimyasal malzemelerden kaçınılmaktadır.

Gemilere yapılan yakıt ve yağ ikmalleri sırasında kirlilik önleyici tedbirlerin alınması için katlanılan maliyet: İşletme gemilerin yakıt ve yağ ikmalleri sırasında gemilerin etrafı bariyerle çevrilmekte ve herhangi bir yakıt sızıntısında yakıt akışını hızlı bir şekilde durduran özel bir hortum sistemi kullanılmaktadır. Zemin kirlenmesini önleme maliyeti

Gürültü ve titreşim kirliliğini önleme maliyeti: İşletmede gerek operasyonlardan gerekse gemilerden kaynaklı gürültüler işletmenin bulunduğu yerleşim bölgesinde ve liman çalışanları üzerinde önemli etkilere sahiptir. İşletme bunun önüne geçebilmek için ekipman seçimi, iş sahası ve çalışanlar eğitilmesi gibi önlemler almaktadır.

Çalışanları çevre konularında eğitmek için maliyet: İşletmenin aldığı çevre danışmanlığı kapsamında çalışanlar belirli dönemler halinde hizmet içi eğitime alınarak, olası bir çevre tahribatının önlenmesi için bilgilendirilmektedir.

Liman sahasında veya civarında doğanın korunması, peyzaj koruma dâhil çevresel iyileştirme faaliyetlerinin maliyeti: İstanbul Büyükşehir Belediyesi sorumluluğundadır.

Gemilerden alınan tehlikeli olan ya da olmayan atıkların bertarafa gönderilmeden önce depolanması sırasında katlanılan maliyet: İşletmenin yaptığı sigorta kapsamında tehlikeli madde ve tehlikeli atık poliçesi bulunmaktadır.

Konteynerlerin ve ambalajların çevresel etkilerini azaltmak için ek maliyet: İşletmenin uyguladığı çevre yönetim sistemi kapsamında geri dönüşüme uygun malzemeler kullanılmaktadır. Ayrıca işletmenin Tehlikeli Madde ve Tehlikeli Atık Sigortası kapsamında bir özel sigortası mevcuttur.

Kaynakların verimli kullanımı için maliyet: İşletmenin aldığı çevre danışmanlığı hizmeti kapsamında yer almaktadır, işletme faaliyetlerinin daha az kaynak tüketilerek gerçekleştirilmesi, kullanılan malzeme ve ekipmanların çevre dostu olması gibi uygulamalar bunlardan bazılarıdır.

Çevresel bilgileri ve çevresel reklamları açıklama maliyeti: İşletme yaptığı çevresel faaliyetleri işletmenin misyonu olarak görmekte, bildirimde bulunmakla yükümlü olduğu yasal sorumluluklar dışında kamuoyuna herhangi bir bilgilendirme yapmamaktadır.

Koku kirliliğini önleme maliyeti: İşletme genel olarak yolcu, gemi ve genel kargo hizmeti vermektedir. Dökme yük olmaması sebebiyle hava kirliliği ve buna bağlı koku kirliliği ortaya çıkmamakta ya da ölçülemeyecek düzeylerde kalmaktadır.

Yüklerin elleçlenmesi veya depolanması sırasında çevreye gelebilecek zararları için katlanılan maliyet: İşletme yük çeşidi olarak konteynerlerin kullanıldığı genel kargo elleçlemesi yapmaktadır. Konteynerler günümüzde birçok farklı özelliğe sahip yükün güvenilir bir şekilde taşınmasını sağlayan genellikle sağlam demir malzemelerden oluşan yapılardır. Bu sebeple sıvı ya da dökme yüklerde meydana gelebilecek sızıntı, patlama gibi çevre kirliliği yaratabilecek riskler oldukça düşük seviyelerdedir.

Liman sahasında veya civarında doğanın korunması, peyzaj koruma dâhil çevresel iyileştirme faaliyetlerinin maliyeti: İşletmenin bu faaliyetlere özgü bir maliyeti bulunmamaktadır, bu kapsamda yapılan çalışmalar İstanbul Büyükşehir Belediyesi sorumluluğundadır.

Kıyı Tesisleri Deniz Kirliliği Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası: 3/3/2015 Sayılı Deniz Çevresinin Petrol Ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Acil Durumlarda Müdahale Ve Zararların Tazmini Esaslarına Dair Kanun kapsamında, “gemi ve kıyı tesislerinin sorumlu tarafları, uygulama alanlarında gemi ve kıyı tesislerinden kaynaklanan olay sonucu ortaya çıkan kirlenmenin veya kirlenme tehlikesinin neden olduğu; temizleme masraflarını, koruyucu önlemlere ilişkin masrafları, canlı kaynaklar ve deniz

yaşamına verilen zararları, bozulan çevrenin yeniden oluşturulması, toplanan atıkların taşınması ve bertarafı için yapılacak masrafları, geçim için kullanılan doğal ve canlı kaynaklarda meydana gelen zararları, özel mallardaki zararları, şahısların yaralanması ve ölümünden kaynaklanan zararları, gelir kayıplarını, gelir ve kazanç kapasitelerine verilen zararları ve diğer kamu zararlarını tazmin etmekle müteselsilen sorumludur. Kıyı tesisleri, bu kanun kapsamındaki zararlara karşı mali sorumluluk sigortası yaptırmak zorundadır. Sigorta yaptırmaya zorunluluğuna uymayan kıyı tesislerinin faaliyetine izin verilmez” (Resmi Gazete,2006, 26326).

Tehlikeli Madde ve Tehlikeli Atık Sigorta Poliçesi: 2010/190 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve 2001/2443 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla değişik 87/12028 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla kabul edilen "Tekel Dışı Bırakılan Patlayıcı Maddelerle Av Malzemesi ve Benzerlerinin Üretimi, İthali, Taşınması, Saklanması, Depolanması, Satışı, Kullanılması, Yok Edilmesi, Denetlenmesi Usul ve Esaslarına İlişkin Tüzük” uyarınca yaptırılması gereken sigortaları kapsamaktadır (Resmi Gazete, 2010, 27576).

Tablo 3. Liman İşletmelerinde Ortaya Çıkan Çevre Maliyetlerinin Sınıflandırılması

Azaltma (Önleme) Maliyetleri	Kullanım Maliyetleri	Zarar Maliyetleri
<ul style="list-style-type: none"> - Kaynakların verimli kullanımı için maliyet - Bir çevre yönetim sisteminin uygulanması için maliyet - Endüstriyel atıkların bertarafı ve geri dönüşümü için maliyet - Çalışanları çevre konularında eğitmek için maliyet - Konteynerlerin ve ambalajların çevresel etkilerini azaltmak için ek maliyet - Zemin Kirlenmesini Önleme Maliyeti 	<ul style="list-style-type: none"> - Hava kirliliğini maliyeti - Su kirliliğini maliyeti - Enerji maliyetleri - Yüklerin elleçlenmesi ve depolanması sırasında çevreye verilecek zararların maliyetleri - Gemilerden alınan tehlikeli ve tehlikeli olmayan atıkların bertarafa gönderilemeden önce depolanması sırasında katlanılan maliyet - İskele/rıhtım ayaklarının periyodik bakım ve için katlanılan maliyet 	<ul style="list-style-type: none"> - Liman sahasında veya civarında doğanın korunması, peyzaj koruma dahil çevresel iyileştirme faaliyetlerinin maliyeti - Kıyı Tesisleri Deniz Kirliliği Zorunlu Mali Sorumluluk Sigorta Poliçesi - Tehlikeli madde ve tehlikeli atık sigorta

İşletmenin öncelikli olarak aldığı çevre danışmanlığı ve Sıfır Atık uygulamaları kapsamında çevre kirliliğinin doğmasını önlemeye yönelik olarak çalışmalar yapmasına rağmen çevre kullanımları açısından daha fazla maliyetle karşılaştığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla en çevreci işletme faaliyetleri dahi çevre tahribatını ortadan kaldıramamaktadır. Bu sebeple çevre maliyetleri içerisinde kullanım maliyetleri ön plana çıkmaktadır. İşletmenin faaliyetleri sonucu ortaya çıkan çevresel etkiler kullanım maliyetleri olarak hava, deniz ve karasal açıdan sınıflandırılmıştır. Zarar maliyetlerinde ise işletmenin çevreye verdiği bazı tahribatların ölçümü oldukça zordur. İşletme her ne kadar doğa dostu faaliyetler yürütse de çevreye verilen zararın sifıra indirilmesi mümkün olmamaktadır. Ancak cezai bir durum ortaya çıkmaması sebebiyle çevre zararının hangi düzeyde oluştuğunu tespit etmek oldukça zordur. Bununla birlikte liman işletmesinin bulunduğu bölgede ortaya çıkabilecek olası çevre tahribatları karşılığında peyzaj çalışmaları da dahil tüm iyileştirici faaliyetler İstanbul Büyükşehir Belediyesi sorumluluğunda gerçekleştirilmektedir.

Tablo 4. X Liman İşletmesinin 2020 Yılı Çevre Maliyet Raporu

Çevre Maliyetleri	2020 Yılı Maliyetleri/TL
Azaltma (Önleme) Maliyetleri	120 710,60 TL
Zemin Kirlenmesini Önleme Maliyeti	24.688,10
Konteynerlerin ve ambalajların çevresel etkilerini azaltmak için ek maliyet	2.897,50
Çalışanları çevre konularında eğitmek için maliyet	30.000
Endüstriyel atıkların bertarafı ve geri dönüşümü için maliyet	30.000
Bir çevre yönetim sisteminin uygulanması için maliyet	13.125
İskele/rıhtım ayaklarının periyodik bakım ve temizlikleri için katlanılan maliyet	20.000
Kaynakların verimli kullanımı için maliyet	Bilinmiyor.
Kullanım Maliyetleri	795.075,74
Hava kirliliğini maliyeti	
Su kirliliğini maliyeti	70.075,74
Enerji maliyetleri	720.000
Gürültü kirliliği	5.000
Yüklerin elleçlenmesi ve depolanması sırasında çevreye verilecek zararların maliyetleri	Bilinmiyor.
Gemilerden alınan tehlikeli ve tehlikeli olmayan atıkların bertarafa gönderilemeden önce depolanması sırasında katlanılan maliyet	İBB Sorumluluğunda
Zarar Maliyetleri	125.000
Hava Kirliliği	Bilinmiyor.
Su Kirliliği	Bilinmiyor.
Toprak Kirliliği	Bilinmiyor.
Gürültü Kirliliği	Bilinmiyor.
Kıyı Tesisleri Deniz Kirliliği Zorunlu Mali Sorumluluk Sigorta Poliçesi	75.000
Tehlikeli Madde ve Tehlikeli Atık Sigorta Poliçesi	50.000
Limn sahasında veya civarında doğanın korunması, peyzaj koruma dahil çevresel iyileştirme faaliyetlerinin maliyeti	İBB Sorumluluğunda
Toplam	1.040.786,34

Tablo 4 incelendiğinde işletmenin 2020 yılı itibariyle çevre maliyetleri toplamı 1 040 786,34 TL olarak belirlenmiştir. Çevre maliyetlerinin dağılımı ise kullanım maliyetleri 795.075,74 TL, önleme maliyetleri

120.710,60 TL zarar maliyetleri ise 125.000 TL olarak tespit edilmiştir. Toplam çevre maliyetleri içerisinde en büyük pay kullanım maliyetlerine aittir (%76), ikinci sırada zarar maliyetleri (%12) ve son sırada önleme maliyetleri (% 12) yer almaktadır. Kullanım maliyetleri önleme maliyetlerinin oldukça üstündedir. Bu durum işletmenin önlemeden çok kullanımları sonucu çevresel maliyet yaptığını göstermektedir. Ancak sürdürülebilir bir çevre anlayışı, kullanımdan çok çevre tahribatının ortaya çıkmadan önlenmesini gerektirmektedir. İşletmelerin çevre tahribatını önlemeye yönelik uygulamalar gerçekleştirmesi kullanım ve zarar maliyetlerinin de daha düşük seviyelerde kalmasını sağlayacaktır.

6. Sonuç ve Öneriler

Liman işletmeleri, günümüzde dünya ticaretinin önemli bir aktörü olan deniz taşımacılığında kilit rol oynamaktadır. Büyük miktarlarda ve farklı formlarda (yük, yolcu, kuru yük, sıvı yük, dökme yük) yapılan taşımacılık faaliyetlerinde yükün yüklenmesi, boşaltılması, depolanması, gemiye ve yolcuya yönelik olmak üzere çok çeşitli hizmetler vermektedir. Liman operasyonları sırasında diğer sektörlerde olduğu gibi doğal kaynaklar tüketilmekte ve çevre tahribatı söz konusu olmaktadır. Günümüzde işletmelerin sektör farkı gözetmeksizin çevre tahribatını en aza indirmeleri daha yaşanılabilir bir dünya için oldukça önemlidir.

Çevresel kaynak tüketiminin bir takım mali, sosyal ve ekonomik sonuçları bulunmaktadır. İşletmelerde çevreyi korumak için yapılan faaliyetlerin maliyetlerinin, işletmenin diğer maliyetlerinden ayrı ele alınması işletmeleri doğal kaynak tüketimiyle ilgili olarak önlem almaya itecektir. Bu sebeple işletmelerde çoğu zaman üretim maliyetlerinin içerisinde yer alan çevre maliyetlerinin ölçülmesi ve raporlanması için standartlar geliştirilmeli ve uygulanmalıdır.

Bu çalışmada liman işletmelerinde çevre maliyetleri ele alınmış ve Örnek X Liman İşletmesi'nin 2020 yılı çevre maliyetleri analiz edilerek çevre maliyet raporu hazırlanmıştır. Çalışmada çevre maliyetleri ile ilgili standart bir rapor uygulaması olmaması sebebiyle literatürde yer alan çalışmalardan yola çıkılarak bir rapor hazırlanmıştır. Rapor sonucunda işletmenin kullanım maliyetlerinin önleme maliyetlerinden çok daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buradan çevre tahribatının önüne geçilmesi açısından kirliliği ortaya çıkaracak durumlara karşı önlem alınması çok daha yerinde olacağı yorumunu yapmak mümkündür. İşletmelerin çevre kaynaklarını tüketmeleri karşılığında katlandığı maliyetlerin ilgili kaynağın kullanımında sürdürülebilirliğin sağlanması açısından oldukça önemlidir. Özellikle liman operasyonlarında hava, su ve toprak tahribatlarında geri dönüşümü oldukça güç ve zaman alan çevresel kazalar gerçekleşebilmektedir. Bu sebeple, doğal kaynakların uzun süreler kullanılması, çevre unsurların sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik olarak işletmelerin farkındalıklarının artırılması gerekmekte ve bunun en önemli adımlarından biri olarak da çevre maliyetlerinin raporlaştırılmasının sağlanması önem taşımaktadır.

Çalışma İstanbul'da faaliyet gösteren bir liman işletmesinin 2020 yılı maliyet verileri ile sınırlandırılmıştır. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında işletmenin daha fazla yıla ait verileri ele alınarak kıyaslamalar yapılarak, benzer özelliklere sahip işletmelerden de verilere alınarak daha geniş çaplı raporlama yapılarak çalışma genişletilebilir.

Kaynakça

- Alagöz, A. & Yılmaz, B. (2001). Çevre Muhasebesi ve Çevresel Maliyetler. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 1(1-2), 147-158.
- Albez, A. (2013). Çevre Maliyet Raporu: Aşkale Çimento. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(1), 189-208.

- Altınbay, A. (2007). Çevresel Maliyetlerin Raporlanması. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, S 11, 1-11.
- Badurina, P., Cukrov, M. & Dundović, Č. (2017). Contribution To The Implementation Of “Green Port” Concept in Croatian Seaports. Pomorstvo, 31(1), 10-17.
- Beer, P. & Friend, F., (2006). Environmental Accounting: A Management Tool for Enhancing Corporate Environmental and Economic Performance. Ecological Economics, 58: 548– 560.
- Beller, B. Deran, A. & Hatipoğlu, A. G. (2012). Çevre Maliyetlerinin Hesaplanması ve Muhasebeleştirilmesi: Bir Çimento Fabrikasında Vaka Çalışması. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (1) , 95-121.
- Boran, M., & Alkan, N. (2018). Liman Operasyonlarının Çevresel Etkileri. Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi , 8 (2) , 99-105
- Çalış, Y. (2013). Çevresel Maliyetlerin Muhasebeleştirilmesi. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 34(1), 175-190.
- Danışman, İ. K., & Özalp, G. (2016). Karbon Ayak İzinin Azaltılmasında Yeşil Liman Uygulamasının Rolü: Marport Örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi, 8, 99-166.
- Ergin, H., & Okutmuş, E. (2007). Çevre Muhasebesi: Çevre Maliyetleri ve Çevre Raporlaması. Yönetim Bilimleri Dergisi, 5(1), 131-152.
- Gönen, S., & Güven, Z. (2014). Çevresel Maliyetlerin Muhasebeleştirilmesine Yönelik Bir Seramik Fabrikasında Uygulama. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (63), 39-58.
- Güner, M. F. (2010). Kontrol Ortamının Değerlendirilmesi: Bir Kamu İdaresinde Uygulama. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (46), 189-198.
- Haftacı, V., & Soylu, K. (2008). Çevresel Bilgilerin Muhasebesi ve Raporlanması. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (15), 92-113.
- İçöz, A., & Kılınç, Y. (2016). Çevre Maliyetleri Muhasebesi ve Raporlanması. Journal Of International Social Research, 9(42).
- Karakaş, S., Acar, Z., & Kırmızı, M. (2018). Konteyner Terminal Operasyonlarının Akıllı ve Yeşil Bakış Açılırları İle İncelenmesi, 7. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi, ULTKZ 2018 Bildiriler Kitabı 3-5 Mayıs 2018, Bursa.
- Kaya, Y., & Utku, M., (2020). Mermer İşleme Tesislerinde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Bağlamında Çevre Maliyetlerinin Analizi ve Muhasebeleştirilmesi. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (87), 107-121.
- Kırlioğlu, H., & Can, A.V. (1998). Çevre Muhasebesi, Değişim Yayınları, Adapazarı.
- Kırlioğlu, H., & Fidan, M. E. (2011). İşletmelerde Çevresel Maliyetler ve Bir Uygulama. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 2(1), 1-24.
- Konakay, G., Günce, N., Morkoyunlu, A. Y., & Ergen, O. B. (2017). Çevresel Maliyetler: Çimento Sanayinde Bir Uygulama/Environmental Costs: An Application In The Cement Industry. Turan: Stratejik Araştırmalar Merkezi, 9(33), 27.
- Küçük, Y. K., & Topçu, A. (2012). Deniz Taşımacılığında Kaynaklanan Kirlilik. Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, 4(2), 75-80.

Özbirecikli, Mehmet, Melek, Z. (2002); “Çevre Muhasebesi ve Çevresel Maliyetlerin Maliyet Muhasebesi Sistemine Etkileri ve Bir Araştırma”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:14, s.85 – 90.

Özkol, A. E. (2018). Çevre Maliyetleri ve Bir Uygulama. Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25(2), 315-333.

Tokuşlu, A. (2020). Bartın Limanı Gemi Emisyonlarının Envanterinin Oluşturulması ve Liman Emisyonlarının Çevresel Maliyetinin Hesaplanması. Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi, 3(4), 208-218.

Soylu, Y., & İleri, H. (2009). Çevre Muhasebesi ve Çevre Maliyetlerinin Üretim Maliyetlerine Etkileri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 12(1-2), 309-322.

Yağlı, F. (2006). Çevre Muhasebesi ve Mermer İşletmeleri Uygulamaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Yükçü, S. (1998). Maliyet Muhasebesi, İzmir: Anadolu Matbaacılık.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/10/20061021-10.htm>

BORSA İSTANBUL'DA İŞLEM GÖREN GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIKLARININ PERFORMANS İNCELEMESİ

Arş. Gör. Erdi BAYRAM

Manisa Celâl Bayar Üniversitesi
ORCID:0000-0003-4478-7231, erdi.bayram@cbu.edu.tr

Arş. Gör. Zeynep TURAN

Manisa Celâl Bayar Üniversitesi
ORCID:0000-0002-4434-2374, zeynep.turan@cbu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada Borsa İstanbul'da işlem gören gayrimenkul yatırım ortaklıklarının 2016-2020 dönemindeki finansal verileri kullanılarak şirketlere ilişkin performans incelemesi yapılmıştır. Performans göstergesi olarak likidite, faaliyet, borçlanma ve kârlılık oranları kullanılmıştır. 15 farklı finansal göstergenin performans kriteri olarak ele alındığı çalışmaya verilerine kesintisiz erişilebilen 32 şirket dahil edilmiştir. Oran gruplarının önem derecesi (ağırlıkları) Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) yöntemiyle belirlenmiş, şirketlerin performans skorları ise TOPSIS yöntemiyle hesaplanmıştır. Elde edilen skora göre pozitif ideale en yakın, negatif ideale ise en uzak ilk beş alternatifin ALGYO, YGGYO, SRVGY, RYGYO ve AKMGY borsa kodlu şirketler olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı, Finansal Performans, AHP, TOPSIS.

JEL Kodları: C61, G10, M20.

PERFORMANCE EVALUATION OF REAL ESTATE INVESTMENT TRUSTS TRADED IN BORSA ISTANBUL

ABSTRACT

In this study, performance analysis of companies was made using the financial data of real estate investment trusts traded in Borsa Istanbul for the period 2016-2020. Liquidity, activity, gearing proportion, and profitability ratios are used as performance indicators. 32 companies whose data can be accessed continuously were included in the study, in which 15 different financial indicators were considered as performance criteria. The importance weights of the ratio groups were determined by the Analytical Hierarchy Process (AHP) method, and the performance scores of the companies were calculated by the TOPSIS method. According to the scores obtained, it was seen that the first five alternatives closest to the positive ideal and the farthest from the negative ideal were companies with stock exchange code ALGYO, YGGYO, AKMGY, RYGYO and SRVGY.

Keywords: Real Estate Investment Trusts, Financial Performance, AHP, TOPSIS.

JEL Codes: C61, G10, M20.

Giriş

Gayrimenkul yatırım ortaklıkları getiri potansiyeli yüksek gayrimenkullere, gayrimenkule dayalı proJELere yatırım yapmak, portföyündeki gayrimenkullerden kira geliri ve alım-satım kazancı elde etme amacındadır. Bu amaç doğrultusunda hisselerini halka arz ederek fon toplamakta ve topladığı fonları kârlı yatırım proJELerine aktararak hissedarlarına temettü geliri ve/veya sermaye kazancı sağlamaktadır (<http://spk.gov.tr>). Gayrimenkul sektörünün özellikle Türkiye ekonomisi için oldukça önemli olması, bu ortaklıkları her kesimden yatırımcı için cezbedici kılmaktadır. Yatırımcılar bu şirketlere ilişkin finansal verilere ilgi duymakta, yatırım kararı alırken farklı finansal analiz yöntemleri kullanılarak elde edilen sonuçlardan yararlanmaktadır.

Şirketler finansal açıdan değerlendirilirken farklı yöntemlere başvurulduğu izlenmektedir. Bunlar arasında diskriminant analizi, geleneksel oran analizi, veri zarflama analizi gibi yöntemlerin kullanılarak şirketlerin finansal açıdan incelemesi yapılmaktadır. Bu analizlere ek olarak literatürde, karar alternatifleri arasında seçim yapabilmeyi mümkün kılan çok kriterli karar verme yöntemlerinin çıktıları da finansal performansın izlenmesi ve değerlendirilmesinde sıklıkla kullanılmaktadır. Tablo 1’de ilgili yöntemlerin kullanıldığı ve şirketlerin finansal performansını incelemeye yönelik yapılmış çalışmalardan oluşan bir literatür özeti sunulmuştur.

Tablo 1. Literatür Özeti

Yazar, Yayın Yılı	İncelenen Sektör(ler)	Yöntem(ler)	Özet
Hafeez vd. (2002)	Demir Çelik	AHP	İşletmelerin finansal ve finansal olmayan performanslarının ölçümünde AHP yönteminin uygulanabilir olduğu görülmüştür.
Karğın (2010)	Tekstil	Bulanık TOPSIS, AHP,	Oran grupları bazında finansal performans incelenmiş; kreditor, yönetici ve yatırımcı görüşüyle bulanık ağırlıklandırma yapılarak nihai sıralamada TOPSIS yöntemi kullanılmıştır.
Türkmen (2011)	GYO	VZA	Üç girdi, iki çıktı gösterge ile etkinlik analizi yapılmıştır.
İslamoğlu vd. (2015)	GYO	TOPSIS	GYO performans analizinde finansal oranlar (likidite, kaldıraç, varlık-sermaye yapısı, devir hızı ve kârlılık) kriter olarak kullanılmış; uygulama Entropi temelli TOPSIS yöntemiyle yapılmıştır.
Çalışkan ve Eren (2016)	Bankacılık	AHP, PROMETHEE	Kamu, özel ve yabancı mevduat bankalarının finansal performansı rasyolar bazında analiz edilmiştir. Kriterler eşit ağırlıklı ve AHP yöntemine göre olmak üzere ağırlıklandırılmış, nihai sıralama ise PROMETHEE yöntemi tercih edilmiştir.
Yılmaz ve İçten (2017)	GYO	TOPSIS	BİST’te işlem gören 31 GYO’nun nakit akım odaklı finansal performans ölçümü, TOPSIS yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir.
Aktaş ve Darwish (2020)	GYO, GSYO	Oran Analizi	GYO ve GSYO şirketlerinin finansal performansı; yatırım, karlılık, sermaye yapısı ve borsa performans oranları bazında karşılaştırılarak incelenmiştir.
Gümüş vd. (2020)	GYO	TOPSIS, MOORA	BİST’te işlem gören, sermayesi en yüksek 10 GYO’nun finansal performansı TOPSIS ve MOORA ile incelenmiştir.
Ferek ve Poyraz (2021)	MKYO	TOPSIS, PROMETHEE	BİST’te MKYO’ların beş yıllık finansal performansı TOPSIS ve PROMETHEE yöntemleri incelenerek karşılaştırılmıştır.
Gülsün ve Erdoğan (2021)	Bankacılık	Bulanık AHP, Bulanık TOPSIS	Aktif büyüklüğü en büyük sekiz bankanın finansal performansı finansal oranlar kullanılarak bulanık AHP temelli bulanık TOPSIS yöntemiyle incelenmiştir. Matrislerin bulanıklaştırılmasında anket verileri kullanılmıştır.

Bu çalışmada gayrimenkul yatırım ortaklıklarının finansal performans incelemesi AHP temelli TOPSIS yöntemiyle yapılmıştır. Kriter ağırlıkları dilsel değişkenler yoluyla, sıralamalar TOPSIS yönteminin hesaplama adımları vasıtasıyla elde edilmiştir.

1. Veri ve Yöntem

Çalışmaya -verilerine Finnet platformundan eksiksiz ulaşılabilen- 32 gayrimenkul yatırım ortaklığı şirketi dahil edilmiştir (Tablo 1). Şirketlere ilişkin 2016-2020 yıllarına ait likidite, faaliyet, borçlanma ve kârlılık oranlarının ortalaması performans kriteri olarak ele alınmış ve 15 finansal gösterge karar alternatiflerinin sıralanması amacıyla kullanılmıştır. Finansal oranların karar alternatiflerini sıralamadaki önem seviyesi (ağırlığı) ise Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) yöntemiyle belirlenmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya Dâhil Edilen Şirketler

Sıra	Borsa Kodu	Şirket Ünvanı
1	AGYO	ATAKULE GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
2	AKFGY	AKFEN GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
3	AKMGY	AKMERKEZ GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
4	AKSGY	AKİŞ GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
5	ALGYO	ALARKO GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
6	ATAGY	ATA GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
7	AVGYO	AVRASYA GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
8	DGGYO	DOĞUŞ GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
9	DZGYO	DENİZ GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
10	EKGYO	EMLAK KONUT GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
11	HLGYO	HALK GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
12	ISGYO	İŞ GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
13	KLGYO	KİLER GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
14	KRGYO	KÖRFEZ GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
15	MRGYO	MARTI GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
16	MSGYO	MİSTRAL GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
17	NUGYO	NUROL GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
18	OZGYO	ÖZDERİCİ GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
19	OZKGY	ÖZAK GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
20	PAGYO	PANORA GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
21	PEGYO	PERA GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
22	PEKGY	PEKER GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
23	RYGYO	REYSAŞ GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
24	SNGYO	SİNPAŞ GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
25	SRVGY	SERVET GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
26	TDGYO	TREND GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
27	TRGYO	TORUNLAR GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
28	TSGYO	TSKB GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
29	VKGYO	VAKIF GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
30	YGGYO	YENİ GİMAT GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
31	YGYO	YEŞİL GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
32	YKGYO	YAPI KREDİ KORAY GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.

Kaynak: <https://www.kap.org.tr/Sektorler>

AHP yönteminde kriterler ikili karşılaştırmaya dayanmaktadır. Burada kriterler karar vericinin önceliklerine göre dilsel değişkenler yoluyla (az önemli, önemli, daha önemli) karşılaştırılmaktadır. Yöntem bir kriterin diğerine ne ölçüde baskın olduğu temsil eden bir tercih ölçeğini içermektedir (Ecer, 2020, s.75). Bu çalışmada dört oran grubuna ilişkin hiyerarşinin modeli Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Oran Gruplarının İkili Karşılaştırma Matrisi

	Likidite	Faaliyet	Borçlanma	Kârlılık
Likidite	1	1	½	1/3
Faaliyet	1	1	½	1/3
Borçlanma	2	2	1	1/2
Kârlılık	3	3	2	1

Matriste yer alan dilsel değişkenler şu önem düzeylerini ifade etmektedir:

- Likidite ve faaliyet oranları eşit düzeyde önemlidir.
- Borçlanma, likidite ve faaliyet oranlarından daha önemlidir.
- Kârlılık, borçlanmadan daha önemli, likidite ve faaliyetten çok daha önemlidir.

Oran gruplarının ağırlıkları -ikili karşılaştırma matrisi baz alınarak- Super Decisions paket programı yardımıyla hesaplanmıştır. Program çıktıları aşağıda verilmiştir.

Grafik 1. İkili Karşılaştırma Matrisine İlişkin Ekran Alıntısı

Comparisons wrt "PERFORMANSI YÜKSEK GYO ŞİRKET SEÇİMİ" node in "ANA KRİTERLER" cluster																					
1. BORÇLANMA	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	FAALİYET
2. BORÇLANMA	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	KARLILIK
3. BORÇLANMA	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	LİKİDİTE
4. FAALİYET	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	KARLILIK
5. FAALİYET	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	LİKİDİTE
6. KARLILIK	>=9.5	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	>=9.5	No comp.	LİKİDİTE

Grafik 2. Oran Gruplarının Ağırlıklarına İlişkin Ekran Alıntısı

3. Results		
Normal ☐ Hybrid ☐		
Inconsistency: 0.00388		
BORÇLANMA		0.26283
FAALİYET		0.14088
KARLILIK		0.45541
LİKİDİTE		0.14088

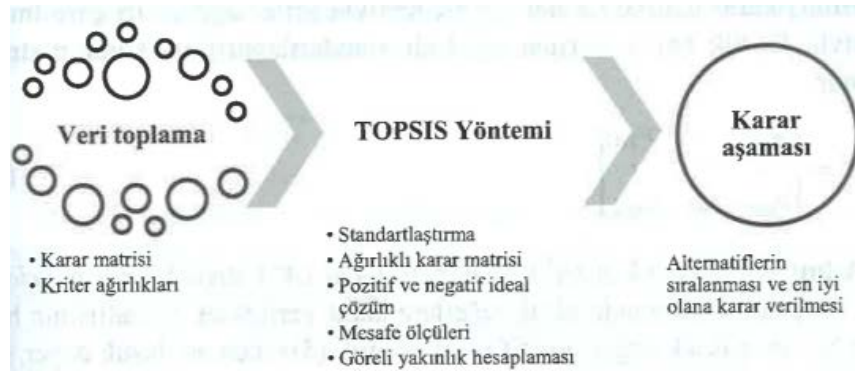
Grafik 2’de görüldüğü üzere likidite oran grubunun %14, faaliyet oran grubunun %14, borçlanma oran grubunun %26, kârlılık oran grubunun %46 önem seviyesinde performans etkisi istenmektedir. Oran gruplarına ilişkin ağırlıklar Tablo 3’te verilen ve performans kriteri olarak kullanılan finansal oranlara/göstergelere aritmetik olarak dağıtılmıştır.

Tablo 4. Performans Kriteri Olarak Kullanılan Finansal Oranlar/Göstergeler

Oran Grupları	Oranlar	Kriter Yönü
Likidite Oranları	Cari Oran	Mak
	Likidite Oranı	Mak
	Nakit Oran	Mak
Faaliyet Oranları	Aktif Devir Hızı	Mak
	Özsermaye Devir Hızı	Mak
	Stok Devir Hızı	Mak
	Alacak Devir Hızı	Mak
Borçlanma Oranları	Kaldıraç Oranı	Mak
	Kısa Vadeli Fin. Borç/Toplam Borç	Min
	Uzun Vadeli Finansal Borç/Toplam Borç	Mak
Kârlılık Oranları	Aktif Karlılığı	Mak
	Özsermaye Karlılığı	Mak
	Net Kar Marjı	Mak
	FVAÖK Marjı	Mak
	Hisse Başına Kar	Mak

Kriterlere ilişkin ağırlıklar hesaplandıktan sonra şirketlerin performans skorlarını elde etmek üzere literatürde yaygın olarak kullanılan çok kriterli karar verme yöntemlerinden TOPSIS'e başvurulmuştur. TOPSIS karar alternatifleri arasında seçim yapmayı mümkün kılan bir sıralama yöntemidir. Yöntemin temel noktası seçilen alternatifin pozitif ideale en yakın, negatif ideale ise en uzak mesafede olmasıdır. Yönteme ilişkin adımlar Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. TOPSIS Yöntemi Aşamaları

Kaynak: Ecer, 2020, s.147.

TOPSIS yöntemine ilişkin hesaplama adımları MATLAB R2021a (Academic Use) ortamındaki kod dizilimiyle yapılmıştır. Kod düzeni aşağıda verilmiştir.

```
Xval=length(X(:,1));  
Y = zeros([Xval,length(W)]);  
%% calculating the normalized matrix  
for j=1:length(W)
```

```

for i=1:Xval
    Y(i,j)=X(i,j)/sqrt(sum((X(:,j).^2)));
end
end
Normalized_Matrix = num2str([Y])
%% calculating the weighted normalized matrix
for j=1:length(W)
    for i=1:Xval
        Yw(i,j)=Y(i,j).*W(j);
    end
end
Weighted_Normalized_Matrix = num2str([Yw])
%% calculating the positive and negative best

for j=1:length(W)
    if Wcriteria(1,j)== 0
        Vp(1,j)= min(Yw(:,j));
        Vn(1,j)= max(Yw(:,j));
    else
        Vp(1,j)= max(Yw(:,j));
        Vn(1,j)= min(Yw(:,j));
    end
end
Positive_best = num2str([Vp])
Negative_best = num2str([Vn])

%% Euclidean distance from Ideal Best and Worst
for j=1:length(W)
    for i=1:Xval
        Sp(i,j)=((Yw(i,j)-Vp(j)).^2);
        Sn(i,j)=((Yw(i,j)-Vn(j)).^2);
    end
end
for i=1:Xval

```

```

Splus(i)=sqrt(sum(Sp(i,:)));
Snegative(i)=sqrt(sum(Sn(i,:)));
end
%% calculating the performance score
P=zeros(Xval,1);
for i=1:Xval
    P(i)=Snegative(i)/(Splus(i)+Snegative(i));
end
Performance_Score = num2str([P])

```

Kaynak: <https://mathewmanoj.wordpress.com/multi-criteria-decision-making/>

2. Bulgular ve Sonuç

Yapılan hesaplamalar sonucunda elde edilen sıralama Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 5. TOPSIS Sıralama Sonuçları

1	ALGYO	0,7246	9	TRGYO	0,4876	17	DZGYO	0,4597	25	OZGYO	0,4384
2	YGGYO	0,5306	10	VKGYO	0,4839	18	AKFGY	0,4575	26	AGYO	0,4368
3	SRVGY	0,5293	11	OZKGY	0,4798	19	TDGYO	0,4525	27	TSGYO	0,4348
4	RYGYO	0,5287	12	DGGYO	0,4732	20	KRGYO	0,4519	28	PEKGY	0,4321
5	AKMGY	0,5280	13	HLGYO	0,4729	21	YKGYO	0,44694	29	PEGYO	0,3958
6	AVGYO	0,5077	14	EKGYO	0,4670	22	KLGYO	0,4450	30	MRGYO	0,3734
7	MSGYO	0,4981	15	PAGYO	0,4663	23	SNGYO	0,4442	31	NUGYO	0,3310
8	AKSGY	0,4954	16	ISGYO	0,4639	24	ATAGY	0,4396	32	YGYO	0,3291

Elde edilen C_i^+ skorlarına göre pozitif ideale en yakın, negatif ideale ise en uzak ilk beş alternatifin ALGYO, YGGYO, SRVGY, RYGYO ve AKMGY borsa kodlu şirketler olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada Borsa İstanbul'a kote olmuş 32 GYO şirketinin finansal performansı incelenmiştir. Likidite, faaliyet, borçlanma ve kârlılık oranları temel alınarak belirlenen kriterler kullanılarak TOPSIS yöntemiyle şirket performans sıralaması yapılmıştır. Çalışmanın belirlenen oran grupları ve incelenen dönem aralığı açısından ilgili literatüre katkı sunması beklenmektedir.

Kaynakça

- Aktaş, M. & Darwish, Z. (2020). Türkiye'de Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları ile Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıklarının Finansal Oranlar Açısından Karşılaştırılması. *International Journal of Social Science Research*, 9(1), 63-78.
- Çalışkan, E. & Eren, T. (2016). Bankaların Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemiyle Değerlendirilmesi. *Ordu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6(2), 85-107.
- Ecer, F. (2020). Çok Kriterli Karar Verme. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Ferek, H., & Poyraz, E. (2021). Borsa İstanbul'da (BIST) Yer Alan Menkul Kıymet Yatırım Ortaklığı Şirketlerinin TOPSIS ve PROMETHEE Yöntemleri ile Finansal Performanslarının Karşılaştırılması. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 72-90.

- Gülsün, B., & Erdoğan, K. N. (2021). Bankacılık Sektöründe Bulanık Analitik Hiyerarşi Prosesi ve Bulanık TOPSIS Yöntemleri ile Finansal Performans Değerlendirmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 25(1), 1-15.
- Gümüş, U. T., Öziç H. C. & Çıbık, E. (2020). BİST'te İşlem Gören Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı İşletmelerinin Finansal Performanslarının ÇKKV Yöntemleri ile Karşılaştırılması, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(1), 90-100.
- Hafeez, K., Zhang, Y., & Malak, N. (2002). Determining Key Capabilities of a Firm Using Analytic Hierarchy Process. International Journal of Production Economics, 76(1), 39-51.
- Islamoglu, M., Apan, M. & Oztel, A. (2015). An evaluation of the financial performance of REITs in Borsa Istanbul: A case study using the entropy-based TOPSIS method. International Journal of Financial Research, 6(2), 124-138.
- Karğın, M. (2010). Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci ve İdeal Çözüme Yakınlığa Göre Sıralama Yapma Yöntemleri ile Tekstil Sektöründe Finansal Performans Ölçümü. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 195-216.
- Sermaye Piyasası Kurulu, <https://www.spk.gov.tr/Sayfa/AltSayfa/409> (Erişim: 09.10.2021).
- Türkmen, S. (2011). İMKB'de İşlem Gören Gayrimenkul Yatırım Ortaklıklarının Finansal Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi ile Değerlendirilmesi. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 31(2), 273-288.
- Yılmaz, M. K. & İçten, O. (2018). Borsa İstanbul'da İşlem Gören Gayrimenkul Yatırım Ortaklıklarının Nakit Akımı Odaklı Finansal Performans Analizi (2007-2016). Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar, (635), 73-87.

MUHASEBE BİLGİ KALİTESİNİN FİNANSAL BAŞARISIZLIK AÇISINDAN İNCELENMESİ*

Arş. Gör. Elif KARAKAŞ

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, Muhasebe Finansman Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-8088-1455, elifkarakas@ohu.edu.tr

Doç. Dr. İdris VARICI

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, Muhasebe Finansman Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0003-1825-0289, idris.varici@omu.edu.tr

ÖZET

Farklı bilgi kullanıcılarına finansal raporlar aracılığı ile sunulan muhasebe bilgilerinin faydalı olabilmesi için bilginin kapsamının geniş olmasından ziyade kaliteli ve ihtiyaca uygun olması beklenmektedir. Finansal raporların ihtiyaca uygun olup olmadığının tespitinde kullanılan yöntemlerden birisi finansal başarısızlık tahmin modelleridir. Finansal başarısızlık, işletmelerin yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlanmasını veya hiç yerine getirememelerini ifade etmektedir. Literatürde finansal başarısızlığı tahmin etmede birçok farklı model kullanılmaktadır. Çalışmada Altman Z” Skor modelindeki oransal değişkenlerle lojistik regresyon analizi kullanılmakta olup, finansal başarısızlık tahminlerinin tutarlı sınıflandırılması ile muhasebe bilgi kalitesi ilişkisinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. BİST Sınai Endeksinde faaliyet gösteren işletmelerden Gıda, İçecek ve Tütün ve Toptan ve Perakende Ticaret sektöründeki işletmelerin finansal bilgilerinin ihtiyaca uygunluğu, finansal başarısızlık tahmin modeli ile ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda finansal raporların kaliteli muhasebe bilgisi sunmasının, finansal başarısızlık tahminlerinin tutarlılığıyla doğru orantılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Bilgi Kalitesi, Finansal Başarısızlık, Altman Z” Skor Modeli.

JEL Kodları: M41, G17, G32.

ANALYSIS OF ACCOUNTING INFORMATION QUALITY IN TERMS OF FINANCIAL FAILURE

ABSTRACT

In order for the accounting information presented to different information users through financial reports to be useful, it is expected that the information should be of high quality and appropriate to the needs, rather than the scope of the information. One of the methods used to determine whether the financial reports are suitable for the needs is the financial failure prediction models. Financial failure refers to the difficulty or inability of businesses to fulfill their obligations. Many different models are used in the literature to predict financial failure. In the study, logistic regression analysis with proportional variables in the Altman Z” Score model is used, and it is aimed to determine the relationship between the consistent classification of financial failure estimates and accounting information quality. The suitability of the financial information of the companies operating in the BIST Industrial Index in the Food, Beverage and Tobacco and Wholesale and Retail Trade sector was to be measured with the financial failure estimation model. As a result of the study, it has been concluded that the presentation of quality accounting information in financial reports is directly proportional to the consistency of financial failure estimations.

Keywords: Accounting Information Quality, Financial Failure, Altman Z Skor.

JEL Codes: M41, G17, G32.

---

* Bu çalışma Elif KARAKAŞ’ın Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Anabilim Dalında Doç. Dr. İdris VARICI yönetiminde devam eden doktora tezinden türetilmiştir.

Giriş

Bazı stratejik süreçlerde alınan kararlar, işletmelerin yaşam seyri açısından hayati derecede önemli olabilmektedir. İşletmeler açısından, bu noktalarda doğru alınan kararlar onlara daha uzun ve kaliteli yaşama imkanı sağlarken alınan kararların yanlış olması, beklentilerin karşılanamaması ve yaşam seyrinin kısılabilmesi gibi sonuçlar doğurmaktadır. Doğru kararların alınabilmesi de karar alırken kullanılan bilgilerin (verilerin) doğruluğuna ve kalitesine bağlı olmaktadır.

Bilgi artık işletmenin bir fonksiyonu olarak düşünülmemekte ve küreselleşme ile etkisi ve önemi her geçen gün artmaktadır. Literatürde mevcut birçok farklı tanımı birleştiren Daştan (2008)'a göre bilgi, *“Görülen, işitilen ve hissedilen veriler üzerinden; düşünme, yargılama, akıl yürütme, okuma, araştırma, gözlem ve deney gibi süreçler sonucunda hakkında kesin bir yargıya varılan ve anlamlı bir şekilde getirilen her türlü tecrübe, düşünsel ürün veya öğrenilen şey”* şeklinde tanımlanabilir.

Rekabetin yoğun olarak yaşandığı günümüz şartlarında bilgi, işletmelerin sahip olduğu varlık ve kaynakları etkin ve verimli kullanmalarını sağlayan son derece önemli bir araçtır. Bu yoğun rekabet ortamında işletmeler, sürdürülebilirliğini korumak için sürekli değişen ve gelişen bilgiye ve bilgi teknolojilerine uyum sağlamak durumundadır.

Bilgi sistemleri, kuruluş amaçları ve faaliyet konuları birbirinden farklı olan işletmelerde ihtiyaç duyulan bilgiyi sağlamaktadır. İşletmeler bilgi sistemlerinden sağlanan bilgiyi gerek amaçlarına ulaşmak için gerekse faaliyetlerini devam ettirebilmek için tüm işletme birimlerine dağıtmak zorundadır. Muhasebenin diğer işletme fonksiyonlarında üretilen mali nitelikteki olayları ölçme, kaydetme, sınıflandırma, özetleme ve raporlama işlevleri muhasebe bilgi sistemleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla muhasebenin bilgi kullanıcıları için üreteceği bilgilerin doğruluğu, muhasebe bilgi sistemlerinde üretilen bilgilerin kalitesine bağlıdır.

Finansal bilginin faydalı olabilmesi için iki temel kriterden biri ve birinci sırada olanı bilginin ihtiyaca uygunluğudur. Bilginin kullanıcılara faydalı olması o bilginin kalitesinin bir göstergesidir. İhtiyaca uygun bilgi, işletmenin finansal raporlarını inceleyen yatırımcıların, kredi veren kuruluşların, devletin işletme ile ilgili alacakları kararları etkileme derecesi olarak tanımlanabilir.

Finansal bilginin ihtiyaca uygun olabilmesi için geçmişi doğrulaması (teyit etmesi), bugünü ve geleceği değerlendirmede yardımcı olması gerekmektedir. Bu anlamda bir işletmenin geçmişteki finansal başarısızlığının göstergelerinin doğru sunulması işletme ile ilgili gelecek hakkında değerlendirme yapabilme imkanı sunmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada finansal bilginin ihtiyaca uygunluğunu tespit etmede finansal başarısızlık tahmin modeli kullanılmıştır. İşletmenin finansal başarısının doğru sınıflandırma oranı geçmişin bir teyidi niteliğinde olduğundan bilginin ihtiyaca uygunluğunu bu şekilde ölçmek mümkündür.

Öte yandan faydalı finansal bilginin veya finansal tabloların cevap vermesi gereken en önemli sorulardan biri de şirketin mevcut ve gelecekteki yükümlülüğünü karşılayıp karşılayamayacağıdır. Yine bu durumu da finansal başarısızlık tahmini ile ölçmek mümkündür.

Finansal başarısızlık, işletmelerin mevcut yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlanması veya hiç yerine getirememesi anlamına gelmektedir. Nitekim Altman ve Hotchkiss, işletmenin finansal olarak başarısızlığını tanımlarken yükümlülüklerini karşılamadaki yetersizlik (insolvency), borç ve/veya faizlerinin ödenememesi (default) ve iflas (bankruptcy) terimlerini kullanmışlardır (Altman ve Hotchkiss, 2006:4).

Finansal başarısızlığın önceden tahmin edilmesinde kullanılan modeller, işletmede üretilen ve finansal raporlar aracılığıyla sunulan finansal bilgileri kullanarak tahminler yapar. Dolayısıyla kullanılan bilgilerin ihtiyaca uygun olması durumunda finansal başarısızlık tahminlerinin tutarlı olması

beklenmektedir. Bu çalışmada muhasebe bilgi kalitesi, ihtiyaca uygunluk açısından ele alınmıştır. Ayrıca çalışmada muhasebe bilgi kalitesinin finansal başarısızlık tahminlerinin tutarlı sınıflandırılmasında etkili olup olmadığı araştırılmaktadır.

1. Literatür Taraması

İşletmelerde başarısızlık durumları, ekonomik başarısızlık ve finansal başarısızlık olarak değerlendirilebilir.

Ekonomik başarısızlık, işletmelerin yatırım getirisinin sermaye maliyetinden düşük olması sonucunda gerçekleşen bir durumdur. Yatırım getirisi sermaye maliyetinden yüksek olan işletmeler ekonomik anlamda başarılı olarak kabul edilirken, aksi durumda, gelirleri maliyetlerini karşılamayan işletmeler başarısız olarak kabul edilmektedir (Dağlı, 1994:130). Ekonomik başarısızlık sonucunda işletmeler kısa sürede tasfiye veya iflas durumuna gelmemekle birlikte bu başarısızlığın devam etmesi durumunda bu sıkıntılarla karşılaşması olasıdır. Ekonomik başarısızlığı finansal başarısızlıktan ayıran temel konu, ekonomik başarısızlığın nakit akışlarında problem çıkarması iken finansal başarısızlığın işletmelerin yükümlülüklerini yerine getirememesi ve hatta iflasına sebep olması gibi durumlarla sonuçlanabilecek olmasıdır.

Finansal başarısızlık, işletmelerin yaşamının sona ermesine veya yeni düzenlemelere gitmesine sebep olan bir durumdur (Uzun, 2005:159). Finansal başarısızlık denilince akla ilk olarak iflas kavramı gelmektedir. Bunun nedeni, yapılan birçok çalışmada finansal başarısızlığın iflas olarak tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. Ancak iflas, finansal başarısızlık değil, finansal başarısızlığın bir sonucu niteliğindedir (Özdemir, 2011:2). Önemli olan iflas ile sonuçlanmadan önce finansal başarısızlığı önleyebilmektir. Bunun için finansal tablo verilerinden yararlanılarak geliştirilen modeller literatürde sıklıkla kullanılmaktadır. Bu modeller yardımıyla işletmenin finansal başarısızlığını önceden tahmin edebilmek için finansal tablolardan elde edilen verilerin ihtiyaca uygun ve gerçeğe uygun olarak sunulmuş olması gerekmektedir.

Konu ile ilgili, Bemann (2005), çalışmasında incelediği işletmelere göre finansal başarısızlığın finansal oranlar yardımıyla oldukça iyi tahmin edilebileceği sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla veri kalitesinin iyi olmaması, incelenen işletmelerin finansal durumları hakkında eksik veya yanlış bilgi verilmesi nedeniyle bu verilerle geliştirilen finansal başarısızlık tahmin modellerinin doğruluğunun olumsuz etkilediğini savunmuştur. Altman ve Sabato (2005) ve Miller (2009) çalışmalarında, finansal başarısızlık tahmininde finansal oranları kullanmanın doğru olduğunu savunmuşlardır. Finansal bilgilerin ihtiyaca uygunluğunu tespit etmede finansal başarısızlık tahmin modellerinin uygun bir araç olduğunu kabul etmişlerdir. Ayrıca tutarlı sınıflandırma özelliğine sahip finansal başarısızlık tahminleri, aynı zamanda performans değerlendirme kriteri olarak da ifade edilmiştir (Özdemir, 2011:167-168).

Yapılan ulusal çalışmalara bakıldığında öne çıkan, konu ile ilgili çalışmalara temel teşkil eden önemli çalışmalar mevcuttur. Örneğin Aktaş (1991) finansal oranların işletmelerin finansal başarısızlıklarını tahmin etmede kullanılan analizlerde etkili olup olmadığını araştırmıştır. Çalışmada doğrusal ve kuadratik diskriminant analizi, doğrusal çoklu regresyon modeli, probit ve logit analizi yapılmıştır. Sonuçta, çok değişkenli modellerin finansal başarısızlık tahmininde tek değişkenli modellerden daha etkili olduğu ve finansal başarısızlık modellerinin başarısının, kullanılan verilere ve bu verileri işleyen modelin amaca uygun olmasına bağlı olduğuna ulaşılmıştır. Selimoğlu ve Orhan (2015), finansal başarısızlığı oran analizleri ve diskriminant analizi kullanarak ölçmeyi amaçlamışlardır. Çalışmada Borsa İstanbul'da işlem gören Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri işletmelerinin finansal başarısızlığının ölçülmesine katkı sağlayacak finansal oranları tespit etmek amacıyla 23 tane finansal oran kullanılarak çok değişkenli analiz yapılmıştır. Sonuçta 7 finansal oranın gruplar arasında anlamlı bir farklılığa sahip olduğu ve bu oranlar kullanılarak yapılan diskriminant analizi sonucunda modelin %92 sınıflandırma

tutarlılığı gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca Özdemir (2011), UFRS'ye göre hazırlanan finansal bilgilerin TDMS'ye göre daha ihtiyaca uygun olup olmadığını araştırmıştır. Bu amaçla işletmelerin aynı yıllarda hem TDMS'ye göre raporlanan hem de UFRS'ye göre raporlanan finansal tabloları, defter değeri ve piyasa değeri esaslı finansal başarısızlık tanımlamalarına gösterdikleri tutarlılık açısından incelenmiştir. 2006 ve 2009 yılları arasında İMKB Sınai endeksinde işlem gören 80 işletme incelenmiş ve ilk olarak TDMS'ye göre raporlanan finansal bilgilerin ihtiyaca uygunluğunun defter değeri esaslı finansal başarısızlık tahmin modellerinde piyasa değeri esaslı modellerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca UFRS'ye göre raporlanan finansal bilgilerin piyasa değeri esaslı finansal başarısızlık tahminlerinin defter değeri esaslı finansal başarısızlık tahmin modellerine göre ihtiyaca uygunluğunun daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

2. Araştırma Metodolojisi

2.1. Araştırmanın Amacı

BİST'te faaliyet gösteren Gıda, İçecek ve Tütün Sektörü ile Toptan ve Perakende Ticaret Sektöründeki verilerine sağlıklı bir şekilde ulaşılabilen 59 işletmenin 2019 yılı finansal tablolarında sunulan muhasebe bilgilerinin kalitesinin finansal başarısızlık tahminlerinin tutarlı sınıflandırılmasında etkili olup olmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Literatürde finansal başarısızlık tahmin modelleri ile ilgili birçok model kullanılmaktadır. Çalışmanın konusu model karşılaştırması olmadığı için burada finansal başarısızlık tahmin modeli olarak, Altman Z'' Skor¹ modelinde kullanılan oransal değişkenlerle lojistik regresyon analizi uygulanmıştır. Altman Z'' Skor (1993) modeli orijinal Z Skor (1968) modelinin en güncel şeklidir. Bu model halka açık işletmelerde kullanılabilmesi ve gelişmekte olan ülkelerdeki işletmelerin kullanımına daha uygun olması nedeniyle tercih edilmiştir. Z'' Skor modelinde kullanılan değişkenlerin finansal başarısızlığı, geleneksel finansal analizlerde başvuru oranları yerine, daha fazla özelliği aynı anda ortaya koyabilen anlamlı oransal değişkenler olarak tahmin etmesi (Özdemir, 2011: 65) sebebiyle çalışmada bu değişkenler kullanılmıştır. Literatürde birden fazla finansal başarısızlık tahmin modeli bulunmasına rağmen çalışmada hangi finansal başarısızlık tahmin modelinin kullanılacağı veya hangi finansal oranlar kullanılırsa daha yüksek tutarlılıkta finansal başarısızlık tahminlerinin sağlanabileceğine ilişkin bir araştırma yapılmamaktadır. Bu sebeple araştırmanın yapıldığı işletmelerde ve yılda sunulan finansal tabloların bilgi kullanıcılarının ihtiyacına uygunluğunu finansal başarısızlık tahmin modeli olan Altman Z'' Skor modelinde kullanılan oransal değişkenlerle lojistik regresyon analizi kullanılarak tespit edilmesi asıl amaçtır. Ayrıca bu oransal değişkenler kullanıldığı için çalışmada sadece finansal durum ve kar/zarar ve diğer kapsamlı gelir tablosundan yararlanılmıştır.

Lojistik regresyon analizi, kategorik bir bağımlı değişken ile bir veya daha fazla kategorik ya da sürekli bağımsız değişken/ler arasındaki ilişkiler ile ilgili hipotez tanımlamak ve bu hipotezi test etmek için kullanılan bir yöntemdir (Peng vd., 2002). Bu çalışmada lojistik regresyon modelinin bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni etkileme gücü bakımından değil, ilgili modelin sınıflandırma fonksiyonundan yararlanılmıştır.

Bu yöntemde, gözlenen değerlerin tahmin edilen değerler ile karşılaştırılması sonucunda log ihtimal fonksiyonundan yararlanılır. Modelin -2log ihtimal değerinin en küçük olması lojistik regresyonda

---

¹ Z'' = (6,56X₁) + (3,26X₂) + (6,72X₃) + (1,05X₄)

X₁ : Net İşletme Sermayesi / Aktif Toplamı

X₂ : Dağıtılmayan Karlar/ Aktif Toplamı

X₃ : Faiz ve Vergi Öncesi Kar/ Aktif Toplamı

X₄ : Özsermayenin Defter Değeri/Borç Toplamı

isteten bir durumdur. Modelin mükemmel uyumlu olması durumunda beklenen ihtimal değeri 1; -2log ihtimal değeri ise 0 olur (Özdemir, 2011:185).

Lojistik regresyon modeline göre sınıflandırma sonucu elde edildikten sonra, modelin ne kadar etkili olduğunu görebilmek için uyum iyiliğinin değerlendirilmesi gerekir. Oluşturulan lojistik regresyon modelinde elde edilen sınıflandırma sonuçlarının değerlendirilmesinde, Hosmer-Lemeshow uyum iyiliği testi kullanılmaktadır (Özdemir, 2011:186).

Finansal başarısızlık tahmin modellerinden diskriminant analizine alternatif olarak en sık kullanılan modellerden biri lojistik regresyon modelidir. Lojistik regresyon modeli normal dağılım, eşvaryanslık ve süreklilik gibi ön koşullara ihtiyaç duymamaktadır (Erkılıç ve Aksoy, 2020: 1422). Bu koşulları gerektirmemesi ve gözlemlerin grup üyeliklerine ilişkin olasılıkları doğrudan elde edilebildiği için çalışmada lojistik regresyon analizi kullanılmıştır. Çünkü bu çalışmada analiz ile asıl elde edilmek istenen, finansal başarısızlık tahminlerini sınıflandırma tutarlılığını tespit etmektir.

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda çalışmada kullanılacak olan hipotez aşağıdaki gibidir.

H₀: Muhasebe bilgi kalitesi bağlamında bilginin ihtiyaca uygunluğu finansal başarısızlığın tutarlı sınıflandırılmasında etkilidir.

H₁: Muhasebe bilgi kalitesi bağlamında bilginin ihtiyaca uygunluğu finansal başarısızlığın tutarlı sınıflandırılmasında etkili değildir.

Çalışmada modelin bağımlı değişkeni, finansal başarısızlığın tanımlanması, araştırmanın başında önsel tanım olarak belirlenmiştir. Literatürde finansal başarısızlığın tanımlanması için son birkaç hesap dönemi üst üste zarar etmek, sermayenin belirli bir oranda aşınması, aktif büyüklüğünün belirli bir oranda azalması gibi kriterler bulunmaktadır. Bunlardan son birkaç dönem üst üste zarar etmek dışında kullanılan diğer kriterler belirli bir oranı referans almakta ve referans değerinde bir azalma varsa işletme finansal başarısız olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple bu kriterlerin daha öznel kriterler olduğu gerekçesiyle ve literatürdeki mevcut çalışmalar sebebiyle (Gilbert vd., 1990:163; Aktaş, 1991:114; Özdemir, 2011:192) finansal başarısızlık tanımlanması, 2 yıl üst üste zarar etmiş olma koşuluyla değerlendirilmiştir.

Modelde bağımsız değişkenler, finansal tablolarda sunulan kalemlerin birbirine oranlanmasıyla oluşturulmaktadır. Bağımsız değişkenler ve finansal başarısızlıkla ilişkileri aşağıda açıklanmıştır.

Net İşletme Sermayesi/Aktif Toplam Oranı: Net işletme sermayesi, işletmenin kısa vadeli yükümlülüklerini yerine getirdikten sonra dönen varlıklarından eline kalan kısmı gösterir. Likiditenin göstergesi olan net işletme sermayesi tutarı negatif olursa işletmenin kısa vadeli yükümlülüklerini yerine getirmesi de zorlaşır.

Net işletme sermayesi/aktif toplamı oranında işletmenin hem likiditesi ve hem de büyüklüğü dikkate alınır. Bu yüzden bu oran finansal başarısızlığı açıklamada diğer likidite oranlarından daha başarılıdır (Altman, 2002: 14).

Dağıtılmamış Karlar/ Aktif Toplam Oranı: Dağıtılmamış karlar, işletmenin karının herhangi bir varlık şeklinde ortaklara dağıtılmayarak varlıkların finanse edilmesinde kullanılan kısmıdır.

Çoğu başarılı işletmelerin nadiren karlarını dağıttığı ya da dağıtmadığı, elde edilen karın işletmenin yatırım politikaları ile uyumlu bir şekilde büyümesine katkı sağlamak amacıyla işletmede tutulduğu, bu vasıta ile işletmenin defter değerinin ve gerçek değerinin çok üzerinde artışlar olduğu piyasadan gözlemlenmektedir. Bu nedenle uzun vadeli yatırımcıların memnuniyeti ile işletmede kalması sağlanmakta ve işletmenin hisse değişim hızı azaltılmaktadır. Bu durum aslında işletmenin

performansından memnun olan yatırımcıların çokluğunu ifade etmekte olup işletmenin finansal anlamda güçlü olduğunun bir göstergesidir.

Dağıtılmamış karlar hesaplanırken geçmiş yıl karlarına kar yedekleri ve fonlar ilave edilmektedir. Ayrıca pozitif dağıtılmamış kar kalemi olan işletmenin, yatırım potansiyelinin olduğu ve gelecekte yaşanması muhtemel olan finansal sıkıntıları daha kolay çözüme kavuşturabileceği beklenmektedir (Özdemir, 2011:195).

Dağıtılmamış karlar/aktif toplam oranında, bir işletmenin yaşı da dolaylı olarak dikkate alınır. Genellikle genç işletmelerde bu oranın düşük olduğu ve finansal başarısızlık ihtimali yüksek olan işletmelerin çoğunun da genç işletmeler olduğu bilinmektedir (Altman, 2002:15).

Faiz ve Vergi Öncesi Kar/ Aktif Toplam Oranı: Faiz ve vergi öncesi kar (FVÖK) kalemi, işletmenin net karından vergi ve faiz giderlerinin düşülmemiş halini ifade etmektedir.

FVÖK/ aktif toplam oranı, temel finansal başarı göstergelerindedir. Şirkete bağlanan fonlarla ne kadar faiz ve vergi öncesi kar elde edildiğini göstermektedir (Ertuna, 2014:11). Bu oran işletmenin sahip olduğu varlıkların verimliliğini vergi ve kaldıraç faktörlerinden bağımsız olarak gösterme olanağı tanımaktadır. Ayrıca bir işletmenin sürekliliği varlıkların kazandırma gücüne bağlı olduğu için FVÖK/aktif toplamı oranı finansal başarısızlıkla ilgili çalışmalar için özellikle uygun bir oran olarak görünmektedir (Altman, 2002:16).

Özkaynak Defter Değeri/ Borç Toplamı Oranı: Bu oran işletme sermayesinin ne kadarının borçla ne kadarının özkaynakla finanse edildiğini gösteren orandır. Finansman oranı olarak da bilinen bu oranın birden büyük olması, işletmenin daha sağlam bir finans yapısı olduğu, yaşanacak herhangi bir finansal sıkıntıda yükümlülüklerini ödeme konusunda problem yaşamayacağı anlamına gelir. Nitekim Özdemir (2011)'e göre, borç toplamının azalması işletmenin borçlarını ödeyememe riskinin azaltacağı için finansman oranının yükselmesi, işletmenin finansal başarısızlık ile karşılaşma riskini de azaltmaktadır.

Sermaye yapısı güçlü olan işletmelerin aslında borca pek yatkın olmadıkları, eğer borçlanmaya gidilecekse uygun maliyetlerde uzun vadeli borçlara yöneldiği bilinmektedir. Bu oranın güçlü olması da ifade edilen durumun bir göstergesi niteliğindedir. Ayrıca yukarıdaki oranın (dağıtılmamış karlar/aktif toplamı) yüksek çıkması bu orana da katkıda bulunmaktadır. İşletmenin karlarının dağıtılmaması özkaynak oranını artırıcı bir etkiye sebep olabilmektedir.

3. Bulgular

Model test edilirken kullanılan oranların sektörel açıdan farklılıkları dikkate alınarak sektörler önce farklı farklı analize dâhil edilmiştir. Ancak sınıflandırma açısından sonucun sektörel açıdan farklılık arzemediği tespit edilince işletmeler topluca değerlendirilerek sınıflandırmaya tabi tutulmuştur.

Finansal başarısızlığın önceden tahmin edilmesine ilişkin lojistik regresyon modeli aşağıdaki gibidir:

$$Z = 0,134 + 8,073 (\text{Net İşletme Sermayesi/Aktif Toplam}) + 1,510 (\text{Dağıtılmamış Karlar/ Aktif Toplam}) + 38,426 (\text{Faiz ve Vergi Öncesi Kar/ Aktif Toplam}) + 1,133 (\text{Özkaynak Defter Değeri/ Borç Toplamı})$$

Model aracılığıyla tüm gözlemlere ait Z_i değerleri belirlenmiştir. Daha sonra gözlemlerin finansal başarısızlık olasılıkları (P_i) belirlenmiş ve Ek-1 de sunulmuştur.

Model oluşturulduktan sonra modele ilişkin sonuçlar ve uyum istatistikleri değerlendirilmiştir. Modelin uyum iyiliğinin ölçümünü yapan Hosmer-Lemeshow testinin sonucuna göre Sig.>0,05 olarak tespit edilmiş olup, model-veri uyumunun yeterli düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 1. Modelin Katsayılarına ilişkin Genel Test Sonuçları

		Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık
Adım 1	Adımsal	38,428	4	,000
	Blok	38,428	4	,000
	Model	38,428	4	,000

Lojistik regresyon modelinin genel olarak anlamlılığını test eden model ki-kare istatistiğine ilişkin sonuçlar Tablo 1’de sunulmuş olup modelin anlamlılık düzeyinin (Sig.) 0,05’ten küçük (0,000) olması sebebiyle genel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bunun anlamı modele dahil edilen bağımsız değişkenlerden en az bir tanesi modeli açıklamaktadır.

Çalışmada finansal başarısızlığı önceden tahmin etmeye yönelik model oluşturmak yerine var olan modellerin sınıflandırma tutarlılığını (tahmin güçleri) belirlemek amacıyla uygun olarak asıl incelenmesi ve yorumlanması gereken tablo aşağıdaki model sınıflandırma tablosudur.

Tablo 2. Lojistik Regresyon Tahmin Modeli Sınıflandırma Tablosu

		Tahmin Edilen Grup Üyelikleri		
		Başarısız	Başarılı	Toplam
Sayı	Fiili Durum			
	Başarısız	8	2	10
%	Başarılı	1	48	49
	Başarısız	80	20	100
%	Başarılı	2	98	100

Sınıflandırma tablosunun sonuçlarına göre, başarısız işletmelerin doğru sınıflandırma oranı %80’dir. Bu durumda başarısız işletmeyi fiili durumda başarısız olduğu halde başarılı olarak gruplandırma hatası olasılığı %20’dir. Aynı şekilde başarılı işletmeleri doğru sınıflandırma oranı %98 olarak bulunmuştur. Fiili durumda başarılı olduğu halde başarısız olarak değerlendirilme oranı ise %2’dir. Genel tutarlılık² değerlendirildiğinde fiili durumu tahmin kapasitesi % 94,9 olarak belirlenmiştir. Yani model finansal açıdan başarı/başarısızlığı %94,9 oranında doğru sınıflandırmaktadır. Bu durumda finansal başarısızlık tahmin modelinde kullanılan oransal değişkenlerin aynı oranda (%94,9) ihtiyaca uygun ve dolayısıyla kaliteli bilgiyi ifade ettiği söylenebilir. Diğer bir ifadeyle finansla başarı/başarısızlığın tahmin gücünün yüksek çıkması bilginin geçmiş verilere dayanarak teyit gücünün yüksek çıkmasına, bundan ötürü ihtiyaca uygunluğu bu ölçüde finansal başarı/başarısızlığın doğru tahmini ile ölçülebilmesine ve kaliteli finansal bilginin ihtiyaca uygunluk boyutunun finansal başarı/başarısızlık tahmini ile ölçülebilmesine olanak tanınabildiği sonucuna ulaşılabilir. Sonuç olarak H_0 hipotezi kabul edilmiş, ilgili sektörlerde ve araştırmanın yapıldığı yılda muhasebe bilgi kalitesi bağlamında bilginin ihtiyaca uygunluğu finansal başarısızlığın tutarlı sınıflandırılmasında etkili olduğu tespit edilmiştir.

4. Sonuç ve Öneriler

Muhasebe bilgi sistemlerince üretilen muhasebe bilgilerinin kalitesi, bilgi kullanıcılarının alacakları kararların kalitesini etkileyen, ihtiyaca uygun olarak sunulan bilgiyi ifade etmektedir. İşletme ile ilgilenen bilgi kullanıcılarının karar almalarında kullanacakları araç finansal tablolarıdır. Dolayısıyla

² Genel tutarlılık, doğru sınıflandırılan gözlem sayılarının toplamının, toplam gözlem sayısına oranlanması sonucu bulunur.

finansal tablolar işletmeyle ilgili bilgi edinmenin en temel kaynaklarıdır. Bu tablolarda sunulan bilgilerin doğru, ihtiyaca uygun ve gerçeğe uygun bir şekilde sunulmuş olması bu bilgilerin kaliteli olduğunu, karar vericilerin doğru karar verebilmeleri için faydalı bilgi niteliği taşıdığını göstermektedir. Ayrıca finansal tablolardan elde edilen finansal oranlara dayalı modeller yardımıyla işletmelerin finansal başarısızlık içinde olup olmadıkları da belirlenir. İşletmeler açısından bu durum oldukça önemlidir. Çünkü finansal başarısızlık önceden tahmin edildiğinde önlem alınarak önlenilecek bir durumdur. Bu demektir ki finansal tablolarda sunulan bilgiler finansal başarısızlığı tahmin etmede kullanılan modellere girdi oluşturmaktadır.

Çalışmada muhasebe bilgi kalitesi, bilginin ihtiyaca uygunluğu açısından değerlendirilmiştir. Finansal başarısızlığın ölçülmesi sonucunda finansal başarılı ve başarısız işletmelerin tutarlı sınıflandırma oranının yüksek (%94,9) olduğu, dolayısıyla Gıda, İçecek ve Tütün Sektörü ve Toptan ve Perakende Ticaret Sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin ihtiyaca uygun bilgi sunduğu, muhasebe bilgi kalitesinin yüksek olduğu, sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir ifade ile işletmelerin finansal başarısızlık sınıflandırma tutarlılığının yüksek olması durumunda, finansal başarısızlığın önceden tahmin edilme olasılığının yüksek olduğu ve finansal tablolarda sunulan bilgilerin ihtiyaca uygun olduğu yorumu yapılabilir.

Bu çalışmada Gıda ve İçecek ve Tütün ve Perakende Sektörlerindeki finansal başarısızlık tahmin modelleri aracılığıyla bilginin ihtiyaca uygunluğu 2019 yılı verileri kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Sonraki çalışmalarda birden fazla yıl kullanılarak yıllar itibarıyla veya bütün yılların etkisi bağlamında toplam veriler esas alınarak finansal başarısızlığın tahminini ile ihtiyaca uygunluğunu zamansal boyut ile araştırmak mümkündür.

Kaynakça

- Aktaş, R. (1991), Endüstri İşletmeleri İçin Mali Başarısızlık Tahmini (Çok Boyutlu Model Uygulaması), Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Altman, E.I. (1968), Financial Ratio, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy, The Journal of Finance, 24 (4), 589-609.
- Altman, E.I. (1993), Corporate Financial Distress: A Complete Guide to Predicting, Avoiding and Dealing with Bankruptcy, 2nd Ed., New York: John Wiley & Sons.
- Altman, E.I. (2002), Revisiting Credit Scoring Models in A Basel 2 Environment, Technical Report, Stern School of Business, New York University.
- Altman, E. I. ve Hotchkiss, E. (2006), Corporate Financial Distress and Bankruptcy: Predict and Avoid Bankruptcy, Analyze and Invest in Distressed Debt, 3. Edition, New Jersey, John Wiley and Sons.
- Altman, E. I. ve Sabato, G. (2005), Modeling Credit Risk for SMEs: Evidence from the US Market, <http://ssrn.com/abstract=872336>.
- Bemmann, M. (2005), Improving the Comparability of Insolvency Predictions, Working Paper, Dresden University of Technology, Faculty of Business Management and Economics.
- Dağlı, H.(1994), İşletme Başarısızlıkları ve Alınması Gerekli Önlemler, Verimlilik Dergisi, Milli Produktivite Merkezi Yayınları, 1, Ankara.
- Daştan, A. (2008), Bilgi ve Eğitim Teknolojilerinde Yaşanan Gelişmelerin Muhasebe Eğitimine Etkisi: Türkiye Değerlendirmesi, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

- Erkılıç, C. E. ve Aksoy, A. (2020), Hastanelerde Finansal Başarısızlık Tahmini: Lojistik Regresyon Modeli ile Kamu Hastaneleri Üzerine Bir Uygulama, İşletme Araştırmaları Dergisi, 12 (2), 1415-1433.
- Ertuna, Ö. (2014), Firma Kar ve Mali Bünye Planlaması Paketi, [https://www.iso.org.tr > file > FMPDP-Kilavuz-750](https://www.iso.org.tr/file/FMPDP-Kilavuz-750) (28.10.2021)
- Gilbert, L. R., Menon, K. ve Schwartz, K. B. (1990), Predicting Bankruptcy for Firms in Financial Distress, Journal of Business and Finance, Vol. 17, Issue 1, 161-171.
- Miller, W. (2009), Introducing the Morningstar Solvency Score, A Bankruptcy Prediction Metric, <http://ssrn.com/abstract=1516762>.
- Özdemir, F.S. (2011), Finansal Raporlama Sistemlerinin Bilginin İhtiyaca Uygunluğu Açısından Değerlendirilmesi: İMKB Şirketlerinde Finansal Başarısızlık Tahminleri Yönüyle Bir Uygulama. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Peng, C.Y.J. ve Lee, K.L. ve Ingersoll, G.M. (2002), An Introduction to Logistic Regression Analysis and Reporting, The Journal of Educational Research, 90, 3-14.
- Selimoğlu, S. ve Orhan, A. (2015), Finansal Başarısızlığın Oran Analizi ve Diskriminant Analizi Kullanılarak Ölçülmesi: BİST’de İşlem Gören Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 66, 21-40.
- Uzun, E. (2005), İşletmelerde Finansal Başarısızlığın Teorik Olarak İrdelenmesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 27, 158-168.

Ek-1. Finansal Başarısızlık Fıili Durum ve Model Sonuçları Karşılaştırma Tablosu

İşletmeler	Gerçekleşen Finansal Başarı Durumu	Skor	Modelin Tahmini
1	1	0,98812	1
2	1	0,99169	1
3	1	0,99967	1
4	1	0,99733	1
5	1	0,99968	1
6	1	0,99992	1
7	1	0,99995	1
8	1	0,99932	1
9	1	0,99977	1
10	0	0,00038	0
11	1	0,99172	1
12	1	0,96598	1
13	1	0,99977	1
14	0	0,27703	0
15	1	0,99009	1
16	1	0,99996	1
17	0	0,06651	0
18	1	0,99991	1
19	1	0,99907	1
20	1	0,99987	1
21	1	0,69765	1
22	1	0,90922	1
23	1	0,9997	1
24	1	0,99998	1
25	1	0,99742	1
26	1	0,99986	1
27	1	0,98266	1
28	1	0,93401	1

29	1	0,99999	1
30	1	0,90878	1
31	1	1	1
32	1	0,99849	1
33	1	1	1
34	1	0,99701	1
35	1	0,99183	1
36	0	0,01681	0
37	0	0,01163	0
38	1	0,99934	1
39	1	1	1
40	0	0,73367	1
41	1	0,27256	0
42	1	0,99958	1
43	1	0,99829	1
44	1	0,99567	1
45	1	0,832	1
46	1	1	1
47	0	0,14812	0
48	1	0,89067	1
49	1	1	1
50	1	0,70075	1
51	1	1	1
52	1	1	1
53	1	0,99944	1
54	0	0,90377	1
55	0	0,18105	0
56	1	0,61926	1
57	1	0,99993	1
58	0	0,01537	0
59	1	0,99974	1

COVID 19 PANDEMİSİNDE KÜRESEL SERMAYE PİYASASI TAHMİNİ: AVRUPA, ABD VE ASYA PASİFİK BORSA ENDEKSLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi Nazlıgül GÜLCAN

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Bucak İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü
ORCID: 0000-0002-1390-0820, nazligulgulcan@mehmetakif.edu.tr

ÖZET

2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve hızlı bir şekilde tüm dünyaya yayılan COVID 19 pandemisi, insan sağlığı açısından tehdit oluşturmaya devam etmektedir. Pandeminin bulaşma ve ölüm riskinin yüksek olması ile sürekli başkalaşıma uğraması, gelecekle ilgili kaygıları artırmış; yayılımın kontrol altına alınması ve can kayıplarının önlenmesi için yapılan uzaktan çalışma, sokağa çıkma yasağı, karantina vb. uygulamalar da ekonomik dengeleri değiştirmiştir. Bu süreçte yaşanan belirsizlik sonucu üstlenilen riskin artmasından dolayı sermaye piyasası yatırımcılarının borsa endeks hareketlerini incelemeleri kazançları için önem arz etmektedir. Bu çalışmada, COVID 19 dönemi Avrupa, ABD ve Asya Pasifik sermaye piyasasında en çok işlem hacmine sahip endekslerin aralarındaki nedensellik ilişkisinin varlığı araştırılmaktadır. Çalışma kapsamına Avrupa piyasalarından Dax, FTSE 100, CAC 40, IBEX 35; ABD piyasalarından Dow Jones, S&P 500, Nasdaq; Asya Pasifik piyasalarından ise Shanghai, Nikkei, Kospi, Hang Seng endeksleri ile BİST 100 Endeksi dahil edilmiştir. Analizde dikkate alınan endekslerin işlem gördüğü ülkelere en son vaka görülen ülkenin Türkiye olması ve ülkemizde de ilk vakanın 11.03.2020 tarihinde görülmesinden dolayı çalışmada 11.03.2020-10.08.2021 dönemi günlük kapanış fiyat verileri kullanılmıştır. Endeksler arasındaki nedensellik ilişkisini belirlemek için yapılan Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçlarına göre BİST 100 Endeksi ile Nikkei, Kospi, Hang Seng, Dow Jones, S&P 500, Nasdaq, Dax, FTSE 100 ve CAC 40 endeksleri arasında tek yönlü; IBEX 35 Endeksi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla BİST 100 Endeksi Nikkei, Kospi, Hang Seng, Dow Jones, S&P 500, Dax, FTSE 100, CAC 40 ve IBEX 35'in, IBEX 35 ve Nasdaq Endeksi BİST 100'ün Granger nedenidir. Bu sonuçların COVID 19 döneminde risk dengesi ile optimal kazanç elde etmek isteyen bireysel yatırımcılar ve fon yöneticileri açısından değerlendirilmesi önerilir.

Anahtar Kelimeler: COVID 19, Küresel Sermaye Piyasası, Nedensellik.

JEL Kodları: G15, C32.

GLOBAL CAPITAL MARKET FORECAST IN THE COVID 19 PANDEMIC: A RESEARCH ON EUROPEAN, USA AND ASIAN PACIFIC STOCK INDEXES

ABSTRACT

The COVID 19 pandemic, which emerged in Wuhan, China in December 2019 and spread rapidly all over the world, continues to pose a threat in terms of human health. The high of contagion and death risk and the constant metamorphosis of the pandemic has increased concerns about the future; remote work, curfew, quarantine etc. practices, made to control the spread and prevent loss of life have also changed the economic balances. Because of the increase in the risk assumed as a result of the uncertainty experienced in this process, it is important for capital market investors to examine the stock market index movements for their earnings. In this study, the existence of a causality relationship between the indices with the highest trading volume in the European, USA and Asia Pacific capital markets during the COVID 19 period is investigated. The scope of the study includes Dax, FTSE 100, CAC 40, IBEX 35 from European markets; Dow Jones, S&P 500, Nasdaq from USA markets; Shanghai, Nikkei, Kospi,

Hang Seng indices and BIST 100 Index from Asian Pacific markets. The daily closing price data for the period of 11.03.2020-10.08.2021 were used in the study, since the last case was seen in Turkey among the countries where the indices considered in the analysis were traded, and the first case was seen in our country on 11.03.2020. According to the results of the Toda-Yamamoto causality test performed to determine the causality relationship between the indices, there is a unidirectional causality relationship between BIST 100 Index and Nikkei, Kospi, Hang Seng, Dow Jones, S&P 500, Nasdaq, Dax, FTSE 100 and CAC 40 indices; bidirectional causality relationship between the IBEX 35 Index. Therefore, BIST 100 Index is the Granger cause of Nikkei, Kospi, Hang Seng, Dow Jones, S&P 500, Dax, FTSE 100, CAC 40 and IBEX 35, IBEX 35 and Nasdaq Index BIST 100. It is recommended that these results be evaluated in terms of individual investors and fund managers who want to achieve optimal profits with risk balance in the COVID 19 period.

Keywords: COVID 19, Global Capital Market, Causality.

JEL Codes: G15, C32.

Giriş

2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve dünyada hızla yayılmaya başlayan koronavirüs pandemisi (COVID 19), Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020 tarihi itibarıyla küresel pandemi olarak ilan edilmiştir (WHO 2020, a,b). Bugüne kadar dünyada 213.492.701 hasta, 4.457.337 vefat eden ve 191.059.737 iyileşen; bugün itibarıyla ise 522.353 hasta ve 7.653 vefat eden koronavirüs vakası bulunmaktadır (Worldometers). Bu veriler, aşının bulunması ve uygulanmasına rağmen virüsün etkisinin ciddi boyutlara ulaştığını ve devam ettiğini göstermektedir.

Ülkeler tarafından uygulanan sınır kapılarının kapatılması, sokağa çıkma yasağı, seyahat kısıtlaması, sosyal izolasyon ve karantina vb. tedbir stratejileri, COVID 19'un yayılımını kontrol altına alınması ve kayıpların önlenmesine yönelik adımları oluşturmaktadır. Bu uygulamalar bir yandan insan sağlığını tehdit eden virüsün olumsuz etkilerini azaltmayı sağlarken, diğer yandan üretimin ve ticaretin yavaşlamasına neden olarak ciddi bir ekonomik krizi tetiklemiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2020). Dünya ekonomisinin %3.3 küçülmeye gitmesi de COVID 19'un sadece sağlık sorunu oluşturmadığı, aynı zamanda ekonomik sorunlara yol açtığının göstergesidir (TOBB 2020 Ekonomik Raporu, 2021: 4).

COVID 19'un yayılmasıyla ortaya çıkan finansal piyasalardaki fiyat oynaklıkları, menkul kıymet piyasa endekslerindeki ciddi azalışlar, piyasa faiz oranları ve gayri safi yurt içi hasıla tutarlarındaki düşüşler, reel ekonomide daralmalar meydana getirmiştir (Barro vd., 2020: 2). Özellikle de en çok ölümün yaşandığı ABD'de işlem gören Dow Jones Endeksi Mart 2020'de son 3 yılın, ülkemizde yer alan BİST 100 Endeksi ise son yılın en düşük seviyesini görmüştür (Investing, 2020). Ayrıca bu dönemde FED faiz oranlarını düşürerek para arzını artırması, ekonominin canlanmasını teşvik etmeye yönelik bir yaklaşımdır. Ülkemizde pandeminin ekonomik açıdan olumsuz etkisini sınırlandırmak amacıyla reel sektöre vergi ve kredi ödeme süresi erteleme, uygun finansman desteği vb. imkanlar sağlanmaktadır.

Pandemi sürecinin devam etmesinden dolayı 2021 yılı için küresel ölçekte GSYİH'ya negatif etkisinin %5.6 olacağı, genel ve iyimser bir değerlendirme olarak da 76.69 milyar dolar parasal kaybın yaşanacağı öngörülmektedir (Statista). COVID 19 sürecinde yaşanan bu ekonomik belirsizlik sonucunda yatırımcıların üstlendikleri riskin artmasından kaynaklı olarak beklenen performanslarında değişimler söz konusudur. Bu sebeple yatırımcıların piyasadaki değişimleri sürekli takip etmeleri kazançları açısından önem arz etmektedir. Sermaye piyasası için de geçerli olan bu durum sebebiyle COVID 19 döneminde yatırımcıların risk dengesi ile optimal kazanç elde etmesi açısından küresel borsa endeksleri arasındaki neden-sonuç ilişkisi araştırmanın konusunu oluşturmuştur.

Çalışmada COVID 19 dönemi Avrupa, ABD ve Asya Pasifik sermaye piyasasında en çok işlem hacmine sahip endekslerin aralarındaki nedensellik ilişkisinin varlığı araştırılmaktadır. Çalışma kapsamına Avrupa piyasalarından Dax, FTSE 100, CAC 40, IBEX 35; ABD piyasalarından Dow Jones, S&P 500, Nasdaq; Asya Pasifik piyasalarından ise Shanghai, Nikkei, Kospi, Hang Seng endeksleri ile BİST 100 Endeksi dahil edilmiştir. Analizde dikkate alınan endekslerin işlem gördüğü ülkelerden en son vaka görülen ülkenin Türkiye olması ve ülkemizde de ilk vakanın 11.03.2020 tarihinde görülmesinden dolayı çalışmada 11.03.2020-10.08.2021 dönemi verileri kullanılmıştır. Endeksler arasındaki nedensellik ilişkisini belirlemek için ise Toda-Yamamoto nedensellik testinden faydalanılmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde COVID 19 ve piyasalara etkisi açıklanmış, ikinci bölümde küresel borsa endeksleri arasındaki ilişkileri araştıran ulusal ve uluslararası ampirik çalışmalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde istatistiksel yöntem, veri seti ve analiz bulgular açıklanmış ve son olarak da dördüncü bölümde araştırmaya ilişkin genel değerlendirmeler belirtilmiştir.

1. Literatür Araştırması

Çalışmada küresel borsa endeksleri arasındaki ilişkileri değerlendiren ilgili literatürdeki çalışmalar ayrıntılı olarak incelenmiştir. Literatürde COVID 19 dönemini araştıran herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bundan dolayı diğer dönemleri değerlendirerek literatüre katkı sağlayan çalışmalar aşağıda belirtilmiştir.

Wong vd. (2004), çalışmalarında ABD, Birleşik Krallık ve Japonya'nın gelişmiş pay senedi piyasaları ile Malezya, Tayland, Kore, Tayvan, Singapur ve Hong Kong'un yükselen pay senedi piyasaları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. ABD S&P 500 Composite, Birleşik Krallık FTSE 100, Japonya Nikkei 225 Stock Average, Malezya Kuala Lumpur Composite, Tayland Bangkok S.E.T., Kore SE Composite, Tayvan SE Composite, Singapur Straits Times Endeksi ve Hong Kong Hang Seng endekslerinin Ocak 1981-Aralık 2002 haftalık yerel para cinsinden değerlerinin incelendiği araştırmada, Ocak 1981-Aralık 1986 (1. dönem), Ocak 1987-Aralık 1996 (2. dönem), Ocak 1997-Aralık 2002 (3. dönem) olarak üç döneme ayrılmıştır. Ayrıca bu dönemlerden 1. ve 2. dönem borsa çöküşü (kara pazartesi), 2. ve 3. dönem ise 1997 Asya finansal krizini belirtmektedir. CRDF eşbütünleşme sonucuna göre Hong Kong'un ABD ve Birleşik Krallık ile Singapur ve Tayvan'ın Japonya ile uzun dönemli bir ilişkisi olduğu, gelişmiş ve yükselen piyasalar arasındaki uzun dönemli ilişkinin dönemler itibarıyla farklılık gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Augustynski (2011), Amerikan, İngiliz ve Alman pay piyasası endeksleri arasındaki ilişkiyi ve bu endekslerin Polonya WIG ve WIG 20 endekslerinin getirileri üzerindeki etkilerini belirlemeye çalışmıştır. Çalışmada Amerikan piyasasından DJIA, DJCA, S&P 500, Nasdaq ve Nasdaq 100; İngiliz piyasasından FTSE 100, FTSE 250 ve Alman piyasasından ise Dax Endeksi dikkate alınmıştır. Analizde ise bu endekslerin 04.01.1999-30.12.2009 dönemi kapanış fiyat verilerinden hesaplanan günlük getiri oranları kullanılmıştır. Standart doğrusal model ve en küçük kareler yöntemine göre WIG ve WIG 20 endeksleri üzerindeki en büyük etkinin Avrupa endeksleri, özellikle de FTSE 250 ve Dax endeksleri tarafından uygulandığı, DJIA ve S&P 500'ün de WIG ve WIG20 endeksleri getirileri üzerinde önemli bir etki sağladığı belirlenmiştir.

Bulut ve Özdemir (2012), Dow Jones Endüstriyel Endeksi ile BİST 100 Endeksi arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. 05.01.2001-30.12.2010 dönemi haftalık endeks kapanış fiyatlarının analiz edildiği çalışmada, Johansen eşbütünleşme sonucuna göre endekslerin uzun dönemde birlikte hareket ettikleri belirlenmiştir. Granger nedensellik testi sonucuna göre ise DRJI'nin BİST 100'ün Granger nedeni olduğu tespit edilmiştir.

Srikanth ve Aparna (2012) dünya borsa endeksleri arasındaki eşbütünleşme derecesini araştırdıkları çalışmalarında, BSE-Sensex, NYSE, Nasdaq, S&P 500, Hang Seng, Nikkei 225, SSE Composite ve

FTSE 100 endekslerinin Ocak 2000-Aralık 2009 dönemi aylık ortalama fiyat verilerini dikkate almışlar. Hesaplanan çoklu korelasyonlara göre Sensex, NYSE ve Hang Seng; SSE Composite Endeksi, BSE-Sensex ve Hang Seng; Nikkei 225, Sensex, Hang Seng ve SSE Composite endeksleri hariç tüm seçili endekslerle güçlü bir korelasyona sahip olduğu belirlenmiştir.

Kocabıyık ve Kalaycı (2014), G8 ülke (Japonya, Rusya, Türkiye, İtalya, Fransa, İngiltere, ABD ve Kanada) borsa endekslerinin aralarındaki uzun dönemli ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmada Nikkei 225, MICEX, FTSE MIB, Dax, CAC 40, FTSE 100, S&P 500 ve S&P/TSX Composite endeksleri ile BİST 100 Endeksi'nin 2003-2012 dönemi günlük ve haftalık kapanış fiyat verileri analiz edilmiştir. Johansen eşbütünleşme test sonucuna göre BİST 100 Endeksi ile diğer endeksler arasında herhangi bir eşbütünleşme ilişkisi bulunamamıştır.

Chougala ve Srivatsa (2016), Bombay borsa endeksleri ile diğer uluslararası borsa endeksleri arasındaki korelasyonu analiz etmişlerdir. Ocak 2011-Şubat 2016 dönemi aylık kapanış fiyatlarının kullanıldığı çalışmada, hareketli ortalama MACD sonucuna göre BSE Sensex ile S&P 500, Nasdaq Composite, FTSE, Nikkei ve SSE Composite arasında yüksek pozitif korelasyonun varlığına ulaşılmıştır.

Angelovska (2017), Balkan ülkelerinin borsa endeksleri arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiyi araştırmıştır. Makedonya'nın MBI10 ve Hırvatistan'ın CROBEX endekslerinin ele alındığı çalışmada, 03.01.2005-31.03.2017 dönemi günlük verileri analiz edilmiştir. Johansen eşbütünleşme testi sonucuna göre endeksler arasında uzun dönemli bir ilişki, Granger nedensellik analizine göre endeksler arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Deo ve Prakash (2017), Hindistan NIFTY 50 Endeksi ile büyük küresel endeksler arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Büyük küresel endeksler için Avustralya S&P ASX 200, Kospi Composite, İsviçre SMI, Almanya Dax, Çin SZSE Comp Sub, Çin SSE Composite, Hong Kong Hang Seng, Japonya Nikkei 225, Londra FTSE 100, Avrupa Euronxt 100, New York NYSE, ABD Nasdaq endekslerinin seçildiği çalışmada, bu endekslerin Ocak 2006-Aralık 2015 dönemi günlük kapanış fiyatları dikkate alınmıştır. Johansen eşbütünleşme testi sonucuna göre NIFTY 50 Endeksi ile diğer büyük borsa endeksleri arasında uzun vadeli bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Öner (2018) S&P ile kırılmalı beşli ülkelerinin (Türkiye, Arjantin, Mısır, Katar, Pakistan) pay senedi piyasa endeksleri arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında, 05.01.2009-20.03.2019 dönemi günlük fiyat verilerini dikkate almıştır. Granger nedensellik analizi sonucuna göre BİST 100 ile Arjantin Merval Endeksi'nden Katar QE ve Pakistan Hermes endekslerine, BİST 100 Endeksi'nden Pakistan KSE Endeksi'ne, Arjantin Merval Endeksi'nden BİST 100 Endeksi'ne doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisine ulaşılmıştır.

Karacaer Ulusoy (2019) 2008 krizi sonrası Türkiye ile G7 ülkelerinin (Almanya, Amerika, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya, Kanada) borsa endeksleri arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiyi araştırdığı çalışmasında, BİST 100 ile Dax, S&P 500, CAC 40, FTSE 100, FTSE MIB, Nikkei 225, S&P/TSX endekslerinin Ekim 2009-Eylül 2019 dönemi aylık verilerini analiz etmiştir. Johansen eşbütünleşme testi sonucuna göre sadece BİST 100 ile FTSE 100 endekslerinin uzun dönemde birlikte hareket ettiği, Granger nedensellik analizine göre ise BİST 100 ile Nikkei 225 arasında çift yönlü, Dax, S&P 500, CAC 40 ile S&P/TSX endekslerinden BİST 100'e doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Yıldırım ve Kesebir (2019), çalışmalarında dünya borsa endeksleri ile yerel borsa endeksi arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmışlardır. Yerel borsa endeksi olarak BİST 100 ve dünya borsa endekslerinden S&P 500, Nikkei 225 ile Dax'ın ele alındığı çalışmada, 03.01.2010-31.12.2017 dönemi haftalık ortalama fiyat verileri analiz edilmiştir. Granger nedensellik testi sonucuna göre BİST 100 ile

Dax, S&P 500 ile Nikkei 225 ve Dax ile Nikkei 225 endeksleri arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kaya ve Yarbaşı (2020), MSCI Gelişen Piyasa Endeksi ile BİST 100 endeksleri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. 14.04.2003-31.12.2019 dönemi günlük kapanış verilerinin analiz edildiği çalışmada, VAR modeli sonuçlarına göre MSCI'nin BİST 100 endekslerinin şoklarından %1'in altında, BİST 100 Endeksi ise MSCI'nin şoklarından yaklaşık %21 oranında etkilenme düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir. Granger nedensellik testi sonucuna göre ise endeksler arasında çift yönlü nedensellik ilişkisine ulaşılmıştır.

Kocabıyık ve Teker (2020), Nasdaq OMX'de yer alan Kuzey Avrupa pay senedi piyasalarının ana endeksleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Nasdaq OMX'de yer alan NordicALL 40, Baltic 10 ve Oslo 20 endekslerinin 05.11.2013-10.10.2018 dönemi günlük kapanış fiyatları analiz edilmiştir. Toda-Yamamoto nedensellik analizi sonucunda Baltic10 Endeksi'nden NordicALL 40 Endeksi'ne, NordicALL 40 ve Baltic 10 endekslerinden Oslo 20 Endeksi'ne doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir.

Choudhary ve Singhal (2020) Hindistan ile uluslararası borsa endeksleri arasındaki bağlantılarını araştırdıkları çalışmalarında, NIFTY, Dax, Dow Jones, CAC, EUROSTOXX, FTSE ve S&P endekslerinin Haziran 2017-Mayıs 2018 dönemi beş dakikalık verileri analiz edilmiştir. Panel eşbütünleşme sonucuna göre farklı ülkelerdeki borsa endeksleri arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu, panel Granger nedensellik testi sonucuna göre kısa vadede Hindistan borsa endeksinin ABD borsa endeksleri olan Dow Jones ve S&P ile çift yönlü nedenselliğe sahip olduğuna ulaşılmıştır. Ek olarak NIFTY ile Avrupa borsa endeksi arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır.

Ünal ve Köse İçigen (2020), MIST ülkelerinin (Meksika, Endonezya, Güney Kore ve Türkiye) pay senedi piyasa endeksleri arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmışlardır. MXX, JKSE, Kospi ve BİST 100 Endeksi 2000-2016 dönemi günlük kapanış fiyatlarının analiz edildiği çalışmada, Johansen (1988) ve Johansen ve Juselius (1990) eşbütünleşme testleri sonucunda MIST ülke endeksleri arasında uzun dönemli ilişkinin varlığına ulaşılmıştır. Granger nedensellik analizi sonucuna göre JKSE'den Kospi Endeksi'ne, BİST 100'den MXX'e tek yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

2. Uygulama

COVID 19 dönemi Avrupa, ABD ve Asya Pasifik sermaye piyasasında en çok işlem hacmine sahip endekslerin aralarındaki nedensellik ilişkisinin varlığının araştırıldığı çalışmanın ilk aşamasında, serilerin durağanlığının tespiti için geleneksel testlerden Augmented Dickey Fuller ile Phillips Perron birim kök testleri ile yapısal değişimleri dikkate alan iki kırılmalı Lee Strazizich birim kök testi tercih edilmiştir. Ardından endeksler arasındaki nedensellik ilişkisini belirlemek için Toda-Yamamoto nedensellik testinden faydalanılmıştır.

2.1. Yöntem

Zaman serisi analizlerinde yapılacak tahminlerin tutarlılıklarının sağlanması için durağanlıklarının tespit edilmesi gerekir. Bu gereklilikle çalışmada serilerin durağanlığının tespiti için geleneksel testlerden Augmented Dickey Fuller ile Phillips Perron birim kök testleri ile yapısal değişimleri dikkate alan iki kırılmalı Lee Strazizich birim kök testi kullanılmıştır.

Augmented Dickey Fuller (ADF) (1981), Dickey ve Fuller (1979) birim kök testi denklemlerinde oluşan hata terimlerindeki otokorelasyon sorununu otoregresif sürece gecikmeli değerlerin eklenmesiyle ortadan kaldıran bir test olarak geliştirilmiştir. ADF (1981) birim kök testi denklemleri şu şekilde gösterilmektedir:

$$\text{Sabitsiz ve trendsiz model: } \Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$\text{Sabitli ve trendsiz model: } \Delta Y_t = \mu + \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (2)$$

$$\text{Sabitli ve trendli model: } \Delta Y_t = \mu + \beta_t + \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Denklemlerde ifade edilen Y_t bağımlı değişkeni, μ ve β_t sabit terimi, ε_t hata terimini ve p optimal gecikme değerini belirtmektedir. ADF (1981) birim kök testinde ' H_0 : Seride birim kök yoktur ($\delta=0$)', ' H_1 : Seride birim kök vardır ($\delta<0$)' hipotezleri test edilmektedir. Hesaplanan t_δ istatistiği kritik değerlerden küçükse H_0 hipotezi reddedilmektedir.

Philips Perron (PP) (1988), Dickey Fuller (1979) birim kök testi denklemlerinde oluşan hata terimindeki otokorelasyon sorununu Newey-West hata düzeltme mekanizmasını ve t_δ istatistiğinin asimptotik dağılımını gözden geçirerek düzelten birim kök testidir. PP (1988) birim kök testi denklemi şu şekildedir:

$$y_t = \tilde{\mu} + \tilde{\beta} \left(t - \frac{1}{2} T \right) + \tilde{\alpha} y_{t-1} + \tilde{u}_t \quad (4)$$

Denkleminde yer alan Y_t bağımlı değişkeni, $\tilde{\mu}$ sabit terimi, $\tilde{u}_t$ hata terimini göstermektedir. PP (1988) birim kök testinin hipotezleri ve sınanması (ADF) (1981) birim kök testiyle aynıdır.

Lee-Strazicich (2003), Zivot-Andrews (ZA) ve Lumsdaine-Papell (LP) birim kök testlerine alternatif olarak geliştirilen ve kırılma tarihlerinin bilinmediği varsayımıyla iki yapısal kırılmayı dikkate alan Lagrange Çarpanları (LM) tipi birim kök testidir. Testte kırılma tarihleri içsel olarak belirlenmektedir. Testin sabitte iki kırılmaya izin veren Model A ve sabit ve trendde kırılmaya izin veren Model C olmak üzere iki farklı modeli bulunmaktadır. Bunlar:

$$\text{Model A: } Z_t = [1, t, D_{1t}, D_{2t}] \quad (5)$$

$t \geq T_{Bj} + 1, j = 1, 2, \dots, n$ için $D_{jt} = 1$ diğer koşulda 0, ayrıca T_{Bj} yapısal kırılmanın meydana geldiği tarihi belirtmektedir.

$$\text{Model C: } Z_t = [1, t, D_{1t}, D_{2t}, DT_{1t}, DT_{2t}] \quad (6)$$

$t \geq T_{Bj} + 1, j = 1, 2, \dots, n$ için $D_{jt} = t - T_{Bj}$ diğer koşulda 0'dır.

Lee-Strazicich (2003) birim kök testiyle ' H_0 : Yapısal değişim olmadan seri birim kök içerir' ve ' H_1 : İki yapısal değişimle birlikte seri birim kök içermez' hipotezleri test edilmektedir. Test sonucunda hesaplanan t istatistiği kritik değerleriyle karşılaştırılır, test istatistiği kritik değerlerden mutlak değerce büyük olması durumunda iki yapısal değişimle serinin durağan olduğu tespit edilir.

Toda-Yamamoto (1995), seriler arasındaki durağanlık derecesi ile eşbütünlük ilişkisi dikkate alınmaksızın nedenselliğin analiz edilmesi için yeni bir yöntem önermiştir. VAR modeline dayanan bu yöntemde, uygun gecikme uzunluğu (k) ve en büyük durağanlık derecesi (d_{max}) belirlendikten sonra gecikmesi artırılmış VAR modeli ($k+d_{max}$) tahmin edilir. Toda-Yamamoto (1995) nedensellik testi aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

$$Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^{k+d_{max}} \beta_{1i} Y_{t-i} + \sum_{i=1}^{k+d_{max}} \beta_{2i} X_{t-i} + \varepsilon_{1t} \quad (7)$$

$$X_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^{k+d_{max}} \beta_{1i} X_{t-i} + \sum_{i=1}^{k+d_{max}} \beta_{2i} Y_{t-i} + \varepsilon_{2t} \quad (8)$$

Toda-Yamamoto (1995) nedensellik testiyle ' H_0 : Seriler arasında nedensellik yoktur ($\alpha_{1i}=0$), ' H_1 : Seriler arasında nedensellik vardır ($\alpha_{2i}=0$)' hipotezleri test edilmektedir. Elde edilen Mwald test istatistik değeri k serbestlik dereceli X^2 tablo değerinden büyük olması halinde seriler arasında nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmektedir.

2.2. Veri ve Bulgular

Çalışmanın amacı COVID 19 pandemisinde Avrupa, ABD ve Asya sermaye piyasaları arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığını araştırmaktır. Tablo 1'de de görüldüğü üzere çalışmada Avrupa menkul kıymet piyasalarından Dax, FTSE 100, CAC 40, IBEX 35; ABD menkul kıymetler piyasalarından Dow Jones, S&P 500, Nasdaq; Asya Pasifik menkul kıymetler piyasalarından ise Shanghai, Nikkei, Kospi, Hang Seng endeksleri ile BİST 100 Endeksi dâhil edilmiştir. Analizde dikkate alınan endekslerin işlem gördüğü ülkelerden en son vaka görülen ülkenin Türkiye olması ve ülkemizde de ilk vakanın 11.03.2020 tarihinde görülmesinden dolayı çalışmada 11.03.2020-10.08.2021 dönemi verileri kullanılmıştır. Bu veriler ABD Doları cinsinden günlük kapanış fiyat verileri olmakla birlikte 'investing.com' veri terminalinden elde edilmiştir. Ayrıca veriler doğal logaritmaları alınarak analize dâhil edilmiştir. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini belirlemek için Toda-Yamamoto nedensellik testinden yararlanılmıştır. Analizler Eviews 10 programı aracılığıyla yapılmıştır.

Tablo 1. Çalışma Kapsamına Alınan Endeksler ve Ülke Vaka Tarihleri

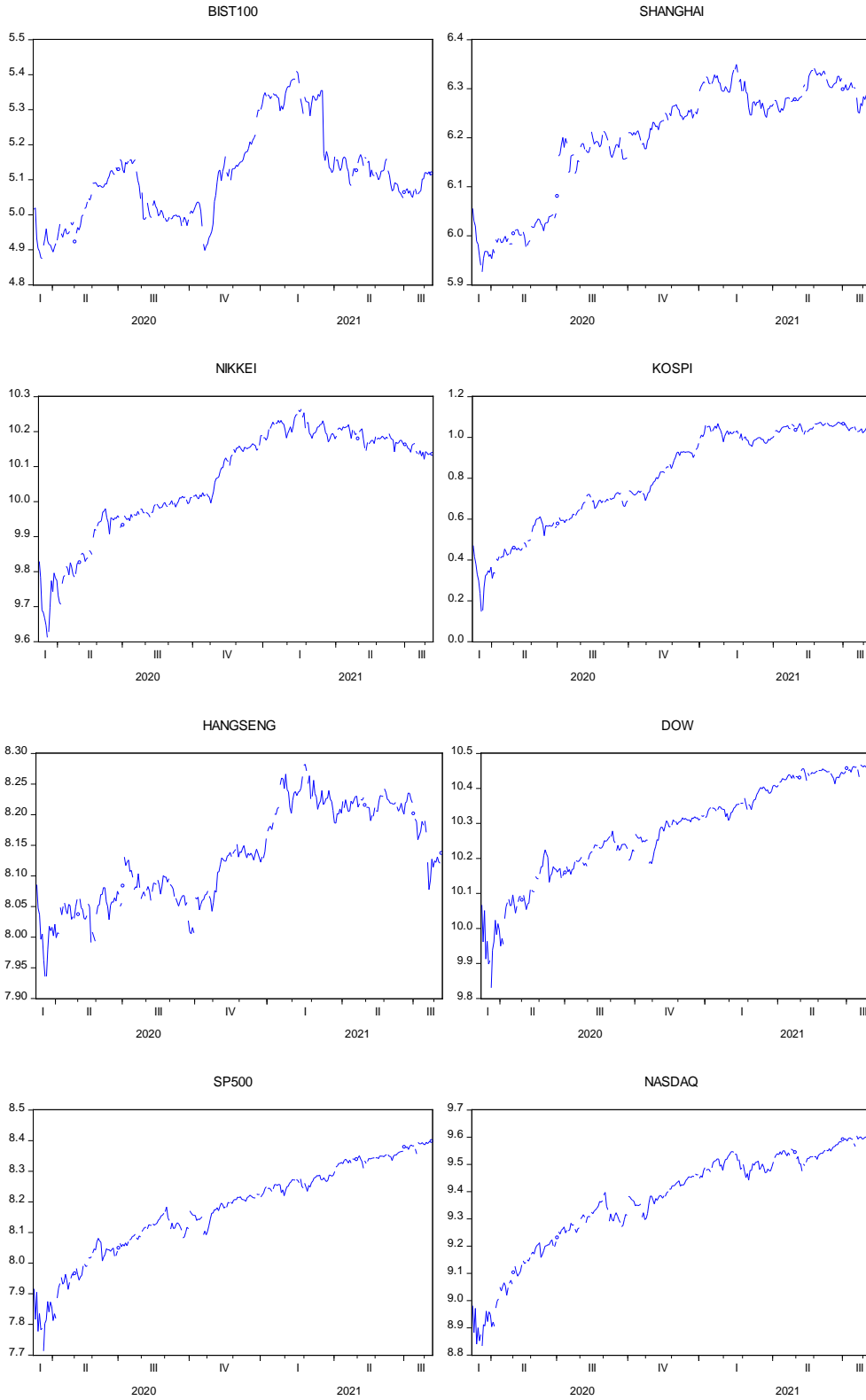
	Endeksler	Ülkeler	İlk Vaka Tarihi
Asya	Shanghai Endeksi (SHANGHAI)	Çin	01.12.2019
Pasifik	Nikkei 225 Endeksi (NIKKEI)	Japonya	15.01.2020
	Kospi Endeksi (KOSPI)	Güney Kore	19.01.2020
	Hang Seng Endeksi (HANGSENG)	Çin	01.12.2019
Amerika	Dow Jones Endüstriyel Ortalama Endeksi (DOW)	ABD	21.01.2020
	Standard&Poor's 500 Endeksi (SP500)	ABD	21.01.2020
	Nasdaq Endeksi (NASDAQ)	ABD	21.01.2020
Avrupa	Dax Endeksi (DAX)	Almanya	27.01.2020
	FTSE 100 Endeksi (FTSE100)	İngiltere	31.01.2020
	CAC 40 Endeksi (CAC40)	Fransa	24.01.2020
	IBEX 35 Endeksi (IBEX35)	İspanya	31.01.2020
	Borsa İstanbul 100 Endeksi (BIST100)	Türkiye	11.03.2020

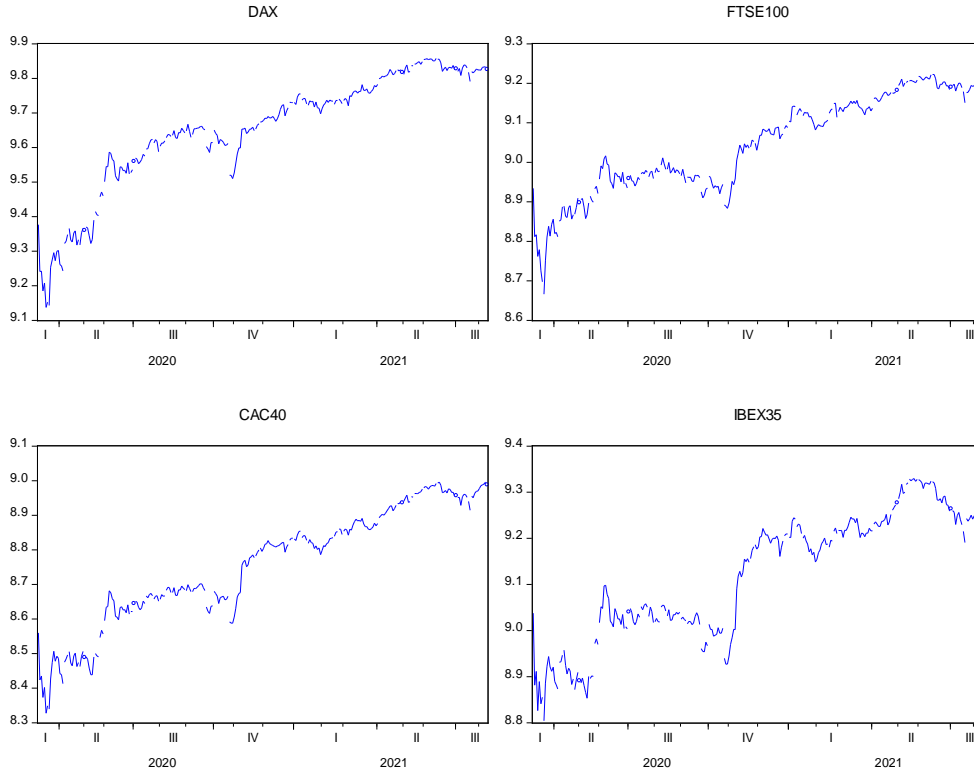
Not: Tabloda yer alan COVID 19 ilk vaka tarihleri 'worldometers.info' veri terminalinden elde edilmiştir.

Değişkenlerin zaman yolu grafikleri aşağıda verilmiştir.

Şekil 1. Değişkenlerin Zaman Yolu Grafikleri

Şekil 1’de belirtilen zaman yolu grafiklerine göre tüm endekslerin artan trendde ve çoklu rejim değişikliğine sahip olduğu görülmektedir.

Çalışma kapsamına alınan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistik bilgileri Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama	Medyan	Max.	Min.	Std. Sapm.	Çarpıklık	Basıklık	Jarq.-Bera	Olasılık
BIST100	5.1095	5.1087	5.4098	4.8752	0.1275	0.5145	2.6040	14.792	0.0006
SHANGHAI	6.1997	6.2431	6.3494	5.9264	0.1160	-0.8602	2.4221	40.073	0.0000
NIKKEI	10.061	10.1337	10.264	9.6123	0.1496	-0.8286	2.8385	33.736	0.0000
KOSPI	0.8071	0.8680	1.0750	0.1474	0.2394	-0.5811	2.1564	25.092	0.0000
HANGSENG	8.1312	8.1283	8.2822	7.9359	0.0798	-0.0354	1.8181	17.055	0.0001
DOW	10.281	10.305	10.470	9.8304	0.1395	-0.6416	2.8508	20.308	0.0000
SP500	8.1758	8.2005	8.3976	7.7130	0.1520	-0.6370	2.8160	20.159	0.0000
NASDAQ	9.3668	9.4150	9.6087	8.8335	0.1881	-0.9242	3.1031	41.702	0.0000
DAX	9.6498	9.6752	9.8576	9.1377	0.1689	-1.012.7	3.4018	51.882	0.0000
FTSE100	9.0435	9.0544	9.2223	8.6663	0.1235	-0.3523	2.2634	12.643	0.0017
CAC40	8.7537	8.7969	8.9957	8.3275	0.1667	-0.4073	2.2388	15.124	0.0005
IBEX35	9.1182	9.1667	9.3294	8.8042	0.1369	-0.2819	1.8379	20.299	0.0000

Tablo 1’de belirtilen tanımlayıcı istatistik bilgilerine göre en yüksek ortalama Dow Jones, en düşük ortalama ile en yüksek oynaklığa Kospi, en düşük oynaklığa ise Hang Seng Endeksi’nin sahip olduğu tespit edilmiştir. Çarpıklık katsayıları değerlendirildiğinde sadece BİST 100 Endeksi’nin sağa çarpık, diğerlerinin sola çarpık; basıklık katsayılarına göre Nasdaq ve Dax endekslerinin sivri uçlu, diğerlerinin basık olduğu belirlenmiştir. Jarque-Bera normallik testi sonucunda ise tüm serilerin normal dağılmadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 3. Augmented Dickey Fuller ve Phillips Perron Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Augmented Dickey Fuller		Phillips Perron	
	Sabit	Sabit ve Trendli	Sabit	Sabit ve Trendli
BIST100	-15.522(0.5058)	-15.553(0.8080)	-16.772(0.4418)	-17.254(0.7377)
SHANGHAI	-11.781(0.6846)	-19.185(0.6423)	-11.767(0.6853)	-20.994(0.5435)
NIKKEI	-15.164(0.5241)	-13.682(0.8682)	-14.967(0.5341)	-13.928(0.8613)
KOSPI	-10.768(0.7256)	-16.547(0.7687)	-10.909(0.7202)	-19.939(0.6018)
HANGSENG	-16.805(0.4401)	-25.945(0.2832)	-15.066(0.5291)	-26.320(0.2664)
DOW	-13.694(0.5974)	-45.822(0.0013)***	-0.8972(0.7884)	-43.760(0.0028)***
SP500	-12.758(0.6415)	-42.174(0.0048)***	-0.9083(0.7848)	-39.042(0.0130)**
NASDAQ	-16.525(0.4544)	-27.654(0.2115)	-18.108(0.3749)	-22.557(0.4565)
DAX	-13.892(0.5877)	-23.899(0.3840)	-13.503(0.6065)	-24.784(0.3387)
FTSE100	-10.482(0.7365)	-40.274(0.0089)***	-10.482(0.7365)	-44.608(0.0020)***
CAC40	-0.8405(0.8056)	-39.290(0.0121)**	-0.84018(0.8057)	-43.133(0.0034)***
IBEX35	-12.027(0.6741)	-36.999(0.0238)**	-11.736(0.6866)	-39.797(0.0103)**
ΔBIST100	-151.030(0.0000)***	-150.835(0.0000)***	-151.030(0.0000)***	-150.835(0.0000)***
ΔSHANGHAI	-151.028(0.0000)***	-150.909(0.0000)***	-150.747(0.0000)***	-151.220(0.0000)***
ΔNIKKEI	-162.264(0.0000)***	-162.853(0.0000)***	-167.038(0.0000)***	-175.291(0.0000)***
ΔKOSPI	-150.250(0.0000)***	-150.361(0.0000)***	-151.897(0.0000)***	-155.230(0.0000)***
ΔHANGSENG	-170.781(0.0000)***	-170.640(0.0000)***	-179.238(0.0000)***	-180.844(0.0000)***
ΔDOW	-261.916(0.0000)***	-261.794(0.0000)***	-339.475(0.0000)***	-377.369(0.0000)***
ΔSP500	-275.208(0.0000)***	-275.232(0.0000)***	-339.656(0.0000)***	-385.641(0.0000)***
ΔNASDAQ	-264.628(0.0000)***	-265.999(0.0000)***	-279.399(0.0000)***	-309.678(0.0000)***
ΔDAX	-193.367(0.0000)***	-193.898(0.0000)***	-205.310(0.0000)***	-219.643(0.0000)***
ΔFTSE100	-183.500(0.0000)***	-183.145(0.0000)***	-201.781(0.0000)***	-204.414(0.0000)***
ΔCAC40	-193.007(0.0000)***	-192.665(0.0000)***	-206.261(0.0000)***	-207.292(0.0000)***
ΔIBEX35	-215.149(0.0000)***	-214.748(0.0000)***	-212.984(0.0000)***	-212.262(0.0000)***

Not: *** ve ** sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeylerini belirtmektedir. Parantez içindeki değerler ise olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 3'teki Augmented Dickey Fuller ve Phillips Perron birim kök testi sonuçlarına göre sabit serilerin düzey değerlerinde birim kök içerdiği, diğer bir ifadeyle tüm sabit serilerin düzey değerlerinde durağan olmadığı tespit edilmiştir. Serilerin birinci farkları alındığında ise durağan hale geldiği görülmektedir. Ayrıca sabit ve trendli Dow, S&P 500, FTSE 100, CAC 40 ve IBEX 35 serilerinin düzey değerlerinde durağan olduğu, diğer serilerin ise birinci farkları alındığında durağan olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Lee Strazicich LM Birim Kök Testi Sonucu

Değişkenler	Model Türü	Tau Test İstatistiği	Kritik Değerler			Kırılma Tarihleri
			%1	%5	%10	
BIST100	Model A	-2.081375	-4.239880	-3.640004	-3.294656	06.11.2020, 24.05.2021
	Model C	-3.738002	-5.530564	-5.077504	-4.780280	24.11.2020, 15.03.2021
SHANGHAI	Model A	-2.621225	-4.239880	-3.640004	-3.294656	02.07.2020, 29.09.2020
	Model C	-5.213000**	-5.588968	-5.039820	-4.798464	24.06.2020, 10.03.2021
NIKKEI	Model A	-3.983028**	-4.239880	-3.640004	-3.294656	04.11.2020, 10.05.2021
	Model C	-5.469286**	-5.602120	-5.092896	-4.859576	03.11.2020, 26.02.2021
KOSPI	Model A	-3.900030**	-4.239880	-3.640004	-3.294656	18.05.2020, 07.01.2021
	Model C	-4.841995**	-5.566836	-4.951064	-4.657292	08.01.2021, 01.04.2021
HANGSENG	Model A	-2.699570	-4.239880	-3.640004	-3.294656	21.05.2020, 15.01.2021
	Model C	-4.920816*	-5.705160	-5.035244	-4.765192	12.11.2020, 14.01.2021
DOW	Model A	-6.353203***	-4.239880	-3.640004	-3.294656	05.06.2020, 30.10.2020
	Model C	-6.224004***	-5.643564	-4.897504	-4.618068	03.03.2021, 12.05.2021
SP500	Model A	-5.920187***	-4.239880	-3.640004	-3.294656	15.05.2020, 09.09.2020
	Model C	-5.866678***	-5.569984	-5.002732	-4.719408	28.10.2020, 09.11.2020

NASDAQ	Model A	-3.753953**	-4.239880	-3.640004	-3.294656	02.03.2021, 17.03.2021
	Model C	-4.673978***	-5.720620	-5.175400	-4.931932	09.09.2020, 24.02.2021
DAX	Model A	-4.966034***	-4.239880	-3.640004	-3.294656	22.05.2020, 30.10.2020
	Model C	-4.843346*	-5.468824	-4.992196	-4.732316	28.05.2020, 24.09.2020
FTSE100	Model A	-5.234222***	-4.239880	-3.640004	-3.294656	06.11.2020, 05.01.2021
	Model C	-6.318477***	-5.569984	-5.002732	-4.719408	29.10.2020, 06.11.2020
CAC40	Model A	-3.935944**	-4.239880	-3.640004	-3.294656	28.4.2020, 06.11.2020
	Model C	-5.374940**	-5.468824	-4.992196	-4.732316	04.06.2020, 12.11.2020
IBEX35	Model A	-2.789336	-4.239880	-3.640004	-3.294656	30.10.2020, 06.11.2020
	Model C	-4.096928	-5.468824	-4.992196	-4.732316	04.06.2020, 12.11.2020
ΔBIST100	Model A	-10.06288***	-4.240520	-3.640216	-3.294424	16.07.2020, 15.03.2021
	Model C	-14.97935***	-5.643456	-4.896216	-4.616672	27.04.2020, 12.05.2020
ΔSHANGHAI	Model A	-4.473505***	-4.240520	-3.640216	-3.294424	30.06.2020, 21.07.2020
	Model C	-11.32849***	-5.643456	-4.896216	-4.616672	24.06.2020, 09.07.2020
ΔNIKKEI	Model A	-3.603525*	-4.240520	-3.640216	-3.294424	28.04.2020, 13.05.2020
	Model C	-12.09789***	-5.565144	-4.949456	-4.655768	25.02.2021, 12.03.2021
ΔKOSPI	Model A	-5.650189***	-4.240520	-3.640216	-3.294424	28.10.2020, 02.03.2021
	Model C	-12.60713***	-5.643456	-4.896216	-4.616672	12.06.2020, 08.07.2020
ΔHANGSENG	Model A	-3.705063**	-4.240520	-3.640216	-3.294424	28.04.2020, 20.05.2020
	Model C	-11.62600***	-5.466496	-4.990584	-4.731064	12.06.2020, 30.10.2020
ΔDOW	Model A	-2.981243	-4.240520	-3.640216	-3.294424	12.05.2020, 21.05.2020
	Model C	-7.341084***	-5.639992	-5.067952	-4.751160	10.06.2020, 12.05.2121
ΔSP500	Model A	-2.352810	-4.240520	-3.640216	-3.294424	12.05.2020, 14.05.2020
	Model C	-6.161243***	-5.587272	-5.038280	-4.797056	10.06.2020, 04.03.2021
ΔNASDAQ	Model A	-2.880232	-4.240520	-3.640216	-3.294424	27.04.2020, 03.06.2020
	Model C	-7.032011***	-5.587272	-5.038280	-4.797056	27.04.2020, 08.03.2021
ΔDAX	Model A	-3.268563	-4.240520	-3.640216	-3.294424	14.05.2020, 21.05.2020
	Model C	-6.197567***	-5.466496	-4.990584	-4.731064	03.06.2020, 06.11.2020
ΔFTSE100	Model A	-3.014688	-4.240520	-3.640216	-3.294424	13.05.2020, 28.05.2020
	Model C	-5.348198**	-5.466496	-4.990584	-4.731064	28.05.2020, 03.11.2020
ΔCAC40	Model A	-3.613812*	-4.240520	-3.640216	-3.294424	14.05.2020, 21.05.2020
	Model C	-6.774792***	-5.466496	-4.990584	-4.731064	03.06.2020, 06.11.2020
ΔIBEX35	Model A	-3.336727*	-4.240520	-3.640216	-3.294424	14.05.2020, 21.05.2020
	Model C	-6.343981***	-5.466496	-4.990584	-4.731064	03.06.2020, 29.09.2020

Not: ***, **, *, sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini belirtmektedir. Parantez içindeki değerler ise olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 4'teki iki kırılmalı Lee Strazicich LM birim kök testi sonucuna göre sabit ve trendli serilerin farklı düzey değerlerinde iki yapısal değişimle durağan olduğu belirlenmiştir. Hem geleneksel (Augmented Dickey Fuller ve Phillips Perron) hem de rejim değişikliklerini dikkate alan (Lee Strazicich LM) birim kök testlerine göre serilerin farklı düzeylerde durağanlık derecelerine sahip olmasından dolayı seriler arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığını belirlemek için Toda-Yamamoto nedensellik testi kullanılmıştır. Teste ilişkin sonuçlar Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	χ^2 İstatistiği	Nedenselliğin Yönü	χ^2 İstatistiği
SHANGHAI→BIST100	1.999382 (0.3680)	BIST100→SP500	9.165909(0.0102)**
NIKKEI→BIST100	0.093025(0.9546)	SHANGHAI→SP500	0.827708(0.6611)
KOSPI→BIST100	0.989377(0.6098)	NIKKEI→SP500	3.061981(0.2163)
HANGSENG→BIST100	3.413924(0.1814)	KOSPI→SP500	10.26083(0.0059)**
DOW→BIST100	1.286675(0.5255)	HANGSENG→SP500	2.570481(0.2766)
SP500→BIST100	4.064901(0.1310)	DOW→SP500	2.848039(0.2407)
NASDAQ→BIST100	5.965149(0.0507)*	NASDAQ→SP500	2.248947(0.3248)
DAX→BIST100	3.729819(0.1549)	DAX→SP500	2.035519(0.3614)
FTSE100→BIST100	4.084846(0.1297)	FTSE100→SP500	5.641612(0.0596)*
CAC40→BIST100	1.006640(0.6045)	CAC40→SP500	2.708091(0.2582)
IBEX35→BIST100	5.132263(0.0768)*	IBEX35→SP500	2.986439(0.2246)
BIST100→SHANGHAI	2.282277(0.3195)	BIST100→NASDAQ	4.429257(0.1092)

NIKKEI→SHANGAI	3.211417(0.2007)	SHANGHAI→NASDAQ	0.334940(0.8458)
KOSPI→SHANGAI	0.218453(0.8965)	NIKKEI→NASDAQ	1.388137(0.4995)
HANGSENG→SHANGAI	1.111077(0.5738)	KOSPI→NASDAQ	2.816480(0.2446)
DOW→SHANGAI	5.650498(0.0593)*	HANGSENG→NASDAQ	0.594705(0.7428)
SP500→SHANGAI	2.102036(0.3496)	DOW→NASDAQ	0.735871(0.6922)
NASDAQ→SHANGAI	0.466859(0.7918)	SP500→NASDAQ	2.696639(0.2597)
DAX→SHANGAI	0.100018(0.9512)	DAX→NASDAQ	2.075798(0.3542)
FTSE100→SHANGAI	10.70472(0.0047)***	FTSE100→NASDAQ	3.810229(0.1488)
CAC40→SHANGAI	4.541419(0.1032)	CAC40→NASDAQ	1.684584(0.4307)
IBEX35→SHANGAI	0.683616(0.7105)	IBEX35→NASDAQ	2.715999(0.2572)
BIST100→NIKKEI	8.653417(0.0132)**	BIST100→DAX	17.02928(0.0002)***
SHANGHAI→NIKKEI	1.426401(0.4901)	SHANGHAI→DAX	0.034604(0.9828)
KOSPI→NIKKEI	1.646140(0.4391)	NIKKEI→DAX	2.320918(0.3133)
HANGSENG→NIKKEI	4.958465(0.0838)*	KOSPI→DAX	2.067577(0.3557)
DOW→NIKKEI	12.93019(0.0016)***	HANGSENG→DAX	2.427971(0.2970)
SP500→NIKKEI	11.90289(0.0026)***	DOW→DAX	5.733356(0.0569)*
NASDAQ→NIKKEI	18.68093(0.0001)***	SP500→DAX	3.702511(0.1570)
DAX→NIKKEI	15.82527(0.0004)***	NASDAQ→DAX	3.115220(0.2106)
FTSE100→NIKKEI	3.297255(0.1923)	FTSE100→DAX	16.48960(0.0003)***
CAC40→NIKKEI	8.560612(0.0138)**	CAC40→DAX	3.949225(0.1388)
IBEX35→NIKKEI	0.553738(0.7582)	IBEX35→DAX	6.969445(0.0307)**
BIST100→KOSPI	9.763846(0.0076)***	BIST100→FTSE100	25.71794(0.0000)***
SHANGHAI→KOSPI	0.639513(0.7263)	SHANGHAI→FTSE100	0.380479(0.8268)
NIKKEI→KOSPI	1.302955(0.5213)	NIKKEI→FTSE100	1.184941(0.5530)
HANGSENG→KOSPI	1.477713(0.4777)	KOSPI→FTSE100	7.577624(0.0226)**
DOW→KOSPI	7.876414(0.0195)**	HANGSENG→FTSE100	4.821135(0.0898)*
SP500→KOSPI	8.878936(0.0118)**	DOW→FTSE100	2.774188(0.2498)
NASDAQ→KOSPI	9.357963(0.0093)***	SP500→FTSE100	0.501092(0.7784)
DAX→KOSPI	1.133345(0.5674)	NASDAQ→FTSE100	0.053276(0.9737)
FTSE100→KOSPI	3.340993(0.1882)	DAX→FTSE100	4.759158(0.0926)*
CAC40→KOSPI	6.088829(0.0476)**	CAC40→FTSE100	7.216382(0.0271)**
IBEX35→KOSPI	5.877598(0.0529)*	IBEX35→FTSE100	6.770405(0.0339)**
BIST100→HANGSENG	6.454184(0.0397)**	BIST100→CAC40	20.25401(0.0000)***
SHANGHAI→HANGSENG	0.214728(0.8982)	SHANGHAI→CAC40	0.569474(0.7522)
NIKKEI→HANGSENG	0.257996(0.8790)	NIKKEI→CAC40	2.572144(0.2764)
KOSPI→HANGSENG	0.121877(0.9409)	KOSPI→CAC40	3.634695(0.1625)
DOW→HANGSENG	0.302878(0.8595)	DOW→CAC40	3.529171(0.1713)
SP500→HANGSENG	0.816719(0.6647)	SP500→CAC40	1.494633(0.4736)
NASDAQ→HANGSENG	2.307601(0.3154)	SP500→CAC40	1.494633(0.4736)
DAX→HANGSENG	2.166879(0.3384)	NASDAQ→CAC40	0.969337(0.6159)
FTSE100→HANGSENG	3.736398(0.1544)	DAX→CAC40	1.871223(0.3923)
CAC40→HANGSENG	8.340105(0.0155)**	FTSE100→CAC40	19.64220(0.0001)***
IBEX35→HANGSENG	8.904681(0.0117)**	IBEX35→CAC40	5.963468(0.0507)*
BIST100→DOW	13.17766(0.0014)***	BIST100→IBEX35	16.97317(0.0002)***
SHANGHAI→DOW	0.615154(0.7352)	SHANGHAI→IBEX35	0.156349(0.9248)
NIKKEI→DOW	3.125151(0.2096)	NIKKEI→IBEX35	1.263854(0.5316)
KOSPI→DOW	11.07656(0.0039)***	KOSPI→IBEX35	2.849340(0.2406)
HANGSENG→DOW	3.857033(0.1454)	HANGSENG→IBEX35	4.100584(0.1287)
SP500→DOW	5.787335(0.0554)*	DOW→IBEX35	1.006014(0.6047)
NASDAQ→DOW	3.321999(0.1899)	SP500→IBEX35	0.448362(0.7992)
DAX→DOW	2.109960(0.3482)	NASDAQ→IBEX35	0.482928(0.7855)
FTSE100→DOW	5.617061(0.0603)*	DAX→IBEX35	1.570326(0.4560)
CAC40→DOW	2.001349(0.3676)	FTSE100→IBEX35	9.858067(0.0072)***
IBEX35→DOW	2.930557(0.2310)	CAC40→IBEX35	4.233459(0.1204)

Not: ***, **, *, sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini belirtmektedir. Parantez içindeki değerler ise olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 5'te yer alan Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçlarına göre;

- BİST 100 Endeksi ile Nikkei, Kospi, Hang Seng, Dow Jones, S&P 500, Nasdaq, Dax, FTSE 100 ve CAC 40 endeksleri arasında tek yönlü; IBEX 35 Endeksi arasında çift yönlü nedensellik

ilişkisi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla BİST 100 Endeksi Nikkei, Kospi, Hang Seng, Dow Jones, S&P 500, Dax, FTSE 100, CAC 40 ve IBEX 35'in, IBEX 35 ve Nasdaq Endeksi BİST 100'ün Granger nedenidir.

- Dow Jones Endeksi ile Shanghai, Nikkei, Dax, S&P 500 ve FTSE 100 endeksleri arasında tek yönlü, Kospi Endeksi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Böylece Dow Jones Endeksi Shanghai, Nikkei, Kospi, Dax endekslerinin; Kospi, S&P 500 ve FTSE 100 endeksleri Dow Jones Endeksi'nin Granger nedenidir.
- FTSE 100 Endeksi ile Shanghai, S&P 500, Kospi ve Hang Seng endeksleri arasında tek yönlü, Dax, CAC 40 ile IBEX 35 arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Bu durumda FTSE 100 Endeksi Shanghai, S&P 500, Dax, CAC 40 ve IBEX 35'in, Kospi, Hang Seng, Dax, CAC 40 ve IBEX 35 endekslerinin Granger nedenidir.
- Nikkei ile Hang Seng, S&P 500, Nasdaq, Dax ve CAC 45 endeksleri arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Böylece Hang Seng, S&P 500, Nasdaq, Dax ve CAC 45 endeksleri Nikkei'nin Granger nedenidir.
- Kospi ile Nasdaq, CAC 40 ve IBEX 35 arasında tek yönlü, S&P 500 arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.
- IBEX 35 ile Dax, Hang Seng, CAC 45 arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
- CAC 45 ile Hang Seng arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir.

3. Sonuç ve Değerlendirme

COVID 19'un insan sağlığına olan olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla oluşturulan tedbirler üretim ve ticaretin yavaşlamasına, finansal piyasalarda ise yüksek fiyat oynaklıklarına yol açmıştır. Bu süreçte yaşanan belirsizlik sonucunda yatırımcıların riskleri artmış, beklenen performanslarında değişimler yaşanmıştır. Bu çalışmada da COVID 19 döneminde menkul kıymet piyasasında yer alan yatırımcıların risk dengesi ile optimal kazanç elde etmesi açısından küresel borsa endeksleri arasındaki neden-sonuç ilişkisinin varlığı araştırılmıştır.

Çalışmada Avrupa piyasalarından Dax, FTSE 100, CAC 40, IBEX 35; ABD piyasalarından Dow Jones, S&P 500, Nasdaq; Asya Pasifik piyasalarından ise Shanghai, Nikkei, Kospi, Hang Seng endeksleri ile BİST 100 Endeksi'nin 11.03.2020-10.08.2021 dönemi günlük fiyat verileri kullanılmıştır. Endeksler arasındaki nedensellik ilişkisini belirlemek için Toda-Yamamoto nedensellik testinden faydalanılmıştır. Test sonucuna göre BİST 100 Endeksi ile IBEX 35, Dow Jones ile Kospi, FTSE 100 ile Dax, CAC 40 ile IBEX 35, Kospi ile S&P 500 arasında iki yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ayrıca BİST 100'den Nikkei, Kospi, Hang Seng, Dow Jones, S&P 500, Nasdaq, Dax, FTSE 100 ve CAC 40 endekslerine; Dow Jones Endeksi'nden Shanghai, Nikkei, Dax, S&P 500 ve FTSE 100 endekslerine; FTSE 100 Endeksi'nden Shanghai, S&P 500, Kospi ve Hang Seng endekslerine; Nikkei'den Hang Seng, S&P 500, Nasdaq, Dax ve CAC 40 endekslerine; Kospi'den Nasdaq, CAC 40 ve IBEX 35 endekslerine; IBEX 35'den Dax, Hang Seng, CAC 40'a; CAC 40'dan Hang Seng Endeksi'ne doğru tek yönlü nedensellik olduğu görülmektedir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar Yıldırım ve Kesebir (2019)'in çalışmasıyla benzer sonuçlara sahiptir. Menkul kıymet piyasaları arasındaki nedensellik ilişkisinin endekslerin yer aldığı ülkelerin aynı coğrafi özelliklere sahip olması ve ülkeler arasındaki dış ticaret işlemlerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Dolayısıyla portföy yöneticileri, yatırımcılar ve fon yöneticilerinin portföy oluşturma ve değerlendirme sürecinde bu nitelikleri dikkate almaları, kazançlarını artırmaları açısından oldukça önemlidir.

İlerleyen çalışmalarda farklı menkul kıymet piyasaları dikkate alınarak frekans temelli modeller ya da doğrusal olmayan yaklaşımlarla değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Angelovska, J. (2017). Long and Short-term Dynamic Relationship between Macedonian and Croatian Stock Markets. *Zagreb International Review of Economics&Business*, 20(2), 11-20.
- Augustyński, I. (2011). The Impact of Foreign Stock Exchanges on the Main Stock Exchange Indexes in Poland. *Financial Internet Quarterly 'e-Finanse'*, 7(1), 1-12.
- Barro, R. J., Ursúa, J. F. ve Weng, J. (2020). The Coronavirus and the Great Influenza Pandemic: Lessons from the “Spanish Flu” for the Coronavirus’s Potential Effects on Mortality and Economic Activity. *National Bureau of Economic Research, Working Paper 26866*.
- Bulut, Ş. ve Özdemir, A. (2012). İstanbul Menkul Kıymetler Borsası ve “Dow Jones Industrial” Arasındaki İlişki: Eşbütünleşme Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19(1), 211-224.
- Choudhary, S. ve Singhal, S. (2020). International Linkages of Indian Equity Market: Evidence from Panel Co-integration Approach. *Journal of Asset Management*, 21, 333-341.
- Chougala, P. ve Srivatsa, H. S. (2016). Analytical Study of Correlation between Indian and International Stock Market. *International Journal of Management and Commerce*, 2(2), 27-30.
- Deo, M. ve Prakash, P. A. (2017). A Study on Integration of Stock Markets: Empirical Evidence from National Stock Exchange and Major Global Stock Markets. *ICTACT Journal on Management Studies*, 3(2), 479-485.
- Dickey, D. A. and Fuller, W. A. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Econometrica*, 49(4), 1057-1072.
- İktisadi Kalkınma Vakfı (2020). Korona Virüs Salgınının Ekonomik Etkilerine Karşı AB ve Üye Ülkelerin Aldığı Önlemler. <https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=3757>. Erişim Tarihi: 25.08.2021.
- Investing.com. <https://tr.investing.com/>. Erişim Tarihi: 11.08.2021.
- Karacaer Ulusoy, M. (2019). Borsa İstanbul’un Küresel Piyasalarla Entegrasyonu. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(4), 1643-1653.
- Kaya, A. ve Yarbaşı, İ. Y. (2020). MCSI Endeksi ve BIST 100 Endeksi Öncül Ardıl İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(3), 749-767.
- Kocabıyık, T. ve Kalaycı, Ş. (2014). Borsalar Arasında Etkileşim: G-8 Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Finans Politik&Ekonomik Yorumlar*, 51(594), 37-56.
- Kocabıyık, T. ve Teker, T. (2020). Borsa Birleşmelerinin Endeksler Üzerine Etkisi: Nasdaq Omx Örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 1459-1474.
- Lee, J. ve Strazicich, M. C. (2003). Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test with Two Structural Breaks. *The Review of Economics and Statistics*, 85(4), 1082-1089.
- Öner, H. (2018). Kırılgan Beşli Ülkelerin Borsa Endeksleri Arasında Nedensellik İlişkisi: Ampirik Bir Analiz. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 152-166.
- Phillips, P. C. B. ve Perron, P. (1988). Testing for a Unit Root in Time Series Regression. *Econometrica*, 75(2), 335-346.

- Srikanth, P. ve Aparna, K. (2012). Global Stock Market Integration-A Study on Selected World Major Stock Markets. *International Journal of Public Administration and Management Research*, 3(1), 3-17.
- Statista. Impact of the Coronavirus Pandemic on the Global Economy-Statistics&Facts. <https://www.statista.com/topics/6139/covid-19-impact-on-the-global-economy/#dossierKeyfigures>. Erişim Tarihi: 25.08.2021.
- Toda, H. Y. ve Yamamoto, T. (1995). Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Process. *Journal of Econometrics*, 66, 225-250.
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği 2020 Ekonomik Raporu. <https://tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2021/77ER.pdf>. Erişim Tarihi: 23.08.2021.
- Ünal, S. ve Köse İçigen, F. (2020). MIST Ülkelerinin Borsa Endeksleri Arasındaki Eşbütünleşme İlişkisi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(17), 137-145.
- Wong, W., Penm, J., Terrell, R. ve Lim, K. (2004). The Relationship between Stock Markets of Major Developed Countries and Asian Emerging Markets. *Journal of Applied Mathematics and Decision Sciences*, 8(4), 201-218.
- World Health Organization (WHO) (2020). Weekly Epidemiological and Operational Updates. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/situation-reports>. Erişim Tarihi: 23.08.2021.
- Worldometer. <https://www.worldometers.info/coronavirus/>. Erişim Tarihi: 23.08.2021.
- Yıldırım, H. ve Kesebir, M. (2019). Farklı Büyüklükteki Ekonomi ve Finansal Piyasalara Sahip Ülkelere Ait Borsa Endeksleri Arasındaki Nedensellik İlişkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 249-259.

SİGORTA ŞİRKETLERİNDE KÂRLILIĞA ETKİ EDEN İÇSEL VE DIŞSAL FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA: PANEL VERİ ANALİZİ

Dr. Ersan ÖZGÜR

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu Ankara, Türkiye
ORCID : 0000-0002-6165-4556, ersanozgur@yahoo.com

ÖZET

Ekonomik kayıplar doğurabilecek muhtemel risklere karşı güvence olmak üzere sigortacılık geliştirilmiştir. Sigortacılık genel olarak risk yönetimi ile belirli planlama sürecini gerektirmektedir. Muhtemel risk durumu prim karşılığında sigorta şirketlerine aktarılmaktadır. Türkiye’de sigortacılık kavramı, ithalat işlemleri ile uygulanmaya başlamıştır. Genel olarak sigortacılık faaliyetleri ise, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yabancı sigorta şirketleri ile başlamıştır. Türkiye’de yüzyılı aşkın süredir faaliyet gösteren sigortacılık sektöründe 2019 yılı itibarıyla; 38 adet hayat dışı branşında firma, 22 adet hayat ve emeklilik branşında firma ile 3 tane de reasürans şirketi mevcuttur. Toplam prim üretimi hayat dışı branşta 57,9 milyar TL, hayat branşında 11,4 milyar TL olup, reasürans şirketleri toplam prim üretimi 1,8 milyar TL ve emeklilik fonu büyüklüğü ise 127,3 milyar TL miktarına ulaşmış bulunmaktadır. Bu çalışmada, Türk mali sektöründe önemli bir hacme ulaşmış bulunan sigorta şirketlerinde kârlılığa etki eden içsel ve dışsal faktörleri panel veri analizi uygulaması ile tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, 2013-2019 yılları arasında 7 yıllık süreci kapsayan veriler kullanılarak panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Analizde, elde edilen sonuca göre kurulan model anlamlıdır. Modelde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücü %56 düzeyindedir. Enflasyon oranının kârlılık üzerinde %1 anlamlılık düzeyinde pozitif etkili olduğu tespit edilmiştir. Özsermaye/Toplam Aktifler oranının kârlılık üzerinde %10 anlamlılık düzeyinde pozitif etkili Hasar Prim oranının ise negatif etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sigorta Şirketleri, Kârlılık, Panel Veri Analizi.

JEL Kodları: C33, C58, G22.

DETERMINING INTERNAL AND EXTERNAL FACTORS AFFECTING PROFITABILITY IN INSURANCE COMPANIES: A PANEL DATA ANALYSIS

ABSTRACT

Insurance has been developed to assure possible risks that may cause economic losses. Insurance requires risk management and more specific planning. Potential risks can be transferred to insurance companies in return for a premium. In Turkey, the concept of insurance has started to be implemented with import transactions. Insurance activities and services, in general, is started in the second half of the 19th century with foreign insurance companies. The insurance sector has been existing in Turkey for more than a century. According to 2019 data, 38 non-life branches, 22 life, and pension branches, and 3 reinsurance companies exist in Turkey. Total non-life premiums reached 57.9 billion TL; life branch premiums have reached 11.4 billion TL, total reinsurance premiums reached 1.8 billion TL, and full size of pension funds' reached 127.3 billion TL. This study aims to determine the internal and external factors affecting insurance companies that have reached a significant volume, profitability by panel data analysis. Data belong to the period between the years 2013 and 2019 used for analysis. A model is

designed based on results obtained from the study. In the model, independent variables' explanatory power on dependent variables is 56%. Results reveal that the inflation rate positively affects profitability with a 1% significance level. Equity / Total Assets ratio positively affects profitability with a 10% significance level. Whereas an Increase in the Damage Premium negatively affects the profitability.

Keywords: Insurance Companies, Profitability, Panel Data Analysis.

JEL Codes: C33, C58, G22.

Giriş

Sigorta kelimesi Latince “güvence” anlamına gelen bir kelime olan “*Sicurta*” kelimesinden gelmektedir. Sigorta muhtemel risk unsurları ile karşı karşıya olan kişilerin gerçekleşebilecek zararlara yönelik önlem almasıdır. Finansal yönden değerlendirildiğinde ise, sigortacılık temelde karşılaşılabilecek riski en aza indirme çalışmasıdır. Sigorta poliçesi, riske maruz kalan kişi veya kişiler ile riske karşı garanti sağlayan kurumsal yapı arasında zararın tazmini amacıyla yapılan çift taraflı sözleşmedir. Bu sözleşme ile sigorta firması belirli miktar prim karşılığında riske maruz kişi veya kuruluşun maddi menfaatine zarar veren durum oluşması halinde zararın tazminini sağlamaktadır (Sayın, 2008, s. 5).

Türk Ticaret Kanunu’nun 1263. maddesinde sigortanın tanımı şöyle yapılmaktadır: “Sigorta bir akittir ki; bununla sigortacı bir prim karşılığında diğer bir kimsenin parayla ölçülebilir bir menfaatini halele uğratan bir tehlikenin (bir riskin) meydana gelmesi halinde tazminat vermeyi yahut bir veya birkaç kimsenin hayat müddetleri sebebiyle veya hayatlarında meydana gelen belli bir takım hadiseler dolayısıyla bir para ödemeyi veya sair edalarda bulunmayı üzerine alır (TTK 1263) şeklindedir.

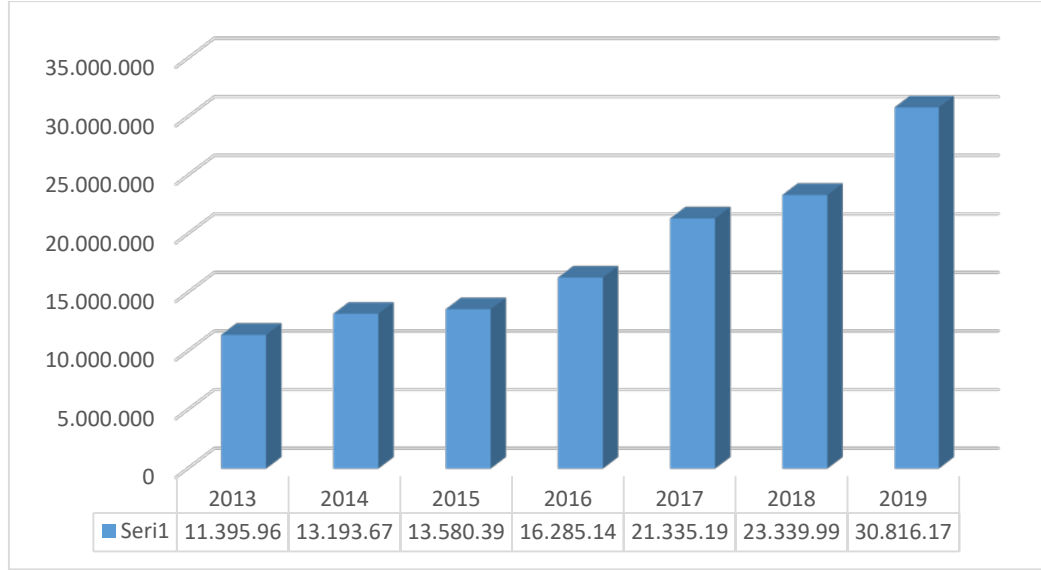
Türkiye’de sigortacılık kavramı, ilk olarak ithalat işlemlerinde kullanılmıştır. Sigortacılık faaliyetleri ise 1800’lü yılların ikinci yarısından itibaren yabancı sigorta şirketleri tarafından İstanbul ve İzmir’de açılan sigorta acentelikleri ile başlamıştır. Tarihi gelişim itibarıyla 12/07/1900 tarihinde 44 yabancı şirket bir araya gelerek “İstanbul’da Faaliyette Bulunan Yangın Sigorta Şirketleri Sendikası” adıyla bir meslek örgütü kurmuşlardır. 13/12/1914 tarihinde “Ecnebi Anonim ve Sermayesi Eshama Munkasem Şirketler ile Ecnebi Sigorta Şirketleri Hakkındaki Kanun-u Muvakkat” kabul edilmiştir. Bu kuruluşun ismi 1916 yılında “Türkiye’de Çalışan Sigorta Şirketleri Cemiyeti” şekline dönüştürülmüş olup, tamamı yabancı olan 81 üyesi olduğu kaydı söz konusudur (TSB, 2019, s. 1). Türkiye’deki sigortacılığın gelişim süreci başlangıçta her ne kadar yabancı sermayeli şirketler tarafından yerine getirilmiş olsa da geçen süreç içerisinde Türk şirketlerinin ağırlığı giderek artmıştır. Türk sigorta sektörü bir taraftan riskten korunmak isteyen kişi ve kuruluşlara güvence sağlarken diğer taraftan oluşturduğu sermaye birikimi ile ülke ekonomisine özellikle sermaye piyasasına katkılar sağlamıştır.

Bugün sigorta sektöründe gelinen durum itibarıyla; Türkiye’de sigortacılık sektörünün mevcut hali daha iyi anlaşılabilmesi için bazı faktörler yönünden dünya ortalaması kıyaslaması yapılabilir. Türkiye’de kişi başı direkt prim üretimi 2019 yılı itibarıyla 134.-ABD doları seviyesinde iken dünya ortalaması 818.-ABD doları seviyesindedir. Dünya ve Türkiye Karşılaştırmalı Direkt Prim Üretimi/ GSMH Oranı yönünden 2019 yılı itibarıyla dünya ortalaması %7,23 iken Türkiye’nin %1,48 oranındadır. Bu bilgiler ışığında Türk sigortacılık sektörü kapasitesi mevcut durum itibarıyla dünya ortalaması ile kıyaslandığında önemli potansiyele sahip olduğu değerlendirilebilir. Bu alanda geliştirilebilecek yeni uygulamalar, politikalar ve özellikle kişilerin sigorta sektörünün faydaları hususunda bilgilendirilmeleri ve bilinçlendirilmeleri ile gelişmeler kaydedilmesi mümkün görülmektedir (SÖEDDK, 2019, s. 11).

Türkiye sigorta sektörü için önemli bir pazar olmakla birlikte şirketler arasında yoğun rekabet yaşanmaktadır. Rekabet, firmalar açısından kârlarını azaltıcı etkiye bulunmaktadır. Bu durumda sigorta şirketleri kârlarını maksimize edebilmek için pazar paylarını artırmayı hedeflemektedirler.

Türkiye finans sisteminde ağırlığı yıllar itibariyle artmakta olan sigorta sektörünün kârlılığı ile ilgili analiz yapmak ve kârlılığına etki eden faktörleri tespit etmek faydalı olacağı değerlendirilmiştir. Analiz uygulamasına geçmeden önce Türkiye’de sigortacılık sektöründe mevcut durum değerlendirmesi yapıldığında, 2013-2019 yılları arasındaki toplam özkaynak gelişimi, toplam prim gelişimi ve teknik kâr gelişimi aşağıdaki şekillerde gösterilmektedir.

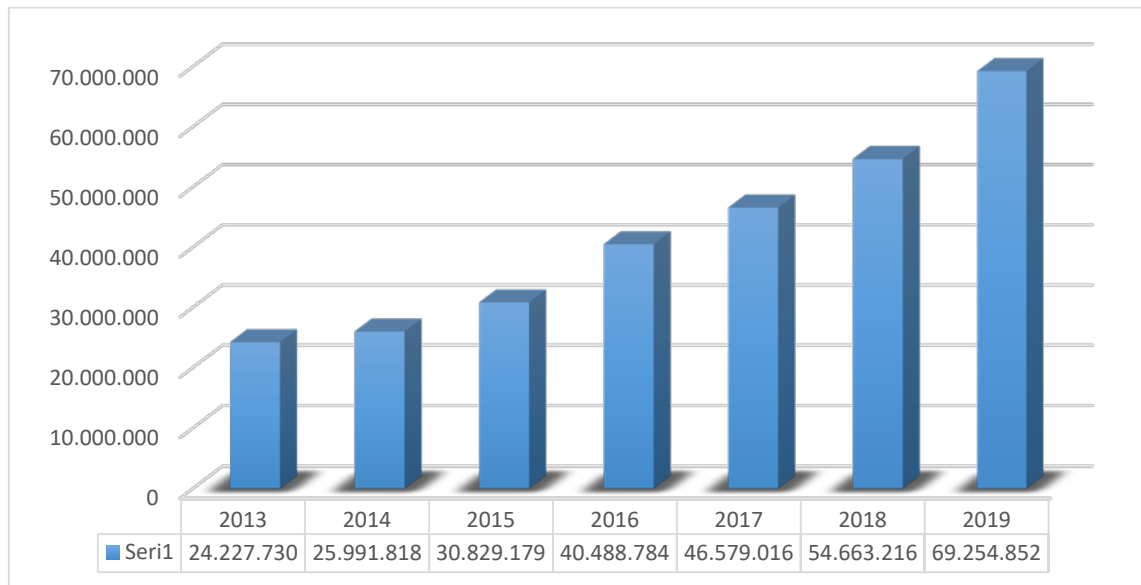
Şekil 1. Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Özkaynakları (1.000 TL)

Kaynak: TSB, 2019.

Sigorta şirketlerinin 2013-2019 yılları arasında toplam özsermaye gelişimi sürekli artış göstermiş olup, 2019 yılında 30 milyar TL seviyesinin üzerine çıkmış bulunmaktadır. Sigorta ve emeklilik şirketlerinin toplam prim gelişimi de aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

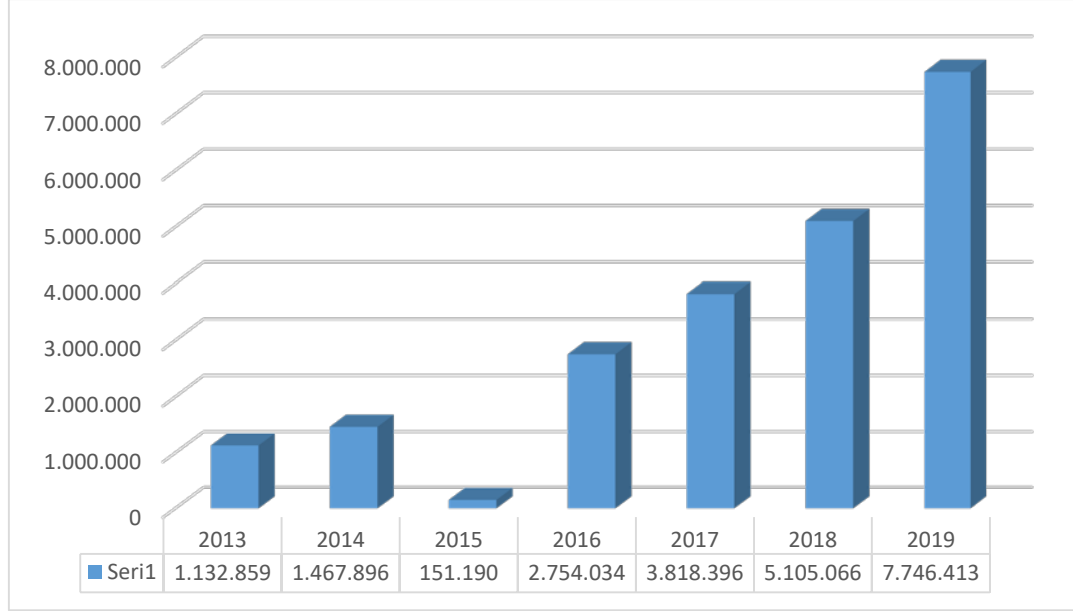
Şekil 2. Sigorta ve Emeklilik Şirketlerinin Toplam Prim Gelişimi (1.000 TL)

Kaynak: TSB, 2019.

Sigorta ve emeklilik şirketlerinin toplam prim gelişimi yıllar itibariyle artış göstermiş olup, 2019 yılında 69 milyar TL üzerinde prim toplanmış bulunmaktadır. Sigorta ve emeklilik şirketlerinin toplam net kârı aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

Şekil 3. Sigorta ve Emeklilik Şirketlerinin Teknik Kâr Gelişimi (1.000TL)

Kaynak: TSB, 2019.

Sigorta ve emeklilik şirketlerinin teknik kâr gelişimi yıllar itibariyle artış göstererek 2019 yılı itibariyle 7.7 milyar TL üzerinde gerçekleşmiştir.

Tüm bu veriler Türkiye’de sigorta şirketleri ve emeklilik şirketlerinin yıllar itibariyle önemli artışlar kaydederek sürekli geliştiği ve büyüdüğünü göstermektedir. Ancak gelinen bu seviye dünya ortalaması ile karşılaştırıldığında ABD doları bazında ortalamanın bir hayli gerisinde olduğu ve gelişim perspektifinde önemli potansiyel fırsatların olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada, ilk olarak sigorta şirketlerinin kârlılığına etki eden faktörlerin uygulama konusu ile ilgili literatür bilgisine yer verilecek, ardında araştırmanın amacı ve kapsamına değinilecek, daha sonra araştırmanın yöntemi panel veri analizi hakkında ve kurulan modele ilişkin bilgiler verilecek olup, son olarak araştırmanın uygulaması gerçekleştirilerek elde edilen bulgular değerlendirilecektir.

1. Literatür Taraması

Literatürde, sigorta şirketlerinin kârlılık ve performanslarının analizi ile ilgili çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Tunay ve Tunay, çalışmalarında, Türk sigorta sektörünün finansal krizlerden nasıl etkilendiğini tespit etmek üzere panel veri analizi uygulamışlardır. Sigorta sektörünün olası bir kriz karşısındaki performansını yansıtan modelde bağımlı değişkenler; prim üretimi, özkaynaklar, aktifler, ve menkul değerler portföyü şeklinde belirlenmiştir. Sabit etkiler modeli ile yapılan tahminde finansal stres endeksi ve krizleri yansıtan gölge değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerinde negatif etkiye sahip olduğunu, GSYH’deki artış hızının veya ekonomik büyümenin ise pozitif etkiye sahip olduğunu değerlendirmiştir.

Doğan, yapmış olduğu çalışmada 2005-2011 yılları arasında İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin sermaye yapısının kârlılık üzerindeki etkisini araştırmıştır. Bağımlı değişken olarak “Varlık Kârlılığı” kullanılmış olup; gerçekleştirilen analiz uygulaması neticesinde

sigorta şirketlerinin hasar prim oranı, kaldıraç oranı ve likit aktiflerinin artmasının kârlılığı negatif etkilediği, buna karşın aktif büyüklüğünün artması ise kârlılığı pozitif etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Kaya ve Kaya, çalışmalarında, 2008-2013 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren 17 hayat sigortası şirketinin verilerini kullanarak panel veri analizi gerçekleştirmişlerdir. Bağımlı değişken olarak aktif kârlılık oranı kullanılmış olup, yapılan analiz sonucunda brüt yazılan primler ve şirket yaşının aktif kârlılık oranı üzerinde istatistiki olarak anlamlı ve pozitif etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Öte yandan, şirket büyüklüğü, cari oran ve sigorta kaldıraç oranı ise aktif kârlılık oranı üzerinde istatistiki olarak anlamlı olmakla birlikte negatif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Akel ve diğerleri, yapmış oldukları çalışmada 15 sigorta şirketinin 2010-2015 yılları arasında finansal verileri ile performans ilişkisine yönelik panel veri analizi uygulamışlardır. Analiz neticesine göre, aktif büyüklüğü, likidite ve pazar payı değişkenleri ile aktif kârlılığı arasında istatistiki olarak anlamlı ve pozitif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca; kaldıraç, hasar/prim oranı ve firma yaşı değişkenleri arasında ise istatistiki olarak anlamlı ve negatif ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Erdemir, çalışmasında Türkiye’de faaliyet gösteren 30 hayat-dışı sigorta şirketinin finansal performansını panel veri analizi ile incelemiştir. Aktif kârlılık bağımlı değişken olarak belirlenen analiz uygulamasında 3 farklı model ile çözümlenmiş olup, bunlardan finansal oranların kullandığı modelin diğer modellere göre istatistiki olarak anlamlı neticeler verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Şeker ve diğerleri, çalışmalarında hayat dışı sigorta sektörünün 2002-2017 yılları arası verileri ile 2002-2017 yılları arası verileri kullanarak doğrusal regresyon analizi gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada özkaynak kârlılığı, net kâr/prim gelirleri ve prim gelirleri/toplam aktifler olmak üzere 3 bağımlı değişken, her bir bağımlı değişken ile ilgili 6 farklı bağımsız değişken seti oluşturulmuştur. Araştırmanın sonucunda; tüm modellerde aktif kârlılığının sonuçlarının istatistiki olarak anlamlı ve pozitif yönlü olduğu belirlenmiştir.

Çelik ve Öngel, çalışmalarında Türkiye sigortacılık sektöründe kârlılığı etkileyen faktörleri panel veri analizi yöntemi ile tahmin etmişlerdir. Uygulamada Türkiye’de hayat dışı sigorta alanında faaliyette bulunan 30 işletmenin 2009Q4-2019Q3 dönemine ait üçer aylık verilerini kullanmışlardır. Çalışmanın sonucunda; fiyat rekabetinin yoğun olduğu, kârlılığa etki eden faktörlerden firmaya özgü değişkenlerin makroekonomik değişkenlere oranla daha önemli olduğu, kârlılığı belirlemek üzere döviz kuru, ekonomik büyüme ve sermaye piyasaları faktörlerinin istatistiki yönden anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca dışsal faktörlerden sadece enflasyon oranının kârlılık üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.

2. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Sigorta şirketleri, Türkiye’de finans sektöründe büyüyen kapasitesi ve gelişimi dolayısıyla önemli hacme ulaşmış bulunmaktadır. Diğer işletmelerde olduğu gibi kâr amacı ile çalışmakta olan sigorta şirketlerinde de kârlılık sürdürülebilirlik açısından önemli bir faktördür. Kârlılığın sağlanması ise, kârlılığa etki eden içsel ve dışsal faktörlerin bilinmesi ile mümkün görülmektedir. Kârlılığa etki eden faktörlerin tespit edilmesi ile sigorta şirketleri hangi alanda nasıl bir uygulama yapmaları ve nelere dikkat etmeleri gerektiği konusunda daha yoğun bilgi donanımlı hareket etme imkânına sahip olabilirler.

Literatür araştırıldığında finansal performans ile ilgili olarak genellikle aktif kârlılık kullanıldığı görülmüştür. Bu yönde çalışmanın analiz uygulamasında bağımlı değişken olarak aktif kârlılığına etki eden faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Türkiye’de mevcut 2013-2019 yılları arasında Borsa İstanbul kapsamında faaliyette bulunmuş sigorta şirketleri araştırma çalışmasına dâhil edilmiştir. Kapsam içindeki tüm sigorta şirketlerinin yıllar itibariyle 2013-2019 yılları arasındaki değişken olarak

kullanılacak finansal verilerine ulaşılmış ve böylece dengeli panel uygulaması gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya dâhil örneklem sigorta şirketlerinin listesi aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 1. Araştırma Örneklemi Sigorta Şirketleri Bilgileri

Gösterim	Sigorta Şirketleri
1	Aksigorta A.Ş.
2	Anadolu Anonim Türk Sigorta A.Ş.
3	Avivasa Emeklilik Ve Hayat A.Ş.
4	Ray Sigorta A.Ş.

Uygulama çalışmasında Borsa İstanbul kapsamında bulunan 4 sigorta şirketinin verileri kullanılmıştır. Analiz için verilere erişim büyük önem arz etmektedir. Hem verilere erişebilme imkânının kolay olması, hem de belli denetime tabi olarak kurumsallaşma yönünden halka açık olmaları dolayısıyla Borsa İstanbul'da kayıtlı sigorta şirketleri kapsam içinde araştırma örnekleme olarak tercih edilmiştir.

3. Araştırmanın Yöntemi ve Modeli

Zaman boyutuna sahip yatay kesit veriler kullanılarak ekonomik ilişkiler tahmin edilebilmektedir. Bu tür modellerle yapılan uygulamaya “panel veri analizi” denilmektedir (Tatoğlu, 2020, s. 6). Panel veri modeli, genel olarak bir regresyon modelidir. Klasik regresyon modellerinde kullanıldığı şekli ile bir bağımlı değişken ile bu bağımlı değişkenle ilgili bir veya birden fazla bağımsız değişken çözümlenme için kullanılmaktadır. Kurulan modelde hata terimi de yer alabilmektedir. Modelde bulunan değişkenler hem birime hem de zamana göre etkili olabilmektedir (Taysı, 2020, s. 21).

Panel veri modeli,

$$Y = \alpha_{it} + \beta_{it} X_{it} + u_{it} \quad i=1, \dots, N ; t=1, \dots, T \quad (1)$$

olarak ifade edilebilir. Formülde, Y : bağımlı değişken, X : bağımsız değişken, α sabit parametre, β eğim parametresi ve u hata terimidir. i alt indisi birimleri (birey, firma, şehir, ülke gibi), t alt indisi ise zamanı (gün, ay, yıl gibi) göstermektedir (Tatoğlu, 2020, s. 7).

Panel veri analizi genel olarak aynı yatay-kesit birimlerinin (N) belirli bir zaman diliminde (T) ele alınarak hem birimler arasında hem de zaman içindeki farklılaşmaların eşzamanlı olarak incelendiği bir yöntemdir. Panel veri analizi, kesit analizi ile zaman serisi analizini birleştiren bir yöntemdir. Panel verinin karmaşık yapısı dolayısıyla çözümlenme yapmak üzere bilgisayar ortamında geliştirilen paket programlar (Stata, Eviews, vb) geliştirilmiştir (Er, 2009, s. 48).

Panel veri metodolojisinde kullanılan üç model bulunmaktadır. Bunlar; klasik model, sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modelidir. Bu modeller arasında hangisinin kullanılacağına karar verilirken belli testler (Hausman, Breusch-Pagan Testi, Chow Testi, F testi) sınımlanmaktadır (Reis vd., 2016, s. 29).

Çalışmada sigorta şirketlerinin kârlılığına etkisi bulunan faktörleri tespit etmek amacıyla panel veri analizi yapılmıştır. Ekonomik birimlerin eğilimlerini incelemede çok değişkenli istatistik yöntemlerinden yararlanılmaktadır. Uygulanan model aşağıdaki gibidir;

$$SK_{it} = \alpha_{it} + \beta_{it} HP_{it} + \beta_{it} OT_{it} + \beta_{it} PT_{it} + \beta_{it} EO_{it} + \beta_{it} BO_{it} + u_{it} \quad (2)$$

Uygulama modelinde (2) $i=1, \dots, 4$ çalışma kapsamına alınan sigorta şirketleri, $t=2013, \dots, 2019$ zamanı göstermektedir.

Araştırma çalışmasının modeli ile ilgili olarak sigorta şirketlerinin kârlılığına etki etmesi öngörülen başka bazı araştırmalarda da kullanılmış içsel ve dışsal faktörler değişken olarak uygulama için

değerlendirilmiştir. Çalışmanın panel veri analizi uygulamasında kullanılan değişkenler ve kısaltmaları Tablo 2.'deki gibidir.

Tablo 2. Modelin Bağımlı ve Bağımsız Değişkenleri Gösterimi

Kısaltma	Değişken Açıklaması	Değişken Türü	İçsel/Dışsal Faktör
SK	Net Dönem Kârı (Zararı)/Toplam Aktifler	Bağımlı	İçsel
HP	Hasar Prim Oranı	Bağımsız	İçsel
OT	Özsermaye/Toplam Aktifler	Bağımsız	İçsel
PT	Prim Katkı Payı Üretim/Toplam Aktifler	Bağımsız	İçsel
EO	Enflasyon Oranı	Bağımsız	Dışsal
BO	GSMH Büyüme Oranı	Bağımsız	Dışsal

Uygulama çalışmasında Net Dönem Kârı (Zararı)/Toplam Aktifler bağımlı değişken olarak belirlenmiştir. Sigorta şirketlerinin kârlılığına etki eden içsel faktörleri; Hasar Prim Oranı, Özsermaye/Toplam Aktifler ve Prim Katkı Payı Üretim/Toplam Aktifler oranı şeklinde olup, dışsal faktörler ise Enflasyon Oranı ve GSMH Büyüme Oranı şeklindedir.

Değişkenlerin verilerinin sağlanması hususunda; enflasyon oranı için Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) kullanılmıştır. GSMH ve TÜFE değerleri TÜİK verilerine dayanmaktadır. Diğer değişkenler ise ilgili sigorta şirketlerinin yıllar itibarıyla faaliyet raporlarından elde edilen verilerden oluşturulmuştur.

4. Araştırmanın Bulguları

Çalışmada sigorta şirketlerinin kârlılığını etkileyen faktörlerin tespiti için aktif kârlılık oranı bağımlı değişken olup, Tablo 2.'de belirtilen bağımsız değişkenler kullanılmak suretiyle model tahmini yapılmaktadır. Toplam 28 gözlem ile analiz gerçekleştirilmektedir.

Modelde kullanılan değişkenlerin tanımlayıcı istatistik verileri Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistik Bilgisi

Değişken	SK	HP	OT	PT	EO	BO
Ortalama	0.2366429	0.5433214	0.1997143	0.5653214	10.78857	3.914286
Standart Sapma	0.2198626	0.2683191	0.122736	0.4061805	3.387215	2.090847
Minimum	-0.32	0.05	0.014	0.079	7.4	0.9
Maksimum	0.806	0.89	0.427	1.044	16.33	7.5
Gözlem Sayısı	28	28	28	28	28	28

Tablo 3.'te belirtilen sonuçlara göre örneklemdaki sigorta şirketlerinin ortalama aktif kârlılığının yaklaşık %23 oranında olduğu görülmektedir. Sigorta şirketlerinde kârlılığı etkileyen içsel faktörlerden Hasar Prim Oranı ortalaması %54 düzeyinde gerçekleşmiştir. Özsermaye/Toplam Aktifler oranı ortalaması %19 şeklinde oldukça düşük çıkmıştır. Prim Katkı Payı Üretim/Toplam Aktifler ise %56 düzeyindedir. Sigorta şirketlerinin kârlılığını etkileyen dışsal faktörlerden Enflasyon Oranı ortalaması belirtilen yıl aralığında %10,78 ve GSMH Büyüme Oranı ise %3,91 olarak bulunmuştur.

Araştırmada panel veri analizi yapılmadan evvel belirtilen değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunup bulunmadığının belirlenmesine ihtiyaç vardır. Uygulama çalışmasında kullanılan değişkenlerin arasında çoklu doğrusal bağlantı sorunu olması regresyon analizlerinde uygun görülme durumu göstermektedir. İki değişken arasındaki basit korelasyon katsayısının 0.80 ve üstü olmaması istenmektedir (Kasım, 2019, s. 122). Panel veri analizine geçmeden önce kullanılan değişkenler arasında korelasyon analizi yapılmış olup Tablo 4'te korelasyon analizinden elde edilen katsayı verileri gösterilmektedir.

Tablo 4. Değişkenlere İlişkin Korelasyon Analizi

	SK	HP	OT	PT	EO	BO
SK	1.0000					
HP	-0.3741	1.0000				
OT	-0.3412	0.8330	1.0000			
PT	-0.4201	0.7019	0.6273	1.0000		
EO	0.6363	-0.0335	-0.2473	-0.0238	1.0000	
BO	-0.4175	0.0518	0.0267	-0.0013	-0.3899	1.0000

Analiz sonucuna göre değişkenler arasında sadece HP ile OT değişkenleri arasında 0,83 korelasyon olmakla birlikte diğer bütün değişkenler arasında 0,8 ve üzerinde herhangi bir basit korelasyona rastlanılmamıştır. Bu oran sınırı oldukça yakın olması dolayısıyla ilgili değişkenler analiz kapsamında kullanılmıştır. Bu durumda değişkenler arasında büyük ölçüde çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunmamaktadır.

Zaman serileri ile ilgili olarak bu serilerin zaman içinde belirli değere yaklaşmasına veya beklenen değerinin yakınında dalgalanması “durağanlık” olarak ifade edilmektedir. Zaman serisine ilişkin istatistiksel analiz gerçekleştirilmeden önce, o seri ile ilgili sürecin zaman içinde sabit olup olmadığı tespit edilmelidir (Tatoğlu, 2020, s. 14). Bu nedenle değişkenler test edilerek durağan olup olmadıkları belirlenmektedir.

Literatürde birimler arası korelasyonun olduğu ve olmadığı durumlar ile karşılaşılmaktadır. Korelasyon olmaması halinde geliştirilen testler birinci nesil testler ve korelasyonun olduğu durumlar için geliştirilen testlere ise ikinci nesil testlerdir (Güriş, 2015, s. 204). Aşağıdaki tabloda sunulan test sonuçları değişkenlerin her birine ait kesit bağımlılık düzeyleri belirtilmektedir.

Tablo 5. Birim Kök Testleri

Değişken	Pesaran (2004) CD Test	HT Birim Kök Testi		Pesaran'ın CIPS Birim Kök Testi	
		Düzye	Birinci Fark	Düzye CIPS	Birinci Fark CIPS
SK	4.81	0.6607**			
HP	-1.06	-0.0532*			
OT	4.76*			-4.108*	
PT	-1.20	0.1947**			
EO	6.48*			2.610**	
BO	6.48*			2.610**	

*, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlı olma durumunu göstermektedir

Birimler arası korelasyon (Pesaran CD Test) sonuçları yönünden OT, EO ve BO değişkenlerinde %1 düzeyinde anlamlı birimler arasında korelasyon belirlenmiştir. Bu duruma göre birimler arası korelasyon tespit edilmeyen değişkenler olarak SK, HP ve PT'nin durağanlığının kontrol edilmesinde birinci nesil, birimler arası korelasyon tespit edilen değişkenler olarak OT, EO ve BO'nun durağanlığının belirlenmesinde ise ikinci nesil birim kök testinin yapılması gerekmektedir. Çalışmada birinci nesil birim kök testlerinden Harris-Tzavalis testi, ikinci nesil birim kök testi olarak da Pesaran'ın CIPS Testi kullanılmıştır. Harris-Tzavalis testi zaman boyutunun (t) sonlu olduğunu, birim boyutunun (n) ise sonsuza gittiğini varsaymaktadır. Bu da mikropanel çalışmalarında karşılaşılan bir durumdur. Bu testin hipotezi “H₀: Paneller birim kök içermektedir” şeklinde tanımlanmaktadır (Öksüzkaya, 2013, s.24).

Çalışmada kullanılan serilerin sabitliğinin kontrolü için yararlanılan test sonuçlarına göre modeldeki tüm değişkenler durağandır, yani serilerde birim kök yoktur.

Serilerin birim kök içerip içermedikleri kontrol edildikten sonra analizin ikinci aşaması analizde kullanılacak panel veri analizi yönteminin belirlenmesidir. Panel veri analizinde kullanılan üç yöntemden (klasik, sabit ve tesadüfi) hangisinin araştırmanın modeline uygun olduğunu belirlemek için F testi, LM testi ve Hausman testi sınamak gerekmektedir. Aşağıdaki tablodan test istatistikleri gösterilmektedir.

Tablo 6. F Testi ve LM Testi Sonuç Bilgileri

	F Testi		LM Testi	
	İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık
SK_{it}	1.83	0.1757	0.00	1.000

*, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlı olma durumunu göstermektedir

Tablo 6’da gösterilen F testi ve LM testi istatistiklerine göre her iki testin de olasılık değerinin 0.05’ten büyük olduğu dolayısıyla her iki test için de “H₀: birim ve zaman etkisi yoktur” hipotezi kabul edildiğinden analizde klasik modelin kullanılması uygun bulunmuştur. Kullanılan modelde değişen varyans ve otokorelasyon varsayımları yönünden test etmek için sırası ile Breusch-Pagan/Cook-Weisberg testi ve Wooldridge testi yapılmıştır. Yapılan testlerin sonuçları Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7. Varsayımlarının Test Sonuçları

	Değişen Varyans		Otokorelasyon	
	İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık
SK_{it}	0.01	0.9355	42.60	0.0007*

*, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlı olma durumunu göstermektedir

Tablo 7’de yer alan varsayım testlerine göre modelde sadece otokorelasyon problemi mevcuttur. Bu durumu göz önünde bulundurarak tahmin yapmak üzere Prais-Winsten dirençli tahmincinden yararlanılmıştır ve elde edilen test sonuçları Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8. Sigorta Şirketlerinde Kârlılığa Etki Eden İçsel ve Dışsal Faktörlerin İncelendiği Panel Veri Analizi Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	T İstatistik	Olasılık (Prob)
HP	-0.4290	0.2298	-1.87	0.075***
OT	0.8716	0.4982	1.75	0.094***
PT	-0.1794	0.1167	-1.54	0.139
EO	0.0385	0.0107	3.57	0.002*
BO	-0.0190	0.0131	-1.45	0.162
C	0.0581	0.1615	0.36	0.722
R ²	0.56			
F İstatistik	5.78	Olasılık (Prob)	0.001	

*, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlı olma durumunu göstermektedir

Sigorta şirketlerinde kârlılığa etki eden içsel ve dışsal faktörlerin incelendiği yukarıdaki analiz neticesi değerlendirildiğinde, modelin anlamlı olduğu, bağımsız değişkeni açıklama oranının %56 düzeyinde olduğu belirlenmektedir. Oranın yüksek olması, modelin oluşturulması aşamasında doğru bağımsız değişkenlerin tercih edildiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Elde edilen test bulgularına göre; çalışmanın içsel bağımsız değişkenlerinden HP’nin bağımlı değişken üzerinde %10 oranında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif etkiye sahip olduğu, OT’nin ise bağımlı değişken üzerinde yine

%10 oranında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu etkiler sayısal olarak “HP’de meydana gelen bir birimlik artış bağımlı değişkeni 0,42 birim azaltmakta iken, OT’nin bir birimlik artış kaydetmesi halinde bağımlı değişkeni 0,87 birim arttırmaktadır” şeklinde ifade edilebilir. Bunun dışında çalışmanın dışsal bağımsız değişkenlerinden EO’nun bağımlı değişkeni %1 istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak etkilediği belirlenmiştir. Buna göre EO’nun bir birimlik artışı bağımlı değişkeni 0,03 birim arttırmaktadır. Diğer bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkende istatistik olarak anlamlı etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir.

Prais-Winsten dirençli tahmincisi ile elde edilen panel veri analiz sonuçları literatürde mevcut çalışmaların sonuçları ile karşılaştırıldığında:

Hasar Prim Oranı değişkeni açısından; Doğan (2013), Kaya ve Kaya (2015) ile Çelik ve Öngel (2021) çalışmalarında bu çalışma ile benzer şekilde aktif kârlılık ile istatistiksel anlamlı ve negatif ilişki tespit etmişlerdir.

Enflasyon Oranı değişkeni açısından; Çelik ve Öngel (2021) çalışması bu çalışma ile benzer olarak enflasyon oranının kârlılığı arttırıcı yönde etkiye sahip olduğu bulunmuştur.

GSMH Büyüme Oranı değişkeni açısından; Çelik ve Öngel (2021) çalışması bu çalışma ile benzer şekilde genel ekonomik büyümenin sigorta şirketlerinin kârlılığı üzerinde etkisinin istatistiki olarak anlamlı olmadığı yönündedir.

5. Sonuç

Kişi başına düşen direkt prim üretimi ve Direkt Prim Üretimi/ GSMH Oranı yönünden dünya ortalamasının yaklaşık 6’da 1’i düzeyinde olan Türkiye sigortacılık sektörü kapasitesi mevcut durum itibarıyla önemli potansiyele sahiptir. Sigortacılık alanında büyüme yönünden destekleyici yeni uygulamalar ve politikalar sektöre ilişkin yüksek kâr getirisi olan fırsatlar sunabilir. Kârlılık tüm işletmelerde olduğu gibi sigortacılık sektöründe de en önemli amaçtır. Bu doğrultuda kârlılığa etki eden faktörlerin tespit edilmesi değerlendirilmiştir. Çalışmada sigorta şirketlerinin aktif kârlılığını etkileyen içsel ve dışsal faktörler ve etki durumu panel veri analizi yöntemi ile araştırılmıştır. Türkiye’de mevcut Borsa İstanbul’da işlem gören sigorta şirketlerinin 2013-2019 yılları arası verileri kullanılarak analiz gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada ilk olarak doğrusal bağlantı sorunu olup olmadığını tespit etmek için korelasyon analizi ve serilerin durağanlığını test etmek amacıyla da birim kök testi yapılmıştır. Tercih edilecek tahmincinin belirlenmesi için F testi ve LM testleri yapılmış, elde edilen sonuçlara göre analize klasik model uygulanmıştır. Modeldeki temel varsayımlar incelendiğinde, modelde sadece otokorelasyon probleminin olduğu tespit edilmiş olup, bu soruna ilişkin Prais-Winsten dirençli tahmincinden yararlanılmıştır. Elde edilen analiz bulgularına göre içsel bağımsız değişkenlerden HP bağımlı değişkeni %10 seviyesi oranında istatistik olarak anlamlı ve negatif yönde, OT ise bağımlı değişkeni %10 seviyesi oranında istatistik olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir. OT’nin pozitif etkisi bir birimlik artışa karşılık bağımlı değişkende 0,87 birimlik artış şeklinde gerçekleşirken, HP’nin negatif etkisi bağımlı değişkenin 0,42 birim azalması şeklinde gerçekleşmektedir. Ayrıca dışsal değişkenlerden EO’nun bağımlı değişken üzerinde %1 seviyesi oranında istatistik olarak anlamlı olduğu ve pozitif yönde etkisinin olduğu belirlenmiştir. Buna göre EO’da bir birimlik artışın bağımlı değişken üzerinde 0,03 birimlik artışa neden olmaktadır. Diğer bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkende istatistik olarak anlamlı etkisi tespit edilememiştir.

Sonuç olarak elde edilen veriler ışığında, hasar prim oranının sigorta işletmelerinde kârlılığa negatif yönde yansması beklenen bir durum olup, sigorta işletmelerinden hasar arttıkça fon çıkışı olacağı dolayısıyla kârlılığı olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmüştür. Toplam aktifler içinde özsermaye

oranının artması sigorta şirketinin daha sağlam yapıya kavuşmasını sağlaması dolayısıyla güven telkin eden bir durum olup, bu oranda olası artışlar kârlılığa olumlu etkisinin bulunması dolaylı yarar sağlama olarak değerlendirilebilir. Öte yandan enflasyon oranının sigorta şirketlerinin kârlılığına pozitif yansımaları ise enflasyon ile fiyat artışları sigorta primine de yansımaları söz konusu olmakta, dolayısıyla nominal değer artışı gerçekleşmekte ve bu ise kârlılığa pozitif etkide bulunmakta olduğu şeklinde yorumlanabilir. Yapılan bu çalışma, sigorta şirketleri ile ilgili uygulama itibarıyla özgün bir analiz barındırmaktadır. Kârlılığa etki eden faktörleri belirlemek yönünden araştırmacılar açısından ilerleyen süreçte etki etmesi muhtemel başka faktörlerin belirlenmesi imkânı sağlayacağı öngörülmektedir.

Kaynakça

- Akel, V., Torun, T. ve Aksoy, B. (2016). Türkiye’de hayat dışı sigortacılık sektöründe kârlılık, sermaye yapısı ve yoğunlaşma ilişkisine yönelik ampirik bir uygulama. *Finans ve Bankacılık Çalışmaları Dergisi*, 5(5), 01-15.
- Çelik, G.G. ve Öngel, V. (2021). Türk Sigortacılık Sektöründe Kârlılık Ve Kârlılığın Belirleyenlerinin Ampirik Analizi, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 181-195
- Doğan, M. (2013). Sigorta Firmalarının Sermaye Yapısı ile Kârlılık Arasındaki İlişki: Türk Sermaye Piyasası Üzerine Bir İnceleme, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 2013, 57, 121-136
- Er, Ş. (2009). *Dinamik panel veri analizi ve bir uygulama* (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. İstanbul
- Erdemir, Ö.K. (2019). Selection of financial performance determinants for non-life insurance companies using panel data analysis. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (82) 251-264
- Güriş, S. (2015). Panel Veri Modelleri, Der Yayınları, İstanbul.
- Kasım, M. (2019). *İslam İşbirliği Teşkilatı ülkelerinde sermaye piyasalarının gelişmişliğini etkileyen faktörlerin panel veri analizi ile incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü. Isparta
- Kaya, E.Ö. ve Kaya, B. (2015). Türkiye’de hayat sigortası şirketlerinin finansal performansını belirleyen firmaya özgü faktörler: panel veri analizi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 7(12), 93-111
- Öksüzkaya, M. (2013). *Seçilmiş AB ülkeleri için gelir-tüketim ilişkisi: panel veri yaklaşımı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.
- Reis, Ş. G., Kılıç Y. ve Buğan M.F. (2016). Banka kârlılığını etkileyen faktörler: Türkiye örneği, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 2016, 72, 21-36
- Sayın, H. O. (2008). *Türkiye’de sigorta sektörünün gelişimi açısından vergilendirmenin rolü ve önemi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu (SÖEDDK) (2019). *Sigortacılık ve bireysel emeklilik faaliyetleri hakkında rapor 2019*. Erişim: 03 Nisan 2021, <https://www.hmb.gov.tr/sigortacilik-ve-ozel-emeklilik-raporlari>
- Şeker, K., Çemberlitaş, İ. ve Ülker, Y. (2020). Hayat dışı sigorta sektörünün kârlılık performansının finansal oranlar ve makroekonomik değişkenler kullanılarak çoklu doğrusal regresyon yöntemiyle analizi, *Atlas International Refereed Journal On Social Sciences*, 6 (26) 147-164

- Tatoğlu, F.Y. (2020). Panel veri analizi. Erişim, 15 Aralık 2020 tarihinde http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/ekonometri_ue/panelverianalizi.pdf
- Taysı, K. (2020). Aktif kârlılığa etki eden faktörlerin panel veri analizi yöntemiyle belirlenmesi, *Journal of Original Studies*, 1(1) 15-30
- Tunay, N. ve Tunay, K.B. (2013). Finansal krizler ve sigortacılık: deneysel bulguların ışığında türk sigorta sektörüne dair değerlendirmeler. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35 (2), 81-104
- Türk Ticaret Kanunu (2011). 6102 sayılı kanun 27846 sayılı Resmi Gazete 14 Şubat 2011 tarihinde yayınlanmıştır, Erişim, 25 Aralık 2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6102.pdf>
- Türkiye Sigorta Birliği (TSB). (2019). *Sektör Raporu 2019*. Erişim, 03 Nisan 2012 tarihinde https://tsb.org.tr/media/attachments/2019_Y%C4%B1%C4%B1_Sektor_Raporu.pdf

MUHASEBE MESLEK MENSUPLARI PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ¹

Bilim Uzmanı Ömer KAYA

Sakarya Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-1211-0341, omer.kaya28@ogr.sakarya.edu.tr

Doç. Dr. Filiz KONUK

Sakarya Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-0767-713X, faygen@sakarya.edu.tr

Öğr. Gör. Dr. Emine KAYA

Bingöl Üniversitesi

ORCID: 0000- 0002-1823-162X, sauemineguler@gmail.com

ÖZET

Sermaye piyasalarının globalleşmesi, uluslararası yatırım kararları ve şirket birleşmeleri finansal bilgi kullanıcıları açısından finansal bilgilerin yorumlanmasını ve karşılaştırılabilirliğini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla ülkeler arasındaki finansal raporlamadaki farkların ortadan kaldırılması için muhasebe uygulamalarında ortak tek bir dil oluşturma ihtiyacı gündeme gelmiştir. Söz konusu ihtiyacın karşılanması amacıyla Uluslararası Finansal Raporlama Standartları oluşturulmuş ve Türkiye de pek çok ülke gibi bu standartlara uyum çabası içerisine girmiştir. Bu çerçevede araştırmada muhasebe meslek mensuplarının standartlar hakkındaki görüşlerinin tespit edilmesi amacıyla hisseleri Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerde çalışan 269 muhasebe meslek mensubu ile anket araştırması gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda muhasebe meslek mensuplarının çoğunluğunun standartların kullanılmasının yerel muhasebe kurallarının kullanılmasından daha iyi olduğunu düşündükleri ve standartlar hakkında olumlu düşüncelere sahip oldukları tespit edilmiştir. Muhasebe meslek mensuplarının standartların finansal raporlarda sunulan mali bilgilerin kalitesini arttırdığı ve standartlara yönelik lisans ve lisansüstü düzeyde verilen eğitimlerin yetersiz bulunduğu yönünde görüşlere sahip oldukları görülmüştür. Araştırmanın standartlara yönelik verilen eğitimlerin değerlendirilmesi ve standartların uygulanmasında karşılaşılan sorunların çözümü noktasında ilgili kurumlara gerekli politikaların geliştirilmesi hususunda yol haritası sunacağı umulmaktadır. Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren şirketlerde çalışan muhasebe meslek mensupları özelinde yürütülmesi ve örneklem büyüklüğünün yüksek olması araştırmanın özgün yönlerini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları, Muhasebe Meslek Mensubu.

JEL Kodları: M40, M48, M41.

---

¹Araştırma Ömer KAYA'nın 'Muhasebe Meslek Mensuplarının Türkiye Finansal Raporlama Standartları'na İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Araştırma' adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

AN EVALUATION OF TURKISH FINANCIAL REPORTING STANDARDS FROM THE PERSPECTIVE OF ACCOUNTING PROFESSIONALS

ABSTRACT

The globalisation of capital markets and the proliferation of international investment decisions and company mergers makes it more difficult for users of financial information to interpret and compare such information. Consequently, the need has emerged to develop a single, common language for accounting practices that can eliminate the differences between countries in financial reporting. To this end, International Financial Reporting Standards have been established, and Turkey, like many other countries, has started to make efforts to adapt to these standards. In order to determine the views of members of the accounting profession about the standards, a survey was conducted with 269 accounting professionals working for companies traded on the Istanbul stock exchange, Borsa İstanbul. The survey results indicated that the majority of accounting professionals had positive views about the standards and considered their use to be preferable to the use of the domestic accounting rules. The accounting professionals were observed to be of the opinion that the standards have increased the quality of the financial information presented in financial reports, but that the training on the standards provided at undergraduate and graduate levels is insufficient. It is hoped that the study will provide a road map for the assessment of the training provided about the standards and for the development by the relevant institutions of the policies needed to resolve the problems encountered during their implementation. The originality of the study stems from the fact that it was conducted exclusively with accounting professionals working at companies active on the Borsa İstanbul, and from the large size of the sample.

Keywords: Accounting, International Financial Reporting Standards, Accounting Professional.

JEL Codes: M40, M48, M41.

Giriş

İletişim ve bilgi teknolojisindeki gelişmeler uluslararası sermaye piyasalarından fon sağlama ve uluslararası ticaretin yaygınlaşmasını da beraberinde getirmiştir. Uluslararası finansal piyasalarda yer alan aktörlerin sağlıklı ve etkin yatırım kararları verebilmeleri çok uluslu şirketlerin mali verilerinin doğru bir şekilde analiz edilmesi ve değerlendirilmesi ile mümkün olmaktadır. Ancak muhasebe uygulamalarının farklılaşması mali tablo kullanıcılarının finansal verileri ülkeler arasında mukayese edilmesinde güçlükler oluşturarak muhasebede tek ve ortak bir dil oluşturma ihtiyacını gündeme getirmiştir. Söz konusu ihtiyacı karşılamak adına Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) oluşturulmuş ve Türkiye de diğer pek çok ülke gibi standartlara uyum sağlama gayreti içine girmiştir. Dolayısıyla Türkiye’de uygulanan yerel muhasebe standartlarının uygulanması bırakılmış ve tüm dünyanın kabul ettiği ve uygulamayı taahhüt ettiği standartlar uygulanmaya başlanmıştır. Avrupa Birliği 01.01.2005 tarihinden itibaren hisse senetleri borsada işlem gören tüm şirketlerin mali tablolarını standartlarla uyumlu olarak hazırlamasını zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de Sermaye Piyasası Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu ve Hazine Müsteşarlığı faaliyet alanlarıyla bağlantılı olarak yayımladıkları muhasebe tebliğ ve uygulamalarını uygulamadan kaldırarak Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Türkçe’ye çevrilmiş hali olan Türkiye Finansal Raporlama Standartlarını uygulama koymuşlardır.

Araştırmada, muhasebe meslek mensuplarını standartlar hakkındaki görüşlerinin BİST’te işlem gören şirketlerde (finansal kurumlar hâriç) çalışanlar özelinde tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında 269 adet muhasebe meslek mensubundan anket yardımıyla veriler toplanmış ve betimleyici analizlere tabi tutulmuştur. Araştırmanın ilk bölümünde konuya yönelik daha önce yapılmış

araştırmalara, ikinci bölümde araştırma kapsamında yürütülen anket araştırmasına ilişkin analiz ve bulgulara yer verilmiştir. Son bölüm ise sonuç ve önerilere ayrılmıştır.

1.Literatüre Bakış

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın uygulayıcılarının görüşleri, standartların oluşturulma amacına ne derece ulaşıldığının belirlenmesi noktasında önem arz etmektedir. Bu nedenle literatürde uygulayıcıların standartlara yönelik görüşlerini incelemeye yönelik Türkiye'de ve Dünya'da yapılmış birçok araştırma bulunmaktadır. Bahse konu çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Jermakowicz ve Tomaszewski (2006) AB'deki halka açık şirketlerin UFRS'ye yönelik görüşlerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmalarında, şirketlerin UFRS'in uygulanma sürecinin karmaşık, maliyetli ve zahmetli olduğunu ve zorunlu olmaması durumunda UFRS'ye uygun mali tablolar hazırlamak istemediklerini belirttikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Bekçi (2007) muhasebe meslek mensuplarının TFRS hakkındaki görüşlerini Isparta ve Burdur illeri özelinde incelediği araştırmasında, meslek mensuplarının standartların farklı sektörlere ait finansal tabloların karşılaştırılmasına imkân sağladığı ve standartların muhasebe mesleğinin önemini arttırdığı yönünde görüşlere sahip oldukları sonucuna varmıştır. Ayrıca meslek mensuplarının, TFRS ile ilgili kurumların standartlara yönelik daha fazla ve etkili eğitim çalışmaları yürütmeleri gerektiği fikrinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Ülkü (2008) tarafından yürütülen araştırmada KOBİ FRS'nin muhasebe meslek mensupları tarafından nasıl algılandığının belirlenmesi amacıyla İstanbul ilinde meslek mensuplarına anket uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda, muhasebe meslek mensuplarının UFRS'nin üretilen muhasebe bilgisinin güvenilirliğini arttırdığı düşüncesinde oldukları ancak UFRS ile ilgili bilgi düzeylerinin yeterli seviyede olmadığı tespit edilmiştir.

Yapılan bir diğer araştırmada (Evcı, 2008) Adana ve Mersin illerinde faaliyetlerini yürüten yeminli mali müşavirler örnekleminde, standartların ne derece uygulandığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Analizler neticesinde standartların uygulanması noktasında bilgi sahibi olanların sayısının düşük olduğu saptanmıştır.

Erdoğan ve Dinç'in (2009) çalışmasında muhasebe meslek mensuplarının standartlar konusundaki bilgi düzeylerinin ve bilgilerini ne düzeyde uygulamada kullandıkları anket yöntemiyle belirlenmeye çalışılmıştır. Analizler sonucunda meslek mensuplarının muhasebe standartlarından haberdar olduğu ancak bir kısmının standartlar konusundaki bilgi düzeylerini yetersiz gördüğü tespit edilmiştir.

Çankaya ve Hatipoğlu'nun (2011) araştırmasında TFRS'nin benimsenmesi ve uygulanması noktasında muhasebe meslek mensuplarının görüşlerinin ve beklentilerinin neler olduğunun belirlenmesi hedeflenmiştir. Araştırmada meslek mensupları tarafından TFRS'nin benimsenmesi ve uygulanması üzerinde eğitim ve çeviri sorunu gibi olumsuz görüşlerin olduğu sonucuna varılmıştır.

Başka bir araştırmada muhasebe meslek mensuplarının UFRS'ye yönelik farkındalıklarının ve bakış açılarının nasıl olduğu Antalya ve Alanya örneğinde incelenmiştir. Analizlerden elde edilen bulgulara göre muhasebe meslek mensuplarının kavram karışıklığından kaynaklanan sıkıntılara, ek yük ve sorumlulukların doğurduğu sıkıntılara, gereksinimlerin tam olarak giderilmemesinden kaynaklanan sıkıntılara sahip oldukları belirlenmiştir (Kurcan, 2011).

Dinç ve Atabay (2011) TFRS'ye ilişkin görüşlerini ve TFRS'nin uygulama başarısına etki eden unsurları Trabzon ve çevre illerinde görev yapan muhasebe meslek mensupları üzerinde anket tekniği ile incelemiştir. Anket analizlerinde cevaplayıcıların standartlar konusunda sahip olunması gereken bilgiye ve standartların ne şekilde uygulanacağı hususunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür.

Can ve Gör (2011) tarafından gerçekleştirilen araştırmada muhasebe meslek mensuplarının TFRS hakkındaki görüşleri incelenmiştir. Anket yönteminin kullanıldığı araştırmanın sonuçlarında muhasebe meslek mensuplarının TFRS'ye yönelik bilgi düzeylerinin yeterli olduğu ancak standartların anlatım Şeklinin açık olmadığını ve eğitime gereksinim duyduklarını belirttikleri grlmştir. Standartların mali tabloların kıyaslanabilirliğini sağladığı ve denetim faaliyetlerini kolaylaştırdığı yönünde görüş bildirdikleri grlmştir. Ayrıca meslek mensupları TFRS hakkında yeterli eğitim, seminer ve konferans verilmediğini, TÜRMOB'un aynı zamanda bağlı oldukları meslek odalarının bu konuda pasif kaldığını belirtmişlerdir.

2011 yılında yürütülen bir araştırmada (Elitaş ve diğerleri) Afyon, Denizli ve Uşak'ta bulunan muhasebe meslek mensuplarının standartlara yönelik bakış açılarını incelemek amacıyla anket çalışması yapılmıştır. Araştırma sonucunda muhasebe meslek mensuplarının standartlar ile ilgili bilgi düzeylerinin yetersiz olduğu, TFRS ile ilgili eğitim verilmesi gerektiği düşüncesine sahip oldukları ortaya çıkmıştır.

Güneş ve diğerleri (2011) tarafından Elazığ ve Malatya illerinde faaliyetlerini yürüten muhasebe meslek mensuplarının KOBİ FRS'ye yönelik bilgi düzeylerinin ve uygulamaya dönük beklentilerini incelemek amacıyla anket çalışması yapılmıştır. Araştırmada muhasebe meslek mensuplarının KOBİ FRS'ye yönelik bilgi düzeylerinin yeterli olmadığı, aynı zamanda standartları daha fazla iş yükünü beraberinde getirdiği yönünde görüşlere sahip oldukları grlmştir.

Bir diğer araştırmada UFRS'ye yönelik görüşler Avrupa'daki denetçiler, uygulayıcılar ve analistler özeline incelenmiştir. Araştırma neticesinde katılımcıların çoğunluğunun UFRS'in mali tabloların karşılaştırılabilirliğini ve finansal raporlamada esneklik sağladığı görüşünde olduğu saptanmıştır. Ayrıca meslek mensuplarının, standartların yorumlanma farklılıklarının finansal tabloların karşılaştırılabilirliğini etkileyen en önemli faktör olarak belirttiği tespit edilmiştir (Vicky, Branson ve Breesch, 2012).

zkan ve zşahin (2012) Kayseri'de faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının KOBİ FRS hakkındaki görüşlerini ve demografik özelliklerin görüşler üzerindeki etkisini inceledikleri araştırmalarında; standartların Şirketlerin daha güvenilir bilgiler aracılığıyla analiz yapabilmelerini sağladığı, mali tabloların kıyaslanabilirliğini arttırdığı, muhasebe alanında tek bir dil olmasını sağladığı, denetim faaliyetlerini kolaylaştırdığı ve muhasebe mesleğinin değerini arttırdığı yönünde görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bunların yanı sıra muhasebe meslek mensuplarının TÜRMOB, TMSK, ilgili muhasebe meslek odaları ve eğitim veren kurum ve kuruluşların standartların uygulanması için yeterli seviyede eğitim ve uygulama çalışmaları yürütmedikleri görüşünde oldukları tespit edilmiştir.

Erol Fidan ve Cinit'in (2013a) araştırmasında muhasebe meslek mensuplarının KOBİ FRS uygulama sürecine etki eden faktörlerin belirlenmesi amacıyla yürüttükleri araştırmalarında Yalova ilinde faaliyet gösteren 211 SM ve SMM ile görüşmeler yapılmış ve görüşmeler sonucunda SM ve SMM'lerin KOBİ FRS hakkında yeterince bilgi sahibi olmadığı, yürürlüğe girmesiyle birlikte KOBİ FRS'nin mesleki faaliyetleri zorlaştırdığı, sürekli eğitime katılma konusunda fikir birliği içinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca TFRS'ye uyum sürecinde sürekli eğitimin önemli bir etken olduğu görüşünde oldukları belirlenmiştir.

Erol Fidan ve Cinit'in (2013b) bir diğer araştırmasında Eskişehir'de görev yapan SMMM'lerin TFRS ve KOBİ FRS'ye yönelik algı düzeylerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Analizlerde gerek TFRS gerekse KOBİ TFRS hakkında SMMM'lerin düşük bilgi düzeyine sahip olduğu, bilgi KOBİ TFRS'nin uygulamaya girmesiyle beraber mesleki faaliyetlerin gleşeceği, mesleki iş yükünün artacağı, mevcut hesap planının yetersiz kalacağı algısının yaygın olduğu tespit edilmiştir.

Sacarin, Bunea ve Girbina (2013) tarafından muhasebe meslek mensuplarının UFRS konusundaki farkındalıkları incelenmiştir. Araştırma sonuçları meslek mensuplarının zorunlu tutulan UFRS uygulanmasını zorunluluktan ziyade gerekli gördüklerini göstermiştir. Ayrıca muhasebe meslek mensuplarının UFRS uygulamalarının başlangıç aşamasında ulusal mevzuatla birlikte uygulanması gerektiği ve UFRS'ye geçiş sürecinde mali riski en büyük güçlük olarak algıladıkları düşüncesinde oldukları tespit edilmiştir.

Aktürk ve Akcanlı (2013) tarafından muhasebe akademisyenlerinin muhasebe standartlarına bakış açılarının ve farkındalıklarının incelenmesi amaçlanmıştır. Sonuçlarda akademisyenlerin meslek mensuplarına verilecek eğitimin standartların uygulanmasını kolaylaştıracağını vurguladıkları belirlenmiştir.

Herbert, Tsegba, Ohanele ve Anyahara (2013) Nijerya'daki muhasebe meslek mensupları ve denetçilerin UFRS hakkındaki görüşlerini incelemiştir. Analizler sonucunda Nijerya'nın UFRS'ye geçiş için hazır olmadığı ve geçiş için en iyi planın eğitim olduğu yönünde görüş bildirdikleri saptanmıştır.

Bengü ve diğerleri (2014) SMM'lerin TFRS'ye bakış açılarını tespit etmek amacıyla Niğde ilinde bir araştırma yürütmüşlerdir. Araştırma bulgularında meslek mensuplarının standartların içeriğinin ve uygulama şeklinin anlaşılır olmadığı, teorik bilgi düzeylerinin yetersiz olduğu, esneklik sağlamadığı, açıklamaların uygulamalar için yetersiz kaldığı, sürekli yapılan güncellemeler nedeniyle finansal tablolarda uyum sorunu ile karşılaşılacağı yönünde görüşlere sahip oldukları saptanmıştır.

Phan, Mascitelli ve Barut (2013)'ün UFRS'in uygulanmasına dair akademisyenlerin, şirket muhasebecilerinin ve denetçilerin görüşlerini anket aracılığıyla inceledikleri araştırmalarında UFRS'in uygulanmasının yatırımcıların mali tablolara yönelik güvenini artırdığı, şirketler ve ülkelerarası karşılaştırılabilirliği olumlu açıdan etkilediği ve sermaye piyasalarına erişimi daha kolay hale getirdiği yönünde sonuçlara ulaşmışlardır. Ayrıca katılımcıların UFRS'in karmaşık olduğu ve UFRS'e ilişkin verilen eğitimlerin yeterli olmadığı görüşünde oldukları görülmüştür. Diğer taraftan katılımcıların standartların uygulanmasının muhtemel yararları konusunda iyimser oldukları tespit edilmiştir.

Ayhan (2014) Muğla ilindeki SMMM'lerin KOBİ FRS'ye yönelik görüşlerini anket yöntemini kullanarak araştırmıştır. Analizlerde meslek mensuplarının standartların anlaşılma güçlüğüne olduğu, zaman ve kaynak kaybına yol açtığı ve iş yükünde artışa neden olduğu görüşünde oldukları belirlenmiştir. Ayrıca muhasebe meslek mensuplarının yarısından fazlası standartların muhasebe mesleğinin önemini arttırdığı kanaatinde dir.

KOBİ FRS'nin uygulanması sürecinde muhasebe meslek mensuplarının karşılaştıkları sorunların tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilen araştırmada (Ünsal, 2014) vergi hâlihazırdaki muhasebe programlarının standartlar ile uyumsuzluğu gerekçesiyle sorunlar yaşanabildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Abdioğlu ve diğerlerinin 2014 yılında yaptıkları çalışmada, Balıkesir ilinde çalışan muhasebe meslek mensuplarının muhasebe standartları hakkındaki düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır. Analizlerde meslek mensuplarının muhasebesel görevlerini yürütürken yasalara muhasebesel ilke ve standartlarla uyumlu davranma noktasında titiz davrandıkları saptanmıştır.

Aktürk (2014) standartlara uyum sürecinde eğitim faktörünün etkisini incelemek amacıyla Antalya ilinde faaliyet gösteren meslek mensupları üzerinde bir anket araştırma gerçekleştirmiştir. Anket analizlerinde muhasebe meslek mensuplarının bilgi ve kaygı düzeylerini ortaya seviyede tanımladıkları ve özellikle sorumluluklarının artması, iş yükünün artması ve kalifiye eleman sıkıntısı kaygılarının ön plana çıktığı yönünde sonuçlara varılmıştır.

TFRS algısının ölçülmesine yönelik Uşak ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensupları örneğinde yapılan bir diğer araştırmada (Ören ve Tetik, 2014) muhasebe meslek mensuplarının

TFRS'nin doğru, şeffaf ve güvenilir finansal raporlama sağladığı görüşünde oldukları ve meslek mensuplarının TFRS hakkında bilgi sahibi olmalarına karşın TFRS'ye uyum için tamamen hazır olmadıkları tespit edilmiştir.

Kaya 2015 yılında gerçekleştirdiği araştırmasında Elazığ'daki 74 muhasebe meslek mensubunun TFRS hakkındaki bilgi düzeylerini ölçmeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda muhasebe mensuplarının KOBİ TFRS hakkında TFRS'ye kıyasla daha bilgili oldukları ve eğitim almalarına karşılık çevrelerinden yardım aldıkları tespit edilmiştir.

Avrupa ve Brezilya'da muhasebe verilerinin üreticisi, kullanıcısı ve denetleyicisi konumunda olan kişilerin UFRS hakkındaki düşüncelerinin tespit edilmesi amacıyla 50 yapılan araştırmada, (Benetti ve Dubuisson, 2015) katılımcıların UFRS'e uygun finansal tablo hazırlamanın zaman aldığı, farklı standartlara göre düzenlenmiş finansal tabloların karşılaştırılmasının zor olduğu ve karşılaştırılabilirliği sağlamak için spesifik bir eğitimin gerekli olduğu şeklinde görüş bildirdikleri tespit edilmiştir.

Yel ve Erdem'in (2015) TFRS hakkında bilgi düzeyinin ve beklentilerin tespit edilmesi amacıyla Bolu'da faaliyet gösteren SMMM'ler üzerinde yaptığı araştırmasında meslek mensuplarının TFRS'ye yönelik farkındalıklarının ve bilgi düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca TFRS'nin muhasebe sürecinde yapılan hataların azaltılmasında etkili olacağını, yöneticilerin alacağı kararların kalitesini arttıracakları düşünüldüklerini tespit edilmiştir.

Tayland'da KOBİ FRS'in uygulanmasının muhasebe ve vergi gelirlerine etkisinin muhasebe meslek mensupları üzerinde ölçüldüğü araştırmada (Svetalekh ve Sukmonthom, 2016) KOBİ FRS'nin finansal tabloların raporlamasında uyum maliyeti oluşturduğu ve iş yükünü arttırdığı belirlenmiştir.

Karahan (2017) Gaziantep ilindeki 104 muhasebe meslek mensubunun KOBİ FRS'ye ilişkin görüşlerini ve farkındalıklarını araştırmak amacıyla yürüttüğü araştırmasında, muhasebe meslek mensuplarının KOBİ FRS hakkındaki eğitim ve bilgilendirme düzeylerinin yetersiz olduğu ve bunun geliştirilmesi gerektiğini işaret eden ifadelerle yüksek oranda katılım sağladıkları görülmüştür.

Akyüz (2017) muhasebe meslek mensuplarının TFRS ve KOBİ FRS ile ilgili bilgi düzeylerini ölçmek amacıyla 2007-2016 yılları arasında yapılan bilimsel araştırmaları incelemiş ve araştırma sonucunda yapılmış çalışmaların genelindeki ortak sonucun muhasebe meslek mensuplarının standartlarla ilgili bilgi ve sistematik eğitim eksikliği olduğu tespit edilmiştir.

Yılmaz (2019) muhasebe meslek mensuplarının TFRS ve BOBİ FRS'ye yönelik algı düzeylerini araştırmak amacıyla 174 kişi ile anket araştırması yürütmüştür. Anket analizleri sonucunda muhasebe meslek mensuplarının çoğunluğunun TFRS hakkındaki bilgi düzeylerinin düşük olduğu, BOBİ FRS hakkında ise bilgi düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yırgal (2019) muhasebe meslek mensuplarının TFRS hakkındaki görüşlerinin tespit etmek için Edirne ilinde faaliyet gösteren 100 meslek mensubuna anket uygulamıştır. Analizler sonucunda mesleki eğitim ve eğitim durumunun görüşler üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Baran ve Baskan (2021) TFRS'nin muhasebe meslek mensupları tarafından bilinen farklılıkları ve bu standartlara ilişkin yaklaşımlarını tespit etmeyi amaçlayan araştırmalarında Ankara'da faaliyet gösteren 392 SMMM örneğinde anket çalışması gerçekleştirmişlerdir. Anket çalışması sonucunda meslek mensuplarının TFRS'ye yönelik ilgili kurumlar tarafından yetersiz bilgilendirme faaliyetleri yürütüldüğü ve uygulama eğitimindeki eksikliklerinden şikâyet ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca meslek mensuplarının standartların Türkçe diline olduğu gibi çevrilmesinin bazı kavramsal karmaşıkların ortaya çıkmasına neden olduğu bu suretle TFRS 'yi öğrenmekte zorluk çektikleri görüşünde oldukları saptanmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

2.1 Araştırmanın Amacı

Sermaye piyasalarının küreselleşmesi, uluslararası yatırım kararları ve şirket birleşmeleri, çeşitli ülkelerde yaşanan ekonomik krizler şirketler açısından muhasebe alanındaki farklı uygulamalara son vermeyi ve ortak tek bir uygulama ihtiyacını karşılayan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları oluşturulmuş ve Türkiye de pek çok ülke gibi bu standartlara uyum çabası içerisine girmiştir. Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına geçişle birlikte, standartların kapsamına giren şirketler için finansal raporların biçimsel yapısında, kapsamında, ölçme ve değerlemesinde, dipnot ve açıklayıcı bilgilerinde değişiklikler zorunlu hale gelmiştir. Standartların bu kadar detaylı ve karmaşık olması, bilgi ihtiyacı, belirsizlikler, tecrübe, çeviri problemleri ve iş yükü gibi faktörleri de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacını, standartların uygulayıcısı olan muhasebe meslek mensuplarının standartlar hakkındaki genel görüşlerinin, standartlara yönelik ilgili kurumlara tarafından sağlanan hizmetlere ve standartların uygulanmasında yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşlerinin tespit edilmesi oluşturmaktadır.

2.2 Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Araştırmanın uygulama aşamasında hisseleri Borsa İstanbul'da işlem gören 366 (mali kuruluşlar hariç) şirket olduğu tespit edilmiştir ve araştırmanın evrenini bu şirketlerde çalışan muhasebe meslek mensupları oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme olasılığa dayalı örnekleme yöntemlerinden basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Araştırmada örneklem büyüklüğünün yeterli olup olmadığı Cochran (1977) tarafından önerilen örneklem formülü yardımıyla test edilmiştir. Formülden hareketle örneklemin %95 güven aralığında BİST şirketlerindeki muhasebe meslek mensuplarını temsil edebilmesi için 187 meslek mensubundan oluşması gerekmektedir. Araştırmanın örnekleme ise 269 muhasebe meslek mensubundan oluşturmaktadır. Dolayısıyla örneklemin evreni temsil kabiliyetinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

2.3 Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniğinden yararlanılmıştır. Muhasebe meslek mensuplarına online anket mail yoluyla gönderilmiş ve anketten elde edilen veriler üzerinden SPSS 24.0 programından yararlanılarak analizler gerçekleştirilmiştir.

Anket formu dört başlıktan oluşmaktadır. İlk bölümde muhasebe meslek mensuplarının demografik özelliklerine ilişkin dokuz adet soru yer almaktadır. İkinci bölümde muhasebe meslek mensuplarının TFRS hakkındaki genel görüşlerini belirlemeye yönelik altı adet ifadeden oluşmaktadır. Üçüncü bölümde muhasebe meslek mensuplarının TFRS üzerine ilgili kurumlar tarafından sağlanan hizmetlere ilişkin görüşlerinin tespitine yönelik beş adet ifade, dördüncü bölümde ise muhasebe meslek mensuplarının TFRS'nin uygulanmasında karşılaşılan sorunlara ilişkin düşüncelerini ölçmeye yönelik 11 adet ifade yer almaktadır. Anketin ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümünde yer alan ifadelerde 5'li likert (Kesinlikle Katılmıyorum= 1, Kısmen Katılmıyorum= 2, Fikrim Yok= 3, Kısmen Katılıyorum= 4, Kesinlikle Katılıyorum= 5) ölçekle hazırlanan toplam 22 adet ifade muhasebe meslek mensuplarının TFRS'nin uygulamasında karşılaşılan sorunlar görüşlerini içeren araştırmalardan (Erdoğan ve Dinç, 2009; Kurcan, 2011; Çankaya ve 55 Hatipoğlu, 2011; Can ve Gör, 2011; Fidan ve Cinit, 2013; Aktürk ve Akcanlı, 2013; Aktürk, 2014; Kaya, 2015; Yılmaz, 2019;) yararlanmıştır.

2.4. Araştırmanın Kısıtları

Araştırma kapsamında kullanılan anket verilerinden elde edilen sonuçlar yalnızca BİST'e kote şirketlerde çalışan muhasebe meslek mensupları için genellenebilir. Meslek mensuplarının ankete katılım sağlamak konusunda isteksiz olmaları, Türkiye Finansal Raporlama Standartları'na yönelik fazla

bilgiye sahip olamamaları, anketin uygulanması sırasındaki yoğunlukları ve anket uygulamasını zaman kaybı olarak görmeleri araştırmanın sonuçlandırılması ve elde edilen sonuçların genellebilmesi noktasında kısıtlayıcı faktörler olarak düşünülmektedir.

2.5. Araştırmanın Bulguları

2.5.1. Katılımcılara Ait Demografik Bulgular

Katılımcılar demografik özellikler açısından incelendiğinde; muhasebe müdürü/yöneticisi, mali işler müdürü, muhasebe müdür yardımcısı ve muhasebe sorumlusu pozisyonunda, muhasebe biriminde ve SMMM yeterliliğine sahip olanların, muhasebe çalışmalarını İstanbul, Ankara ve İzmir şehirlerinde yürütenlerin ve lisans mezunlarının ağırlıkta olduğu görülmüştür. Ayrıca meslek mensuplarının tamamının 10 yıldan fazla deneyime sahip olduğu ve Türkiye’de eğitim aldığı, yarısından fazlasının 36-45 yaş aralığında olduğu ve TFRS’ye göre finansal tablo hazırlamaya başlama nedenlerinin ağırlıklı olarak yasal zorunluluk kaynaklı olduğu saptanmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Pozisyon	Frekans	Yüzde
Muhasebe Müdürü/Yöneticisi	63	23,4
Yönetim Kurulu Üyesi	4	1,5
Mali İşler Müdürü	59	21,9
Bütçe Planlama ve Raporlama Müdürü	32	11,9
Muhasebe Sorumlusu	46	17,1
İdari ve Mali İşler Müdürü	2	0,7
Muhasebe Müdür Yardımcısı	38	14,1
Muhasebe ve Mali İşler Müdürü	25	9,3
Yeterlilikler		
Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavir	177	65,8
Bağımsız Denetçi	6	2,2
Diğer	122	45,4
Lisans	230	85,5
Eğitim		
Yüksek Lisans	39	14,5
Eğitim Alınan Ülke		
Türkiye	269	100

Çalışılan Birim	Muhasebe	153	56,9
	Finansal Raporlama ve Analiz	57	21,2
	Vergi	59	21,9
Çalışılan Şehir	Ankara	33	12,2
	İstanbul	191	71
	İzmir	29	10,7
	Bursa	8	2,9
	Bolu	1	0,3
	Kayseri	5	1,8
	Denizli	2	0,7
Deneyim Süresi	10 yıldan fazla	269	100
Yaş Grubu	26-35	46	17,1
	36-45	171	63,6
	46-55	52	19,3
TFRS'ye Geçiş Nedeni	Yönetimin İnisyatifi	14	5,2
	Yasal Zorunluluk	255	94,8

2.5.2. Muhasebe Meslek Mensuplarının Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına İlişkin Genel Görüşlerine İlişkin Bulgular

Muhasebe meslek mensuplarının TFRS hakkındaki genel görüşlerinin tespitine yönelik bulgular Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların TFRS Hakkındaki Genel Görüşlerine İlişkin Dağılımlar

İfadeler	Katılım Düzeyleri									
	Kesinlikle Katılmıyorum		Kısmen Katılmıyorum		Fikrim Yok		Kısmen Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
UFRS-TFRS'nin kullanılması, yerel muhasebe kurallarının kullanılmasından iyidir.	46	17,1	24	8,9	0	0	183	68	16	5,9
UFRS-TFRS hakkındaki düşüncelerim olumludur.	0	0	24	8,9	0	0	205	76,2	40	14,9
Adapte olunan standartların hepsi çok önemli değildir.	38	14,1	25	9,3	59	21,9	115	42,8	32	11,9
Finansal raporlamada UFRS-TFRS'nin kullanılması, sunulan finansal bilginin kalitesini arttırmaktadır.	0	0	4	1,5	0	0	148	55	117	43,5
Devlet UFRS- TFRS'ye geçiş sürecinde öncü bir rol oynamıştır.	4	1,5	4	1,5	20	7,4	183	68	58	21,6
UFRS-TFRS'ye uluslararası kurumların baskısıyla adapte olunmuştur.	0	0	5	1,9	32	11,9	111	41,3	121	45

Katılımcıların çoğunluğunun TFRS'nin kullanılmasının yerel muhasebe kurallarının kullanılmasından daha iyi olduğunu düşündüğü, TFRS hakkında olumlu düşüncelere sahip oldukları tespit edilmiştir. Muhasebe meslek mensuplarının yarısından fazlasının adapte olunan standartların hepsini çok önemli bulmadıkları ifadesine meslek mensuplarının yarısından fazlasının katılım yönlü görüş bildirdikleri, neredeyse tamamının TFRS'nin finansal raporlarda sunulan mali bilgilerin kalitesini arttırdığı yönünde olumlu görüş bildirdiği tespit edilmiştir. Meslek mensuplarının büyük bir çoğunluğunun (%89,6) devletin TFRS'ye geçiş sürecinde öncü bir rol oynadığı düşüncesinde olduğu tespit edilmiştir.

2.5.3. Muhasebe Meslek Mensuplarının Türkiye Finansal Raporlama Standartları Üzerine İlgili Kurumlar Tarafından Sağlanan Hizmetlere İlişkin Görüşlerine Yönelik Bulgular

Muhasebe meslek mensuplarının TFRS üzerine ilgili kurumlar tarafından sağlanan hizmetlere ilişkin görüşlerinin tespitine yönelik oluşturulan sorulara verilen yanıtlar Tablo 3'te özetlenmiştir.

Tablo 3. TFRS Üzerine İlgili Kurumlar Tarafından Sağlanan Hizmetlere İlişkin Dağılımlar

İfadeler	Katılım Düzeyleri									
	Kesinlikle Katılmıyorum		Kısmen Katılmıyorum		Fikrim Yok		Kısmen Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
UFRS-TFRS ile ilgili lisans ve lisansüstü düzeyde yeterli eğitim verilmektedir.	72	26,8	80	29,7	20	7,4	38	14,1	59	21,9
İlgili kurumlar (Meslek Odaları, KGK, SPK ve eğitim kurumları... v.b.) UFRS-TFRS ile ilgili yeterli profesyonel eğitim programları düzenlemektedir.	92	34,2	19	7,1	25	9,3	95	35,3	38	14,1

İlgili kurumlar UFRS- TFRS ile ilgili talep edilen konular hakkında düzenli olarak anketler yapmaktadır.	95	35,3	117	43,5	25	9,3	32	11,9	0	0
İlgili kurumların (KGK, SPK, BDDK... v.b.) web sayfaları UFRS- TFRS ve gerçeğe uygun değerle ilgili yeterli kaynaklar içermektedir.	20	7,4	70	26	2	0,7	177	65,8	0	0
Medya organları UFRS-TFRS ile ilgili yeterli bilgi sağlamaktadır.	121	45	44	16,4	20	7,4	84	31,2	0	0

Özet sonuçlar incelendiğinde;

TFRS ile ilgili lisans ve lisansüstü düzeyde verilen eğitimlerin muhasebe meslek mensuplarının yarısından fazlası tarafından yetersiz bulunduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yarısına yakınının (%49,4) ilgili kurumların TFRS ile ilgili düzenledikleri profesyonel eğitimleri yeterli buldukları, yaklaşık %80'ni ilgili kurumların UFRS- TFRS ile ilgili talep edilen konular hakkında düzenli olarak anketler yapmadıkları, %65,8'i ilgili kurumların (KGK, SPK, BDDK... v.b.) web sayfalarının UFRS- TFRS ve gerçeğe uygun değerle ilgili yeterli kaynaklar içerdiğini düşündükleri yönünde görüş bildirdikleri saptanmıştır. Muhasebe meslek mensuplarının yarısından fazlasının medyanın TFRS'ye ilişkin sunduğu bilginin yetersiz olduğunu düşündükleri söylenebilir.

2.5.4. Muhasebe Meslek Mensuplarının Türkiye Finansal Raporlama Standartları ile İlgili Genel Sorunlara Yönelik Görüşlerine İlişkin Bulgular

Muhasebe meslek mensuplarının TFRS üzerine ilgili kurumlar tarafından sağlanan hizmetlere ilişkin görüşlerinin tespitine yönelik oluşturulan sorulara verilen yanıtlar Tablo 12'de yer almaktadır.

Tablo4. TFRS ile İlgili Genel Sorunlara Yönelik Dağılımlar

İfadeler	Katılım Düzeyleri										
	Kesinlikle Katılmıyorum		Kısmen Katılmıyorum		Fikrim Yok		Kısmen Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
UFRS-TFRS'ye geçişle birlikte şirketler teknik ve profesyonel kadro açısından sorunlar yaşamaya başlamıştır.	0	0	91	33,8	46	17,1	63	23,4	69	25,7	
UFRS-TFRS finansal raporlamayı çok bürokratik hale getirmektedir.	4	1,5	2	0,7	5	1,9	258	95,9	0	0	
UFRS-TFRS gereğinden fazla detaylı tanımlar içermektedir.	0	0	29	10,8	66	24,5	174	64,7	0	0	
UFRS-TFRS finansal raporlamadaki hareket özgürlüğünü kısıtlamaktadır.	4	1,5	16	62,1	7	0	0	78	29	20	7,4
UFRS-TFRS'ye geçişle birlikte muhasebe çalışanlarının iş yükü artmıştır.	0	0	91	33,8	0	0	93	34,6	85	31,6	
UFRS-TFRS'ye dayalı düşünme şekline adapte olmak benim açımdan kolay olmuştur.	0	0	97	36,1	0	0	120	44,6	52	19,3	

UFRS-TFRS denetimi kolaylaştırmaktadır.	46	17,1	77	28,6	32	11,9	87	32,3	27	10
UFRS-TFRS karşılaştırılabilirliği arttırmaktadır.	4	1,5	59	21,9	0	0	161	59,9	45	16,7
UFRS-TFRS ortak dili geliştirmektedir.	50	18,6	59	21,9	0	0	95	35,3	65	24,2
UFRS-TFRS hesap verilebilirliği geliştirmektedir.	50	18,6	59	21,9	32	11,9	81	30,1	47	17,5
UFRS-TFRS'nin hesap planı içermesi uygulamayı kolaylaştıracaktır.	4	1,5	14	5,2	70	26	105	39	76	28,3

Araştırmada muhasebe meslek mensuplarının TFRS ile ilgili yaşadıkları genel sorunlara ilişkin görüşleri incelendiğinde; katılımcıların “UFRS-TFRS’ye geçişle birlikte şirketler teknik ve profesyonel kadro açısından sorunlar yaşamaya başlamıştır.” görüşüne %33,8’inin katılım sağlamadığı, %17,1’i söz konusu ifade hakkında herhangi bir fikre sahip olmadığı, %49,1’nin ise katılım yönünde görüş beyan ettiği tespit edilmiştir. Muhasebe meslek mensuplarının çok büyük bir çoğunluğun, TFRS’ye geçişin finansal raporlama sürecini daha bürokratik hale getirdiği diğer bir ifadeyle yavaşlattığı yönünde bir düşünceye sahip olduğu saptanmıştır. Söz konusu ifade, genel sorunlara ilişkin muhasebe meslek mensuplarının üzerinde en fazla oranda hem fikir olduğu ifadedir. Katılımcıların yarısından fazlasına göre TFRS gereksiz detaylar tanımlar içermektedir. Meslek mensuplarının yarısından fazlasının TFRS’nin finansal raporlama sürecinde kısıtlayıcı bir etkisi olmadığını ve UFRS-TFRS’ye dayalı düşünme şekline adapte olmanın kendileri açısından kolay olduğunu ve TFRS’ye geçiş muhasebe çalışanlarının iş yükünü arttırdığını belirttikleri görölmüştür. UFRS-TFRS denetimi kolaylaştırmaktadır.” ifadesine meslek mensuplarının %17,1’i kesinlikle katılmadığını, %28,6’sı kısmen katılmadığını, %11,9’u herhangi bir fikri olmadığını, %32,3’ü kısmen katıldığını ve %10’nu ise kesinlikle katıldığını ifade etmiştir. Söz konusu ifadeye katılım (%42,3) ve katılım sağlamama (%45,7) oranlarının birbirine yakın olduğu, dolayısıyla TFRS’nin denetim üzerindeki etkisine dair muhasebe meslek mensupları arasında görüş birliği olmadığı yönünde yorumlamak mümkündür. Katılımcıların %76,6’sının TFRS’nin finansal raporların karşılaştırılabilirliğini arttırdığı düşüncesinde olduğu tespit edilmiştir. Bu sonucun Can ve Gör, (2011); Vicky, Branson ve Breesch, (2012); Özkan ve Özşahin, (2012); Phan, Mascitelli ve Barut (2013) tarafından yapılan çalışmaların sonuçlarıyla uyumlu olduğu görölmüştür.

Araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının “UFRS-TFRS ortak dili geliştirmektedir.” ifadesine katılımcıların yaklaşık %60’ı olumlu yönde görüş bildirmiştir. “UFRS-TFRS hesap verilebilirliği geliştirmektedir.” şeklinde düşünen katılımcıların oranı %47,6’dır. Ankete katılanların %67,3’ü TFRS'nin hesap planı içermesinin uygulamayı kolaylaştıracadığı görüşünde olduklarını beyan etmiştir. Katılımcıların %26’sının TFRS’nin hesap planı içermesinin uygulamayı kolaylaştırıp kolaylaştırmadığı hususunda fikir sahibi olmadığını belirtmiştir. Söz konusu ifade, genel sorunlara ilişkin muhasebe meslek mensuplarının üzerinde en fazla oranda fikir sahibi olmadıkları görüş olarak tespit edilmiştir.

3. Sonuç ve Öneriler

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları, şirketlerin mali tablolarının kıyaslanabilmesine imkân tanıyarak var olan koşullarda finansal raporlarını en doğru biçimde ilgili kullanıcılara sunmalarına ve kendilerine en uygun politikaları seçmelerine imkân sağlayan ilkeler ve kuralları ifade etmektedir. Bu araştırmada standartların uygulayıcısı olan muhasebe meslek mensuplarının standartlar ve standartlar hakkında ilgili kurumlar tarafından sağlanan hizmetler hakkındaki görüşlerinin ve standartların uygulanmasında yaşadıkları sorunların tespit edilmesi amacıyla anket uygulaması yapılmıştır.

Araştırma kapsamında; muhasebe müdürü/yöneticisi, mali işler müdürü, muhasebe müdür yardımcısı ve muhasebe sorumlusu pozisyonunda, muhasebe biriminde ve SMMM yeterliliğine sahip olanların,

muhasebe çalışmalarını İstanbul, Ankara ve İzmir şehirlerinde yürütenlerin ve lisans mezunlarının ağırlıkta olduğu görülmüştür. Ayrıca meslek mensuplarının tamamının 10 yıldan fazla deneyime sahip olduğu ve Türkiye’de eğitim aldığı, yarısından fazlasının 36-45 yaş aralığında olduğu ve TFRS’ye göre finansal tablo hazırlamaya başlama nedenlerinin ağırlıklı olarak yasal zorunluluk kaynaklı olduğu saptanmıştır.

Katılımcıların çoğunluğunun TFRS’nin kullanılmasının yerel muhasebe kurallarının kullanılmasından daha iyi olduğunu düşündüğü, TFRS hakkında olumlu düşüncelere sahip oldukları tespit edilmiştir. Muhasebe meslek mensuplarının yarısından fazlasının adapte olunan standartların hepsini çok önemli bulmadıkları ifadesine meslek mensuplarının yarısından fazlasının katılım yönlü görüş bildirdikleri, neredeyse tamamının TFRS’nin finansal raporlarda sunulan mali bilgilerin kalitesini arttırdığı yönünde olumlu görüş bildirdiği tespit edilmiştir. Meslek mensuplarının büyük bir çoğunluğunun (%89,6) devletin TFRS’ye geçiş sürecinde öncü bir rol oynadığı düşüncesinde olduğu tespit edilmiştir.

TFRS ile ilgili lisans ve lisansüstü düzeyde verilen eğitimlerin muhasebe meslek mensuplarının yarısından fazlası tarafından yetersiz bulunduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yarısına yakınının (%49,4) ilgili kurumların TFRS ile ilgili düzenledikleri profesyonel eğitimleri yeterli buldukları, yaklaşık %80’ni ilgili kurumların UFRS- TFRS ile ilgili talep edilen konular hakkında düzenli olarak anketler yapmadıkları, %65,8’i ilgili kurumların (K GK, SPK, BDDK... v.b.) web sayfalarının UFRS- TFRS ve gerçeğe uygun değerle ilgili yeterli kaynaklar içerdiğini düşündükleri yönünde görüş bildirdikleri saptanmıştır. Muhasebe meslek mensuplarının yarısından fazlasının medyanın TFRS’ye ilişkin sunduğu bilginin yetersiz olduğunu düşündükleri söylenebilir.

Katılımcıların “UFRS-TFRS’ye geçişle birlikte şirketler teknik ve profesyonel kadro açısından sorunlar yaşamaya başlamıştır.” görüşüne %33,8’inin katılım sağlamadığı, %17,1’i söz konusu ifade hakkında herhangi bir fikre sahip olmadığı, %49,1’nin ise katılım yönünde görüş beyan ettiği tespit edilmiştir. Muhasebe meslek mensuplarının çok büyük bir çoğunluğunun, TFRS’ye geçişin finansal raporlama sürecini daha bürokratik hale getirdiği diğer bir ifadeyle yavaşlattığı yönünde bir düşünceye sahip olduğu saptanmıştır. Söz konusu ifade, genel sorunlara ilişkin muhasebe meslek mensuplarının üzerinde en fazla oranda hem fikir olduğu ifadedir. Katılımcıların yarısından fazlasına göre TFRS gereksiz detaylar tanımlar içermektedir. Meslek mensuplarının yarısından fazlasının TFRS’nin finansal raporlama sürecinde kısıtlayıcı bir etkisi olmadığını ve UFRS-TFRS’ye dayalı düşünme şekline adapte olmanın kendileri açısından kolay olduğunu ve TFRS’ye geçiş muhasebe çalışanlarının iş yükünü arttırdığını belirttikleri görülmüştür. UFRS-TFRS denetimi kolaylaştırmaktadır.” ifadesine meslek mensuplarının %17,1’i kesinlikle katılmadığını, %28,6’sı kısmen katılmadığını, %11,9’u herhangi bir fikri olmadığını, %32,3’ü kısmen katıldığını ve %10’nu ise kesinlikle katıldığını ifade etmiştir. Söz konusu ifadeye katılım (%42,3) ve katılım sağlamama (%45,7) oranlarının birbirine yakın olduğu, dolayısıyla TFRS’nin denetim üzerindeki etkisine dair muhasebe meslek mensupları arasında görüş birliği olmadığı yönünde yorumlamak mümkündür. Katılımcıların %76,6’sının TFRS’nin finansal raporların karşılaştırılabilirliğini arttırdığı düşüncesinde olduğu tespit edilmiştir. Bu sonucun Can ve Gör, (2011); Vicky, Branson ve Breesch, (2012); Özkan ve Özşahin, (2012); Phan, Mascitelli ve Barut (2013) tarafından yapılan çalışmaların sonuçlarıyla uyumlu olduğu görülmüştür.

Araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının “UFRS-TFRS ortak dili geliştirmektedir.” ifadesine katılımcıların yaklaşık %60’ı olumlu yönde görüş bildirmiştir. “UFRS-TFRS hesap verilebilirliği geliştirmektedir.” şeklinde düşünen katılımcıların oranı %47,6’dır. Ankete katılanların %67,3’ü TFRS’nin hesap planı içermesinin uygulamayı kolaylaştıracağı görüşünde olduklarını beyan etmiştir. Katılımcıların %26’sının TFRS’nin hesap planı içermesinin uygulamayı kolaylaştırıp kolaylaştırmadığı hususunda fikir sahibi olmadığını belirtmiştir. Söz konusu ifade, genel sorunlara

ilişkin muhasebe meslek mensuplarının üzerinde en fazla oranda fikir sahibi olmadıkları görüş olarak tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Abdioğlu, H., İşgüden Kılıç, B., Yavuz, S., & Kuş, T. (2014). Muhasebe standartlarının uygulanma sürecinde muhasebe meslek mensuplarının standartlara bakış açılarının ve mesleki yetkinliklerinin incelenmesi üzerine Balıkesir ilinde bir araştırma. *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(3), 207-231.
- Aktürk, A. (2014). Muhasebe meslek mensuplarının muhasebe standartlarına uyumu sürecinde eğitim faktörü üzerine Antalya ilinde bir araştırma. *Mali Çözüm Dergisi*, 24(122), 63-84.
- Aktürk, A., & Akcanlı, F. (2013). Muhasebe akademisyenlerinin muhasebe standartlarına bakış açıları ve farkındalıkları üzerine bir araştırma. *World of Accounting Science*, 15(4), 21-43.
- Akyüz, F., & Yeşil, T. (2017). TFRS açısından muhasebe meslek mensuplarına yönelik yapılmış olan akademik çalışmaların değerlendirilmesi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(3): 9-13.
- Ayhan, E. (2014). Kobi'ler için uluslararası finansal raporlama standardının muhasebe meslek mensupları açısından farkındalığı Muğla ili ve çevresindeki muhasebe meslek mensupları üzerine bir çalışma. (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Barran, E., & Baskan, T. D. (2021). Türkiye finansal raporlama standartlarına muhasebe meslek mensuplarının yaklaşımları ve farklılıkları üzerine bir uygulama. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 19(1), 88-108.
- Bekçi, İsmail, (2007). Muhasebe meslek mensuplarının türkiye muhasebe standartları hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesine yönelik bir araştırma. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 22, 27-40.
- Benetti, C., & Thiery-Dubuisson, S. (2015). One size fits all? Stakeholders' perceptions of IFRS adoption across Europe and Brazil. *Stakeholders' Perceptions of IFRS Adoption Across Europe and Brazil*, 1-42.
- Bengü, H., Özdemir, F. S., & Çelik, S. (2014). Niğde ilindeki muhasebe meslek mensuplarının finansal raporlama standartlarına bakış açılarının ampirik olarak değerlendirilmesi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 161-174.
- Can, İ. ve Gör, Y. (2011). Türkiye finansal raporlama standartlarının meslek mensupları arasında bilinirlik düzeyini ölçmeye yönelik bir araştırma (Ankara ve Çankırı illeri örneği)", *World of IFRS Dergisi*, (5), 1-10.
- Cochran, W.G. (1977). *Sampling techniques*(3rd ed.). New York: John Wiley & Sons.
- Çankaya, F., ve Hatipoğlu, O. (2011). Türkiye'de uluslararası muhasebe standartlarının uygulanabilirliğini etkileyen faktörlerin meslek mensuplarıncaya değerlendirilmesine yönelik bir araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 4 (7), 61-89.
- Dinç, E. & Atabay, E. (2011). Muhasebe meslek mensuplarının TFRS'ye yönelik düşünceleri ve uygulama başarısına etki etmesi muhtemel faktörlere yönelik bir araştırma: Trabzon ve alt bölgesi örneği. *World of IFRS Dergisi*, 20, 1-13.

- Elitaş, C., Karakıç, M. ve Özdemir, S. (2011). Muhasebe meslek mensupları perspektifinden türkiye muhasebe standartları. *World of IFRS Dergisi*, 8, 1-14.
- Erdoğan, M. & Dinç, E. (2009). Türkiye muhasebe standartları ve muhasebe meslek mensuplarının bilgi düzeylerinin incelenmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 43, 154-169.
- Erol Fidan, M., & Cinit, H. (2013). 01 Ocak 2013 öncesinde türkiye finansal raporlama standartları çerçevesinde KOBİ muhasebe standartlarının muhasebe meslek mensupları tarafından algı düzeylerinin tespitine yönelik uygulama (Yalova ili örneği). *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 4(1), 51-79.
- Erol Fidan, M., & Cinit, H. (2013, Temmuz). Türkiye finansal raporlama standartları çerçevesinde kobi muhasebe standartlarının muhasebe meslek mensupları tarafından algı düzeylerinin tespitine yönelik uygulama (Eskişehir ili örneği). *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (59), 39-60.
- Evcı, S. (2008). Türkiye muhasebe (finansal raporlama) standartları ve uygulamasında yaşanan sorunlar. (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güneş R., Durmuş, Ahmet, F. & Solak, B. (2011). Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS'ye yönelik bilgi düzeyleri ve uygulamaya yönelik beklentileri: Elazığ ve Malatya illeri örneği. *World of IFRS Dergisi*, 6, 1-14.
- Herbert, W. E., Tsegba, I. N., Ohanele, A. C., & Anyahara, I. O. (2013). Adoption of International Financial Reporting Standards (IFRS): Insights from Nigerian academics and practitioners. *Research Journal of Finance and Accounting*, 4(6), 121-135.
- Jermakowicz, E., & Gornik-Tomaszewski, S. (2006). Implementing IFRS from the perspective of EU publicly traded companies. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, (15), 170-196.
- Karahan, M. (2017). Muhasebe meslek mensuplarının Kobi TFRS hakkındaki düşünceleri ve farkındalık düzeyleri: Gaziantep örneği, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 5(4), 7-17.
- Kaya, G. A. (2015). Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS ve tam set TFRS hakkındaki bilgi düzeyleri ve düşünceleri: Elazığ'da ampirik bir çalışma. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 36, 157-178
- Kurcan, F., Uyar, S., & Tetik, N. (2011). Meslek mensuplarının UFRS'ye bakış açıları ve farkındalık düzeyleri üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 4(3), 15-28.
- Ören, V. E., & Tetik, M. (2014). Accountant professionals' perception of international financial reporting standards: Uşak case study. *12th International Academic Conference*. Prague.
- Özkan, A. & Özşahin, F. (2012). Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS'ye yönelik bilgi düzeyleri finansal raporlama standartları hakkındaki görüşlerinin tespitine yönelik bir araştırma. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 37, 47-68.
- Phan D. H. T., Mascitelli B. ve Barut M. (2013). Perceptions of accounting professionals towards international financial reporting standards (IFRS) in developing country: Evidence from Vietnam, In World Business Institute, Proceedings of the 3rd Global Accounting, Finance, and Economics Conference.
- Sacarin, M., Bunea, Ş., & Girbina, M. M. (2013). Perceptions of accounting professionals on IFRS application at the individual financial statements: Evidence from Romania. *Journal Accounting and Management Information Systems*, 12(3), 405-423.

- Svetalekth, T., & Sukmonthom, T. (2016). Perception of Accountants Towards the Accounting and Tax Profits From Applying Thai Financial Reporting Standards For SMEs. *Managing Innovation and Diversity in Knowledge Society Through Turbulent Time* (s. 603-610). Timisoara: Proceedings of the MakeLearn and TIIM Joint International Conference.
- Ülkü, S. (2008). *KOBİ'ler için UFRS taslağının muhasebe meslek mensupları tarafından algılanışına yönelik bir araştırma (İstanbul örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Ünsal, M. A. (2014). *Yeni Ttk'nın / Tfrs'nin Muhasebecilik Mesleğine Getirmiş Olduğu Yenilikler İle Tfrs'nin Uygulanması Aşamasında Mali Müşavirlerin Karşılaştığı Zorluklar, Belirsizlikler Ve Çözüm Önerileri: İstanbul/Esenler Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Vicky, C., Branson, J., & Breesch, D. (2012). The uniformity-flexibility dilemma when comparing financial statements. *International Journal of Accounting & Information Management*, 20(2), 114-141.
- Yel, T., & Erdem, M. S. (2015). Muhasebe meslek mensuplarının ufrs hakkındaki farkındalık düzeylerinin tespiti: Bolu ili örneği. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 217-231.
- Yılmaz, S. (2019). *BOBİ FRS'nin muhasebe meslek mensupları tarafından algı düzeylerinin tespitine yönelik bir araştırma: Gaziantep ili örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.
- Yırgal, N. (2019). *Muhasebe meslek mensuplarının uluslararası finansal raporlama sistemine bakış açıları: edirne örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BOY, OBEZİTE VE FİNANSAL RİSK ALMA DAVRANIŞI

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Kenan ERKAN

Sakarya Üniversitesi /İşletme Fakültesi
ORCID: 0000-0002-9975-8182, merkan@sakarya.edu.tr

Öğr. Gör. Yusuf Bahadır Kavas

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi/ Osmaneli Meslek Yüksekokulu
ORCID: 0000-0002-4838-7318, yusuf.kavas@bilecik.edu.tr

ÖZET

Bireylerin fiziksel özellikleri özgüveni, sosyal hakimiyetleri, borsaya katılım ve riskli varlıklara yatırım ihtimalini etkilemekte hatta şirket politikalarında bile farklılıklar oluşturmaktadır. Daha önce yapılan çalışmalarda obez bireylerin riskten kaçınma davranışı gösterdikleri bulgulanmaktadır. Ancak literatürde oldukça yeni olan bu durumun araştırılması ve elde edilecek bulguların yeni çalışmalara ışık tutması gerekmektedir. Çalışma bu açıdan boy, kilo ve obezitenin finansal risk iştahı üzerindeki etkisini cinsiyet bağlamında açıklamayı amaçlamaktadır. Online anket aracılığıyla 18 yaş ve üzerindeki 515 kişiden oluşan örneklemden elde edilen veriler SPSS Statistic 26 programında analiz edilmiştir. Analiz sonucunda vücut kitle indeksinin (VKI) finansal risk iştahı (FRI) üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Cinsiyete bağlamında boy, kilo ve vücut kitle indekslerinin finansal risk iştahı üzerindeki etkileri ayrı ayrı değerlendirildiğinde kadınların kilo ve vücut kitle indekslerinin finansal risk iştahı üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmaktayken, boy uzunluğunun finansal risk iştahı üzerinde anlamlı bir etkisi çıkmamıştır. Erkeklerin ise yalnızca boy uzunluklarının finansal risk iştahı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmuştur. Elde edilen bulgulardan hareketle erkeklerde daha uzun boyluların, kadınlarda ise kilolu ve vücut kitle indeksi yüksek olanların daha fazla finansal risk alma konusunda istekli oldukları söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Ağırlık, Obezite, Finansal Risk Alma, Davranışsal Finans.

JEL Kodları: I10, D81, G02.

HEIGHT, OBESITY AND FINANCIAL RISK-TAKING BEHAVIOR

ABSTRACT

The physical characteristics of individuals affect their self-confidence, social dominance, participation in the stock market and the possibility of investing in risky assets, and even create differences in company policies. In previous studies, it has been found that obese individuals show risk avoidance behavior. However, this situation, which is quite new in the literature, needs to be investigated and the findings to be obtained should shed light on new studies. In this respect, the study aims to explain the effect of height, weight and obesity on financial risk appetite in the context of gender. The data obtained from a sample of 515 people aged 18 years and over through the online questionnaire were analyzed in the SPSS Statistic 26 program. As a result of the analysis, it is seen that body mass index has a significant and positive effect on financial risk appetite. When the effects of height, weight and body mass indexes (BMI) on financial risk appetite (FRI) in the context of gender are evaluated separately, weight and body mass indexes of women have a significant effect on financial risk appetite, while height does not have a significant effect on financial risk appetite. For men, only height was found to have a positive and significant effect on financial risk appetite. Based on the findings, it can be said that those who are taller

in men and those who are overweight and have a high body mass index in women are willing to take more financial risks.

Keywords: Weight, Obesity, Financial Risk Taking, Behavioral Finance.

JEL Codes: I10, D81, G02.

Giriş

Davranış ve finans arasındaki sıkı ilişki literatürde uzun yıllardır araştırılmaktadır. Bireylerin fiziksel özellikleri ile ekonomik kazançları arasında varlığı bulgularan sonuçlardan hareketle insanların fiziksel özellikleri ile finansal davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir (Addoum et al., 2017; Case & Paxson, 2008; Hamermesh & Biddle, 1993; Harper, 2000; Melamed, 1994). Elde edilen bulgular dış güzelliği, boyun uzun olması ve zayıf olmak ile bireylerin daha fazla gelir elde edebildikleri belirtilmektedir. Yapılan çalışmaların çoğunda fiziksel özelliklerin bireylerde özsaygı, kendine güven, sosyalleşme gibi unsurları artırdığı ve bunun yansıması olarak da bireylerin daha fazla kazanç elde edebildikleri tespit edilmiştir (Adams, 1980; Case & Paxson, 2008). Hatta uzun boylu kişilerin yüksek ikna kabiliyetine sahip oldukları ve şirketlerin yüksek büyüme göstermeleri ile şirket yöneticilerin boy uzunlukları arasında ilişkinin olduğu iddia edilmektedir (Graham et al., 2013; Kniffin et al., 2019). Kazanç ile ilişkili olan fiziksel özellikler finansal risk alma davranışı konusunda da anlamlı bulunmuştur. Uzun boylu ve normal kilolu bireylerin finansal portföylerinde hisse senedi bulundurma olasılıklarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Addoum et al., 2017). Bu durum uzun boyluların ve normal kiloluların riskli varlıklara daha fazla yatırım yapma isteği gösterdiklerini bize göstermektedir. Aynı zamanda vücut kitle indeksi özellikle kadınlar söz konusu olduğunda dürtüsellik davranışı göstermelerini teşvik eden önemli bir gösterge olduğu bulgulanmıştır (Batterink et al., 2010; Nederkoorn et al., 2006). Elbette boy uzunluğu, vücut ağırlığı ya da vücut kitle indekslerinin finansal risk ile ilişkisini belirleme konusunda tek başlarına değerlendirilmesi yeterli olmayacaktır. Bu değişkenlerin cinsiyet gibi diğer demografik değişkenler ile ayrı ayrı incelenmesi daha doğru olacaktır. Ancak her durumda bu göstergelerin bireylerin davranışlarını yönlendirebileceği de ihmal edilmemelidir.

Obezite vücutta aşırı yağ birikmesi neticesinde bireylerin vücut ağırlıklarının artması olarak tanımlanmaktadır. Vücutta aşırı yağın birikmesi bireylerin sağlıklarını kaybetmesine neden olmaktadır (Prentice & Jebb, 2001). Vücut kitle indeksi ise bireylerin kiloları ve boyları hesaba katılarak (kg/m^2) formülü ile hesaplanmaktadır. Dünya sağlık örgütü verilerine göre vücut kitle indeksi 18,50'nin altında olanların zayıf, 18,50 ile 24,99 arasında olanların normal, 25 ile 29,99 arasında olanların kilolu, 30'un üzerinde olanların ise obez olduğu belirtilmektedir (WHO, 2000). Örneğin vücut ağırlığı 83 kg ve boy uzunluğu 181 cm olan bir bireyin vücut kitle indeksi $83\text{kg}/(1,81*1,81)=25,33$ çıkmaktadır. Obez bireylerin bilişsel performanslarında diğer bireylerle kıyaslandığında farklılık olduğu, yağ kütlesi fazla olan çocukların akademik başarılarında düşüklük olduğu ifade edilmektedir (Kamijo et al., 2012). Obezitenin genelde kumar görevlerinde kadınlarda farklılık oluşturduğu ve bugünkü parasal ödüllere karşı gelecektekilere kıyasla daha duyarlı oldukları ancak erkeklerin sergiledikleri kumar görevlerinde herhangi bir farklılık oluşturmadığı bulunmuştur (Horstmann et al., 2011). Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde bireylerin kiloları, boy uzunlukları ve vücut kitle indekslerinin davranışlar üzerinde farklılıklar oluşturduğu ve bu davranışlardan birinin de finansal risk iştahı olabileceği düşünülmektedir. Türkiye'deki yerleşik kişilerin örnekleme oluşturduğu bu kapsamda yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu kapsamda çalışma vücut ağırlığı, boy uzunluğu ve vücut kitle indeksinin cinsiyet bağlamında finansal risk iştahı üzerindeki etkilerinin belirlenmesine öncülük edecektir.

1. Hipotezler

H₁: Bireylerin finansal risk iştahları vücut kitle indekslerine göre farklılık göstermektedir.

H₂: Bireylerin vücut kitle indekslerinin finansal risk iştahları üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₃: Kadınların kilolarının finansal risk iştahları üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₄: Kadınların boy uzunluklarının finansal risk iştahları üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₅: Kadınların vücut kitle indekslerinin finansal risk iştahları üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₆: Erkeklerin kilolarının finansal risk iştahları üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₇: Erkeklerin boy uzunluklarının finansal risk iştahları üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₈: Erkeklerin vücut kitle indekslerinin finansal risk iştahları üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

2. Araştırmanın Çerçevesi, Örneklem ve Veri Toplama

Bu araştırma boy, kilo ve obezitenin finansal risk iştahı üzerindeki etkisini cinsiyet bağlamında açıklamayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda Haziran-Ağustos 2021 döneminde Covid-19 salgını nedeniyle bireylere yüz yüze anketler yapılamamış bunun yerine bireylerden online ankete katılmaları istenmiştir. Kolayda örneklem yoluyla 18 yaş ve üzeri toplamda 515 kişinin katıldığı çalışmada verilerin güvenilirliğinin etkilenmemesi için bir kişinin birden fazla kez anketi cevaplamamasına azami ölçüde özen gösterilmiştir. Tablo 1’de anketi cevaplayanlara ait tanımlayıcı istatistikler görülmektedir.

Tablo 1. Cinsiyete Göre Bireylerin Boy, Kilo, Vücut Kitle İndeksi ve Finansal Risk İştahı Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişken	Cinsiyet	Sayı	Ortalama	Std. Sap.	Değişken	Cinsiyet	Sayı	Ortalama	Std. Sap.
FRI Top.	Kadın	354	26,726	4,754	VKI	Kadın	354	21,975	3,282
	Erkek	161	29,385	4,909		Erkek	161	24,659	3,382
Kg	Kadın	354	58,644	9,858	Boy	Kadın	354	1,633	0,064
	Erkek	161	77,044	11,682		Erkek	161	1,767	0,062

Tablo 1’de Cinsiyete göre bireylerin finansal risk iştahları, kiloları, vücut kitle indeksleri ve boy uzunlukları görülmektedir. Kadınlar toplam örneklemde 354 kişi ile %68,7’sini; erkekler ise 161 kişi ile %31,3’ünü oluşturmaktadır. Kadınların finansal risk iştahları ortalaması 26,72; erkeklerin finansal risk iştahlarının ortalamaları ise 29,38’dir. Kadınların ortalama kiloları 58,64 kg; ortalama vücut kitle indeksleri 21,97; ortalama boy uzunlukları ise 1,63 cm dir. Erkeklerin ise ortalama kiloları 77,04; ortalama vücut kitle indeksleri 24,65; ortalama boy uzunlukları ise 1,76 cm dir. Kadınların ve erkeklerin ortalama vücut kitle indekslerinin normal kilo sınırlarında olduğu görülmektedir. Ancak erkeklerin vücut kitle indeksleri kadınlarınkinden daha yüksek çıkmış ve erkeklerin vücut kitle indeksleri fazla kilolu olma sınırı olan 25’e yaklaşmıştır.

3. Ölçekler

Araştırmada finansal risk alma davranışını ölçmek amacıyla Grable ve Lytton (1999)'un geliştirdiği 13 sorudan oluşan finansal risk iştahı ölçeği kullanılmıştır. Ölçekteki sorular kişilerin verdikleri cevaplarla orantılı olarak risk derecesine göre puanlanmaktadır. İlk soru haricindeki tüm sorularda bireylerin verdikleri cevaplar "A" seçeneğinde en düşük risk puanını gösterecek şekilde belirlenmiştir. Diğer seçenekler sırayla daha yüksek finansal risk puanını ifade etmektedir. Katılımcıların cevapladıkları 13 sorunun sonunda kişinin toplam finansal risk puanı hesaplanmaktadır. Bunun yanında bireylerden cinsiyetlerinin işaretlenmesi ve vücut ağırlığı ile boy uzunluklarının yazılması istenmiştir. Analizde bağımlı değişken olarak bireylerin toplam finansal risk puanları, bağımsız değişken olarak ise vücut ağırlıkları, boy uzunlukları ve vücut kitle indeksleri alınmıştır.

4. Bulgular

Tablo 2. Tüm Bireylerin Finansal Risk İştahı ve VKI Dereceleri İle Farklılığını Gösteren ANOVA Testi Sonuçları

VKI	N	Oran	Ort.	Std. Spm.	SD	F	p
Zayıf	42	%8	26,0000	4,72668			
Normal	348	%68	27,5603	4,84626	3,511	3,984	,008
Kilolu	102	%20	28,5980	5,13628			
Obez	23	%4	25,7391	5,21551			
Toplam	515	%100	27,5573	4,95447			

Tüm bireylerin finansal risk iştahı ve vki dereceleri ile farklılığını gösteren anova testi sonuçları Tablo 2'de görülmektedir. Toplam örneklem içinde zayıflar 42 kişi %8, normal kilolu olanlar 348 kişi ile %68, kilolu olanlar 102 kişi ile %20 ve obez olanlar ise 23 kişi ile %4'lük orana sahiptir. Tek faktörlü varyans analiz sonuçları incelendiğinde farklı vücut kitle indeksine sahip olan ve bu indekse göre sınıflandırılan kişilerin finansal risk iştahları arasında anlamlı farklılık vardır ($F(3,511) = 3,984, p < ,05$). Bu sonuçlar dikkate alındığında **H₁ hipotezi** kabul edilmiştir. Yani bireylerin finansal risk iştahları vücut kitle indekslerine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 3. Tüm Bireylerin Finansal Risk İştahı ile Farklı VKI Dereceleri Çoklu Karşılaştırma Tukey Testi Sonuçları

VKI	Zayıf	Normal	Kilolu	Obez
Zayıf			*	
Normal				
Kilolu	*			*
Obez			*	

Farklılığın hangi VKI düzeyinden kaynaklandığını gösteren Tukey testi sonuçlarına Tablo 3'den bakıldığında zayıf olanların (Ort.= 26,00; SS. = 4,72) ve kilolu olanların (Ort.= 28,59; SS. = 5,13) finansal risk iştahlarında anlamlı bir farklılık vardır ($p < ,05$). Ayrıca kilolu olanlar ile obez olan

bireylerin finansal risk iştahları arasındaki fark incelendiğinde kilolu olanların (Ort.= 28,59; SS. = 5,13); obez olanların (Ort.= 25,73; SS. = 5,21) finansal risk iştahları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu gör÷lmektedir ($p<.05$).

Tablo 4. Bireylerin Vücut Kitle İndeksleri ile Finansal Risk İştahları Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	Ort.	SS.	B	SH.	β
Vücut Kitle İndeksi	22,813	3,536	,157	,061	,112

Not: Bağımlı Değişken: Finansal Risk İştahı; $R^2=,013$; Düz. $R^2=,011$; $F(1,513)= 6,517$; $p<.05$

Bireylerin vücut kitle indekslerinin finansal risk iştahını etkileyip etkilemediğini belirlemek amacıyla yapılan basit doğrusal regresyon analizi yapılmış ve sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Değişkenler arasındaki basit doğrusal ilişkiye ilişkin regresyon denklemi Finansal Risk İştahı= $27,557 + ,157$ (VKI) şeklindedir. Bireylerin vücut kitle indekslerindeki bir birimlik artış finansal riski ,157 birim artırmaktadır. Bu nedenle **H₂ hipotezi** kabul edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre düzeltilmiş R^2 değeri ise ,011 çıkmıştır. Kişilerin vücut kitle indeksleri finansal risk iştahındaki değişimin ,011'lik kısmını açıklamaktadır.

Tablo 5. Kadınların Kiloları ile Finansal Risk İştahları Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	Ort.	SS.	B	SH.	β
Kilo (Kg)	58,8150	9,353	,059	,027	,117

Not: Bağımlı Değişken: Finansal Risk İştahı; $R^2=,014$; Düz. $R^2=,011$; $F(1,344)= 4,767$; $p<.05$

Kadınların vücut kilolarının finansal risk iştahını ne kadar etkilediğini belirlemek için basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Tablo 5'de gör÷ldüğu üzere regresyon analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlıdır [$F_{(1,344)}= 4,767$; $p<.05$]. Değişkenler arasındaki basit doğrusal ilişkiye ilişkin regresyon denklemi Finansal Risk İştahı= $26,595 + ,059$ (Kg) şeklindedir. Kadınlarının kilolarındaki bir kiloluk artış finansal riski ,059 birim artırmaktadır. Bu nedenle **H₃ hipotezi** kabul edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre düzeltilmiş R^2 değeri ise ,011 çıkmıştır. Kadınların vücut kiloları finansal risk iştahındaki değişimin ,011'lik kısmını açıklamaktadır.

Tablo 6. Kadınların Boyları ile Finansal Risk İştahları Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	Ort.	SS.	B	SH.	β
Boy (cm)	1,632	,0624	2,228	4,04	,030

Not: Bağımlı Değişken: Finansal Risk İştahı; $R^2=,001$; Düz. $R^2=,002$; $F(1,344)= ,303$; $p>.05$

Kadınların boy uzunluklarının finansal risk iştahını ne kadar etkilediğini belirlemek için basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Tablo 6'da gör÷ldüğu üzere regresyon analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlı değildir [$F_{(1,344)}= ,303$; $p>.05$]. Bu nedenle **H₄ hipotezi** reddedilmiştir.

Tablo 7. Kadınların VKI ile Finansal Risk İştahları Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	Ort.	SS.	B	SH.	β
VKI	22,077	3,236	,164	,078	,113

Not: Bağımlı Değişken: Finansal Risk İştahı; $R^2=,013$; Düz. $R^2=,010$; $F(1,344)=4,433$; $p<.05$

Kadınların vücut kitle indekslerinin finansal risk iştahını ne kadar etkilediğini belirlemek için basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi sonuçları Tablo 7’de gösterilmiştir ve sonuçlar istatistiksel olarak anlamlıdır [$F_{(1,344)}=4,433$; $p<.05$]. Değişkenler arasındaki basit doğrusal ilişkiye ilişkin regresyon Finansal Risk İştahı= $26,595+ ,164$ (VKI) şeklindedir. Kadınlarının vücut kitle indekslerindeki bir birimlik artış finansal riski ,164 birim artırmaktadır. Bu nedenle **H₅ hipotezi** kabul edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre düzeltilmiş R^2 değeri ise ,011 çıkmıştır. Kadınların vücut kiloları finansal risk iştahındaki değişimin ,011’lik kısmını açıklamaktadır.

Tablo 8. Erkeklerin Kiloları ile Finansal Risk İştahları Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	Ort.	SS.	B	SH.	β
Kilo (Kg)	77,043	11,682	,035	,032	,086

Not: Bağımlı Değişken: Finansal Risk İştahı; $R^2=,007$; Düz. $R^2=,001$; $F(1,159)=1,189$; $p>.05$

Erkeklerin vücut kilolarının finansal risk iştahını ne kadar etkilediğini belirlemek için basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Tablo 8’de görüldüğü üzere regresyon analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlı değildir [$F_{(1,159)}=1,189$; $p>.05$]. Bu nedenle **H₆ hipotezi** reddedilmiştir.

Tablo 9. Erkeklerin Boyları ile Finansal Risk İştahları Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	Ort.	SS.	B	SH.	β
Boy (cm)	1,767	,0620	15,633	5,98	,203

Not: Bağımlı Değişken: Finansal Risk İştahı; $R^2=,041$; Düz. $R^2=,035$; $F(1,159)=6,828$; $p<.05$

Erkeklerin boy uzunluklarının finansal risk iştahını ne kadar etkilediğini belirlemek için basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi sonuçları Tablo 9’da gösterilmiştir ve sonuçlar istatistiksel olarak anlamlıdır [$F_{(1,159)}=6,828$; $p<.05$]. Değişkenler arasındaki basit doğrusal ilişkiye ilişkin regresyon Finansal Risk İştahı= $29,540+ 15,633$ (Boy Uzunluğu) şeklindedir. Erkeklerin boy uzunluklarındaki bir birimlik artış finansal riski 15,633 birim artırmaktadır. Bu nedenle **H₇ hipotezi** kabul edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre düzeltilmiş R^2 değeri ise ,035 çıkmıştır. Erkeklerin boy uzunlukları finansal risk iştahındaki değişimin ,035’lük kısmını açıklamaktadır.

Tablo 10. Erkeklerin VKI ile Finansal Risk İştahları Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	Ort.	SS.	B	SH.	β
VKI	24,640	3,372	-0,16	,112	-,012

Not: Bağımlı Değişken: Finansal Risk İştahı; $R^2=,000$; Düz. $R^2=,006$; $F(1,159)=0,21$; $p>.05$

Erkeklerin vücut kitle indekslerinin finansal risk iştahını ne kadar etkilediğini belirlemek için basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Tablo 10’da görüldüğü üzere regresyon analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlı değildir [$F_{(1,159)} = 0,21$; $p > .05$]. Bu nedenle **H₈ hipotezi** reddedilmiştir.

5. Sonuç

Yapılan çalışmada bireylerin vücut kitle indeksleri, vücut kiloları, boy uzunluklarının finansal risk iştahında oluşturabileceği farklılıkların belirlenmesi ve bu değişkenlerin finansal risk iştahı üzerindeki etkilerinin kadın ve erkeklerde ayrı ayrı analiz edilmesi amaçlanmıştır. Yabancı literatürde buna benzer çalışmalara rastlanmaktadır. Ancak ülkemizde bildiğimiz kadarıyla ilk kez böyle bir çalışma gerçekleştirilmektedir. Bu açıdan çalışmanın literatüre ayrı bir değer kattığı düşünülmektedir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre zayıf olanların kilolu olanlarla kıyaslandığında finansal risk iştahlarında anlamlı bir farklılık vardır. Zayıf olan bireyler kilolulara göre daha az finansal risk iştahı göstermektedir. Ayrıca kilolu olanlar ile obez olan bireylerin finansal risk iştahları arasındaki fark incelendiğinde kilolu olanların obez olanlara göre finansal risk iştahları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu ve kilolu olan bireylerin obezlere göre daha fazla finansal risk iştahı gösterdikleri görülmektedir. Örneklemdaki tüm bireylerin vücut kitle indekslerinin finansal risk iştahı üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Cinsiyet bazlı vücut kilolarının, boy uzunluklarının ve vücut kitle indekslerinin finansal risk iştahı üzerindeki etkileri incelendiğinde kadınların kiloları ve vücut kitle indekslerinin; erkeklerin ise yalnızca boy uzunluklarının finansal risk iştahı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Erkeklerin vücut kilolarındaki ve vücut kitle indekslerindeki değişimlerin; kadınların ise boy uzunluklarındaki değişimin finansal risk iştahı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Elde edilen bulgulardan hareketle uzun boylu erkeklerin ve vücut kilosuz olan kadınların daha fazla finansal risk iştahı gösterdikleri belirlenmiştir. Bireylerin boy uzunluğunun kendilerine olan güvenlerini artırması sebebiyle boy uzunluğunun ile finansal risk iştahını etkilediği; kilolu kadınların ise yiyecekte gösterdikleri zafiyeti finansal risk anında da sergiledikleri düşünülmektedir.

Bireyler risk alma iştahları için kendilerine yöneltilen sorulara karşı bazen tutarlı cevaplar verememektedir. Kadınlar için vücut kitle indeksi ve vücut kilosunun, erkekler için boy uzunluğunun bireylerin risk alma iştahlarının belirlenmesi esnasında bir faktör olarak analize dahil edilebileceği elde edilen bulgulardan hareketle tavsiye edilebilir. Özellikle yatırım danışmanlık şirketlerinin müşteri risk analizlerini gerçekleştirirken bu durumları dikkat almaları önem arz etmektedir.

Çalışmadaki en önemli kısıt, kolayda örneklem yoluyla örneklemin seçilmiş olmasıdır. Bunun yanında kadın ve erkeklerin ortalama 500’er kişiden oluşan örneklemlemler ile test edilmesi çalışmaya olan güveni artıracaktır. Araştırmacıların ileriki çalışmalarda daha fazla örnekleme ulaşılarak çalışmayı genişletmesi daha doğru sonuçlara ulaşmak açısından önemli bir gösterge olacaktır.

Kaynakça

- Adams, G. R. (1980). Social psychology of beauty: Effects of age, height, and weight on self-reported personality traits and social behavior. *The Journal of Social Psychology, 112*(2), 287–293.
- Addoum, J. M., Korniotis, G., & Kumar, A. (2017). Stature, obesity, and portfolio choice. *Management Science, 63*(10), 3393–3413.
- Batterink, L., Yokum, S., & Stice, E. (2010). Body mass correlates inversely with inhibitory control in response to food among adolescent girls: an fMRI study. *Neuroimage, 52*(4), 1696–1703.
- Case, A., & Paxson, C. (2008). Stature and status: Height, ability, and labor market outcomes. *Journal of Political Economy, 116*(3), 499–532.

- Grable, J., & Lytton, R. H. (1999). Financial risk tolerance revisited: the development of a risk assessment instrument☆. *Financial Services Review*, 8(3), 163–181.
- Graham, J. R., Harvey, C. R., & Puri, M. (2013). Managerial attitudes and corporate actions. *Journal of Financial Economics*, 109(1), 103–121.
- Hamermesh, D. S., & Biddle, J. E. (1993). *Beauty and the labor market*. National Bureau of Economic Research.
- Harper, B. (2000). Beauty, stature and the labour market: A British cohort study. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 62, 771–800.
- Horstmann, A., Busse, F., Mathar, D., Mueller, K., Lepsien, J., Schloegl, H., Kabisch, S., Kratzsch, J., Neumann, J., & Stumvoll, M. (2011). Obesity-related differences between women and men in brain structure and goal-directed behavior. *Frontiers in Human Neuroscience*, 5, 58.
- Kamijo, K., Khan, N. A., Pontifex, M. B., Scudder, M. R., Drollette, E. S., Raine, L. B., Evans, E. M., Castelli, D. M., & Hillman, C. H. (2012). The relation of adiposity to cognitive control and scholastic achievement in preadolescent children. *Obesity*, 20(12), 2406–2411.
- Kniffin, K. M., Bogan, V. L., & Just, D. R. (2019). “Big men” in the office: The gender-specific influence of weight upon persuasiveness. *PloS One*, 14(11), e0222761.
- Melamed, T. (1994). Correlates of physical features: Some gender differences. *Personality and Individual Differences*, 17(5), 689–691.
- Nederkoorn, C., Smulders, F. T. Y., Havermans, R. C., Roefs, A., & Jansen, A. (2006). Impulsivity in obese women. *Appetite*, 47(2), 253–256.
- Prentice, A. M., & Jebb, S. A. (2001). Beyond body mass index. *Obesity Reviews*, 2(3), 141–147.
- WHO. (2000). *Obesity: preventing and managing the global epidemic* (Issue 894). World Health Organization.

COVID- 19'UN MUHASEBE MESLEK MENSUPLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: DENİZLİ İLİNDE ODAK GRUP ÇALIŞMASI

Doç. Dr. Emin YÜREKLİ

Pamukkale Üniversitesi
ORCID: 0000-0001-7845-0878, eyurekli@pau.edu.tr

Arş. Gör. Fatih FAYDALI

Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-0072-5269, fatih.faydali@manas.edu.kg

ÖZET

Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını muhasebe mesleğini icra eden uygulamacılar üzerinde de etkili olduğu bilinmektedir. Tüm dünyada hızla yayılan ve beklenmedik olumsuz etkileri olan bu salgın muhasebe meslek mensuplarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Son yıllarda yaşanan ekonomik sıkıntılar ile birlikte son iki yıldır tüm dünyada yaşanan pandemi nedeniyle işletmelerin nakit akışları da olumsuz olarak etkilenmiş özellikle kredilerin zamanında ödenememesi durumlarını ortaya çıkarmıştır. Şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda çalışan muhasebe meslek mensupları birçok konuda işletme sahiplerinin yoğun baskısı altında kalmış ve sürdürülebilirlik şeffaflık ve hesap verebilirlik baskı altında kalmıştır. Covid-19 muhasebe meslek mensuplarını birçok alanda olumsuz etkilediği bilinmektedir, bu olumsuzluklar meslek mensuplarını aşırı stres ve kaygı içinde çalışmalarına neden olmuş ve iş akışlarını olumsuz etkilemiştir. Bu çalışmada Denizli ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarına odak grup çalışması yapılmış ve sonuçlar çalışmada aynen yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid–19, Muhasebe Meslek Mensupları.

JEL Kodları: M40, M41, M49.

THE EFFECTS OF COVID-19 ON ACCOUNTING PROFESSIONALS: A FOCUS GROUP STUDY IN DENİZLİ

ABSTRACT

It is known that the Covid-19 epidemic, which has affected the whole world, is also effective on practitioners practicing the accounting profession. This epidemic, which spread rapidly all over the world and had unexpected negative effects, also negatively affected accounting professionals. In addition to the economic problems experienced in recent years, the cash flows of the enterprises have also been adversely affected due to the pandemic experienced all over the world for the last two years, especially the failure to pay the loans on time. Professional accountants working in line with the principles of transparency and accountability have been under intense pressure from business owners in many areas, and sustainability, transparency and accountability have been under pressure. It is known that Covid-19 professional accountants are adversely affected in many areas, these negativities have caused the members of the profession to work in extreme stress and anxiety and have negatively affected their workflows. In this study, a focus group study was conducted with accounting professionals operating in Denizli and the results were included in the study.

Keywords: Covid-19, Professional Accountant.

JEL Classification: M40, M41, M49.

Giriş

Koronavirüs hastalığına (COVID-19), SARS-CoV-2 virüsünün bulaşıcı bir hastalıktır. Koronavirüs ilk olarak 2019 yılının aralık ayında Çin' in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde tespit edilmiş ve günümüze kadar tüm Dünyaya yayılarak, insan yaşamını tüm yönleri ile etkisi altına almıştır. Yaşantımızın her yönünü etkileyen salgın işletmeleri ve işletme fonksiyonlarını da etkisi altına almış olup hızlı bir şekilde, zorunlu olarak yeni iş modellerinin geliştirilmesine yol açmıştır. Bir işletme fonksiyonu olarak muhasebe ve muhasebe meslek mensupları da salgından en fazla etkilenen taraflar olarak nitelendirilebilir. Salgının hızla yayılması ile birlikte uluslararası ticaret ve seyahat engellenmiş, okullar kapatılarak uzaktan eğitim uygulamalarına geçilmiş, büyük çaplı uluslararası ya da ulusal organizasyon iptal edilmiştir.

Bu çalışmada, 2019 yılının aralık ayında itibaren hayatımızı yoğun bir şekilde etkisi altına almış olan Koronavirüs salgınının muhasebe meslek mensuplarını ne şekilde etkilediği nitel araştırma yöntemlerinden olan odak grup çalışması yardımı ile ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde literatür taraması yer almaktadır, üçüncü bölümünde araştırma kapsamında yürütülen odak grup çalışması aktarılacak ve dördüncü bölümde ise çalışma sonuçları paylaşılacaktır.

1. Literatür Taraması

Muhasebe meslek mensuplarının, meslek yaşamlarında karşılaştıkları sorunların ele alındığı pek çok çalışma bulunmaktadır. Muhasebe değişen koşullara yeni koşullara uyum sağlamak ve raporlama sürecini yeni koşullara göre şekillendirmek zorundadır. Bu nedenle meslek mensuplarının iş yaşamalarında karşılaştıkları sorunlarda farklılaşmaktadır. Genel olarak meslek mensuplarının sorunları ile ilgili pek çok çalışma bulunsa da, meslek mensuplarının pandemi sürecinde karşı karşıya kaldığı sorunları ele alan çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır.

Koronavirüs salgınının inşa hayatında ortaya çıkardığı ani değişim, her alanda olduğu gibi insanların çalışma hayatlarında da zorunlu değişimlere neden olmuştur. Özellikle uzaktan çalışma uygulamaları, salgın sürecinde pek çok işletme tarafından salgından korunma tedbirleri gereği uygulamaya konmuştur. Ancak meslek mensupları, çalışma koşulları ve mesleğin karakteristik özellikleri sebebi ile uzaktan çalışma koşullarına ayak uydurmakta zorlanmaktadır (Beder, 2021:117).

Özdemir vd., (2021) çalışmalarında meslek mensuplarının, salgınının meslek mensuplarının finansal raporlama süreci üzerindeki etkisi ile ilgili farklılıklar bulunduğunu tespit etmiştir. Meslek mensuplarının cinsiyet, mesleki deneyim ve çalışma durumları açısından birbirinden farklılaştığı tespit edilmiştir.

Selimoğlu vd., (2021) araştırmalarında salgının meslek mensupları üzerindeki etkisini ve ortaya çıkan stresin kaynağını incelemektedirler. Bu bağlamda strese sebep olan faktörlerin klasik muhasebe mesleğinin işleyişinin bozulması ile iş modellerinin değişmesi, artan iş yükü ve iş yoğunluğu, mevzuat değişiklikleri ile gelen mesleki belirsizlikler, virüs bulaşma riski faktörler sıralanmaktadır. Çalışma sonucunda meslek mensuplarının hak ettikleri değeri ve saygınlığı göremedikleri belirtilmektedir.

Erol ve Ayboğa (2021) çalışmalarında, meslek mensuplarının salgın sürecinde iş yükünün arttığı, mesleklerini yapamaz durumu geldikleri, ücretlerini zamanında alamadıkları, süreçten psikolojik olarak etkilendiklerini belirtmekte ve reel sektör ve imalat sektöründe yapılan devlet teşviklerinin hizmet ve serbest meslek gruplarını da içine alacak şekilde genişletilmesinin, meslek mensuplarının sorunlarına kısmen çözüm olacağını ifade etmektedirler.

Tuğay ve Dokur (2020) çalışmalarında meslek mensuplarının, çalışma sürelerinin azaldığı ve muhasebe sürecinde uzaktan çalışma yöntemlerinin kullanılmaya başlandığı ancak virüs kapma endişesinin stres yarattığı sonucuna ulaşmıştır.

Pandemi şartlarında belirsizliğin giderek artması meslek mensuplarının iş tatminlerinin giderek düşmesine ve mesleki açıdan tükenmişlik yaşamalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda Akbaba ve Bulut (2021) çalışmalarında meslek mensuplarının pandemi sürecinde, pandemi öncesine göre daha fazla yıprandıkları ve daha fazla fiziksel ve duygusal yorgunlukla karşı karşıya kaldıklarını tespit etmişlerdir. Ayrıca muhasebe mesleğinin itibarının giderek azalması ile birlikte muhasebe profesyonellerinin kendi öz saygılarının azaldığını ve tükenmişlik duygusunun arttığını da çalışmalarında ifade etmektedirler.

2. Odak Grup Çalışması

Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını muhasebe mesleğini icra eden uygulamacılar üzerinde de etkili olduğu bilinmektedir. Tüm dünyada hızla yayılan ve beklenmedik olumsuz etkileri olan bu salgın muhasebe meslek mensuplarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Son yıllarda yaşanan ekonomik sıkıntılar ile birlikte son iki yıldır tüm dünyada yaşanan pandemi nedeniyle işletmelerin nakit akışları da olumsuz olarak etkilenmiş özellikle kredilerin zamanında ödenememesi durumlarını ortaya çıkarmıştır. Şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda çalışan muhasebe meslek mensupları birçok konuda işletme sahiplerinin yoğun baskısı altında kalmıştır. Covid-19 muhasebe meslek mensuplarını birçok alanda olumsuz etkilediği bilinmektedir, bu olumsuzluklar meslek mensuplarını aşırı stres ve kaygı içinde çalışmalarına neden olmuş ve iş akışlarını olumsuz etkilemiştir. Bu çalışmada Denizli ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarına odak grup çalışması yapılmış ve sonuçlar çalışmada aynen yer almıştır.

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada Covid-19 pandemisinin muhasebe meslek mensupları üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Literatür incelendiği zaman muhasebe meslek mensupları ile ilgili çok fazla sayıda çalışma yapıldığı gözlenmektedir. Ancak Covid-19'un muhasebe meslek mensupları üzerindeki etkileri üzerine yapılmış çalışmalar gayet sınırlıdır. Bu nedenle bu durum çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Kısıtları

Çalışmanın evrenini, Denizli ili, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odasına kayıtlı mesleğinde 20 yılını doldurmuş (SMMM)'ler oluşturmaktadır. Odak grup çalışmasına 8 tane SMMM katılmıştır.

2.3. Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin Görüşleri

Odak grup çalışmasına 8 Serbest Muhasebeci Mali Müşavir katılmış olup grup üyeleri ve çalışmanın kapsamı ile ilgili gerekli bilgiler aşağıda verilmiştir.

- Görüşme 27.10.2021 tarihinde Denizli SMMM'ler odasında saat 15.00'da yapılmıştır.
- Toplantının moderatörlüğünü Pamukkale Üniversitesinden Doç. Dr. Emin YÜREKLİ yapmıştır.
- Görüşmenin etkin ve verimli geçmesi için katılımcıların araştırmamıza ilişkin sorularımızı dikkatli ve doğru cevaplar verebilecekleri bir ortamda gerçekleşmiştir.
- Katılımcıların tamamı erkektir. Araştırmamızda cinsiyet farklılığı gözlemlenmemiştir.
- Katılımcıların meslekte en az 20 yıllık meslek deneyimi olması şartı tarafımızca önceden belirlenmiştir.
- Grup katılımcılarında sadece 2 tanesi böyle bir çalışmada yer aldıklarını belirtmişlerdir.
- Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlere konu ile ilgili görüşlerini almak üzere 5 adet soru yönetilmiş ve vermiş oldukları cevaplar moderatör tarafından hiçbir değişikliğe ve yönlendirme yapılmadan kayda alınmıştır.

Uygulama sonrasında toplantıda saptanan bulgular aşağıda açıklanmaktadır.

SORU 1) Covid-19 un Muhasebe Mesleğini Olumsuz Yönde Etkilediğini Düşünüyor Musunuz?

Cevap 1) Covid-19 pandemisi maalesef her meslekte olduğu gibi bizleri de olumsuz yönde etkilemiştir, bu olumsuzluk çok farklı yönlerde ele alınabilir, daha detaylı sorular ile bu konuyu biraz daha açabiliriz.

SORU 2) Covid-19 ile İlgili Alınan Tedbirlerin Yeterli Düzeyde Olduğunu Düşünüyor Musunuz?

CEVAP 2) Maalesef yeterli tedbirler alındığını düşünmüyoruz, meslek mensupları mükellefler ile birebir iletişimde bulunmalı ve kayıt altına alınacak belgeleri itina ile toplayabilmelidir, aksi halde sürdürülebilirlik olmaz ve beyan verilemez, en önemli sorunlarımızdan bir tanesi bu konu olmuştur.

SORU 3) Covid-19 Nedeniyle Ücretlerinizin Tahsilinde Gecikmeler Yaşadınız Mı?

Cevap 3) Evet çok fazla sorunlar yaşadık, çünkü mükellefler pandemi nedeni ile işlerinin kötüye gittiğini hatta bazı mükellefler aylarca hiç iş yapamadıklarını ifade etmişlerdir.

SORU 4) Covid -19 Nedeniyle İş Yerinde Esnek Çalışma Programı veya Dönüşümlü Çalışma Programı Uygulayabildiniz Mi?

Evet, pandemi sürecinde işyerinde esnek çalışma programı yaptık ve ofisimizde çalışma personelin bu programa mutlaka uymasını bilgilendirdik ve tüm personel bu esnek çalışma programına harfiyen uydular.

SORU 5) Covid-19 Nedeniyle Mükelleflerin Vergisel Yükümlülüklerinde Yeterince Kolaylık Sağlandı MI?

Mükelleflerin vergisel yükümlülüklerinde herhangi bir kolaylık maalesef sağlanmadı, bu konu da hem bizlerin hem de mükelleflerin büyük beklentileri vardı, ama maalesef bu beklentileri göremedik. İlerleyen zamanlarda bu konudaki beklentilerimizin karşılanacağını düşünüyoruz.

3. Sonuç

Bu çalışma Covid-19'un muhasebe meslek mensupları üzerindeki etkilerinin araştırılması için yapılmıştır. Denizli ilinde yer alan mesleğinde ez az 20 yılını doldurmuş muhasebe meslek mensupları üzerinde yapılan bu araştırmanın sonucunda şu sonuçlar elde edilmiştir. Meslek mensuplarının büyük çoğunluğu iş yüklerinin arttığını ve mesleklerini icra edemez duruma geldiklerini, psikolojik olarak olumsuz etkilendiklerini, iş ve çalışma ortamı ile ilgili olarak meslek mensuplarının birçoğunun çalışma saatlerindeki değişikliklerden dolayı verimliliğin düştüğünü belirtmişlerdir. Literatüre katkı sağlaması amaçlanan bu çalışma araştırma sorularının çok daha fazla sayıda ve muhasebe meslek mensubuna sorularak daha fazla veriler elde edilebilir. Ülkemizde muhasebe mesleği bu mesleği gönülden seven ve icra eden meslek mensupları tarafından mesleğin uygulanma sürecindeki yaşanan tüm olumsuzlara rağmen büyük bir özveri ve fedakarlıklar ile yürütülmeye çalışılmaktadır.

Kaynakça

Beder, N., & . (2021). Muhasebe Meslek Mensuplarının Yeni Dünya ile İmtihani. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 163-184.

Buyruk Akbaba, A., & Bulut, N. (2021). Pandemi Sürecinde Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. *International European Journal of Managerial Research*, 5(1), 35-48.

- Erol, M., & Ayboğa, H. (2021). Kovid-19' un muhasebe meslek mensuplarının mesleki faaliyetlerine etkisinin belirlenmesine yönelik ampirik çalışma. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bİlimler İnceleme Dergisi*, 5(1), 1-12.
- Özdemir, M., Karavardar, A., & Özkan, M. (2020). Covid-19 pandemisinin finansal raporlama süreci üzerindeki etkileri: Serbest muhasebeci mali müşavirler üzerine bir araştırma. *Journal of International Management, Education and Economics Perspective*, 8(2), 166-187.
- Selimoğlu, S., Cengiz, A., Özdemir, A., & Yalı, B. (2021). Covid-19 ile birlikte muhasebe mesleğindeki stresin halleri. *Muhasebe ve Denetime Bakış*(63), 1-18.
- Tuğay , O., & Dokur, Ş. (2020). Koronavirüs (Kovid-19) salgınının muhasebe meslek mensuplarının çalışma alışışkanlıkları üzerine etkileri: Bir araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(105), 75-86.

KIRGIZİSTAN' DAKİ ÜNİVERSİTELERDE ULUSLARARASI MUHASEBE EĞİTİMİ STANDARTLARI 2 İLE UYUMUNA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Bilal SOLAK

Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-7804-2038, bilal.solak@manas.edu.kg

Arş. Gör. Fatih FAYDALI

Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-0072-5269, fatih.faydali@manas.edu.kg

Ayşe OSPANKULOVA

Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi

ÖZET

Endüstri 4.0 sosyo-ekonomik bütün alanlarda etkisini göstermeye başlamış, bu etki pandemi süreci ile birlikte yeni bir sürecin başlamasına neden olmuştur. İşletmelerin makro çevresinde meydana gelen bu süreç, tüm işletme fonksiyonlarını etkilemekte, rekabet gücünü korumak ve sürdürülebilir kalmak isteyen işletmeler tüm unsurları ile bu dönüşüme adapte olmaya çalışmaktadır. Muhasebe eğitiminde, pandemi ve endüstri 4.0 etkisini göstermeye başlamıştır. Uluslararası muhasebe eğitim standartları, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu bünyesinde yer alan, Uluslararası Muhasebe Eğitim Standartları Kurulu tarafından oluşturulmuştur. Standartların amacı profesyonel muhasebe eğitimi için gerekli olan teknik ve profesyonel yetenekler, değerler, etik kurallar ve davranışları tanımlamaktır.

Çalışmanın amacı, Kırgızistan' da yer üç üniversitenin sekiz farklı bölümündeki muhasebe derslerinin Uluslararası Muhasebe Eğitim standartları 2 ile uyumu, içerik analizi yardımı ile incelenmesi ve ders plan ve içeriklerinin yeterliliklerinin tespit edilmesidir. Çalışma kapsamında, Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi, Orta Asya Amerikan Üniversitesi ve Kırgızistan Devlet Teknik Üniversitesi' nin ders içerikleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Eğitimi, Uluslararası Muhasebe Eğitim Standartları 2, Kırgızistan.

JEL Kodları:M40, M41, M49.

A RESEARCH ON THE COMPLIANCE WITH THE INTERNATIONAL ACCOUNTING EDUCATION STANDARDS 2 AT THE UNIVERSITIES IN KYRGYZSTAN

ABSTRACT

Industry 4.0 has begun to show its forcible effect in all socio-economic fields, and this effect has caused the start of a new process a long side with the pandemic. This process, which occurs in the macro environment of businesses, effects all business functions, and businesses that want to maintain their competitive power and remain sustainable are trying to adapt to this transformation with all its elements. In accounting education, the pandemic and industry 4.0 have begun to show its effect. International accounting education standards have been established by the International Accounting Education Standards Board, which is part of the International Federation of Accountants. The purpose of the standards is to define the technical and professional skills, values, ethics and behaviors required for professional accounting education.

The aim of the study is to examine the compliance of accounting courses in eight different departments of three different universities in Kyrgyzstan with International Accounting Education standards 2, with the help of content analysis, and to determine the adequacy of the lesson plans and contents. Within the scope of the study, the course contents of Kyrgyz – Turkish Manas University, American University of Central Asia and Kyrgyzstan State Technical University were examined.

Keywords: Accounting Education, International Accounting Education standards 2, Kyrgyzstan.

JEL Codes:M40, M41, M49.

Giriş

Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler ile birlikte ülkeler arasında çizilmiş olan sınırlar yok olmuştur. Yaşanan dönüşüm yatırımcıların kararını etkileyen verilerin alanını genişletmiştir. Enron ve Arthur Andersen' in çöküşü ile başlamış olan ve sonrasında Worldcom, Kmart, Tyco, Global Crossing ve Adelphia gibi skandallar ile derinleşmiş olan süreç işletmelerin finansal nitelikteki verilerin sadece muhasebe kurallarına uygun bir biçimde kaydedilmesi değil aynı zamanda güvenilir, anlaşılabilir ve karşılaştırılabilir olması gerektiğini gündeme taşımıştır. Bu durum ise Uluslararası Muhasebe Standartları ve Uluslararası muhasebe Standartlarının gelişimine olan ihtiyacı desteklemiştir (Yardımcıoğlu ve Ada, 2016).

Uluslararası muhasebe eğitim standartları oluşturulması gerekliliği neticesinde, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC: International Federation of Accountants) bünyesinde Uluslararası Muhasebe Eğitim Standartları Kurulu (IAESB: International Accounting Education Standart Board) oluşturulmuştur. IAESB tarafından belirlenen Muhasebe Eğitim Standartları (UMES) profesyonel muhasebe eğitimi için gerekli teknik ve profesyonel yetenekler, değerler, etik kural ve davranışlarını kapsayan 8 maddeden oluşmaktadır (www.ifac.org, Erişim Tarihi: 22.09.2021).

Bu çalışmada, profesyonel muhasebe eğitimi için gerekli teknik ve profesyonel yetenekleri, değerleri, etik kural ve davranışları belirleyen Uluslararası muhasebe eğitim standartları çerçevesinde, Kırgızistan ve Türkiye meslek mensubu olmaya hak kazandıran Kırgızistan' da bulunan üç üniversitenin ilgili bölümlerinin ders plan ve içerikleri değerlendirilmiştir.

1. Literatür Taraması

Parlakkaya (2004) çalışmasında Türkiye' de Avrupa Birliğine girme sürecinde muhasebe standartlarına uyum sürecinde yapılan çalışmaları incelemiştir. Çalışmada sonucunda Uluslararası muhasebe standartlarının uygulanmasının yatırımcıların sağlıklı ve doğru karar vermesine, muhasebecilik mesleğinin gelişimine, işletme paylarının artmasına ve Türkiye' nin mali sisteminin Avrupa Birliği bütünleşmesine olanak tanıyacağı belirtilmektedir.

Özbirecikli (2007) çalışmasında Uluslararası muhasebe eğitim standartlarının Türkiye' de kısmen uygulandığını belirtmektedir. Eğitim programlarının, staj ve etik ilkelerin uygulanmasında oldukça fazla eksikliğin bulunduğu da belirtilmektedir.

Terzi vd., (2013) çalışmalarına Bologna sürecinin 2012 – 2013 eğitim öğretim yılında Türkiye' deki üniversitelerin Türkçe işletme bölümlerindeki muhasebe eğitim kalitesine tesirini ve ayrıca IFAC tarafından yayınlanan muhasebe eğitim standartları bağlamında üniversitelerde verilen muhasebe eğitiminin yeterliliğini araştırmışlardır. Çalışma sonucunda devlet üniversitelerinde muhasebe derslerine, vakıf üniversitelerine kıyasla daha fazla yer verildiği görülmüştür. Ayrıca uygulama derslerine tüm dersler içerisinde yüzde bir pay verildiği görülmüştür.

Fidan ve Cinit (2014) çalışmalarında muhasebe meslek mensuplarının, muhasebe eğitim standartlarını aldıkları eğitime göre algılama düzeyleri incelenmiştir. Çalışma sonucunda lise-ön lisans mezunu olan meslek mensupları ile lisans-yüksek lisans mezunu olan meslek mensupları arasında muhasebe eğitim standartlarını algılama açısından anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Gökçen vd., (2015) çalışmalarında, Türkiye’ deki devlet üniversitelerinde lisans düzeyinde lisans düzeyinde muhasebe standartları bağlamında ders programları incelemiştir. İncelenen 104 devlet üniversitesi içerisinde 46 fakültede muhasebe standartlarına ilişkin ders bulunduğu tespit edilmiştir. Programlarda yer alan derslerin büyük çoğunluğu seçmeli ders statüsündedir. Çalışmada meslek mensubu yetiştiren bölümlerin programlarında yer alan muhasebe derslerinin muhasebe standartlarını içerecek şekilde yapılandırılması gerekliliği belirtilmektedir.

Pratama (2015) çalışmasında muhasebe akademisyenlerinin ve uygulamacılarının görüşlerine dayanarak muhasebe konusundaki yetkinlik beklentisini tespit etmeyi ve iki taraf arasında oluşabilecek olan boşlukları tespit ederek analiz etmeyi amaçlamıştır. Anket yönteminin kullanıldığı çalışmada betimsel analiz yürütülmüştür. Çalışma sonucunda, akademisyenler ve uygulamacılar arasında yetkinlik konusunda farklılıklar tespit edilmiş, tespit edilen bu farklılığın akademisyen bakış açısının teorik ve uygulamacıların bakış açısının ise pratik olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Tazegül ve Karabayır (2015) araştırmalarında muhasebe eğitim standartlarının öğrenci kazanımlarına etkisini incelemiştirlerdir. Bu bağlamda Kars Kafkas Üniversitesi ile Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinde muhasebe dersi alacak ve almış öğrencilere anket uygulanmıştır. çalışma sonucunda, öğrencilerin sınıf ve bölüm düzeylerine göre hedeflerinin değiştiği gözlemlenmiş, programların verdiği eğitimin meslek mensubu olmak için yeterli olduğu tespit edilmiştir.

Karaca vd., (2016) çalışmalarında Türkiye’ deki lisans düzeyinde verilen muhasebe eğitiminin IFRS ve TFRS ‘e uygunluğunun tespitini amaçlamışlardır. Çalışmada Türkiye’ deki devlet ve vakıf üniversitelerinin ders planları analiz edilmiştir. Sonuç olarak üniversitelerin ders planlarının uluslararası muhasebe standartlarına uygunluk göstermediği tespit edilmiştir. Çalışmada muhasebe standartları dersinin programlara zorunlu ders olarak eklenmesi gerektiği önerilmektedir.

Demirci vd., (2018) çalışmalarında, Türkiye’ deki üniversitelerde fakülte ve enstitülerdeki işletme ve muhasebe programlarının ders içerikleri standartlar bağlamında içerik analizi ile incelenmiştir. Çalışma sonucunda incelenen bazı programlarda yürürlükten kalkan standartlara uygun derslerin yer aldığı ve güncellenmediği tespit edilmiştir. Ayrıca muhasebe standartları ile ilgili programlara eklenen ders sayısının arttığı tespit edilmiştir.

Aksu ve Gül (2018) araştırmalarında, Türkiye’ de eğitim veren 20 üniversitenin işletme yüksek lisans programlarındaki muhasebe dersleri ile dünyanın en iyi 20 üniversitesinin işletme bölümü lisansüstü programında bulunan muhasebe derslerinin karşılaştırmayı ve farklılıkları ortaya koymayı amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda yurtdışındaki üniversitelerin programlarındaki muhasebe derslerinin uygulamalı eğitimin varlığı ve programlarda finansal okuryazarlık dersine yer verildiği tespit edilmiştir.

Aslan vd., (2018) çalışmalarında, akreditasyon sürecinin muhasebe eğitimindeki önemini, kriterlerini, sürecini ve faydalarını analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda, akreditasyonun üniversitelere ve programlarına vizyon, misyon ve kültürel olarak entegre edilerek fayda maliyet analizi ile birlikte programların yeniden planlanması gerekliliği belirtilmektedir.

Kaya (2019) çalışmasında lisans düzeyinde okutulan derslerin muhasebe eğitim standartlarının gerekliliklerini karşılayabilme düzeyini tespit amaçlanmıştır. Bu amaçla Kars Kafkas Üniversitesi İ.İ.B.F öğrencilerine bir anket uygulanmıştır. Çalışma sonucunda, üst sınıftaki öğrenciler ile yeni

başlayan öğrenciler arasında muhasebe derslerinin yetersiz kaldığı tespit edilmiş ayrıca staj imkanlarının da yetersiz olduğu gözlenmiştir. Çalışmada uluslararası muhasebe eğitim standartlarına uyumun gerekliliği belirtilmektedir.

2. Uluslararası Muhasebe Standartları

Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC – International Federation of Accounting) 7 Ekim 1977 tarihinde Almanya’ nın Münih şehrinde kurulmuştur. 51 ülkeden 63 kurucu ortak ile faaliyetlerine başlayan IFAC, üç milyondan fazla muhasebe profesyoneli temsil eden 175’ den fazla üye kuruluşan oluşan bir kurumdur. Türkiye’den; Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) ve Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği (TMUD), Kırgızistan’dan; Muhasebeciler ve Denetçiler Birliği, ABD’den; Amerikan Yetkili Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA) ve Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü (IMA) IFAC üyesi kuruluşlardır. (IFAC, 2021)

Dünyada muhasebe mesleğini geliştirmeyi ve güçlendirmeyi amaçlayan IFAC’ ın, bünyesinde denetim, etik, kamu sektörü ve eğitim alanlarında standartlar oluşturan dört kurul bulunmaktadır. Bu kurullar içerisinde muhasebe meslek mensuplarının eğitimi alanında standartlar geliştirmeyi amaçlayan kurul, Uluslararası Muhasebe Eğitim Standartları Kuruludur (IAESB).

Tablo.1 ‘ de uluslararası muhasebe eğitim standartları özetlenmektedir.

Tablo 1. Uluslararası Muhasebe Eğitim Standartları

Standart	Tanım	Amaç
IES 1: Profesyonel Muhasebe Eğitim Programlarına Giriş Koşulları	Profesyonel muhasebecilik eğitim programlarına giriş için gerekli eğitimleri ve diğer standartların oluşum kurallarını açıklamaktır.	Bu standardın amacı; adil, orantılı olan ve kamu yararını koruyan profesyonel muhasebe eğitimi programlarına eğitim giriş şartları oluşturmaktır.
IES 2 : İlk Mesleki Gelişim - Teknik Yeterlilik	IES 2 Standardı; profesyonel muhasebecilik mesleğini icra edecek adayların öğrenmesi gereken dersleri ve teknik bileşenlerini açıklamaktadır.	Gelecek muhasebe meslek mensuplarının geliştirilmesi ve ispatlanması gereken teknik yeterliliğin oluşturulması, birçok amaca hizmet eder. Kamunun çıkarlarını korur, muhasebe meslek mensuplarının çalışmalarının kalitesini artırır ve muhasebe mesleğinin güvenilirliğini artırır
IES 3: İlk Mesleki Gelişim - Teknik Yeterlilik	Bu standart ;muhasebecilik mesleğini profesyonel olarak icra edebilmek için gerekli olan mesleki becerileri açıklamaktadır.	Aday muhasebe meslek mensuplarının, muhasebe meslek mensubu olarak bir rol üstlenebilmesi için İlk Mesleki Gelişimi 'nin sonunda geliştirilmesi ve göstermesi gereken mesleki becerileri oluşturmaktır.
IES 4: İlk Profesyonel Gelişim - Profesyonel Değerler, Etik ve Tutumlar	IES 4 Standardı ise; profesyonel olarak yapılan muhasebecilik mesleğinde ayrıca uygulanması gereken etik davranış ve tutumlar açıklanmaktadır.	Aday muhasebe meslek mensuplarının, muhasebe meslek mensubu olarak bir rol oynamak için İlk Mesleki Gelişimi' nin sonuna kadar geliştirilmesi ve göstermesi gereken mesleki değerleri, ahlakı ve tutumları ortaya koymaktır.
IES 5: İlk Profesyonel Gelişim - Pratik Deneyim	Profesyonel muhasebecilerin alması gereken pratik eğitim ile ilgili bilgiler yer almaktadır.	Muhasebe meslek mensubu adayları için yeterli olan ve muhasebe meslek mensubu olarak bir rol oynayabilmek için IPD sonuna kadar tamamlanması gereken pratik bir deneyim oluşturmaktır.

IES 6: Başlangıç Mesleki Gelişimi - Mesleki Yeterliliğin Değerlendirilmesi	Yapılan staj sonrasında muhasebecilik mesleğini profesyonel olarak yapabilmek için gereken yeterliliklerin ölçümü ile ilgili bilgileri içermektedir.	Aday muhasebe meslek mensuplarının, muhasebe meslek mensubu olarak profesyonel bir muhasebeci rolünü yerine getirmek için İlk Mesleki Gelişimi 'nin sonuna kadar uygun bir mesleki yeterlilik gösterip göstermediğini belirlemektir.
IES 7: Sürekli Mesleki Gelişim	Meslek mensubunun müşterileri, çalışanları ve mesleğin kamuoyu karşısındaki tutumunu güçlendirmek ve daha iyi hizmet verebilmek için kendisini sürekli geliştirmesi için yapması gerekenleri açıklamaktadır.	IFAC üye kuruluşunun amacı, müşterilerin, işverenlerin ve diğerlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için yüksek kalitede hizmet sunmak için, kamu yararı için gerekli olan Sürekli Mesleki Gelişimi' nin üstlenilmesi yoluyla İlk Mesleki Gelişim 'den sonra mesleki muhasebecilerin yetkinliklerini geliştirmelerini ve sürdürmelerini sağlamaktır.
IES 8: Finansal Tabloların Denetimlerinden Sorumlu Ortaklar İçin Mesleki Yeterlilik	Denetçinin sahip olması gereken yetenekler ve denetçinin yeterliliği ile ilgili olması gereken şartları içermektedir.	Bir Muhasebe Ortağı rolünü gerçekleştirirken muhasebe meslek mensuplarının geliştirdiği ve sürdürdüğü mesleki yeterliliği sağlamaktır.

3.Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye ve Kırgızistan’ Da Muhasebe Meslek Mensupları İle İlgili Düzenlemeler

Amerika Birleşik Devletleri’ nde ilk mesleki gelişim (IPD) ve sürekli mesleki gelişim (CPD) gereklilikleri, devlet muhasebe kurulları ve muhasebe meslek kurulları tarafından belirlenmektedir. Mali müşavirlik mesleğini icra etmek için adayın Amerikan Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Enstitüsü (AICPA) tarafından belirlenen ve Ulusal Devlet Muhasebe Kurulları Birliği (NASBA) tarafından idare edilen Tekdüzen Sertifikalı Mali Müşavirlik Sınavını geçmesi, mesleki deneyim ve zorunlu CPD şartları sağlanması gerekir.

“Certified Public Accountant” unvanı ilk olarak 17 Nisan 1896’ da New York eyaletinde ortaya çıkmıştır. Tek düzen sertifikalı mali müşavirlik sınavına girme hakkı ve unvanın kullanımı, her eyalet tarafından kendi kanunlarınca ve kendi muhasebe kurulları tarafından belirlenmektedir. Amerika Birleşik devletlerindeki pek çok eyalet, dört yıllık muhasebe eğitime ilave olarak bir yıllık eğitim veya yüksek lisans eğitimi de gerektirmekte olan “150 sömestr saatlik kuralını” uygulamaktadır. Bazı üniversiteler kuralın gerekliliklerini karşılamak maksadı ile beş yıllık, çift dereceye sahip olma imkanı sağlayan birleşik lisans/yüksek lisans programların sahiptir.

Amerikan Serbest Muhasebeciler Mali Müşavirler Enstitüsü (AICPA) üyeleri için IPS ve CPD gerekliliklerini belirlemekte ve CPA sınavlarına düzenlemektedir. AICPA, IPD ve CPD gerekliliklerinin yeni IES gerekliliklerini karşıladığı bildirmektedir. Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü (IMA) sertifikalı üyeleri için IPD ve CPD gereksinimlerini belirler. IMA, Sertifikalı Yönetim Muhasebecisi niteliklerinin yeni IES gerekliliklerini yerine getirdiğini bildirmektedir. (IFAC, 2021)

Türkiye’ deki mevzuata göre Serbest Muhasebeci Mali Müşavir olabilmek için 13.06.1989 Tarih ve 20194 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Malî Müşavirlik ve Yeminli Malî Müşavirlik Kanunu’nun 5.maddesine göre; “Hukuk, iktisat, maliye, işletme, muhasebe, bankacılık, kamu yönetimi ve siyasal bilimler dallarında eğitim veren fakülte ve yüksekokullardan veya denkliği Yükseköğretim Kurumunca tasdik edilmiş yabancı yükseköğretim kurumlarından en az lisans seviyesinde mezun olmak veya diğer öğretim kurumlarından lisans seviyesinde mezun olmakla beraber

bu fıkrada belirtilen bilim dallarından lisansüstü seviyesinde diploma almış olmak.“ gereklidir. (Resmi Gazete: 20194, 1989.)

Serbest Muhasebeci Malî Müşavirlik ve Yeminli Malî Müşavirlik Kanunu muhasebe mesleği için ilk mesleki gelişim (IPD) ve sürekli mesleki gelişim (CPD) gerekliliklerini belirlemektedir. Bu gereklilikleri uygulama sorumluluğu, yükseköğretim kurumları, kamu gözetim otoritesi ve meslek kurumları arasında paylaşılmaktadır. Serbest Muhasebeci Malî Müşavirlik ve Yeminli Malî Müşavirlik Kanuna göre mesleğe ilk giriş müfredatını Üniversiteler ve Türkiye Yükseköğretim Kurulu belirlemektedir. Kanun ayrıca, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odaları Birliği'ne (TÜRMOB) muhasebe meslek mensupları için Maliye Bakanlığı'nın onayına tabi mesleki sınavlar ve sertifikalandırma dahil olmak üzere IPD ve CPD gereklilikleri ve programları oluşturma yetkisi vermektedir. 2009 yılında yapılan kanun değişikliklerine göre zorunlu CPD gereklilikler getirilmiştir. Üyelerinin TÜRMOB sertifikasına sahip olması gereken Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği (TMUD) de TÜRMOB tarafından öngörülen eğitim gereksinimlerini karşılaması gerekmektedir. TÜRMOB gerekliliklerine ek olarak, TMUD ayrıca deneyim ön koşullarını belirler ve üyelerine dernek girişleri ve CPD yükümlülükleri için ek sınavları koymaktadır. 2 Kasım 2011 yılında yürürlüğe giren 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) uyarınca, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGGK)'ya CPD gerekliliklerini belirleme ve denetim mesleği için inceleme yapma yetkisi verilmiştir.

Kırgızistan Cumhuriyeti 8.07.2011 Tarih ve N 377 Sayılı "Denetim faaliyetlerinin düzenlenmesi alanındaki yasal düzenlemelerin onaylanması üzerine" yasaya göre Kırgızistan'da mali müşavir olabilmek için iktisadi bilim dallarının birinde yükseköğretim diplomasına sahip olmak gerekmektedir. (Kırgız Cumhuriyeti "Mali Müşavirlik Faaliyeti Konusunda" Kanun, 2011)

Kırgız Cumhuriyeti'nde profesyonel muhasebeciler için Başlangıç Mesleki Gelişim (IPD) ve Sürekli Mesleki Gelişimin (CPD) düzenlemesiyle ilgilenen çeşitli kurumlar vardır: Kırgız Cumhuriyeti Bilim ve Eğitim Bakanlığı, üniversiteler, Kırgız Cumhuriyeti Finansal Piyasaları Denetleme ve Düzenleme Kurumu (GOSFINNADZOR). Genel olarak, Kırgızistan Cumhuriyeti'nde IES gerekliliklerinin bazı unsurları mevcut görünmekle birlikte, ulusal gerekliliklerin gözden geçirilmiş IES'lerin gereklilikleriyle uyumunun derecesi açık değildir.

Üniversiteler ve işletme okulları muhasebe eğitimi için ulusal eğitim standartları oluştururken, Bilim ve Eğitim Bakanlığı Ulusal Başlangıç Mesleki Gelişim standartlarını geliştirmektedir. Bununla birlikte, üniversitelerdeki muhasebe eğitimi programlarının IES gereklilikleri ile uyumlu olup olmadığına dair bir gösterge yoktur.

2002 tarihli ve 134 sayılı Denetim Faaliyetleri Hakkında Kanun, Kırgızistan'daki denetçilerinin IPD ve CPD şartlarını belirlemektedir. Finansal Piyasaları Denetleme ve Düzenleme Kurumu'nun 2009 tarihli Finansal Piyasaları Denetleme ve Düzenleme Kurumu Yönetmeliği Kararnamesi uyarınca, Finansal Piyasaları Denetleme ve Düzenleme Kurumunun kanuni denetçiler için sertifikasyon sınavlarını yönetme, lisanslama ve CPD'yi sağlama yetkisi vardır. Denetçilere CPD hizmetlerinin sağlama hizmeti, belirli yılda ihaleyi kazanan bir sağlayıcıya verilir. CPD'nin içeriği kanun veya başka bir düzenleme ile belirtilmemiştir.

Profesyonel Muhasebe kuruluşları, IPD ve CPD gerekliliklerinin belirlenmesinde veya denetçiler için CPD hizmetlerinin sağlanmasında yer almamaktadırlar. Bununla birlikte, kendi üyeleri için CPD gereklilikleri belirler ve eğitim programları geliştirir ve sunmaktadırlar. (IFAC,2021)

4. Araştırma

Bu araştırmanın amacı, IES 2 'nin öngördüğü ve Mali Müşavir olma potansiyeli bulunan adaylara verilmesi gereken dersler ile araştırma kapsamında ele alınan söz konusu üniversitelere ait toplam 8 bölümün müfredatlarının incelenmesi ve standartlara en uygun bölüm ve üniversitenin belirlenmesidir. Ayrıca bir diğer amaç, bu farklılıkları ortaya çıkararak üniversitelerin ileriye dönük programlarının standartlara uygun hale getirilmesini sağlamaktır. Kırgız Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı web sitesinde, Kırgızistan' da otuz iki devlet ve otuz özel üniversite bulunduğu belirtilmektedir. Bu üniversitelerden ikisi, Kırgız-Rus Slav Üniversitesi ve Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi) devlet orak üniversiteleridir.

Çalışmada, Türkiye ve Kırgızistan devletleri arasındaki protokol ile kurulmuş olan Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi, Kırgızistan Bışkek şehrinde bulunan Orta Asya Amerikan Üniversitesi ve Bışkek şehrinde bulunan Kırgızistan Devlet Teknik Üniversitesinin ilgili fakültelerinin ilgili bölümlerinin eğitim müfredatının karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma sonucunda ortaya çıkan müfredat farklılıklarının, Kırgızistan'daki üniversitelerde muhasebe konusunda verilen eğitimin Uluslararası Muhasebe Eğitim Standartlarına uyumlu hale getirilmesinde etkili olması ve aday meslek mensuplarının daha donanımlı olmasını sağlayacaktır.

Çalışmada, ülke mevzuatları dikkate alınarak, mezuniyet durumunda profesyonel olarak muhasebecilik mesleğini icra edebilme hakkı kazandıran bölümler aşağıdaki şekilde belirlenmiştir;

- Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi: İşletme Bölümü, İktisat Bölümü, Finans ve Bankacılık Bölümü, Uluslararası İlişkiler Bölümü
- Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi: İşletme Bölümü, İktisat Bölümü
- Orta Asya Amerikan Üniversitesi: İşletme Bölümü, İktisat Bölümü

Üniversitelerin ilgili bölümlerinin ders planları IES 2' nin belirlemiş olduğu konuların içeriği ile karşılaştırılmıştır. Çalışmada Can ve Demirci (2016) tarafından yürütülen araştırmada belirtilen dersler ve araştırma sistematığı temel alınmıştır.

IES 2 el kitabında mesleki eğitim programının esasını oluşturan bilgi üç ana başlıkta açıklanmaktadır.

- Muhasebe ve finans ile ilgili bilgiler
- Örgütsel bilgi ve işletme bilgisi
- Bilgi teknolojisi bilgisi

Tablo.2' de IES 2 kapsamında programlarda yer alması gereken dersler konu başlıkları itibariyle gösterilmektedir.

Tablo 2. IES 2 Kapsamında Üniversitelerin Programlarında Yer Alması Gereken Dersler

Muhasebe ve finans ile ilgili bilgiler	Örgütsel bilgi ve işletme bilgisi	Bilgi teknolojisi bilgisi
Genel Muhasebe	Makro İktisat	Temel Bilgi Teknolojileri Kullanımı
Envanter ve Şirketler Muhasebesi	Para ve Banka	Kurumsal Kaynak Planlama(KKP)
Devlet Muhasebesi	Araştırma Yöntemleri	Bilgisayarlı Muhasebe
Uluslararası Muhasebe Standartları	Yöneylem Araştırmaları	Muhasebe Bilişim Sistemleri(MBS)
Muhasebe Tarihi	Yönetim ve Organizasyon	
Yönetim Muhasebesi	Örgütsel Davranış	

Maliyet Muhasebesi	Proje Yönetimi	
İşletme Bütçeleri	Stratejik Yönetim	
Vergi Sistemi	Uluslararası İşletmecilik ve Küreselleşme	
Vergi Hukuku	Mikro İktisat	
Muhasebe Denetimi	Finansal Kurumlar	
Mali Tablo Analizi	İstatistik	
İş Hukuku	İşletme Matematiği	
Ticaret Hukuku	Kurumsal Yönetim	
Finansal Yönetim	İnsan Kaynakları Yönetimi	
İş Etiği	Pazarlama	
Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar Muhasebesi	Genel İşletmecilik	
Uluslararası Denetim Standartları	Uluslararası Ticaret ve Finansman	
Sermaye Piyasaları		

Tablo 2 'de yer alan dersler incelendiğinde standardın, muhasebe eğitimini sadece muhasebe ve finans konuları ile sınırlandırmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 3. Standarda Göre Verilmesi Gereken Derslerin Üniversite ve Bölüm Bazında Karşılaştırılması

Yetkinlik Alanı	Dersler	Üniversite ve Bölümler																							
		Kırgız-Türk Manas Üniversitesi						Orta Asya Amerikan Üniversitesi						Kırgızistan Devlet Teknik Üniversitesi											
		İşletme (Var/Yok)	Z/S	Kredi	İktisat (Var/Yok)	Z/S	Kredi	Finans ve Banka (Var/Yok)	Z/S	Kredi	Uluslararası İlişkiler (Var/Yok)	Z/S	Kredi	İşletme (Var/Yok)	Z/S	Kredi	İktisat (Var/Yok)	Z/S	Kredi	İşletme (Var/Yok)	Z/S	Kredi			
Finansal Muhasebe ve Raporlama	Genel Muhasebe	Var	Z	3	Var	Z	3	Var	Z	3	Var	Z	3	Var	Z	6	Var	Z	6	Var	Z	6	Var	Z	4
	Envanter	Var	Z	3	Yok			Var	Z	3	Yok			Yok			Yok			Yok			Yok		
	UMS-UFRS	Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Yok		
	Şirketler Muhasebesi	Var	S	3	Var	S	3	Var	S	3	Var	S	3	Yok			Yok			Yok			Yok		
	Muhasebe tarihi	Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Yok		
Yönetim Muhasebesi ve Kontrol	Yönetim Muhasebesi	Var	Z	3	Yok			Yok			Yok			Var	Z	6	Yok			Yok			Var	Z	5
	Maliyet Muhasebesi	Var	Z	3	Yok			Var	Z	3	Yok			Yok			Yok			Yok			Yok		
	İşletme Bütçeleri	Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Var*	Z	4	Var	Z	5
Vergi	Vergi Sistemi	Yok			Yok			Var	Z	3	Yok			Var	S	3	Yok			Yok			Var*	Z	5
	Vergi Hukuku	Var*	S	3	Var*	S	3	Var*	S	3	Var*	S	3	Yok			Yok			Yok			Yok		
Denetim ve Güvence	Muhasebe Denetimi	Var	S	3	Var	S	3	Var	Z	3	Var	S	3	Yok			Yok			Yok			Var	S	6
	UDS	Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Yok		
İş ve Ticaret Hukuku	İş Hukuku	Var	S	3	Var	S	3	Var	S	3	Var	S	3	Var	Z	3	Yok			Yok			Yok		
	Ticaret Hukuku	Var	Z	3	Yok			Var	Z	3	Yok			Var	S	3	Yok			Yok			Yok		
Finansal ve Finansal Yönetim	Mali Tablo Analizi	Var	S	3	Var	S	3	Var	Z	3	Var	S	3	Yok			Yok			Yok			Var	Z	4
	Finansal Yönetim	Var	Z	3	Var	Z	3	Var	Z	3	Yok			Var	S	3	Yok			Var	Z	5	Var	Z	4
	Sermaye Piyasaları	Yok**			Yok**			Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Var**	Z	4
Profesyonel Değerler ve Etik	İş Etiği	Yok			Yok			Yok			Yok			Var	Z	3	Yok			Yok			Yok		
Kamu ve Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar Muhasebesi	Devlet Muhasebesi	Var	S	3	Var	Z	3	Var	Z	3	Var	S	3	Yok			Var	Z	6	Yok			Var	Z	4
	Demek muhasebesi	Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Yok		
Ekonomi	İktisada Giriş	Var	Z	3	Var	Z	3	Var	Z	3	Var	Z	3	Yok			Var	Z	6	Yok			Var*	Z	4
	Makro İktisat	Var	Z	3	Var	Z	3	Var	Z	3	Yok			Var	Z	6	Var(1-2)	Z	12	Var	Z	4	Var(1-2)	Z	7
	Mikro İktisat	Var	Z	3	Var	Z	3	Var	Z	3	Yok			Var	Z	6	Var(1-2)	Z	12	Var	Z	4	Var(1-2)	Z	7
İş Çevreleri ve Kurumsal Yönetim	Genel İşletmecilik	Var	Z	3	Var	Z	3	Var	Z	3	Yok			Var	Z	6	Yok			Var	Z	5	Var	Z	3
	Kurumsal Yönetim	Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Var	S	3	Yok		
	İnsan Kaynakları Yön.	Var	Z	3	Yok			Var	S	3	Var	S	3	Var	S	6	Yok			Yok			Yok		
Sayısal Yöntemler	Yöneylem Araştırmaları	Var	Z	3	Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Var	S	5	Yok		
	İstatistik	Var	Z	2	Var	Z	3	Var	Z	3	Var	Z	3	Var	Z	6	Var	Z	6	Var	Z	6	Var	Z	2
	İşletme Matematiği	Var(1-2)	Z	6	Var(1-2)	Z	6	Var(1-2)	Z	6	Yok			Var(1-2)	Z	12	Var	Z	6	Yok			Yok		
	Araştırma Yöntemleri	Var	Z	3	Var	S	3	Var	S	3	Var	Z	3	Var	Z	6	Var	Z	6	Yok			Yok		
	Proje Yönetimi	Var	S	3	Var	S	3	Var	S	3	Var	S	3	Var	S	3	Yok			Var	S	5	Yok		
Finansal Piyasalar	Para ve Banka	Yok			Var	Z	3	Var	Z	3	Yok			Yok			Var	Z	6	Yok			Var****	Z	6
	Finansal Kurumlar	Var**	S	3	Var**	S	3	Var**	S	3	Var**	S	3	Var	Z	6	Yok			Yok			Var	Z	4
	Uluslararası Tic. Ve Finansman	Var***	S	3	Var***	S	3	Var***	S	3	Var***	S	3	Yok			Var	Z	6	Yok			Yok		
	Bankacılık ve Finansal Ekonomi	Var****	Z	3	Yok			Var	Z	3	Yok			Var	S	3	Yok			Var	Z	5	Var	Z	5
Örgütsel Davranış	Örgütsel Davranış	Var	Z	3	Var	S	3	Var	S	3	Var	S	3	Var*1-2	Z	9	Yok			Var	Z	5	Yok		
Yönetim ve Stratejik Karar Alma	Yönetim ve Organizasyon	Var	S	3	Var	S	3	Var	S	3	Var	S	3	Yok			Yok			Var	Z	5	Yok		
	Stratejik Yönetim	Var	Z	3	Yok			Yok			Yok			Var	S	6	Yok			Var	Z	5	Yok		
Pazarlama	Pazarlama	Var	Z	3	Yok			Var	Z	3	Yok			Var	Z	6	Yok			Var	Z	5	Var	Z	2
Temel Bilgisayar Bilimi	Temel Bilgi Teknolojileri kullanımı	Var	Z	2	Var	Z	2	Var	Z	2	Var	Z	2	Var	Z	3	Yok			Var	Z	4	Var	Z	2
	Bilgisayarlı Muhasebe	Var	Z	3	Var	S	3	Var	S	3	Var	S	3	Yok			Yok			Yok			Yok		
	Kurumsal Kaynak Planlama	Var	Z	3	Yok			Yok			Yok			Var	S	6	Yok			Var	Z	4	Yok		
	Muhasebe Bilgi sistemleri	Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Yok			Var*	S	4
	TOPLAM	Var: 32, Yok: 11/ Kredi: 97/ Z: 22, S: 10		Var: 23, Yok: 20/ Kredi: 71/ Z: 11, S: 12		Var: 30, Yok: 13/ Kredi: 92/ Z: 19, S: 11		Var: 17, Yok: 26/ Kredi: 50/ Z: 4, S: 12		Var: 21, Yok: 21/ Kredi: 117/ Z: 14, S: 8		Var: 22, Yok: 33/ Kredi: 72/ Z: 10, S: 0		Var: 10, Yok: 17/ Kredi: 80/ Z: 14, S: 3		Var: 20, Yok: 23/ Kredi: 87/ Z: 17, S: 3									

* Tablo 2019-2020 Eğitim – Öğretim Yılında (4 yıl boyunca hazırlık hariç) verilen dersler temel alınarak hazırlanmıştır.

- “Muhasebe Tarihi” adlı ders üç üniversitenin de ders planında bulunmamaktadır.

- “Genel İşletmecilik” adındaki ders ele alınan üniversitelerde içerik uygunluğu açısından “İşletmeye Giriş” olarak kabul edilmiştir.

- Kamu ve Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar Muhasebesinde “Devlet Muhasebesi” adlı ders üniversitelerde bulunmadığından işletmede “Kamu Maliyesi” iktisat bölümünde “Kırgızistan Ekonomisi” ve “Türkiye Ekonomisi” gibi dersler verilmektedir.

- “Temel Bilgi Teknolojileri” isimindeki ders üniversitelerde ders planlarında bulunmadığından onun yerine içerik olarak uygun olan “Enformatik” dersi verilmektedir. Kırgız Devlet Teknik Üniversitesinde enformatik dersi verilmektedir.

- “İşletme Matematiği” adındaki ders “İşletme ve İktisat Matematiği 1-2” olarak verilmektedir bu yüzden toplam kredi yazılmıştır.

- Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi iktisat bölümünde “Finans ve Banka” dersi 1-2 olarak verildiği için toplam kredi yazılmıştır.

- Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi ve Orta Asya Amerikan Üniversitesi iktisat bölümünde “Mikro Ekonomi 1-2” ve “Makro Ekonomi 1-2” olarak verildiği için toplam kredi olarak yazılmıştır.

- Kurumsal Kaynak Planlama (KKP) adında ders üniversitelerde bulunmadığından “Üretim” dersi içerik olarak uygun bir ders olması sebebi ile bazı bölümlerde “var” kabul edilmiştir.

- Kırgızistan Devlet Teknik Üniversitesi iktisat bölümünde “Menkul Kıymet” dersi standartlarda verilmesi istenen “Sermaye Piyasaları” dersine içerik olarak uygundur. Bundan dolayı ders “var” kabul edilmiştir.

- “İşletme Bütçeleri” dersi Kırgızistan Devlet Teknik Üniversitesi planında “Organizasyon Ekonomisi” olarak yer almaktadır.

- Kırgızistan Devlet Teknik Üniversitesinde “Vergi Sistemi” adlı ders içerik uygunluğuna göre “Vergi Kontrolü” dersi okutulmaktadır.

* Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesindeki İşletme bölümünde “Vergi Hukuku” dersi bölüm dışı seçmeli ders olarak verilmektedir.

** Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi işletme, iktisat, uluslararası ilişkiler ve finans ve banka bölümlerinde Sermaye Piyasası, Finansal Kurumlar dersleri seçmeli olarak, üç kredili “Sermaye Piyasası ve Finansal Kurumlar” adında tek ders halinde okutulmaktadır. Bundan dolayı Sermaye Piyasası dersi “yok” Finansal Kurumlar dersi ise “var” kabul edilmiştir.

*** Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi; işletme, iktisat, uluslararası ilişkiler, finans ve bankacılık bölümlerinde “Uluslararası Ticaret ve Finansman” dersi “Uluslararası Pazarlama” adında seçmeli üç kredi olarak verilmektedir.

**** Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi işletme bölümünde verilmesi istenen “Bankacılık ve Finansal Ekonomi” dersi “Finans ve Kredi” isminde 3 kredilik zorunlu ders olarak verilmektedir

Tablo 3’ te Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi, Orta Asya Amerikan Üniversitesi ve Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi’nde bulunan bölümlerin IES 2 standardına verilmesi gereken dersler özetlenmiştir. Tabloda muhasebe ve finans, örgütsel bilgi ve işletme bilgisi ve bilgi teknolojisi ile ilgili dersler konsolide olarak yer verilmiştir.

Finansal muhasebe raporlama dersleri açısından üniversiteler tablo üzerinde karşılaştırıldığında, Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi bölümlerinin, uluslararası ilişkiler bölümü dışında, Orta Asya Amerikan Üniversitesi ve Kırgız Devlet Teknik Üniversitesinden daha fazla derse ders planlarından yer verdiği görülmektedir. Tabloda yer alan beş dersten sadece UMS-IFRS dersinin Manas Üniversitesi ders planında yer almadığı görülmektedir ancak diğer iki üniversitenin programlarında sadece genel muhasebe dersine yer verilmiştir. Yönetim muhasebesi ve kontrol grubu derslerinde ise Kırgızistan –

Türkiye Manas üniversitesi işletme bölümü ve Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi iktisat bölümleri planlarında ikişer derse yer verilmişken, Kırgızistan – Türkiye Manas üniversitesi iktisat bölümü, uluslararası ilişkiler bölümü ve Orta Asya Amerikan Üniversitesi iktisat bölümü ders planlarında hiçbir derse yer verilmemiştir.

Vergi grubu dersler incelendiğinde, Vergi hukuku dersine Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi ders planlarının hepsinde yer verildiği görülmektedir. Orta Asya Amerikan Üniversitesi işletme bölümü ve Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi iktisat bölümünde ise vergi sistemi dersine yer verilmiştir.

Denetim ve Güvence gurubundaki muhasebe denetimi dersine Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesinin tüm programlarında ve Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi iktisat bölümünde yer verilmiştir.

İş ve ticaret hukuku gurubundaki iki derse Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi işletme ve finans ve bankacılık bölümleri ile Orta Asya Amerikan Üniversitesi ders planlarında yer verilirken, Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi ders planlarında yer almamaktadır.

Finansal ve finansal yönetim dersleri içerisinde sermaye piyasaları dersi sadece Kırgız Devlet Teknik Üniversitesinin iktisat bölümünün planında yer almaktadır. Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi İşletme, İktisat ve Finans ve Bankacılık Bölümü planlarında mali tablolar analizi ve finansal yönetim derslerinin ikisine de yer verilirken Uluslararası İlişkiler Bölümünde sadece mali tablolar analizi yer almaktadır. Orta Asya Amerikan Üniversitesi İşletme Bölümünde ise sadece finansal yönetim dersine yer verilmiştir.

Profesyonel değerler ve iş etiği grubunda, iş etiği dersine hiçbir programda yer verilmemiştir. Kamu ve kar amacı gütmeye kuruluşlar muhasebesi grubu dersleri içerisinde devlet muhasebesi dersi Manas Üniversitesi programlarının tamamında yer alırken, Orta Asya Amerikan Üniversitesi ve Kırgız Devlet Teknik Üniversitesinin sadece İktisat Bölümü planında yer almaktadır.

Muhasebe ve finansman ile ilgili dersler açısından üniversiteler karşılaştırıldığında Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi bölümlerinin Orta Asya Amerikan Üniversitesi ve Kırgız Devlet Teknik Üniversitesine göre IES 2 kapsamında derse yer verdiği görülmektedir.

Ekonomi gurubunda yer alan dersler itibari ile programlar karşılaştırıldığında, Manas Üniversitesi İşletme, İktisat ve Finans ve Bankacılık Bölümlerinin tüm derslere planlarında yer verdiği görülmektedir. Uluslararası ilişkiler bölümü planında sadece iktisada giriş dersine yer verilmiştir. Orta Asya Amerikan Üniversitesi ve Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi İktisat Bölümleri üç derse de planlarında sahipken işletme bölümleri sadece mikro iktisat ve makro iktisat derslerine yer vermiştir.

İş çevreleri ve kurumsal yönetim dersleri içerisinde genel işletmecilik ve insan kaynakları yönetimi dersleri Manas Üniversitesi işletme ve finans ve bankacılık bölümleri, Orta Asya Amerikan Üniversitesi işletme bölümü planlarında yer almaktadır. Manas Üniversitesi iktisat bölümünde sadece genel işletmecilik ve uluslararası ilişkiler bölümünde ise insan kaynakları yönetimi dersine yer verilmiştir. Kurumsal yönetim dersine ise sadece Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi işletme bölümü planında yer verilmektedir.

Sayısal yöntemler gurubunda yer alan derslerin tamamına Manas Üniversitesi işletme, iktisat ve finans ve bankacılık bölümleri ile Orta Asya Amerikan Üniversitesi işletme ve iktisat bölümlerinde yer verildiği görülmektedir. Manas Üniversitesi uluslararası ilişkiler bölümünde sadece istatistik, araştırma yöntemleri ve proje yönetimi dersleri bulunmaktadır. Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi incelenen üç üniversite içerisinde sayısal yöntemler grubu itibari ile en az derse sahip olan üniversitedir.

Finansal piyasalar derslerinin tamamı sadece Manas Üniversitesi finans ve bankacılık bölümü planında yer almaktadır. Manas üniversitesi işletme ve iktisat bölümü üçer adet derse planlarında sahipken uluslararası ilişkiler bölümü sadece iki derse planında yer vermiştir. Orta Asya Amerikan Üniversitesi işletme bölümü finansal kurumlar ile bankacılık ve finansal ekonomi derslerine, iktisat bölümü ise para ve banka ile uluslararası ticaret ve finansman dersine planlarında sahiptir. Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi iktisat bölümü uluslararası ticaret ve finansman dersi hariç tüm dersleri planında barındırmaktadır. İşletme bölümü ise sadece bankacılık ve finansal ekonomi dersine planında yer vermiştir.

Örgütsel davranış dersi sadece Orta Asya Amerikan Üniversitesi ve Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi iktisat bölümleri planlarında bulunmamaktadır.

Yönetim ve stratejik karar alma grubundaki dersleri tamamına Manas Üniversitesi ile Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi ders planlarında yer verilmiştir. Orta Asya Amerikan Üniversitesi ve Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi iktisat bölümleri ise iki dersi de planlarında barındırmamaktadır.

Pazarlama dersi Manas Üniversitesi iktisat, uluslararası ilişkiler bölümleri Orta Asya Amerikan Üniversitesi iktisat bölümü planlarında yer almamaktadır.

Temel bilgisayar bilimi derslerinden temel bilgi teknolojileri kullanım, bilgisayarlı muhasebe ve kurumsal kaynak planlaması dersleri Manas Üniversitesi işletme bölümü planında yer almaktadır. Orta Asya Amerikan Üniversitesi iktisat bölümü planında ise temel bilgisayar bilimleri derslerinin hiç birisine yer verilmemiştir.

5. Sonuç

Muhasebe eğitim standartları, muhasebe eğitiminin gerekliliklerini üç başlık altında belirlemektedir. Standartlara göre, muhasebe meslek mensuplarının sahip olması gereken teknik donanım oldukça farklı konuları kapsamaktadır. Standartlar, meslek mensuplarının sadece muhasebe ve finans konularında değil aynı zamanda genel işletmecilik, yönetim, üretim ve pazarlama gibi alanlarda da bilgi sahibi olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu araştırma kapsamında, Kırgızistan’ da bulunan Kırgızistan Türkiye Manas Üniversite, Orta Asya Amerikan Üniversitesi ve Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi’ nin mezunlarına muhasebe profesyoneli olma hakkı sağlayan bölümleri IES 2 kapsamında incelenmiştir.

Muhasebe bir bilgi üretme sürecidir. Günümüzde muhasebe profesyonellerinin bilgi üretme sürecinde karşı karşıya kaldıkları konular giderek farklılaşmakta ve aynı zamanda bilginin raporlandığı ilişkili tarafların kapsam konusunda ki beklentileri de genişlemektedir. Bu nedenle profesyonellerin, sahip olması gereken niteliklerin kapsamı da giderek genişlemektedir. Muhasebe bilgi üretim sürecine yeni enstrümanlar katılmaktadır. Bu nedenle, üniversitelerin programlarının içeriğini Uluslararası Muhasebe Standartlarına uyumlu hale getirmesi, lisans eğitimi sonrası muhasebe kariyeri planlayan adayların meslek içerisindeki iş tatmini ve başarısını arttıracaktır. Ayrıca yeni mezunları istihdam edecek olan işverenlerin de bir meslek mensubundan beklediği nitelikleri karşılayacaktır.

Araştırma sonucunda, Tablo.3 incelendiğinde, Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi işletme bölümünün incelenen toplam kırk üç dersten, otuz ikisini ders planında sahip olduğu görülmektedir. Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi finans ve bankacılık bölümü, işletme bölümünden sonra toplam otuz ders ile planında en fazla ders barındıran ikinci üniversitedir. Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi iktisat bölümü yirmi üç, Orta Asya Amerikan Üniversitesi işletme bölümü yirmi iki, Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi iktisat bölümü yirmi, Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi uluslararası ilişkiler bölümü ve Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi işletme bölümü on yedi ve Orta Asya Amerikan Üniversitesi iktisat bölümü on dersi planlarında barındırmaktadır. Çalışma sonucunda Kırgızistan –

Türkiye Manas Üniversitesi bölümlerinin standartlar getirdiği gereklilikleri daha iyi şekilde karşıladığı görülmektedir.

Kaynakça

- Aksu, İ., & Gül, M. (2018). Lisansüstü Programlardaki Muhasebe Derslerinin Dünya ve Türkiye Üniversiteleri Açısından Karşılaştırılması. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 96-117.
- Aslan, T., Yılmaz, E., & Kızıl, C. (2018). Muhasebe Eğitiminde Uluslararası Akreditasyon: Çeşitleri, Kriterleri, Süreci ve Faydaları Üzerine Bir İnceleme. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 1-18.
- Demirci, Ş., Demirci Güneş, M., & Özdemir, Y. (2018). Yükseköğretimde Verilen Türkiye Muhasebe Standartları Dersinin İçeriğinin İncelenmesi: Devlet Üniversiteleri Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası İktisat ve İdari İncelemeler Dergisi*(17. UIK Special Issue), 441-458.
- Fidan Erol, M., & Cinit, H. (2014). Muhasebe Meslek Mensuplarının Eğitim Düzeyleri ile Muhasebe Standartlarına Yönelik Algıları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma: Marmara Bölgesi Örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(1), 72-85.
- Gökçen, G., Ataman, B., Cebeci, Y., & Cavlak, H. (2015). Türkiye'deki Devlet Üniversitelerinin Lisans Programlarındaki Muhasebe Standartları Eğitimi Üzerine Bir Araştırma. *Öneri*, 11(44), 121-145.
- <https://www.ifac.org/>. (2021, 09 22). <https://www.ifac.org/>: <https://www.ifac.org/> adresinden alındı
- Karaca, N., Sürmeli, D., & Hocaoglu, S. (2016). Türkiye' de Lisans Düzeyinde Verilen Muhasebe Eğitiminin Muhasebe Alanında Yaşanan Gelişmeler Işığında Değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(12), 270-281.
- Kaya, Y. . (2019). Lisans Düzeyinde Verilen Muhasebe Eğitiminin Uluslararası Muhasebe Eğitim Standartlarını Karşılama Düzeyine Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21(2), 482-507.
- Kırgızistan Cumhuriyeti 8.07.2011 Tarih Ve N 377 Sayılı "Denetim Faaliyetlerinin Düzenlenmesi Alanındaki Yasal Düzenlemelerin Onaylanması Üzerine" Yasası. Kırgız Cumhuriyeti "Mali Müşavirlik Faaliyeti Konusunda" Kanun.
- Özbirecikli, M. (2007). Ana Hatlarıyla IFAC Muhasebeci Eğitimi Standartları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(33), 73-80.
- Parlakkaya, R. (2004). Muhasebede uluslararası uyum ve Avrupa Birliği sürecinde Türkiye' de Muhasebe Uyumlaştırma Çalışmaları. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 4(7), 118-139.
- Pratama, A. (2015). Bridging The Gap Between Academicians and Practitioners on Accountant Competencies: An Analysis Of International Education Standards (IES) Implementation On Indonesia' s Accounting Education. *2nd Global Conference on Business and Social Science*, (s. 19-26). Bali.
- Tazegül, A., & Karabayır, M. (2015). Muhasebe Eğitim Standartlarının Lisans Eğitiminde Gerçekleşme Durumu: "Öğrenci Kazanımları Değerlendirme Çalışması". *34. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu*, (s. 53-74). Antalya.
- Terzi, S., Şen Kıymetli, İ., & Solak, B. (2013). Bologna Sürecinin Muhasebe Eğitimine Etkisi: Üniversitelerin İşletme Bölümlerinin Ders Programları Üzerine Bir İnceleme. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(59), 83-100.
- Yardımcıoğlu, M., & Şebnem, A. D. A. (2016). Kronolojik Bir Sırayla Muhasebe ve Finansal Raporlamada Usulsüzlük ve Skandallar. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 43-55.

3568 Sayılı Serbest Muhasebeci Malî Müşavirlik Ve Yeminli Malî Müşavirlik Kanunu (1989).
Resmi Gazete: 20194. 01/06/1989.

MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ MÜKELLEFLERİNE YÖNELİK BEKLENTİLERİ VE MEMNUNİYET DÜZEYLERİ: SAKARYA İLİNDE BİR ARAŞTIRMA*

Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN

Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi, MUFAM Müdürü

0000-0002-1105-144X, acan@sakarya.edu.tr

Ahmet ARDA

Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

0000-0003-1334-0621, ahmetarda03@hotmail.com

Arş. Gör. Hüseyin BURGAZOĞLU

Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Elemanı

0000-0001-8504-1853, hburgazoglu@sakarya.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, Sakarya ilinde mesleğini icra etmekte olan bağımsız muhasebecilerin mükellefleriyle olan mesleki ilişkileri kapsamında beklentilerini ve memnuniyet düzeylerini belirlemek amacıyla bir saha araştırması yapılmıştır. Bunun için çoğunluğu Serbest Muhasebeci Mali Müşavir (SMMM) olmak üzere toplam 112 mali müşavirin anket yoluyla görüşleri alınmıştır. 2021 yılı içinde tamamlanan anketlerden elde edilen veriler, SPSS 25 programı kullanılarak bazı tanımlayıcı ve ilişki analizlerle incelenmiştir. Bu analizler neticesinde Sakarya ilindeki muhasebe meslek mensupları ve mükellefler arasındaki uyumu etkileyen hususlar ile hizmet kalitesinin artışı önünde var olan sorunların belirlenmesi ve bu sorunların çözümüne yönelik politika önerilerinin sunulması amaçlanmıştır.

Bulgular muhasebecilerin genel olarak mükelleflerinden beklentilerinin istenilen düzeyde karşılanmadığını, özellikle pandemi sürecinde bu durumun daha da dramatik hale geldiğini göstermektedir. Hâlbuki muhasebeciler, mükelleflerinin beklentilerini yeterince karşıladıklarını, zorunlu raporlamaların zamanında yapılmasının yanı sıra ilave yükler üstlendiklerini, yüksek özveri ve dikkat ile çalıştıklarını, pandemi şartlarında bile hızlı geri dönüş konusunda özverili davrandıklarını dile getirmişlerdir. Buna karşın emeklerinin karşılığını alma ve ücretlerin zamanında tahsil edilmesi konusunda muhasebecilerin memnuniyet düzeyi düşük çıkmıştır. Ancak beklentilerin karşılanma düzeylerinin muhasebecilerin ofislerinde çalışan personel sayısına göre farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir. Yapılan işlemler hakkında mükellefi bilgilendirme, mali denetimlerde ve vergi davalarında mükellefi temsil etme hususlarında personel sayısı daha fazla olan ofislerin daha iyi hizmet verdikleri anlaşılmaktadır. Elde edilen sonuçlar mükellef sayısı az olan mali müşavirlerin vergi ödemeleri gibi angarya işler ile daha az uğraştıklarını, ayrıntılı raporlama ve bilgilendirme yapma oranlarının mükellef sayısı çok olan mali müşavirlere göre daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca yine personel sayısı fazla olan ofislerin pandemi sürecine daha kolay uyum sağladıkları belirlenmiştir.

---

* Bu çalışma, Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Muhasebe ve Finansman ABD Yüksek Lisans öğrencisi Ahmet ARDA'nın, danışmanı Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN yönetiminde hazırlamakta olduğu yüksek lisans tezinin bir kısmından oluşmaktadır. Bildiride adı geçen üçüncü yazar Arş. Gör. Hüseyin BURGAZOĞLU ise bu çalışmanın istatistiksel analiz kısımlarının tamamlanmasında uzman desteği vermiştir.

Araştırmada ortaya çıkan bulgular, sorunlar ve sonuçlar literatür ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Ağır iş yükü, sorumluluk, stres, zaman baskısı, yetersiz personel, sık mevzuat değişiklikleri, haksız rekabet, ücret düşüklüğü, mükellef duyarsızlığı gibi birçok sorun ortaktır. Bu sonuçlar muhasebecilerin iş yükünü hafifletici, ücret tahsil ve tatminini arttırıcı çözümler bulunmasının, memnuniyet, aidiyet ve motivasyonu yükseltici önlemler alınmasının, meslekte uzmanlaşma ve şirketleşmenin teşvik edilmesinin, KGK'nın, TÜRMOB'un, muhasebe odalarının, tüm paydaşlar ile birlikte ilgili otoritelerin mesleğin sorunlarına birlikte eğilmesinin elzem olduğunu göstermektedir. Mesleki hizmet kalitesini arttırmanın tüm diğer hususlar ile birlikte muhasebecilerin beklentilerini karşılamaktan, iş/hizmet tatminlerini ve mükellef memnuniyetini arttırmaktan geçtiği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebeci, Mali Müşavir, Mükellef, Hizmet Kalitesi, Beklenti, Memnuniyet

JEL Kodları: H20, L15, J62

EXPECTATIONS AND SATISFACTION LEVELS OF ACCOUNTING PROFESSIONALS FOR THEIR TAXPAYERS:

A RESEARCH IN SAKARYA

ABSTRACT

In this study, field research was conducted to determine the expectations and satisfaction levels of independent accountants practicing their profession in Sakarya within the scope of their professional relations with taxpayers. For this purpose, the opinions of 112 financial advisors, most of whom are certified public accountants, were taken through questionnaires. The data from the questionnaires completed in 2021 were analyzed using the SPSS 25 with descriptive and relational analysis. As a result of these analyses, it is aimed to determine the issues affecting the harmony between accounting professionals and taxpayers in Sakarya province, the problems that hinder the service quality, and present policy recommendations for the solution to these problems.

The findings show that the expectations of accountants from their taxpayers, in general, are not met at the desired level, and the situation has become even more dramatic with the pandemic. However, the accountants stated that they met the expectations of their taxpayers adequately. According to them, they take on additional burdens in addition to the timely reporting of the obligatory reports, they work with high devotion and attention, and they are self-sacrificing in terms of quick return even under pandemic conditions. Nevertheless, the satisfaction level of accountants was low in terms of getting paid for their efforts and collecting fees on time. Here, it has been observed that meeting expectations differ according to the number of personnel working in accountants' offices. It is seen that offices with more personnel provide better service in informing the taxpayers about the transactions and representing them in financial audits and tax cases. The results show that financial advisors with a small number of taxpayers deal less with drudgery such as tax payments, and their level of detailed reporting is lower than those of financial advisors with a large number of taxpayers. In addition, it has been determined that offices with more staff can adapt to the pandemic more quickly.

The findings, problems, and results revealed in the research are mainly in line with the literature. Many problems such as heavy workload, responsibility, stress, time pressure, insufficient personnel, frequent legislative changes, unfair competition, low wages, and taxpayer insensitivity are common. These results show that it is essential to find solutions that alleviate the workload of accountants and increase fee collection; take measures to increase satisfaction, belonging, and motivation; encourage professional specialization and incorporation. Also, it is vital that KGK, TÜRMOB, accounting chambers, all stakeholders, and relevant authorities should deal with the problems of the profession together. It is

considered that the quality of professional service depends on meeting the expectations of accountants and increasing job/service satisfaction and taxpayer satisfaction.

Keywords: Accountant, Financial Advisor, Taxpayer, Service Quality, Expectation, Satisfaction

JEL Codes: H20, L15, J62

Giriş

Muhasebe mesleği tarihte bilinen en eski mesleklerden biridir. Muhasebeciler tarihin her döneminde önemli görev ve sorumluluklar üstlenmişlerdir. İktisadi ve ticari hayatın içinde önemli rol oynamışlardır. Tarihte olduğu gibi muhasebeciler günümüzde de devletlerin, işletmelerin ve bireylerin hasılı tüm toplumun muhasebe ihtiyacını karşılamaya devam etmektedirler. Bilgi çağında bilginin artan önemine paralel olarak finansal bilginin üretimi, sunumu, iletimi ve denetimi konusunda bugün de önemli görevler üstlenmektedirler.

Yaşanan bilimsel, ekonomik ve teknolojik gelişmeler, beklentileri ve ihtiyaçları arttırarak çeşitlendirmekte, hemen her konuda olduğu gibi iş dünyasını ve tüm paydaşlarını da etkilemektedir. Birçok alanda olduğu gibi üretim, hizmet ve ticaret sektörlerinde profesyonellik artmakta, kalite algısı yükselmekte, beklentiler farklılaşmaktadır. Tüm meslek gruplarında olduğu gibi muhasebe mesleğinde de yaşanan bu gelişmelere paralel olarak mesleki standartlarda yükselme ve mükellefler ile meslek mensupları arasındaki ilişkilerde kalite ve güven perspektifinde bir gelişme beklentisi yaşanmaktadır.

Muhasebe mesleğinin değişen toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde kendisinden beklenen performansı ortaya koyabilmesi her şeyden çok muhasebeciler ile doğrudan ilgili gözükmektedir. Muhasebe kalitesi muhasebecilerin kalitesiyle sıkı sıkıya bağlıdır. İyi yetişmiş, mesleğini seven, yüksek ahlaki niteliklere sahip işinin ehli kaliteli muhasebecilerin mesleğin hizmet kalitesini yükselteceği ortadadır. Muhasebe eğitim kalitesi yetişen muhasebecilerin kalitesini etkilediği kadar muhasebecilerin içinde bulunduğu ekosisteminde burada etkili olduğu söylenmelidir. Buradaki temel varsayım iyi muhasebeciden de öte mutlu muhasebecidir. Daha açık bir anlatımla muhasebecilerin beklentilerinin karşılanması ve memnuniyet düzeylerinin arttırılması muhasebe mesleğinin hizmet kalitesinin arttırılmasının bir ön koşuludur. Kuşkusuz bunun için öncelikle mevcut durumun verilere dayalı olarak tespit edilmesi ardından bu konuda nelerin yapılabileceğinin ayrıntılı olarak değerlendirilmesi gerekir.

Sakarya ilinde aktif olarak faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının mükelleflerine yönelik beklentilerini ve memnuniyet düzeylerini ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışmada öncelikle muhasebe, muhasebe mesleği, muhasebe meslek mensubu, muhasebe mesleğinde hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyeti kavramları ele alınmış, ardından literatür taranmış ve bu konuda yapılan çalışmalar incelenerek özetlenmiştir. Sonuçta Türkiye ve Türkiye'nin birçok ilinde muhasebeciler üzerinde yapılan çalışmalardan hareketle daha önce yapılmadığı görülen Sakarya ili için tasarlanan bu araştırmanın bulguları değerlendirilmiştir.

1. Muhasebe Mesleği ve Muhasebe Meslek Mensubu

Muhasebe Arapça kökenli bir kelime olup, genellikle “hesaplaşma, karşılıklı hesap görme, hesap işleriyle uğraşma, hesapların bütünü, hesap işlerinin yürütüldüğü yer” anlamlarında kullanılmaktadır. İktisadi bir terim olarak, “işletmelerin ekonomik faaliyetleri sonucu oluşan, varlıkları ve yükümlülüklerinde değişiklik oluşturan mali özellikteki işlemlere dair bilgileri kayıt altına alma, tasnif etme, özetleme, analiz etme, denetleme, raporlama ve yorumlama anlamına gelen belli ilke ve yöntemler” olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr, 2020). Bir diğer tanıma göre muhasebe, işletmelerin faaliyetlerinin ekonomik kontrolünü sağlamak, yöneticilerinin geleceğe dair planlamalarına ve tüm paydaşların alacağı kararlara yardımcı olmak amacıyla, işletmedeki tüm mali bilgilerin kaydedilip saklanması ve raporlanması görevini üstlenen bir sosyal bilimdir (Karabınar, 2012:3).

Meslek de Arapça kökenli bir kelime olup, “belli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş” olarak tanımlanır. Diğer bir tanımı ise, “bir kimsenin geçimini sağlamak için sürekli yaptığı; bilgi, eğitim veya yaratıcı güç gerektiren etkinliktir” (www.tdk.gov.tr, 2020). Muhasebe mesleğinin yasal dayanağı 1989 yılında çıkarılan 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu’dur. Söz konusu kanunun 2/A ve 2/B maddelerinde yazılı işlemleri yapan ve aynı kanunun 4, 5 ve 9. maddelerinde belirtilen genel ve özel şartları taşıyan kişilere muhasebeci denir (Gözütok, 2014:8). Muhasebeci; aldığı eğitim ve uygulamada edindiği muhasebe bilgi, beceri ve deneyimlerini sorumlu olduğu taraflara (müşteri, mükellef, işletme, kurum, birey) muhasebecilik mesleği ile ilgili yasaların ve mesleki kuruluşların öngördüğü sınırlar içinde sunarak yaşamını sürdüren bir profesyoneldir (Arıkan, 2009:10).

Kısaca muhasebe işleri ile profesyonel olarak uğraşan kimselere muhasebeci veya muhasebe meslek mensubu denir. Muhasebeciler, işletmelerde faaliyetlerin ve işlemlerin sağlıklı ve güvenilir bir biçimde işleyişini kaydederek temin eden, finansal sonuçları değerlendirerek gerçek vaziyeti ilgili kişi veya grupların ihtiyacına uygun biçimde tarafsız olarak sunma görevlerini icra eden, işletmenin mali durumu ve faaliyet sonuçlarını ilgili mevzuat çerçevesinde denetleyen rolleriyle topluma karşı sosyal sorumluluk bilinciyle hareket etme hassasiyetine, yüksek ahlaki niteliklere ve mesleki standartlara sahip olması gereken kimselerdir (Ayboğa, 2003:331; Can vd. 2010:879). Mensupları muhasebecilerden oluşan muhasebe mesleği, ekonomik denetim düzeninin en önemli yapı taşlarından biri olup mesleğin, muhasebe, denetim ve ahlak kuralları bilgi çağının gereklerine uygun hale getirilmelidir. Nitekim muhasebe mesleğin dengeli ve istikrarlı bir ekonomik kalkınmanın sağlanması noktasında önemli payının olduğu her geçen gün daha da iyi anlaşılmaktadır (Aysan, 2005:6-16). Muhasebe mesleği, ekonomik, sosyal, finansal ve teknolojik alanlarda ortaya çıkan değişimler ile birlikte artan oranda önem kazanmaya başlamış ve günümüzde toplum ve ticaret hayatı içinde etkili bir konuma gelmiştir (Akbulut, 1999:125). Muhasebe mesleğinin zaman içinde kazandığı önem ve saygınlığın, mesleğin tercih edilme nedenleri arasında yer alan önemli faktörlerden biri olduğu değerlendirilmektedir (Can vd, 2010:879).

Mevzuata göre bugün Türkiye’de muhasebe meslek mensupları “Serbest Muhasebeci Mali Müşavir – SMMM” ve “Yeminli Mali Müşavir – YMM” unvanlarını kullanmaktadır. “Serbest

Muhasebeci – SM” ünvanı bilindiği üzere 3568 sayılı yasadan 2008 yılında çıkartılmıştır. Muhasebe meslek mensupları muhasebe odalarına bağlıdır. SMMM olanlar SMMM odalarına, YMM olanlar ise YMM odalarına bağlıdır. Odalar ise çatı kuruluşu olan “Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği – TÜRMOB”a bağlıdır. Türkiye’de bugün 77’si SMMM odası, 8’i YMM odası olmak üzere TÜRMOB’a bağlı 85 oda faaliyettedir. 2021 yılı sonu itibarıyla 7.218 SM, 109.008 SMMM ve 4.870 YMM olmak üzere Türkiye’de toplam 121.096 meslek mensubu olup bunların 56.098’i serbest, 64.998’i bağımlı çalışmaktadır (www.turmobil.org.tr, 2021).

2. Muhasebe Mesleğinde Hizmet Kalitesi ve Mükellef Memnuniyeti

Hizmet, Arapça kökenli bir kelime olmakla birlikte, “birinin işini görme veya birine yarayan bir işi yapma, görev, iş”, iktisat terimleri sözlüğünde ise, ”gereksinimleri karşılama ve üretildiği anda tüketilme özelliklerine sahip her türlü etkinlik” olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr, 2020). Hizmeti fiziki ürünlerden ayıran en temel özellikler elle dokunulamaması, soyut olması, üretildiği anda tükenmesidir. Nitekim hizmet “tüketici ihtiyaçlarının tatmin edilmesi amacıyla meydana getirilen ancak maddi niteliği olmayan bir ürün” olarak tanımlanmaktadır (Kuriloff vd, 1993:247). Bu bağlamda muhasebe mesleği bir hizmet etkinliği olup en önemli müşterisi mükelleftir.

Kalite kavramı ise iş, mal veya hizmetin insanlarda bıraktığı tatmin düzeyiyle ilgili olup kaynakların verimli bir şekilde kullanımını sağlayan, ürün ve hizmetlere kullanım uygunluğu kazandıran, müşterilerin ihtiyaçlarını karşılayacak bir üretim ve hizmet anlayışını hakim kılan ve böylece organizasyonların kurumsal görev ve sorumluluklarını da olumlu bir biçimde gerçekleştirebilme fırsatı tanıyan bir performans boyutudur (Doğan, 2000’den aktaran Mohammed, 2017: 21). Muhasebe kalitesini etkileyen birçok faktör söz konusu olmakla beraber muhasebecilerin yaptığı işin kalitesi yani hizmet kalitesi de bu konuda önemli hale gelmektedir.

Hizmet kalitesi müşteri istek, ihtiyaç ve beklentilerinin önceden belirlenmiş hizmet standartlarına sürekli ve tutarlı şekilde uyumu şeklinde tanımlanmaktadır (Murat ve Çelik, 2007: 2). Burada aslında yapılabilecek bir şeyin sözünü vermekten öte asgari yapılması gerekenden fazlasını yapmaya vurgu yapılmaktadır. Nitekim hizmet kalitesinde, beklenen ile algılanan hizmet arasındaki farka odaklanılmaktadır (Koçoğlu ve Aksoy, 2012: 5). Hizmet kalitesi ile müşteri memnuniyeti arasında sıkı bir ilişki olduğu kabul edilmektedir. Müşteri memnuniyeti, müşterilerin mal veya hizmet alımı sonrasındaki sahip oldukları ile öncesindeki beklentilerinin karşılaştırılması sonucunda ortaya çıkan olumlu durum olarak tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle müşterinin tatmin olma tepkisidir (Yüksel, 2018:24). Müşteri memnuniyeti, genellikle ürün veya hizmet üreten bir şirketin başarısı ve uzun vadeli rekabet gücünün anahtarı olarak görülür (Henning-Thurau & Klee, 1997:737). Hizmet sektöründe müşteri memnuniyeti hizmetin sunumu sırasında müşterinin o hizmetten beklentilerinin karşılanmasıyla ilgili olup müşteri memnuniyeti ya da memnuniyetsizliği müşterilerin beklentileri ile algılamalarının kıyaslaması sonucu ortaya çıkmaktadır (Midilli, 2011: 30-31).

Tüm bu tanım ve açıklamalar ile birlikte konu muhasebe meslek mensupları açısından değerlendirilecek olursa; “muhasebeci hizmet sektörünün bir mümessili olarak hizmet sunan ve bundan geçimini sağlayan bir meslek erbabıdır” denebilir. Her mesleğin bir müşteri portföyü olduğu gibi muhasebecilerin de müşterileri mükelleflerdir.

Bir hizmet sektörü olan muhasebecilik mesleği de diğer meslekler gibi yaşanan yoğun rekabetten etkilenmektedir. Muhasebe mesleğindeki gelişmelere paralel olarak mesleğin niteliğinin yükselmesi ve daha rekabetçi bir çevre kazanması özellikle muhasebe bürolarının hizmet kalitesini ön plana çıkartmış, mükellef beklentilerini önemli hale getirmiş, memnuniyetin sağlanması konusunda daha dikkatli ve özenli davranılması gereğini artmıştır (Yayla ve Cengiz, 2006: 176-177). Sınırlı bir coğrafi alanda birçok muhasebe meslek mensubunun bulunması, bunların muhasebe ve meslek ile ilgili mevzuat ve düzenlemelere tabi olması, mükelleflere sunulan hizmette farklılığın kısmen az olması gibi nedenlerle müşteri memnuniyetinin ve hizmet kalitesinin ölçülmesi diğer hizmet sektörlerine göre çok daha anlamlıdır (Banar ve Ekergil, 2010: 44). Bu noktada muhasebe mesleğinde hizmetin kalitesini yükseltebilmek için müşteri beklentilerini ve memnuniyetini ortaya koyan çalışmalar elbette önemlidir. Ancak muhasebeci mükellef ilişkilerinde yalnızca mükellefe odaklanılması yeterli değildir. Muhasebe hizmet kalitesi muhasebeci mükellef ilişkilerinde beklentilerin ve memnuniyetin karşılıklı en yüksek düzeyde gerçekleştiği devamlı bir hali ifade etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada olduğu gibi muhasebecilerin de mükelleflerine yönelik beklentileri ve memnuniyet düzeyleri ortaya konulmalıdır.

3. Literatür Taraması

Bu bildiri muhasebe meslek mensupları üzerinde yapılan saha çalışmasında beklenti, uyum ve memnuniyet düzeyi araştırılmış, böylece muhasebe mesleğinin hizmet kalitesini ve mükellef/müşteri memnuniyetini arttırmaya yönelik öneriler getirebilmek amaçlanmıştır. Bunun için öncelikle literatür taranmış ve konuyla ilgili ulaşılan kimi kaynaklar Tablo 1’de kapsam, bulgu ve ulaşılan sonuçlar itibarıyla özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 1: Literatür Özeti

YIL	YAZAR	KAPSAM	BULGU/SONUÇ
2010	Ahmet Terzi	Bu çalışma, Rize ilinde 95 muhasebe meslek mensubu üzerinde yapılmıştır.	Muhasebenin geleceği katılımcıların %54,7’si tarafından olumlu, %21,1’i tarafından da olumsuz görülmektedir. Yapılacak yasal düzenlemeler ve seminerler ile bu konuda daha yüksek olumluluk oranı elde edilebilir.
2010	Faik Ardahan	Bu çalışma, Antalya ilinde 197 muhasebe meslek mensubu üzerinde yapılmıştır.	Mükelleflerin üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmediği, bilgi ve belgeleri vaktinde vermediği, ücret ödemelerini aksattığı gibi sıkıntılar dile getirilmiştir.
2010	Engin Dinç, Hasan Abdioğlu ve Ahmet Büyükkalvarcı	Bu çalışma, Türkiye’nin 7 bölgesinden 34 şehirde 2228 muhasebe meslek mensubu üzerinde yapılmıştır.	Muhasebe meslek mensuplarının mükellefler ile ilişkilerinde sergiledikleri davranışların kazanç düzeyleri üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
2011	Hüseyin İskender	Bu çalışma, Türkiye genelinde 1239 muhasebe meslek mensubu üzerinde yapılmıştır.	Meslek mensuplarının sürekli mesleki eğitim programlarına katılarak, mesleki bilgilerini yenileyerek mesleki yetkinliğin geliştiği gözlemlenmiştir.

2012	Ahmet Gökğöz ve Mustafa Zeytin	Bu çalışma, Bilecik ve Yalova ilinde 127 muhasebe meslek mensubu üzerinde yapılmıştır.	Fazla iş yükü, ücretlerin yetersizliği, devlet dairelerinde bürokratik işlemlerin yoğunluğu, mükelleflerin evrakını zamanında göndermemesi, muhasebe ücretlerinin zamanında ödenmemesi temel sorunlar olarak gözlemlenmiştir.
2013	Ezel Sak	Bu çalışma, Türkiye genelinde 185 muhasebe meslek mensubu üzerinde yapılmıştır.	Muhasebe meslek mensupları haksız rekabet konusunda çok hassastır. Yasal düzenlemeler, meslek odaları ve bizzat çalışanlar nezdinde konuya dair adım atılması gerekmektedir.
2014	Mehmet Kazan	Bu çalışma, Kahramanmaraş ilinde 113 muhasebe meslek mensubu üzerinde yapılmıştır.	16-30 mükellefe hizmet veren meslek mensuplarının daha verimli ve daha olumlu sonuçlara ulaştığı gözlemlenmiştir. Bu sayı arttığında hafta sonları ve ideal olan mesai saatleri aşılmaktadır. Bunun da hata olasılığını artırdığı sonucuna varılmıştır.
2015	Oğuzhan Aydemir	Bu çalışma, Türkiye genelinde 428 muhasebe meslek mensubu üzerinde yapılmıştır.	İş yükünün fazlalığı, ucuzca defter tutan meslek mensuplarının olması, mükelleflerin ücretleri zamanında ödememesi veya hiç ödememesi gibi sorunların olduğu tespit edilmiştir.
2015	Abdülkadir Işık	Bu çalışma, Tekirdağ ilinde 179 muhasebe meslek mensubu üzerinde yapılmıştır.	Muhasebe meslek mensuplarının çoğunluğunun mesleği saygın bulmadığı görülmüş, kazançlarının düşük olduğunu ifade etmişler, ayrıca mesleği monoton olarak değerlendirmişlerdir. Mesleğin "saygın" algısının artırılması adına mesleki ve ekonomik şartlarda iyileştirme yapılmalıdır.
2016	Meral Gündüz	Bu çalışma, Uşak ilinde 140 muhasebe meslek mensubu üzerinde yapılmıştır.	İş yükünün fazlalığı, özel hayatlarına zaman ayıramadıkları, alınan ücretin düşüklüğü, meslektaşlarının düşük ücret vermeleri, mükelleflerinden ücret kırmaları, evrakları zamanında getirmemeleri gibi sorunların olduğu gözlemlenmiştir.
2017	Emin Yürekli ve Serkan Özdemir	Bu çalışma, Denizli ilinde 50 muhasebe meslek mensubu üzerinde yapılmıştır.	Mükellefler ile muhasebe meslek mensupları arasında yaşanan sorunların temelinde, mükelleflerin temel muhasebe bilgi eksikliğinin olduğu ifade edilmiştir. Bu durumun ise, vergi kayıp kaçaklarına sebep olabileceği değerlendirilmiştir.
2018	Fehmi Karasioğlu ve Tuna Han Samancı	Bu çalışma, Karaman ilinde 73 muhasebe meslek mensubu üzerinde yapılmıştır.	Mali müşavirlerin işletmelerden, işletmelerin de mali müşavirlerden karşılıklı olarak beklentilerinin karşılanma ve memnuniyet düzeylerine yönelik biri mali müşavirlere, diğeri mükelleflere olmak üzere iki ayrı anket çalışması yapılmıştır. Sonuç olarak, mükelleflerin muhasebecilerinden memnun oldukları, muhasebecilerinin beklentilerini karşıladıklarını belirtmişlerdir. Mali müşavirler ise beklentilerinin tam olarak karşılanmadığını fakat büyük bir oranda mükelleflerinin beklentilerini karşıladıklarını ifade etmişlerdir. Mali müşavirlerin tahsilat sorunu vardır, emeklerinin karşılıklarını alamadıklarını düşünmektedirler. Mükellefler muhasebecilerine çoğunlukla vergisel açılarından değer vermekte, onların finansal ve yönetsel birikimleri ve tecrübelerinden yararlanmamaktadırlar.

2018	Münevver Katkat Özçelik	Bu çalışma, Artvin ve Rize illerinde 110 muhasebe meslek mensubu üzerinde yapılmıştır.	İş yükünün fazlalığı, özel hayata fazla zaman ayıramama, iş yoğunluğunun yorgunluğa ve stres yaşanmasına sebep olması, tatile vakit ayıramama gibi sorunların yanı sıra kadınların erkeklerden daha yüksek ortalama değer ile daha fazla sorun yaşadıkları tespit edilmiştir.
2019	Cevdet Kızıl, Tunay Aslan ve Ömür Kızay	Bu çalışma, Kocaeli ilinde 52 muhasebe meslek mensubu üzerinde yapılmıştır.	Meslek mensuplarının ücretlerinin düşük olması ve meslek mensubu sayısının gereğinden fazla olması hususları ön plana çıkmıştır. Ücret düşüklüğü memnuniyetsizlik sebeplerinin başında gelmektedir.
2020	Yunus Çelik ve Utku Şendurur	Bu çalışma, Muş ve Ağrı illerindeki 53 muhasebe meslek mensubu üzerinde yapılmıştır.	Meslek mensupları düşük ücretle defter tutan meslektaşlarının olduğunu ve bunun haksız rekabete sebep olduğunu, iş yüklerinin fazla olduğunu ve ücretlerini zamanında alamadıklarını belirtmişlerdir.

Literatürdeki çalışmaların çoğunda muhasebe meslek mensuplarının beklentilerinin karşılanmadığı ve memnuniyet düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Türkiye genelinde ve farklı iller özelinde yapılan anket çalışmalarından çıkan ortak sonuçlar özetlenecek olursa, muhasebe meslek mensuplarının büyük çoğunluğunun;

- aşırı iş yükünden rahatsız olduğu, yoğun stres altında çalıştığı, tatil yapamadığı,
- aldıkları ücretlerinin yetersiz olduğu, zamanında ödenmediği, haksız rekabete maruz kaldıkları,
- mükelleflerin temel muhasebe bilgilerinin yetersiz olduğu ve yükümlülüklerini zamanında yerine getirmedikleri gibi sorunları dile getirdikleri tespit edilmiştir.

Diğer yandan Ağrı ve Muş illerindeki çalışmada haksız rekabet ortamının varlığı, Artvin ve Rize illerindeki çalışmada kadın meslek mensuplarının erkeklere nazaran daha fazla sorun yaşıyor oldukları saptanmıştır. Kahramanmaraş ilindeki çalışmada ise, 16-30 arası mükellefe sahip meslek mensuplarının daha verimli hizmet sundukları, bu sayı arttığında hata oranlarının da arttığı tespit edilmiştir. Denizli ilindeki çalışmada mükellefler ile meslek mensupları arasında yaşanan sorunların en önemli sebebinin mükelleflerin temel muhasebe bilgilerinin eksik olmasından kaynaklandığı ve bu durumun da vergi kayıp ve kaçaklarına sebep olduğu sonucuna varılmıştır.

4. Muhasebecilerin Mükelleflerine Yönelik Beklentileri ve Memnuniyet Düzeyleri

Sakarya ili kapsamında aktif olarak faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının mükelleflerine yönelik beklentileri ve memnuniyet düzeylerine ilişkin yapılan bu araştırmanın amacı ve önemi, kapsam ve sınırlılıkları, sorunsalı ve yöntemi, bulgu ve sonuçları aşağıda açıklanmaktadır.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Muhasebe meslek mensuplarının sunduğu hizmet ile ürettiği bilgiler devletin yanı sıra tüm işletmeler ve toplum için kritik önem arz etmektedir. Ancak yaşanan iktisadi ve ticari gelişmeler, muhasebe meslek mensuplarının iş yükünü ve çeşitliliğini artırmış, bu durum ise muhasebeci mükellef ilişkilerinde karşılıklı olarak beklentilerin artmasına neden olmuştur. Her sektörde olduğu gibi muhasebe mesleğinde de artan rekabet ortamında, meslek mensuplarının ayakta kalma mücadelesi zorlaşmıştır. Hizmette kalite mefhumunun ön plana çıkması, ancak

sunduğu hizmetinin kalitesini yükseltebilen meslek mensuplarını rekabette avantajlı hale getirerek faaliyetlerini sürdürülebilir kılmaktadırlar. Muhasebe hizmet kalitesinin artırılmasının gerekliliği artık muhasebe meslek mensuplarınca daha fazla kabul görmektedir.

Bu çalışmanın amacı Sakarya ili kapsamında aktif olarak faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının mükelleflerine yönelik beklentileri ve memnuniyet düzeylerini tespit etmektir. Bu tespitler hizmet kalitesini artırmanın imkanlarını ortaya koymasından dolayı son derece önemlidir. Sakarya özelinde şimdiye kadar böyle bir araştırmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu konuda veriye dayalı bilgiye ve analize ihtiyaç vardır.

4.2. Araştırma Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu araştırma Sakarya Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası'na bağlı sınırlı sayıda meslek mensubu üzerinde yapılmıştır. Çalışma kapsamına bürolarında bağımsız faaliyet gösteren SM ve SMMM belgelerine sahip meslek mensupları alınmıştır. TÜRMOB 2021 verilerine göre Sakarya'da 102 SM ve 939 SMMM olmak üzere toplam 1041 muhasebe meslek mensubu bulunmaktadır. Bunların 527'si serbest, 514'ü ise bağımlıdır. Sakarya SMM Odası verilerine göre bu muhasebecilerin yaklaşık yarısı Adapazarı merkez ilçesinde yarısı ise diğer ilçelere dağılmış olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (www.sakaryasmmmo.org.tr/Yazi/Uye-istatistikleri, 2021).

Çalışma pandemi dönemine denk geldiği için meslek mensuplarına uzaktan erişim sağlanmak zorunda kalınmıştır. Sakarya SMMM Odasının da desteği alınarak üyelere önce mail yoluyla e-anketler gönderilmiştir. Geri dönüş oranının düşük kalması üzerine mailler birkaç kez tekrarlanmıştır. Ancak yine yeterli sayıya ulaşamadığı için pandemi kısıtlarının esnetilmesiyle birlikte bu sefer muhasebe büroları dolaşarak meslek mensuplarına yüz yüze anketler yapılmış ve toplam 117 katılımcıya ulaşılmıştır. Yapılan kontrollerde 5 katılımcının cevapları, vermiş oldukları yanlış ifadelerden dolayı elenmiştir. Böylelikle çoğunluğu SMMM olmak üzere 112 katılımcının görüşleri toplanmıştır.

Çalışmanın önemli bir diğer kısıtı muhasebeci – mükellef ilişkileri bağlamında burada yalnızca muhasebecilerin konu edinilmesidir. Mükellef beklentileri ve memnuniyeti bu çalışmanın amacını ve sınırlarını aşacağından ayrı bir çalışmanın konusu olarak düşünülmüştür.

4.3. Araştırmanın Sorunsalı

Muhasebe ekosistemi içerisinde hizmet kalitesini etkileyen birçok faktörden söz edilebilir. Mesleki bilgi ve tecrübe, mesleki eğitim, mesleki yetkinlik, mesleki yeterlilik, meslek sevgisi, mesleki aidiyet, mesleki titizlik, mesleki disiplin gibi kavramların yanı sıra fedakarlık, azim, dikkat, özen, doğruluk, dürüstlük gibi yüksek ahlaki niteliklerden de bahsetmek mümkündür. Bu çalışma daha çok mesleki beklentilere odaklanmakta ve muhasebecinin iş tatminini ölçmeye çalışmaktadır. Buradaki temel varsayım beklentileri karşılanmayan, iş tatmini düşük, memnuniyetsiz bir muhasebecinin sunduğu hizmetin kalitesinin de düşük olacağıdır. Bu bağlamda araştırmanın ana sorusu “Sakarya ilinde muhasebe hizmeti sunan meslek mensuplarının mükelleflerinden beklentileri nelerdir? Muhasebecilerin iş tatmini ve memnuniyet düzeyleri nedir?” şeklinde kurulmuştur.

4.4. Araştırma Yöntemi

Çalışmada verilerin toplanmasında anket yöntemi kullanılmıştır. Anket sorularının oluşturulmasında öncelikle literatür taranmış benzer çalışmalarda kullanılan anketlerden yararlanılmıştır. Özellikle Karasioğlu ve Samancı (2018) tarafından Karaman ilinde yapılan çalışmada kullanılan anket soruları bu çalışmaya esin kaynağı olmuştur³. Ayrıca anket taslağı hazırlanırken Sakarya Üniversitesi'ndeki akademisyenlerden ve Sakarya SMMM Odası'ndan da destek alınmıştır.

Uzman görüşleri doğrultusunda hazırlanan anket taslağı pilot uygulamalar neticesinde son halini almıştır. Ancak pandemi kısıtları nedeniyle dönüştürülerek e-anket olarak uygulanmasına karar verilmiştir. E-anket Sakarya SMMM Odası aracılığıyla Sakarya'daki tüm muhasebecilere mail yoluyla katılımı arttırmak için birkaç kez iletilmiştir. Ayrıca sosyal medya hesaplarıyla da paylaşılarak katılım arttırılmaya çalışılmıştır. Fakat öngörülen sürede analiz için yeterli sayılara ulaşamamıştır. Pandemi kısıtlarının esnetilmesinin ardından anketör yardımıyla bürolar ziyaret edilerek katılımcı sayısı en son 117 muhasebeciye kadar çıkarılabildiği görülmüştür. Ancak 5 anketin geçersiz olduğu anlaşıldığı için çalışma kapsamından çıkarılmıştır. Böylece çoğunluğu SMMM olmak üzere toplam 112 mali müşavirin uygulanan anket yardımıyla görüşleri alınmıştır. 2021 yılı içinde tamamlanan anketlerden elde edilen veriler, SPSS 25 programı kullanılarak bazı tanımlayıcı ve ilişkisel analizlerle incelenmiştir.

4.5. Araştırmanın Bulguları

Sakarya'daki muhasebe meslek mensuplarının mükellefler ile arasındaki uyumu etkileyen hususlar üzerinden hizmet kalitesinin sağlanmasının önündeki engel ve sorunların belirlenmesi, belirlenen bu sorunların çözümüne yönelik politika önerilerinin geliştirilmesi amacıyla yapılan bu araştırmanın bulguları aşağıda paylaşılmıştır.

Demografik bulgulara bakıldığında katılımcıların çoğunun erkek muhasebecilerden oluştuğu görülmektedir. Bu beklenen bir sonuçtur. Zira TÜRMÖB verilerine göre Türkiye'deki muhasebe meslek mensuplarının yaklaşık %70'i erkek, %30'u ise kadındır. Sakarya SMMM verilerine göre Sakarya'daki muhasebe meslek mensuplarının yaklaşık %75'i erkek, %25'i ise kadındır. Bu çalışmada da ankete katılan muhasebecilerin yaklaşık %76'sı erkek, %24'ü ise kadındır (Tablo 2).

Tablo 2: Demografik Bilgiler

		f	%
Cinsiyet	Kadın	27	24,1
	Erkek	85	75,9
Eğitim	Lise	6	5,4
	Ön Lisans	3	2,7
	Lisans	82	73,2
	Yüksek Lisans	19	17,0
	Doktora	3	1,8

³ Bu aşamada yazarlar (Karasioğlu ve Samancı, 2018) ile görüşülmüş ve kendilerinden anketin kullanımı için müsaade alınmıştır. Ancak bu anket aynen kullanılmamış kısmen dönüştürülmüş ve özellikle pandemiye ilişkin ilave sorular ile geliştirilmiştir. Bu çalışmaya yaptıkları katkı vesilesiyle yazarlara tekrar teşekkür ederiz.

Muhasebe mesleğinin akademik bir meslek olma yönünde gelişme kaydettiği bilinmektedir. Meslek mevzuatı ve mesleki standartlar da bunu desteklemektedir. Üniversite mezunu olmadan ve staj yapmadan ruhsat almak yasal olarak mümkün değildir. Tablo 2’den Sakarya’daki muhasebecilerin %92’sinin üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu lisans eğitim düzeyine (%73) sahipken en düşük oran ise ön lisans mezunlarına (%3) aittir. Lisansüstü eğitim almış olanların oranı da %20’ler civarındadır. Diğer yandan ankete cevap veren katılımcıların yaş ortalaması 42 civarındadır. Olgunluk yaşı olarak kabul edilen 40’lı yaşlar genel olarak insanların en verimli oldukları dönemler olarak görülmektedir.

Tablo 3: Mesleki Bilgiler

		f	%
Mesleki Unvan	SMMM Stajyeri	10	8,9
	SM	2	1,8
	SMMM	100	89,3
Deneyim	5 yıl ve altı	11	9,8
	6-10 yıl arası	17	15,2
	11-15 yıl arası	26	23,2
	16-20 yıl arası	25	22,3
	21 yıl ve üstü	33	29,5

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların büyük bir çoğunluğunun (%89) SMMM unvanlı olduğu görülmektedir. Genelde stajyerlerin deneyimleri 1 ila 5 yıl arasında iken katılımcıların yaklaşık %30’u 21 yıl ve üstü bir deneyime sahiptir. En az 10 yıl deneyime sahip olanların toplam içindeki oranı ise %75’tir. Ankete katılan muhasebecilerin büyük çoğunluğunun SMMM ruhsatlı olması ve yeterli tecrübeye sahip olması araştırma sonuçlarının güvenilirliğini yansıtmaları bakımından önemli görülebilir.

Tablo 4: Mükellef Sayıları

	Ortalama	Std. Sp.	Min.	Mak.
Mükellef Sayısı	59,1	45,01	0	180
Bilanço Esasına Göre Mükellef Sayısı	28,2	20,88	0	90
İşletme Esasına Göre Mükellef Sayısı	25,6	20,81	0	100
Basit Usul Esasına Göre Mükellef Sayısı	8,4	11,73	0	60

Tablo 4’te mükellef sayıları görülmektedir. Katılımcılar, ortalama 59,1 mükellefi temsil ederken 180 mükellefe sahip olan katılımcılar da vardır. Ortalama olarak bilanço esasına göre defter tutulan yaklaşık 28, işletme esasına göre defter tutulan yaklaşık 26 ve basit usule göre defter tutulan yaklaşık 8 mükellefleri bulunmaktadır. Ayrıca ankete katılanların bürolarında veya çalıştıkları işyerlerindeki personel sayısının ortalaması ise 2,1’dir (Std. Sp. 2,19;Min. 0; Mak. 8).

Bu bulgular ilk bakışta muhasebecilerin yeterli sayıda personelle çalışmadığı izlenimini vermektedir. Bunun muhtemel sebebi personel çalıştırma maliyetleri olabilir. Ancak artan müşteri veya mükellef sayılarıyla birlikte değerlendirildiğinde tek başına veya az sayıda personelle bu hizmeti yürütmeye çalışmak ağır iş yükü getirebilecektir. Nitekim birçok çalışmada da bulgular olduğu gibi muhasebeciler ağır iş yükü ve stres altında çalışmaktan yakınmakta, tatil ve dinlenme için yeterli zaman bulamadıklarından şikayetlenmektedirler. Ancak ne var ki muhasebe hizmetlerinde ücretlerin düşüklüğü buna karşına maliyetlerin yüksekliği büro muhasebecilerine başka bir seçenek bırakmıyor görünmektedir.

Tablo 5: Mükelleflerin Mali Müşavirlerin Beklentilerini Karşılama Düzeyleri

	Ortalama	Std. Sp.
Muhasebe ücretini zamanında tahsil ediyorum.	1.5	0.60
Pandemi sürecinde, mükelleflerim muhasebe uygulamalarındaki mevzuat değişikliklerine kolaylıkla uyum sağladı.	2.0	0.97
Pandemi sürecinde, mükelleflerim dijitalleşmeye kolaylıkla uyum sağladı.	2.3	1.10
Mükellefler, belgeler ile ilgili ayrıntılı bilgiler veriyorlar (ödemelerin nakit, çek, kredi kartı gibi ya da herhangi bir giderin hangi fonksiyona ait olduğunun belirtilmesi gibi).	2.5	1.12
Mükellefler belgelerini düzenli dosyalıyorlar.	2.6	1.27
Pandemi sürecinde üstlendiğim fazladan fedakarlıkların karşılığını aldım.	2.7	1.09
Emeğimin karşılığını alıyorum.	2.7	1.09
Vergi ödemeleri, mükelleflerin kendileri tarafından yapılıyor.	2.7	1.09
Envanter işlemleri (sayım ve mutabakatlar) mükellefler tarafından yapılıyor.	2.9	1.13

Araştırma kapsamında katılımcılardan mükellefleri ile olan ilişkilerine dair düşüncelerini 5’li Likert ile ifade etmeleri istenmiştir. Tablo 5 katılımcıların 1’den 5’e katılma ifadelerinin⁴ ortalamasını göstermektedir. Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların tüm ifadelerdeki ortalamalarının 3’ün altında kaldığı görülmektedir. Yani verilen bu ifadelerde katılımcılar, ortalamanın altında bir memnuniyete sahiptir.

Verilen cevaplar arasında en düşük ortalamaya sahip ifadeler ücretlerin zamanında tahsili ve pandemi süreci ile ilgili olanlardır. Elde edilen bulgular incelendiğinde muhasebe ücretlerinin zamanında tahsili hususunda mali müşavirlerin memnuniyet düzeylerinin çok düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, muhasebe ücretlerinin istenilen zamanda tahsil edilemediğini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca katılımcıların pandemi sürecinde göstermiş oldukları fedakarlıkların karşılığını alamadıklarını, pandemi sürecinde gerçekleşen mevzuat değişikliklerine mükelleflerinin yeterince uyum sağlayamadığını ve yine bu süreçte mükelleflerin dijitalleşmeye kolay uyum sağlayamadıklarını düşündüklerini göstermektedir.

Diğer taraftan var olan ifadeler arasında en yüksek puanı, envanter işlemlerinin mükellefler tarafından yapıldığını belirten ifade almıştır. Ayrıca vergi ödemelerinin mükellefler tarafından yapılması ve mali müşavirlerin emeklerinin karşılığını aldıkları hususundaki görüşleri görece olarak yüksektir. Her ne kadar yine bu ifadelerle ait puanlar ortalama memnuniyet düzeyinin altında kalmış olsa da diğer ifadeler ile karşılaştırıldığında nispeten daha yüksek puanların bu ifadelerle ait olduğu görülmektedir.

⁴ 5’li Likert ölçeğinde kullanılan katılma ifadelerine göre 1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum. Bu kodlama çalışmada yer verilen ilgili diğer tüm tablolar için de geçerlidir.

Tablo 6: Mali Müşavirlerin Mükelleflerin Beklentilerini Karşılama Düzeyleri

	Ortalama	Std. Sp.
Kar ya da zararı net bir şekilde hesaplıyorum.	4.1	0.76
Mükelleflerin mali konularda ihtiyacı olduğu anda (çok kısa bir sürede) kendim ya da personelim hazır bulunuyor.	4.0	0.84
Vergi hesaplamalarını tam olarak yapıp, vergilerin zamanında ödenmesini sağlıyorum.	4.0	0.80
Borç ve alacakları ayrıntılı bir şekilde raporluyorum (müşteriler, satıcılar v.b hesaplar).	3.9	0.97
Mevzuat hakkında değişiklikleri mükelleflere bildirip vergi, SGK, İndirim ve teşvik konularında danışmanlık yapıyorum.	3.9	0.91
Mükellefime, ay içinde firmasıyla ilgili yapılmış tüm işlemler hakkında bilgilendirme yapıyorum.	3.8	0.89
Mükellef beklentilerini daha iyi karşılayabilmek adına muhasebe mesleğinde de avukatlık ve tıpta olduğu gibi uzmanlıkların olması gerekmektedir.	3.7	1.21
Pandemi sürecine kolaylıkla uyum sağladım.	3.5	1.17
Mali denetimlerde ve vergi davalarında mükellef adına temsil ve takip işlemlerini yapıyorum.	3.4	1.10
Finansal analizler yaparak, finansal konularda danışmanlık yapıyorum.	3.2	1.12
Yönetim kararlarında mükelleflerime danışmanlık yapıyorum.	3.1	1.18
Mükellefe ait vergi ödemeleri veya diğer ödemeleri yapıyorum (angarya işler).	2.9	1.27

Yine araştırma kapsamında katılımcılardan kendi yapmış oldukları faaliyetlere ve işlemlere ilişkin ifadeleri de puanlandırmaları istenmiştir. Bu ifadelere ilişkin puanların ortalamaları Tablo 6’da belirtilmiştir.

Elde edilen ortalamalar incelendiğinde katılımcıların kar ya da zararı net bir şekilde hesapladıkları ve vergi hesaplamalarını tam olarak gerçekleştirip zamanında vergi ödemelerinin yapılmasını sağladıkları görülmektedir. Ayrıca katılımcıların gerekli olan hallerde hızlı bir şekilde müşterilerine hizmet sağladıklarına ilişkin ifade de yüksek bir puan almıştır.

Diğer taraftan katılımcıların mükelleflere ait vergi ödemeleri ya da diğer ödemeler gibi angarya işlerle çok fazla uğraşmadıkları görülmektedir. Nitekim verilen ifadelerde en düşük puan bu maddeye aittir. Ayrıca yine verilen puanlar incelendiğinde finansal konularda ve yönetsel alanlarda danışmanlık hizmetleri yapıyorum ifadelerine verilen cevaplar diğer ifadelere nazaran düşük kalmıştır. Ancak yine de bu ifadelerin ortalamasının üzerinde bir puana sahip olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Tablo 7: Personel Sayısına Göre Çalışan Başına Düşen Mükellef Sayısı

Personel Sayısı	Mükellef Sayısı
0	23.4
1	17.4
2	19.4
3	25.1
4	19.1
5	15.7
6	16.4
7	4.0
8	14.3

Tablo 7’den de görüleceği üzere ankete katılan mali müşavirlerin buldukları ofislerde en fazla sekiz personel çalışmaktadır. Tek başına çalışan mali müşavirler de olmakla beraber ortalama personel sayısı 2,1’dir. Katılımcıların çalışmış oldukları ofislerdeki personel sayısı ile yapılan değerlendirmeler arasındaki ilişkileri inceleyebilmek için Kruskal Wallis analizleri gerçekleştirilmiştir.

Tablo 8: Mükellefime, ay içinde firmasıyla ilgili yapılmış tüm işlemler hakkında bilgilendirme yapıyorum. / Personel Sayısı

Personel Sayısı	Ortalama	Sıra Ortalaması	p
0	3.4	47.90	0,039
1-3	3.8	56.57	
4 ve üzeri	4.1	67.00	

Tablo 8’den elde edilen sonuçlar incelendiğinde personel sayısı arttıkça muhasebe ofislerinin yapmış oldukları işlemler hakkında mükelleflerine bilgilendirme yapma oranlarının da arttığı görülmüştür. Çalışan sayısı arttıkça personel başına düşen mükellef sayısının azalması ve ofis içerisinde belli bir uzmanlığın oluşması elde edilen sonuçları anlamlı kılmaktadır.

Tablo 9: Mali denetimlerde ve vergi davalarında mükellef adına temsil ve takip işlemlerini yapıyorum. / Personel Sayısı

Personel Sayısı	Ortalama	Sıra Ortalaması	p
0	3.3	55.13	0,032
1-3	3.2	51.34	
4 ve üzeri	3.8	69.76	

Tablo 9’dan elde edilen sonuçlar incelendiğinde 4 ve üzeri çalışanı olan ofislerin mali denetimlerde ve vergi davalarında mükellef adına daha yüksek bir oranda temsil ve takip işlemlerini gerçekleştirdiği görülmektedir. Çalışan sayısının daha yüksek olduğu ofislerin daha iyi hizmet verebilme potansiyeline sahip olabileceği değerlendirildiğinde bu sonuçlar anlamlı olmaktadır.

Tablo 10: Pandemi sürecine kolaylıkla uyum sağladım. / Personel Sayısı

Personel Sayısı	Ortalama	Sıra Ortalaması	p
0	3.0	44.21	0,046
1-3	3.7	62.04	
4 ve üzeri	3.6	59.34	

Analiz sonuçlarına göre yanında personel çalıştırmayan muhasebecilerin pandemi sürecine uyum sağlamada personel sayısı daha fazla olan ofislere göre daha fazla sıkıntı çektiği görülmektedir (Tablo 10). Tek başına çalışan muhasebecilerin üzerinde oluşan iş yükü, onların hızlı bir şekilde değişen ortama ayak uydurmalarını zorlaştırabileceği için böyle bir sonuç elde edilmiş görünmektedir.

Tablo 11: Defteri Tutulan İşletmeler için Tercih Edilen İfade

		N	%
İfade Tercihi	Vergi Dairesi Mükellefi	64	57,1
	Mali Müşavir Müşterisi	42	37,5
	Diğer	6	5,4

Araştırma kapsamında merak edilen diğer bir husus da muhasebecilerin hizmet verdikleri kişi veya kurumları nasıl isimlendirdikleri idi. Bu durumu tespit etmek için mali müşavirlere defterini tuttukları işletmeler için hangi ifadeyi tercih ettikleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlar çoğunluğun bu işletmeleri “Vergi Dairesi Mükellefi” olarak gördüğünü ortaya koymuştur. Diğer seçeneğinde ise çoğunlukla “mükellefim” ifadesi kullanılmıştır. İlgili sonuçlar Tablo 11’de belirtilmiştir. Bu sonuçlara göre muhasebecilerin büyük çoğunluğu hizmet sundukları kişi veya kurumları “müşteri”den ziyade “mükellef” olarak görmektedirler. Bu durum özellikle büro muhasebeciliği açısından sunulan hizmetin kapsamının “vergi muhasebesi” ağırlıklı olmasının doğal bir sonucu olarak görülebilir. Nitekim daha önce finansal konularda ve yönetsel alanlarda danışmanlık hizmetleri veriyorum ifadelerine verilen puanların diğer ifadelere nazaran düşük çıkmış olması da bu düşüncüyü pekiştirmektedir.

Tablo 12: Mali Müşavirlerin, Mükelleflerinden Memnuniyet Düzeyleri

		N	%
Mükelleflerin şahsıma karşı tavır ve davranışlarından genel olarak memnunum.	Kesinlikle Katılmıyorum	2	1,8
	Katılmıyorum	20	17,9
	Kararsızım	20	17,9
	Katılıyorum	59	52,7
	Kesinlikle Katılıyorum	11	9,8
Mükelleflerin mesleğime saygısından genel olarak memnunum.	Kesinlikle Katılmıyorum	10	8,9
	Katılmıyorum	25	22,3
	Kararsızım	32	28,6
	Katılıyorum	39	34,8
	Kesinlikle Katılıyorum	6	5,4

Yine çalışma içerisinde mali müşavirlerin mükelleflerinin genel olarak şahıslarına ve şahısları dışında mesleklerine karşı olan tutum ve gösterdikleri saygı inceleme konusu yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 12’de gösterilmiştir.

Sonuçlar incelendiğinde katılımcıların %60’ından daha fazlasının genel olarak mükelleflerin kendilerine karşı olan tavır ve davranışlardan memnun oldukları görülmektedir. Ancak bu oranın, mükelleflerin mesleğe yönelik gösterdikleri saygıdan duyulan memnuniyette döndüğünde aynı düzeyde kalmadığı ve yaklaşık %40’a kadar düştüğü görülmektedir. Bu durum mali müşavirler ile mükellefler arasındaki kişisel ilişkinin genel olarak iyi bir saygınlık düzeyinde olduğunu ancak mesleğe karşı duyulan saygı düzeyinin ise daha düşük kaldığını göstermektedir. Yani mali müşavirlere göre mükellefler muhasebecilere gösterdikleri aynı saygıyı mesleğe göstermiyorlar. Bu durum esasında mükelleflerin muhasebe mesleği ile ilgili algı ve beklentilerinin ayrıca araştırılması ihtiyacını doğurmaktadır.

5. Sonuç

2021 yılında, büyük çoğunluğu en az 10 yıl mesleki tecrübeye sahip erkek SMMM'lerden oluşan 112 meslek mensubu üzerinde yapılan bu araştırma sonucunda Sakarya'daki muhasebe bürolarında bağımsız çalışan muhasebecilerin mükelleflerinden beklentilerinin istenen düzeyde karşılanmadığı ve genel memnuniyet düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Benzer çalışmalarda olduğu gibi burada da muhasebeciler tahsilat sorunu yaşadıklarını, emeklerinin karşılığını vaktinde ve tam olarak almadıklarını ifade etmişlerdir. Özellikle pandemi döneminde bu durumun daha da dramatik hale geldiği anlaşılmıştır.

Sakarya'daki muhasebeciler kendilerine "mali müşavir" denmesini, hizmet sunduklarına ise "mükellef" demeyi tercih etmektedirler. Muhasebeci mükellef ilişkilerinde kişisel saygının mesleki saygınlığın üzerinde olduğu görülmektedir. Muhasebeciler kendilerine gösterilen saygının mesleğe gösterilmediğini belirtmişlerdir. Görev ve sorumluluklarını eksiksiz olarak yerine getirdiklerini ifade eden muhasebeciler, mükelleflerinin ise aynı hassasiyet ile davranmadıklarını söylemişlerdir. Bu durumun bir memnuniyetsizlik nedeni olduğu anlaşılmaktadır. Her meslekte olduğu gibi muhasebeciler de mesleklerinin saygınlık kazanması konusunda daha iyi noktalara taşınmasını arzu etmekte, çalışma şartlarının daha da iyileştirilmesini beklemektedirler.

Muhasebe meslek mensupları mükelleflerinin beklentilerini yeterince karşıladıklarını düşünmektedirler. Kuşkusuz bu iddianın mükelleflerce de teyit edilmesi gerekir, ancak bu başka bir araştırmanın konusudur. Burada bazı beklentilerin karşılanma oranının mali müşavirlerin temsil ettikleri mükellef sayısına göre değiştiği gözlemlenmiştir. Elde edilen sonuçlar mükellef sayısı az olan mali müşavirlerin vergi ödemeleri gibi angarya işler ile daha az uğraştıklarını göstermiştir. Ayrıca yine mükellef sayıları az olan mali müşavirlerin ayrıntılı bir şekilde raporlama ve bilgilendirme yapma oranlarının mükellef sayısı çok olan mali müşavirlere göre daha düşük kaldığı görülmüştür. Personel sayısı daha fazla olan ofislerde daha iyi hizmet verilebildiği, zira profesyonel iş bölümü ve uzmanlığa gidildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca personel sayısının artmasıyla iş yükünün hafiflediği, çalışan başı mükellef sayılarındaki azalışlarla da görülmektedir. Ancak muhtemelen sunulan hizmet ücretlerin düşüklüğü buna karşın personel çalıştırma maliyetlerin yüksekliği nedeniyle bürolardaki çalışan sayılarının ortalaması 2 seviyesinde çikmiştir.

Araştırmada ortaya çıkan bulgular, sorunlar ve sonuçların, literatür ile örtüştüğü için Türkiye'ye genellenebileceği düşünülmektedir. Muhasebeciler ağır iş yükü ve stres altında ezilmekten, dinlenmek için yeterli vakit bulamamaktan, sürekli mevzuat değişikliklerinden, karşılıksız yeni iş ve sorumluluklar yüklenmekten, emeklerinin karşılığını yeterince ve zamanında alamamaktan, haksız rekabetten, mükelleflerin bilgisiz ve duyarsızlığından, mükellefler ile olan ilişkilerinde yalnız bırakılmaktan, sorunların çözümünde odaların ve resmi kurumların ilgi ve desteğini yeterince göremediklerinden yakınmakta bu konudaki memnuniyetsizliklerini dile getirmektedirler. Bu sonuçlar muhasebecilerin iş yükünü hafifletici, ücret tahsil ve tatminini arttırıcı çözümler bulunmasının, memnuniyet, aidiyet ve motivasyonu yükseltici önlemler alınmasının, meslekte uzmanlaşma ve şirketleşmenin teşvik edilmesinin, KGK'nın, TÜRMOB'un, muhasebe odalarının, tüm paydaşlar ile birlikte ilgili otoritelerin mesleğin sorunlarına birlikte eğilmesinin elzem olduğunu göstermektedir. Zira muhasebe kalitesini

arttırmanın yolunun muhasebe hizmet kalitesini arttırmaktan, muhasebe hizmet kalitesini arttırmanın yolunun ise muhasebe eğitim kalitesiyle birlikte muhasebecilerin beklentilerini karşılamaktan, iş/hizmet tatminlerini ve mükellef memnuniyetini arttırmaktan geçtiği değerlendirilmektedir.

Burada başta muhasebe meslek odalarına, TÜRMOB'a, KGK'ya ve diğer ilgili kurum ve kuruluşlara önemli görevler düşmektedir. Özellikle tahsilatlar konusunda noterlik kurumuna benzer yapı ve modeller ile meslek mensuplarının en önemli sorununa etkili çözümler bulunabilir. Haksız rekabetin engellenmesi noktasında daha etkili tedbirler getirilebilir. Tarife denetimi ile mükellef taşıma kapasitesi gibi narh sistemi benzeri uygulamalar hizmet kalitesinin artmasına da katkı sağlayabilir. Hizmet Meslek mensuplarının dinlenememe gibi motivasyon düşürücü bir diğer önemli sorunu için mali tatil döneminin tekrar gözden geçirilmesi önerilebilir. Mesleğin hizmet kalitesini arttırmak için meslek mensuplarının sürekli eğitimi önemli olmakla birlikte mükelleflerin de bilgi ve bilinç düzeylerini arttırıcı eğitimler planlanabilir ve katılımları teşvik edilebilir. Bununla ilgili SGK - vergisel avantajlar getirilebilir veya farklı ödül mekanizmaları devreye sokulabilir. Muhasebeci mükellef ilişkileri vergisel düzlemde daha yüksek yararlılık formunda finansal ve yönetsel danışmanlık alanlarına doğru stratejik düzlemlere taşınabilir. Muhasebe meslek hizmeti kalitesinde ki artışın muhasebeci kalitesindeki artış kadar mükellef kalitesindeki artış ile de ilgili olduğu değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

- Akbulut, Y. (1999), Meslek Ahlakı Kriterleri ve Muhasebe Mesleği Üzerine Bir Araştırma, *MÖDAV, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Sayı: 1, 125.
- Ardahan, F. (2010), Hizmet Üretiminde Serbest Muhasebeci Ve Mali Müşavirlerin Mesleki Problemleri, Mesleği Algılama Biçimleri ve İş Tatmin Düzeyleri: Antalya Örneği, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10 (19) , 100-138.
- Arıkan, Yahya (2009), Muhasebe Mesleğinde Uzmanlaşma ve Kurumsallaşma Süreci, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 91, 9 – 26.
- Ayboğa, H. (2003), Globalleşme Sürecinde Ülkemizde Muhasebe Mesleği ve Meslek Mensuplarının Eğitimi, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1, 331.
- Aydemir, O. (2015), Muhasebe Meslek Mensuplarının Karşılaştıkları Sorunlar ve Beklentiler, *MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Temmuz, Sayfa:71-84.
- Aysan, M. (2005). Ekonomik Kalkınmada Muhasebe Denetiminin Rolü, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 27, (ss.6-17).
- Banar, K., Ekeril, V. (2010), Muhasebe Meslek Mensuplarının Hizmet Kalitesi: Sunulan Hizmetlerin Kalitesi İle Müşteri Memnuniyeti İlişkisi Eskişehir Uygulaması, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:10, Sayı: 1, s.39-60.
- Can, A. V., Karaca, N. ve Gökgöz, A. (2010), “Balkan Kökenli Muhasebecilerin Muhasebe Mesleğini Seçme Nedenleri Üzerine Bir Araştırma”, 2. *Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi, Bildiriler Kitabı*, Cilt 1, 877-890.
- Çelik, Y., Şendurur U. (2020). Muhasebe Meslek Mensuplarının Karşılaştığı Sorunlar Ve Beklentileri: Muş Ve Ağrı İlleri Örneği, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi (MUVU)*, Özel Sayı, 13(1);25-50.

- Dinç, E., Abdioğlu H. ve Büyüksalvarcı, A. (2010), Muhasebe Meslek Mensuplarının Davranışsal Değişkenlerinin Kazanç Düzeyi Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Görgül Bir Araştırma, Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 4, ss. 1154 – 1164.
- Gökgöz, A., Zeytin, M. (2012). Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Faaliyetlerinde Karşılaştıkları Sorunlar Ve Beklentileri: Bilecik Ve Yalova İleri Uygulaması, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 477-493.
- Gözütok, E. (2014). *Muhasebe Mesleğinde Hizmet Kalitesi ve Müşteri Memnuniyeti: Sivas İli Örneği*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Gündüz, M., Özen E. (2016), Muhasebe Meslek Mensuplarının Sorunları ve Mesleki Memnuniyetlerinin Analizi: Uşak İli Örneği, *MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Nisan, Sayfa:67-90.
- Hennig, Thorsten, Thurau and Alexander Klee, (1997), “The impact of customer satisfaction and relationship quality on customer retention: a critical reassessment and model development”. *Psychology & Marketing*, 14(18), 737-764, University of Hanover
- Işık, A. (2015), Tekirdağ'daki Muhasebe Meslek Mensuplarının Sorunları ve Çözüm Önerileri Bu proje Namık Kemal Üniversitesi BAP birimi tarafından desteklenmiştir, Sayfa:1-71.
- İskender, H. (2011). *Türkiye’de Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Yetkinlik Sorunları ve Bu Sorunların Çözümünde Sürekli Eğitimin Rolü*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı, Doktora Tezi, Sakarya.
- Karabınar, S. (2012), *Genel Muhasebe*, Sakarya Yayınları, Sakarya.
- Karasioğlu, F., Samancı T. (2018). Mali Müşavir-Mükellef İlişkileri Bağlamında Beklentiler; Karaman İli Özelinde Bir Anket Çalışması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:6, Sayı:67, 432-451.
- Kazan, M. (2014). *Muhasebe Meslek Mensuplarının Mükellef Sayıları İle Hizmet Kaliteleri Arasındaki İlişkinin Ölçümü; Kahramanmaraş İli Örneği*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.
- Kızıl, C., Aslan, T., Kızay, Ö. (2019), Muhasebe Meslek Mensuplarının Sorunları Ve İlgili Çözüm Önerileri: Kocaeli Örneği *İda Academia Muhasebe ve Maliye Dergisi*, Cilt:2,Sayı:1,Sayfa:23-37.
- Koçoğlu, C. M., Aksoy R., (2012), “Hizmet Kalitesinin SERVPERF Yöntemi ile Ölçülmesi: Otobüs İşletmeleri Üzerinde Bir Uygulama”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 29, Mart- Nisan 2012, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi <http://www.akademikbakis.org>, s.1-20.
- Kurloff, A., Hemphill, J.M., and Cloud, D., (1993). *Starting And Managing The Small Business*, Mc Graw-Hill Edition, Singapore.
- Midilli, Ö. (2011). *Hizmet Sektöründe Müşteri Memnuniyetinin Pazarlamaya Etkisi*, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü, Yüksek Lisans Tezi.
- Mohammed, W., Nayyef M. (2017). *Muhasebecilerden Alınan Hizmet Kalitesi ve Müşteri Memnuniyetinin Servqual Yöntemiyle Değerlendirilmesi: Irak Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme-Muhasebe-Finansman Anabilim Dalı, Isparta.

- Murat, G. ve Çelik, N., (2007), Analitik Hiyerarşi Süreci Yöntemi ile Otel İşletmelerinde Hizmet Kalitesini Değerlendirme: Bartın Örneği, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 6, s.1-20.
- Özçelik Katkat, M. (2018). Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin Sorunları ve Bu Sorunların Cinsiyet Boyutu: Artvin ve Rize Örnekleri, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı:58, Sayfa:99-125.
- Sak, E. (2013). *Muhasebe Meslek Mensuplarının Mükellef Sayıları İle Hizmet Kaliteleri Arasındaki İlişkinin Ölçümü; Kahramanmaraş İli Örneği*. Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Terzi, A. (2010). *Muhasebe Mesleği ve Rize'deki Meslek Mensuplarına Yönelik Bir Araştırma* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Yayla, H. E., Cengiz, E. (2006), Muhasebe Bürolarından Algılanan Hizmet Kalitesi ve Mükelleflerin Tatmin Düzeylerine Yönelik Yapısal Bir Model Önerisi-I, *Mufad Journal*, Sayı:29: 176-181.
- Yüksel, M., Önaçan M. B. K. (2018). Algılanan Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyetine Etkisi: Türkiye'de Deniz Yolcu Taşımacılığında Bir Uygulama. *Beykoz Akademi Dergisi*, 6(2), 20-38
- Yürekli, E., Özdemir S. (2017). Muhasebe Yetkinliği Özelinde Meslek Mensupları İle Mükellefler Arasında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Denizli İli Örneği, *Sssjournal*, Cilt:3, Sayı:6, 1008-1019.

YATIRIM FONLARININ FİNANSAL RAPORLAMA UYGULAMALARI VE BİLGİ KAYNAĞI PLATFORMLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi Ozan ÖZDEMİR

Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Isparta/Türkiye

ORCID:0000-0002-7579-9422, ozanozdemir@sdu.edu.tr

ÖZET

Profesyonel bir yatırım aracı olan yatırım fonları farklı yapısal özellikleri ve bileşimleri ile yatırımcılara çok çeşitli alternatifler sunmaktadır. Yatırım fonları portföy yönetim şirketleri tarafından iç tüzük kuralları çerçevesinde kurulan ve ayrı tüzel kişilikleri bulunmayan finansal varlıklar olup katılma payları güncel değerleri ile alınıp satılabilmektedir. Yatırımcılar fonlar hakkında alacakları yatırım kararlarında finansal durum bilgileri, kar veya zarar bilgileri, değer artış/azalışları, fonun bileşimini oluşturan finansal araçlar, fonlara özgü önemli gider kalemleri vb. birçok finansal bilgiyi değerlendirmek durumundadır. Bu kapsamdaki bilgilere genel olarak yatırım fonlarına ilişkin finansal raporlardan ve özel amaçlı kurulmuş bilgi paylaşımı yapılan platformlardan erişilebilmektedir.

Çalışmada yatırım fonlarına ilişkin muhasebeleştirme çerçevesi hakkında bilgi verilerek, düzenlenen finansal raporların kapsamına ilişkin bilgilere ve genel açıklama örneklerine yer verilmiştir. Bu kapsamda genel amaçlı finansal tablolardan farklılık arz eden hususlar tespit edilmiştir. Bu farklılıklara; finansal durum tablosunda toplam varlıklar ve yükümlülükler farkından hesaplanan toplam varlık net değerinin (katılma paylarına karşılık gelen değer) raporlanması, kar veya zarar raporlamalarında faaliyetlerle ilgili ortaya çıkan gelir ve gider çeşitlerindeki fonlara özgü durumlar örnek verilebilir. Yatırım fonları hakkında bilgiye ulaşmada iki önemli platform kullanılmaktadır. Bunlar; bildirimlerin ve fona ilişkin genel bilgilerin yer aldığı KAP (Kamuyu Aydınlatma Platformu) ve fonların detaylı karşılaştırmasının yapılabilmesi ve bir yatırım hesabı üzerinden tüm fonlara erişilebilmesi için kullanıma sunulan TEFAS (Türkiye Elektronik Fon Alım Satım Platformu)'tır. Çalışmanın diğer boyutunda yatırım fonlarına ilişkin KAP üzerinden raporlanan bilgiler ve TEFAS platformunun kullanımı ve sunduğu bilgi kaynakları araştırılmıştır. KAP üzerinden yatırım fonlarına ilişkin genel bilgiler ve yatırımcılara yapılan duyurular, izahnameler, bildirimler (örn. portföy dağılım raporu, performans sunum raporu vb.) ve bu çerçevedeki diğer bilgiler ilgililere sunulurken; TEFAS platformu üzerinden ise fonlara ilişkin fiyat/performans bilgilerinin karşılaştırmalı olarak ve istenilen tarih aralıklarında analiz edilme olanakları yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yatırım Fonları, Muhasebe, Finansal Raporlama, Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP), Türkiye Elektronik Fon Alım Satım Platformu (TEFAS)

JEL Kodları: G23, M40, M49

A RESEARCH ON FINANCIAL REPORTING APPLICATIONS AND INFORMATION SOURCE PLATFORMS OF MUTUAL FUNDS

ABSTRACT

Mutual funds, which are professional investment instruments, offer alternatives to investors with their different structural features and combinations. Mutual funds are financial assets established by portfolio management companies within the framework of the rules of internal regulation and do not have separate legal entities, and their participation shares can be bought and sold at their current values. Investors have to evaluate much financial information in their investment decisions regarding funds, such as financial statements, profit or loss information, value increases or decreases, financial instruments that make up the composition of the fund, important expense items specific to funds, etc. In general, information within this scope can be accessed from financial reports related to mutual funds and from platforms established and shared for special purposes.

In the study, the accounting framework for mutual funds is explained and information on the scope of the financial reports issued and examples of general explanations are presented. In this context, matters that differ from general-purpose financial statements have been identified. To these differences; Examples include reporting the total asset net value (the value corresponding to the participation shares) calculated from the difference between total assets and liabilities in the statement of financial position, and fund-specific situations in the income and expense types that arise in profit or loss reporting. Two important platforms are used to access information about mutual funds. These are the KAP (Public Disclosure Platform), which contains notifications and general information about the fund, and TEFAS (Turkey Electronic Fund Trading Platform), which is offered for a detailed comparison of funds and access to all funds through an investment account. In addition, the information reported on the KAP regarding mutual funds, the use of the TEFAS platform, and the information resources it provides were investigated in the study. General information about mutual funds and announcements to investors, prospectuses, notifications (eg portfolio distribution report, performance presentation report, etc.), and other information in this context are provided on the KAP platform, and the price/performance information of the funds can be analyzed comparatively and within specified date ranges via the TEFAS platform.

Keywords: Mutual Funds, Accounting, Financial Reporting, Public Disclosure Platform (KAP), Turkey Electronic Fund Trading Platform (TEFAS)

JEL Codes: G23, M40, M49

Giriş

Kurumsal yatırımın ve profesyonelleşmenin sağladığı birçok avantajla birlikte yatırım fonları birçok yatırımcının sermaye birikimlerini; hisse senedi, borçlanma araçları ve diğer finansal araçlardan oluşan yatırımlara dönüştürmektedir. Yatırımcıların tercihlerinde etkili olan yatırım fonunun bileşenlerine ve finansal varlıkların dönem içindeki alış ve satış kararlarına ilgili fonun profesyonel yöneticileri karar vermektedir. Fondaki yatırım paylarının değeri fonun yatırımları ile değerlendirilmekte ve yatırımcı fonun değerindeki artış veya azalıştan etkilenmektedir. Günümüzde finansal araçların çeşitlenmesi ve kurumsal yatırımlara olan ilgilinin artması vb. faktörlerin de etkisiyle çok çeşitli finansal araçlardan oluşan çok sayıda yatırım fonu yatırımcılara sunulmaya başlanmıştır.

Kolektif bir yatırım olarak da ifade edilebilecek yatırım fonlarında büyük sermaye gücü ile yatırım yapılması avantajının yanısıra risk ve yatırım çeşitlendirmesi ve uzman portföy yöneticisinden de yararlanılabilmektedir. Bir yatırım fonu, yatırımcıların kendi başlarına elde edebileceklerinden daha geniş bir yatırım fırsatları yelpazesi, daha fazla yönetim uzmanlığı ve daha düşük yatırım ücretleri sağlar. Yatırım fonu türleri arasında yatırım fonları, borsa yatırım fonları, para piyasası fonları ve türev ürün fonları bulunur (Chen, 2020).

Portföy yönetim şirketleri (PYS) ulusal ve uluslararası para, sermaye emtia piyasalarında işlem gören birçok yatırım aracını yakından takip ederek, getiri odaklı birçok yatırım fonu alternatifini oluşturmakta, bu portföyleri etkin bir şekilde takip etmekte, gerektiğinde yatırım araçlarında hızlı kararlar alarak değişikliklere gidebilmektedir. Dinamik bir yönetim süreci olan bu noktada portföy yönetim şirketleri tarafından oluşturulan her bir yatırım fonunun finansal performansı mevcut ve potansiyel yatırımcılar için önemli bir bilgi kaynağıdır.

Yatırım fonlarına yapılan yatırımlar katılma payı ile fon portföyüne ortak olunması şeklinde gerçekleşmektedir. Katılma payı sahiplerinin fon yönetimine katılma hakları yoktur. Yatırım fonlarına yapılan yatırımlardan kazanç sağlanması farklı durumların sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Yatırım fonunun portföyünde tuttuğu menkul kıymetlerden kâr payı ve/veya faiz geliri elde ederek elde ettiği bu gelirleri fon portföy değerine yansıtır. Fonun portföyündeki menkul kıymetlerin fiyatının artması ile de sermaye kazancı elde edilebilmektedir. Fon elde ettiği bu sermaye kazancını veya zararını fon portföy değerine yansıtır. Yatırım fonunun fiyatı yükselen menkul kıymeti satmıyor elinde tutuyorsa katılma paylarının fiyatı artmakta, yatırımcılar katılma paylarını sattıklarında, yatırım fonlarının portföyünde o ana kadar gerçekleşen değer artışlarından/azalışlarından paylarını almaktadırlar (SPK, 2021a).

Yatırımcılar, yatırım fonlarına ilişkin kararlar alırken çok sayıda değişkeni değerlendirmektedir. Yatırım fonları hakkında en önemli bilgi kaynağı da fonlar tarafından raporlanan finansal bilgilerdir. Bağımsız denetimden geçmiş finansal tablolar, fiyat raporları, portföy dağılım raporları ve performans sunum raporları yatırımcılara ve diğer ilgililere önemli bir bilgi akışı sağlamaktadır. Çalışmada yatırım fonlarının ve yatırım fonlarına ilişkin finansal raporlamanın genel çerçevesi ele alınarak, Türkiye’de yatırım fonlarının finansal raporlama uygulamalarını düzenleyen mevzuat hakkında bilgilere de yer verilmiştir. Çalışmada portföy büyüklüğü açısından ilk sırada yer alan bir menkul kıymet yatırım fonunun finansal raporlama uygulamaları sunum esasları yönünden analiz edilmesinin ardından; bilgi paylaşımı platformları hakkında bilgilere de yer verilmiştir.

1. Yatırım Fonları ve Finansal Raporlama

Türkiye’de ilk olarak 1987 yılında mevzuat altyapısının da sağlanması ile kurulan ilk yatırım fonunun ardından 1989 yılında faaliyet gösteren fon sayısı 39 olmuştur. Özellikle ilk kurulan yatırım fonlarında bankaların öncülüğünde kurulduğu görülmüştür (Çelik, 1991). Sermaye Piyasası Kanunu’ndaki (2012) tanıma göre (md.52) Yatırım fonları “..tasarruf sahiplerinden fon katılma payı karşılığında toplanan para ya da diğer varlıklarla, tasarruf sahipleri hesabına, inançlı mülkiyet esaslarına göre Kurulca belirlenen varlık ve haklardan oluşan portföy veya portföyleri işletmek amacıyla portföy yönetim şirketleri tarafından fon iç tüzüğü ile kurulan ve tüzel kişiliği bulunmayan mal varlığı”dır. Portföy yönetim şirketi ise “ana faaliyet konusu yatırım fonlarının kurulması ve yönetimi olan anonim ortaklıktır. Portföy yönetim şirketinin kurulması ve faaliyete geçmesi için Kuruldan izin alınması zorunludur” (md.55).

Gelişmiş ekonomilerde yatırımcılar tarafından profesyonel bir yatırım anlayışıyla tercih edilen yatırım fonlarına Türkiye’de de ilgi artmaktadır. Son yıllarda yatırım fonlarında sayısal olarak ve portföy büyüklüğü olarak ortaya çıkan sonuçlar Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Türkiye’de Yatırım Fonları ve Portföy Yönetim Şirketleri İle İlgili İstatistikler (2010-2020)

	Menkul Kıymet Yatırım Fonları Sayısı	Menkul Kıymet Yatırım Fonları - Portföy Değeri		Emeklilik Yatırım Fonları Sayısı	Emeklilik Yatırım Fonları - Portföy Değeri		Yabancı Yatırım Fonları Sayısı	Yabancı Yatırım Fonları -Portföy Değeri		Portföy Yönetim Ş. Sayı	PYS Yönettikleri Portföy Büyüklüğü	
		Milyon TL	Milyon \$		Milyon TL	Milyon \$		Milyon TL	Milyon \$		Milyon TL	Milyon \$
2010	486	33.220	21.620	140	12.018	7.822	69	55	35	28	46.889	30.304
2011	595	30.219	15.905	165	14.345	7.550	55	53	28	31	47.851	25.174
2012	592	30.688	17.155	176	20.358	11.380	41	53	30	35	56.369	31.510
2013	522	30.083	14.131	237	26.186	12.300	41	42	20	40	64.919	30.372
2014	482	33.315	14.327	246	37.771	16.244	41	32	14	40	81.867	35.067
2015	363	37.186	12.743	249	47.918	16.421	42	18	6	46	99.400	33.610
2016	384	43.755	14.583	263	58.439	19.477	42	16	5	50	122.178	34.609
2017	456	54.208	14.372	299	79.531	21.085	14	12	3	49	158.339	41.841
2018	489	48.238	9.134	408	93.139	17.637	10	10	2	54	173.057	32.662
2019	560	113.777	19.154	411	127.694	21.497	10	13	2	51	284.079	47.667
2020	681	128.483	17.317	404	170.514	22.982	9	14	2	49	364.599	48.980

Kaynak: SPK, 2021b, Aylık İstatistik Bülteni.

Tablo 1’den görüleceği üzere menkul kıymet ve emeklilik yatırım fonlarında dönemler arasında dalgalanmalar olsa da 2010 dönem sonundan 2020 dönem sonuna bir artış eğilimi görülmektedir. 2010 yılında 33 milyar TL (21 Milyar \$) portföy değeri olan menkul kıymet yatırım fonlarının portföy değeri, 2020 dönem sonunda 128 Milyar TL’nin (17 Milyar \$) üzerinde bir değere sahiptir. Türk lirası olarak portföy değerinde baz yıla göre artış olsa da döviz kurunun etkisiyle \$ para birimi ile 2010 yılındaki portföy değerinin gerisinde kalmaktadır. 2010 yılında 140 olan emeklilik yatırım fonu sayısı 2020 yılında 404 sayısına ulaşmıştır. Yine yaklaşık 8 Milyar \$ olan 2010 yılındaki portföy büyüklüğü 2020 yılı sonu itibariyle 23 Milyar \$ düzeyine yaklaşmıştır. Yabancı yatırım fonlarında baz alınan 2010 yılına göre yatırım fonu sayısı ve portföy büyüklüğü 2020 yılında azalmaktadır. Portföy yönetim şirketi sayısı 2010 yılında 28 iken en çok 58 şirket sayısı 2018 yılında görülmektedir. 2020 yıl sonu itibariyle PYS’lerin yönettiği portföy büyüklüğü yaklaşık 49 Milyar \$ düzeyindedir. Portföy yönetim şirketleri tarafından kurulan yatırım fonlarının zaman içerisinde tasfiye, dönüşüm ve birleşme süreçleri de ortaya çıkabilmektedir, bu durumda yatırım fonlarındaki sayısal büyüklükleri etkileyebilmektedir. Bu durum ileri analizlerde dikkate alınmalıdır.

PYS’ler tarafından farklı yatırımcı tercihlerine yönelik çok sayıda yatırım fonlarının kurulduğu dikkat çekmektedir. Güncel gelişmeleri de takip ederek yeni teknoloji, sürdürülebilirlik, yenilenebilir enerji, elektrikli otomobiller, blokzincir teknolojileri, sağlık, turizm vb. tematik alanlarda menkul kıymetlere veya fonlara yatırım yapan yatırım fonlarının kurulduğu, yatırımcılar tarafından alınıp satıldığı görülebilmektedir. Yatırımcılar için fonların bileşimi, fon iç tüzüğü, fon hakkında genel bilgiler ve finansal bilgiler alternatifler içerisinde karar almada kullanılmaktadır. Bu açıdan yatırım fonlarının büyüebilmesi ve sürekliliğini sağlayabilmesi adına yatırımcılarına yönelik bilgi akışı daha da önemli hale gelmektedir. Şeffaflığın sağlanması yatırımcılarda güvenin sağlanması için çok önemlidir. Bu alanda finansal bilgilerin ve diğer bilgi akışının sağlanması yatırımcı ilişkileri açısından kıymetlidir. Finansal bilgilerin yasal mevzuat zemininde en kapsayıcı iletişim kanallarıyla sunulması hatta zorunlu raporlamaların dışında finansal halkla ilişkiler faaliyetleri çerçevesinde yatırımcılara ulaşılabilecek alternatif medya kanallarının da kullanılması iletişimi güçlendirebilir.

Uluslararası alanda faaliyet gösteren büyük muhasebe ve denetim kuruluşları yatırım fonlarının Uluslararası Finansal Raporlama Standartları’na uygun finansal tablo hazırlayabilmeleri ve sunmaları

amacıyla rehberler hazırlamaktadır. İngilizce olarak hazırlanan bu rehberlerde örnek bir yatırım fonu baz alınarak güncel muhasebe ve finansal raporlama standartları çerçevesinde finansal tabloların ve açıklamaların nasıl yapılacağına dair detaylı açıklamalar mevcuttur (KPMG, 2021; PWC, 2020).

Yatırım fonlarının finansal raporlama uygulamaları akademik araştırmalarında konusu olmaktadır. Yatırım fonlarının sürekliliklerinin sağlamaları için gerekli şartlar arasında iyi yönetim, risk dağıtma, yatırımcılara reel getiri sağlama ve kamuyu aydınlatma ilkelerine bağlılık öne çıkmaktadır (Uzay, 1994). Literatürde yapılan çalışmalarda yatırım fonlarının finansal performanslarına odaklanan çalışmalar öne çıkmaktadır. Finansal performans sonuçlarının karşılaştırmalı analizi için muhasebe ve finansal raporlama süreçleri kritik öneme sahiptir. Teker vd. (2008) tarafından yapılan çalışmada yatırım fonları risk odaklı performans değerlendirme sistemine göre puanlanarak, performans sıralamasına tabi tutulmuş ve yatırımcıların karar verme sürecinin desteklenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda fonların getiri oranlarına göre sıralama puanlarının, fon performans değerlendirme sistemine göre elde edilen sıralama puanları ile benzerlikler gösterdiği tespit edilmiştir.

Kacperczyk vd. (2008) yatırım fonu yatırımcılarının, kapsamlı açıklama zorunluluğu bulunmasına rağmen, fon yöneticilerinin tüm eylemlerini gözlemleyemediği varsayımından hareketle; gözlemlenmemiş eylemlerin fon getirileri üzerindeki etkisini, getiri boşluğunu (*rapor edilen fon getirisi ile daha önce açıklanan fon varlıklarına yatırım yapan bir portföyün getirisi arasındaki farkı*) kullanarak tahmin etmeyi amaçlamıştır. Bazı fonların gözlemlenmeyen eylemlerden kaynaklı değer yarattığını, diğer fonların bu tür eylemlerinin ise değeri kaybı yarattığı sonucu tespit edilmiştir.

Defond vd. (2011) tarafından yapılan araştırma sonuçları Uluslararası finansal raporlama standartlarının (UFRS) zorunlu olarak benimsenmesinin ardından AB'de yabancı yatırım fonu sahipliği arttığını ortaya koymuştur. UFRS'lerin benimsenmesinin karşılaştırılabilirliği geliştirdiği yönünde de bulgular mevcuttur. Parida ve Teo (2018) tarafından portföy açıklama sıklığının yatırım fonlarının performansı üzerindeki etkisini analiz ettikleri çalışmada ABD'deki mevzuattaki düzenlemedeki değişiklik ile 6 ayda bir olan rapor açıklama sıklığının 3 ayda birine değişiminin geçtiğimiz yıl anormal getirisi yüksek olan daha iyi performans gösterdiği tespit edilmiştir

Maffett, M. (2012) uluslararası kurumsal yatırımlarda firma düzeyinde şeffaflık yanı sıra ülke ekonomilerine ilişkin değişkenlerin de analizlerde ve karşılaştırmalarda önemini ele almıştır. Chou vd. (2014) yatırım fonlarının denetçi seçimi ile yabancı yatırımcı çekme düzeyi arasındaki ilişkiyi araştırmış aradaki ilişkiyi ortaya koymuştur.

Agarwal vd (2015) yatırım fonlarında zorunlu bilgi açıklamalarının yasal düzenlemelerini ve getiri performanslarına etkisini araştırmıştır. Zorunlu açıklamaların hisse likiditesini artırırken ek maliyet doğurduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Agarwal vd. (2018) yatırım fonlarındaki şeffaflık ile kısa vadede getiri hedefleri baskısının fon yöneticilerinde kısa vadeli getiriye odaklanma neticesinde kurumsal miyopi sonucun ortaya çıktığını ifade etmektedir.

Yatırım fonlarına yapılan yatırımlar dinamik bir yapıda olup finansal bilgilere ve beklentilere göre değişiklik gösterebilir. Beklenen risk ve getiri hedefleri ile zaman içinde yapılan yatırımlarda değişiklik meydana gelmesi muhtemeldir. Yatırımcıların yatırım fonuna ilişkin finansal bilgilerin yanısıra güncel ekonomik değişkenlerini de değerlendirerek yatırım fonu yatırım tercihlerini değerlendirmesi portföylerinde getiri maksimizasyonu için gereklidir (Uygurtürk ve Bal, 2020).

2. Yatırım Fonlarının Muhasebe ve Finansal Raporlama Uygulamaları

Yatırım fonlarının muhasebe ve finansal raporlama uygulamalarına ilişkin ilgili mevzuatta çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır. Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayınlanan “Yatırım Fonlarının Finansal Raporlama Esaslarına İlişkin Tebliğ” (SPK, 2013a)’de kapsamlı düzenleme hükümleri

mevcuttur. Tebliğde, finansal raporların hazırlanmasında esas alınacak standartlar için finansal tablolarının hazırlanmasında Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından yayımlanan Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının (TMS/IFRS) esas alınması, fonların portföy raporlarını hazırlaması gerekliliği hükümleri yer almaktadır. Tebliğe göre fonlar yıllık finansal tablo düzenlemekle yükümlüdürler. Bir hesap dönemi içerisinde bir kereden fazla katılma payı fiyatı açıklayan gayrimenkul yatırım fonları ve girişim sermayesi yatırım fonları altı aylık ara dönem finansal tablo düzenlemekle de yükümlüdür. Yatırım fonları fiyat raporlarını günlük; portföy dağılım tablolarını ise aylık olarak hazırlamakla yükümlüdürler (md. 5, 6).

Fiyat raporlarının, pay fiyatının hesaplanmasına dayanak teşkil eden portföy değeri tablosu ve toplam değer/net varlık değeri tablosunu içerecek şekilde tebliğin ekinde yer verilen formatlara uygun olarak hazırlanması hükme bağlanmıştır. Toplam değer/net varlık değeri tablosu, toplam değer/net varlık değerinin ve katılma payı/pay fiyatının tespit edilebilmesi amacıyla, hazırlanması gerekli tablolar arasında sayılmıştır. Toplam değer/net varlık değeri, portföy değerine varsa diğer varlıkların ve alacakların eklenmesi ve borçların düşülmesi; katılma payı/pay fiyatı ise, toplam değer/net varlık değerinin katılma payı/pay sayısına bölünmesi suretiyle hesaplanması gerekmektedir (md.8).

Varlıkların muhasebeleştirme ve değerlendirme esnasında kullanılacak değerlendirme ölçütleri de tebliğde (md. 9) açıklanmıştır. Varlıkların finansal araçlar bazında hangi değerlendirme ölçütlerinin kullanılacağı Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Yatırım Fonlarında Varlıkların Kayıt ve Değerleme Esasları

Portföye alınan finansal varlıklar alış fiyatlarıyla kayda geçirilir. Yabancı para cinsinden varlıkların alım fiyatı belirlenirken TCMB döviz satış kuru baz alınır.

Alış tarihinden başlamak üzere portföydeki varlıklardan;

- 1) Borsada işlem görenler değerlendirme gününde borsada oluşan en son seans ağırlıklı ortalama fiyat veya oranlarla değerlendirilir.
- 2) Borsada işlem görmeyenler birlikte değerlendirme gününde borsada alım satımına konu olmayan paylar son işlem tarihindeki borsa fiyatıyla; borçlanma araçları iç verim oranı ile değerlendirilir. Ters repo ve repo ile yurtiçi organize para piyasası işlemleri ise vade sonuna kadar işleme ait iç verim oranı ile değerlendirilir.
- 3) Fon katılma payları, değerlendirme günü itibarıyla en son açıklanan fiyatları esas alınarak değerlendirilir.
- 4) Vadeli mevduat, bileşik faiz oranı kullanılarak tahakkuk eden faizin anaparaya eklenmesi suretiyle değerlendirilir.
- 5) Yabancı para cinsinden olanlar, TCMB tarafından ilgili yabancı para için belirlenen döviz alış kuru ile değerlendirilir.
- 6) Türev araçlar nedeniyle teminat olarak verilen varlıklar da portföy değeri tablosunda gösterilir. Bu varlıklar teminatın türü dikkate alınarak bu maddedeki esaslar çerçevesinde değerlendirilir.
- 7) Borsa dışı repo-ters repo sözleşmeleri, piyasa fiyatını en doğru yansıtabilecek şekilde güvenilir ve doğrulanabilir bir yöntemle değerlendirilir.
- 8) (1) ilâ (7) nolu alt bentlerde belirtilenler dışında kalanlar, KGK tarafından yayımlanan TMS/IFRS dikkate alınarak değerlendirilir. Değerleme esasları, yazılı karara bağlanır.
- 9) (7) ve (8) nolu alt bentlerde yer alan yöntemlere ilişkin kararlar kurucunun yönetim kurulu tarafından alınır.

Endeks fonlarında; baz alınan endeks kapsamında bulunan varlıklar endeksin hesaplanmasında kullanılan esaslara göre, diğer varlıklar ise önceki maddede yer alan ilgili finansal araçlar için belirtilen esaslar çerçevesinde değerlendirilir.

Kaynak: SPK, 2013a:md. 9.

Yatırım fonlarının finansal raporlama araçlarından bir tanesi de portföy dağılım raporudur. Yatırım fonlarının finansal raporlama esaslarına ilişkin tebliğin ekinde portföy dağılım raporu sunum formatı da sunulmuştur. Portföy dağılım raporlarında ödünç menkul kıymet verme işlemleri ve türev araçlarla ilgili işlemlere de yer verilmesi gerekliliği bulunmaktadır. Finansal raporların kamuya açıklanması hükümleri de tebliğde düzenlenmiştir. Buna göre; fonların yıllık finansal tabloları, ilgili hesap veya varsa yatırım döneminin bitimini takip eden 60 gün içinde kamuya açıklanması gerekmektedir. Hazırlanan finansal raporların, bağımsız denetim raporuyla birlikte, kurucu tarafından finansal raporların kamuya açıklanmasına ilişkin yönetim kurulu kararına bağlandığı tarihi izleyen altıncı iş günü mesai saati bitimine kadar KAP'ta açıklanması gerekir. Portföy dağılım raporlarının da KAP'a gönderilmek suretiyle kamuya açıklanması zorunludur. Portföy raporları dışındaki finansal raporlar, kamuya açıklandıktan sonra, kurucunun internet sitesinde, yatırımcılar tarafından kolaylıkla ulaşılabilecek şekilde yayımlanır. Bu bilgilerin, ilgili internet sitesinde en az beş yıl süreyle kamuya açık tutulması zorunludur. Fiyat raporu, değerlendirme günü itibarıyla portföy saklayıcısına ve Takasbank'a; diğer finansal raporlar ise, kamuya açıklanmalarını takip eden ilk iş günü portföy saklayıcısına gönderilir (md.10-13). Yatırım fonlarının muhasebe ve finansal raporlama uygulamalarına temel oluşturacak tebliğ ekinde yer verilen tekdüzen hesap planı asli hesaplar çerçevesinde Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3: Yatırım Fonlarına ait Hesap Planı

100-109 <u>Hazır Değerler</u>	150-189 <u>Borçlar</u>
100 Kasa	150 Banka Avansları
106 Bankalar	155 Banka Kredileri
109 Diğer Hazır Değerler	160 Diğer Borçlar
110-119 <u>Sermaye Piyasası Araçları</u>	190-199 <u>Toplam Değer/Net Varlık Değeri</u>
110 Paylar	
112 Özel Kesim Borçlanma Araçları	
114 Kamu Kesimi Borçlanma Araçları	
115 Kira Sertifikaları	
116 Varantlar	
117 Türev Araçlar	
118 Diğer Menkul Kıymetler	
120-129 <u>Alacaklar</u>	
130-149 <u>Diğer Varlıklar</u>	
200-299 <u>Fon Gelirleri</u>	
200 Menkul Kıymetler Portföyünden Alınan Faiz ve Temettü	
240 Menkul Kıymet Satış Kârları	
270 Gerçekleşen Değer Artışları	
280 Diğer Gelirler	
300-399 <u>Fon Giderleri</u>	
300 Menkul Kıymet Satış Zararları	
350 Gerçekleşen Değer Azalışları	
360 Faiz Giderleri	
370 Diğer Giderler	

Kaynak: SPK, 2013a: Ek/3-a'dan asli hesaplar alınmıştır.

Fonların, finansal tablolarının hazırlanmasına dayanak teşkil eden tüm işlemler, tebliğ ekinde yer alan hesap planına (Tablo 3'te yer verilen) uygun olarak, yapıldıkları gün itibarıyla muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Tebliğin uygulama esaslarına göre muhasebe kaydı, her bir işlem itibarıyla, yapılan işlemin miktarını, birim fiyatını ve toplam tutarını göstermeli ve gerekli açıklamaları içermelidir. İşlemlere ilişkin olarak tutulan yasal defter ve belgelerin Türk Ticaret Kanunu'nda ve Vergi Usul Kanunu'nda belirtilen nitelikleri taşımasına dair zorunluluğu belirten düzenleme de mevcuttur.

Yatırım fonlarına ilişkin finansal raporlama ve bilgi açıklama hususları ile ilgili "Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliği" (SPK, 2013b)'nde de (md. 35) fonların değerlendirme, finansal raporlama ve performans sunuşuna ilişkin esaslara yer verilmiştir. Buna göre; fonların performans sunuş raporu hazırlamaları gerekmektedir. Performans sunuş raporuna ilişkin olarak, ilgili düzenlemelerde belirtilen cari yıl dönemleri, fonlar için Ocak-Haziran ve Ocak-Aralık olarak uygulanır. Performans sunuş raporlarının ilgili dönemin bitişini takip eden bir ay içerisinde bağımsız denetimden geçirilmesi gereklidir.

SPK tarafından yayımlanan "Yatırım Hizmet ve Faaliyetleri ile Yatırım Kuruluşlarına İlişkin Rehber" (SPK, 2014:s.10) de yatırım fonları hakkında geçmiş performans, risk seviyesi ya da fon içeriği gibi bilgiler verilerek müşterilere tanıtılmasının "yönlendirici tavsiye" içeren bir faaliyet değil, "finansal bilgi sunumu" niteliğinde olduğu, yatırım danışmanlığı kapsamında yer almadığı belirtilmiştir. Yatırım fonu için hazırlanması gereken "yatırımcı bilgilendirme formları"nda yer alan bilgilerin de müşteriye aktarılabilmesi belirtilirken verilen bilgilerin doğruluğu konusunda yatırım kuruluşunun sorumluluğu bulunduğu altı çizilmektedir. SPK tarafından yayınlanan bir diğer rehber olan "Yatırım Fonlarına İlişkin Rehber" de fonların işeyiş esasları, işlemler, varlıkların değerlemesi, kamuyu aydınlatma esaslarına ilişkin aydınlatıcı birçok bilgi ve örneğe yer verilmiştir.

4. Yatırım Fonlarında Finansal Raporlama Örneği: Yapı Kredi Portföy Yabancı Teknoloji Sektörü Hisse Senedi Fonu

Yatırım fonlarının finansal raporlama uygulamalarının mevcut düzenlemeler çerçevesinde nasıl uygulandığını ortaya koymak üzere Yapı Kredi Portföy Yabancı Teknoloji Sektörü Hisse Senedi Fonu' na ait 1 Ocak-31 Aralık 2020 hesap dönemine ait finansal tabloları mevcut finansal raporlama uygulamalarına örnek olarak çalışma kapsamında incelenmiştir. İlgili fon TEFAS (2021a) platformunda işlem gören en yüksek portföy değerine sahip menkul kıymet yatırım fonu (hisse senedi fonu) olarak araştırma kapsamına alınmıştır. 2020 dönem sonu finansal raporlar seti Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP, 2021a) web sitesinden alınmıştır. 54 sayfadan oluşan finansal raporlar setinin başlangıcında bağımsız denetim raporu yer almaktadır. PwC bağımsız denetim şirketi tarafından yapılan denetim faaliyetine ilişkin olumlu raporun ardından;

- *Finansal durum tablosu (bilanço),*
- *Kar veya zarar ve diğer kapsamlı gelir tablosu,*
- *Toplam değer/net varlık değeri değişim tablosu,*
- *Nakit akış tablosu ve*
- *Finansal tablolara ilişkin açıklayıcı dipnotlar sunulmuştur.*

Dipnotların hemen arkasından *pay fiyatının hesaplanmasına dayanak teşkil eden portföy değeri tablosu ve toplam değer/net varlık değeri tablosunu içeren fiyat raporlarının mevzuata uygun olarak hazırlanmasına ilişkin rapor ve*

- *Fonu tanıtıcı bilgiler,*
- *Fonun performansına ilişkin bilgiler,*
- *Fon/ortaklık portföy değeri tablosu fiyat raporları,*

- *Toplam değer/net varlık değeri tablosu,*
- *Yıl içinde yapılan giderler,*
- *Diğer açıklamalar,*
- *Portföyden satışlar,*
- *İtfalar,*
- *Portföye alışlar ve*
- *Fiyat raporlarına ilişkin portföy değerlendirme esasları raporlanmıştır.*

Araştırmada finansal tablolarda finansal değişim (kalemlerdeki artış veya azalışlar, oransal değişimler) analiz edilmemiş olup sadece raporlama formatı ve sunum esasları incelenmiştir. Çalışmanın odaklandığı konunun sunum ve raporlama konusu olması ve finansal tablolar setinin geniş kapsamlı bilgileri içermesi nedeniyle önemlilik arz eden kesitlere yer verilmiştir.

Bağımsız denetim raporunda denetim şirketinin görüşünde, “*ilişikteki finansal tablolar, Fon’un 31 Aralık 2020 tarihi itibarıyla finansal durumunu ve aynı tarihte sona eren hesap dönemine ait finansal performansını ve nakit akışlarını, Yatırım Fonlarının Finansal Raporlama Esaslarına İlişkin Tebliğ çerçevesinde Sermaye Piyasası Kurulu’nca belirlenen esaslara ve bunlar ile düzenlenmeyen konularda Türkiye Finansal Raporlama Standartları hükümlerini içeren; “SPK Muhasebe ve Finansal Raporlama Mevzuatı”na uygun olarak tüm önemli yönleriyle gerçeğe uygun bir biçimde sunmaktadır*” şeklinde olumlu görüş finansal tablolar setinin ilk kısmında yer almaktadır.

Tablo 4. Finansal Durum Tablosu

	Dipnot referansları	31 Aralık 2020	31 Aralık 2019
Varlıklar			
Nakit ve nakit benzerleri	17	4.415.540	2.574.996
Teminata verilen nakit ve nakit benzerleri	17	18.463.834	13.965.435
Ters repo alacakları		141.066.783	41.012.646
Takas alacakları	6	715.949	251.331.510
Diğer alacaklar		-	369.765
Finansal varlıklar	9	1.693.006.086	650.124.161
Toplam varlıklar		1.857.668.192	959.378.513
Yükümlülükler			
Takas borçları	6	-	31.351
Diğer borçlar	6	17.521.323	265.611.735
Toplam yükümlülükler		17.521.323	265.643.086
(toplam değeri /net varlık değeri hariç)		1.840.146.869	693.735.427
Toplam değeri/Net varlık değeri		1.840.146.869	693.735.427

Finansal durum tablosu sunum biçimi yönünden incelendiğinde toplam varlıklar ve toplam yükümlülükler ana gruplarının iki ana bileşen olduğu; toplam varlıkların toplam yükümlülükleri aşan kısmının fonun toplam değerini/net varlık değerini gösterdiği görülmektedir. Yatırım fonlarının ayrı bir tüzel kişiliği olmaması nedeniyle genel işletme finansal durum tablosu yapısında bulunan özkaynaklar grubu yer almazken, yine yatırım fonları varlıklarının cari dönemde paraya dönüştürülebilir özellikte olması sebebiyle cari-cari olmayan ayrımına gidilmediği, aynı şekilde yükümlülüklerde de vade ayrımı yapılmadığı dikkat çekmektedir. Varlık ve yükümlülük gruplarında hesap kalemleri bileşenlerinin farklı yatırım fonlarında farklı hesaplardan oluşabileceği ve farklı finansal büyüklüklere sahip olabileceği göz ardı edilmemelidir. Bazı varlık ve yükümlülük hesaplarına ilişkin dipnot referans numaraları verilerek dipnot açıklamalarından ek bilgilere ulaşma imkânı da bulunmaktadır.

Varlıklar kalemi içerisinde en büyük finansal büyüklüğe sahip olan finansal varlıklara ilişkin dipnot açıklamalarında, gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan finansal varlıklar başlığı altında fonun sahip olduğu; yabancı hisse senedi, hisse senedi ve özel sektör tahvili kalemlerine ilişkin finansal bilgiler önceki dönemle karşılaştırmalı olarak raporlanmıştır. Dipnot açıklamaları içinde karşılaştırmalı

olarak takas alacakları ve diğer alacaklar başlığı yer alırken, diğer borçlar da alt kalemleri ile ayrıntılı raporlanmıştır. Diğer borçların içerisinde; katılma belgesi borçları, ödenecek fon yönetim ücretleri, SPK kayıt ücreti, ödenecek takas saklama komisyonu, ödenecek denetim ücreti, portföy saklama hizmeti, ödenecek KAP ücreti, takas borçları, yabancı para komisyon borcu, yabancı borsa takas borcu ve bunların dışında kalan diğer borçlar yer almaktadır.

Tablo 5. Kar veya Zarar ve Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu

		Dipnot referansları 31 Aralık 2020	31 Aralık 2019
KAR VEYA ZARAR KISMI			
Faiz gelirleri	11	1.798.373	2.356.727
Temettü gelirleri	11	8.872.234	4.077.652
Finansal varlık ve yükümlülüklerle ilişkin gerçekleşmiş kar	11	79.141.415	162.004.117
Finansal varlık ve yükümlülüklerle ilişkin gerçekleşmemiş kar	11	598.307.728	43.427.872
Net yabancı para çevrim farkı gelirleri		2.946.454	3.897.901
Esas faaliyetlerden diğer gelirler	12	7	-
Esas faaliyet gelirleri		691.066.211	215.764.269
Yönetim ücretleri	8	(41.598.465)	(16.839.211)
Saklama ücretleri	8	(614.861)	(235.678)
Denetim ücretleri	8	(10.385)	(9.622)
Kurul ücretleri	8	(273.774)	(111.333)
Komisyon ve diğer işlem ücretleri	8	(1.114.687)	(1.640.549)
Esas faaliyetlerden diğer giderler	12	(534.278)	(74.658)
Esas faaliyet giderleri		(44.146.450)	(18.911.051)
Esas faaliyet karı		646.919.761	196.853.218
Finansman giderleri		-	-
Net dönem karı		646.919.761	196.853.218
DİĞER KAPSAMLI GELİR KISMI			
Kar veya zararda yeniden sınıflandırılmayacaklar		-	-
Kar veya zararda yeniden sınıflandırılacaklar		-	-
Diğer kapsamlı gelir		-	-
Toplam değerde/net varlık değerinde artış		646.919.761	196.853.218

Tablo 5'te yer alan kapsamlı gelir tablosunda esas faaliyet gelirleri kısmını oluşturan bileşenler içerisinde finansal varlık ve yükümlülüklerle ilişkin gerçekleşmiş ve gerçekleşmemiş kar/(zarar) grubu en önemli kalemleri barındırmaktadır. Dipnotlarda ilgili kar veya zarar hesaplarının kalemler (finansal araçlar bazında) ayrıntıları da raporlanmıştır. Finansal varlık ve yükümlülüklerle ilişkin hem gerçekleşmiş hem de gerçekleşmemiş kar/(zarar)da raporlanan kalemler arasında; yabancı hisse senetleri, ters repo, borsa para piyasası, özel sektör tahvilleri, vadeli mevduatlar ve hisse senetleri kalemleri ayrıntılarına yer verilmiştir. Vadeli işlem sözleşmeleri ve yabancı katılma belgelerine ilişkin kar veya zarar bilgileri, finansal varlık ve yükümlülüklerle ilişkin gerçekleşmiş kar/(zarar) başlığı altında yer alırken kur farklarına ilişkin kar veya zarar bilgisi ise sadece gerçekleşmemiş kar veya zarar başlığı altında raporlanmıştır. Faiz gelirleri başlığı altında; Takasbank VİOP nema faiz gelirleri ve özel sektör tahvili kalemlerinde ayrıntı verilmiştir.

Yatırım fonlarının faaliyet sonuçları ve finansal performansları ile ilgili önem arz eden diğer bir husus döneme ilişkin giderlerdir. İlgili yatırım fonunun kapsamlı kar veya zarar tablosunda raporlanan ana gider kalemlerinin yanında esas faaliyetlerden diğer giderlere ilişkin ayrıntı yine dipnotlarda raporlanmıştır. Esas faaliyetlerden diğer giderler içerisinde; vergi, resim ve harçlar, KAP gideri E-Fatura gideri, noter tasdik ve ücretleri, küsurat farkları ve diğer giderler yer almaktadır.

Tablo 6. Toplam Değer / Net Varlık Değeri Değişim Tablosu

	Dipnot referansları	1 Ocak -31 Ara. 2020	1 Ocak -31 Ara. 2019
Toplam değeri/Net varlık değeri (Dönem başı)	10	693.735.427	392.396.206
Toplam değerinde/Net varlık değerinde artış		646.919.761	196.853.218
Katılma payı ihraç tutarı (+)		1.395.152.444	271.501.944
Katılma payı iade tutarı (-)		(895.660.763)	(167.015.941)
Toplam değeri/Net varlık değeri (Dönem sonu)	10	1.840.146.869	693.735.427

Tablo 6’da yer alan Toplam Değer / Net Varlık Değeri Değişim Tablosunda görüleceği üzere dönem başı değere ilave edilen “toplam değerinde/net varlık değerinde artış” tutarı kapsamlı kar veya zarar tablosunda da ortaya çıkan net dönem karı tutarıdır. Bu tutar fonun toplam değerine ilave edilmektedir. Aynı zamanda dönem içinde yatırımcıların ilave fonlar alması suretiyle ihraç edilen yatırım fonlarına ilişkin ihraç tutarı dönem başı bakiyeye ilave olurken, katılma paylarının iade edilmesi suretiyle ortaya çıkan tutar da eksi değer olarak toplamdan düşülmüştür. Sonuç olarak ortaya çıkan fonun dönem sonu toplam değeri tutarı için ilgili dipnotta fiyat raporundaki değer ile mutabakat bilgisi de yer almıştır. Herhangi bir düzeltme etkisi olmadığı için fiyat raporundaki sonuçla aynı değer ortaya çıkmaktadır.

Tablo 7. Nakit Akış Tablosu

Dipnot referansları		1 Ocak -31 Ara. 2020	1 Ocak -31 Ara. 2019
A. İşletme faaliyetlerinden nakit akışları		(500.651.714)	(115.937.319)
Net dönem karı		646.919.761	196.853.218
Net dönem karı/zararı mutabakatı ile ilgili düzeltmeler		(616.477.311)	(53.766.113)
Faiz gelirleri ve giderleri ile ilgili düzeltmeler	11	(15.223.129)	(2.362.688)
Temettü gelirleri		-	(4.077.652)
Gerçekleşmemiş Yab. Para Çevrim Farkları ile İlgili Düz.		(2.946.454)	(3.897.901)
Gerçeğe uygun değer kayıpları/kazançları ile ilgili düzeltmeler		(598.307.728)	(43.427.872)
İşletme sermayesinde gerçekleşen değişimler		(541.764.771)	(264.157.819)
Alacaklardaki artış/azalışla ilgili düzeltmeler		250.985.326	(251.690.922)
Borçlardaki artış/azalışla ilgili düzeltmeler		(248.121.763)	261.764.611
İşletme sermayesinde gerçekleşen diğer artış/azalışla ilgili düzeltmeler		(544.628.334)	(274.231.508)
Faaliyetlerden elde edilen nakit akışları		(511.322.321)	(121.070.714)
Alınan faiz	11	1.798.373	2.356.727
Alınan temettü	11	8.872.234	4.077.652
Diğer nakit (çıkışları)/girişleri		-	(1.300.984)
B. Finansman faaliyetlerinden nakit akışları		499.491.681	104.486.003
Katılma payı ihraçlarından elde edilen nakit		1.395.152.444	271.501.944
Katılma payı iadeleri için ödenen nakit		(895.660.763)	(167.015.941)
Yabancı para çevrim farklarının etkisinden önce nakit ve nakit benzerlerindeki net artış/azalış (A+B)		(1.160.033)	(11.451.316)
C. Yabancı para çevrim farklarının nakit ve nakit benzerleri üzerindeki etkisi		2.946.454	3.897.901
Nakit ve nakit benzerlerinde net artış/azalış (A+B+C)		1.786.421	(7.553.415)
D. Dönem başı nakit ve nakit benzerleri		2.562.191	10.115.606
Dönem sonu nakit ve nakit benzerleri (A+B+C+D)	17	4.348.612	2.562.191

Nakit akış tablosu (Tablo 7) sunum yönünden incelendiğinde nakit akışlarının üç ana başlık altında şekillendiği görülmektedir. Bu başlıklar işletme faaliyetlerinden, finansman faaliyetlerinden nakit akışları ile yabancı para çevrim farklarının nakit ve nakit benzerleri üzerine etkisinden oluşmaktadır. İşletme faaliyetlerinden nakit akışları içerisinde net dönem kârına ilişkin düzeltmeler toplamı, işletme sermayesinde gerçekleşen (borçlar ve alacaklardaki değişim vb.) değişim neticesinde faaliyetlerden elde

edilen nakit çıkışları sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuca alınan faiz ve temettü sonuçları nakit girişi olarak eklenmiştir.

Finansman faaliyetlerinden nakit akışları(B) başlığı altında katılma payı ihraçlarından elde edilen nakit girişleri ve katılma payı iadeleri için ödenen nakit çıkışları tabloda yer almıştır. Bu kalemlerden sonra yabancı para çevrim farklarının etkisinden önce nakit ve nakit benzerleri üzerindeki net artış veya azalış görülebilmektedir. Yabancı para çevrim farklarının nakit ve nakit benzerleri üzerindeki etkisinin de ilave edilmesi ile nakit ve nakit benzerlerinde dönemde meydana gelen net artış/azalış raporlanmaktadır. Çıkan sonuca dönem başı nakit mevcudunun eklenmesi ile tablonun en sonunda yer alan dönem sonu nakit ve nakit benzerleri sonucuna ulaşılmış olmaktadır. Genel işletme nakit akış tablosu yapısında kullanılan işletme, yatırım ve finansman faaliyetlerine göre nakit akışlarının sınıflandırılması özelliği yatırım fonlarının temel işletme faaliyetinin yatırım faaliyeti odaklı olması nedeniyle farklı bir sunum yapısını ortaya çıkarmaktadır.

Finansal tablo açıklamalarının devamında yer verilen “*Pay Fiyatının Hesaplanmasına Dayanak Teşkil Eden Portföy Değeri Tablosu ve Toplam Değer/Net Varlık Değeri Tablosunu İçeren Fiyat Raporlarının Mevzuata Uygun Olarak Hazırlanmasına İlişkin Rapor*” kısmı denetim raporu sonucuna yer verilerek başlamaktadır. Ardından fon tanıtıcı bilgiler tebliğde yer verilen sunum formatlarına uygun biçimde sunulmuştur ve devamında fiyat raporuna da dayanak olan portföy dağılım raporu detaylı biçimde yer almaktadır. Altı sayfadan oluşan portföy dağılım raporunda, fonun portföyünde yer alan finansal araçların alış tarihi, birim değer, vade, vb. önemli bilgileri ve her bir finansal aracın portföyün grup ve genel toplama oranı gibi bilgileri yatırımcıların ve diğer karar alıcıların bilgisine sunulmuştur. Bu kısımda yer alan önemli bir tablo da fiyat raporu toplam değer/net varlık değeri tablosu (Tablo 8)’dur.

Tablo 8. Fiyat Raporu Toplam Değer/Net Varlık Değeri Tablosu

	Tutar TL	Grup %	Toplam %
Fon/ortaklık portföy değeri	1.857.375.239		100,94
Hazır değerler	292.953		0,02
Kasa	-		
Bankalar	292.953	100	0,02
Diğer hazır değerler	-		
Alacaklar	-		
Takastan alacaklar	-		
Diğer alacaklar	-		
Diğer varlıklar	-		
Borçlar	17.521.323		0,95
Takasa borçlar	-		
Yönetim ücreti	5.200.491	29,68	0,28
Ödenecek vergi	-		
İhtiyatlar	-		
Krediler	-		
Diğer borçlar	12.320.832	70,32	0,67
Toplam değer/net varlık değeri	1.840.146.869		
Toplam katılma payı/Pay sayısı	50.000.000.000		
Birim pay değeri	134,918198		

Tablonun üst kısmının finansal durum tablosuna benzer bir yapısı olsa da sunulan değerlerin yer verilmesinde bazı farklılıklar mevcuttur. Örneğin finansal durum tablosunda toplam varlıklar olarak ifade edilen değer, bu tabloda fon değeri ve hazır değerlerin toplamından oluşmaktadır. Hazır değerler olarak dipnotlardan anlaşıldığı üzere sadece bankadaki vadesiz mevduat hesabı dikkate alınmıştır. Tablonun devamında toplam değerlerin pay sayısına bölünmesiyle bulunan birim pay değeri sonucu yer almaktadır. Grup yüzdeleri olarak sunulan oranlar ilgili kalemlerin yer aldıkları varlıklar veya borçlar grubuna oranlanması ile tespit edilmiş sonuçlar olup, toplam yüzde olarak sunulan değerler ilgili kalemin tablonun alt kısmında yer verilen toplam değer/net varlık değerine oranlanmasıyla tespit edilmiştir.

Raporda ayrıca yıllık ortalama portföydeki menkul kıymetler yüzdesi de yer almaktadır. Bu kısımda hisse senedi, yabancı hisse senedi, devlet tahvili ters repo, borsa para piyasası, VIOP nakit teminat, vadeli YP ve katılma belgesi araçlarının oransal dağılımı hakkında bilgi verilmektedir.

5. Yatırım Fonları Hakkında Bilgi Paylaşımı Yapılan Platformlar

Yatırım fonlarına ilişkin alınacak kararlarda hızlı olabilmek ve teknolojinin imkânlarını kullanabilmek için finansal bilgi kullanıcıları için iki önemli bilgi paylaşımı yapılan platform bulunmaktadır.

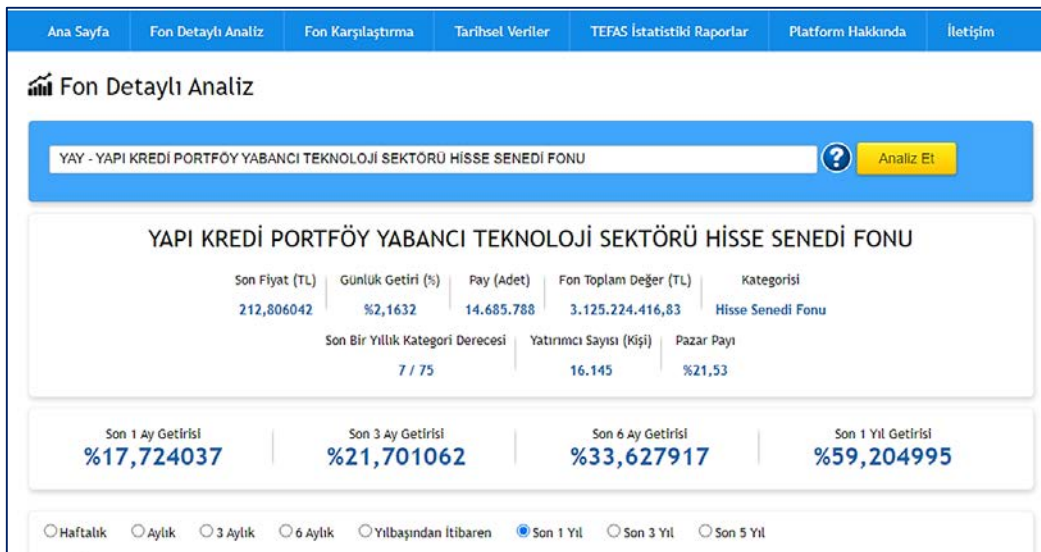
5.1. Türkiye Elektronik Fon Dağıtım Platformu (TEFAS)

Takas İstanbul tarafından kurulan TEFAS ile yatırım fonları elektronik ortamda bir araya toplanarak, tüm fonlara ilişkin bilgilere tek bir yerden ulaşma imkânı sunulmaktadır ayrıca, yatırımcı, hesabının bulunduğu kuruluştan vereceği talimat ile tüm fonlar ile ilgili işlem yapabilmektedir (TEFAS, 2021b). Bu platform aracılığı ile yatırımcılar ve diğer tüm ilgililer fonlar hakkında detaylı bilgilere, grafik gösterimlere, fonun diğer yatırım araçları ile getiri karşılaştırmalarına ulaşabilmektedir.

TEFAS platformu üzerinden yatırım kuruluşlarının işlem yapabilme temel işlevinin yanısıra platform fiyat ve getiri bilgileri ile fonlara ilişkin karşılaştırma ve tarihsel verilerin analiz edilebilmesi açısından önemli işlevleri de karşılamaktadır. TEFAS platformu ara yüzünde internet sitesi ana sayfasında yatırım fonu grupları bazında en çok kazandıranlar grafik gösterimle özet olarak sunulmaktadır. İnteraktif grafik olarak periyod değiştirilebilmektedir. Zaman aralığı haftalık, aylık, üç aylık, altı aylık, yılbaşından itibaren, bir yıllık, üç yıllık ve beş yıllık olarak seçilebilmektedir. Yine ana sayfada platformda işlem hacmindeki ilk beş üye ve fon bilgisi liste olarak raporlanmaktadır.

Fon detaylı analiz sayfasında fon seçimi yapıldıktan sonra; Son Fiyat (TL), Günlük Getiri (%), Pay (Adet), Fon Toplam Değer (TL), Kategorisi, Son Bir Yıllık Kategori Derecesi, Yatırımcı Sayısı (Kişi), Pazar Payı, Son 1 Ay, 3 Ay, 6 Ay ve 1 Yıl Getirileri sunulmaktadır. Ayrıca sayfada fiyat grafiği interaktif olarak tarih aralığı değiştirilebilen fiyat grafiği de yer almaktadır. Sayfada fonun varlık dağılımı pasta grafik şeklinde yer alırken ayrıca fon profili bilgileri de listelenmektedir. Bu bilgiler fonun; kodu, ISIN kodu, TEFAS işlem saatleri, fon alış ve satış valorleri, minimum ve maksimum alış/satış miktarları, TEFAS işlem görme durumu, giriş çıkış komisyonu bilgileridir.

Şekil 1: TEFAS Ekran Görünümü

Kaynak: TEFAS, 2021c.

Aynı sayfada fon değişimi ve birleşimi hakkında bilgilerin yer aldığı bir bölüm bulunmaktadır. Sayfada son olarak fon getirilerini alternatif yatırım araçları ile kıyaslanmanın mümkün olduğu getiri oranları karşılaştırma grafik gösterim bölümü de bulunmaktadır. Minimum haftalık olmak üzere 5 yıllık periyoda kadar farklı dönemsel getirileri Euro, ABD doları, mevduat faizi, altın, TUFİ, BİST30, BİST100, yatırım fonunun dahil olduğu kategorinin genel getirisi ile karşılaştırmalı olarak grafik gösterimde analiz etme imkânı bulunmaktadır. Sayfada karşılaştırma ekranında farklı yatırım fonları da eklenerek getiri karşılaştırması yapılabilmektedir.

Fon karşılaştırma sayfası içerisinde ilk olarak fonlar, menkul kıymet yatırım, emeklilik ve borsa yatırım fonları olarak ayrıma tabi tutulduktan sonra; kurucu, şemsiye fon türü, fon unvan tipi ve TEFAS'ta işlem görme durumuna göre filtrelenerek üç ana başlıkta karşılaştırmalı olarak rapor alınabilmektedir. Bu sonuçlar; getiri, yönetim ücreti ve büyüklük bazlı sonuçlar olup getiri bazlı analizde haftalık, aylık vb. periyotlarla veya isteğe bağlı olarak tarih aralıkları manuel olarak girilerek de sonuçlar listelenebilmektedir. Yönetim ücreti bazlı karşılaştırma yapılırken, uygulanan yönetim ücreti yıllık, fon içtüzüğünde yer alan yönetim ücreti yıllık, yıllık net getiri oranı ve yıllık azami fon toplam gider oranı bilgileri yüzde oranlar şeklinde raporlanmaktadır. Büyüklük bazlı yapılan analizde ise tarih aralığı girilerek sonuçlar alınabilmektedir. Sonuçlar portföy büyüklüğü ilk değer, son değer ve değişim yüzdesi, tedavüldeki pay adedi ilk değer, son değer ve değişim yüzdesi ile net getiri oranı olarak alınabilmektedir.

Tarihsel veriler analiz kısmında da fon karşılaştırma ekranında olduğu gibi öncelikle fonlar filtrelenebilir özellikte olup iki kısımda bilgiler raporlanabilmektedir. İlk olarak genel bilgiler liste olarak raporlanabilir. Bu kapsamda yatırım fonlarına ilişkin fiyat, tedavüldeki pay sayısı, kişi sayısı ve fon toplam değeri listelenmektedir. Sayfa dizaynı interaktif özellikte olup bu başlıklar tıklanarak değerler küçükten büyüğe veya büyükten küçüğe de sıralanabilmektedir. Bu bilgiler fon bazında fon detaylı analiz sayfasında yer alırken bu ekranda diğer fonlarla birlikte değerlendirme imkânı sunulmaktadır. Diğer bir bilgi ekranı da yatırım fonlarına ait portföy dağılımlarının topluca listelenebildiği kısımdır. Bu raporlama ekranı da sütun ekleme çıkarma özelliği ile analistin amacına uygun biçimde finansal araçların (Tablo 9) eklenip çıkarılmasına imkân sağlamaktadır. Örneğin türev araçlar veya DİBS yatırımlarının daha yüksek ağırlıkta olduğu yatırım fonlarını listelemek isteyen bir yatırımcı kolaylıkla çok sayıda fon içerisinde listeleme yapabilmektedir.

Tablo 9: Seçim Menüündeki Finansal Araçlar

Hisse Senedi	Kamu Kira Sertifikaları (TL)	Kıymetli Madenler Cinsinden BYF
Devlet Tahvili	Kamu Kira Sertifikaları (Döviz)	Kıymetli Madenler Kamu B. A.
Hazine Bonosu	Özel Sektör Kira Sertifikaları	Kıymetli Madenler Kamu Kira Sertifika.
Döviz Kamu İç Borçlanma Araçları	Kamu Yurt Dışı Kira Sertifikaları	Yabancı Menkul Kıymet
Döviz Ödemeli Bono	Ö.S. Yurt Dışı Kira Sertifikaları	Yabancı Borçlanma Aracı
Döviz Ödemeli Tahvil	Vadeli Mevduat	Yabancı Kamu Borçlanma Araçları
Finansman Bonosu	Mevduat (TL)	Yabancı Özel Sektör B.A.
Özel Sektör Tahvili	Mevduat (Döviz)	Yabancı Hisse Senedi
Banka Bonosu	Mevduat (Altın)	Yabancı Borsa Yatırım Fonları
Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	Katılım Hesabı	Fon Katılma Belgesi
Gayri Menkul Sertifikası	Katılma Hesabı (TL)	Yatırım Fonları Katılma Payları
Eurobonds	Katılma Hesabı (Döviz)	BYF Katılma Payları
Kamu Dış Borçlanma Araçları	Katılma Hesabı (Altın)	Gayrimenkul Yat. Fon Katılma Payları
Özel Sektör Dış Borç. Araçları	Repo	Girişim S. Yatırım Fon Katılma Payları
Takasbank Para Piyasası	Ters-Repo	Türev Araçları
Kamu Kira Sertifikaları	Kıymetli Madenler	Vadeli İşlemler Nakit Teminatları

Kaynak: TEFAS, 2021d.

TEFAS istatistiki raporlar içerisinde işlem yapan kurum sayıları, fon türü bazında işlem gören fon sayısı, toplam işlem hacmi raporu, üye bazlı işlem hacmi raporu, fon bazında işlem hacmi raporu ve fon türü bazında üye stok bilgileri büyüklükleri de raporlanmaktadır.

5.2. Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP)

SPK'nın ilgili tebliğleri kapsamında yatırım fonları ve diğer fonlarının (emeklilik yatırım fonları, varlık finansman fonları vb.) kamuyu aydınlatma yükümlülükleri Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) üzerinden yerine getirilmektedir. KAP, sermaye piyasası ve borsa mevzuatı uyarınca kamuya açıklanması gerekli bildirimlerin elektronik imzalı olarak iletildiği ve kamuya duyurulduğu elektronik bir sistem olup Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayımlanan Kamuyu Aydınlatma Platformu Tebliği kapsamında, kamuya açıklanacak her türlü bilgi ve belge bu platformdan yayınlanmaktadır (Kap, 2021b)

KAP sayfasında, her bir yatırım fonu için genel bilgiler, özet bilgiler ve bildirim sorgu menüleri üzerinden ihtiyaç duyulan bilgilere ulaşılabilmektedir. Bu özellik yatırım fonları hakkında bilgi ihtiyacı olan kullanıcılar için büyük bir arşiv ve kullanım kolaylığı sağlamaktadır.

Yatırım fonları ile ilgili KAP sayfalarında genel bilgiler başlığı altında; fona ilişkin bilgiler, komisyon ve gider bilgileri, fon müdürü ve portföy yöneticileri, iletişim bilgileri ve diğer hususlar başlıklarında açıklamalara yer verilmektedir. Fona ilişkin bilgiler başlığı altında; fonun bağlı olduğu şemsiye fonun unvanı, fonun bağlı olduğu şemsiye fonun türü kurucunun unvanı, portföy yöneticisi kuruluş, ISIN kodu, bağımsız denetim kuruluşu, fonun halka arz tarihi, fonun süresi, fonun tasfiye tarihi, temel alım satım bilgileri, fon portföyüne ilişkin bilgiler, fonun yatırım stratejisi ve risk değeri fon karşılaştırma ölçütü bilgileri sunulmaktadır.

Genel bilgiler içerisinde yer alan komisyon ve gider bilgileri başlığının altında; fon yönetim ücreti oranı ve giriş-çıkış komisyonları, aracı kuruma ödenen komisyon ve varlık alım satım bilgileri, fon toplam gider oranı ve fon toplam giderinin dağılımı hakkında raporlanan bilgilere ulaşılabilmektedir. Bu bilgiler fon hakkında detaylı bilgiye erişmek isteyen yatırımcılar ve analistler için önemli bir olanaktır.

Özet bilgiler ekranında genel bilgilerde yer alan bilgilerden kısa özetler ve fonun yapmış olduğu son beş bildirim, beklenen beş bildirim, yıl bazında fon haberleri, yatırımcılara duyurular, şemsiye fon içtüzüğü, güncel izahname, yatırımcı bilgi formu ve fon unvan değişiklikleri yer almaktadır.

Şekil 2: KAP Ekran Görünümü

Özet Bilgiler	Genel Bilgiler	Bildirim Sorgu
Kurucunun Unvanı	YAPI KREDİ PORTFÖY YÖNETİMİ A.Ş.	Yatırımcılara Duyurular
Fonun Süresi	SÜRESİZ	Şemsiye Fon İçtüzüğü
İletişim Adresi	YAPI KREDİ PLAZA D BLOK LEVENT 34330 İSTANBUL	Güncel İzahname
Elektronik Posta Adresi	yf@yapikredi.com.tr	Yatırımcı Bilgi Formu
Bağımsız Denetim Kuruluşu	PwC BAĞIMSIZ DENETİM VE SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLİK A.Ş.	Fon Unvan Değişiklikleri
		Bağlantı Kurulacak Yetkililer

Kaynak: KAP, 2021a.

Bildirim sorgu ekranı üzerinden istenilen tarih aralığında yatırım fonu tarafından paylaşılan bildirimlere ulaşılabilmektedir. Bu bildirimler arasında aracı kuruma ödenen komisyon ve varlık alım satım bilgileri, finansal raporlar, fon gider bilgileri, performans sunum raporu, portföy dağılım raporu gibi belgelere ve açıklamalara ulaşılabilmektedir.

TEFAS ve KAP platformlarından analistler için önemli bir bilgi akışı sağlanabilmektedir. Finansal teknolojilerdeki gelişmeler ve bu alanda da finansal veri akışının hızlı ve düzenli olması ile birlikte yatırımcıların kolay karar vermesini sağlayacak ürünler veya robot danışmanlık alanında finansal teknoloji girişimleri Akıllı Param (2021) ve Fonbul Plus (2021) gibi uygulamaya geçmektedir.

6. Sonuç

Yatırım fonlarında da diğer yatırım araçlarında olduğu gibi güven faktörü büyük önem taşımaktadır. Finansal performans sonuçları ile birlikte diğer finansal bilgilerin şeffaf biçimde raporlanması, bağımsız denetimden geçmiş finansal tabloların ve açıklamaların mevzuat hükümleri çerçevesinde ilgililere zamanında, doğrulanabilir ve karşılaştırılabilir biçimde sunulması gerekliliği bulunmaktadır. Yatırımcılar bu güvenilir bilgi kaynaklarındaki bilgileri analiz ederek ve yorumlayarak yatırım kararlarını şekillendirmektedir.

Yatırımcılar tarafından yatırım fonlarına son yıllarda artan bir ilgi olduğu görülmektedir. Portföy yönetim şirketleri de farklı yatırımcı beklentilerine hitap eden çok sayıda ve çok çeşitli yatırım fonları kurmaktadır. Dolayısıyla yatırımcıların önünde çok sayıda alternatif yatırım fonu bulunmaktadır. Yatırımcılar alternatifler arasından seçim yaparken, aldıkları yatırım kararlarını sonlandırma, değişikliğe gitme gibi kararlarda çok dinamik olan bu yatırım araçları hakkında detaylı bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar. İlgili kanun, tebliğler, ilke kararları ve rehberler yatırım fonlarının muhasebe ve finansal raporlama süreçleri hakkında oldukça geniş çerçevede düzenleyici hükümlere yer vermektedir. Muhasebe ve finansal raporlama süreçlerinde uluslararası uyumu da gözetilen TMS/TFRS standart setinin uygulanması ve raporlama formatlarının tebliğde verilmiş olması uygulamada birlikteliği sağlamaktadır.

Yatırım fonları ayrı bir tüzel kişiliği olmayan portföy yönetim şirketleri bünyesinde finansal raporlama yapılan birimlerdir. Her bir yatırım fonunun finansal tablolarına, fiyat raporlarına, performans sunuş raporlarına ve portföy dağılım raporlarına ilgili mevzuatta belirtilen sunum esaslarına göre bilgi paylaşımı yapılan platformlardan ulaşılabilmektedir. Çalışmada yatırım fonlarının hazırlayıp sunmaları gerekli finansal raporların genel çerçevesi hakkında bilgi verildikten sonra portföy değeri büyüklüğüne göre ilk sırada yer alan hisse senedi yatırım fonunun finansal tablolar seti ve fiyat raporu örneği incelenmiştir. Türkiye’de mevzuat alt yapısının bu konuda önemli bir zemin oluşturması, Sermaye Piyasası Kurulu’nun düzenleme, gözetim ve denetim faaliyetleri ve portföy yönetim şirketlerinin ilgili düzenlemeler çerçevesinde faaliyet göstermesi, finansal tabloların ve fiyat raporunun bağımsız denetimden geçirilmesi gerekliliği yatırım fonlarının finansal raporlarında sunulan bilgilere güven düzeyini yükselten faktörlerdir. Araştırma kapsamında incelenen finansal tablolar setinin içerisinde finansal tablolar ve açıklamaların genel finansal tablolardan farklı yönlerine dikkat çekilmiştir.

Yatırım fonları portföy yönetim şirketleri bünyesinde kurulan bir raporlama birimi oldukları için özkaynaklar şeklinde ifade edilebilecek bir kaynak grubu bulunmamaktadır, katılma belgeleri ile fon toplayıp kaynak yaratmaktadırlar. Gelir kalemleri içerisinde faiz, temettü gelirleri ile finansal varlık ve yükümlülüklerle ilişkin gerçekleşmiş veya gerçekleşmemiş gelirler önemli gelir kalemlerini oluşturmaktadır. Nakit akış tablosunda katılma belgelerinin ihracı önemli bir nakit girişi kalemi iken katılma belgelerinin yatırımcılar tarafından iadesi (geri alınması) önemli bir nakit çıkışı işlemidir. Diğer işletmelere ait genel finansal tablolar setinde özkaynak değişim tablosu yer alırken, onun yerine farklı bir tablo olarak toplam değer/net varlık değeri değişim tablosu düzenlenmesi yine yatırım fonlarının yapısal olarak farklı bir özellikte olmasının bir sonucudur.

TEFAS ve KAP platformları yatırım fonları hakkında bilgi paylaşılmasında önemli işlevleri olan önemli veri kaynaklarıdır. TEFAS platformu aynı zamanda bir yatırımcının bir yatırım hesabı üzerinden platformdaki diğer yatırım fonlarına ilişkin işlem yapmaya da olanak sağlamaktadır. Bu platformlardan

yatırım kararlarında etkili olabilecek finansal sonuçları etkileyebilecek birçok finansal ve finansal olmayan bilgiye ulaşılabilmektedir. Yatırımcıların yanısıra araştırmacıların, analistlerin, diğer yatırım kuruluşlarının ve diğer ilgililerin de kullanabileceği bu geniş bilgi imkanları aynı zamanda interaktif özellikte ve arşiv niteliğindedir. Yatırım fonları getirilerinin ve diğer finansal sonuçlarının karşılaştırılabilir olması yatırım fonları piyasasında rekabetçiliği sağlamak ve yatırım fonu yönetimi sorumluluklarının takibi açısından da önemli bir araçtır. İlerleyen süreçte çalışmanın devamı niteliğinde farklı boyutları ele alan akademik çalışmalarla araştırma konusunun geliştirilmesi söz konusu olabilir. Yatırım fonlarına ilişkin kararlarda yatırım fonuna ait finansal tabloların, portföy dağılım ve/veya fiyat raporlarının dikkat alınma düzeyleri, TEFAS ve/veya KAP platformlarından yararlanma düzeyleri sonraki çalışmalarda araştırmalara konu edilebilir. Robot danışmanlık teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte yatırım fonları için finansal bilgileri kullanan ürünlerin geliştirilmesi bu alandaki gelişmeler açısından örnek verilebilir.

Kaynakça

- Agarwal, V., Mullally, K. A., Tang, Y., Yang, B. (2015). Mandatory portfolio disclosure, stock liquidity, and mutual fund performance. *The Journal of Finance*, 70(6), 2733-2776.
- Agarwal, V., Vashishtha, R., Venkatachalam, M. (2018). Mutual fund transparency and corporate myopia. *The Review of Financial Studies*, 31(5), 1966-2003.
- Akıllı Param, (2021). <https://www.akilliparam.com/tr/ana-sayfa>, Erişim Tarihi: 05.09.2021.
- Chen, J. (2020). Investment Fund. Investopedia. <https://www.investopedia.com/terms/i/investment-fund.asp>. Erişim Tarihi: 09.08.2021.
- Chou, J., Zaiats, N., Zhang, B. (2014). Does auditor choice matter to foreign investors? Evidence from foreign mutual funds worldwide. *Journal of Banking & Finance*, 46, 1-20.
- Çelik, A., (1991). Yatırım Fonları ve Türkiye'deki Uygulamaları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (9), 72-86.
- DeFond, M., Hu, X., Hung, M., Li, S. (2011). The impact of mandatory IFRS adoption on foreign mutual fund ownership: The role of comparability. *Journal of accounting and economics*, 51(3), 240-258.
- Fonbul Plus, (2021). <https://www.fonbul.com/FonBulPlus/YatirimFonlari>, Erişim Tarihi: 05.09.2021.
- Kacperczyk, M., Sialm, C., Zheng, L. (2008). Unobserved actions of mutual funds. *The Review of Financial Studies*, 21(6), 2379-2416.
- KAP, (2021a). Yapı Kredi Portföy Yabancı Teknoloji Sektörü Hisse Senedi Fonu, <https://www.kap.org.tr/tr/fon-bilgileri/ozet/33E5FED7E50300EAE0530A4A622B2AEA>, Erişim Tarihi:02.11.2021.
- KAP, (2021b). Genel Bilgi, <https://www.kap.org.tr/tr/menu-icerik/KAP-Hakkinda/Genel-Bilgi>, Erişim Tarihi:02.11.2021.
- KPMG, (2021), Illustrative disclosures for investment funds, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/nl/pdf/2021/services/illustrative-disclosures-for-investment-funds.pdf>, Erişim Tarihi:10.09.2021.
- Maffett, M. (2012). Financial reporting opacity and informed trading by international institutional investors. *Journal of Accounting and Economics*, 54(2-3), 201-220.
- Parida, S., Teo, T. (2018). The impact of more frequent portfolio disclosure on mutual fund performance. *Journal of Banking & Finance*, 87, 427-445.
- PWC, (2020). Illustrative IFRS financial statements 2020, <https://www.pwc.com/ky/en/services/assets/illustrative-ifs-financial-statements-2020-investment-funds.pdf>, Erişim Tarihi:10.09.2021.

- Sermaye Piyasası Kanunu (2012). 30/12/2012 tarih ve 28513 Sayılı Resmî Gazete, Kanun No: 6362
Kabul Tarihi: 6/12/2012.
- SPK, (2013a). Yatırım Fonlarının Finansal Raporlama Esaslarına İlişkin Tebliğ (II-14.2), 30/12/2013
tarihli 28867 sayılı Resmî Gazete.
- SPK, (2013b). Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliği, (III-52.1), 9/7/2013 tarihli ve 28702 sayılı
Resmî Gazete.
- SPK, (2014). Yatırım Hizmet ve Faaliyetleri ile Yatırım Kuruluşlarına İlişkin Rehber, 27.06.2014 tarih
ve 20/661, sayılı İlke Kararı, Son Güncelleme 15.07.2016 tarih 22/802 sayılı karar.
- SPK, (2021a). Menkul Kıymet Yatırım Fonları Tanıtım Rehberi,
<https://www.spk.gov.tr/Sayfa/AltSayfa/253>, Erişim Tarihi: 05.09.2021.
- SPK, (2021b), Aylık İstatistik Bülteni,
<https://www.spk.gov.tr/SiteApps/Yayin/AylikIstatistikBultenleri>, Erişim Tarihi: 10.08.2021
- TEFAS, (2021a). Fon Karşılaştırma, <https://www.tefas.gov.tr/FonKarsilastirma.aspx>, Erişim Tarihi:
10.09.2021.
- TEFAS, (2021b). Platform Hakkında, <https://www.tefas.gov.tr/Hakkinda.aspx>, Erişim Tarihi:
10.09.2021.
- TEFAS, (2021c). Fon Detaylı Analiz, <https://www.tefas.gov.tr/FonAnaliz.aspx?FonKod=YAY>, Erişim
Tarihi: 04.11.2021.
- TEFAS, (2021d). Tarihsel Veriler, <https://www.tefas.gov.tr/TarihselVeriler.aspx>, Erişim Tarihi:
02.11.2021.
- Teker, S., Karakurum, E., Tav, O. (2008). Yatırım fonlarının risk odaklı performans değerlemesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(1), 89-105
- Uygurtürk, H, Bal, K. (2020). Emeklilik ve menkul kıymet yatırım fonlarının gri ilişkisel analiz yöntemi ile karşılaştırmalı performans analizi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (21), 298-320
- Uzay, Ş. (1994). Türkiye’de Yatırım Fonları ve Denetimi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Birimler Dergisi*. (11), 265-291.